

משנה כספר

עד שני כל依 כספר שניהם מלאים שמן וDOBש, שני באורים
על זהורה בכלל ובפרט, מהחכם הפולום האלחי

רבי יוסף אבן כספר זיל זיל

האחד טירת כספר והוא ספר הפטור, והשני מצראפ' לכספר,

הווצאים לאור נפעם הראשונה והוספה עליהם תקונים וציוינוס

אני

יצחק הלוי לאבטט.

~~~~~  
החותרת השניה.  
~~~~~

קראקה תרמ"ו

נדפס של יוסף פישער (נראגנאסטע 62).

ספרית מקורות

ירושלים, תש"ל

1969

2

לכבוד

הנשר הנדול והכם הכלל נדול בתורה ונודע בכל
אפסי ארץ לשם ולחילה

היה הרב וכי מוהיר נפתלי צבי ד"ר אדלער
רב הכלל של מדינת אנגליה

מוקטר ומונש ברגשי כבוד

מאת

המושיא לאור

מצרף לכספר

חוברת שנייה.

הס' ההוא כונתי בולפראש התורה כמו שעשה
רש"ו וא"ע זיל, אך בדרך אחרת, ולא באורי
בספר זה מה שראווי להמנת עם סתרי
התורה, ובמחלה זו הספר בארתי כוננת
התורה וכוננת כל חלק ממנה וכו'.
קבוצת בסוף III, XX.

הַלְדָמָה.

חנה צרפתיך ולא בכיסך
בחורתיך בכור עני
(ישעה מ"ח י').

כבר הנדרתי לכם אוחבי כספי, את קורות ה"כ"י היקרי הזה מצורף לכיסך, איך أنها אותו כי לידי לננותם את אורה, ואשר הוא כאח מלודיה וymbtan בחוברת עם הטירת כסך, שהבאתי לכם כבר בכל ר' אשון, ואניד לכם רק בזזה, כי בהמציאה מצד עצמה שמצאתו ונפלתי עליה, עוד לא היה לאל ידי לעשות ממנה כל חפץ, ללא שעמדה לי Gesellschaft z. Förd. d. Wissenschaft d. Judent. החנורא הנכבדת אשר בברלין, וללא שהיה לי ערוה מאוחבי ומכברי פועלתי¹⁾, ובפרט ערוה חמורי ורוחנית שהפלא הסחו לי נס עתה י"ג הרב החכם הרק' בראדן, שהותה על דלהותיותו תוו חיים בעצמו ובתבונתו, לעין ולברך בהנה"ה במשך ההורפסת, ובכל עת מטו ידי ותרפנה בנטוי רוחה, נפה באפי רוח חיים, לולא חסדי כל אלה אשר גמלני, כמעט שכון ה"כ"י היה דומה, ולא השינו ידי לנמר מלאתה ולהשלים חפצי.

¹⁾ ויזכרו לטובה גם עתה מכברי אשר חזקי ירי, הרבנים החכמים מקרוב ומרחוק, הרב החכם דק' ווועיגער מינגען, והרב החכם דק' גאנטער לאנדן, ישלם ד' פיעלם על כל אשר גמלני.

על כן קחו נא אדונים הנכבדים, ואתס הערויריים היישרים, ברכת תורה,
ועמי יפצחו רנה בקהל תורה כל אהובי ספרתנו ומוקרי דברי קדמוניין.
ונם אתם הקונים -- והמה כלם ראשיט חכמים וידועים, כי בקהל
המנונים המנונים לא יחד כבוד כספי -- שאו ברכתי, אשר לא עונתת הסדרים
ואמתכם מעמי, לאטוף אל בתייכם נם כלוי בספי אלה, הלא בשניהם עשר
כלוי נספה אלה, בראיyi לכם עניין גדוול ורחב ידיים בתכנית אדם הנדייל הוות
להתעסך בו, ללמוד וללמד ממנה עניות רבידעהרד.

אמנם שונים הם דרכיהם ומהשבותיהם של חכמי וממנוי יש שמביא
הכלי בסוף באוצרו וקווא בשמחה דבריהם, ומשמעו קול תורה נם לי על
עמלוי, ויש בפניהם נועמים וסתור רעם יאמר: הנה כבר יש לנו די
בספה... יש "מברך ברכת הנהנין" על כל הכלוי וככל, וזה משיב תורה
לי, "על העונג הרוב שהבאתי לי במשנה הכסף, נמצאי בו פניות
ומרגניות, עוד יותר רב מאשר באוצרות עשרה השלייטים שקדמו להו".
יש רב משכלי מבין אומר "שמחתי בכיספו אם כי איןנו כלו כסף צורוף"¹⁾
ויש אחד חכם יוצא מן הכלל -- לפי שיטתו -- האומר אליו "עפי"
השकפת היוסרית ע"ר חכמת-ישראל ותודתת, אין אני רואה תועלת
נדולה בהוצאות כת"י עתיקום". מניה אני הדבר לחכמי לב הותר חשובים,
העומדים וועסקים בבניינו של ספרתנו, כי לא לי המשפט.

באוו זה של כספי כמדומה לי שدوا כסף מזוקק בחניון
עד הפשטה, וכמעט אין דבר נשגב ממנו לפרשו עיפן דרכו התוות
לה. לדעהו הרחבה נם הראב"ע עם כל נושא כלוי דרך הגינוי וזה למנג
כאשר לא ידעו אבימלך מלך פלשׂותם, ופרעה מלך מצרים²⁾,
نم הוו"ק משחק לו ועל אבן גאנח ישליך נעללו³⁾, והוא צעה ברב כחו
ללאת קידמה על הדרך אשר סלל לו בהכנתו והגינוי לבו, ואין מעזרו לרווחו.

¹⁾ הרוב החכם דקי' בלאר מפָאַזְוִין.

²⁾ מצורף לכיסף עמוד 59.

³⁾ שכמה פעמיים יעורר חניתו עליהם ובפרט ב"ירושות כסף".

והנה חכם הרוים הווה המוקיר כל דבריו חכ"ל, וכל דריש קדרש לו "אשרי מי שוכה להבין דבריהם"¹), ואשר לא לפקח לו קרניות בכל רטמו והינויו לנוכח בעלטה דרך סוד ורומו לרמות בקדשו, האיש הנדול הזה, המאמין באמונה שלימה, כי נס הנקדות והטעמים והפסק פירושיות נתנו לנו מרועה אחד ונמסרו ממשרעת"ה לאישכנה"ג, ואשר בעינו נס הפיכת תיבת אושפזון מלחה – שאחיו בוה נדולי המפרשים – ככפירה בתורה יחשב, "המפרשים אשר התעללו ברכזונם בספרי הקדרש" זיאן חזק ואין צלמות, רק להופך דברי אלחים חיים"²), האיש החומר אלינו "ואנחנו שננו לנו שעריו הגינוי ספרי הקדרש"³) האיש הזה לעת יזהה מתחלה וחמד לצון לו, יהפוך הקURAה על פיה, ואמר מה שאמר ע"פ וישק יעקב לרחל (בראשית כ"ט י"א). וע"פ שם לד', ומהשבעתו אשר חשב על מローン אדורנו איש אלחים קדרש (במדבר י"ב א'), ואשר רואי אמונה ליצוק בספרותה בפי הכסף –, הנה נס מותחצאלנו תורה שלמה במסכת הפוילני, ובמדת הלענית שבתבע רב אדם באשר הוא אדם. אולם על כל פשעיו נספה באחבה בדבריו יוצאים מלך טהור ונאמן רוח יואם חז"ו יש באחד מלאה דבר קשה אליו, השלכו אותו ואכלו הטוב, כי נאמר על החכם רבבי מאיר רמון מצא וכו" (ספר המוסר צד 68).

נס לי המוציא לאור הלא תשלחו חכמים נכבדים, כי החטאתי ושניתי מעט או הרבה בconnexion המחבר וכහירתי, ואפילהו המבקרים המנקרים, לי ידעו וירגשו ברוב מצוקותי ונדרוי, עני ומרור, או ישמעו ייד לפה, הביטו אל התלאות ואל להחטאתי, והיה זה שלום לנו.

� עוד לי להעיר כי יש עוד תחת ידי כמה מכתבים והערות יקרות מחכמים רבים על ה"טירת כסף", אבל מסבות שלא נתנו להכתב, מוכחת

¹) המצויף עמוד 88.

²) "שורשות כסף" שרש או.

³) שם שרש רדר.

אני בعت לנעל את השעריים, ואשר ע"כ אדרפסם ביחיד עם החרוזות אשר
אקוּה שישלחו אליו עוד חנמי לב גם על ה"מצרף" לצוטו, ואני שאת כלָן
בחברת אחת לפנֵי לוקחי ספרי וקוראיין.
ברלין לאחוריית שנת הסת"ר.

יצחק לאסמן.

Prof. Dr. Steinschneider in Ersch und Gruber II. N. 32. S. 62.

5. מצרף לאסמן Mazref la Kesef ein Pentateuchcommen. in der Form der Comment. v. ר"ש ו"ע nur in anderem Geiste, worin aber alles weggelassen ist, was zu den Geheimnissen (N. 1) gehört. Man ist daher bei allgemeinen Citaten eines Pentateuchcommentars im Zweifel ob sie sich auf N. 5 oder N. 1 beziehen. In der Einleitung zu diesem Werke behandelt Josef die Tendenz des Pentateuchs und seiner Theile. Ein Fragment aus demselben ist offenbar die Stelle, welche Ibn. Zarreh aufführt. u. s. w.

פרשת בראשית. א. (ה)

הכל, אמנים ביאר איך זה ומה זה ימצא בمزורק בסוף וימצא בincipit ע. ואחר שהונח זה, אומר כי בראשית הוא מוכרת, ומיל שhorta אמר שהוא סמוך²). הוא חולק עם נוחן החורתה, או מט ציא ספר אחר, והעד הנאמן הטרחא שכבודו של ששתוחה אנסכהין — שעשו הטעמים לפרש לנו המובן — והם המקבלים פירוש התורה הקדיבים מאה, והם ראשית דתינו ואין אחר פירושם כלום. ואמנים חדש זאת המלה כמו שתרגנום אונקלוס בקדמון. וואשיות קידימה יאמרו על מיניהם רביהם כמו שידיעו אצל חכמי התנין המשיר כל לשון ודבר חזוני ונם על דברו פנימי, ומבוואר אצל הבקיאים בלשון העברי, ואם הם מעטים, ודי אם יהיה אדם אחד מאלף.

ופירוש זאת המלה לפי דעת המורה (פ' ל' משני) והוא האמת, קידימת סבה, והכונה בזה להנית כי השם יתי סבה על דרך הצורה והחכליות לכל המיציאות, ונעם סבה פועלת ר'ל שהוא הבורא איתם והפועל לו, ולא רצחה המורה שיהיה זה בכלל קידימת זמן ואמ' דוד אמר לפנים³) הארין יסודת נתהלים קיב' פ"ו — שווה הוא פ"ז זאת הפסוק — למען הצל אותנו מכל צד אמונה הקדומות, כמו שיבין מי שהבין ספר המורה, אך אם קידמה לו ידיעה בספריו הטעבע והאלאות, וכבר האיכנו בזה בספר מזורק בסוף, ומדעתך אחר שדוד היה אחד מט פרשי התורה אמר וזה הלשון, נכון אצל לומר כי בראשית שטעמו בהתחלה וסבה כולל חמשת מיני הקידימות יהוו.

¹⁾ הקרים בהכוי כנראה ההקירה והתחלה הפרשה. וחבל על דאבדין!

²⁾ כן דעת רשי' והראב"ע והרב"ג, ופרשנו, בראשית בראות שמיומוארץ אמר אלהים יהיו אורי ודעת הרמב"ס והרמב"ן שהוא מוכרת, ולדעת זה, פירוש כי בראשית הבריאה ברא שמיים ואڑן וכן נמליך בזה בראות ר'ל בב"ר פ"ג.

³⁾ ועיין במשמעות בסוף צד 49–50 בעניין פנים.

(6) ברא, הנחת זאת המלאה לפי דיווקה בעברי, החוש דבר ווחציאו יש מאין, כמו שכחן עוד בזאת הפרישה ויברא האלהים את התנינים. ויברא אלהים את הארץ בצלם, וכן אם בריאה יברא (במדבר טיז לא), אבל מצורף לזה, והוא תורה שוה החודש והחמצאה הוא בתכליות השלמות לפי הראי לו במיין, ומהו הוציאו רבותינו ויל שאמרו בצעיון נבראו (ריה יא)¹), והשורש לכל אמרו בשליטם הביריות והמלאות (בראשית מ"א ז). ובזאת המלאה הקדרה התיר נתן תורה ית' הספק הכלול לפולוסופים, מה חכלית זאת המזיאות²). ובכלל כי ברא מונח על כל עין שנמצא בשלמות אי זה עין שיחיה ולא בן יצר ועשה וביאור כל זה ימצא במקוב:³

אלדים. הוראת זאת המלאה לפי דיווקה בעברי כמו מושבעים. מטעם לאלוה ולשבועה (במדבר ה' כ"א) ריל הנוהג להשבע בם, כמו שהיתה או המנהג להשבע בכל נחל, כל שכן באל, וכן הוא היה, הנה נאמר אלה אלדים על משקל נכוחם. ואמנם אל ואלהים

¹) וכן במו"ג פ"ל טשנין.

²) כונתו עפ"ז דברי המורה פ"ג לשלישי:

³) ולחותפות ביאר הנני מעתיק בזה דבריו המחבר בספריו הגודל "שרשות כף" אשר אני עוסק בהעתיקתו עעת. וזה בשרש ברא: הפטון העלויון והשבע הכלול להו השורש והוא עשיית הדבר או המיצאה הדבר וחדרשו היה, עם היהת דבר סוג גדול, וכן פעשה והמצאה סוג גדול מאד, כמו שנפרש בשרש ע' שה, אבל לא כל המצאה כמו פעול ועשה. רק המצאה על תכליות השלמות לפי מונח ואין ספק שכן ברא השם ית' כל העולם מין מין, כמו שהוציאו רז"ל מהה בצעיון נבראו או נמצאו כמי'ש המורה — בפ"ל משני — וואחרוך בפי"ג משלישי בבייאור אך המציא השם מין מין מכל הנמציאות על תכליות השלימות שאפשר לו במיננו, וכ"ז הענן שהאריכו מאד בספריו החכמים, הדיעינו מושרעיה בטל א' א' והו' ברא, ולא אמר פעול ועשה ויזר, ואם אה"ב יאמר כזה במה פעימים ואמנם היסור להו השרש כמו שהונתנו, הוא אמרו בשליטם הביריות כמי'ש המלאות, והעד הפכו שהוא צנומות ודקות וכו', וכן בפרות וביראות בשור, וכן ונלון איש בריאה טאה, כלומר שליטם בכשר ושומן הפק בחש ורזה, ומהו הגדר היה חוליה הפק ברא, כי חוליה הוא חסר הבשר וישמן וכו', א"ב כל לשון ברא הוראמתו העצמי, על מה שייעשה העיטה והפועל מעשחו ופעולתו בתכליות השלמות אי זה מעשה שיחיה, ובכלל כי פעול ועשה וברא וכל שמות מעשה, הם נופלים על העדר כמו על קניין ועל מקרה כמו על עצץ ועוד נפרש וזה בשרש עשה ופעול, א"כ למה יצאו המפרשים טעולם מס' אמרו: עניין שני ובראת לך שם (יהושע ז') ותברויו, שעינינו ביראה ובחויה, ועיר וענין שלוש וכו', וכו'.

הוא מטעם יש לאל ידי הכרашית לא ביט), איל' מואב (שמות טז טז) נבר אין איל (תחלים פיח ה) שטעמו מתוקף, ואמר אל נבר (ישעה ט' ה). שעינו חוקת נברות, כמו שבת' מעשה תקפו ונברתו (אברה י', ב'). אמן מדוע כתוב בכך אלהים עם דוב שחופי ולא יי' השם הנכבר, וכן בכל מעשה ששת הימים ובוים השכבי יוכן למה היה לשון רביהם. עם היota ברור אצלנו כמשמעותו אחד הנכבד העליון ית' הוא הבורא לכל, ועם היותו אחד שאין אהדות כמותה אמונה ידע וויבין זה על השלמות מי שהוא בקי בעברי ובhangion ובטבע ובאלוהות ואנחנו מה נעשה רק נשמר תורהנו הקדושה ונבין מה שנוכל עם פירושה האמתי שהודיענו רבותינו ז' ולואהחרון שבচচমনো বুমন লেপি মহ শ্রদ্ধা

בספרנו הנכבד המכונה מוי'ג. בן יאמר יי'. השמים. הנהתו הראשונה לנשס השמיים מצד הוות כドורי ומתנווע בסוגה, כי בעבור הוות נן, הוא כפוף המיקומות מכמה פנים, כמו שהתבאר בספר השמים והעולם, וזה כי נאמר שם שמים על משקל יד ידים, ושם רמו למקום לפני העברי, ואמן נאמר וזה השם בשתו עלי כל ידיעה מיסוד האיש והאורה, ואמן הודיעינו נתן תורהנו בהנחו וזה השם הנפרד לנשס השמיים, כי הוא כמו שאמרנו נשים כドורי ומתנווע בסוגה, אשר כבר חלקו בזה הפילוספים הראשונים ואנתנו וזה האחרונים. כמו שסבירו הטבע. מארטמוועסדי התביבן מבטליאט. ואמן ביאור בל זה ימצא בפרק ב'ק' (2).

(1) ועין "משמעות כף" עמוד 26.

(2) וול' "ברשות כף" שרש שמה. הנה על שימוש בשיהוה הרצון בו ליהוד ולהבדיל בדבר במוקום מה, וכל הווות להו, ולמן ראה הפלחה כי כאשר ירצו לרמזו על יהוד והבדיל מוקום, אמרו ויוון שם כאשר צוינ' יי' (דברים י' ח'), בשם רעה אבן ישראל (בראשית ט' כ"ד). ובדוגמיש לחורות על שרשו שתיאר שפה אמור לשם תהה (חושע ט'). וויהויה לזרם לאדם מזיהה, כמו אשר יעצו משה פלשתי. (בראשית י' י"ד). וראה כי גביהלו אלוזי, כל מפרשינו בפירוש שמיים, כי לא שמו לב למא שהתבאר בספר השמים והעלם מעיני המקום הזה, והוא מה שנאמר שם כי לכל בעיה ששה מקומות או אמר פאות או צדירות, והמ פנים ואחרו ימין ושמאל מעלה ומטה, וזה כלו באדרת מפואר, ולכן שהתבאר כי הגשם השמיימי הוא ביג'ה, הנה מהווים שיביצאו אלה הששה מקומות, אבל לא וורשים אחר מחד במקומות מציגין בינו באדרת, שלא יובל איש להחלוף אחד באחר, וזה מפני שהוא גשם כドורי והוא מתוועע בלבבו,

הארץ, שרשו רצין¹) והאלף נספוחות כמנהג, וחונח זה השם לזה חיסוד השפל, להורות על טבעו שהוא קר ויבש, ולכון הוא מתרוצץ ומתרוץץ להורות על מקומו שהוא מצוק מונח באמצעות וڌوك שם, כמו שבארתאי בספר מזור. ודע בכלל כי לשונו הקדוש והשלם הונח כל מלה ועם שבוגר להורות על הנקרה לפי טבעה, אם מצד אחת מארכע סנוחר ואם מצד אחד ממשיגיה וזה העניין ויקרא האדם שמית (ב' כ') ומה הוצר נכל בספרינו הקדרושים, כל פנות הคำת הטבע והאלוהות כמו שפירשנו אלה החמשה תיבות שם בזה הפטוק, והקשי עז בכל התורה והמקרא וההכתמה, ואמנם וזה עניין עמוק להנינהומי יודע. אך מכאן חביבין איך המעתיקים התורה אל לשון אחרת לא יכולים להעתיק שלמות כונתה ותבliğin זה בזה הפסוק הראשוני איך המלות שהועתקו הנוצרי בלבדן מורות השלוויות מן הפנות הנכבדות שכחכנו שמורת העברי, ואין ספק שהמעתיק הנוצרי ידע זה, כי העיד על עצמו בשם הנכבד שהוא יותר יקה, וזה באמרו ושמי יי לא נודעת להם (שמות ו' ד'); כי לא העתיקו כמו שהעתיקו במקומות אחרות, אבל עובדו בעברית כמו שיוצא

ולכן נצייר בו אחד אחד מלאה הששה. וכלם מצד שניציר איש עופד בתוכו מונח על גבו שיהיה וראשו לקופת הדרכו ורלווי לצבוני, והוא יסוב הגלגל ביד יטנו על עצמו מן המורה לטערב, ושם התבادر בארכבה. אבל די לנו בזה שנדע כי הנקרהสนใจ הגשם השמיימי המתוארת ביום חתא' בשמייל, וא"כ הוא אותה הנקרה הוא כפילה המקומות ההפכים וכו'. א"כ הפליג נונן תורנתן בתחלת מעשה בראשית והודיענו עיר גדול מזה הגשם השמיימי, שנחלקו בו כל הפלוטופים, ר"ל אם הוא ברורי ואם הוא מתנווע בסכום, ואם בגלגל הoor ומול קבוע, וכל הפסוק האמתי הזה, הודיענו באמרו בראשית ברא וכו', ר"ל בשם הנפרד שאמר שמי'ם, כי הוא קבען שם שביירנו שהוא רמו לפוקם, ונאמר מון שם שמי'ם כמו ייד רידם, וזה עוד הפלגה אחרת שאמר ויקרא אליהם לركע שמיים וכו', כי זה עניין יקר מאד, והוא כי השם הנזכר בפסוק ראשוני איך שיהיה פירושה, הנה האמת בזה, כי זה השם מונח בעברית בשתוות ותחלה על הגלגלים, ואחר על כל הזרועות שנכל לצעיר ביסוד האש והאויר, וזה יודע לבקוים בספריו הקדריים. ואולם העיקר והכוונה בכל שם שמיים הנזכר ביום הראשון, הוא היורעה מייסור האoir המוחדר בשם רקייע. לא המוחדר בשם ח' ר', ולא המוחדר בשם אור ולא המוחדר בשם מים, כי ארבע חולקות חלק נונן התורה את יסוד האויר וכו'.

¹) "ברשות כספ" שרש רצין ז"ל: ובדעתינו כי הונח ליסוד היורע שם ארץ מישר זה, והאלף נספוחות כנהוג, ובראו לה שם בן להורות על טבעה כי הוא קרה ויבשת, ולכון הוא מתרוצצת ומתרוץצת מאה, ובפי' התורה הארוכנו ע"ז.

מפני האל ית), וביאור כל זה עמוק ודק ואין זה מקומו. ואולם מה שהברה
הוא שאומר בכאן, כי כונת נתן התורה בוה הפסוק שתי הוראות כלם
אמת יתה. האחת מיוחדת והוא שהאל בראשו האיד וסיד הארץ
ריל חיבשה, ואין זה פ' אבן עזרא¹) רק פ' כותב התורה
ע' צמה כמו שיפורש זה לנו אחר כן ויקרא אליהם לרוקע שטחים, ויקרא
אליהם ליבשה ארץ. וההוראה השנית הוא כוללת, והוא שהשם בראש
העלויים והתחתיים. רק כי על כל פנים הנה מזה הפסוק והנה לא
ירד אל פרטיו זאת ההזראה הכלולת בכלל, כי אילו היה כן היה אומר:
יהי מלאכים, ואחר יהי נגבים. אבל דلن אל העולם השפל לפני
ההוראה המיוחדת כי בחר הקצער, ואלו כתוב השם ית' כל מה
שידוע לא יכולו הספרים, כמו שказר באמרו לנו
עשרה הדרשות, ואילו כנون ורצח לדוש לנו או כל מה
שידוע או חציו. עדין היה יושב ודורש בהר ההוא²)
וממנו יראה וכן יעשה כל מהבר ספר וכל דורש. ובכלל כי מן התורה
שלנו עם הפלננת קצערת, נדע כי נבינה על השלומות כל האמתות
שימצאו בחכחות השלומות, והוא מה שיכליל משל סולם יעקב אבינו
אשר הכתלית הוא והנה יי' נצב עליו. ובכלל שתי האמות
הראשיות שוכר המורה³) שהם יסוד התורה, והם לדעת שהוא נמצוא
ושווא אחד, וכל השאר הוא מהויב והברחו לאלה מצוח קלחה בתמורה,
אמנם אין כל זה מי יבין. ובכאן נשלם פ' זה הפסוק הראשון לפני
בונחינו בספר הזה:

(3) וְהָאָרֶץ הַוְתָּה תָּהֹר וְבָדוּ נָנוּ מִרְחַפֵת עַל פְנֵי הַמִים.
בבר כתוב המורה והוא האמת, כי כל מלות ישנות זה הסדר המכונה
מעשה בראשית שהוא מתחלה הספר עד שסיטים ונח מצא חן בעני יי',
אשר היו מנשאים אותו רבות ויל, הנה הם משותפות לאחר ממיini
השתוק, ונעשה כל זה להשתoir מן התמונה כדי שיקום ההמון
בפי מדרכותם, והיחסדים כפי מדרכיהם. ונםיחסדים יבינו בכל
זה המעשה הנכבד שני פנים, כמו של תמותו והב במשיבות סוף, כי מה
шибינו ממנה הספרים הבלתי בקאים בשלמות העברי וביתר הדברים
המודיעים האמתיות, איןו כסף אף כי זהך הוא נחתת. ואולם הפלין

¹) "לפי דעתך כי אלה השם והארץ הם הרקע והיבשה" הראב"ע.

²) בכב' הלא ראה דור דור ודורשו, שעידין יושבען ודורשין גם דורות
של דופי והמה מוחבל יחר!

³) הלכות יסודי התורה פ"א.

כוחה הגדולה שחברה בשמות ומלהות נאותות לוחב ולנחתת, וביאר כי ימצא כמי"ב וימצא בגביע. ואין אלו מוכנים בזה הספר רק הזרורות לנו ולבניינו אם יהיה אלהים עם. ואחר זאת ההערה אמר כי פירוש תחו ובכו כתוב בספר הנכאים¹), ונכללו רוב שמות זה המשעה הנכבד פירשו לנו הנכאים, ולא זה בלבד אבל התורה בולה, עד שם נכנים לא נצטרך לפוי אבן עזרא וזולתא.

ושטען חזק בזה, הוא צלילת ארדים עבים מימיים מן האיר הממשיש להחומר, שעוניינו עמוק או מיימי, כי חזק בערכי שני מינים כמו הסכלות² וכן בהגין, ריל על דרך חקנין ועל דרך התעה. והונכר בזה ביום ראשון הוא קניין, כמו וימש חזק (שמות י' ב' א') ריל עובי איר וחשון, והפכו אור שהוא זכוכית אור ותחיה, ולא כן הנכירים ביום רביעי כמו שאפרש במקומו, ואולם על פני הכל העברי יאמר על המתמשיכים, ואין שם נשם, ויאמר עיר דברה תורה כלשון בני אדם, ורבים מוה החין בזאת הפרשה ופסחת ננה, וא們ם על לבדי יאמר על המתמשיכים, וכבר התחבירו אלו החראים בספר השמען, והעד הנאמן על שתי המלחות האלה, הוא בפסוק אחר, והוא אמרו עופר יעapk על הארין על פניו רקייע השם, והפליג השם לומר לא היה לך אלהים אחרים על פניו (שמות י' נ') כאלו הוא ממש יש אותן נטען הנם לככוש את המלכה עמי בבית (אסתר ז' ח').

וروح אלדים, בעבר דורות רוח שם משותף לרבים, ידעו כי זאת היא ברוח המنشבת³, ההו מה הדאר העשני, ואמרו מרחתת כי זה החתוар מיוחד לכל תנועה סבונית טעונית, ותנוועת הרוח כז' היא כמו שאמרת ארטשו, והעד בלשון דרכך, אמרו על גולו ירחך (דברים ל' ב' י' א') וכן רחפו כל עצמותו (ירמיה ב' ט') וזה בטעם וועבר אליהם רוח על הארץ. וכחוב ניב סובב סובב חולך הרוח (קהלת א' ו') והכל אמרת ונכין.

¹) ש"א ו"ב ב"א. ישעה ב"ה ז', לד' י"א. מ"ד ט'. ירמיה ד' כ"ג.

²) שהוא סוג לשני מוגנים, כמו נתון הסכל במרומיים (קהלת י' ו'). ואלה דבריו בספר היוקרים "בשורות כסוף" שרש של כל "ווארה הפלגה כי סכל ושב כל שם הפלגים בתכלית המרחק יהיה אחד בשום צד, וכן הוא על דרך האמת ר"ל בש כל כי לא ידברו בשכל הנפדרים כ"ש באליך", אבל בשכל הנמצא באדם זהה ע"ד האמת סכלות, וכל משפטו הוא סכל, כי שוקש ווועך אל השבלים הנפדרים וכו'.

³) עיין משכחות כסוף עמוד 51. ובמו"ג שם פ"מ לראשון.

על פני המים. יסוד האין, כי עתה נבראו יסוד האין וחותם, ולא הוציא בום שלישי רק הקותם המים והקראות הארץ: וטעם היה אע"פ שביל לשון היה זר בכאן במשיח המורה בפי' משני. הנה נכון על כל פנים. והטעם שביל זה קודם שברא אלhim את השם ואת הארץ, כי מכאנן, ריל מאטרו והארין היתה, עד וייה עיר והוא בקד ים אחר, רוא התחלות המצאות השפל. אמן הקשר וזה הפסוק השני והנמשך לו. עס הריאשון, עס היוטו ואיזי במלת והאיין, הוא שוה בשווה בקשר פסק ויפגע במקום (בראשית כ"ה י"א) והנמשך לה, עס פסק ויצא יעקב הקודם לו. ובכלל כי דרך העברי וכל לשון נהות בו, כי המספר בדברים ותנוועה מה, יניחס תחלה בקוצר מופלן תחלה התנוועה ותכליתה, ואחר ישוב למספר איך היה במא שביין¹) ובסכל המאורע, ולכן אחר שככל ואמר בכאן בראשית בר א אלהים את השמים ואת הארץ לפני הכמה המוזחתה. שב לבאר איך היה זה עד שביאר שוה בדורך כך וכן, עד תשלים יומ שלייש, יותר נשלם באחרית ששת ימים, ולכן שב לומר ביום השבעה, בענין הפסוק הריאשון, ואמר וכל השמים והארין וכל צבאם, והפלג לבאר כי הוסיף וכל צבאם, ואם הכל מונן נס בפסקוק הריאשון, ודע כי בעבור היהות עיקר כונת נתן החורה בספר לנו בכאן איך נמצא האדם השלם אשר כל העולם השפל לא נמצא אלא בשבייה לשתי הסכנות שובר המורה נפתחת פירוש המשנה²). והם לוצאות ולשרות, וזה הדעת מציאות וה בוזות סבוחין ידיעה הסירה, ולספר כל סבותיו עד השיטת, היה הבונה ארוכה יותר מדאי, לך לך נתן החורה דרך ממוצע, וכן גזחים ועובד קצחים, ולכן התחיל מן העולם השפל, שהוא סוג עליון לעולם השפל, וסימן באדם³). וכל מה שהיה הולך וקרב לאדם שהוא התבכלה, יאריך יותה, ולהודיעינו זה עשה כמו כן בפרש וארא: כאשר כוון לספר לנו מציאות משה שהוא האדם השלם, לא וכבר מציאותו בוזות סבה כלל, ונם לא התחיל מנה או מאברהם אבל התחל מרואהן, וכל מה

¹) ריל בנתים.

²) זו"ל הרטבים: "ל בפתחה לפירוש המשנה" ואמרנו מאוי כי זה כל אדם, כל העולם לא נבראו וכו', פירוש להסfir עצבו ושותמו יחויתו וא"כ נתבאר כלל איש אמרנו, שהבונה בבראות כל מה שיש בחוץ העולם והוה הנפה אינו אלא איש שלם כולל החכמה והמעשה וכו'.

³) בנדול התחל ובקפן כליה הרואב"ע.

שהיה הולך וקרב למשה יאריך יותר. וכל אלו הענינים בתכליות הרקוט
והתבאו יותר בספר מזרק כסף. ובזה נשלם פירוש שני הפסוקים
הראשונים.

(ג) **ויאמר אלהים ידי אור ויהי אור.** כמה גנלה ומבואר
פירוש ויאמר להחנמם. כי האמורה והדיבור בעבריו ונום ברומי מינה
לדברו הפנימי, שהוא הציר וכן לחצוני, ופעמים יבאר ויצרף בלבו¹⁾.
ודע אחר שהודעתך כי בספר כפורי כסף חברתי סתיות
הכרחות לטירשי הקודמים. דהיינו במה שאכתוב בכאן מה ש هو א
ברור אצליו שהוא כונת החורה, כל שכן עם מה שבארתי
יזהר בס' מזרק כסף, ואומר בכאן כי קודם זה נזכר התחלות אהרות
לווה המציאות, והם ארץ וחשך ותחום ורוח ומים. אבל בחר נוthen התורה
לכמה סכנות להחihil אמרות האל באור, כמו שהעירנו דוד ואמר בטה
דבירך יאיד מבני פתאים ותהלים קייח קילו וזה עניין נכבד לזרות שכתבי
במזרק כסף. והאור בכאן הוא ההפכי לחשך שקדם זכרו, כי הוא
זוכה אויר מופלן וטהור עם הזור וננה וזה רומו להליך העליון
מן האור הממשיש ליסיד דאס. אשר שם זוכך מופלן כי טבעו חם ויבש,
וגם שם אורה וננה, כי שם יתחו תמיד האותות הנקיאות נרות ולפידים
ובברקים. ואמר דוד עיה האורו ברקיו חבלי (תהלים צ ז ד). וההפק זה
חשך שקדם זכרו, שהוא החלק השפלה מן האור הממשש לתהום ולמים,
וזהו עב וחשור בהכרה. כי טבעו קר ולה בטהלה, נתבע הרים, וכן הוא
המוכר באור וחשך בכל זה היום הראשון.

ואמרו (ד) **ויבדל אלהים בין האור ובין החשך.** הוא הבדל במקומות
בטבע. והשם ית' הוא הפטול הראישון לכל, וזה כי בין אלו השני
קצחות מן האור, יש אמצעיים חלקיים מאור אין מטבח אלא, כמו
שਬואר עוד, ובא ההבדל, בטעם והבדילה הפורכת לכטם בין הקדרש ובין
קדש הקדושים (שמות כז ל ט). והנה השם ית' שהוא הפטול הראישון
לכל, קרא בלשון העברי לזה האור הנוכר יום, ולזה החשך הלשון
לייל. ואלו השמות הם על דרך האמת, ואם אחר כן נתרחב הלשון,
זה כי עיקר קראינו העת ים להיות אויריו המקיף אותנו צח ווך. ועיקר
קראינו העת לילה להיות אויריו עב ועכורה, ואולם לא היה זה ולא דבר
מה שnocר עד הנה, סבה כלל אל ויהי ערב ויהי בקר ים אחד, והעד

²⁾ ר"ל כמו יאמר י"י אל לבך, וכן הר"א ז"ל: וכן אחושוב שלשון
אמירה בזה הפטול האלקי יורה על גוורת חמתו וכי' ע"ש.

הנאמן שאר הימים¹) אבל כל אחת מalto ההנכלות היא הנדרה עצמה, וכבר ביארנו בספר אחר דקית אמרם זל אין מוקדם ומאוחר בתורה (פסחים ו'). לא יבינוו אחד מני אלף, ובכאן נשלים ביאור יום ראשון לפי הכוונה בספר הזה, שהוא כמד' מדר' לט' מה שוראי, כמו שהארבנו יותר בס' מזרק בסוף ובגבע הנספה.

(ו) **ויאמר אליהם ידי רקייע לנו**. לאחר שקדם כי נוחן התורה הדודע לנו מיציאות שני קצוט יסוד האoir ששם הפכים בתכליות, הכרת הוא שידייע לנו עתה, מיציאות שני חלקים אמצעיים מטנו. האoir מתואר ברקייע, והאחר מתואר באמור ל'ם, שהוא הימים אשר מעל לרקייע, וזה כי הרקייע הוא מטעם ריקוע כמו רקייע טהים (במדבר יי נ') והוא בלעו שנייה²), לא כמו קום אי' קום עד שהיה לעוז פרמיינט³) כמו שענה בזזה המתיק לנוצרים. נתה מוה לפרש הגליל הנקר נלגל הכוכבים הקיימים⁴). כמו שנטו בשם אור, שפירשוו אור שם, וכבר הארנתי בסתיות כל זה בספר כפורי סוף. ובכלל הנה זה השם נכר בכאן ובהלמים (קלוי), ודניאל (יב נ'). וחוקאל (א' כייח). והוא לקוח ביחסו על הנשים השימושי הגליל החלק על האפק בשם התדרובן לאדם ולמצוייר ובשם שמים. ועל כל פנים הוא לקוח בכאן בעניין שהוא מורה לאoir המאהול עליו ומקיף אותו מכל צד. והימים שעלי'ו הוא החלק מן האoir ששם יתרהה המשטר והשלג שם תמיד מים בכך כמו שכת' בפטרוש אריסטו' בספר אותיות עלינו⁵). וקודם לו ביאר לנו

¹) ר' של שג בשאר הימים כתוב ויהי ערב וכו', וכן בו הוחזיא מדעת הראב"ע.

²) כן בכוי ואולי צ"ל שׂלָא ciel שהוא בלשון צורת *Himel*.

³) שפירשוו *Himelfeste*.

⁴) יותר באור עתיק בו ה' דבריו, "ברשות כסף" שיש רקייע. ידוע כי הוא עיין שפטו עם מיעוט גובה ועובי, והשם לנצח הטבע שהוא שפטו בטבע, שהוא שם לירעה בן האoir הלקחה בציינו ובהרשותו שטייא מקפת אותו מכל צד ומסחתו אותו, ואמרו יהי רקייע בתרוך הימים כי יש ירעה באoir למעליה מואת, הנקראת אור, ואחריה שנקראת מים, ולכן טעה המתרגם אל הלאטין שתרגם פראטינט. עד שטעו מוה שפירשוו הגליל הכוכבים הקיימים, ואין בכאן כתיב יקום או קום וכו', ובעבו שהיורעה המצוירת עלינה בנטש השימושי שנאטור שהוא הגליל החלק היא דותה לה מצורדים, שכן שמו שכיה נ' רקייע במראות יחוקאל במרקבה, ובדבריו דור ודניאל, ואלו עקרים יקרים וכו'.

⁵) ב' י מינכן 208 a fol. "שהוא מה שיתהוו מן האoir, כי הנה אין שם בפעל, כי החוקם הוא בלתי טבעי וכו'."

זה הוכח השלים שנכנים לפידוט בשלם ויצא בשלם (חנינה יד) כאמור כשתהנו לארני שיש טהור אל תאמרו מים מים (שם). אמרנו אמנים החכם בקראו זה המקום ארני שיש טהור ובתוהו ורמול מולם מים מים¹) לא מים פעם אחת, הנה כתובנו כל זה בארכונה במוקך בספר עם היה כל אלו הדברים עמוקים אבל באור המורה ראיינו או²).

והויזא מדברינו כי אמרו בתוכן המים כאמור יושב בתוך הרעה (шиб ז' ב'). ואמנים אמרו בין מים, הוא המים אשר מתחת לרקיע, ואמרו לקים הוא המים אשר מעל לרקיע, והעולה מאמירות אלו שני ימים, והוא מציאות יסוד הארץ עם ארבעת החלקי שוכרנו, ונזכרו שנים ביום ראשון ושניים ביום שני, לבמה טעמים הכרחיים אין מכונת זה הספר לנחות בכאן עוד, ואחר שהברחה הוא שכונת נוחן התורה היא זאת, כמו שאמרנו ביתר ספרי וסתורנו דעת הקדושים, הברחה היא מעתה כי לא נאמר כי טוב בשני, והסביר הכרחות בו מכוורת בעצמה כי אחר שבשניהם אלה, לא נברא רק יסוד אחד, אין ראוי אי' להזות גם כי טוב רק פעם אחת, הנה לבמה סבנות היה יותר ראוי שיחיה זהה הפעם ביום ראשון, וכבר ביארנו כיון בס' מוכ. ובכאן נשלם יום שני.

(ט) ויאמר אלהים יקו המים זנו. אחר שקדם מעתה עתה הארץ והמים ביום הראשון, מבורא שאין צורך עתה רק למציאות אלו המקרים בם, ריל ההקויות המים וההראות הארץ, ושתחיה יבשה, והנה ידוע כי הנמצא בסג לעצם ולמקורה, ולפנן כל לשון מציאות והיה ובראה ומעשה וכל פעול, יונח על המקורה כמו על העצם, ולכן נאמר בזה כי טוב כמו ביתר הנבראות, ומכאן³) מכואדר לשון אמרו ומחר לעשות אותו (בדאשיות ייח ז') עשה גנלו, עשה שפמו (шиб יט כ'ז) ועשה את צפרניה ודברים כ'א ייב) שהכל הוא מעשה נמור כפשטו⁴), ואז לא יקרא מעשה נמור חרוש מקרה, והנה נהנו וקבעו בכל העכרי למד כל לשון מעשה אף בהדרה, וכי נעלם מן רבים הקודמים

¹) במונ"ג פ"ל משני, ורבו כמו רבבו המפורשים בארכני שיש אלה ואמרו מים מים, מיט מהווים וטום עכוירים!

²) וב'ז הוא דעת היד שהביא הרוי"א במספר הדעות, ומביא את אב כספי בין ארני שיש, ארן תבון, ארן לשוף ונרבוני, ושזה גם דעת המורה. ובכ'ז יאמר הרוי"א; והדעת הוזאת היא בעני שואן וד בור כזב.

³) אולי ר"ל ויעש אלהים את הרקיע,

⁴) והראב"ע שם "והתקון עיקר כל מעשה במרקא" וכ'.

להעלם ממה ידיעת ההגיוון והבקיאות בערבי, ואמנם סמוך מציאות העממים למציאות היבשה כי מציאותם תלוי בת. ואולם הפלות השאלות אשר כתבתי בס' כף סיגים מן היום הראשון עד סוף זה יום השלישי דנה היקרים ימצא כתוב בס' מוכך, ואין לכותבם בכך מוכנות זה הספר. ואולם מה שאמר בכאן, הו, כי נאמר בזה כי טב שני פעמים. לחיות הבדל ויתרונו גדוֹל בין הצחים שחם בעל, נפש ובין הדומים, כמו שהוא נובל בין חיי המים לבין האורי, שכולם תחת [סוג] הכלתי מדבר. ובכאן נשלים יום שלישי.
 (ז) ויאמר אלהים יהי מאורות וגו'. לימים ושנים, איר אריך
 בכך ואשנה כל מה שכתבתי בס' מוכך, או אביה ראיות ומופתים לחוק דעתו ולסתור דעות רבים מן הקודמים כמו שכתבתי בס' כפיכך, וכי שרצה להאמין כי יאמין, או יורנו שכלו מעצמו, ולכן אין לי בס' זה רק לבאר עניינים בקוצר כאשר בחנותם ביתר ספרי, ואחיך אומר כי הכוונה בזה בעצמך, לווד מציאות וממשלה לאורות הכוכבים באוויר המקוף אותןנו הנקרה רקייע, כמו שכתבי בכך בחרה בכוכבים שהם עצמים, ולכן אלו האורים הם מקרים, והם מצויים בהכרה בכוכבים שהם עצמים, והוצרך לומר מאורות, אבל להעירנו כי אין הכוונה בכך להודיע לנו מציאות עצם הכוכבים וטענות רבות, הוסף למד' ואמר והוא למאורות בركע השמים, אבל לאוריהם הם מקרים, והם מצויים בהכרה בכוכבים שהם עצמים, ולכן יאמור הדבר והוא אמר לעשרה אורים (תהלים קל' ז), גם פירוש לנו כי אלו שני המאורות הם המשמש והירות, ונם הוא פירוש לנו כי אמרו דנה ואת הכוכבים. דבק בטעם עם המאור הקטן (פסוק ט). ובכלל כי מطبع הענין ומין הלשון, מבואר ההבדל הנדרש שבין יום ראשון ובין ים זה, כי שם¹ כתוי אור וככלשון ייחיה, ופה כתוב מאור וככלשון רבים ריל מאורות. זולת כמה הבדלים בין הכתבי שם ובין הכתבי בזה כמי שבס' מוכך.

ואולם מה שפיסם בזה ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך, הנה אין האור בכך סמור ליום ולא החשך ללילה². כי סתרת זה בצד אחד אמר שנס הלילה אור, אבל הכוונה בכך שבזאת היה הבדל בין אור וחשך, וכן בלילה מצד עצמה היה הבדל בין האור והחשך כידך כל הבדל מתנגדים. והחשך בכך הוא העדר לא קני, כמו שהיה ביום ראשון, וכבר הארכנו על כל זה בס' מוכך, ורי לנו אם נכתב בכך

¹) ריל בפסוק ג' יהי אור.

²) ננד דעת הרמב"ן.

רמיות קערות אל הוכחות, והעומד על אלו העיניות הנוגרים באלו הדינים ימים יעמוד על נפלאות גדולות. ואולם התה' השאלות הרבות אשר כתבתי בענין אלו הדין ימים בס' בס פ' סיגנים הנה הכל ימצא בס' מוכך, ובכאן נשלם עניין יום רביעי.

(כ) ויאמר אלהים ישרצו המים ונוי. עיפ' רקי' השמיים. הנה אין ספק שנตอน התיורה עם הדינו אוומר שהפועל לדינם הוא הים, וכן אחיך שהפועל לבמה הוא הארץ, והוא רוצה שהשיות הוא הפועל למרחוק, וטעם רקי' השמיים, כמו שקדם בركיע השמיים (פסוק יז), כאמור שתה התקירה הוא זו שטה דורעתה, והוא כי נתן התורה לא כתוב שהאל בירך דבר מכיראות הדין ימים הקודמים¹ אכן החיל זה ביום זה, וכן ביום זה שאלות אחדות כתבתי בס' בס פ' סיגנים, ואולם הדתרים לכל כתבי' בס' מוכך ודי לנו בכאן מה שאמרנו, ובכאן נשלם גם חמישי.

(כד) ויאמר אלהים תוצאה הארץ נפש חיה ונוי. בחר נזון התורה לשום ביום אחד מציאות הבמה והאדים כי הם בעוננות קרובים מזכה, ולכן אמר במלוא כי טוב, ואמנם לא בירך הבמה כמו שבירך הארץ כי הם רוחקים מזכה, וause' שבירך הדגים והעופות, וכל אלו העיניות יקרים והארכני בהם בס' מוכך. אמן מה שכחוי ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמיינו כדמותנו, למה נינע תחלה באמרו נעשה בלשון רבים וכן כני בצלמיינו כדמותנו ומה שיטענו עלינו זולת נגה ואחר שהאלים המדבר הוא לשון רבים הנה מהויר נכון שימושו הלשון כן, ואילו אמר בראו אלהים היה נכון כמו הלו אלים (שב' ז' כי'ו), והעד הנאמן עכיז מה שאמר נזון תורה אלהים קדושים יהיושע כדי יט) אלהים קרובים (דברים ד' ז') אלהים חיים (רומיה י' ז') שהוא רומו בהכricht על השם ית', לרוחות כל נשמות שהיא לאלהות יתר האמות, כל שכן שימוש כתו על השם ית' פעם ארדה נא ואראה (בראשית ייח ב') ופעם הבת נרדה ונבללה פ' ז') ובכלל כי אלו העיניות עמוקים בחכלית, ורכותינו ויל נתנו טעם אחד בכיז²), ובפרט באמרו על השיות את אשר כבר עשו (קහלה ב' ייב), כי אך הכללו הוא על פטלה שלן, והנה מצורף לה העניין האמתי כתבי אני עניינים

¹) "בכל מיין היהת תמצא שבירך בדגים ובכעופות באדרת ובבמה וחיה וכו'", הושב"ס חזאת רזון עמוד 8. ועיין רטב"ן. ותורי"א, "וחמוך" אין בידנו.

²) ר"ל דברה תורה כלשון ב"א. ובמפרש משלו בפסוק צדיק אוכל לשובע וכו', מראה לעין מה שיכולה לראות וכו'.

אחדים, ימצא בספר מיל' וימצא בוגביע, כי הם עניות חכמת האלוהות, נט כתובתי בס' כפורי כסוף כמה טענות סותרות דעת א' וולתו בות. ואולם באור שם צלם ודרמות הנה היטיב המורה לבאר זה¹) אבל מצד אחרת, ואולם שתק לבארו מצד מה יותר נעלם, ואנחנו כחכנו וזה והכל ימצא במורק ובוגביע.

(ג) ויברא אליהם את האדם בצלמו וכו'. בעבור היה בצלמו סובל לרומו לאדם, כמו שטעו רבי, שב לומר בצלם אליהם, כמו שיאמרו החכמים ר' לך וכך, ומה המשן בתורה ובמקרא לאפלים ולמאות, ולברא כונת כל זה החכמי הנכבדים אנשי הכנסת הנדולה ישאו וקייף בצלם ומ אריך בצלם, וטרחא במלת אליהם, ומה לנו עוד פ' א"ע וזולתה ואמר אותו ואמר אותו והכל נבן באמת, אך בכיר עניין מיפלגן כי בזאת הפרשה בשני מקומית, ונפרשנה נה (ט, ו) ובפישת ואחתן²) כתוב שהאדם נברא ונעשה בצלם אליהם, לא בצלם השם הנכבד.

(ה) וירא אליהם את כל אשר עשה וכו'. חלילה שאמר טוב מאד על כלל הנמצאות שיזכרו, נס הלילה שתפתח מעלה האדם שהוא הנכבד מכלם, שלא נאמר בו ביהود כי טוב, לבן וזה בהכרה רומי לארים לברדו³), ואמר בולכו בכל כי הוא הכל, רילכל העולם השפל היה, כי אין לו להביה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה (ברכות ח') ריל עולמו חשפלו כי הוא שלו והכל שלו.

ואולם מה שהוספה היא ביום זה, ריל באמרו הישי כבר וכבר אכן נאנח ברקמה ד' מני הדבוק מן המתואר והחותאה, ובזאת הפרשה שלשה מינים, האחד יום ראשון עד יום חמישי, ריל שאין בתחום היא הידיעה לא במתואר ולא בחותאה, והמשן האחר הוא ביום החשביי (פסוק א') שענני במו בהיום החשביי, ועל כל פנים יש הורעה במתואר ובחותאה, ואולם דמיין הרביעי, הוא כמו הכבש אחד (כמברר ט' ד'), ואין זה המשן בזאת הירשתה, וככלל כי אי זה ישיותו, נבן, ואנן לתת טעם הCarthy, אבל קצת בחירות היה לנוטן התורה בזה לעשית הורעה

¹⁾ בפ"א מראשון.

²⁾ לא נמצאו עד בצלם אליהם, והשכחנה גבריה גם עלייה כאשר דין את הראב"ע והרבבים. עיין משכבות כסוף עמוד 34. הוצאות קירבהים.

³⁾ וכן הירא אחר שהביא דעת המפורשים, הסכים לו, ואת יוקף אשר ידע לא זורה. ועינן כו"ג פ"ז מסלויין.

בימים הישי ליהו מיווה, שהוא סוף ימי המעשה, ובן בשבעי להיות יום מיוחד למנוחה ולקדושה, וכמו מוצ' כתבי עת עוד במתעניינם ובזה נשלם עין יום ששי.

ב (ט) ויכלו השםים וכו' וכל אליהם וכו' כל אלו הישמות והמלות הם העדרים¹⁾ לפי העברית, ומה לנו להעתיקת שר הלשונות, והתורה לא נתנה רק בערבית, ובנורודו לבקאים בעברית כי מן החסכמה היא לעשו כל שימוש בהעדר כמו בקון באמרני ייחיש יעד ייחיך יסכל, גם אם אמר ויעש כלוי ויעש שביתה ויעש בונה היה גבון, וכבר הארבתי עז בס' מוב'. ובכאן נשלם ההלך הראשון טמיעת בראשית.

אמר אבן כספי, דע כי הסדר שתחלתו מאמר בראשית ברא עד ששים ונח מצא חן, נחלק לנו חלקים, ואם לא נ恢ב בו החלק הראשון והחלק השני והחלק השלישי כמו שנহנו הפילוסופים, ואננס בחילק השלישי יש בו פרקים, וכבר הארכתי על זה בס' מוב', כי התחלה כל הבנת הספר היא הבנת חלוקת הגות, ואוזע אומר כי הפילוסופים רצו לחוקות ספר תורהתנו הקדושה ולא חקו מהו אלא בmeno שיחקתה הקוז' פעלות האדם, ולכן ארسطוי כשהתחיל ספר השםם והעלם, על דורך המשען בראשו דבריהם קדמו לו בספר השםם, וכן כשהתחל ספר איזות עלונות הגזע בראשו קעת דבריהם קדמו לו בס' השםם והעלם וספר השםם, וכך להבהר ולזרק העניות, וכל זה למזה מפדי תורהתנו. הלא תראה כי בזה החלק השני שהוא מאמרו אלה תולדות השםם והארון, עד ששים לשמש את דרך עין החיים, הגזע בראשו וזה החלק קצת דבריהם קדמו לו בחילק הראשון, וכן כאשר יתחיל אחר כאמור זה ספר חוליות הארץ הגזע שני דבריהם קדמו לו כבר. וכן כאשר יתחל אלה תולדות נה וזה הגזע מה שקדם לנו כבר וכן רבים בתרורה²⁾. אכן ראה הפלנות שלמה נתון תורהתנו על כל מחבר ספר, כי הפלנות כשבחבי אלו הגזעות לא יכחבו שום חדש בם, ולא כן מעשי אלהים נתן תורהתנו אבל בכל הגזעה מן הגזעות בעבר שיחיה נמלט מלן היננות ומזה, יעשה החדש מעיל מה, אם לשינוי מלאות אם בתוספות אם בגרעין, ועינך תראנת.

¹⁾ ריל העדר והפקת הטלאכה וכישרונות בכפ' נמציא מבואר כי באර הבית.

²⁾ ועיין רב"כ בראשית הוצאות רואון עמוד 3. אך זה הוא טיק פשומו לפי דרך המקראות שרגיל להקריות ולפרש דבר שאין ציריך, בשולב דבר הנזכר לפניו בתקופות אחר ובורא.

ולבן פסוק אלה חולדות החסמים והארין הוא שוה בשווה לפני הענין עם הפסוק הראשון ועם פסוק יי' ויבלו וכו', אבל בינויים שניים מלאות ושינויים סדר בקדימה ואיחור והכל להעירות יקרות. וטעם (⁷) אל ה', רומו, בעצם אל ענין האדם, ואולם יותר חשתה השאלה בסיס כף טיניט, על התחלתו בכאן "יְהוָה אֱלֹהֵינוּ" וכון בכך החלק השני ולת מקומות מה שבחלק שקדם, נהג אליהם לבה. ובחלק השלישי ינהג "יְהוָה לְבָד וְלֹת מִקּוּמוֹת זֶבַח תְּחִתִּי בְּסִי מָוֵב"⁽¹⁾:

(5) ובכל שיח השדה טרם ייחיה וגוי, דע ממנה דבר אחד כולל לכל התורה והמקרא. ובכלל לכל לשון העברי, כי אין אני מרבה עניינים בשורש אחד, כמו שנחנו המפרשים הקודמים, אבל על כל פנים כוותי שטיסטי לשונו הקדוש הניחו כל שורש שיחיה לו ענן אחר כולל ומשותף אי זה שתווף שיחיה. שהוא אם על אחת מן הר' טבנות אשר לכל דבר, אם על אחד מסגולותיו או ממקריו, והמשל בזה בקצרה, שורש לחם, דע כי עניינו הכלול הוא התנדבות והפק, וזה מביאך באומרו חשם ילחם לכם (שמית יד יג). ובכלל עניין מלחמה, ובן יקראי המונן לחם מצד הוותן בן מודרך הויתו הפק, ריל בחיזותו לפניו שעדרין לא תרומה⁽²⁾, ובן בשורש כליה עניינו הכלול כליה ותבלית ונקרא האבר היודע כליות⁽³⁾ מצד חיות בו תבלית הדם ותמציתה, ובן שרש בסיס עניינו הכלול מהשק, ונקרא זה המתכת היודע כף מצד שהוא נחמד וחשוק לכל. ובן שרש עperf עניינו ידוע, ונקרא המתכת היודע עופרת כי הוא עperf מאה, עד שנידל בהזותו טמן באין הפק שא- המתכוות. ובן שורש שורה, עניינו הכלול מהבטחה ונקרא הטין היודע שורה, כי יש לו הבטה נדולה להיות עינו נבואה ונדולה וכבר רמז המורה בעניין מעשה מרכבת, וכזה בכאן שיח וشيخחים מצד היוחם ממשמעיים קול כי יתגעש תמייה בטעם כמשמעות את קול העצה (шиб ה' כיד). ונקרא העוף העליון אמריך, לחיותו יותר מופלא בזה מטעם ויאמרה והקש עז בבל לשון העברי יותר מותן ל' מה כמה פנות מטבעי הנמצאות אשר ארנו בזה הפלט), כמו שהתחלה בפירוש שמים ואדרין, והנה גילה לנו זה נתן התוויה באימרו כי ארם

⁽²⁾ וכן ובמנורת-זובטורת-כף.

⁽³⁾ ר"ל שנידך לדם אהדי אכלנוחו. וב"שרשות כף" מבואר שורש לחם עד זה בשום שבל.

⁽⁴⁾ "ובשרשות כף: ומזה הענין קרוא לא ברוים היודעים שהם שניות כלות, טפני שאמרו ה Helvetica בפירוש, כי ה' התבליות תמצית הדם ההווה ב公报 ובורן".

גנור מהאדמתה, ורי במשל אחד כמו באלה, ולכון אדם אין לעוז על דרך הדיווק אומי [Humo] רק חאר מאדמתה, וראה מה בין העניין לפיה הלשון שדבר השם, ובין המועתק אל אי זה לשון, כל שכן בשמות האל ית', כי אליהם שהוא שם משוחף. העתייקו דיאוש [Dios] שהוא דבר שם מיוחד, ונעם אינו עושה ההורה שיעשה שם אליהם, שהוא דבר השם, והפק זה בשם יי' הנכבה, עם הוותו מיוחד לו ית', שהעתיקו דומיניש [Domeneddio] בכוונה שהוא שם משוחף, ולכון היכר זה המעתיק, וכאשר הגע לפרש את הניחו בעברית, וכל אלו העניינים כתבתי במקומות אחרים בארכותה, אבל כזכור זה חמוד ותבונת נפלאות מזרתנו הקדושה. ואמרו טרם בכאן, הנה שוללת לפני הסכמת העברי כמו ושמואל טרם ידע ונוי וטרם ינלה (ש"א נ' ד')¹ אבל הלוועים וההעתיקות יטעו המעיינם. וצידקים ילכו בסם ופושעים יכשלו בהם. והיו תר קשה כי המפורשים הקודמים רוצחים לאחד הלשונות ולזוווג לשון העברי עם הלעוז והלטיז זולתו, הפק מה שרצה החם להקל הלשון, וכל אחד בחסכמה מוחחת כמו שהוא הענן במלובושים ובמדות הבל וחיין, ולכון תמצא כל המפרשים מינחסים תוספות ותמורות הבלתי ותנייניות והבלאים בלשוננו והבל טעות ואיש אין הארץ בפי בלשון הקדש שלו:

ואדם אין לעבוד את האדמה, אל ידמה שם אדם לבא עד הכליה שלמות ידיעת דברי התורה ופירושיה אשר באו עיי הנכיאים, אלא איב הוא כי בקיאות גמורה בהסתמכת לשון העברי אשר בו חונכו המפרשים האלה הקודשים, ובקיאות גמורה במלאתן הגון המישרה כל לשון וכל מחשבה ריל לדבר החזוני ופנימי, ודברינו תמיד יתבادر זה, ואומר בכאן כי זה הלשון שאנו בו ריל אמרו ואדם אין לעבד את האדמה. וכן ואיש אין בארץ לבא עליינו (בראשית יט ל'א). כי אין איש בארץ אשר יעשה טוב וננו (קהלת ז' כ')², הנה אלו והדומים להם סובלים פנים [הרבה] כי יתכן היוטם מאשר יעדקו בהפרד כמו בחתכה, כאשרנו על רואנן המת ראובן בלתי נמצוא מעופף, וזה שלא יעדך בהפרד כמו בחתכה כאשרנו

¹) ר"ל ושמואל היה או בשעת שקווא לו טרם שידע את ד' וכו'.

²) צ"ל כי אדם אין אדריך בארץ ונוי.

על רואבן החי רואבן בלחתי נמצא מעופף, לבן ציריך שנבוחין בכל מקום, ומזה נתה אבן עורה בפירוש ואיש אין באראן¹ :

(ג.) כי יציר יי אליהם. ויטע יי אליהם. לחנס יאמר איע² בנה ובכל התורה והמקרא וכבר היה כך וכך כי רבותי נילו זה הסוד באמרים אין מוקדים ומאיחר בתורה (פסחים ו'). וכבר פרשטי וזה המאמר הנכבד בדרך פילוסופי רק מאה, ובכלל כי מה לנו לומר בשום מקום וכבר היה והנה אין הקירימה והאייזור בסדר מהшиб אחת מימי הקדימות האחרות, אבל נכון זה ונכון זה, כל שכן שנטה בזה³ איין, כי בזה חולך בעניין הסדר עניין החומר, וזה כי אחר אשר שקד על הארץ, ואם תחלה היו בארץ, הנה או יציר יי האלים את האדם וכו', ומה טעם לומר וכבר יציר ביום שני, והנה זה הספרור מה שקדם דרך הצעה כמו שפודשנה, איך וכי מציר מונח במקומו בזמןנו כפי סדרו וכן ויטע יי אליהם גן בעדן מוקדם לפני האמת, כי אע' פ' שהשם לפניו יצירת האדם נתע גנות ופרדסים, לא נתע זה והן הפרדסים בעולמו זה עד שיצר האדם, וזה מבואר לבבלי הענינים, והנה עדן הוא [מקום] גדרו ידוע שם, כמו שוכרו זה ישעיה (ניא ג') ויהוקאל (כח יג). ועוד משל היה אמרנו גן בעדן כמו כירם בקרן בן שמן, והוא נוכל איינו מרחוק לאין⁴) לפי הכתובים או בחלסרי⁵) וכן ניחנים שהוא כנראה הוא מקום ידוע כמו שטבואר בהושע (טו' ח') וביתר ספרי הנביאים, ובעונותינו היה זה המקום קרוב לארצנו ושם היו עושים עבודות המלך שהוא לאש, ובכלל כי הדברים האלה כולם כפושטם כמו הכרם שהוא בקרן בן שמן בדברי ישעיה, כמו הנשר והכפר והgneן בדברי יהוקאל, אבל אם זה הם משלמים לעניינים אחרים כמו שמשמעותם ואין בן בזה כי אין ראוי, והכלל כי כל פ' התורה בא ביתר ספרי הקודש, וזה עניין כולל ויקודנן, ולא די זה לנבה, אבל גם בתורה עצמה יבואו בדברים

¹) בעבור שיאמר הראב"ע: "והבנות חשבו כי אש וגפרית היה בכל הארץ" ועיין ט"ב עמוד 95.

²) ויטע וכבר נתע גן הנקרא עדן, הראב"ע.

³) ר"ל בכאן.

⁴) בן בכ"י, ואחריו העוון ראייתי כי טעות בשני מלות אלה וצל ח'רו בקהל אשר או בקהל אחר. כי שני המקומות האלה נמצאים סמוכים לעדן במ"ב יט ויב ובישעיה לא"ז י"ב.

מאוחרים שבה פירוזים רבים על דבריהם קודמים
שבה, כמו שבא עוד בתרה נן עדן באמרי נן יי¹). וכן הבהיר
(פסוק יב) באמרו ועינו בעין הבירה (במדבר יא ז), כל שכן פירוש
עין החיים ועין הדעת טוב ורע, וכל שכן בתר ספרי הקורש בנכאיים
ובכתובים, וכייש בדברי רבותינו הקדושים, אבל מי ירניש כל זה, וכור
זה והקש עז:

(ט) ועין הדעת טוב ורע, אבל עין הדעת במתה ובמוות
הוא אחד עם עין החיים, והפליג כי לא אמר שעין הדעת יהיה בתוך
הנֶּגֶן, כי אין רק בקצתו נבלו אבל האשמה לשלוחה אמתה וזה נן נן²):
(י) ונחר יוצא מעדוןנו. ניב כולם אמת כפושתו ואולם עם
חיותו כן, הכל הוא מורה על עניינים אלהיים, וביאור זה ימצא
בטי מוץ' וימצא בנביע:

(טט) ויצן יי אלחים על האדם. נס בוה נטה איע³) כי עם
חיותו בקשר מלאת על, הנה בכאן מצות עשה חמורה ומצוות לא תעשה:
(טט) כי ביום אכלך ממננו מות תמות. הנה כמו זה
הלשון אמר שלמה לשמעי (מייא כי ליז) עניינים לא אמרם השם לאדם,
ובזה עניינים נפלאים ואיך רעה האמת בכאן, כי ביום עם הדיוו
משוחף למן קצר ורחב, הנה פ"ז וזה כמו ביום ההוא כרת ד', את אברם
ברית (טיז ייח) שטעמו באחיו רגע בדקוק וצמצים, ואולם מות חמוט
שהוא גורה מחייבת עתודה, הנה זה הלשון סיבל פנים מצד מה שיודיע
ליודע העברי וההנין וחכמת האבע והאלוהות, כי המאמר והדברות אט
חוינו אם פנימי, יונח בכמה מינים שונים, אם מצד הפעול והכח אם
מצד צרכי הנורא, אם מצד מה שזינה לכל בעבור החלק או הפק זה
וכל אלו העניינים סודות אל היות אין כמותם, וביאור כל זה
ימצא במו"ב וימצא בנביע, אבל למה יעיין שם שום אדם
אלא איב עמד על אלה המלאכות והחכמתו שרמות:

(טט) עזר בנגדו, הנה בנגדו שם משוחף פעם לעניין נבах
מכלי התננדות, ופעם עם התננדות וצדקו יהדו בכאן:³

(יט) ויבא אל האדם ווי' הוא הדין לשאר הנמצאות בולט אשר

¹) בגן יי' (י"ג י').

²) "מלת צווי עס על מצית לא תעשה", הראב"ע.

³) וכבר דרישו חז"ל זכה עז לא זכה נגדו, יבמות ס"ג ע"ב ועין ספרונו.

בعالם השפלו אבל זכר אלה¹ למשל, כי רוב התורה חולכת על סדר זה בטעם ועשית מעקה לנתק (דברים כ"ב ח')² ופעם ייכיר זה, בטעם וכן תעשה ל כל אכזרת אחיך (דברים כ"ב נ')³. ובחר לזכור אלה להוותם קרובים לו, וטעם לאות מה יקרה לו הנה הרואה וזה קורא בכאן הוא האדם⁴), והקריאת האלה כולם היו בלשון העברי כמו שמבואר, וטעם קריית השמות כטו שכתבתי למעלה שבשל שם בעברי מורה על טבע מה מהנקייה, כמו שנילה לנו זה למשל לכל, באמרו לזאת יקרה אשה כי מאיש וננו, וכן ויקרא הארץ שכאשרו זהה כי הוא היה אם כל חי, וכבר הערינו המירה בזה ובמה שאמר שם בדיק ברקיע השמיים, כי בונת התורה העיקרית למדינו ברמיזות כל פנות היבמת הטעב והאלחות, ועיין בנה המורה יסוד ספרו הנכבד כמו שאמר תמיד שכלו טובב על קוטב מעשה בראשית ומעשה מרכבה שם חכמת הטבע והאלות:

(כ) ויקרא האדם שמורות וננו דע עניין כולל ונכבד, כי סדר התורה הוא מעשה אלוהים ולכן הוא הולך על דורך שאר מעשייו, ולכן כמו שבשאדר מעשו יש עין הכרחי ויש אפשרי, וכן האפשר מיינם, כן העניין בסדור דברי התורה, אבל הסבנה הוא לנו כי נחלי פ' هي במתה, וידי בונה משל כל החזרה, הנה בפסקוק הקורים לה, אמר ששתם הביא אל האדם היה ועף, ופה הוסוף עם אלה נם ב המת, ומוייתן בונה טעם וסדור הכרחי, וכן רבים בתחלה פישת נת, וכן לאנשים ולמאות בכל התורה, ופעמים יש בכמו זה טעם נכוון וסבנה בחוריית על צד יותר טוב, ופעם על צד ההכחיה והחויב, והנה מעין הדברים הקלים נתעורר בדברים החמורים העמוקים ואלו סודות נפלאות:

ולאדם לא מצא. רק לאדם עצמו, ואין עניינו רק כמו נמצא וחיה⁵). והוא הנדרה עצמה, אינה מוחסת בעצם למזה שקדם כמו שהערינו

¹) ר"ל היה ושות.

²) ור"ל שכולל אזהרות במכשוליהם רבים.

³) שפרט חמונו ושמלתו תחליה ואחו בדרך כלל.

⁴) ור"ל כדי שייראה האדם ויתכונן איזה שם ראוי לבב אחד לפי פעולתו, ואני מוסף על השם.

⁵) ר"ל כי הנמציא יש מבניו חוץ לנפש וממנו בנפש ויש בכך ויש בפועל, ולאדם לא מצא, וכן ולא מיצאה היזונה מנונה, אבל אמר ולא היה לוינה מזו חולה היה לאדם עוז.

באמרו ויהי ערב ויהי בקר, בכל ששת הימים. וכבר התבאר במה שארח הטבע פירוש שם הנושא.

(כג) ויבן יי' אלהים את הצלע, דילנו כמה שפירושו המורה

צד (מוינ פ"ל משני¹) :

ויביאה אל האדם, נון לומר זה מקום רוחך ואך מקרוב²) בשער רוחב חוט השערה, כמו שכחן על בת שבע וחכמך לפני המלך (מי' א' טיו), ואם היה עמו בחדרה, ואילו מנעה בעבריו בבלתי היהות שפועל מה שכנון להניח כל פעול בעבריו בבלתי היהות שפועל שכנונו או העדרו כמו היה יחשש (יהושע י' כיה). ואינו כמו היה אלישע (מ"ב ח' ח), והקש עז' בכל התורה ובכל המקרא וכבר העיר על זה המורה במקום אחד בספרו³), ואלו סודות נפלאות וביאוריהם יותר ימצא במו"ב וימצא בנביעות :

(כג) זאת הפעם, הנה ואת רמו לפעם. כי בן הדודענו

אנשי כנמת הנדולה שהיה כוונת נתן התורה וכותבה⁴ :

לויאת יקרא אשה, כל הפרושים הקודמים נטו כמה נתיות להעלם מהם ידעת העברי על אמתתו וידיעת ההג�ן, וזה מבואר בדבריהם בכמה מקומות, ודוגמה בזה נבו נכו במה שכחו ותכל דוד (шиб יג ליט), ואמרו שהסר משם נפש⁵). וכן נבו באמרו בכאן קרא⁶ על אשה, וכמה מלאו הענינים והודוטים להם, כמו שנבוכו באמרו ותצפנו (יהושע ב') על שני האנשים, ובכלל בכמה עניינים, עם היהות מבואר לירדי העברי וההণין, והענין היה בקורתה, כי סי מני הזכר וסימני הנקבה הם הבדלים בלתי הברחיים. והעד הנאמן כי ביסוד הלשון יש מLOT אין בס הבדל בין נבר וננקה, כמו הפעל הרומו לרבים נסתורים בעבר וכן למדבר בעודה ואילו היה יהוד הזכר ויהוד הנקבה דבר הכרחי, היה תמיד לא יסota אבל הוא אפשרי על הרוב, ולכן אפשר אבל על המועט שלא מתחת יסוד, כי ההבדל

¹) ובס"ד פ"ז מסטרוזה.

²) נגיד דבריו הראב"ע ע"ש.

³) בפמ"ח מראשון?

⁴) ודעתו שלא לחבר זאת הפעם לעצם מעצמי, כי הוא מתנגד להגינה. וול' זאת הפעם אינו מאמר האדם רק מאמר התורה, ר"ל בפעם הזאת אמר עצם מעצמי. כי אה' ז' קראה תוה, כן ג"ל כוונתו, עפ"ז דבריו בעל "הכתב והקבלת ע"ש.

⁵) עיין הראב"ע פ' כי תבא ע"פ עניין כלות.

⁶) כי הוא לשון זכר מהבנין הכלבר.

מןנו כילל וממנו מיהה, וממנו מיוחד מן המיהה, כל שכן שנכון על כל זכר לשונן נקבה, כמו ותכל דוד, כי הוא על כל פנים בראה ומציאה ונופה כמו ניפת שאלות (דביהיא י' יב), וכן נכין לומר עדית וכל בת שבע, כי היא נשם ונוף ויש לדבר, ובכמו זה הענין חמשון על יחור יחיד ורביהם, כי על כל רביהם או שם כלל אס טיג או מין נכין לומר לשון רבים, כי רבים הם, וכן לשון יהוד, כי הוא קבוע וחבור מה, ולכן נאמר וען איש ישראל (шиб יט מ"ד), ויאמר מעריט (שםות י"ד כ"ה), וכחוב ותצפנו יהושע ב' ד') על כלל משנים או האהלה, וראה הפלגה בפסקוק אחד גסנו ואין רודף רשות וצדיקים ככפר יבתח (משלוי כ"ה א'). וכן בכל פרט ופרט, ולאיש יחידי נכוון לומר לשון יהיד כי הוא אחד מצד מה, וננס נכוון לומר עליו לשון דביהם, כי הוא נשם וכל נשם הוא בעל חלקים. ולא די זהה, כי אף בשלב הנפרד נאמר לשון רבים מצה, ובכלל בכל נמצאו זולת השיות לבדו ואלו העניינים עיקרים ואין זה מקום ביאורם, כי לאחרנו זה הספר רק לדעת המובן מן הכלוב בחורה ביותר קוצר שאפשר לנו רק את חובם עם זה העירות ורמיות על סודות נפלאות להוכחה: (כד) על כן יעצב לנו, כל לשון טעם ונינתה סבה והוא לנמה ענייניהם, כבר נגנוו כולם בספריה החכמתו כי מיני הסכנות רבות. ולכן נכין מוח בתורת טוויות וסתירות אין כמותם. רק כי זה מקום מסוכן פן גחליף מין במין ונחליף חי במת:

(כט) ויהיו שנייהם ערומים וכו' ויהנחש היה ערום. מי עמד במוד יי' באלו הספורים ואין זה מקום ביאורם והכל ימצא במו' כ' וימצא בנביע, ונום כתבתי כל היתר השאלות והספיקות אשר בכל זה החלק השני, אך מה שאומר בכאן הוא, כי ראוי לנו על כל פנים שנדעת אמרת כל דרכי העברי והհגיון, ובזה דעת המובן בשם ערום והמובן בשם ערומים¹⁾, והמובן במה שמיוחס לשון אמרה ורבונו לנחש ולאל, וחילתה שהיתה הכל אחד במין קרוב, ואם הוא אחד בסוג, אבל בסוג

¹⁾ "ברישות כספ" מאחד שורש ערם שהוא מונח לקיבוץ חלקיים רבים זויל "ווע"ב נקרא ערמות חפטים בטעם חמורים וקכוזים — וכן עומר בשדה מהיפני — וקרווא לאיש הנבוון המקבץ בלבו תחבות גדלות. ואח"ב כאשר ראו שהחולך בלי בנה, מפני שהוא מקבץ אבריו קצחים עם קצחים מפני הקורן קראו ערום, וכו' וכבר פרשנו בט"ב והנחש היה ערום אך ראוי לו זה התואר מצד הנגלה יותר מאשר מצד הנסתה, וכי הוא לא כחש בדבר כי אם היה פה עומר וכו'".

רחוק, ונדע איך הנחש והאשה לא אמרו כוב כלל, ובין מה הומית האשה מדרעתה בנבואר ופירוש, ובין מלת פן שטעה בעברי כמו אול', ושם א' ואם ש-ה, ונדע מני הנורות שאין בעלות צדין: וכאללה רכבות מכל המ策ך בזה:

ג (ס) כי יודע אליהם. נטעם אל אלהים כי הוא יודע (יהושע כב יב):

והיitem באלהים יודע טוב ורע. אין אחר המורה בזה כלום (אי' פ"ב):

(ז) להשכיל. ההשכל המתואר בספר המדרות שהוא מונח על השכל המשעי ריל בענין שהם בחירות האדם ואין במושכל בסתם: עמה, בזה הפלנה¹:

(ז) ואירה. אין כתוי כאן ואוזש² והתעם ואירה ממיין:

(ח) תאלכלגה. אין הטעם שיأكل הארץ ממש כמו ועפר תאכל כלימי היה פסוק יד. והנה מבואר בעברי וכוהניין ובלווי כי נון לקחת הארץ בכנות ישבה או לעניינים אחרים נמצאים בה: (ימ) ואכלת את עשב השדה. אין מחויב ממה שקדם וקיים וזרד תצמיחה לך³. אכל היא נירה נקראה עצמה, והתעם כמו תאכל לחם רק שהוטף בזעם אפק:

(יט) עד שובך אל הארץ וכן ועל עפר תשוב. נס בזה השורש⁴ טועם הקודמים מן המפרשים. כי לעוזו טורנער [Tourner] כאלו בן כתוי בעברי. ואמת כי זה השורש מונח על זה לפעמים, ופעמים על התחלת חנואה, ורבים בן עוד אבאר זה⁵:

(כ) אם כל חי. די בזה משל ושותוף כל בכל המקרא:

(כל) בתנות עוד וילבישם. מפורש מספרי הנביאים (шиб יג ייח ובאחד מספרי הכתובים?)⁶: (ככ) ויאמר יי' אליהם חז' האדם היה באחד מהם. לא יוכל להבין מלת ממו אלא כמו שהודיעונו אנשי הכנסת הגנולה, שהיא כונת נוחן התורה, ריל שהוא מוכרת בטעם. והעד הנאמן הוקף

¹) ר"ל כמו שאמר לעול עס על פנו המדי.

²) בן בכ"ו ואולי צ"ל ואבוש.

³) אולי גנד פ" רשי ז"ל.

⁴) ר"ל שוב.

⁵) ויעין "עשרה כל כף" II עמוד 6 ובהערות החכמים לזה.

⁶) שיהיש ה' ג'?

קטן שבו, ואמנם שחותף שם אחד מפורש במה שאחר הטבע, ואמרו:

לדעת טוב ווען היא גורה נפודה בעצמה וכבר ביארתי כל זה במז' כ':
 (כד) את הברובים. מדעת' לא עמד איש איטי בהתודע
 בהדראת זה השם¹ והוא ענין יקר אין כמו זו: לחט החורב המתהפהכת.
 פירושו המורה. (בפתחה למירן): לשמרך עין החיים. זה דבק
 בכוונה ראשונה עם הכרובים וטעמו כמו ושמרו דרך כי לעשיות (יח' יט).
 ואמנם פירוש זה והיתר כל השאלות הנוטלות בוה כמו שהעירות על
 רוכס נט' כסוף טיניגים ימצא בסז'יך וימצא בגביע. ובכאן נשלם
 החלק השני ממעשה בראשית:

ד (ה) והאדם ידע את חות אשתו וננו. והוא החלק השלישי
 ממעשה בראשית עד סוף הסדר. אבל יש בוו החלק שלשה פרקים,
 והפרק הראשון הוא מכאן עד שנים או חותם קרווא בשם יי', כי זה
 כולל הולדת קין והבל ושת. ולאחר תחיל פרק אחר זה ספר
 תולדות אדם עד שנים ושבע מאות שנה וימת (ה' ליא'). שהוא כולל
 ענין שת ותולדותיג, ולאחר תחיל פרק אחר בהתחילו ויהי נח עד שנים
 וזה מצא חן וננו. שהוא כולל ענין נח ורוע ענין בני זמני בקצחו, ואלו
 החלוקות עמוקות ודקות וכבר הארכתי עז' במז' כ':
 ומאמר קנייתי איש את יי', הנה בוה הטעם הדועינו ענין יקר
 מאד²:

(ג) והתומף לולדת את אחיו. באמרו אחיה מה שאין דרך
 לשון להם הנולד לאחיו אלא איב' היז תיאמים, כמו שבא בעשו יעקב
 וכן בפרץ וחות. לסתינו דבר נבבה, וכפרט כי קין גם הוא הבל,
 נטעם אח הוא לבעל משחית (משל' ייח' יט). וכן ביאר זה שלמה
 בארכות. ולא נתן בוה טעם לשם הבל כי גמוקו עמו³.
 וטעם רועה צאן ועובד אדמה. מפורש עד בתורה יותר
 בספרי הנביאים בארכות⁴:
 וישען. אין דיצוי נט' וידצ'ה, כמו שיבא עוד בענין קרבנותינו⁵.

¹) כונתו לביארו לה השם כרובים בעשרה כל' כסוף II עמוד 109

כרובים רובבים ע"ש דברים יקרים.

²) גם בוה כונתו למוש"ב בעקב"ב II 109.

³) עיין ט' טירות כסוף עמוד 54.

⁴) ועיין ט"ב עמ' 58.

⁵) ויקרא א' ג' ד'.

نم אין כחוב בהה וירח כי את ריח הניחות, נט אין כת"י בთורה כי אדם הקרייב מנהח ונט לא בשחת הבן הטוב מדיד, ובכלל זה העורות כמו שאבادر במקום אחר, נט לא באר הכתוב מה חטא כן כי לא שעת השם אל מנהתי, ועל הכל פירוש במקום אחר:

(ב) הלא אם תטיב שתאות, כמו שפירושו לנו רבותינו, אם יש לך הטיב לך (ערוביין ניד). בטעם כי או תשא פניך (איוב יא טז) הפק ופלוי פניו¹: תשוקתו, וכן כינוי בו הוא אל החחתה². וטעם זה המאמר, כי כן ראוי ואם אין זה תמיד וזה כמיש באשה ולא אישך תשוקתך והוא ימשל לך, ואם פעמים נראה מה שאשתו מושלח עליו:

(ג) ויאמר קין, נטך על ויהרגנוו שהוא תכלית הספר זהה, כמו ויאמר להכית את דוד (шиб כ"א ט"ז):

(ד) לא תטפף תחת כחה לך. זה הלשון וכל הדומה לו בלשון העברי וכן מצד ההגノין סובל פעמי לעולם ופעם לזמן מה³, אם ארוך ואם קצר. והעד ולא יספו פלשותם לבוא בנכול ישראל (ש"א ז' יג), ולא יספו גודוי ארים (шиб ר' כ"ג). וכן נטצא ולא יוספו בני עלה (шиб ר' יי). לא יסיף להנלווח (איכה ד' כ"ה), וכל זה קל אצל בעלי העיניים:

(ג) גדורל עוני מנשוא. כפשוטו מטעם עון ממש⁴ וכן לא שלם עון האמרי (ט"ו טז). וטעם מנשוא, וכל שורש נשא בענבי מטעם הרמה כמו וישא עניין (יח ב') וישא יעקב רגלו (כ"ט א') ומהוזל הוא באילו הוא מרים העון מעל החותם להקל משאו, וכן אמר קין מכיר אני כי גדורל חטא משתהיה מרימים אותו כל מעל כתפי או ראשיו כי קלחני קללות נמטרות:

(ה) ומפניך אסתה. בטעם מפני ירך בדד ישבי (ירמיה טז יז):

(ו) שבעתים. בעבור היהת שבעה מספר נהוג בעברי להניח

¹ וזה הוא לשון הראב"ע.

² להוציא מהתבאים שטבניה הראב"ע שמוטב על הכל.

³ וכך עזון זה דקרו בבדיד פכ"ב.

⁴ גדור הראב"ע שטבニア מפסיק זה עצמו ראה שפירושו עונץ. ויאגד הרי"א עליו ג'כ: וניל' شأن הדבר כן כי לא ימצא בכתב שום עון נאמר על העונש וכי ע"ש.

לדרך רבוי נדול, כל שכן שהוא יותר נדול מאשר שבעתים שתעורר
שביעיות רבות. ואין זה הטעם בעכבי תמיד על דקוק שנים כמו ידים
רגלים אוניות, אבל לפעמים על ריבים וכפל רב, כמו גודים ערבים לפוי
דעתו, שהטעם צהר מופלן וערב מופלן, והעד בעצלתים (קהלת "ה")
וחילת זה הרכה, כל שכן שפיש זה דוד באמורו מוקך שבעתים
(תחלים יב ז)²:

וישם יי' לךין אותן. לא כתוב זה האות בפירוש גמור [כמו]
שלא פירוש זה ישעה כאמור ושמתי בהם אותן (ישעה סז יט).
אמנם רב ליחסים פירוש נדול בזה³ לא לאיש כמוני.
(ג) קדמת עדן, אבל אין מה כרכבים⁴:

(ד) וידע קין את אשתו. אין הכרח שנוחן התורה יכתוב
הכל, וכן לא הזכיר שיבאר לנו בת מי היא אשת קין כי לא
היתה אשת אהרון ולא לודור (שמות יד כינ כיה). ואם בשית השלם
לא הודיענו זה ולא בתולדותיו, איך יודיענו זה בקין הנבל הרוצח
ותולדתו שהיו כולם רשעים:

ויהי בונה עיר. העירנו כאמור יהי בונה ולא אמר ייבן.
להעירנו כי היה כן מלאכתו תמייה. ונום אין הבונה עיר אחת לכדרה
אבל ננון כמה עירות, כי עיר שיש מן או טוג, כמו ותעל הצפראדע
(שמות ח' ב'). שהוא כמו ויעלו הצפראדים. וכן הנחש (עמוס ט' נ')
כמו הנחשים. וכן עבד ושפחה (בראשית ל' ו') כמו עבדים ושפחות,
ורבים כן בתורה וזה ננון בעברית. וכך עניין כולל כי כל שמות
תולדות קין יש להם נורה והוראה בעברית כמו שמות בני יעקב. והבל
להורות כמו שפירים הכתוב בבני יעקב. ולא כן בבני קין⁵ כי אין
ראוי לבטה סכיות וכמספר מורך בסוף ימצא האחת:

(ה) ויאמר למלך לנשי. בעניין המאמר הראשון מהן לאשתו
(אסתור ד' יא יב)⁶:

¹) ר' עצלות רבה ומופלת, ולא כן דעת הראב"ג.

²) ויעין וד"ק בשושיו שרש שבע וברמב"ן.

³) אויל' כונתו להושותם ר' לבב"ד פ"ג, מה האות הות, גלגל תפוח,
צՐעת, כלב, קרע, וכו'. ויעין ברומב"ן.

⁴) ר' לבנו למעלת י' ביד.

⁵) ר' לב שלא פירש.

⁶) אויל' ר' לה שתה רק סיפור בעלמא כת"ש שט בפזוק י"ב אחר יוספר
ז' וייאחד המכון.

כִּי אִישׁ הַרְגָּתִי וְנוֹי כֵּן עֲשָׂה אֶחָת וְשָׁתִים וְכֵן עֲשָׂה תָּמִיד עַל
כָּל מֵשִׁירִים יְדוֹ בָּו:

(כל) וטעם שבעים ושבעה. קבוץ שבעיות משני מני מסטר
רַל אֲחָדִים ועֲשָׂרוֹת לְחוֹרוֹת עַל הַרְבָּיו הַמּוֹפְלָג, ווֹתָר מּוֹפְלָג מָה כִּי
יָמַצָּא בְּכָתוֹ¹⁾ קבוץ שבעיות שלושת מני מסטר רַל אֲחָדִים ועֲשָׂרוֹת
וּמְאוֹת וּבָכְלָ זֶה סְוִדּוֹת וְחִידּוֹת:

(כו) אָז הַוּחָל לְקַרְאָ בְּשָׁם יְיָ לְשָׁבָח²⁾ מִטְעָם הַתְּחִילָה:

הַ (ה) זֶה סְפָר וּנוֹ, וְהַתְּחִילָה פָּרָק כָּאַילָוּ אָמַר גַּנְחָה עַיִן
קַיִן וְהַבָּל, וְנַחֲזִיק בָּעֵינֵן שֶׁשְׁהָוָא בְּן חַכְמָה יִשְׁתַּחַת אָבָּ. רַק הַצְּעָם מִצְּעָאות
אָדָם וְהַפְלִינָג לְוֹמֶר עַיִן הַבָּן וַיּוֹלֶד בְּדִמְתוֹן בְּצַלְמָה וְאוֹלָם כָּל שְׁכָנָן
שְׁלַבְנִי שֶׁתִּישְׁ הַוּרָאָה וְנוֹרָה בְּעַבְרִי לְכָל שְׁמוֹתָם וְאֶתְהָבָב לֹא בְּיָאָר
וְהַרְקָעָה בְּשָׁת וּבְנָמָה בְּסָמוֹת, וְדַי בָּות לְהַעֲרָה לְשָׁאָר, וְמָה אָרָיךְ עוֹד
בְּכָאן לְפִי כְּוֹנֶת זֶה הַסְּפָר וְאֵין זֶה מָקוֹם, וְכָבֵר כַּחֲכָבִי בְּסֶ' מוֹעֵב כָּל
הַמְּצָרִיךְ וְגַם שֵׁם הַתְּרוּתִי כָּל הַשְּׁאָלוֹת וְהַסְּפָקּוֹת שְׁבַחֲכָבִי בְּסֶ' כְּסֶף סְנִינוֹ:

(ג) וַיַּדְיִי נָחַ בְּן חַמְשָׁ מְאוֹת שָׁנָה וּנוֹי, זֶה הַתְּחִילָה פָּרָק עַד
טוֹפָה הַסְּדָר כָּמוֹ שְׁכַחְבָּא לְמַעַלָּה וְהַדְּבָרִים כְּפָשְׁטָן מְנוֹאָרִים, וּכְבָר קָדָם
כָּל זֶה לְמִפְרָשִׁים, אָמַנָּם הַכְּסָף וְהַזְּהָב יִמְצָאוּ בְּסֶ' מוֹעֵב וּוּמַצָּא
בְּנַבְיָע, וְמָה שָׁאוֹמֵר בְּכָאן הוּא, כִּי מָה שְׁכַחְבָּב בְּכָאן וַיֹּאמֶר הָיָ לֹא יָדַעַן
רוֹחֵי עוֹד יִפְרַשְׁהוּ נוֹתֵן הַתּוֹרָה עַצְמוֹ³⁾. וְמָה שְׁכַחְבָּב
בְּכָאן וַיֹּאמֶר הָיָ אַמְתָּה וְכֵ' עוֹד יִפְרַשְׁהוּ נוֹתֵן הַתּוֹרָה עַצְמוֹ וְיָדַעַן
וּגְמַם פְּרָשָׁוּת יוֹמִיה⁴⁾ וְגַנְנִיה (א' ב' י"ג), אָמַנָּם אָמַרְוּ וְנָחַ מֵעַד חַנְן
בְּעֵינֵי הָיָ, יְדֻעָה.

כָּרָךְ דִּיחָב חַכְמָתָא לְחַכְמִין וּמְנֻדָּעָ לְדִיעָה בִּינָה, וּבְכָאן נְשָׁלָם
פִּירּוֹשׁ מְעָשָׂה בְּרָאִשְׁתִּיל לְפִי בְּנַהֲנִינוּ בְּסֶ' פְּרָשָׁה וְהָ

¹⁾ אָוְלִי דְּנִיאָל ט' כָּה כ"ג.

²⁾ זְרַשְׁיָ וְרַדְקָ מְלַשְׁן חַלּוֹל לְגַנְגָי.

³⁾ אָוְלִי בְּאָמְרוֹ: זְיַאְמָדָר' בְּלָבוֹ לֹא אָוֹסְפָה לְקָלָל וְגַ�י כִּי יִצְרָא לְבַדְּהָדָם וְגַ�.

⁴⁾ אָוְלִי יוֹכְהָה יְהָ כָּג', וּרְלָ כִּי מְהָרִי רַק קָנוֹת לֹא בְּלָשׁוֹן וְחַכָּה שְׁהָוָא

יוֹתָר מִן הַמְּחֹות, וּכֵן מְפָרֵשׁ "בְּשָׁרוֹת כְּסֶף" בְּשָׁרֵשׁ כְּתָה:

פרשת אלה תולדות נח

(ט) תמים ותב, עניין כל אחד שלם. אבל חמים מופלג מתחם, כמו שיוום מופלג מיום, ובעבור כי הדבר נחלק לשני חלקים מעשי ויעוני, הנה יאמר על כל אחד מאלו תמים ושלם: בד רורתין או בדוריה, כמו שיאמר בדור הזה (ו' א'), הכל אחת, רק שהאחד לקוחן מצד ריבוי האישים או המינים והאחר מצד קבוע הכלול והסתוג וכבר קדם לנו זה: החתלהך. כמו שקדם על חנוך ויתהלהך (ו' ב' ד'), וכן אמר עוד בעניין עיוני על טוב מלאלה¹) כמו שכחתי במקומות אחר, אבל מה שאומר בכך כי כל שימוש החתלהך בעבר הוא ממש אמר שיתהלהך, הידוע בהגノון נדרה, ובכלל היהת העניין בתנוחה שזו במאשכין²) כמו שתהבר יותר בספר המשמע. והעד לכל אטרו וויתמכוותם שם לעברדים ולשלוחית (דברים כ"ח ס"ח) והמופת בזה אמרו ואין קונה, ואילו נשלים המכיר היה שם קונה, לנין לא אמר ונמכרותם כי זה יהיה טעות:

(י"ה) ותשחת הארץ לפני האלים, לא לפניהם³), וכשה הלשון וננד פניהם נבונים (ישעה ה' ב' א') שטעמו כמו היו חכמים בענייהם (שם). ואמר שלמה כל דרכו איש ורק בעינויו (משל טז ב'), יותר נמיין דרך אויל ישך בעינויו (שם י"ב ט"ז):

(י'ג) כי השחיתת כלبشر את דרכו, נתעם עיות דרכו, וככתוב השחיתו התעיבו עליליה אין עושה טוב (תהלים י"ד ב'): (י'ג) חמס. סוג כולל לכמה עניינים וכתו' חמסו תורה (יחוקאל כ"ב ב'יו) ובלשון החכמים חטטו האמת (?): כלبشر, מונח בעבר פעמי על סוג הדין ופעמי על מין האדם לבדו אם גולו או קצתה, וכתו' יבא כלبشر להשתנות לפני (ישעה טז כ'ג), ונם מלת כל בעבר משותפת וזה ידוע לבקאים בעבר:

¹) אויל שב' ויא ב'?

²) ר"ל שבנותם, וכן לסתם.

³) וכן הרו"א כלומר "ולא לפניו אנשי הדור".

מפנייהם. מעדם ומטבחתם, ככלומר סנה פועלת והם היו עושים זה בבחורה :

והנני משחיתם את הארץ, אמרו רבים מן המפרשים כי את במקום מן, וכן הנתר בקשר ובלחם (ויקרא ח' ל'יב) חמורת מן, וכל זה הבלתי, אבל הלשון והענין עומדים במקומו ואין שט תמורה, כי איפשר היהיטים משחיתים כפי הסכימות לשון לשון, ואין נוכל אנחנו לוונן ולאחד הלשונות והקש על זה :

(יד) גופר. מין עין ידוע אצלם בעכרי ולא נוכל לתרגם בלעו כי לא-node¹ :

ובפרט אותה וכיו' כאילו אמר וכסית אותו בכיסוי, ואין הכרהшибאר מין הכיסוי. ודע כי השרש בכל המקרא מטעם כיטוי וכן כופר נשאיש עשרו (משל' יג' ח') כמו שאמרו הפילוסופים עשר האדרם מכסה את מימי² :

(טו) וזה אשר תעשה אותה. מלת זה רומו אל דבר או אל נמצוא, וכל אחד מלאה — כמו שהתבאר במה שאחר הטבע — רומו אם אל העם אם אל המקרא, וכן מבואר מעתה כי בכאן רומו למקרא, ובאמרו וזה הדבר אשר מל יהושע (ה' ד') רומו לעצם, כאילו אמר זה הנושא, שזה שווה עם ואלו הנמצאים אישר מל יהושע :

(טו) צהיר. כמו זהר ואור, וצהרים הוא כפל וחוק אור כמו בעצלים וכן ערבים חוץ ערב ואין בו דקדוק לשנים³ :

(ט) המבול מים או מי המבול הכל אחד בעניין, כמו שני התולעה (ויקרא יד ו') ותולעת שני (שמות כה ד'), וכן גן בערד (בראשית ב' ח'), בערד גן (וחזקאל כיח יג), וכן בפשת היען (יהושע ב' ו'), ועצי פשתים⁴, ואולם אין בה חסרון מבול, כמו שאמרו המפרשים, אבל הוא סמוך כאלו כתיב המבול ממים, וכן וחנוכהה עודד הנביא (דברי"ב טיז ח') כמו מעודד הנביא⁵, ואע"פ שאינו

¹ ובב"ר אען דקדונא וכן בתרגום יוֹשָׁלְמִי, ובס' השרשים 98, פירוש הגאון בערבי שם שאר וסובר אני שהוא הנקרוא בק"ס בסמ"ך.

² מכח הפניינים שער העושר: אם מה"ח עשיר אדם מכסה מומיו ומצדיקו בכוביו.

³ ע' לעיל פרשה ד' פסוק ט"ז, ועיין חרואה"ע פ' בא ע"פ בין הערכבים.

⁴ לא נמצא במקרא. ואולי ועצי שטים (שמות כ"ה ח'). ועיין ור"ק בשורש פשת: בפשת היען, והוא סמיות הווה בל"ח, כי פעמים ישוב הסומך לנסמרק וננסמרק סומך וכו'.

⁵ ועיין עשרה כ"ב II עמוד 55.

סמקה, נכוון כו', כי אותיות השימוש נכוון לחסרם בפועל כמו שהתחבר
במהגון:

(יח) והקימוטי את בריתך ינו, אין הכרה שיזכר הכתוב
בריתת ברית מהשם עמו קורם זה, כי אפילו שלא היה קורם והוא¹ הנה
מכונן עתה זה הלשון, ואולם עניין כירית ברית בחק השם או שבועתו
כבר רמזו רבותינו זיל ואמרו כי נור דין שאין עמי שבועה מקרו ונויד
דין שיש עמו שבועה לא מקרע (יבמות קה). וזה סוד גדוֹל ימצא

ביאורו בספר מורה כסוף וימצא בוגביע:

(כ) מהעהוף למינגרנו וגוי. וזה ביאור לגירירה הכלולת שקדם אמרו
ומכל החci כאלו ר'יל מהעהוף למינגרנו, והנה נתן תורהנו פעם
יעשה אלו הביאורים, ואין לנו עליי בזוה רק חסד, ופסעם ישמשם
ואין לנו עליי בזוה תרעדות ובקשות חמס. והקש על זה תמיד
ומן הדברים הקלים תביא ראייה לדברים הדקים: יבוואג רמז לבאים, ומה
שקדם חביא (פסוק יט) רמז למכbia הפעול והוא נת, והכל נכוון גם הכרה
ר'יל כי כל פעול ומנייע יש לו פועל וחוק זה, כמו שייאמר עוד שנים שניות
באו אל נת וסימן כאשר עצה אליהם אל נת, ואין ספק שהשם היה
המכbia הראשון לכל הרחוק²) ונוח היה המכbia הקروب וזה מכמה פנים,
ולפי עניין מין מן מהבעל' החיים. כי קצתם היה די לו בהכינוי התיבה
פתוחה, וגם קצתם היה די לו שלא הכריחם בביבם לה, וקצתם היה
הכרח לו שיקחם עם עווורים בראשיהם וכרכיעיהם ונוכחים להכינוי כתיבה,
ונגס יש מניע לזה יותר קרוב ממנה, והוא טבע הבעלי חיים או רצונם,
הקש על זה כי על הכל נקרא נח מביא: להחיות. נטעם להחיות
אתך שקדם (כפסוק יט), והטעם שהוא היה אהם, ואם לא היו מתים,
זה בטעם ההיה יהושע (יהושע ז' כ"ה) ההיה י"י אותי (שם יד ז')
ולא כמו ההיה אלישע (מיב' ח' ח')³:

(כמ) מכל מאכל. נס בוה אין מלת כל לדיקוד:

ז (ה) ויאמר הר' לנחה בא אתה וכל ביתך וגוי. אין תמה
כל ברבבי אמריות לשם אל הנביא, כי נכוון שהיו בזמניהם שניים. אם
רוחקים קצתם או קרובים. ונכוון שהיו בחלים אחד, אבל יבואו האמירות
זו אחר זו או לאחדן הענינים אם לפירוש המאמר הראשון, כמו שיש
מאלו המנינים הרבה נאשרא אבאר עוד במראות אברם, וכוכור זה והקש עז.

¹) נגד דעת הראב"ע, והרמב"ן יאמר שהוא הקשת.

²) ובב"ר: מאליהם באו.

³) עיין לעיל ב' כ"ב (עד 20).

(ג) לא טהורה. שם בלתי נשלם, ואני טהורה (פסיק ח') היא שלילה, ואולם מספר זה בכמה ובעוף עם הות בותה שניי¹). הנה השאלה ימצא בס' כט' ס' ג'ים. וההתר ימצא בג' ע. וכזה נתה א"ע בכבודו מינח במקומו²):

(ג) לחיותزرע. אפילו שרמו הפעיל בכך הוא לבני חיים ר"ל כי היו הם המחיים. הנה על כל פנים זהה גם נח המליה הרחוק, אף כי השם יתר' יותר רחוק וראשון:

(ד) כי לימים עוד שבעה. וזה הלשון מהסכתת העברי, אם שהיה מלח עוד לפני הימים אם אחורי, הנה הכל לבאר ולהיבש שהיה חום הנזכר הוא המינבל, כי כתור געוד שלושת ימים (מי יין), אחר כתוי ויוי ביום השלישי (שם פסוק יט), וכתחי ברחבעם לכו געוד שלושת ימים ושובו אליו (מייא ייב ה'), ולאחר כתוב ויבא ירכעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי כאשר דבר המלך לאמד שובו אליו ביום השלישי (פסוק יב). והנה אפילו שאון בו מלח עוד, בן נפון העניין אבל אין מחייב, ובכאן כתוי עוד ויוי לשבעת הימים, שהוא בהכרח טעמו ביום השביעי, כמו ושלש עשרה שנה מרדו (יד ד')³, וכן במעמד הדר סי' צוה השם והוא נוכנים ליום השלישי (שמות יט יא), ואחר אמר משה זו נוכנים לשלשת ימים (פסוק טז), כי גם זה בהכרח טעמו ליום השלישי, כל שכן כי אחורי בסמוך כתוב ויוי ביום השלישי (פסוק טז):

אנכי ממוטיר על הארץ ארבעים יום ונוי, וכן כתוב אחיך וייה הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה. וכן מה שיאמר עוד וייה המכול ארבעים יום על הארץ (פסוק יז). ואם עוב ללה לקציה, הנה אין הכרח מכל זה לא מצד העברי ולא מצד ההנין ולא מצד הסכמת לשון הלעת, שיזהה עניין זה השקידה תמיד מבלי הפסק רגע או רגעים. אבל אפילו יהיו שם הפסקים שעיה או שעות רבות, וכן אמת זה הלשון, וכור זה וחקש ע"ה, כי כבר הודיעך כי נתן התורה כוחב אלה המלות והנורות בדברים הקלים כדי שנלמד הביאור בדברים

¹) ר"ל שאמר שנים ושוב אמר שבעה.

²) שאמר "הבהמה הטהורה עשר ולא נודע מספר עוף הטהורה".

³) שפירושו, ושלש עשרה שנה מרדו.

החמורים: יקרים. ש"ש קום כי היה בראשונה מחותסת השמות¹ והחטעם נארכנו מתנווע²:

(ה) מן הבחמה הטהורה, מי יתן טעם וטבה הכרחית או שום בהירה בשנויים שעשה נתן התורה בספרות זה, והוא כי למלילה בחרלה (פסקוק נ') זכר עוף ולא זכר רמש, ובשלישית הוא פה, זכר בחרה ועוף ורמש, ועוד רביעית (פסקוק יד) יסדר היה בחמה רמש עוף, ועוד חמישית (פסקוק כ"א) יסדר רמש עוף בחמה היה שרען ואדם. ועוד ששית (פסקוק כ"ג) יסדר אדם בחמה רמש, ועוד שביעית ביציאה (ח' ט"ז) יסדר היה עוף בחמה רמש, ועוד שמינית (פסקוק יט) יסדר היה רמש עוף, ובכלל כי מי שיתן סבה לכל אלו השנויים מצד שני השדרו שבنا בכאן ונום תוספות גורענות, הוא — כמו שיאמר המורה בכמו זה — מכין כינוי לא כן כם אומרים, אבל לפי דעתך בחר ובכן נוחנן התורה לעשות אלו השנויים בזאת, וככדומה לזה בדברים הקלים, להעירנו על עשותו כמו קצת אלו בקצת העניינים החמורים, עד שנדע כי קצת האפשרי השנוי אין יותר ראוי מן האחת, ובשאר עניינים ילמדנו כי יש מן האפשרי על המעת, ונום בקצת עניינים וסదורים ילמדנה כי יש מן ההכרחי וכל זה צריך עיון, אחר הניחנו החלוקות והמיןיהם. הנה הסכמה הוא פן נחליף מין במין ונחליף חיות במת וזכור זה וחקש ע"ז:

(ו) בחדר השני בשבועה עשר יום לחדר. נכין אצלם. והוא האמת לפה דעתינו אמר קצת מהכמינו ו"ל כי מתשי היה החשבון בכאן עד יציאת מצרים³). וא"כ היה המבול בירוח בול, והפליג נתן התורה, להוציא מלבן של שוטים, אשר לא ידעו לבחו בין הנמצא על הרוב למעט, שהודיענו כי נם בוה החדש יבשה הארץ, ונם באחד בתשרי חרבו המים, ונם בתשרי נברא העולם, ונעשה הארץ והרקיע

¹) וכן הוריך בשראשיו.

²) ויל כל חי ומתנווע על פני האדמה וכן יאמר "בשורות כספ" : וזה שם לכל סוג חי.

³) והוא דעת ר"א (ר"ה א'), וכן הר"א, והר庵"ע נתה לדעת ר"י שחדש השני הוא אירא.

ונקו המים ויבשה הארץ ונראו הצמחים, והיה זרע וקצר ושלה
המאורות עד שיים ולילה לא שבתו וنمצאו בעלי חיים בארץ, והבן והבָּנִים
וארובות השם. אחר שקדם לנו כי שמי שם מושׂח מבורך
שענינו בכך החלק מן האיר הנקרא במעשה בראשית הימים אשר מעל
לרקע, ובלשון חכמינו שיש מהו, כי הנשמות השמיים לא ירד
מהם מים. כל שכן שלא יעשה כי ארכנות שם, ואמרו אנשי הכנסת הדrule
בתפללה : רפוחה [וכי] חלוני רקיין, ולכן מה נכבד לשונו שאמי
ויכלא הנשם מן השמיים. כלות' נמנע מלודת בארץ ונוצר שם בכית
כלא, בטעם ועוצר את השמיים (רבויס"א יז), וכטעם כי עוצר עזר ה'
בראשית כי ייח), והפק זה פטר רחם, בטעם פוטר מים (משלי יז יד),
ובכלל מבואר בכך הוראת שמיים כמייש, ואולם הנוצר בעין סודם
(יט כד) שהיה תגבורת יסוד האש, הבונה שם החלק העליון מן האיר
המשמש לאש המכינה בשם אור במעשה בראשית, או אף יסוד האש,
והנה במקום אחר יהיה חלק אחר, וכן זה מאד :

(יג) בעצם היום הזה בא נח ושם ויפת בני נח ואשת
נה, הנה היה יותר קער, אם אמר בא נח ובנוו ואשתו אבל זכר נח
בכיאור שלשה פעמים להעירנו כי בזכותו נמלטו הרים למשמעה
ועצתה בטעם ומולט הוא את העיר בחכמתו (קהלת ט טיז)¹, ואין
הברח שיעשה אלו הערים תמיד ורי באחת או שתים בכל התורה,
גם הפליג לומר כי בזכותו נמלטו הבהמות והרמש והעופות, ועוד יבادر
זה יותר בצייה כמו שאבחן שם. אבל אומר בכך עוד כי מה שזכר
פה שנח חיל בנים ובנות ובמאות, הנה הפך זה אמר יחזקאל עלי
ועל רעיון עמו (חזקאל יד טז). וכך כהבנו שאלה זאת בס' כספ
סינים ואולם החorder ימצא בגביע :

ח (ה) ויזכור אלהים את נח ואת כל החיים ואת כל
הבהמה וגוי. חיללה שוויה וכירות השם לנח האיש גם צדיק, וכבירתו
ית' לחייה ולבהמה על מדרכנה אחת²), וגם בזה צריך אנו למודיע ריל
ההנין, יותר גמרין מזה אמרו עוד בchia ובהמה ברית ברית, וכי
מבואר נגלה לבני היענים :

ויעבר אלהים רוח על הארץ אין הבדל בין זה הלשון

¹) פה נהפק לבעל דוש כלו, וכן רשו באמת וזה הפסוק על נח ב"ר פ"ג

²) ועיין רטב"ן כוה. ורבנן בחוי : להורות שכלו שווי בהשגת כלויות.

בין שיאמר ויעבר רוח אליהם על הארץ¹): וישובו המים, מטעם וחמת המלך שכנה (אסתר ז' י')², וכן כתו ויימר הום מועפו (יונה א' ט'ז): אררט. זה ביאר ישעה (לי' ל'ח) כי הוא בגיןן שגען וכבל³:

(ג) ייסכרו מעינות תהום וגיה. על אלה נופל לשון סנה, כי הפך זה נקען ונפחהו, אמן על הנשם נופל לשון כלא, הפך מטיר:

(ד) עד יבשת המים, ירע בעברי ובהנין מטבחחת ההפלויות כי הנבלנו ענין מה בלשון עד אינו מחייב ולא מונע דבר מן הנבל והלאה, ויפורש כל אחד לפיקומו והכל תלוי בבורה, וזה פורש לחיים וזזה פורש למיתה:

(ה) ויהל עוד שבעת ימים אחרים ויוסף שלח את חיונה, רבים מכובדים לאשר אינם בקיאים בלשוננו לשון הקודש ובמלאת ההגון המשירת כל לשון, וזה כי כבר הודיעני כי רנים מן הקודמים נטו נטה נדוללה, לפי שרצוי לחבר הלשונות הפק רצון השם שהיה חלקם, שכן הם טורחים בגנות שיבת ובענין עוד ובענין אחרים וכן ויוסף, וכל זה הטרוח לרייך⁴. כי רוכם אנו לוועים בטעות, כי בין העין בטעות כמו שקדם לנו בלשון שיבת⁵, ובכלל כי וישב ותשב וכל מה שהוא משמש זה, נכוון ואפשר בכל התחלת הנעה, וכן אמר כי אינו מחייב לפי יהוד לשין העברי וכפי כללות ההגון, שנח הוחיל קודם זה בענין זה שבעת ימים, כי די אם הוחיל קודם זה שבעת ימים לשכב עם אשתו או זולת זה, וכן אם היו שנים ושלשה ימים או עשרה ועשרים, וכן אם [לא] הוחיל לימים כלל, אבל הוחיל לטבע או לישן, יותר מופלג מזה עעוף שלא הוחיל לדבר מעולם. וכן העניין באמרו ויוסף שלח את חיונה, כי נכוון זה האעיפש שלא שלח מועלם יונה, גם אם לא שלח מועלם דבר. ובכלל אלו עניינים גלויים לידעו העברי והגון, וכל אלו עניינים מתחיחסים אל הדומה והוא הוא, שהחbare ערנעם במה שאחר הטבע, זוכור זה והקש עי' :

¹) ננד הרמב"ן.

²) הראב"ע.

³) ובירמיה נ"א כ"ז ומ"ב י"ט.

⁴) וכן חציו לורות להראב"ע.

⁵) ועיין עשב"כ ח"ב עמוד 40.

(ימ) טרף שם גנור כמו טורף¹⁾ :

(ינ) חרבו הימים, חרבו פני האדמה, אבל אמת ויציב :

(יל) יבשה הארץ, יותר חזק מחרבו :

(ין) ופכו ורבו לשון עתיד, ונכון זה כמו שנכון מה שבא עליהם בלשון צוֹי במעשה בראשית (א' כיג). וכן נכון מה שיאמר עוד בכאן ויברך את נח וכוי' ומשפטיו הד' אמת צדקו יחרבו :

(כ) ויבן נח מזבח ל'י' (כל) וירח י' את ריח הניחוח.

ידעו מדברי רבותינו הקדושים כי משה כתוב ספרו ומספר איוב (ביב' יד ע"ב) והוא כח באיוב כי העלה עלות (איוב א' ח'). ונם לפנים כתוב כן בקין והבל, אמן אחורי וחדרו השם לאיוב וחרה אף באליפו זרעו זווה להם שעלו הם עלות (שם מיב' ח'). לא הוא א' ואמן הוא יעשה חפלת, כל שכן של א' נכתב בתורה ש אדם ונם בני שת עשו זבת, גם לא אבותינו הקדושים נם לא משת בחילה, רק בנו ממה על דרך בני נד ובני ראנן לא לעלה ולא ליבח (יהושע כיב' י'), והטובה הראשון שכנה גדרעין (שופטים ו' כיב'). וכבר הודיענו המורה²⁾ כי בגין ההיכל ועשות התחלה דברים יותר ראויים מן הזבח, אבל היה חובה לכלל עמנו מן המובהחה ולפי זה היה ראוי לנתחן תורה שיש פר לעם כי קצת הקודמים ובפרט נח שהיה צדיק ותמייסם. עשה עלות ותהי לו ריח ניחוח להשם הנכבה ובן נעשה אנחנו ונשימות זכירות וזה ליותר טובים מנה, להעיר הטוביים מכלל העם. ובמקום אחר אכחוב על זה בארכטה ובאייא ראות גמורות מן הנמשך להא מעת במופתים גמורים דעת המורה : ויאמר י' אל לבך, הנה כן כחוב במעשה בראשית (ו' יז) וכי על דרך דבירה תורה כלשון בני אדם, כי כן כחוב באברהם ויאמר בלבכו (ו' יז) וכן באלווער אעיפ' שכחוב בסתם ויאמר אלהי אדרוי אברהם (כיד יב) הנה היה זה לבנו כמייש בכאן, והעד עז' מה שפרש הוא עצמו אחיך ואמר טרם אכללה לדבי אל לבי (שם מיח'). אמן איך נופל זה בשם ית' להדרות להמון עיד דברם, הנה זה ביאר דמורה בפנים מה (פכ'יט מיא') ואני מצורף לה כתבתי כונה ותכלית אחרת יעין בספר טירת כ-ספ'.

¹⁾ ריל בלו קמץ והוא תואר במקום פעול, כמו טורף, ככלומר שטרפה אותה חיונה מאילן הייתה בפייה להכיאה לנתק, ועין רמב'ן והרראב'ע.

²⁾ עיין דבריו היקרים בפל"ב מראשון.

כִּי יָצַר לְבֵב הָאָדָם וְנִזְבַּן אֶצְלֵי שִׁיחָה נְתִינָתָ טָעַם אֲלֹל אֲסֻפִּף¹ :

(ככ) עוד כל ימי הארץ. אין זה מחייב לא לפני העברי ולא לפני הדניין שיש לה קץ². ואולם דעת המורה והוא האמת, שהארץ בכללה לעולם עומדת. ובכלל כי העולם נעהו בזמן העתיד כי נודה לא רייםתו בחזי מדעתו³:

וים ולילה לא ישבותה. להעירנו כי קודם זה ריל בעת המבול שבתו יום ולילה⁴, כי לא שלטו המאורות באור הגקריא רקייע לעובי חזק האדים, וכן היה העניין במקצת מצרים בחשך. וכן לא היה אז באותו השנה הבדל ארכות ארבע תקופות באור וזה מה שהמציא השם כל זה ביום רביעי:

ט (ב) בידכם נתנו. אין ספק שזאת הנורה נפิดת עצמה. ואמנם אין קושיא ממה שנראה כמה פעמים שקצת בעלי חיים יגדרו על בני אדם מעטים ורבים, כמו שיאמר עוד ואך את דמכם כי זה מובן ליידעו העברי והדניין:

(ג) כל רמש אשר הוא חיה. לפנים בסדר בראשית התיר לאדם ירך עשב. ולא כתוב שם שיأكل שאר בעלי חיים ופה זרם וטעם זה נמצא בפי טירת כסף⁵:

(ד) בנפשו דמו. כאלו אמר ריל דמו וזה הביאור היה מן העורך כי נפש שם משותף לדם ולחולתו כמייש המורה⁶:

(ס) אדרוש. כמייש על הנביא⁷ אני אדרוש מעמו (דברים י"ח י"ט). בטעם ירא ח' וידרוש (דבח"ב כ"ב), או ח' הוא יבקש (חוושע כ"ב כ"ג), והכוונה בכלל זה שהשם יקח הנקמה⁸. וזה בשיזות לאחר שידרונו,

¹) ריל שלא לפירוש בעבור כי יצר לב האדם רע מנעריו ומפני זה ראיו לקלים ולהשיותם כמו שאמר לעיל וכל יצר מחשבות לבו ורק רע ע"כ אמאה וכ'.

²) נגד דעת הראב"ע: כי יש לה קץ קצוב. ועיין מ"ג פ"ח מישני, ועיין עמודיו בכף עמוד 108 וברහורה שם.

³) ריל לא בקרומות העולם.

⁴) וכן לשון הרוי"א וקדום לשניותם אמרו רבותינו ז"ל ב"ר פל"ד: ווים לדיליה לא ישבותו מכלל שבותו ביום המבול שלא שימושו המולות וכו' .

⁵) לא נטצא שם.

⁶) בפמ"א מראשון "זהוא ג"כ שם הדם כמו לא תאכל הנפש עם הבשר. ذנן מפרש הראב"ע.

⁷) ריל על האיש אשר לא ישמע אל הדבר אשר ידבר הנביא בשם ד'.

⁸) וכן הרוי"א.

והעד אמרו מיד כל חיה אדרשנו, והפלג איע שאמר שאצוה לאחרת שיחורננה, וזה כטעם כההימך שודד תושר (ישועה לא' א'), וכן כי אתה

שלות ונו' (חבקיק ב' ח') :

(ז) באדם. עי' אדם¹ :

בצלם אליהם עשה את האדם. הנה אלהים דבק עם בצלם כי אין אחר אנשי כנסת הנורלה כלום שעשו מאיר במלת בצלם ווקף במלת אליהם, איך עשה רומו לעושה, ואין ספק שהשם ית' הוא עושה הראש, נס אליהם הכתוב כאן משות נס ללה, כמו שיש רביהם במשל, כן, ובזה עמקות וhorotot שונות כולם צדקו יהוו, וללה כגון נתן התורה בזה וכבותה זה בכמה מקומות, כי כמו שדבר בשמות משותפות למען יהיו מורים ענינים רביהם, כן דבר במאמרים סובלים horotot רבות יחד כולם אמת, וזה הפלגת הלשון, אבל אין זה בכלל, רק לבדור מין מין הוא הפסנה וכור וזה:

(ח) ויאמר אלהים אל נח ואל בנני. אחר שידענו שהאומר הרראש לכל הוא האל, וידענו מшиб המורה (פרק אחרון משני) וידענו מה שידע בהגין וביתר החכימות, אין זה ציריך פירוש, גם מכואר לירודית והמין היו הדין אמר בכאן כי ברית ברית עם החיים והבהמות והעופות, אין זה כמו ביום ההוא ברית היה את אביהם ברית (טו י'ח), ומה נ дол והבדל בין בריתו ית' עם האדם המשכילים, ובין הבהמות, אבל על הכל נכון לומר לשון ברית בשחותף השם, וגם הוא על שאר בעלי החיים באמצעות האדם² ובכונה שנייה, וזה שות לאביך ולהצלה³ : (יל) יברת כלبشر. כמו לשחת כל בשיה, וכענן וינווע כל בשיה, ימיח את כל חוקים; וכוהו ויאבדו מתוך הקгал (במדבר טו ל'ג). ובכלל זה הוא עין כל שימוש ברית ואביך בערבי, ונמקום אחר נאריך בויה:

(ט) את קשתי נתתי בענן. חכמה גודלה יסדו מסרו לשון העברי ופשט המנהג בחורה לשון עברי בדבר עתיד והפק זה, וחיללה שיוהה בכאן דבר חמירות דבר כמו שיאמרו הקודמים⁴, אבל זה נכון מארך שאלות הסימנים שהם הבדלים מיהדים, אינם ממין המידן מן המידה, כתו שאמרתי על טימני הונר ותגבה ויחיד ורבים, ובכלל איינו

¹) נגד הראב"ע שפי' בעבור האדם.

²) וכן היי"א.

³) ר"ל ברית להצלם ולאברהם.

⁴) ועיין הראב"ע והרמב"ן בזה, והר"וי. ודרך הכספי דרך המלך ע"פ החגיגון.

דבר הכרחי, מצורף לזה בכאן כי אחר שהגלו ליום
סובב תמיד אחר שנברא העולם, הנה כל עתיד יתוואר
בחכראה בעבר, וכל עבר בעתיד כי אלה השני זמנים
ב Amarim בחיקש אל העתה, וربים כן לאין מספר בתורה
ונמקרא. יותר בדברים העתידיים הכתובים בנבואת, והפלג יעקב ואמר
אשר לקחתי מיד האמור בהרבי ובקשתי (מיח כיב), ועל כל זה סבות
וטעמים אינם מוכנת זה הספר:

(ו) זוכרתי את בריתינו, חילתה שהשם ישכח עד שיצטרך
להזכיר והזכיר, כל שכן מה שיאמר עוד: וראיתיה זוכר בברית
עולם. אמן פשט הכרוב אין בו פלא יותר מאשר ההעבות
הכתובות על השם, אשר החיתר לכל הוא דברה התורה כלשון ביא¹)
במו שבארתי זה המאמר הנכבד בס"מ מוכן. אולם מה שאמר בכאן
זהיתה לאות, וכן זאת אות הברית, הנה והבחנות האדם
כפי הקשת הוא לו לא לשם, והעד והוה הדם הזה לכם לאות (שמות
י"ב י"ג), ואם קדם אמרו וראיתי את הדם ופסחתי עליהם, וכוכר זה
והכל מבואר למשכילים ונעלם מן הסכלים, ואולם ביאור
זorder עז' ימץא בנכע:

(ז) ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית, מוח למדו
ההכמים בספריהם שכאשר הארכו בספרות מה שישימנו לאחריות סוף
דבר או כללו, או "העולה מכל מה שזכרנו", זה ענן נכבד:

(ח) ויהיו בני נח היוצאים מן התיבת וכיו נס והוא מהמין
שכברזכרנו ריל שנשנו דברים להצעה, ונס כתוב וחם הוא אבי לנען
כדי שנדע מי הוא, כי עוד עתיד לדבר ממנה וכוה אמרו ותהי שרי
עקרה ונוי ייא²), וכן ואנשי סודם רעים ונוי (יינ' י"ג) וכן עשה כותב
ספר שמואל שהקדושים וכותב ושם שני בני עלי וכוי (ש"א ד' ד').
מצורף להזה לננא³), הפך אבי כל בני עבר (כ' כ"א):

(ט) ויחל נח איש הארץ, ידוע כי לשון תחלה הוא ממאמר
המעטריך איך נכון זה, ואם קדם לו קון ובנו וולחם³:

(י) וידע את אשר עשה לו בנו הקטן, נכר קדם לנו כי
הנמצאו והמציאות טוגן כולל נס לאו היה מקרה שהיה, ולכן יקרא מציא אי

¹) וכן הרו"א בלשון זה.

²) ר"ל במה שאמר וחם הוא אבי לנען.

³) שהו ג"ב עובדי ואוהבי הארץ. ועיין טורת כספ' עמוד 68—67.

זה מקרה שיחיה, עושה ופועל ובורא, ובכלל הכל לשון שאתה שומע וכן בדברו החזוני או פנימי כמו המעשה בידים, והנה כחוב בדבר ה' שמים נעשו (וחהלים ל'ג ו') וכן העין בלעה, וגם בספרי הפלוטופס בחיבת חמיד כי מהשבות אשר בנפש הם פעולות ומעשים לה, כל שכן שפעולות הלשון יקרו מעשיות, ולכן אמר השם לנחש כי עשית זאת (ג' י"ד). וכן על יוסף אותו השיב על צני ואיתו חלה (מי"א י"ג), ובכלל הכל בעל וכל שימוש פעול, וכן אמרו הנה על חט אשר עשה¹). במא שכתב לנו נתן ההוראה שראה והגיד כאלו רבעו וסדרו יחד או אם אחזק והלעיג, וכל זה מבואר בעברית ובhangin. ואולם בנו הקטן רומי אל חם והוא קטן בערך אל שה, ואין הכרת בהנין שיחיה יותר קטן משולשתן, מצורף לה כי קטן תאר ננאי²) כמו נער קטן, כל שכן כי יאמר לקטן הנפש כתעם הנה קטן מתחך בניוں (עוכרה א'), וזרק ההוראה לתאר האדם בשם שבה ובשם ננאי קטן ונдол, כמו שייאמר לשבח אח' יסת הנדוֹל, כאשר אבאה, וכן אכרם העברי, ופעמים לננאי כמו ולא אחר הנער ליד י"ט) וכן אמר אריסטו בספר באור המדוחה, וממן מروع בכעס על חם קלל ורעו באחריו אדור בגען מבואר לבורי העינים כי כל عمل אדם הוא לודען וקשה לכל אדם כשיקלו ביא את זריע, והעד בקללות אדור פרי בטנק (דברים כ"ח י"ח). והפק זה ברוך פרי בטנק (שם פסיק ד'). וויתר נמיין אמור ויברך את יוסף ויאמר ואח' הוא יברך את הנערים (בראשית מ"ח ט"ז), אולם בחר נח לקלל בגען על שאר בני חם, כי אולי היה בן זקונים לה, גם בחר ניתן תורתנו לכתוב זה לנו, כי זה טוב לנו אשר אנו עתידים להלחם עמו:

אווי נא לנו בזורה כי את רגליים בצנו וילאנו בפירוש עשה ובפני הקטן ובפירוש אדור בגען כי המפרשים טרחו בזורה, ומה געשה בגען ירדן הסודות במאמרים ובמלות ממעה בראשית ומעשה מר בבה:

(כט) עבד עבדים. וזה לשון מונח בעברית ובhangin על כל הפלניתثار כמו קדר הקדושים (שמות כ"ו ל'ג). והטעם בזה עבד מופלג היהת

¹) ובכ"ז מכון דבריו נגד הרaab"ע, אבל גם ר"ל דרישו על מעשה ממש.

²) וכן דרש גם רשי ז"ל, אבל המעניין בכל המפרשים בסדר אלה שמות הבנים וסדרם, יראה כי דרך הבהיר הדרכן היישר.

לאחיו¹⁾. אמנם פירושו אחיו וכן אב ובן, הם כמו פון וטין ומיניהם שיש מהם, אם קרוב ואם רחוק וכל אחד מלאה מתחלה בפתחות יותר :
 (כו) ברוך ד' אליהו שם. נתן תורה לאל הנכבד בעבור היהו שם המאמין בו נכבה, וכל שבן שהוא א[בוי] א בר ה[ס]. וראוי לנוטן תורה שיכתוב לנו מות, וטעם למו שם²⁾, ואעיפ' שלא יהיה הפטון בכאן רק איש יחיד כמו שהודעתך כבר, כל שבן שאין המכון בכאן רק לבכל שם ורעו וכן יפת וורעה, ואף כל העיקר על העם הנולד באחרית מכל אחד מלאה, ודע כי אחד מסודות התורה הוא שנחן ליחס דבר מה לאב בטה שראי לבן, וכן הפך זה, וכוכר זה והקש עז :

(כו) יפת אלדים ליפת וישכון וכו'. אחר שהודיענו נתן תורה עוד הצלחת ורע שם ונפליה ורע חם, והוא בשיכובש ארין גנען וישתו או בני גנען וקצתם יהיו להם. הודיענו כי עם הצלחתינו יהיה טוב לבני יפת ויבאו לנור בארץנו ויישב להם, וטעם למו בכאן, ליפת לבדו, כי שם כבר נאמר, ובכלל כי הודיענו נתן תורה בכאן בספר עניין נח, יעדנו הפטוב לכבוש את ארין גנען, כמו שודיענו עוד בספר ברכת יעקב לבניו (מיח כיב), וגם הוא יפתות וזה באחדית הצד עצמו (מית א) :

י (ה) ואלה תולדות בני נח שם חם ויפת, כאילו כתוב ריל שם וחם ויפת³⁾. כי ואלה רומי אל يولחו להם בניים, ואין לשאול טעם ביו וילדה כי בן נכון בעברית כמו שנכון בלא וזו בלעו וכוכר וזה והקש עז :

(ג) בני יפת, התחיל ממאי דטליך ושב לאחרו⁴⁾ כי בן נכון, ופעם בראשון (יא יא) ואחר כסדר, מצורף לזה כי היה יותר נכון בעבור שיסים בשם אבי אברהם (פסוק כ"ד) לצרף לו ספר אברהם, והנה אלה בני יפת כבר התבאו יותר ביוסיפון, ומכואר לנו שם ומן התורה, מי הם יון ורומי (פסוק ד') שתוא כתים ודודנים או רודניים כמו שכחוב בדברי הימים (רביה א'), וגם מגונם הם התחילה בני יפת וכן

¹⁾ וכן הרלב"ג. והראב"ע פ' אחד כאחד העבדים ומבייא ראייה מוקרא ו"ה. והכפפי מביא ראייה מן קרש הקדרשים (שםות כ"ז ל").

²⁾ גנד הראב"ע וכל המפרשיים וכן לפקון פסוק כ"ז.

³⁾ ועיין רומבאן אחר כליה חמטו בהרואב"ע, וכן הרוי"א ממכים ברוב שאלותיו לדברי כספי הקדרים.

⁴⁾ בני חם פסוק ז.

אשכונה, ואמר יוחקאל על נון ומונג נשיא ראש משך ותוכל (יוחקאל ל"ח ב'), ולמה נבקש מה שהוא לפניו ובין ידינו, כי יון ורומי וכל אחוי אשר רашם הוא יפתח, מבוואר שכולם חדרו לקראתנו ובאו לארכען לנויר ולסורה בעת הצלחנן, כי גם אללו מהנקרים שוכר שלמה בחלתו במקדש (מ"א ח' מ"א), וגם זה היה דרע לנו אחריו כן, כי היא החיתה השלישית שוכר דניאל, ונחתה הצלם שהוויה תחתלת וזה אלסכנדר בימי חמונאי בזמנ בית שני, ואחריהם אחיהם בני רומי שהחריבו בית שני, וכן מבוואר כי אנחנו בכל אקלימנו זה בנלות בני יפתח, כי רומי הוא הרראש, ואשר מעבר לים הם תחת ישמעאל, וربיט חזץ מלכותם בכל ואשור הנקרא היום תתייר, ומה לנו לאrome. והנה נבוכדנצר לא הניח לו שארית, כמו שמכואר בישועה בטפורה מופלן אין כמוחה (פ' יג' ו'יד) בכל התודר והמקרא, ומה יהס אדים ושביר יהוא סמוך לארץ ישראל, אל רומי, שהגלהנו על יד אספסינוס וטיטים, וזה מיחם יון ויפת הרראש, כל שבן שכחוב עיז לנו נתן התורה כי הכל צפוי לפניו, ומכוואר שעוז כתחום תורה וציטים מיד כתים וענו אשור וענו עבר (במדבר כיד כ"ד), כי הם כבשו כל הארץ שלנו ונם שלטו על מלכות אשור, וכל זה מכואר ביסיפון ושם אפרע :

(ו) ובני חם ברוש ומצרים וכו'. ע"ש שהיה מן המכון לנוטן התורה לחודיענו יהם מצרים ובבל ואשור ונינה ופלשתים, כי היה גלווי יודע לפניו כי אלה היה להם סבוך נדול במאורעות עמנוא דנה העיקר היה בעבר כנען וורען והערנו על זה בעל ההפסכות, אם שהיתה נותנת התורה עצמה כמו שיראה לי, באל, ספר, אם שהיו אנשי כנסת הנדולה, כי לא עשו תחלת הפשעה באמריו ובני חם, רק באמרו וכנען ילד (פסק טיו¹⁾) :

ודע ענין נבדך²⁾ כי אין בכל ספרי הנביאים דבר ומאודו שלא כתוב בתורה, ואף כי ביהת המשיח שאנו מחייבים היום, ואמנם לא יבין זה רק מי שידע בבקיאות נמורח לשון העברי ומלاكت החגיגון. כי זה לבודו יבין בשלמות המלות והנורות הכתובות בתורה

¹⁾ והוא סתום.

²⁾ נראה כי גם דבריו הכספי אלה היו לעינום להרי"א בכל מה שכתב בפסקוק ויהי בני נת הוציאים וכו'.

זיבין איך החלקי בכה בכללי, איך החולדה בכה בהקדמות, ואלו ענינים דקיים ונכבדים. ועל זה אמר ישעה אחר ספרו נפילת האומות, דרשו מעל ספר יי' וקראו אותה מהנה לא נערדה (ישעה ליד טיז), וספר יי' היא חורת משה¹), וחבור זה והקש עז:

(יל) מן הארץ היה יצא אשור. הנה לא ביאר בן מי זה העלם²), כי לא חשש, ונראה שהכוונה שהיה מבני כוש ונמרוד ואינו אישור הנזכר בבני שם (פרק ביב):

(כמ) ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחוי יפתח הנדול, שני היחסים האלה לשם הוא לשבעת הפק שני היחסים שכת' בחם, ואולם הנדול היה כוות נתון תורת כי הוא תאך ליפת³), כאשר העידו עליו עדים נאמנים אנשי כנסת הנדרלה, ואין חמה מאמרינו הנדרול, כי אין הכרה שישוחח החזרה לחם ושם, כל שכן שכן לבאר זה ב' עיקר הדבוק בעגין האדם בקטן ונンドול הוא מצד הנפש, כי לא בשוקי האיש ירצה וכתווב אל תבט אל מראתו ואל נבה קומתו כי מסתיתו (שיא טיזו). כלומר כי מאום הוא לשם מצד נפשו והוא ית' יודע נפש כל חי:

(כג) ובני ארם עוזן, זכר זה כי צורך הוא לו כי עתיד לזכרו בכתבו ספר איוב (איוב א' א'), ואחר שזכר זה זכר אחיו: (כט) כי בימי נפלגה הארץ, להעירנו כי גם לכולם בשמות נקראו ולטעם, אבל אין צורך להכחיב הכל בתורה:

יא (ה) ויהי כל הארץ שפה אחת ודבירים אחדים. אין בזה פלא, ואם כבר קדם ונכתב בניין יפת ואחיו איש ללשונו (י' ה'): (ג) וימצאו. אינה מטעם מציאה,قطעם נמצאת האבדה, ופירוש זה השורש במה שאחר הטב ע' תמצאנו⁴). רוע כי אין אתי טורה כלל לדעת מה כווננו אלה ומה עשו אלה. כמו שלא מrichtei בדור המבול ובעניין חם, כי [אני] בוטח ומסתפק במה שכחו בתורה,

¹) הערה חדשה ואור חדש בביואר מקרא זה, כמודומה לי שלא היה בעולם הבאורים.

²) ורואה"ע יאמר כי זה העלם היה בן יפת. וחרטבנץ שמו לבן שם.

³) וכן רשי' ולא בן חרטבנץ, ועין הראב"ע.

⁴) וזה "ברשות כסף": כבר הארץ ابن רש"ד במה שאחר הטבע בעניין זה השימוש וסחר דעת אבן סינה וכו', ואין בשורש זה רק עניין מציאות והיות חרבן הפק ההיעדרו וכו'.

ואם עוד ידעו רביתינו זיל דרך קבלה¹) גם את הטוב נכלל. ואולם מובן מה שכתבי בתורה בפואר מבואר הוא, והאמת שהיו סכליים, שהיו סכליים בני האמבול, והנה אין חבדל בין אמריו בוה וראשו בשמיים, ובין אמריו ערים נדיות ובצורות בשמיים (דברים ט' א'), וכבר זכרנו שתוף שנים, וגם ביאר המורה זה העניין בכלל, (בפרק מ"ז משנה), ואמרו ונעשה לנו שם, כתעם לעשות לך שם (шиб ז', יישע' ס' ג' ייד), וכן מבואר שהשנו לדחות האפשרי שרצה השם ית', כמו שקדם זכרו בשלשת בני נת, ריל הפירור בארצות לישב כולם, וכן עשה ה' אשר מם, כמו ששים יופין אותו כי אלו עצם נפוצו:

(ו) ואמרו ועתה לא יבצר מדם ונו. דע כי עיט שמטבע הדברים, ומן הגנין שיקבל שניי מצור הערות ורמיות המדבר אף דרך תמה או ניוז או בעם, כמו שכחבו אריסטו ואפלטון, עד שבכבודו זה אמרו חכמיינו מפני טופרים ולא מפני ספרדים²), וכבר נמצא מוה בחורה בהפריה במקום אחד נעלם כמו שאל תוב³), וכל שכן רביהם בנבאים ובנחותם, הנה בזה אינו כלל לתמה ונזום, אבל המובן בותה, כי השם אמר לעצמו או לפמליא שלו ראו בני האדם השוטטים כי אין דבר נידול ורם ונשגב ונכער לכל העולה על רוחם לעשות, ואמר זה אם על הנמנע אם על האפשר הרחוק אשר הוא לפיעמים יתרוד כנמנע מצד הפטמות העברי, מצד מלאכת ההנין וספריו הטבע והאלוהות, אשראי מי שהאמין:

(ט) על בן קרא שמה בבל כי שם בבל. גם זה מעניין הפלנת ריבוי שינוי המינים בעברי בקירות השאות, יותר נפלא מזה שחק שוכר ירמיה (ניא מיא). ואלו הערות נדולות בדבריהם הקליים, לשמות נזכרו במעשה בראשית ומעשה מרכבה, אשרי מי שבא לבאן:

(י) אלה תולדות שם וכו'.Concerning אלה תולדות נח איש צדק, ריל כי אמרו איש צדק איינו מתולדתו, וכן לא בוה היותו בן מאת שנה, והנה הדיבר כותב והتورה בזאת התחילה כמו שעשה בישת, כאלו אמר בוה, נניח הכל ונחיק בשם שחכליתו אברם, ולכן כאשר הניע לחיה האב הקרוב לאברהם האריך בעניין:

¹⁾ בכל אשר דרשו על מעשיהם ועניניהם בגמרא ובמדרשיים.

²⁾ וכן הראב"ע והרשב"פ.

³⁾⁻⁴⁾ ועיין בז' בטירת כספ' עמוד 163 ובהעה 2-1.

ודע עניין נכבד כי שם וכל בניו הנוכרים בכאן עד אביהם, יש להם נורה והוראה בעברית כמו שהה לשת (ר' כיה) וכל בניו ונם לקיי' וכל בניי כל שכן ליעקב וכל בניי אבל מנהג התורה לבאר זה ביחס למשל כדי שנטעור אל الآחרים. ולבן העירינו על כל בני קין ועל כל בני שת בפירוש הוראת שת, וכן העירינו פה על כל אלה, בפרשו הוראת פلغ שהוא מכני שם, אולם רמו על הוראת שם בכתבו וגעשה לנו שם (י"א ד'). גם הקרים לומר אנשי השם (י"ד), ובכלל כי שם וכל חוצאותיו הנוגרים עד אברהם וכל שכן אברהם עצמו, יש להם הוראה בעברית וכולם מכובאים לירידי העברי, וולת ארפהשדי כי אין לנו כמו שאמר המורה מלשון העברי כי אם מעט. ואולם המכון בשם תרחה ידוע אצל מי שיבין דיווק קין וידע שם למך, ואין ראוי לאבר יותר בכאן. אבל מה שאומר בכאן הוא כי נזון התורה העירינו ברמות בשמות אבותינו הקודמים, כי פושעים מבطن הייננה בני קטטה ומחלוות והעדר הסכמה, כמו שמים להם משה (דברים א' ייב, ל' ב' כי), ושקדנו חביבאים בזה, כל שכן שזה מן הרין שוויות אברהם מוחס לפלאן עד שי אמר אברם הפלני ל א העברי, אבל לא רצה נזון התורה לעשות פרוסם נдол בזה לנגאי ולשמצה ושם רע בקמינה ויחטו אל עבר שיש לו צד שוחף מטופ כמו לעברך בברית יי' (שם ב' י"א). ויעבור מלכם (מיכה ב' יג). מצורף לעניין אמרו וואה את אביכם [את אברם] מעבר הנהר (יחישע ב' י'). ואמנם על דרך האמת הנה התחלה יחתנו המוחדר הוא מפלג כי בני יקタン וכל זרו נם המ מעבר (בראשית י' כה), אבל כוסה קלון ערום, ואמנם אע'פ' שהעל מנו קדריאת השם, תנלה רעתנו בקהל, כי עדין בני פلغ אנחנו כלבנו בני ריב ומדורן ומחלוות והיא שהחריבת את ביתתנו ועדין במקומה עומדת. עדים אנחנו היום אל הכבודה אמת פلغ כי צדקת היהת ולא נתה¹⁾:

(כ) ואלה תולדות תרחה ונו. כדמות התחלה, אבל אין צורך לעשות בו תהלה הרשות, ושם אמת אברהם שרי ונו. דע בלי ספק כי ה' היא היתה בת תרחה ואחות אברהם מאב לא מאב²⁾, כמו

¹⁾ ועיין טורת כסוף עמ' 71.

²⁾ ועיין לקמן ב' וירא ובט' בעמוד 95—96.

שהעיר נתן התייה בכתביו לנו מה שאמר אברים ונם אמנה אהותי בת אבוי היה אך לא בתAMI (כ' ייב), והעוד אמרו ונם אמנה, בטעם אמנה אנכי הטהתי (יהושע ז' כ'). וכן אמרו רoil במקום אחד¹. ולא רצהה הכתוב לוכיר זה בכאן, גם אמר כלחו ולא אמר בתהו, וכמו זה עשה בענין יוכבה כי במקומו הטעני סתם הכתוב ואמר וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי, (שמות ב' א') ואחר זה שלא במקומו כתוב ויקח ערמים את יוכבד דודתנו (שם ו' כ') ואין קושיא כי לא יעשה זה תמיד, כמו יעקב בליךו שתי אהיות, כי אין זה הכרחי אבל בחורי על צד ההעירות היקרות, כל שכן כי ילמד סתום מפוזר. ריל כשניע למעשה בראשית ומעשה מרכבת, ומהו למד המורה שאמר בפתחת ספרו ולא נזכר דבר בזולת מקומו אלא להעיר על דבר במקומו, ובכלל כי ספר המורה חובר על מנת ג ספר התורה בכל דרכיה ווכור זה מادر כי המורה בפתחתו הודיענו דרכיו בספרו כדי שנתחזרה, כי בן דרכי השם בספר התורה ומהם למד הוא זיל בלי ספק :

(ט) ויקח תרח ונוי. אין הכרח שיכתיב נתן התורה בכל מקום שבוט הדבר, כי אם עשה כן בכלל, היה ספר ארוך ויקוץ בו הייחדים אף כי ההמוני, ובכלל מה לנו צורך בוה רק די שנדע איך שהיה, הנה אברם אבינו הקדוש הראש יצא מארץ מולדתו מאור כשרדים. כמו שירמו עוד, בסכת קטטי כאמרו ומקליך אוור, והיה זה אך בשהייה הוא המנייע לתורה אבוי, או היה המנייע תורה אבוי, כי חמל על בנו ועל בתו או כולם והכרחו מטעם המלך נמרוד או וולתו, איך שהיה הנטה בכך אמרו. ויקח תרח ונוי, יותר נמרין מזה. ויקח יוחנן בן קרח ונוי, ואתה ירימה הנביא ונוי ואת ברוך בן נניה ונוי (ירמיה מג' ה') ואלו העורות יקורת. וראה הפלגה כי אין ספק שככל שכן שלקה עמי נחורה וביתו ובאו עד חרבן והעד כי שם ישב לבן ובחולאל אבל לא כתוב זה כי איננו עיקר במכוון ווכור כל זה והקש עי. ובכאן נשלם פירוש פרשת ואלה חולדות נח, לפי בונת הספר הוה, ובמקומות אחרים נכתב על עניינים מאות הפרשה. אבל חלילה לי שאשער כלל בזאת הפרשה ציר נסתר, כל שכן במה שיבא אחר זה, רק במראות הנבואה.

¹) עיין תנומא בראשית כ' ח' והערת הח' ר' ע' באבער שם אותן קנו'ג.

פרשנת לך לך

יב (ה) ריאמר יי' אל אברם לך לך ונו. אחר שירענו כל מני האמירות שוכר המורה (בפרק האחרון משני) הנה עליינו להביא מן מנ' כפי הראי לנו, אבל נראה לי כי אחרי שירענו שאברם היה נביא, שיתור נכוון לנו להבין האמירות במדרנה מה מן הנבואה וכן בכל הנכויות:

ואמנם זמן זאת האמירה יותר נכון עצלי שהוה אחר וימת תורה בחרון, כמו שאמר עוד על עצתו מחרון כאשר דבר אליו השם (פסוק ד'), והנה כחוב שאמר אברם על חרון, כי אל ארציו ועל מולדתי תליך (כיד ד'). וידעו מן העברי ומן ההנין כי אלו השמות שהם הוראות על מקומות, ממשנו כולל וממנו מיה, וכל אחד מלאה התארים יתחלף בפתחות יותר: וטעם אשר א ר אך ולא ביאר הכל ביהוד, כי אין החלהת כל נבואה, ונס כל עיון יותר סתום מן האחרונות, ותמיד הולך ונDEL ומוסיף הפך השנהות החושיס, וכוכרו זה תמיד. יותר מבודא מוה שכן בארץ אשר אומר אלקיך, ותיקף גור בארץ הואת (כיז ב' נ'), וכן כתוב על אחד הדברים אשר אומר אלקיך (כיב ב') ולאחר כחוב ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלhim (פסוק ג') :

(ג) וזה ברכה, בא והוא לשון ציוי, כי אכן בהסכמה העברי וכוה בלשונו לשון לעו, ואמנם בר כה חסר בית השירות כלומר בברכה, וזה שווה עם אמרנו והיה מבורך, וכבר הדעתך כי אין בכלל התורה וה מקרא חסרון רק מאותיות השרות, אשר אמרו בהנין שנכון לחסרים בפועל ולהניהם בכח, כל שכן שנוכל למסר בוה שאין בו חסרון כלל, אבל אכן עצל העברי ואצל בעלי ההנין כמו שمبואר בספריהם, כי אכן לפטומים להניהם שם דמיון ראשון חמורת שם גור כאמרים המעה התארות האדון¹⁾, ורבים מוה במקרא, כמו

¹⁾ כן בכ"י ולא ידעתי לכך.

חוועכה יבחר בכם (ישעה מא כ"ז), וכן והכיתוי קומת אריזו ומכתבר ברושיו אנדע (שם לו כ"ד), וכחוב במבחן קברנו וגוי (כ"ג ו'). וכחוב אס יתן לי בליך מלא ביתה (במדבר ב"ב י"ח), ואם כל שכן שדווע מון ההנין כי שמות דמיונים ראשונים מן האקרים, הם לקוחם מאשר הם מופשטים בנושא. אך כי בהכרח הם בנושא, ואלו עניינם נכבדים בלשון:

(3) ואברכה מברכיך ומקללך אורה, כל מהשכ בוה סנה
כל נאמיז מברכיך לשון רבים, ומקללך לשון יהיד הוא מכין כונות —
כמיש חמורתה — לא בגיןם אמרם. אבל כל אלו הפנים נכווים וכיה
געליך געליך ורביכם לאין מספר:

(4) ונברכו. על שלמות החנינה, ואולם זה תברכו (כ"ב י"ח)
על מה בגין¹). ואין סבה למה כתוב בכאן ונברכו ובמקום אחר
והתברכוי אבל הכל נכוו, וברוך הנتون לשכוי בינה:

(5) וילך אתו לוט. ואחיך כתיב וייח אברם וגוי ואת לוט ואני
וחכל אמת ונכין:

(6) ואת הנפש אשר עשו בחרן, נטעם חן לי הנפש (יע' כ"א).
ואעיפ שיהיה פירושו נפש ממש, נכוון ללקחו על הבעל נפש,
ואלו אמר ואת הבשר או ואת העצם היה נכוון כמו שקרם השוחית
כל בשר (ו' י"ב), וכחוב יבא כל בשר (ישעה ט' כ"ג). אבל בין
זה מי שירע מה שיתברכ באספר הטעע, כי נכוון לקחת חלק מן
הן שם לרמז על כל הנשים. והוותר מופלא. בתורה אמרו לא
תשאר פרסה (שמות י' כ"ז). כי רמז לנו החי בלחוי מדרבה. שיש
ברגלו פרסה. ואולם פירוש עישׁו כבר קרים לנו בכחוב עשה את כל
הכבד הזה (לי' א'). עושה חיל (במדבר ב"ד י"ח²). ובכלל כי ע"ש ה
יאמר על כל פועל, אם שיהיה הפעול מצורו עצם או מקרה אי זה
מקרה שיחיה, ואחר שאברם קנה אלו העבדים והשפחות הנה עשה
מקרה הכנין, והוא הדין אם השיכם לדתו³). כי אין הבדל בין שיחיה
ממאמר לו או ממאמר האיות. כל שכן אס חוליות שהוא המצעאת
הנשמה. אבל על כל פנים כי המציא ועשה ופעל וכל הדומה לה נאמר
בכלל על המצאת אי זה מקרה כמו על המצאת העצם:

¹) ר"ל בנויות כמו למעלה.

²) לשון ושי' ז"ל.

³) לפי הרוש שדרשו שנירות.

(ז) והכנעני או בארץ. וכן אמרו עוד והכנעני והפרזי או ישב בארץ (פסוק יג ז') למה נבקש בזה סודות וחוות כמש איע¹). אבל אמר זה בכאן לסבות, תחלה לומר כי עם היו חוק ומושל ומהיק בארץ, הכתית השם לאברם כי עוד תהיה לזרען, ואברם עצמו היה חולך בארץ היה באילו היהת שלו ומחלק אותה עם לוט (יין ט'). וזה כמובן אמר בזה השם לאברם אל תירא ואל תחת בעבור היו חוק ארוזים נכוו והוא מושל בנאות. ודומה לזה מה שאמר השם למשה על פרעה בעות שהיה מתאמין יותר. עתה תראה אשר עשה לפירעה (שמות ו' א'). ושנית להערינו שכנען ואחים היו תמיד נטדרים בסכת מלכי אשורי העולים עליהם. כמו שיעיד עז' באמרו עוד עניין אמפל, וכאשר התבאר עוד בעניינו בספר הנקאים. וכן העניין גם היום והפליג השם [בזה]. כי עם היהת טבע המחו הוה כן, הנה השם יעדו לנו ושמרו לנו מכל מלכי אשורי, רק כי שבענו לעניין הקודם כאשר חטאנו לו יה', וצמחה הצלחת היהת הראשונה, ריל התחלת פיל וחותר גדור שבה אשר היה נכבד נאר :

(ט) ויקרא בשם יי'. חפלה. וכבר הערינו המורה על היהת החפלה יותר ראה מبنין הוהלוות. כל שכן מעשית הקרבנות. אבל על כל פנים אין בכאן עשיית קרבן :

(י) וייחי רעב בארץ וירד אברם מצרים. מבואר שהקדום בסדר בכאן קודם בסבה, ואין כן בכלל מקום :

(יל) הנה נא ידעת. תמה אני מקדמוני המפרשים איך התחכמו בכאן באמרו נא. וזה כי ידוע מן התנין שאין הנבלת דבר בפתחם מונע זולתו. ולכן צדקו יהוד התחת הפקות. ועוד מה יש לו לאברם לומר רק מה שהיה בעת היה. ועוד כי כן דרך העברי כטעם אל נא רפה נא לה (במבריך יב יג). ויתור מבואר הנה נא לי שתי בנות (יט ז'). וכבר היה לו קודם אותו המאורע :

(יכ) ואוترك יתין. לא היה מטה. וכבר קדם להחיות (ו' כ'). וביאור זה ימצא בנביע :

(יג) אמרני נא אחותי את. כן היה נכון אם אמר אחותי אני : למען ייטב לי בעבורך. דע כי מלחת למן ען בערבי וכן בעזה יאמר על הסנה הפעלת והתכליות. ופה היה למן ען על התכליות. ובבעבורך על הסנה הפעלת. וכן בגמל ובגמלך. ונכלל

¹) ע"ט והכנעני או בארץ, אשר החריד העולם בסודותיו.

כִּי בְּנֵלֶל וַיָּעַן וְעַל מָה הָנֶה אֵין אֲנִי זֹכֶר בְּכָל סְפָרֵי הַקּוֹדֶשׁ שִׁיחַיו רַק עַל הַסְּכָה הַפִּיעַלָת, כְּמוֹ בְּנֵלֶל יוֹסֵף (לִיט' ח'). בְּנֵלֶל חַטָאת יְדַבְּעַם (מֵיא יַיד טַיּוֹ), בְּנֵלֶל מְנֻשָה (וַרְמִיה טַיּוֹ ד'), יַעַן וּבַעַן בְּמַשְׁפְּטֵי מְאַטוֹ (וַיָּקֹרֵא בַּיּוֹ מִינָן), עַל מָה עָשָה ה' (דְּבָרִים כִּיט' בַּגָן). וַיָּשֶׁבּוּן דָּק בָּאָמַרוּ כִּי בְּנֵלֶל הַדָּבָר הַוָּה יִבְרְכֵךְ יְיָ אֱלֹהֵיךְ (שֶׁם טַיּוֹ י'). וּבְכָלְלָה כִּי הַסְּכוֹת אַרְבָּעָה וּנְסָמֵחַ מֵהֶם בְּעַצְם וּמִתְהַמֵּם בְּמִקְרָת, לְכָן יִשְׁעַן מַפְלָגָן בְּכָל נְתִינָת סְבָה שָׁנְמַצָּא בְּתּוֹרָה וּבְנִירָה סְפָרֵי הַקְדָשָׁה אַיִּךְ שְׁנָתָן, וְאַלְוּ עֲנִינִים עַמּוֹקִים וִידְקִים בְּחַכְלִית וְהַמִּסְתָּרִי תּוֹרָה :

(ז) וַיָּהִי כִּבְאָ אַבְרָם מִצְרִימָה. לֹא הָיָה צָרָךְ גָּדוֹל לְכֹתֵב הַתּוֹרָה לְכַתֵּב מָה עַנְתָּה שָׁרָה לְדִבְרֵי אַבְרָם כִּי יְדֹועַ הוּא :

(ח) וַתַּקְהַח הָאֲשָׁה בֵּית פְּרֻעָה. לֹא הוּא מְחוּמָב שִׁיכְתוּב בְּכָאן וְפָרָעָה לֹא קָרַב אֲלֵיהָ אוֹ וּלְתָה וּה כְּמוֹ שְׁכַחְתָּב אֶבְיָמְלָךְ, וּכְבָר הַדּוֹעַתִּיךְ כִּי הַסְּפָרָה פָּעִים בָּא בְּקָצְרָה וְהַכְּלָן נְכֹן :

(ט) וְלֹא בָרָם הַיְתִיב בְּעַבְוֹרָה, כַּאֲשֶׁר דָמָה אַבְרָם כֵּן הָיָה, רַלְמַה שָׁאַמֵר לִמְעֵן יְטַב לֵי, וּפִרְשֵׁשׁ אֶזְעָת הַהְתִּבָּה בָאָמַרוּ וַיְהִי לֵי צָאן וּבָקָר, וְכָן כְּחֻוב עַל אֶבְיָמְלָךְ דָנָה נְתִתָּי אַלְפָה נְסָפָה וְנוּנוֹ, צָאן וּבָקָר בְּלִשׁוֹן יְחִיד וְחַמּוֹרִים וְגַמְלִים וְעַכְדִּים וְשַׁפְתּוֹת אַתְּנוֹת לְשׁוֹן רַבִּים וְהַכְּלָן נְכֹן :

(י) עַל דָּבָר שְׁרֵי אַשְׁתָּא אַבְרָם. זֶה הָיָה קָדָם בְּסְכָה וְאָסָה הוּא מְאוֹחֵר בְּסְדָה, אַכְלָל וְלֹא בָרָם הַיְתִיב הַקוֹדֶם בְּסְדָה, אַנְיוֹ קָדָם בְּסְכָה אֶל וַיְנַגְעַ, וְהַקֵּשׁ עַיִן, וְהָנֶה וּכְרַב בָּה נְגַעַי פְּרֻעָה קָדָם קָרוֹתָו לְאַבְרָם, וּבְאֶבְיָמְלָךְ הַפְּקָד וְהַכְּלָן נְכֹן, וְדוֹמָה לְהָהָר מְנַת פְּלִשְׁתִּים עַל דָּבָר פְּרֻעָה, נָס לֹא בִּיאָר מְדוֹעַ קָרָא פְּרֻעָה לְאַבְרָם. נָס שְׁנִי אַחֲרֵי יְשַׁכְּנָא הָרָון (שְׁיָא ה' ו'). וְהָנֶה בָּה לֹא סִפְרַת הַכְּתֻב שְׁבָא הַשָּׁם בְּחַלּוֹם אֶל פְּרֻעָה, נָס לֹא בִּיאָר מְדוֹעַ קָרָא פְּרֻעָה לְאַבְרָם. נָס שְׁנִי אַחֲרֵי יְשַׁכְּנָא הַשְׁמָה אֶבְיָמְלָךְ, כִּי שָׁם הַשִּׁיבָה אַבְרָם תְּשׁוֹבָה לְאֶבְיָמְלָךְ עַל שְׁאַלְחֵזָה וְפָה שְׁתָקָה, וְכָל אַחֲרֵי נְכֹן וְאַוְיָ לְטִי מִקְומָה, וְהָהָר שְׁאַמֵר שְׁלָמָה עַת לְדִבָר וְעַת לְחַשּׁוֹת (קְהִלָת ב' ו'). וְאַוְלָם אֵין רָאוִי לְחַתְּטָה טָעַם עַל הַשְׁנִי שְׁכַחְתָּב בָּה וּבֵין אֶבְיָמְלָךְ, כִּי פָה צָה אַבְרָם לְשִׁירָה שְׁהִיא תְּאַמֵּר וּבְאֶבְיָמְלָךְ כְּתֵב שְׁהַוָּא אָמָר, כִּי הַכְּלָן נְכֹן, נָס אֵין לְשָׁאַל מְדוֹעַ אֵין כְּתוּב כָּאן וַיְשַׁאֲלוּ הַמִּצְרִים לָהּ, וְחַאֲמָר אֲחָתוֹ אֲנִי, כִּי אֵין הַכְּרָחָ שְׁבָאָר זֶה, נָס אֵין לְהַקְשֹׁת אַיִּךְ צְדָקָה כְּשָׁרָה וְצָנְעָה תְּאַמֵּר כֹּובֶן, כִּי בְּלָא סְפָק לֹא הָיָה כֹּובֶן אֲנִי אַחֲרָה שְׁמַחוֹתָה, וְאַנְיַסְפָק שְׁאַעַפֶּס

שי היה כזב כבר נבגעה שרה לכמו זה הענין לאחבת
אישה, וזה ראוי לדרוש לנשים :

(כ) ויצו עליון. הנה כל מוצאה בכך בקשר אל או על לטפי
הספפת העברי, אם שיתה מוצאה עשה או לא עשה, ואם שיתה למוצאה
הנוצר או לאחרים עליו :

ין (ב) ואברם כבב מאה. ישתחב הנותן לשכויו בינה
שנתן לאבינו עושר וכבוד בישיכתו במצרים :

(ד) ויקרא שם אברם בשם יי'. נס זה תפלה, אם סדור
שמונח עשרה שהוא בידינו היום או זולת זה, ואני מה
המן העם האמורים כי הפלוטופים מבני דתנו אינם מחפלים¹⁾,
ואולם הבאים לה, חשבם כי אין בchapלה רק בקשת צרכיהם, כי אינם
שמות על לב זולת זה, עם היוותם חובבים שחתטילוטופ' אינם מאמינים
בఈונחה, וכמה הם רוחקים מן האמת, וזה תחולת, כי אין יודע
ומאמין בהשנחת על השלומות הנגמזה כמו הפלוטופים
מבני דתנה והעד המורה, והשנית כי הדבר היותר
נקל בתפלתנו הוא בקשת הצרכים, אבל העקריות
הנכבדים הוא החודאות לשם עם סדור יוצר, שבאו
בכל זה פנות נכבדות מחכמת הטבע והאלות,
ובכל ביאור לדעת שיש שם מצוי דראשון והוא אחד,
שם השתי מוצאות הראיות שיש לנו וממי שיבין מה

שהוא אומר בתפלה ידע מונה :

(ס) ונם ללוט ההולך ונוי. דע כלל אחד, כי אם
תרצה לעמוד על דעתך בפירוש התורה, יהיה מונחים
לפניך ספרי זה וספר טירת כספת לפחות וזכור זה :

(י) וישא לוט את עיניו וירא. כותב התורה יכחוב במא
ענינים בדברים קלים כדי שנתעורר בדברים החמורים, ולכן פעמים יזכיר
סכות הדבר ופעם ישמיטם, ומה אמרו הנה: וישא לוט ונוי, וכן וישא
יעקב רגלו (כית' א'), וכן וישא את קולו ויבך (שם יא), כי כל לשון
נsha הוא בערבי מטעם הרמה, ובמקומות כתוב וירא וילך ויבך, מבל'
שיקדים לו וישא והכל נכוון: משקה שם ננו: בנן יי' היא נן ערן,
וכותב במקום אחר נן אלהים (יחזקאל ביה' ינ') :

¹⁾ דבר זה כתוב בעכ"ב I עמוד 17—16, ושינוי "בטורת כסף" עמוד 7,

ומשולש פה, מלמד שחשדוהו.

(י') ויפרדו איש מעל אחיו, זה מבואר לחכמי החנין ולאשור קראו הספר הנקרא השם עתידי, ריל כי אע"פ שלא זו אכרה ממקומו נכוון זה הלשון, כמו שנכוון עור אמרו אחורי הסדר לוט מעמו (פסוק יד) :

(ו') אנשי סdom רעים וחטאים ל'יי' מאה, והוא עין נכבר בתורה ובכל ספרי הקודש שלנו להקדים זכירת דבר בקיצור על דרך הוקרמת היודעה והחוצה למה שעחדיו לוכור במקום אחר ואם היא רחוק, וכן ותהי שרי עקרה (י"א ל'), וכן ויאhab יצחק (כיה כ"ח), ושם שני בני עלי (ש"א ד' ד') :

(ז') לך אתנה ולו רעד. תוספה באיר, כי במקום אחר הסתפק באחד, ואמרו עד עולם, כבר כתוב המורה (בפסחים משני) לשון עד עם עולם, עניינים נפלאים, כתבתי זה במקום אחר, אם לא שנאמר שזה חונה בעין גם ממין הסבה החמושית (?) :

(ט') ושמתי את זרעך בעבר הארץ אשר ונור' גם ירדע ימגנה, מי יכין זאת זולת הבקי בהנין, כי הקדים בכך שחורע והuper מתהכבים במשא לפני הבמות, ואחר עשה הקש תנאי מתפרק מחובר ממשתי מהיותו, ולא נדע האם תחייב מוה עד שנשנה גנוור הקודם, ווילד גנוור הנשך שזה צדק בזה המין, ואונקלום פידיש זה, ולא אוכל לכתוב בכך מה שכותב בחכמת [ההנין]¹⁾ :

(י') קומ התהלהך, לפני יי' :

יד (ג) חברו. נטעם התהברו: ושלש עשרה, נטעם ו בשלוש עשרה²⁾. החדשין. נטעם שיד וסיד :

(י') ויפלו שם. הנפילה בעברי עיקר הנחתה לחנעה מצד המקיף אל המרכז ואין הבדל בין שישיה זה בטבע או בבחירה או במקרה.

(כ') בן אחיכי אברם. תארו בזה להצעה במה שעתייד לזכור התעררות אברם עלייו :

(ו') לאברם העברי תארו בזה התוואר כי מצד זה נחרורך לשוב ולא היה כנעני לא עשה כן: אחיכי אשבל ואחיכי ענבר. מבואר מוה שתווף אח ואחות, וכל אלו התארים אם קרוב אם רחוק, וכל אחד מלאה מתחלף בפחות ו יתר, וכותוב בכך על לוט אחיך וקודם זה בן אחיך והכל נכון :

¹⁾ ועיין "טיורת בסוף". ²⁾ כחרואב"ע ולא "כפדר עולם".

(יד) וירק צוח להם שיריקו חרבם מלחמה לחיות נפניהם למלחמה :
 חביביו, למדינו, כטעם מלומדי מלחמה (שיר ב' ח') :
 (יד) וירדף עד דן, אין ספק שלא רדף הוא לבדו והעד ויחלך
 עליות ונו', וכן אפשר שהיה [הוא לבנו] כמו ויגל את האבן (כיט י')
 וכן ויקח יהושע (שם י' מז'), ובמוקם אחר יבאר ויאמר ויעל יהושע מן
 מן הנלנל הוא וכל עם המלחמה (שם י"א ז'), וכתיב וילחם יהושע
 לנכ' בכתה מקומות : ויזליך עלייהם לילה, כמו בהפכו ויאור להם
 בחברון (шиб ב' ליב), כלמר בא עליהם חלק הלילה¹ :

(טו) קונה שמיים וארכן, הפק דעת העבא :
 (כל) חן לי הנפש, רמו לנוּפּ בכלל, ובזה רמו לבני אדם לבך :
 (כג) חוט ושורך, הם דברים נמצאים באשפץ :
 (כד) בלבדי, כטעם לא ייע דבר מוה ערי²). רק אשר אבלו
 הנערים גורי :

טו (ה) אחר הדברים האלה היה דבר י"י אל אברהם
 במחוז לאמר. זאת והראה מפורשת בספר נבייע כסוף הוא
 אשר ישתח אדוני בה אבל אוכור בכאן קצת ביאורים רואים
 בספר זה ואומר כי מן כפשו³ ודמיונו מבוארמן עוזר וננו' (דברים
 לג, כיט), ואמרו אשר מן ציריך בידיך, פירושו הגע מניין ציריך בידיך,
 כלמר נתנים בידיך, ובכלל כי דרך העברי לעשות מכל שם פועל שהיא
 חנואה, כי על דרך משל אמרו יקד (בראשית כ"ה, כ"ו) על חנואה
 דקדך, ואמרו וירגל (шиб יט ב') על חנואה הרגאל, ואמרו זיבך
 (בראשית כ"ד י"א) על חנואה הברכים, וכיכרע (מיב א' יין) על חנואה
 הכרעים, ואמרו עין (שי"א ייח ט) על חנואה העניים, ואנן (קהלת יב
 ט') על חנואה האוניות, ואחתם (ישעיה מ"ה ט') על חנואה החותם וכן
 דכל, כי אין כל לשוננו בידינו זוכרו זה והקש עין : שברך
 דרבבה מאה. דבר בכאן על עניין העולם הזה והעד תשובה אברים :
 (ג) מפשק, חנואה השוקים כטעם ישתקשoon (נחום י' יב)⁴ :

¹) לא בראשי ורמב"ן ובאור, אבל בן נראה גם בכ"ר פמ"ג בפירושו, וכן
 פירוש רבנו בחוי.

²) בלבדי. וכן מפרש את השרש הזה בשורות כסוף.

³) הפק פ"י הראב"ע והמפרשים כלם, ועיין טורת כסוף עמוד 77.

⁴) וא"כ הרהנו בה פ"י חדש מקור חדש, וכונתו בזה משורת ביתו
 אשר ברוגלו יווין לכל אשר ישלהנו אדונו (לייטוונגע), וכן הרא"ק בשorsch שוק:
 "וא"א פ"י" שוק הוא דרגלי וההתפעל ממנו ישתקשoon ברוחבות". ולפלא בעניין
 כי בשורות כסוף" לא מצאתי פירוש זה.

(ד) ממעיך, אין רמו לקרב אליו שדוֹא האבר המולד¹) אבל המשמעו כמו מחלץך, ואלו אמר מכירך [מברך], או מראשך היה נכוּן:
(ס) אם תוכל לספור אותן. בקצורה, כי הבהיר ולא חוכל לספוח, ובאמת הם בעלי חכלית במספר אבל שנספרם אנחנו דוא אם נמנע אם אפשר רחוק:

(ו) ויהשבה לו צדקה. הכוּנוּ במלת לו לאברים²). כמו שromo לפנהם באמרו ותחשב לו לצדקה (תhalim קיו ל'א). וכבר פירש זה המורה (פיינ משלייש). ובכלל כל שיש צדק מטעם אמרנו צודק, יצדך שהוא קרוב לאמת: משולשת וכן משלש הכוונה שיקח שלשה במספר ולא בן מחור ונוזל כי לא לך רק אחד:

(ז) בפרק. נאמצעי: (יח) העיט. כלל לעופות הדורסים:
(ט) וענו אותן ארבע מאות שנה. כבר ביאר אי' זה במספר.³:

(ט') ואתה תבא אל אבותיך בשלהם. נאמר בהפטכמת העברי על מניין, כי כמו זה נאמר ביאישחו (מייב כ'ב כ')⁴, ונאמר על צדקו⁵ [בשלום תמותה] (ירמיה לד ה'), וכל זה נכון מצד מה שאמר החכם: ה ע ולם הזה יכול יוננים ומה שיש בו משושן הוא ריות⁶:

(ט'') כי לא שלם עון האמורוי. כפשטו כי אין יסורים כלל עון (שבת כ'ה) וזה סבה מצד הפעול, ובמקומם אחר ימצא מצד הפעול. כמו שאמר יהוקאל נס זהאת לא היה עד בא אשר לו המשפט וננתתי יהוקאל כי לא לב): עד הנה, מלת משוחחת לרומו לומן ולמקומו, וכי בוה נפירוש מלות זאת המראה⁷:

טז (ט) עצרני. הפך זה פטר רחם: אולי אבנה, זה יותר מבואר ממאמר רחל ואבנה.⁷:

(ט) חממי עלייך. אין צורך שנותן התורה יכתוב כל הדברים אבל על כל פנים היה אברם מראה חבה להנגר עד שהיתה שרה קלה בעינה:

¹) לא בחרaab"ע, וכן הביאור כוון להבספה.

²) עיין ט"ב עמוד 78 שfy וכוּנוּ לו הוא לשם. עיין רבינו בחיי שמבראו בשני פרושים.

³) "עד סוף זה הקץ מהיום". ועיין שם במק"ח וא"ג.

⁴) והוא נהרג.

⁵) בבחור הפניות שער מ"ד הירושות מעילם הוו.

⁶) ובתוורת כסף הריאנו כל החווון.

⁷) ר"ל שחסר מלת אולי ועיין בט"ב.

(ח) מפני שרי נברתי אני ברחת, זו תשובה לשתי השאלות:
 (ט) וחתענני, בכלל כל זה מטעם עוני, וכן ענית בזום נפשי
 (תחלים לה יג):

(י) הנך הרה, הוא ספור מה שכבר היה¹), אבל הודיעה העתיה, והוא, يولדה בן:

(כ) וזהו יהיה פרא אדם,قالו אמר אדם פרא, והענין אדם מדברי, וזה יועד לעריד באחרית, עניין היוצרים לאברהם ליחסק וליעקב, וכותב בו נחת החורה על ישמעאל שהיה הבהיר מכל מה שהאריך בו דניאל בספרו²), וכבר הודיעך כי אחד משלמות תורתנו הוא, כי כל מה שהתגנבו הנקראים מיעודים עתידים, הוא כתוב בתורה במין אחד מובן אצל הבקאים בעברית ובהגノון עד שאין ספרי הנקראים דק פרושים לספר התורה וזה עניין יקר וופרתו:

(ג) אחרי רואי, אחרי שהיה רואה אותו³):
 (ט) ויקרא אברם שם בנו, כי הנר ספרה לו המראה⁴):
 (ה) ויהיו אברם בן תשעים שנה וו', גם ביאור זה המראה יוץ נביע⁵). אבל על כל פנים אפרש בכך פרטיהם ואומר, כי שם שדר נכוון ברבי הורע, וכן בא עניין יעקב (לה יא⁶): התרחק לפניהם וזה מענין מאמר שתחפעל, ונכוון בו לפה מקומו כמו שנכוון בנה בכלל, וכן חמים במקום הוא כמו בנה בכלל:
 (ט) כי שרה שמה, זה العلي יודע לירדי העברי והגノון,

ובפירוש שמות האל (?) אבאר זה:
 (ד) ובברתה הנפש הזהא מעמיה. עניין חברת בכל התורה פירוש רוייל, וכן היא האבוד בכל התורה, ריל אמרו והאבדות את הנפש ההיא (יקרא כינ ל'). וכבר זכרנו עניין נפש באמרו ואת הנפש אשר

¹) נגד רשי זיל. וכן הר' י"א.

²) כאן הודה לפיווש הראב"ע מבתמי הוכירה, ובט"ב עמוד 85 זכר פרושו זה וסתורו וכותב הפק דבריו,ומי חכם ויבין דבריו ומוי הקודם בפירושו.

³) וכן כוון המבוארות ותא לדעתה.

⁴) וכן הרמב"ן בסוף דבריו.

⁵) ובט"ב עמוד 86 האריך ע"ש.

⁶) ואולי עפ"י מאמרים זיל: אני אמרתי לעולמי רוי, וגם המצווה הועת יורה שמעשה החם צרכין תיקון ע"י ב"א, כמו"ש בתנוחתא פ' תוריין במה שהשוויב ר"ע לטורנגורופס וד"ל. ועיין ברוטב"ן ורב"ח.

עשנו בהן (יב ה') ובן חן ל' הנפש. (יד ב'א) וכבר הסתבכו בזה הנזערם וטענו עליינה ואין בטענותיהם ממש, ובמקום אחר אכתוב זה, ובכלל הכוונה בזה, כמי שרויל כי הנrole ישימצא עצמו ולא ימל הנה הוא בן מות כרת (שבת ק'פ). ואין אורה ועונש ליווק שדים נם לא תענית יום הcapeרין, ורבים מהם בחורה, ואין יאמר לקטן את בריתו הרה, ואין לו פעל כלל בנפשו המרכבת :

פרשת וירא אלה.

(ה) האיש אשר נמצא הצעיר בידו ידע כונת זה הסיפור :

(ג) נצבים עליון, בטעם וכל עברי שאלה נצחים עליו¹⁾, כי בן ראי בערך העומד אל היושב :

(ג) אל נא תעביר מעל עבדך. אמנם שידוע בכל ספרי המקודש, כי לדבר (?) פעם ליהיד פעם לרבים, דטיבו מאדר רבותינו שאמרו לנידול שכחים אמר (ביד פט"ח), ונום מה שאמרו זיל אברותם שהו : בחוץ יפה נראה לו בדמיות אנשים לוט שהיה בחוץ רע נראה לו בדמות מלאכים (כבר פ"ט). אולם לא יבין זה אחד מני אלה, מצורף למלה שבכתב הרב נמדנות הנבואה :

(ד) יכח נא מעט מים. נכוון כמו שהיה נכוון אם כתוב אקה נא מעט מים, כי נכוון לרומו אל הפויל או אל הפעול :

(ס) כי על בן עברתם, כי לתוכיות זה עברותם. וזה אם מצדי אם מצדנים : בן תעשה כאשר דברת. דטיב אע' שאמר שפת לחם דרי :

(ט) מהרי שלש סאים. נכוון זה הלשון כמו אם אמר מהרי קהי שלש סאים :

(ט) וימתר לעשות אותן. נפשתו, וכן עשו עוגנות, ונכוון זה אבלו עשה העצם וכבר כתבנו זה : בן בקר. הנה כל בקר וכן שור ועגל והוא בן בקר, וכל זה הפלגה מסדר לשוננו, להפלגning שהיות הדברו החצוני הקוי מה שנמצא חוץ לנפש, ולבן כמו שהוא מן הבקר הוא סמוך למוליך חוץ לנפש, בן הניחו העין בכתב ובדברו החצוני :

¹⁾ צ"ל וכל עברי הנזכרים עליו שי"א כ"ב ו'

(ח) ויהי חמהה וחלב. חיללה שאבלו הצלאים בשר בחלב¹⁾:

ס) והוא אחריו, הנרמו במלת והוא הנה הוא לפתח האهل, וכינויו למלאך המדבר²⁾ ואם סיבל הענן תפך זה³⁾ והענין אחד: ילו) ואברהם ושרה זקנים. וזה המשפט אינו מן המראה, אבל נתן תורה כתוב זה להצעה, כמוותה שרה עקרה (ייא ל') וכן יוסוף יפה תואר (לט ו') ורכבים כן:

(ט) היהתה לי עדנה, רנים כן בעבר משמש העבר והעתיד וכבר כתבעו איך זה נכון:

(ג) ויאמר יי' אל אברהם וננו, לא אמר זה לשרה כי אין לנו בגד ולקדוש שידבר עם הנשים ולא כן נשمرתי אני מזה כל ימי: لماذا זה צחקה שרה. הנה כחוב על אברהם ויזחק (יז יז) ולא נער בו השם⁴⁾. ואין זה קושיא כי הפעל האחד יתיאל בחכמה וב יכולות מצד הפהעל, והודע הנאמן כי אמר אברהם עוד האף תספה, כמו שאמרה שרה האף אמן אלך: האף אמן אלך. לא כונו לנו חוליל (בר' פמיט) שבכון שני במילות המאמר. רק חסרון גורעון, וכן הוא האמת לפי העברי וההנין והכricht שלא ישמיית האל דבר מדבירות ודי אם וכור היותר רחוק יהויה:

(ד) היפלא מי' דבר. וכחוב גם בעניין יפלא (זכוריה ח' ו'), והכל נכון מכמה צדין לפי העברי וההנין. ואם לא נדע אחר מהם מה יוכל להסביר: בעת חייה, הנה היה תאר לעת. כי הטעם קימת כי בן הוא עניין חי, וכן כי לחיו (שיא ביה ו') בזמן הקם⁵⁾, והנה כחיב ונחיה אנחנו ואדמותנו (מז' יט), וכן אתה מהיה את כולך (נחמה ט' ו'):

(יט) ואברהם היה היה. הטעם שיזה שברואו בעולם הזה כי עוד יהיה לנו, ואם עתה הוא ואשתו עקרין: בו. רמולנו שקדם וכרו: (יט) כי ידעתו. הטעם ידעתך בשם (שמות ליג' יב): למען אשר יצוה, למען הביא. שנירם על הסבה החקלאית:

¹⁾ החלב קורם הבשר, או נתן לפניו את שניהם והם יבחרו באשר יחויבו.

²⁾ וכן פרשי וחרשבם.

³⁾ הראב"ע שמספר והוא שב אל המלאך.

⁴⁾ ועיין ט'כ עמוד 89.

⁵⁾ ואולי גם כוונת רשי' ויל לפרש הות, הנראה בחדש מכל מפרשי הפשט.

(כ) ויאמר יי' זעקה וכו. התעם ואברם עומר כמו שמים אברם עודנו עומר לפני יי', ואם קדם ואברם הולך וכו (פסוק ט'ז) : (כל) עשו בלה. התעם בתכלית הרע הפך כי לא שלם עין האמור (ט'ז ט'ז) : ואם לא אדעה. אחר שם נסח נסח נסח הנדרלה תרחה במלת לא, פירושו לפי דעתך אם עשו אם לא, כתעם ההצלה יי' דרכך אם לא (כיד כ'יא). וכן כתיב לטעלה ויאמר לא (ייח ט'ז), ובכל אחד מלאה טראח. ואמרו אדעת גורה בעצמה ואין הכרה שיאמר ואדעה, וכן כתיב בידכם נתנו (בראשית ט' ב') שהוא גורה נפרדת בעצמה כאלו אמר ובידכם. והטעם בזה אראה ואדעה כי הם שני מינים מן האמות [אמתיות], ריל המוחשות והמושכלות, והעד הנאמן וירא אלהים את בני ישראל וידע אליהם (שמות ב' כ'יה). ובכל עיד דברה תריה כלשון ביא, ואלו העניינים נזכרים :

(כל) אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר. וכן למקומם הרמו לטודום, כי היא הייתה ראש מילכת החט. וכן פירש השם אמרו אם נמצא בסודם, ולא דבר בכל זה ריק על סתום כי השאר יהיו נשיכים על מעשיה : למען חמשים צדיקים. הנה למן בכךן על הסבה פועלת אבל בגל ל מזח לה, אמנם אלו המספרים ימצע בנביע :

(ג) וילך יי' באשר בלה לדבר לנו, ולא יתכן לומר וילך אבל כאשר בלה לדבר אל יי' : יט (ה) ויבואו שני המלאכים. אלו הנסנים היו מן האנשים שלשה שנפרדו מאברהם שהלך עמו לשלהם. והגדול שביהם לא נראה כללם. ובאמת אלו הנסנים אינם הנסנים אשר להם למשל שני הבדובדים אשר מתוכם היה הקול נשמע ממשה, ואלו עניינים נזכרים. ובכל נמצאו בנביע :

(ג) ויפצר בם מאד. ולא כן באברהם: מצות אפה. אין הכרה שنم לוט אמר מהרו, ואעיפ שאמיר בן אין הכרה לנונן הזרה שיכתוב זה תמייר, אולי עשתה היא בן מעצמה או אחת מבנותיו מייננא : (כ) וננדעה אורותם. כמו הווצא האיש אשר בא אל בתקן ונדרעו (שופטים יט כ'ב). והנה אין בשם הוועידה רבים עניינים כמו שאמרו המפרשים. ולא גם זה כינוי לשכיבת, שאין בכך כינוי אבל ידיעה ממש. כי זה השם יש לו עניין אחר כולל וסוני לארכעה מיini הידיעה ואחת מהם המוחשות, וזה ריל נדעיה, הוא מן המוחשות, והטעם בכךן חוש המשוש אשר הוא חרופה לנו :

(מ) כי על בן באו ונו, ריל להכלה זה באו, כלומר כי בטחו עלי שלא יעשה להם נבלה:

(ט) נש הלאה, קרב אצל הלאה¹) שווה שווה עם ריחן מהנה:

(י) וילאו, התעם ולא יכלו²:

(יד) לוקחי בנותיו, בעבור היהת חתן שם נאמר לרוח ולקרוב בטעם והתחננו אותנו (ליד ט'). וכן ולא תחתון בס' דברים ז' נ'), לכן ביאר ואמר לוקחי בנותיה, אבל כתוב ריל לוקחי בנותיו:

(טו) ובמו השחר עלה, בן היה נכון אם אמר וכמו על החחר, ודקדוקי ابن גאנח לחנים. ודע עניין כולל ומועל בכי דעתך בך הוא, שאחר שידוע כי אין בידינו כל העברי לא אשגיח לנמצא בספרינו רק למחייב ולאפשרי כפי ההקשה וההערכה אל מה שנמצא ואל מה שנבען לפי ההניון: הנמלות הנמצאות בביתו שנזכר לעלה:

(טט) ריתמהה, ראה הפלגת אנשי כנסת הנדרלה כישמו טעם שלשלת נמלת ויתמהה, למה שאמרנו שככל עצם היה לתקות בדברו ונכתב מה שנמצא חוץ לנפש, ואין ספק שזה היה עוזהה תנועה מעוזה פעם לפנים ופעם לאחור, וכך שמו עליו שלשלת שבן עניינה באוצרתך, וזאת המלה מצד עצמה מורה על כמו זה כי היא כפלה מה, וכן שמו שלשלת במלת וימאן בעניין יוסף (לייט ח'). והעד הנאמן כי לא שמו שלשלת במלת וימאן הכתוב על יעקב (לו ליה), וזה והקש עיז: בחמלת השם עליו. ועוד יאמר ויזבור אלהים את אברהם, והפל נכון ואמת רק שהאחד קרוב והאחד רחוק:

(ז) כהוציאם. רמו לפעלים והם המלאכים. ואוותם רמו לפעלים הוא לוט ואשתו:

(טט) להחיות את נפשו, עניין מה שקדם לנו:

(כט) על בן קרא שם העיר צוער. הנה כבר קדם אמרו העיר זו אחת, ולא ביאר מה שמה, לכן אמרו הנה ע"ב קרא, רומו למלאך או ללוט, מצורף לוה שנראה לי שעוד בזה סיבה שניית מהביבת

¹) — וכנ הרשב"ם.

²) ובן פי' שצ ריבינו בחיי: שהרי מותך הטעמים שבתורתה אנו מבינים מה שלא נכתב בה וכו'.

לראשונה, והוא מצד זה דבק לקרוב, והוא כטעם עריין ועריצים שעוניים תוקף ווורה זה ברכבו¹). ואל חפֶלָא על פרושי זה, ואם יש דבר אחד להכליות רבות כולם טובות וצדוקות יהה, כי זה נכון מאר, אבל מענייניס מה לא במלומ, כל שכן כי בהיות דמשל האחד בעל הוראות רבות קצתם מצד העורה הראשונה, וקצתם מצד הפוכים וזה עניין נודל בספריו התורה:

(כד) מאת יי' מן השמים. הכל אמת רק האחד קרוב והאחד רחוק וכבר כתבתי בשותף שמים:
 (כס) וצמה האדמה, לא חטא זה, ואמר דוד ארץ פרי למלחה מרעת ישבבי בה (תהלים קי). וכבר העידונו על כל זה בענין המכובל, אבל התורה לא פרשה פרטיה חטאת סודם כמו שפרשה במפובל ריל אם הביאור אם החמנע, ויהזקאל זכר אם יכול אם קצטו (יהזקאל טיז מיט) והאלhim יודע האמת:

(כו) מאחרין, הפק אל חבט אחיריך (פסוק יז). ואלו אמר מאחריה היה נבן: ותהי נציב מלחת. כי במקום שיש שם נפרית ואיש יש שם מלחת או טבעה, וכן כתוב עוד נסית ומלחת (דברים כ"ט כיב):
 (כו) וישכם. טעמו בעניין אמרו כחפנתו שכמו ללבת (ש"א י' ט). אבל זה מיוחד לתנועת השכם בבוקר, ואם לא יהיה טעות בMichelle אם נאמר וישכם בערב, ואם לא נמצאו בהם שכידנו²):

(לט) ואיש אין בארים וגנו. הנה זכרתי בסדר בראשית עניין שני מיני הלשון בזה, מדרעתין אין זה ברעה אי', ולכן אמרו וישב במערה אינו מהוויב שלא היה זו מתחוכה כלל, כי אם שנא איש תחתי (שנות טיז כ"ט) ידוע ששש הנועת, וכחטוב וישב באלוני מררא, ואם היה יוצא ובא אני ואני, ולכן הבונה בוה שלא היה שם אדם משחרדל לבא עליהם, ואם היו רואין אותן כטה אנשיים, ואולי הי' מכוערות ואם אביהן לא דקדק בזאת, ובכלל כי זה הלשון בכאן מפני הנורות שצדקו מחוברות ולא יצדקו נפרדות, כאמור עדין הנמצא רואין בלתי נמצוא כותל, ואטנס אמרו הביבירה יתכן במקומות אעים פטר רחם³: ותקרא שמו בן עמי. שנה לו בעניין בני עמי או עמי

¹) ר"ל היפך צויר עוזץ.

²) ריל בספריהם שבידונן.

³) דבריו הרומב"ג, ונגד הרaab"ע

כ"י די בשנית ברמו מה, ובא זה בתורה להעיר על שנות באו במקומות
המורים כמו במעשה בראשית ומעשה מרכבה:

ב (ה) ויםע משם אברם. לא ונר למה נסע ואם השם הסיעת

כ"י אין זה דירה תמיד:

(ג) בחלום הלילה. וכן עוד פעמי אחרית (פסוק י' ולא כד').

ואין הכרח שיעשה זה הבואר חטיה. הנך מת. אין זה בפועל רק

בכת קרוב:

(ד) הגנו גם צדיק תהרג. ידע אכימלך כי במותו ואובדו יאבד
עמה וכן כחוב עוד מות חמוט אתה וכל אישר לך (פסוק ז'). וכן בחיב
עלי ועל מלכתי ופסוק ט'). לכן עזק לשם ואמר לך אם אני חטאתי
היחיד, האף הפטה כלל או כת. כל שכן בהיותו צדיק, טבעי, טבעי
הצאן מה עשו (שיב כד י"ז). ועוד כי אני לא חטאתי הלא הוא אמר
ולוני. נס לא הספיק לי בחקירה עתה רק נס חקיתי עתה
בחיווה בחרדי:

(ה) לננוו אליה, הנה עם כל זה אפשר שנגע בבענוף
בנדח או בירח ואולי מעט על טוב צוארה:

(ו) וחיה. בלשון צוי וה בעברי כמו וזה ברכה ייב ב'):

(ט) מה עשית לנו ומה חטאתי לך. ידוע מספר המופת:
כי שאלת מה, כי ישוב עליה בדברים העצמים. היה מופת סנה
וכן הוא בכאן כי חלה אמר מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי
הבאת עלי וננו, ואחר מה ראת ונו. ככלمر כי בחשת אתה נביא,
והשאלה הדראונה נס השנית כולם על הסבה הפעלת והמניעה,
ואברהם השיב כהלה, על ראשון ועל אחרון הרבה רצוי לחייב
ונביא, ואמר דנה הנעני זה העריך יראת אלהים במקומות הזה. איך לא
הבאתי לך ועל מלכתח חטא בעצמי, אבל אתה הכתה אותם לומר
כך, וזה דומה לעניין יעקב עם לבן כמו שאפרש עוד, ועל השנית
שאמרת. דע כי לא בחשת ואעיס שאחותי שאמרת הוא שם משותף
הנה וזה נבן כי באמת היא אחותי בתacci, ואיך אינה בתacci עם זה
היא אחותי, כי אמנה לקיום, כמו אמנה חטאתי (יהושע ז' כ'), ידוע
מן ההניין, כי באמרי אחותי היא אינני מונע מהיותה נס אשתי, ואתם
לפכלותכם בהניין לא קרתם אתי כהונן ולא עדתכם על תוכן דברי,
ואמנס למה נפלא או נרחק קחת אברהם אחותי יותר מקה עמרם
דורתו, וכן אצרו רזיל במקומות מספריהם¹):

¹) ר"ל שהיתה אחותו ממש, וע' לעיל צד 48 ובחורתי שם.

(י) כאשר התעו אורי אליהם. אף שנפרש בוה שלאלהם בוה הוא רומו אל נמרוד¹) או נס לשינוי עמו מעד שתוק השם, הנה על כל פנים השם ית' הוא הופיע הראשון וכן הוא לכל, והנה כתוב למה כתענו יי' מדריך (ישועה סיג יז) :

(ט) לאחד, הוא אמרת מכמה פנים על אברהם ועם זה הוא איש: בסות עינים, לבוש צבעים²), בולם כי טן הכם תקנו ותשאחו לכד בניתה ואמנם משאותו לפני הכל, אם בניתה וכל שכן בחזין, תהיה נוכחת ונורת כי אן תחמד יותר:

(ט') וירפא אלהים. אין הכרה שקדם זה יכתב וינגע יי', כמי שברעה,DOI ודי אם כתוב בוה וירפא, כל שכן שאחר זה פרט החולין, וילדון. רמו לוכרים³) גם כן, כי כתיב ומctrisms יلد (י' יג). אמן זכירת הרם אינו רומו רק לשימתו, עקר הבן והילך הוא ברחים וטעם עצר בטעם עצני ה' מלדת (י' ב') בטעם עצר בחצר המטהה (ירמיה לג א') הפך פטור וرحم:

בָּא (ט) וזה פקיד את שרה. דע כי כל שורש פקיד עניין הכלל זכר⁴). וכBOR זה תמיד, והנה חביבה בכאן לא תועל מבלי העשיה לבן ויעש וכו'. וביאר יותר ותהר ותולד ונוי, וכל אלה הענינים סדר סבונות כראוי זו אחר זו, ופעמים קצר והכל נכון:

(ט) אורות, רמו למועד:
(ט') יצחק, שם דמיון ראשוני, ואם הוא על תבנית פועל וכן ישבק⁵), וכן זה והקש עז' בשמות אחרים :

(ט) כאשר צוח אortho אלהים. וכן בעברי ובתנין, אחרי שצוחה לו בכלל וכן שמות ימס ימול לכט כל זכר (יד יג). וכי אמרו ואת ברית אקים את יצחק, אינו רומו לפי דעתינו על ברית המילה, וכBOR כל זה :

(ט) וaberham בן מאה שנה וכו'. מנגן ננד בחרותנו הקדושה לנפיל פעוטם רבות זכירת עין נכבך למן נוכור תמיד, וauseפ שאינו מקומו, ודומה לזה זכרו עין מעשה המנורה בפרשת בהעלתך,

¹) וכן מצאתי באמות חוקוני שטיפשי "כאשר גרשוני נמרוד ותביריו שופטי ארין" וכו'.

²) וכן כפרש הרדק בשינוי שורש עין וכן בבר פג"ב.

³) וחרaab"ע רמו לנשות.

⁴) ועין עשב"ב II עמוד 27, 42.

⁵) ישבק אחיו יצחק מבני קטרינה (בראשית כ"ה ב').

ובאליה מסע, יצאו בני ישראל ביד רמה לעני כל מצרים ומצרים מקברים ונוי וכור זה והקש עיז:

(ט) מצחיק, הוא שם משותף וטעמו בכך מצח בקוביא, או דברי ענבים ולענין, [תוירא שירה פן ילמד בנה, וכבר האריבו רבותינו של על גנות זה, ריל הצחוק, וגם שיחת ילדים (אבות פ"א). ולכן אמרו מנגעו בנים מן החניון (ברכות כ"ח) ומהם למד אריסטו כל מה שכח על דבר זה בספר המדות ונם אפלטון:]

(ים) על אודות בנה, ולא על אמרו בעצם וככונה ראשונה, ואם היה רע לו נם עליה במקורה וככונה שנייה, והעד מה שאמר לו השם הווער לבות בני אדם, אל ירע בעיניך על הנער ועל אמרתך¹, וכור זה והקש עיז:

(ינ) כי זרעך הוא, זה באמת נתינת סבה למה שקדם:

(ו) וישכם אברהם בבקר. לעד כי ויאמר אלהים לאברהם היה בלילה שלפני זה הבקר, אין זה מהויב חזיר ודרי בוה עתה:

(ז) באשר הוא שם. רמזו לשם² בטעם ואתה תשמע השם (מיא ח' ל'ב) ורבים מזה במקרא להודיענו כי אם הוא יתי נבוח ורחוק הנה הוא שומע הכל:

(ח) רובה קשת. כל אחד שם גנוו, ורובה מטעם ורבו (מייט כ"ג), שהוא יריית חצים:

(כט) ויהי בערת החיא ונוי. אין זה נבול אם קצר ואם רחב אם לפני מה שקדם וכרו אם אחריו, ומהו השינוי עניינים נפלאים בתחום ובמקרא וכור זה: אלהים עמך, הוא הנהנה בטעם ראו ראיינו כי היה ה' עמך (כיז כ"ח), וכן אמר דנן לדוד כי ה' עמך (שב' ב' נ'): :

(כו) לא שמעתי, מולחך:

(ט) תהיה לי לעדלה, רמו במלת תהיה לאotta הלקחת וזה דרך טימן ואות, והוא על פניהם רבים וקצתם אינם רק אמת, לא חלושה?³ (בחכלית):

(טט) על בן קרא. יתכן כי יקכטו שתי סבות ועל שתיהן דומו על בן, הראונה לשבע הכבשות שוכר לפני זה, ואחר כי שם נשבעו שניהם:

¹) וכן הרוי הרוי"א בלשונו זה.

²) ביאור חדש!

³) בן בכ"י ואולי צ"ל "וקצתם חלושים".

(ג) וויתר אשלה. איןו אשלה. אבל זה להזירה כמו המוחות והמציאות שזוכרנו:

(ד) ימים רבים. אחר שרב ורבים ממאמר המשתקף, לא נוכל להנכח מספר זה, וכחוב בשמעו ימים רבים (מ"א ב' ל"ח), ולא היה רך שלש שנים ותפס זה זכור זה:

ככ (ה) וייחי אחר הדברים האלה וראלהים נסה את אברהם. הנה מה שאוכל לכתוב בות ימצע בפייע, ובפפ"ט טירת כס פ' וכפרט פירוש נסה¹):

(ב') ואמרו בנד' היה סתום, ואמר אחורי באורים שלשה וזה. וכולם לטעם חזק לפיו המכון ובכל אחד כתעם רצוני לומר: והעליהם שם לעוללה. הוא כבשתי, אבל לא היה רצון השם או שישלים זה הפעל, כי כבר קדם והאלים נסה: על אחד הדברים אשר אומר אליך, כתעם אל הארץ אשר ארץ (יב א'), וכבר פרשיות:

(ג) וישבעם אברהם בברך, וזה הלשון בתוב לפנים על מהחכמת סדום (יט כ"ז) ועל שלחו הנר (כ"א י"ד). ובמקומות אחר וישבעם אבימלך בברך (כ' ח') ובמקום יעקב בברך (כ"ה י"ח), אבל קדם לו ויקין יעקב משנתו:

(ד') ואל תעש לו מואומה. יותר מבואר מזה אמרו בירמיה ואל תעש לו מואמה רע (ירמיה ל"ט י"ב):

(ה') אחר נאחז. אין טעם שנאהו אבל הוא הנרה בעצמה כי סיפר שרואה איל וספר כי אחר כן נאחז האיל בסכך, כתעם² אחר האפק (במדבר ל"א ב'). וכן לפי דעתינו הסכלים היו מתקדשים ומתרהדים ציו ייז. כי סיפר שאותם הווונים הסכלים היו מתקדשים ומתרהדים ברכחות בננות, ולאחר כן היה אלה אשחת בתוך שנים במסכה לפועדה עם היה מרכז פנוליות כליהם, כאמור אוכלי בשר החיה, וזה הפלינה כי הם היו רוצים להטהר ותקוף מתחנפים בטינוף הטינוף מכית ותוין, והנה זה המנהג תמייר במצרים ובכל הארץ חם חם באשר ידעתי בהיותי שם, יותר מנונה מזה בהיות אלה אשחת בתוך אין ראוי לכוטבו, ומדעתו על זה הונאות המופלג אמר הכתוב

¹) עיין ט"ב עמוד 46—47.

²) נראה שר"ל נינה מצסקת.

בהתה לשון ועם שונים אל תחיעיב ועל אלו השוניים אוצר ופיר
שניהם מי יודע (משל כי' כי')¹ :

(יד) "יראה אשר יאמר היום בהר ייראה", מי הודיענו
זה החלוף בין יראה הראשון ובין השני, רק אין שי בנסת הנדולה
בנ' קודם, והעירונו בוה העירה נדולה על מקומות אחרים, וזה אחד
משמעות השמות. ואט נאמר היד בחורק והאלף בקמץ יהיה הוראת
אחרת, וכבר מנו זה בספר החטעאה כמו עלי בקמץ הלאיד ועלי
בצרי הלמד, וולת זה משלים הרבה :

(ויק) עקב אשר שמעת בקולו, אין הטעם כוה על מה שהלך
אל ההר להעלות את בנו כי כבר קדם אמרו יعن אשר עשית את הדבר
זהה ולא חשבת את בנך, אבל הטעם על מה שאמר לו מלאך השם
אל תשלח ידך אל הנער, כמו שאפר שבספר טירת כטף² :

(ויט) וישב אברהם אל געריו, כי הוא הראש ואין צורך
לזכור הנטהלים לו כמו יצחק בנו ומוה המין בתורה למאות ואלפים³),
האמנים בהותי בעיר ולנצחiah זה שנים היה מחפדי השם עלי, כי
בע כי חסיד אחד ז肯 ונдол, עם ז肯 נдол כלו לבן, ואמר אליו
כי לא שב יצחק, כי בשכר מה שסבל לחשחת, שלחו השם בן
עין ועמד שם עד שנשא הנעימה רבקה, ולמן לא נזכר שמו
בכתוב במתה שרה ולא בשליחות אליעזר עד שב שב עם רבקה, וכתווב
שם ויצחק בא מכא באර לחי רואי (כיד טיב). אמרתי לו תנו דעהך
במו שהנחת את דעתיך :

פרק ו' ויהיו חיי שרה.

בג (ט) אין בכלל התורה זכירת מספר שנות אש
זולתי זאת הכבודה אמנו הראשית, מצורף כי היתה
בעלה נסים כאשר מבואר בדבר פרעה ואבימלך
אשרי יולדתנו: חיים [חי] לשון רבים בעבר היה

¹) עיין עשב"ב I עמוד 113 אשר יתבאר עניינו מוה ביתר ביאור. וכן
בעמודי בסוף עמוד 185 פליג מו"ג ואני מוחק בוה מה שהעירותי שם.

²) ודריון לא פירוש שם?

³) וכן הרואב"ע ע"ש.

האדם נתך תמיד ומחליף בעודנו [חו]. ודומה לו שמיים
להיות נרים ויבא חלק אחר חלק :
(ג) ויבא אברם. זה הלשון [על הא] מרוחק בחוט השערת.
כמו מלאף פרסאות¹), כי הכל תנועה על שעור מתחלק, וכן כחוב
על בת שבע וחבא לפני המלך (מיא א' ב'יח) וכבר זכרתי אמרו על
זהו ויביאה (כ' כ'יב) : ולבבותה, ולבבות אותה²). וכן נכו ב הסכמת
העברי כמו שנכו ב הסכמת הלווע יחת עליה, כי אופני הייחוס
משתנים לפי הסכמת הלשונות וכן בני יצאווי (ירמיה י' כ') כמשמעות
וכן והונדר בבשר ובבלת (יקרא ז' טז) ואין תמורה, וחלילה³). וכן
זה והקש ע"ז :

(ד) מתה, החטיב אבן עורא שאמר רמו לנוף, ובכלל כי סימני
הזכר ביהود אינו דבר הכרה, אבל הוא אפשרי על הרוב, ואמנם על
המעט נכו מאר על כל זכר לשון נקבה והפק זה, וחייב מצד שככל
זכר הוא גופה ומצויה ובריאות וכל נקבה הוא גוף
ועצם בדבר :

(ה) גר וטורש. אלו הפסים, ובכיוון שנייהם הוא הממוצע או
שוללת שנייהם כמו שידוע לירדי ההנין, וכן כי גרים ותושבים אתם
עמדיו (יקרא ב'יח כ'ג) :

(ו) יבללה⁴ לחיות המת בתוך הקבר בבית כל :

(ז) לבני חת, ריל כללו אמר לבני חת :

(ח) בתוך בני חת. באותם מעמד ואוניו שומעות דברי אברם:
כללו אמר ופנעו לי בעפרון בן צהר זה :

(ט) לא אדרוני. הוא נורה נפרדת שלולות: שמעני. הוא
אומר בלהי נור: השדרה נתהרי לך. הוא נורה נפרדת מהיית
ואין תמה מאמרי נתהרי כי בן הוא הענין בכח⁴). כל שכן בחות
הכח קרוב לפועל, ואם בפועל כבר נכו זה ניכ מצד מה שכתבנו
והקש ע"ז :

(י) וישתחו אברם לפני עם הארץ, לא לעם הארץ, ונתק
לא לעפרון, כמו שאבאר בס' טירת כספ⁵) :

¹) וכן ברשבי ולא בראשי ז"ל.

²) והראב"ע עלייה.

³) שאמרו המפרשים במו מן הבשר.

⁴) והרשב"ס נתק ואמר: נתן אני עכשו לך.

⁵) עדין לא באר.

(ט) עובר לסודור, שהוא כסף צרוּף:

(י) ויקם השודה לנו, עתה אחר הקבורה תחיה חזקה קימת¹;
בד (ה) ואברהם זקן בא בימים. עיפוי שהמקרה נשוא על
העם, כבר אמר בואה כי כל המקרים הם בנו חוץ מהזון והמקום
שאנו בהם:

(ג) שים נא יידך תחת ירכבי, וכן יוסף (מייז' כיט), והכל בעת
השבועה, וזה היה מנהג טוב להם להיות הנשבע כפוף עומר כאלו
הוא אסור בזיקם בידיו תחתמושב המשני²:

(נ) אלהי השמים. דפק דעת הצאבא: ואלהי הארץ. דפק
דעתי קצת בני אדם האמורים עזב ה' את הארץ, ואין קוישיא כי אחר
כן לא אמר רך אלהי השמים, כי כבר הודיעיך שהביאור חסך, ועייתנו
אינו חמס:

(ד) לבני ליצחק, כאלו אמר: ריל יצחק:

(ס) ההשכש אשיב את בנק. והן ריק את בני לא חשב שמה
(פסקוק ח). גם זה ממה שדרשו המפרשים לווגן הלשונות תמיד, והנה
תמצוא ודור רביעי ישובו הנה (טו' טז') יותר מבודא והשיב בך את כל
מדוח מצרים (דברים כ"ח ט). ישובו רשותם לשאולה (קהלים ט' י"ח)

ורבים כן שהוא התחלת תנעה זו³:

(ו) ובכל טוב אדוניו בידן, כבר קדם לנו שחותוף כל:

(יכ) ויאמר. שמו בו של שלת, להיות העבד פוטחה
על שתוי המפעפים] היא אמר בזזה או לא כי איןנו סימן
בטעו⁴: הקריאה נא. בזה מבואר מה שבמקרה שאמרו החכמים ומה
למדו⁵. איך אין בזה חמלה כל שכן שהאומר זה לא היה
אדון החכמים, וכן אותה הוכחת. מעד טוב הקרי כי השם
פועל לכל:

(ט) טרם בלה לדבר. וזה הדיבור, או ויאמר כתוב לעמלה
הוא דבר פנימי, כמו שבא רעד לדבר על לבן. (פסקוק מהה). כי
לא היה זה ראוי שיאמר בפירושים כמו שאבאר בס' טירת כ"ט פ'⁶):

¹) וכן הרשב"ם.

²) וכן הראב"ע.

³) ועיין לעמלה פ' נת ועיין רשב"ם והראב"ע בזה.

⁴) ועיין לעמלה י"ט ט"ז.

⁵) ר"ל מכאן למדוח זה. ועיין עכ"ב II עמוד 6 ע"פ ויקר מקרה ובט"ב 106.

⁶) גם באورو זה חסר שמה.

(ט) בתרולה וαιש לא ידעתה. מנהג מיסדי לשון העברי לומר מהיבת ושולחת בעניין אחד כמו זה, וכן וחו ולא תומו (מי' י"ח ל"ב) ונחיה ולא גמותה (מי' י"ט). והפק זה כי מות אתה ולא תחיה (ישועה ל"ח א'), וכן בניהם סכלים המה ולא נכונים המה (ירמיה ד' כ"ב). וכן ולא ובר שר המשקדים וכו' (מי' כ"ג) ורבים כן, וכי שיפרש בזה חדשים¹ הוא מכן כנות לא בקן גם אמרם:

(י) וירץ העבד לקראותה, בעבור שראה אותה טובת מראתה מארה:
(ג) ויאמר בת מי את. כן היה מעד הזמן בדרך סדרה ומלה שהפוך הסדר בספריו הרבר להם היה לחכמתה, ואם לא היה בו כוב ולא שווי בענן, כי שני הקיימה וחאותו בלשוןינו אין מחייב תמיד שהייתה כן הענין כמו שהחבהר בהגינוי ועוד אבאר זה בס' טירת כסף²:
לליין, כמו ללון בעניין³:

(ג) ויישם לפניו לאכול. נכון כמו וישמו לפניו לאכול:

(ו) אחריו זקנתה. כי זה יותר פלא מזקנתה:

(מ) בית אבי תלך ואל משפהחן. אברהם זכר הסיג ר'יל ארצי ומולדתי, והעבד זכר בפין שחחת הסיג ואין בו כוב, ואמנם עשה זה לחכמתה כמו שאכתב בספר טירת כסף⁴). רק בסוף דבריו שב אל הסיג ואמר ואפנה על ימין או על שמאל:

(ג) ויתן לרבקה. כי מה יפסיד כי היא הולכת אליו, אבל לאחיה ולאמה נתן הבלמים:

(ס) אהותינו את. היא קרייה ולכך שמו בו געיא:
(ס) ותאמר אל העבד גנו. זמו כסטרו, וזה כי מעצמה הרגינה תחוליה שהייתה והאיש יצחק, כי מן המכוב נראה שיצחק מעד שעורו כי אתם⁵). יצא לשוחה דרך בניתם בעיר והוא הולך בשדרה, ובאשר ראה אורחת גמלים באים ישר דרכו דרך המלך במוסלה, כי שער שם שלן, וגם אליעזר וסיעתו הכוורת מרוחק, והוא שומעת קרייזותם ונגעונעם, ועומדת בצעניות שועלית ובענהה זאビית כמו שהיתה עומדת באומרה אלך, וכי מובן

¹) רשי' ורשבי'.

²) עמוד 106.

³) בפסק ב"ה, ויעין רשב"ם והראב"ע.

⁴) וכבר כתבו שם עמוד 107.

⁵) בן בכ"י וצ"ל "כיאתם", ובזה מישב דבריו הרשב"ם במא "шиб לגמג בעזה" על נכון, ויעין בט"ב עמוד 108.

מאמרו ותרא את יצחק, ולפניהם ותפלול מעל הגמל ברצונתך, לחיות יצחק
הבא נכח רגלי. ובענור שאין הדבר ברור אצלך או שעשתה
עצמך כבלתי מריגשך, רק שירודה לדבר אחר, שאלתך לעברך מי
האיש הלווה, וכאשר פרטם העבר לה הוא אדוני, ותקח החזק ותחכטך:
ביה (ה) ויהי אחורי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק,

לא היה מות אברהם סבה בצעם אל יברך:
(יח) על פניהם כל אחיו נפל. כברכתו על פניהם כל אחיו
ישכן (טו יב)¹:

פרשת ואלה תולדות יצחק

(יע) רמו באמרו ואלה אל ויהי יצחק (פסיק כ') והגמישך
לו אחיו², אבל אברהם הוליד את יצחק, והוא נורה בעצמה להצעה
זרבים כן:

(כל) לנוכח אשתון, אין זה נכחית מקום רק עין³:

(ככ) אם כן, הטעם צער החריוון לי: למה זה אנבי. בטעם
למה לי חיים (כיז מיז):

(כג) ויאמר ד' לה. מי שאמր לה זה, הנה השם הנכבד היה
האומר הראשון והרחוק, והקש ע"ז: ורב יעבד צער. אלו אמר את
צעיר או את רב היה מכובאר המכובן יותר, אבל וטלייג נזון התורה
להנינה וזה ביל הכרע, בענור שפעם ינבר עשו, ופעם ינבר יעקב כמו
שיטים יצחק ברוכותיו, ולפניהם מבואר כי ורב וכן הפכו משוחף ודי בויה:
(ככ) ויקראו שמנו עשו, וביעקב כתיב ויקרוא והבל נכו, ולא
באייר הוראת שם עשו רק מצד מה שוכר שהוויה כל אדרמוני ושעיר
בדרכ איש נשלם מעשהו כמו שרמו ביעקב בוכרו בעקב:

(ככ) יושב אחים. בטעם יושב אהל ומקנה ד' כ'), באחים
חשבו (רומיה לה ז'):

(כמ) ויאhab יצחק. הקדמה למה שיזכיר עוד עניין הברכות
זהה בעניין ושרי עקרה (יא לא'). ואנשי סדורם יינן יין:

¹ וכן הרשב"ם.

² לא בהראב"ע והרשב"ם.

³ וכן הרשב"ם.

⁴ וכן הרשב"ם והראב"ע.

(כט) ויזד יעקב נזיד. לא ביאר [בתחלה] מאי זה מין, ועוד
יבאר שהוא נזיר עדשים (פסיק ל'יד), וזה מנהג נכון. ורבים כן גם
בדברים הדקיים :

(לט) ביום. אינו כי' הדרמין רק לאמתת הדבר בטעם היום :

(לכ) הולך למות. בעבור היותו מתיגע בכל יום לצוד, כמו
שכחב יבוא עשו מן השדה והוא עף :

בו (ה) ויהי רעב בארץ, הטעם בארץ נכון: אל אבימלך.
כי ידו אהבתו לאברהם:

(ג) שכון בארץ אשר אומר אליך. ותכח (ט) גור בארץ
הזהת. ואעיפ שלא ביאר זה היה נכון כמי שבאברהם אשר ארץ (יב נ'):
(ס) וישמור משמרתי וכו'. מה אומר אחרי רנותינו זיל
בפירוש זה שאמרו קיים אברם כל התורה כולה (יומא כיח) פקה
עניך וואה¹):

ט) פן יהרגני. נכון כמו פן יהרנייה.

(ט) כי ארכו לו שם חיים. יוזע כי ארכו ממאמר המצתרת.
ואמר לו בטעם ווורתה לו השימוש (לב ליה), ויאור להם בחברון (шиб
ב' לב): מצחיק. לא היה צחוק בקוביא כמו הנזכר לפנים (כ'א כיט).
רק בטעם לzechק כי (ל'ט יי)², והמשכイル יבין:

(ט) כי אמרתני פן אמות עליה. הטעם דברתוי בשם משותף
כדי שיתכן לטעת בו וחקתו. אבל לא כחשתי, ואולם מאמר אברם:
לא בימליך היה יותר דק ותנה את החכמה ירש יצחק מאביו:

(י) הנגע באיש הזה וכו'. הטעם בדרך שיתה רע להם:

(ז) ויקנאו אותו. נכון בעברי כמו כי:

(כל) ויקרא שמה שטנה. לא זכר בזה טעם כי נמקו עמו
כמו שם הבל:

(ח) ויאמרו ראו ראיינו וכו'. הנה יותר נמרין מזה מאמר זקי
גולעד לפתח (שופטים יא ח)³. והכל כי בני הימן לא יבואו אל
איש רק בעת הגטרכם לו:

(כט) באשר עשינו עמך רק טוב. וזה הלשון נכון בעברי כמו
שיותה נכון לארנו לא עשינו עמך רק טוב, או עשינו עמך כל טוב:

¹) ועיין רטב"ז בזה.

²) וכן הרשב"ט.

³) ר'ל כי הוקנים האלה חזרו בפייהם: עתה שבנו אלק ונהמתה בב"ע).
זה מה, באו לשם ד' ולכורות עמו הברית.

(ג') על בן שם העיר באאר שבע. הנה כמו קודם זה היה
שםה באאר שבע לסתות אחרות, אבל עתה נספה סכה, ונכוון בדבר
אחד סבות רבות ורבות, והקש ע"ז בדברים הדקיס:

(ד') ויהי כי ז肯 יצחק ונו. כתעם ועלי בן תשעים ושמונה
שנה ועינו קמו ונו (שיא ד' טו). וממי יתן ויכתב בן בכל
אתורה ר'ל שיכתוב הסבות בדבר דבר:

(ד') בעבר תברך. סכה תכליתית:

(ו) ורבקה אמרה ונו. תמה אני על המעתיקים עצה
דפירושים ושאלות ותשובות ע"ז כל שבן במא שטנהן
פושוט בכל התורה ובכל העולם ואצלנו היום מעשיהם
בכל יום, ר'ל עניין הברכות והקללות, וכי אנחנו היום
נסניה מאי כי יברכנו ז肯 וחסיה, כל שבן נבי
ביצחק אָף כי בניים לו:

(ז') אנכי עשו בכורך. אם כחש או אם יחנן שיכחש כדומה
לוות הנה אדרב ע"ז בספר אחר בארכוף :

(ח') וירא את ריח בנדיות, וכן ראה ריח בני ונו, כל זה לפי
מחשבתו ודמיונו כי חשב שבא מן השדה:

(ט') חכוי קרא שמו יעקב ויעקבני. האם בעבר שמו יעקב
יעקבני זה פעמים, ככלומר האם שמא נרים וזה מליצת שייר: את בכרתי
לקח ונו, הערת לנו על הפק השמות שהוא מן הסדרות הסתוםים
זבן אמרו פאר תחת אפר (ישעה ס"א נ¹) :

(טט') למה אשבל נם שניכם يوم אחד. כתעם ואבנה נם
אנכי ממנה (ל' נ²) :

כח (ט) וירא עשו ונו. הנה זה [בעבור] כי ארנו הדברים,
יעבר קבץ מות המין הרבה אבן גאנח ברקמה:

¹ ועין עשב"ב II עמוד 47.

² ר"ל אשבל משניכם.

פרק ו' יצא יעקב.

(ו') אנשי כנמת הנדוליה שחלקו התורה למחרים לשכונות השנה, לא ראו מקום ראוי לעשות בו התחלה סדר כמו זה המקומם לשבות רבות, אין צורך פירוש, עם שמות שיודר הסדרים של א' יהיה האחד ארוך מ' ואחד קצר מ' אחד כי לא מחמתה יהיה זה, אמן הואות זאת הפרשה סתוםת, היה בעבור שהוה קשה בעיניהם לעשות בזו פרשה והפסקה, להיוון ביאור אל וילך פדנה ארם שקדם וכיוון, עם הוויה הכרחי לעשות בזו פרשה, لكن אהוו בזה גומ' מוח לא הניחו ידיהם, ומונע הדבר מחוור שני הפסים ריל פרש' וסתומה, ובכלל כי כל עניין התורה הוא הקוי מציאות השם בטבעי העולם:

(ל') ויפגע במקום, אין אחר א' ע' בזו כלום¹), רק ששכח זה בפי' והארין היתה תהו, וכבר פרשנווה, וטעם במקום, באחד המקומות ואין צורך לחבבו בכאן: וילן שם כי בא לשמש. בזו המאוחר בסדר קודם בסbeta, וזה סבה פעולות ומניעה, וכן כי תוכת מראה היא (אסתר א' י"א). ואין במרוגנת זה כי עט קשה ערכ' הוא (שמות ל' ט'). כי חטאתי לך (תהלים מא ה'), כי רכב ברול לו (יחושע יז י"ח), וכל שכן כי את חנה אהב וגונ' נשי' א' ה'), אבל הכל מסוג הסבה, וזה מבואר אצל מי שודיע מי הפסה: מאבני המקום. נכוון וזה אם אתה אם רבות ורבות²: מראשותוין. לעולם לשון דברם, להיות ראש השוכב עליו נ' ונג³):

(מ') ויחלום. הרחבת פידוש דרך חסיד: והנה מלט' וגונ', הנה המורה הפליג בביואר זה (בפתחה למוני). גם אריסטון, ותلمדיו למדו מן החומר וזכרו זה המשל בספריהם, אויל לנו כי הם ידעו תורה שלנו יותר ממנה ובמספר הנכיב אבא יותר: (נ') לך אהננה. כן נכוון נתתי אולם לך בכח, ולזרעך בעל, והטעם זרע רחוק:

¹) וטעםفتحות הביה' במקומות דברי משה וכו' הראב' ע'.

²) נג' הראב' ע' "טעמו אחת מאבני המקום".

³) וכן ב"ירושות כף" שרש ואיש יאמר: לפי שדרכו של אדם דהניד ראשו במשככו תמיד ולשנות מקומו, וכן מוח הצד יאמר מוגלותו וכו'. וזאת תורה תורתה.

(ז) וופרצת. כמשמעותו מופיע פורץ גדר (קהלת י' ח') :
 (ט) ערד אשר אם עשתי. ידוע מדרך התניון מטבח תחת
 ההפכוות כי זה סובל שני מינים והקש עז :
 (ט) ויקץ יעקב משנתה. לבאר שזו זה בהקץ ובשיטוש
 החושים וזה כמו וועל מעליו אליהם (ליה יג). אמן וישם בכוון
 איינו מהווים וה תמיד זכר זה : אבן יש ונוי. מבואר לחכמים מכמה
 טעמים. אמן מה פלא בזה אחר שמעאננו תמיד עליו יה. ויבא ויעל
 יילך : השמיים. הגשים השמיים :

(י) וישם אורתה מצבה. לוכר לו ולאות לכל עובד ושב
 לפוטם כבוד השם. וכך יזק שמן על ראהה. כלומר שמן עטרן או
 זולתו מן המשנים שרשומו ניכר וקיים. ולא ימחק מצד המטה וכן עשה
 נם בשובו כמש (ליה יד). ושם הוותף ביאור נסך. וחיללה נסך ליה
 רק משקה מה ידוע אצלם ונוהנים בן תמייה. ושאר הדורות
 היו נוהנים בן לעיז או לענני הבל. ואבותינו היו עושים זה להכליות
 אלהיות נבדות. ובכלל כי שימוש ההcorrחות והציוונים בדרכיהם נוהנים
 בכל העולם לטבות רבות. וכך כתוב הרצבי לך ציונים شيء לך
 תמרורים (ירמיה לא' ב'). ותאוו הציוונים בלשון תמרורים כי הוא
 מקימים שם צמח מר ורע בטעם וריח¹ למן לא יברוחו ויקחוהו
 חולכי דרכם. והאמת — כמש אריסטו — עד לעצמו ומסכים מכל
 צד. וכבר הארכנו עז ועל המובאות שעשו אבותינו :

(כל) והיה ה' לאליהם. והוא הנדר הנכבד :

בט (ט) וישא יעקב רגליו. וזה סבה שלך דרך הצורה אל
 יילך. והקש עז :
 (ט) וגולגו. איינו רומו לעדרים. רק להוציא העדרים ואם לא נכוו :
 (ט) הידעתם את לבני נוי השלום לו ונו. קדמוני מפרשיינו
 טורחים לungan הלשונות [כללו] ראוי להם וחובה לווג. וזה המנהג העברי
 כי העונה משיב לשון השואל. ובלשוננו היה לעג אבל
 נאמר הן או בן. ולא נמצוא זה בכלל התורה והתקרא. רק מה שהשיב
 יונדק ליהוא יש (מיב" טז) :

(ט) וינל את האב. נבן זה הלשון בעברי ובלוע ובחנוין
 הכלול כל הלשונות. אם לעושה זה לבדו אם עם חברת אלף איש :

¹) וורך חדש לו בשרש זה. וב"שרות כספ" ג"ב בות. גדר הרד"ק ואבן
 גנאת בס' השרשים עמוד 273 כתוב תמרורים מלשון גבוה, הציונים הגבוהים.

(ו) וישק יעקב לרחל, ראיתי את העם כמתאונים על יעקב שעשה זאת הפריצות, ובפרט החסידים מטענו והזקנין, ואני חי היה, אני מצטרע על מקרה זה, אבל אומר עם זה שאין מהנה הארי לנשוך בפה או בלחי, וחילילה לו ולנו שהיה זה בפה רחמן ליצלן, ואם חם ושלום עשה זה יעקב מה נוכל לעשות, ויזהר חזק מזה עשה משיח אלהי יעקב, והרבבה עמו פרדות ית' וית' :

(ז) את כל הדברים האלה, רמו לרוחק שעבה ריל עני הרבנות ומשטמת עשו והקש ע"ז :

(ט) הבci אחיכי אהיה וגוי, הטעם האם בעבור שאחיכי אתה חעבدني דרך חנס, וזה דרך צחות ומליצת שיר נכבד מאד :

(י) ועיני לאח רבות ורחל היהתה וגוי, וזה הקדמת ירידעה וסנה למה שקרוב לו ויאחיך יעקב את רחל, וכל הגמישך אחיכי מעין רחל ולאה, וזה יותר קרוב בסדר וממן מה מה שוכנו על אמרו ותמי שרי עקריה (יא ל') ושם שני בני עלי (ש"א ב' ז). ואולם אין Thema כי נתון החורה לא ביאר לנו סבת פחיתות לאח וויפר רחל ואין ציר באלהינה ואולם מה שהוא Thema גדול בחקינו ובחווק כל חסידה, איך יעקב אבינו היה בוחר בחזרות יפות :

(ט) אעבדך שבע שנים, בן הוא מהנה הארץ ההם גם היום, וכן דרך תורתנו¹, וכי יכול לוונ מנהג ארצנו ואתם :

(כ) ויהיו בעינינו כימים אחדים, וזהו אריטטו בספר השמע:

(כל) ואבואה אליה, נפושה ויתר נפלא מוה ויהו שניהם ערומים ולא יתבונשו (כ' כ"ה) :

(ככ) כל אנשי המקום, בדרך שתוף כל: (ככ) ויהי בברך והנה הוא לאח, אין זה מונע להיות לאה בערב, אבל עם זה לא היה בן אצל לוי מחשבתו, וכן והאנשיט רדפו אחריהם (יהושע ב' ה'). וכיון בכלל דברה תורה כלשון ב"א, וימצא בוגב' :

(כג) ויאמר לבן לא עשה בן במקומנו, אין זה נמנע אצל הטבע ולא אפשרי רחוק, אבל הוא בן עצמנו המנהג, ונכתב על דברי דינה וכן לא עשה (ל"ד ז). ועוד מעשים אשר לא עשו (כ' ט'), ויתר נפלא אשר לא תאכל (ヨיקרא י"ח מ"ז) ובורר זה חמץ, ואמנם

¹) אולי ממש שש שנים יעבדו.

ענין זאת התחשבה כי אמר לבן לא רמייתך ולא הטיעיתיך, אבל אתה הטיעית עצמך נס דמייה להטעותי כלומר שאעשה טעות בהנאה המדינה שהוא מנדיר הפלוטופיה המדינית, כמו וזה מה שוכני בתשובה אברהם לאביבלך ותשובת בני יעקב, כי החורה לא כתוב רק מאמריים נכדים :

(ג) ויאחיב גם את רחל, הורה באמרו כאן גם, כי אהב לאח אחר שכוב עמה, ואין לטען על יודעי העברי והתנאי מאמרו אחיך כי שנואה לאח, כי החאים פעמים יאמרו במוחלט ופעם בצורתו, ולבן יצד על לאח לומר שהוא אהובה ושתיו שנואה, כלומר אהובה בסתם ושןואה בערך אל רחל, ושני ההפכים ידרקו על נושא אחד בזמנ אחד משני צדדים, וכי ידוע ליהודים לדבר :

(ה) ויפתח את רחמה ורחל עקרה, זה הלשון יותר שלם ומודדק. מלשון שמואל בטפיו על פניה וחנה שאמר כי את הנה אהב והי סנו רחמה (ש"א א' ח'), ריל שפטך הסגירה לאחובה, ושתק יחס האל מהשנואה, ונונן התורה שהיתה יותר שלם משמו אל סומך הפתיחה לשנואה, ושתק יחס האל מהאהובה, וכל אלו עניינים נכדים ליהודים ומלהא ללבושו יקראי :

(ו) הפעם אורדה את ח'. הטעם לא אኒיח שם לויה הבן מצד ענייני עם אישוי, שהם הבלוי העולם, רק אニア לו שם מיווחם לשם ית' לבה, ובחרה זה השם בין הרבייעי להיות שלשה מספר שלם, איך זה הרבייעי יותר מחדך: ותעמד מילדת. אין זה עלול מצד מה שקדם לו ולא מצד המאוחר ממנו :

ל (נ) ואבנה גם אנכי ממנה. זה הלשון אינו בתכלית דבריאור כמאמר שורה הזקנה :

(ז) ותתן לו את ברלהת. אין הכרה שונות התורה יינור בווזיא אמר יעקב בן עשה, ואולי שתק ועמד בעונה, כמו שעשתה שרה בדבר אליה אברהם אותו הדברים הטובים: ויבא אליה יעקב. הראה בזזה אהבה עזה לרחל, גם עוד הפליג חסר כי עשה בן לזרפה שפחת לאח. אשר יולדתנו²⁾:

(ח) דנני אלהים. כתעם דין אנכי (טיז ייר). והטעם עשה השם דיין לי ונקמי מאהובי, וכרכה שמו ית' וכן נפחויל אליהם. כי הוא הפועל לכל ובתפלתה נעשה הכל :

²⁾ על עקצונית ומותר דבר שפטיך אלה וכolumbia נעה בתרך: עשיר יענה עית בגאות ובו זוגם על קדוש יעקב וישראל סבא דמותם כסא, חממתה לצון.

(יד) תני נא לי מודודאי בנד. אעפ' שאין לדודאים טנולה לדבר החדרין ולא לדבר [אהבך] כלל, מה לנו לטrhoה בות, אחר שהחדרה לא פרשה זה, כמו שלא פרשה כמה שבוט לאין מספה, ואולי אין להם טנולה כלל, אבל כתוב זה ונוחן התורה למה שרצה לתכלויות רבות לנכחות עניין ויכולת ריחל ולאה בות, וכל הנמשך להו כמו שאכתב בספר טירות כסוף¹). ורחל אחותה לדודאים אלה לצידותה הנאה, כמו שאחותה כמה צירות אחרות או לאכול התנים וענבים. והנה רחל לא הייתה מרימות הנבואה אחות אהרן ומשה, כל שכן שננן שאחותה להם לאחת מן הטנולות שוכר ابن סינא, כי יש שאלין ידע נוחן התורה שיש להם טנולה להדרין או היו הושכים בן נשוי הומן החוא להיות צורחות על חבורו הוכר והנקבה, אולי מוה אם בהבטה אליהם או בתליה בצואר תתעורר האשחה ותחטם. ובכלל כי העניות גלוים לבורי העינים:

(ימ) נתן אלהים שבריו וני, וזה יותר ראוי מאשר האמר אשר נתתי לדודאים לאחותי:

(כל) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, לא וכבר טעם זה השם להיות הנקבה פחוותה שכותב התורה יאריך בטעם שמה תמיד ואם פעמים יעשה זה כמו חוה (נ' כ'). וכבר הודיעתי כי יש מן הדברים שהם מطبع האפשר, כל שכן שנבן שעוב וכירית טעם בשם דינה כי הוא מבואר בעצמו כמו שאמרנו בשם הבל ושתנה, וכן דינה מבואר מטעם דיני אלהים אשר מוה נקרא דין, והטעם בה כי ראוי לעשות לה ויסור דין² חמיד, וכן גם מצד היהות אשת מדינים³). כי הכל מטעם טנדין, והעד ויצא מהז ישבות דין וקלון (משל' כב' י'). והתראים פעם יונחו מצד הפועל ומעם מצד הפעול, ופעם יקוכזו שתי ההוראות בשם אחת, וזה ירווע לחכמים בשם יקר ונכבד שיש בתורה והכרה זה, גם דעת עניין נכבד כולל ותכליתי למת שיש בתורה מהכמת האלהות, כי עניין הנחת השמות לדביה הוא עניין יסוד' מאה, והוא על מיניהם רבים לאין מספה, וזה אם בחבורו אותן או בסדור נקוד או בתוספת אותן או בנעונגט. ונוחן התורה יזכיר אלו המינים בשמות הדברים הנלוים למן לימדר סתום מן מפורש, עניין רואות כמה עניות

¹) ט"ב עמוד 114.

²) בן בכ"י אולי ציל ויתור דין.

³) שגרמה דין וקלון.

שונות בשמות אלה מבני יעקב אף כי בשמות אחרים בתורה ובנביות, ועוד שניים בלשון התורה כי פעם יזכיר השם ויצרף לו אחורי נתינת הסבה כמו שנאמר כי אמרת או על כן, או לא אמר, ופעמים לא, אבל יאמר ותקרו, ופעם יקדם השם ואחר ידרמו הטעם והסבה ופעמים הפרק זה, ועוד פעמים יהיה השם לטבות רבות כמו שזכר בובלון זבד וזבל, ובויסוף אסף וים פ. וכל אלה הענינים טורות בדברים המשוממים, ובפרט בדברים שהם מכלל מעשה בראשית ומעשה מרכבה כי זה כל הארץ. פKH עיניך וראה את שומותינו!

(כ) וכי באשר ילדה רחל את יוסף וננו. וזה סבה פיעלה ומגיעה למה שיזכרו אחורי וזה מצדדים רבים אין צורך לומר: (כו) אשר עבדתי אותן בהן. מאי העמיקו בזה המפרשים הקודמים, להעלם מהם וכי רחת החנין והטה בע, והחטיאו בונת מותן החורה כי אמרו בהן שב אל נשוי בלבד¹. וחיללה, אבל נם לשלוי כי בהן שטעמו בעבורם, לנחתת סבה חכלית היה לנשוי וילדיו במדרגות, ריל לנשוי תחליה ואחר לילדיו, כי יעקב עבד לאלו התכליות גם אחד [מהם] הילדים, כדי שירדו צאנו או שיכל כלוחמו בזקנותה כמו שהיתה כן, כמו שמכואר ויכללו יוסף (מי' יב), וورو עורו ישנים!

(כ) אם נא מצאת הין בעניך נחשתי. יוזע עין הקידמה והאיhor בהנין, וזה נכוון כאילו [אמר] נחשתי וברכני ה' בಗלך, ואם נא מצאת הין בעניך נקבה שכיר עלי ואתנת, ולכן שב לומר ויאמר בעבור השפטיק, וכונר זה והקש עז: בಗלך, סבה פועלה, וכן לדנלי (ל' ל'):

(ג) לא תתן לי מאומה. אבל ה' ייחן לי כי הוא הממציא והمولיך לאן:

(ד) וזה שברין, זה מבואר למי שיידע ספרי האלהית כי שם ימצא באור שם הוא הוא, שהוא נכוון על כל הדברים שיצדק עליו דמותה, יותר נפלא אמרו חשלום ומרי הורג אדונו (מי' ט' לא):

(ג) וيسر ויתן. וכן כינוי בניה הכל רמו לבן, ואין הכרח שכבר כתוב לבן שמות בניו:

(מג) ויהי לו צאן רבות. נכוון כמו צאן רב, ויש חסידים נבאים מעמינו מטאוננים בפנינו אין עשה יעקב זאת

¹) זל הראב"ע: שב אל נשוי לא אל ילדי.

המימה כמו שהתאבלו על בני יעקב במה שכחוב עליהם עוד וענו בני יעקב במרמה (ליד יין). וorthsieba אצל החכמים מבוארת מן התורה כי נאמר על כי מרים בצרוף אל לבן, וכן אל שכם, אבל אצל יעקב או בניו לא היה מרים אבל ערמה ותחבולה ונאמר וערום בין לאשוו (משל יד טז), וכן ובן חaboloth יקנה (שם א' ח'), ורי לוי עדות מנותן התורה שהheid וכותב ואבקן הצל כי, וכן הנבללה שעשה שכם וכל בני עירם, כמו שאבא שם, והuder הנאנן כל הערמות ותחבולות שציה השם למשה בימיינו וכפיט דבר אל בני ישראל וישבו (שמות יד ב'). ואך מה שציה להושע בעי (יהושע ח') וביתר המלחמות ולולתו כמו שמבואר למי שהוא וכי בתורה ובנביים. ולא יצא באرض הארץ:

לא (ג) וירא יעקב ונוי. (ג) ריאמר יי' ונוי, בדרך קידימת ואחרום בסדר. הולך עניין הקידמה והאהיו בסבה, וכן אמר דוד שומר יי' את כל אהובי (תהלים קמיה ב'): (ג) והנה איננו. ע"פ שנכו שיחיה בניו זה רמו לפניו יותר נבן שירמו אל לבן, ככלמי הבוי בפניו כי איןנו עמו בחමיל שלשים:

(ג) ואהיה עמוק. כמו ואטיבה עמק שיאמרי עוד (לב י') :

(ל) השדרה. כמו ששבתו חנמי היעצים בשדרה (בריות ח') :

(ט) וישא את בניו ואת נשיו וכו'. מבוא שיפורשו וידם :

(ע) ותגננו רחל וכו'. אם נתן תורה לא נלה לנו למה עשתה זה רחל, מי יגנא¹ ():

(כ) על בלי הגיד לך פ" [מיסב] אל וונגע כאלו כתוב ריל לא ג nied לו :

(גנ) אחיו. כבר זכרנו שתויה את ואס רחיק ממנו מאר:

(כל) מטווב עד רע. לא מנעו השם מהדברו החוב במוחלט אבל הבינה בוה החוב בצרוף, כי הוא ניכ רע מצה, וכבר הורעתיך כי יאמרו במוחלט ויאמרו בערוף, וכל ספי הנסיבות מלאים מזה, וכותוב ולא דבר אבשלום את אמן למרע ועד טיב (шиб יג כיב): (למ) ויען יעקב. משיב כהלה על סבה פועלת המניעה. והוא אחרון, והנה למה נחbatch היה שאלת על סבה פועלת המניעה. והוא חשבי עז כי יראתי כי אמרתי, ועל אמור למה ננכת את אלה, שהוא אם על סבה פועלת או על תבליתית, השיב לא ננכת:

¹) ננד הרaab"ע שאמר שוחל גנבתם לבטל ע"ז וכו'.

(ג) לא יהיה. כתום יומת, וכן אם בהמה אם איש לא יהיה
(שמות יט יג):
(ד) בכר הגמל. לשון זכי, מן בכרכח קלחה (ירמיה ב'
כ'יט)¹, ובא בחזרון בית השירות כי נכן כן בעברי וכחגון:
(ג') אנכי אחטנה. נכוון בהסתמכת העברי כמו ודבר טוב
ישמחנה (משל יב כיה):
(ה) ותחלף את משכורת עשרת מונים. עד נאמן
כ' לא כחש במה שאמר לנשיו שלא לפניו לבן:
(ו) ופחד יצחק. וכן ישבע יעקב בפחד אביו יצחק
(פסוק ב'ג). נראה לי כי לא נזכר זה בכלל התורה רק ביצחק כי יעקב
בנו, שפטעם זה פחד יעקב שיפול במה שנפל במה שפהל יצחק באחרית ימו כמו
שמפירים ממה שקדם ריל שורד מנכטו²:
(ז) ויאמר יעקב לאחים. גם זה מעניין שתפה אח:
(ח) עד הגל ועד המצבה. וזה עד נאמן על כל מיני העידות
והאותות והסימנים והמופתים והכתבבים בתורה ובכל המקרא לכמה מינים:
(ט) ויזבח יעקב זבח בהר. הרוג בקר ושהות צאן לפסודה,
וכן ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק כמו שנבאר שם:
(י) לב (ג) ויקרא שם המיקום ההוא מהנים. כבר הודיעו
שאון הכרח שהוא המשקל על שנים בדקוק כמו עינים אזניים, אבל תחנן
שענינו חזק אם כפות רכונות אם פחות מכפל כמו עצלים צחירים
ערבים. ונכוון מאר בזה מה שאמר אכן עורא על שם מהנהו
ומהנה המלאכים:

פרק ששית וישראל יעקב.

(ד) נראה לי שלא היה מוח בשנה כלל, ולכן הפסיקו
בזה אנשי בנטה הנדרלה, וזה ממש עד ויותר יעקב לבדו (פסוק כ'ה).
בי אותו העניין³ היה בשנה ה בשלום של נבואה עד וירוח לו
השמש, כי ויאבק איש עמו היה כענין מלאך ה' שנראה לשמשון⁴)

¹) ויעין ס' השרשים לר' יונה עמוד 64.

²) מנוון לו? הדעתו כדעת הראבי ויעין רטבנ' שודחו בטעם ודעת
ובכ"ז הוותנו פ' חדש בזה.

³) ריל זאת החתקאות עם המלאך.

⁴) כונתו לאבותיו של שמשון (שודטים י'ג).

ששאל לו שמו (שפטים יג יז) ונעה לה, ואחר שהקין נשאר לו החולן הנזכר ריל חולן ניד הנשה, וביאור זה יותר נמצא בביב' :

(א) למצווא חן בעיניך. סבה חכלית להגדה. וכן יבאר עוד אם נא מצאת חן בעיניך ולקחת מנהתי מידי (ליד טיז). והלשון הוה בא בקירה וזה דרך נכון:

(ב) וירא יעקב, בזה שאלות עמוקות. והמירה זכר זה (בפתחית ספר המשנה), ואנחנו הופנו עז' וימצא בביב' :

(ג) והיה חמhana הנשארא לפלייטה. נטעם עם מה שאמר אישיב עטף, וכן הוא שני עשרה הדרות¹ :

(ד) קטנתاي מכל החמדים. קטן אני בערך אל החסדים, כי קטן ונודל ממאמר המצתרף:

(ה) מיד עשו, כאלו אמר ריל מיד עשו: והבני אם וו', אינו חסר מלה או אותן²:

(ו) ורות תשימו. כי זה יותר נכבר בטווור ונראה יותר נodal:

(ז) לעבדך לייעקב. תשוכח על שתי השאלות האחוריות:

(ח) כי אמר. וזה דבר פנימי. כאלו כחוב כי אמר בלבו, וכבר קדם לנו ביאור: אורי ישא פני. לשון נשיאת פנים נכבד מאד בהסתמכת העברי, כי זה העני משנתה מצד היהת הפנים מן הנושא או מן הנושא לה, וכבר קדם לנו כי שורש נשא בפל מקום מעין הרמה, והנה כחוב ישא ה' פניו אלך (במדרכ' ו' כי), וככתוב עלי' ית' אשר לא ישא פנים (דברים י' יז), שהוא פניו הנושא אליה וכחיב לא תsha פני דל (יוקרא יט טיז) וכתח' ואיך אשא פני אל יואב אחיך נשבבי' כי'בו, והנהigen כל אחד כפי הדראי לה כי זה עני נכוון בעברי ובհונזון, ובכלל כי עני כולל בחונזון, כי התואר אי זה שיחיה, נכוון לצערפו עם הפעול ועם הפעול והכל ממאמר המצתרף. ולכן נאמר סבלות מצלים

¹) הרוב המופלג החכם ירא ושלם הדק, עהרנטורי הי', הסבירו ל' עפ' דבריו הרואב"ע בפתחיתו לעשרה הדרות בפ' יתרו: עכ' משפט כל החכמים בכל לשון שישמרו הטעמים ואינם חוזרים משנהי המלה אחר שהם שווין בטעמים' ובזה מתרץ שם שניי בין דברות ראשונות ושניות, ולזה בזון הכספי בזה לא כמו'ש הרשbes'ם וכן הרואב"ע וחרומב"ג כי יקשה לפרשם מאין ידע לבתו כי תנצל, ומתרוץ שסמן על החבטה ר'ל שהוא שווה בטעם עם מה שאמר לו השם ית' ואיהה עטף, הגם שהמלות אין שות', וע' אמר וכן הוא עני שניי עשרה הדרות, שווים בטעם הגם שהמלות משתנות.

²) נגד דעת הרואב"ע שאמר "שרות עצמו ואחר עמו".

(שמות י' ז') וסבלות ישראל¹), ונאמר ישועת ה' (שם יד יג) ישועת ישראל (תהילים יד ז'), ונאמר קללה אליהם (דברים כ"א כ"ג) קללה האדם² זוכר זה והקש עז תמיד :

(ככ) על פניו, כי אלו הבעלי חיים העוברים לפניו והוא היה שם רואה וממשש ערך סורם מלפניו :

(כט) ויתר יעקב לבדו, נכון זה באיזה עבר משניהם :

(כו) כי עליה השחר. שאן (?) זמן תעוזת³ כל אדם. ותנה עליה בכל העברי כפשו והעברי נהג לזכור כל מני התנויות אם עלייה אם ירידת אם סבוב וולת זה, ולא יכנס לדרך בוה, והעד והנה תסבנה אלומתיכם (לי ז'), ויסב שמואל (ש"א טז כ"ז). ולא היה זה סבוב כדורי על קטבים קיימים. ויתר מופלא מזה שלפעמים יאמר מן העמק ירידת ומן חתר עלייה, עם שנכון זה מצדדים מבוארים אצל הכלמי התכוונה והטבחו :

(כט) לא יעקב יאמר עוד שמה, לא הוחו רעל זה בבח חרם⁴ : עם (אליהם). על, ותנה מבואר כי אין שודש ישראל בשורש שרית, אבל די ברמו אותן או אותן, וכן פניאל (פסקוק ל"א) וכבר דרבינו עז' :

(כו) למה זה. נכון לומר כי זאת השאלה במלת ומה, בילל יחר על הסבה הפעלה והתקלתיות והצוריית, ובמשמעות⁵ כתיב עוד והוא פלאי (שופטים יג יז) והכל נכון :

(כג) ויורח לו המשמש. כמו ויאור להם בחבירון (שב ב' ל' ב'). זהה על מנהג לך לך (בראשית כ"א). קח לך (שם ו' כ"א). ויקח לך (ר' י"ט). וכבר ידוע מן התנין כי אין ההידר מונע דבר, ואין פלא בוה המנהג, כי הוא נכון מאר כי מה לו למספר דברים רק מה שהוא לאותו המסתור עליו :

(כג) על בן לא יאבלו. נס זה מין סבה :

לג (ק) מי לך. אמת כי מלת מי יאמר על הרוב על האדם⁶)

—¹) ר"ל וירא בסבלותם (שמות ב' י"א) דיהינו סבלות ישראל, ומ"ש קללה האדם, אולי בונתו לטש"ב עלי קלחה (בראשית כ"ז י"ג) שהכנו מושב על יעקב.

²) בן בכ"י ואולי צ"ל שאו זמן התעוררות כל אדם.

³) עיין ברוכות י"ג וכבר פמ"ז.

⁴) ר"ל אבות שמשון, ושבשתא ביוון דעל על.

⁵) נגד הרואב"ע שאמור מי לעולם ימצא על האדם.

כדרכ' כל האפשרי על הרוב אבל על המעת נכון להאמיר על זולתו
כמו שנכון להיות חום בחורף וחקש ע"ז:
(ט) למה זה, שמו אנשי נסחת הנדרלה זקופה במלת זה כי אין
ראי. ואמרו אמצעא חז, הוא גורה נפרדת¹ כמו שוכרנו לפנים:
(ט) ויבא יעקב שלם. הכל עניין אחד עם שלום², ובזה
נתקיים מה שיעד לו האל (כ"ח טז):

(ס) ויצב שם מזבח. נכון כמו ויבן שם מזבח, ואין תמה
מקודאו בשם אל, כי יותר חזק מוה יי' נמי (שמות ייז טז). ולירושלים
יש שמה (יהוּקָאֵל מֶחָלֵה), ולMESSIAH י"י צדקנו (ירמיה ב"ג) והכל נכון³:
לך (ט) ותצא דינה בת לאה. זה חזר גROL מנוח התורה
בי'Hודיענו סנהטה⁴:

(ט) וירא אותה שכם. (ט) ויאhab את הנערה, וידבר על
לב הנערה, ראה כי רוב נערה הכתני בכל התורה הוא כחוב ולא היא
וקרי היא, ואמרו מפרשי קדמוניינו כי כולם בדרך קרייאתם הוא
טעם, ונראה לי כי ברוב ואילוי בכל, נכון שיחיה הכהונה שני הטעמים
כל אחד נכון, כמו שאמר דוד משפטיה' אמת צדקינו יהדי (תהלים יט).
והענין בוות להעירנו על עניין יתרادر עוד על ידי בספר נקדות
הכסף, ורמותיו לפניהם, והוֹא כי סימן הזכר וסימן
הנקבה הוא על הרוב, אבל אין דבר הכרחי, וכן נטו המפרשים
שאמרו כי וחכל דוד (שב' ינ ל"ט) חסר נפש⁵, אבל נכון ואפשרי
זה כמשמעותו, וכן יכול בת שבע⁶). לבן נכון מאי לא אמר לננקבה
נער כמו נערה, כאשר פירשנו לפניהם, ובבעבור זה המין עשה
נותן התורה עצמו או אנשי נסחת הנדרלה כתיב וקרי בכל התורה
וזה מתקרא, והפליגו בעשותם קרי וכתיב במאמר דוד אשר לא נשא לשוא
נפשו (תהלים כיד ד') בכתב, וקרי נפשי, והנה הכתב מבואה, אבל
הקרי יקר טאה, כי הוא חאר על משקל ארמי עברית מצרי,

¹ וכן ריש"י וחרaab"ע.

² וכן בבר פע"ט וכן חרaab"ע. וחרשב"ט "עיר ששם שלם והמפרש
שלום טועה".

³ וכן מרבי הראב"ע בשם הגאון.

⁴ לראות בכנות הארץ.

⁵ והראב"ע בפ' כי תבא ע"פ עניין כלות: ואינו חסר נפש כאשר פירש
חסר הרעת וכו'.

⁶ לא נמצא במקרא אבל ר"ל בן נובל לומר ויכל בת שבע.

זה תואר לכך מכחות האדמה, ותכליות השמירה מן השווא היא בכח הנפשי לא בחמרי, כמו המרמות, וכל שכן יותר חמורים ממנה וכל ספרי החכמים מלאים מות, ונם מות הוא אמרם ויל הדרוי עברה קשה מעברה (יומא כ"ט) וכמו שפירשו המורה¹). וכן זה ויקש עז:

(ד) כי טמא, שכם, ואין הכרח שיזכר וזה תמיד:

(ו) וכן לא יעשה, איןנו מן הנמנע הגמור, אבל מן האפשרי הרחוק, יותר מפלג אמרו לא נוכל לעשות הדבר הזה (פסוק י"ד), וכבר זה:

(יל) אמצוא חן בעיניכם, דבק בטעם עם ותנו לי (פסוק י"ב),
ואם הפסיק בינויים:

(יג) במרמות, איןנו מרימה בצרוף אל בני יעקב, רק בצרוף לשכם ואביה, והנה התנצלות והבעדי באמרו אשר טמא וכבר דברנו ע"ג ואמר דוד ועם עקש תחתטל (תהלים י"ח כ"ג). ואולם אמרו עוד על בני העיר כולם איש טמא אהותם (פסוק כ"ז), ואם לא שכבו עמה, הנה זה התנצלות על מיתחם כמו שאכתוב שם:

(יע) ולא אחר הנגער, קראו בו לפיחותו ולעשתו מעשה נערים:

(כג) מקניהם וקניהם ווי, זו מליצה נהוגה וטוכה:

(כט) אחיך דינה, חארם בה, לרמו על חום לבם והפלמת טוב עניים:

(כ) אשר טמאו אהותם, בו השרה כל תלונת, אחר שנוחן התורה העיר כי יד כולם היהת במעל, וכך הוא לטמא עלין, והנה ידוע מיini הסכית הפעולות ושניהם, ופיריש יהוקאל ואמר ולא הזרתו ולא דברת להזהיר רשות מדרכו וכי רומו מידך אבקש (יהוקאל ג' י"ח), עור כחוב בתורה עניין עיר הנדחת, וכתו מה שעשה נדיון לסוכות פניאל (שופטים ח' ט"ז), ומה שאמר יפהח לכל גלעד (שם י"א ז'), ויוטר מזה מי יחן ובן עשו כזאת לכל בני בנין בגען, אחר שהאל נתנים להם כמו שקרם, ומה שעשה היה עשי, ולמה יתרעמו מפרשינו ע"ז, ואין אני מתרעם רק מטה שנשאר:

(כט) בבית, שם מין כמו בשדה ואלו אמר בשדות ובכנות היה נכון:

(לט) ויאמרו הבזונה יעשה את אהותינו, התורה לא חכתי

¹) שפי' כי בהרהורם רעם משעדר בוחות הרוחניים החשובים וכו'.

דברי טפשות רק דברי חכמה, וכן הוויה זאת התשובה לאביהם כי אמרו לו אל תירא אבינו שיקומו אנשים לנוקם נקמו אבל כל שומע יאשר אותנו ויאשם הוא:

לה (ב) אלהי הנבר. וזה ראוי לומר אחר כל שבין, וכן אמר השם ליהושע אחר כבוש הארץ¹ (יהושע כיב ב'). וזה כי מצאו בנהיהם צורות עז:

(ג) ואת הנזמים אשר באזוניהם. המכני לבני יעקב ונשיהם. ובמספר טירח בסוף אבאר² זה:

(ד) כי שם נגלו אליו אלהים. נכון לומר נגלו בלשון רבים וכן הלאו אלהים (שיב ז). ואם זה ממן האפשרי על המעתם כמו שירמו לשם יה', ואם זה רומו לסתה ממנה יה', נכון הוא ניב:

(ה) וחתמת דברורה. מיום המראת שהיה לו עם האיש לא שקט מצרות נשים והיו ארבעה, וביאור זה ימצא בנכיב:

(ו) לא יקרא עוד שמק יעקב. נכון להכפל כמה בפלות עניין אחר כמו זה המין³:

(ז) אני אל שדי פרה ורבה. וכן שם שדי באברהם (יז א') על פרה ורבה, וביאור זה ימצא בנכיב: מחלציך. נכון כמו מעיך וכן לזכור וכן לנתקה:

(ח) ויסך עליה נסך ונוי נבר פרשתיו (כיח ייח):
 (ט) קרא לו בנימין, לא פירוש הכתוב טעם וזה השם, אבל כל התעוררות נתן התורה בשמות הרבים הקלים הוא בעבר הרכימים, והנה יעקב לקח שם אשתו בן, וחתת און אמר ימין, כי בן כתוב בן ימין (ש"א ט' א'), בן ימני⁴, וידוע כי יד הימין חזק מהשמאל, ובכבוד שהוא אמרה אוני שהוא שם משותף לחזק⁵ ולאלל⁶), פריש יעקב שכונתו שהיה טumo חזק, וכן העניין בשותף שם דמים ר"ל באמרת חתן דמים (שמות ד' כ"ה) כמו שאפרש שם. והבז זה זוכור זה כשתנייע לאבני שיש הסודות:

(כ) ויצב יעקב מצבחה, לוכה, כמו מצבח אבשלום (שב' ייח ייח):

¹) ציו מאת השם לא מצינו רק יהושע אמר בן לישראל.

²) וכבר ביארו ע"ש עמוד 120.

³) ר"ל שכבר נכתב זה ל"ב כ"ט.

⁴) צ"ל בן איש ימני, שם.

⁵)—⁶) ראשית אוני (מ"ט ג'). איך נ' ל"ט.

(ככ) וישמעו ישראל. יש מכמו זאת ההפקה הנפלאת אם שלא עשו בה סוף פסוק, כמו זה שעשו בו סוף פסוק, חמישה בתורה¹ ובנביאים עשרה, כי בולם מחקים משה רבנן של כל הנביאים מביאור זה ימצא בשלהן (?)

פרק ששת ותשב יעקב.

לו (ה) אמר יוסףaben כמספר, כונתי להאריך בעניין יוסף שהוא מוה עד סוף ספר בראשית כי הוא אבינו הר אשותן הנזכר צפנת פענץ, שענינו הסודות והצפנות מלחה, וזה הנכבד היה חכם גדול כמו שנברא, ונום אריסטו זכרו בעניין פרטון החלומות. והוא היה [משיל] אשר משל זמן ארוך יותר מכל המושלים עליינו מעמנו כי עמד בגודלותו של מונחים שנה, וראה איך זה החלק מהמשיח חמושי תורה ריל חלק סי' בראשית הוא הנכבד ונחלה זו הספר לשנים עשר סדרים, הר אשותן מעשה בראשית הבולל מאדם ועד נח, השני כלל מנה עד אברהם, השלישי והרביעי והחמשי בעניין אברהם בראש, השישי בעניין יצחק שהיה חולש במדרכותו מדרגת אביו ובנה השביעי והשמיני בעניין יעקב הנכבד, התשיעי והעשירי והאחד עשר והשנים עשר בעניין יוסף החכם, ואחיך צמח משה האדון על הכל, לו יותר בכל ספר ואלה שמות, ואלו השניים חומשיים ריל בראשית ואלה שמות, הם יותר נבדים מן השאר, אטמן חמוש ויקרא הוא היוטר חולש מכלם, וחומש מרביבר סייניבינו, וחומש ואלה הרבהרים הוא בעניין דרישת וחתימת להכricht ענינים רבים ממה שקדם, והרחבת באורים וחודש עננים מה. ובכלל כי כל התורה קדו שח וכובלת אמת ומעולה והכל לתחביבת אחת והיא ידיעת השם הנכבד ית' ית' / ואחר זאת הצעה אוחיל בפרש כמנהנו :

(ז) אלה תולדות יעקב. כבר פרש המורה שתוף יلد (בפי' מראשין) ונם אנחנו דברנו ע"ז: וזהו גער. זה שם משותף

¹ 1) בראשית ד' ח'. 2) ליה כ"ב. 3) במדבר כ"ה י"ט. 4) דברים כ' ח'. 5) דברים כ"ג י"ה. אולם בונה הلكוי דעתות במסורת, וכן בעשרה בנביאים, חלא יותר מכפלים למוציאיהם.

אחד ממיןיו מurther, שכן תינמו ריבינו סעדיה גאלם בערבי, והוא שם ערך למשרת להיות הענין בין ברוב, ר' ל' כי כל משרת הגון שיהיה בחור בשנים, אבל אם זה אכן אמת המשרת בגין שבעים, נכוון נ' ב' לקראו גער, ולכן צדק אמרו ומשורתו יהושע בגין נין נעיר לא ימש (שמות ל'ג י"א), כלומר הוא משרת בליך מש מהלה, כי וזה הוא הנושא בנוייר וזה כאמירנו רואבן הוא איש עשיר, כי משרת ואיש, נשואים מחתמת זולחט כמו שרתקאар בהניין, והטעם בגין כמי שאמר איע בעבור היותו קטן שמותו בני השפות שמש ומשרת להם: ריבא יוסוף את דברתם ונמי, אם ויבא אם ווועצא, אין מחייב שהיה בו כוב', ועוד אכאר זה על רמאנליס:

(ד) ולא יכלו דברו לשולם, דעתם שלא ימעאו את לבם לדבר לו לשולם רק רע כל היום⁽²⁾:

(ס) ויחלום יוסף ונמי. וזה הפסיק עם דפסוק הבא אחריו והנמשך עד שתים אם משול חטשול בנו, הוא בגין פסיק בראשית עם הבא אחריו והנמשך, עד שתים ויקרא אלהים ליבשה ארץ כמו שפירשנו, ובעבורה שארכו הדברים שב לומי בגין ווועסיף עוד שנוא נמי, ואין הכרה שיעשה בגין בכל מקום. וראה חכמת נתן התיריה ית', ואך כל עצמו להורותינו ורק הנין וטכען בדברים האפשריס, כי בחלים השני עשה דרך אחרת, כי לא ונכר שנתאת אחיו וקנאות לו עד שכחט ספרו החלום ושני הדברים נכוונים בעברי ובהניין, ואין איש יכול לחז טעם וסבבה למה היה הרាជון בדרך אחת והשני בדרך, אין זה רק מטבח האפשרי בשווה, וכי ישיחס לתת בוה טעם הוא, — כמו יש המורה — מכון כוונות לא בגין בס אומדר, וכוכור זה והקש ע"ז:

(ה) משול. פחות מלמלכות, ואמרו חלומותיו לשין רבים נכוון מאי כמו שקדם לנו, כמו שנכוון מה שאמרי החלום דזה (פסוק י') וואמך. הנה אב ואם ואח וכן כל אחד שיש מושוחף לפיז העברי ולפי הדינין:

(יל) ויקנאו בו. נכוון כמו ויישנאו. והקנאה רעה מהשנאה: ואבינו שמאר וכו'. כי אמר בלבנו שהוא אין גמצע, ואין קישיא ממלה שאמר ה בא נ בא, כי וזה אמר בפרשיות לפני האחים, מצורע לזה כי

¹⁾ לעומת הרוד"ק בשרשו שרש ד ב ב "המביא דבר הוא אמת, כמו יוסף וכו', אך מוציא ד ב ב הוא שקר, כמו ווועציאו דבב הארץ וכו'", והאריך יותר בזה בשרשות כספ.

²⁾ וכן הרואבא"ע: אפלו לשולם.

יש מallow התחמיהות שיבאו על האפשרי, כמו היוקח מנכו מלוקה (ישעה מ'ט כ'ד), וולת זה רבים וכור וה':
 (ב') וילכו אחיה, מכאן עד זיראו אוטומרוחק, הוא פרק אחד להצעת סדרור סבות זו אחר עז, מהם בעצם ומהם במקרה והכל פועל השם ית' :

(ג') שמעתי אומרים, כי שמעהים אומרים:
 (יה) ויתנבלו אותו להתחמיתו, ולהוציא חלומותיו מכל צד האפשרות כמו שאמרו עוד ונראה מה יהיו חלומותיו:
 (ככ') השליכו אותו אל הבור, הוא עשה וזה להшибו אל אבי, ואחיו נתרצו בזה, כי אמרו ימות החתיו ולא נכח נפש בכוונה ראשונה זבעם:

(כו) כי נהרג את אחינו, אף בכוונה שניית, ועוד מה שבמקורת, שאין חכליתנו להמיתו כי לא גמלנו זאת, רק כל חכליתנו הוא לבטל מכל צד אפ' שרות מקום סברתו:

(כג) לכו ונמברנו ונוי, ודי בזה לפי כוונתינו, ובזה נתרצו כולן, וטעם מה בצע שענינו בצע כסף, כלומר ועם כל זה הנה יש עוד חועלות אחרת לנו, כי אם ימות החתיו בבור לא נרוויח כסף ואם נמברנו נרווח, והגה אחיו עם התענה הקודמת נתנו עיניהם במבחן ונתרצין, וראתה חכמת מפוארות מן ההנין והטבע, ויוזר במה שיבא עד בכל ספרו יוסף, ואמנם יתבהיר זה יותר בספר טירת כט' :

(לג) וישלחו את כתונות יוסף, כל שורש שלח הוא עניין אחד כולל רק המזרפים משתנים, ובכאן אפשר שהיא שלוח חרב,¹ ואם נcoin מאד שלחה לאביהם על ידי שליח מעט לפניהם, כמ' שכחוב עוד ויצו אל יוסף לאמר (נ' טיז) :

(לנ) כתונות בניין, שמו בעלי, המסירה זקופה במלת בני כי היא גורה נפרדת, אבלו אמר הוא כתונות בני, וכבר אמרו חכמי התנינים כי מלות המזיאות נcoin לחסרים, וכן כי שמעתי אימרים (פסוק יז), ורבקד שומעת (כיז ה'), ופרעה חולם (מיא א') :

(לט) ובכל בנותיו, כבר קדם לנו שנכון לזרע על כל יחיד לשון רבים, ועוד שוה השם משוחף וכחות שובנה בנותיו (רות א' יא): שאולה, הוא הקבר והעפר בכל לשון העברי², וככתוב ישובו רישעים לשואלה (תהלים ט' ייח), כתעם ואל עפר תשוב (נ' ייט), כי הצדיקים

¹ אול ר"ל כתו بعد השלה ופלו (יואל ב' ח). וכן בשורות בכת.

² וכן הרואב"ע והוא גנד המתרגם הירונימוס שתרגם גינהם.

יש מהם דבר שב אל האל¹), וולת זה יש עדדים נאמנים רבים
וטעם זהقالו אמר הנה אמות: אבל, כי אין אפשרות עוד שאראנו
בטרם אמות כי געלמה ממנה הלהבה:
לח (ט) ויהי בעת ההיא, ידוע בעברי ובתגion כי אמיין בעת
ההיא יתכן הוותו רחב או צה, נס לפניהם שקדם זכריו או אחיהו,
וככל אלו העניים מטבחו שתווי בפטרי הקודש שהם להבמות מפוארות.
אמנם למה ננכנה זאת הפרישה כאן אתביב בספר טירת
כسف²:

(ט) והיה בכזיב בולדתאה אותה, ידוע כי רבים ממשות
האנשים והנשים גם היום בארץנו יושמו מצד
המקום שיולדו שם, וכן הוא העניין כאן, כי ידוע כי כויב כמו
שם נידף עם שלו וטעו, כתעם אמור על השל (שב ז' ז'), שפהorous
על הטעות, וכן לא תשלח אותו (מיב ד' כיח) כמו שאמיה אל תוכוב
בשפחה (שם ספק טז). והנה הוראות עיר ואונן מבוארות, כי עיר
מובא כמו לא יהיה לו עיר (מלאכי ב' ייב), וכן אין כתעם בן אוינו
(ליה יה). או יעבץ כי ילדו אמו בעצב (רבניה ד' ט'). אבל
היה ראוי شيיחוב נתן התורה לתחום שם שלה לזה הבן, כי נולד
בעיר היה שמה בזיב³). ולא היה עיקר כינתו לזה, רק להעיר מן
הדברים הקלים הנלוים, על הדברים החמורים הסתומים. ריל אמור עוד
עיר כי יבא שללה (מייט י'). כמו שאפרש במקומו זכור זה והקש עז:
(ט) ושותת ארצתה, כמו שפירש איע, או כמו שהוא מפרש
בכתב בספר⁴:

(יל) כי אמר, בלבו ריל אמרה פנימית:

(יב) וירבו הימים, וזה ממאמר המצתף, ולא נכל לחת זה נдол:

(יז) ותתעלף, מטעם עליוף כלומר שכבה על נכח בעצמת

עינים⁵:

(טו) ויחסבה לזונה, כי כסחה פניה, אין זה סבה בעזם ובכוננה
ראשונה, כמו כי אתה כי גREL שללה (פסקוק ייד). אבל פירוש זה כתוב
נתן התורה, והוא אמרו עוד כי לא ידע כי כלתו היא. אמן הסבתה.

¹) ר"ל הנפש.

²) ועוד לא כתוב טומו שם. ועיין הראב"ע.

³) ובעין זה הרע"ם.

⁴) האפשר שפרש בבן חמים?

⁵) ביאור חדש, נגד כל מפרש הפשט שהוא מלשון עטיפה:

הקוותת לו הָוּ כְּסֵי הַפְּנִים כְּמוֹ שָׁקָדָם וְחַבֶּב בְּצַעַק, וּכְכָל כִּי הַעֲדר
יַדְעָתוֹ כִּי כְּלָתוֹ הִיא, הָיָה סְכָה קַרְובָּה שַׁחַשְׁבָּה לְוִינָה וְלַחֲבָעָה, וְכָסֵי
הַפְּנִים הִיא סְבָה רְחוּקָה לֹהֶה, אֲבָל קַרְובָּה לְהַעֲדר יַדְעָתוֹ כִּי כְּלָתוֹ הִיא
וְהִיא מִבּוֹאָר, וְגַלְלָה פְּשׁוֹטוֹ לְיַדְעֵי הַגְּנִינָה וְזָכָר וְזָהָר עַיִן:

(כג) פָּנָן נְהִיה לְבוֹא, עַל הַגְּנִירָה שְׁעָשָׂה בְּתַחַת מְשֻׁבְּנוֹת הַבִּיבִּיכָּת,
וְאַז הַטּוּם עַל שְׁכַנְנוּ עַמָּה, וְחַלְילָה כִּי מְלָאָךְ יְיָ צָבָאות
צָהָהוּ עַל זָהָר¹⁾:

(כל) הַזְּכִירָה וְהַשְּׁרָף, כִּי הָוּ חַדְרוֹן לְבָנֵינוֹ נָתָן, לְכָן אָמֵר לְהָטָם
מָה לִי [דִּין] כִּי זִינְתָּה, עָשָׂו לְהָדִינה, אֲבָל לְמַה שְׁטַעַן הָוּ לְפָנֵינוּ
נְמַלְתָּה לְפִי דִינֵינוּ בְּוֹנְמָן הַחֲוָא וּבָרְעֵץ הַחֲיוָא:

(כג) צְדָקָה מִמְנִי, אֲנָשִׁי כְּנַסְתַּת הַגְּדוּלָה הַרוּעָנוּ פְּרוֹשָׁו²⁾ כַּפְרָ
כּוֹנָת נְוֹתָן הַתּוֹרָה וְמָה יִשְׁעַ וְהַדָּעָה, כִּי אַנְחָנוּ לֹא נְעִשָּׂה הַתּוֹרָה: וְלֹא יִקְפָּ
עַד לְדָעַתָּה, נְرָאָה שָׁוֹת הַמִּן מִמְּנָן הַגְּנוּרוֹת הַהְכִירָה לְעוֹלָם, לֹא
כְּטֻעָם וְלֹא יִסְפֹּר גְּדוּרִי אָדָם (מִיב' ו' כִּיג'), וּכְבָר כָּתְבָנוּ וְהַזָּה:

(כג) מָה פְּרָצָת עַלְיִיךְ פְּרִץ, נָם וְהַרוּעָנוּ פְּרוֹשָׁו אַנְכָּהָן
לְפִי כּוֹנָת עַשְׂתָּה הַסְּפָרָה, רַיֵּל שְׁתִּי נְוֹרָות מְחִיבָּות³⁾:

לְט⁴⁾ (ט) וַיּוֹסֶף הַוְּרֵד מִצְדִּימָה, מָהָה לְמַדוֹּת הַחֲכִימִים וְהַמּוֹרְתָּה
שָׁאוּמָרִים תְּמִיד וּגְנַשּׁׁוב לְכָונְתָנוּ, וְכֵן זֶה הַעֲנֵין בְּכָאן כָּאֵל אָמֵר וְהַ
אֲבָל אֵין נְסָחָה וְהַמּוֹרְגָּל לְנְכִיאָמָה וּזְכוּר וְזָהָר עַיִן:

(ט) וַיּוֹהֵי יוֹסֶף יְפָה תְּוֹאָר וּנוּ, לְהַצְעה וְנְתִינָתָה סְבָה לְמַה שְׁעַתָּה,
וּכְבָר קָדְמוּ לְנוּ רַבִּים כָּן:

(ק) וַיּוֹמָאָן, נָם שָׁעַם הַשְּׁלַשְׁלָתָה הָוּ מְפֻרוּשִׁי אַנְכָּהָן שְׁלַמְרוֹן
מִשְׁמָה, וּכְבָר כָּתְבָנוּ וְהַעֲלָה וְיִתְחַמְּמָה (י"ט ט"ז). וְאַנְנוּ כָּן עַל וַיּוֹמָאָן
אֲשֶׁר בַּיְעָקָב שְׁנִי פְּעֻמִּים (לִז' לְה. מ"ח י"ט). וְאַז תָּמָה אָם יוֹסֶף
הַחֲכָם פָּסָח בְּזֶה הַעֲנֵין הַמְּסֻכָּן אָם לְפָנָים אָם לְאַחֲרָה, כִּי כָּן רָאוּי לְבַל
חַכְםָה⁴⁾, וְאַוְלֵי זַוְלָתָה שְׁשָׁמוֹ כְּשָׁמוֹ לְקַח דָּרְךָ אַחֲרָת⁵⁾.
וְמָה זֶה גַּעֲלָם מְרֻבּוֹתֵינוּ זַל שָׁאָמוּר עַל יְהוָה שְׁמַלְאָךְ יְיָ דָוָחָ אָתוֹן⁶⁾

¹⁾ ב"ר פ"ה.

²⁾ שְׁמָנוֹ זְקָפָ, וַיּוֹסֶף צְדָקָה בְּמִעֵשָׂה יְוָהָרָם, וְכֵן הַרְמָבֵן וְהַרְשָׁבָ"ט
וְלֹא כְּרָשָׁי וְתָא.

³⁾ וַיּוֹעַן רַאֲבָע וְהַמְּבָאָר.

⁴⁾ אַוְלֵי עַפְפָי מְאֹרָם בְּע"ז י"ז.

⁵⁾ אַוְלֵי בָּנוֹתָה עַל אֶתְהָוָה הַאֲוֹשָׁה הַיְהוּדָה, וְאַוְלֵי יַלְעֵג הַמְּתָהָר לְעַצְמָוֹן.

⁶⁾ ב"ר פ"ה: בַּיקָשׁ לְעַבְור וּזְיַם לְהַקְבִּיחָ מְלָאָךְ וּבָכָ.

וביוسف אמרו ביקש עצמו ולא מצא¹). אשרו מי שידע להכיר מעלה דבריהם :

(ט) ואיך אעשה הרעה לנו, בגין שתי טענות²), ואננו מזה ומזה ומזה ומוזלה זה בחורה למד דוד שאמר לך לברך חטאתי בומוור שכנה על דבר הנעמי מה בת שבע, לפהcepת לנו שלא חטא בדבר אחר ולטה, והו חבלית הנכבד כמו שכח משה בחורתו על עצמו, אמנם מעט דם מי שיבינו הפלנת המומר הרוא, מצורף למה שכחוב במלכים אשר עשה דוד את הישור בעני ה', ולא סר מכל אשר צרוו כל ימי הייו רק בדבר אוריה החתי (מ"א ט"ז ה'): (ימ) בהזום הזה. כיfic האיות וכן הוא הסכמת העברי: שם בבית, כאלו אמר שם ריל בנית. כי שם שהוא רומו למקום ממנו כולל מארך העולם כולם, וכן מכל שromo לאותו המקום המויהר שהיו עומדים זה בצד זה:

(יז) ויצא החוצה, החיכים המתרגם זה לשוקא³), ותרגם ויצא אותו החוצה (ט"ז ה') לברא, וכןו וקנינו שידני, שבכבוד מה שכחיב בפרק ר' אליעזר שהחנן אין יצא לשוק⁴) יזכרו לחן שלא יצא מפחה ביחס בעיתים, באלו הם שבעת ימי אבירות, ואולי בין הדבר לרבים :

(וו) לצחק בנו. ע"פ שכונה לומר זה על עצמה לבנה, שכן הוא כמו שקדם לנו ואחר זה תאמיר לצחק ביה (פסוק יז) והכל נכון, ומפני הצחוק הרבה, אכן הרמו בגין הוא קרוב לצחוק בקוביא :

(יע) בדברים האלה, רומו מה שבעת אחותיו: עשה לי עבדך בגין אמרו עשה על שם מפורסם בחורה ואף בפתחות מות⁵), וכבר כתבענו עין: ויחד אפיה, כי לא הרנו⁶) וכי יוסף לא החנצל עז כלל, אבל באדר בספר טירת כסף⁷):

¹) ב"ר פ"ז: בדק את עצמו ולא מצא עצמו איש.

²) ר"ל נגד אדונינו ואוכל לחמו, ובפרט חטאתו נגד אלהים.

³) ואולי בוגת המתרגם שפה נס הלאה עד לשוק ועborim, ועיין בע"ט.

⁴) בפרק פט"ג, ובמנורת המאור חלק ג' פ"א סימן ס"ד: אף חתן אין יוצא לשוק לבדה, ז' יומם לא יעשה מלאה ולא ישא ויתן בשוק.

⁵) בראשית ט' כ"ה. שם י"ב. ה' ועיין דברי הבפסי שם.

⁶) ועיין הראב בע"ע.

⁷) ועוד לא באדר.

(ב') ואת כל אשר הם עושים וכו', די לאמכינט בזה באור לכל מה שנזכר בתורה ונמקרא יהס הסבה הפעולית, ולא הטיב איע בעמה שכחוב כאלו הוא היה עושה, וחיללה אבל עוצה נמור¹⁾, וכן יועש העין (אסתר ת' י"ד), וכן ייאstor יוסף (מיוז ב"ט) ובן שלמה (מי"א י"ד), פכח עניין וראה את שוממותינו:

מ' (ס) איש כפרטון חלומו, וה היפ אינו כייף האיטות רך כייף הדיטון, וידוע מספרי מה שאחר התבע באור שם דומה מבואר זה, וכן איש כבריכתו (מיט' כ"ח), כי בכל קצת משל ודמיון:

(ח) הלא לאלהים פתרוניים. כמו אמר דניאל (דניאל ב' כ"ח), וכן יאמר עוד אלהים עינה את שלום פרעה (מי"א ט"ז), וזה מנהג כל חכם ליחס כל מעשיו לשם, לפرسم ולהתודות כי הוא ית' הסבה הראשונה לכל:

(ד') כי אם זברתני אתה, כמו כי אם תם הכסה (מיוז י"ח), וזה הלשון נכין בהסכמה העברי ואם אינו נכון בלשון לעז כי הוא יעצא דרך הקש תנאי:

(פ') ונם פה לא עשית מארמה. דבק בטעם עם כישמו:

אותו בברור:

(כ) ויהי ביום השלישי. מי שקרא וידע ספר החוש זה מוחש שוכר שם יוסף הצדיק, וידע ספר המורה ידע טעם וזה הפסוק²⁾.
 (גנ) ולא זכר שר המשקדים וכו', אין לכפול זה טעם וסבה³⁾.
 רק חזוק כמו שקדם לנו אמריו ונחיה ולא נמות (מיוז י"ט), ומת אתה ולא תהה (ישעה ל"ח א'), וכן בניהם סכלים המת ולא נבונים (ירמיה

¹⁾ להבין דבריו הכספי פה ובכל מוקום "עשה", מצאתי נכון להעתיק דבריו "ברשות בפק" שורש עשה וויל': שרש עשה כלל לכל מעשה ופעולה ועשיה איך שיחיה, אם בקניין ואם בהעדור, אם בעצם ואם במרקורה, גם אם בתייצוני הגשם אם בחוכו כמו בנפש, כמ"ש אריסטו" שחדעותם הם פעולות ומעשים לפשך, וכן כל המוצאות עם מ"ע ומוצאות ל"ת, וזה למקלקל כמו לחיקון, ולהעדור כמו לקניין. כי הכל פעול ופעולה גם בעבורי גם בהגינוי והם גורדים כמו בלווי פאויר ואלו סודות עצומות. וכי נעלם וזה מן המפרשים ע"כ נבחלו ונבעחו. ותעתש הארין (בראשית מ"א מ"ב), אשר עשו בחרון (שם י"ב ה'), וויהר לעשית אותו (שם י"ח ז') אין חובה שיפרש מה עשה בו או לו או אותה פעירה (דברים מ"ט ח') אם שתנדמלם מקובציים, הוא מעשה ופועל, וכן עשתה את צפניה (דברים מ"ט ח') אם שתנדמלם או שתיכרתם, וכן את כל אשר הם עושים בלומר הוא היה הפעול והמניע וכו'.

²⁾ עיין פ' נה ו' יתרו, ותחלה פרשת מקין.

³⁾ נגד הרואב"ע וחרשב"ם ורוב המפרשים.

ד' כ"ב), ומֵי שיריצה לחת טעם בות, עליו לחת טעם לכל מה שנמצא
מהו המין בתורה ובמקרא ושכר הרבה יטול, וכוכור זה וקהש עז :

פרקשת ויהי מקין.

מיאן (ה) גם וזה מטען שכחתי על אמרו ויהי בעת ההיא (ל"ה
א'), ומהו למד יחזקאל¹). ובכלל אין הכרה לכותב הספרים שפיריש כל
מה שבלבנו, כל שכן שאמרו מכיון שטעמו סוף שהוא ממאמץ המ策ר
אין הכרה שיבא רחמי רחמי אליו :

(ו) ויקין פרעה והנה חלום. כן נכוון היה אם אמר זה ולמעלה
(בפטוק ד') או השמשת זה גם בותה :

(ז) ותפעם. יש הפרש בין זה ובין ותתפעם (דניאל ב' א')
כמו ההפרש שכחתי בין תרבינו (ב' ג') ובין והתברנו (כ"ב י"ח) :
(ח) חלומו. סוג או פין, ואלו אמר חלומתו היה נכוון, ואמר
חלומו ואמר אותן, והכל נכוון²). וכבר קדם כמו זה במעשה בראשית:
ואין פורת, כמשמעותו וכן אשר לא מצאו מענה (איוב לב' ג') כמו
שהאריך במקומו³) :

(ג) אותו השיב על בני וכי, היותר נכוון אצל, שירמו
ליוסף⁴) וכבר קדם לנו זה שהוח נכוון בעברית ובגרמנית, אחד שהנמצא
מן חוץ לנפש וממנו בנפש שהוא הדיבור הפנימי וכל שכן החיצוני,
וגם אמרנו בנדיר האמת שהוא נמצא חוץ לנפש, כמו שהוא נמצוא
בנפש וכבר כתבנו עז :

(ט) ב淵די. הוא נורה שללה נפרדת לפי כוונת עישה התורה:
(ע) וידבר פרעה אל יוסף בחלמי. כבר כתבנו בס פר
тирת כס פטעם זה הבהירונות עם שני המלות שיבאו בו⁵):
(ס) אחד הוא. ידוע למי שקרה ספרי מה שאחר הטבע שתוּפָה
שם אחר :

¹) ר"ל שכח כמה פעמים חום וחומן.

²) גנד הרד"ק בשורשים פ"י אוטם מהם.

³) עיין עשב"כ I עמוד 167.

⁴) וכן הראב"ע בשם אומרים.

⁵) ט"ב עמוד 124.

(כז) יהיו שבע שני רעב. ולמעלה לא אמר יהיו שבע שני שבע, וזה לשתי סבות, האחת, כי יוסף לא עמד פחאות על אמתה הענין, וכן דרך רוב ההשנות איך שיחו זה השנית, כי מן הרפק הזה יודע הפכה ואמר ארטמי בספר הדמות כי כאשר היו לפנינו שני הפסים ולא נדע עניינים נרוץ להשיג חילה אמתה המועט נעלם, ואחר נשיג מזה היותר נעלם. בן הענן בכאן כי פרות ושבלים טובות, שיהיו משל וחקי לשנים טובות זה נעלם מאה, לפי שהוא עניין מורגן כל שכן בארין והוא שכולם בן, אבל רשות, זה רשות מופלג אצלם מן ראוי לעמוד על אמתה זה בנקלה שהוא חוקי לרשות לע שנים, שאנו נהוג בן בארין הוא. והעד ויוי רעב בארין וירד אברם מצרימה (יב י'). ולבן אחיך המתוק יוסף ואמר הוא הדבר (פסוק כ"ח) והבן זה והקש ע"ז:

(כט) ועל הנסנות דחלום וכו'. וממהר אליהם וכו'. די בזה בסיפור הדברים הקלים פרוש לנו טעם וסבה הכליתית לכל הנסנות דבר שיש בכל התורה, והנה בוה שמי דברים. האחד שעאי'ם שהוא עתיד הוא נבן ומהיב. אבל יצא לפעול שהוא ממן עלות השימוש מהר לא מניין ירידת המטר מהה, והאחד כי העתיד הוא למן קרוב לא לעתים רחוקות וכוכור זה:

(ട) וחמש. פעול מן חמש. שם וזה דומה למה שעשה בסוף (פי' כ"ד)¹, ודע כלל אחד כי תשומת התאר בדרכו או הסתו ממנה הכל נבן בשם אחת, לפי שהכל תנועה, וזה התנגדות הוא בתנועת האיכות כמו שוכר [אריסטון] בפירוש מאמרות וכسفر הטעב, וכן נבן לומר וחמש על שם החומש או הטרתו, וכן תרשש (אילוב לי' יג). תועלל (ויקרא יט י'), חעקר (יהושע יא ו'), תפאר (דברים כד ב'). והليل שיחיה שורש אחד נושא או מורה שני הפסים, כמו שאמרו המפרשים להullen מהם בחינת ההגיוון בספריו הקודש אשר הענן אחד בעצמה וההתנגדות יתחדש מצד שני יחס השימוש שיבא אחריו כמו אמרנו אל וטן, וולת זה כתעם סורה אל (שופטים ד' י"ח), סורה שבה (רות ב' א'), וכוה ישרש יעקב (ישעה ב' ז') שדרש מארין חיים (תהלים נ"ח ז'), וכוכור וזה והקש ע"ז:

(ט) הנמצא כזה, אחר שאנשי נפת הדולה שמנו בו קמיין הם קבלו ממשה שהוא תאר מנפעל:

¹) וכן חורק והראב"ע.

(מ) ועל פיך ישק כל עמי. אין מנהג הארץ היה לנשך על הפה מטעש. אבל ידוע המנהג לכל הארץ שמה¹. עד שנכון זה הלשון מאה ומאי שירצה לדעת זה טמוני יפרע חלקו בהוצאות שעשייה כשלגיתו, שם למקום תורה בית הרבה המורה זה לי, עשרים שנה²: רק הכסא אנדרל מפק. מהכסא³, כי אותיות השימוש נכנן להסרם. לפי ההג�ין:Dলפי העברי:

(מג) אברך. שם דמיון ראשון, ואם הוא על תבניות فعل והקש עד בשמות סתום וחותמים כנ' וכן יצחק ישבק:
(מל) לא ירים איש ונו. לנוזמא רופלה כדרך התורה, אבל

הסכמה העברי וודעת אונקלוט כפי מנהג הארץ היה:
(מס) צפנת פענה. פרושו מללה המזענן, ואין להת אונן מאשר לא נמצא בכל המקרא חבר אל פענה⁴. רק על עונינו ועונות אבותינו כי אבדנו לשינוי, כמו שבאה דמותה בספרו ונפריש המשנה⁵ על שרש תרגם:

(מו) יוסף בן שלשים שנה. בוה נוחנים טעם הคำי המולות כי זה העת ראוי מצד ידוע להצלחה אחר קדימת תוגנות ובחלות כל שכן להנארס' בנית הסוד:

(מט) כי אין מספר. אם להפלגה אם להיות זה אפשרי רחוק, כמו אם יוכל איש למנות את עפר הארץ (יין טיז) שטעהו שלא יוכל וכן יוויה מהיו מספר (דברים לג') שטעהו ואל יהו מהיו מספה, והנה זאת הפנה היא בהג�ין ובתבעי:

(יל) כי נשני אלהים. (ינ) כי הפרני. נכין זה בעברי כמו אם כתוב שם: כי אמר⁶:

(נד) כאשר אמר יוסוף, וומו לכל, ונפטר לשני רעב כי הוא יותר זר שם⁷:

¹) אין גם הורד"ק בשושיג, ובן גנאה והראב"ע בדרך רתוקה. "ובשרותו בסוף" שרש נשק, ועל פיך ישק, הנה על פיך אין הכרונה שהעם ימששו את פיו ממש, רק בקרוב מקום כמנגן לנשך יוד עצם או בגד האדון.

²) א"כ בתב ספרו זה ביחסתו בן נ"ה, עיון ט"ב עמוד 18 העזה 9.

³) ורק עד הכסא אהיה גדול מפק.

⁴) לעומת הראב"ע.

⁵) פ"א מס' תרומות.

⁶) וכן הראב"ע.

⁷) ריל שם במצרים.

(ט) כל אשר בהם. מלה אשר רמז לנמצא אס מקום או זילתו;
 (ט) ובכל הארץ באו. נס זה ממנהג העברי נס מהלע יאם
 אמר וכל הארץ באה היה נבון:
מב' (ט) ונחיה ולא נמות. נס זה הכהל להזוק ממנהג העברי
 כמו שקדם לנו:
 (?) ויכירם ויתנכר אליהם. הכל לשון נבר שענינו יהוד
 והתייחדות והכל נesson בהגין:
 (?) ויכר יוסף את אחיו וכו'. נס זה ההשנות להזוק ולצורך
 אליו וهم לא הכרוהו:
 (?) ויזכור יוסף את התלומות אשר חלם להם. אין כתוב
 כאן ויזכור יוסף את הרעות אשר עשו לו וחיללה לו ולגנקר א
 בשמו ולזרמה לג כי חיללה שיינו פועלותיו כולם שיוכור עיד
 עם אחיו להקניותם דרך נקמות הסבלים בעניין העולם. ואיך יתחביב זה
 נהון התורה והוא עמיד לצוחנו לא תקום ולא חתורה, וכבר באර דמורה
 בספר וד מעפ' חיונות הנקימה והנטיריה וכותב אריסטו בספר המדות
 כי נדול הנפש לא יתכן شيء נוקם ונוטר אם לא לחשורה, מצד זה
 תאר האל בנוקם ונוטר (נחום א' ב') כמו שתאר ברוחם וחוזן (שמות
 ליד ו'). והכל אמת לפ' הזמן והמקום. ואנחנו מציעים לך בדרכינו
 ולכון הרואו לנו רבותינו זיל סוד נכבד כולל, כי אחר שבא בחורת
 לכלל עמנו לא תקום ולא חתורה (ויקרא יט' ייח') אמרו: כל תיא
 שאנו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם (יומה כ'ג)¹⁾. ולכון יוסף
 זקנינו יען אשר ידע מדבריהם ומעשיהם בבית אבוי עמו סבלותם
 בענייני הפילוסופיה, ריל היינדר מדים בחינת האפשרות והגנטנות כל
 אחת למינו, כן עתה לעשות שני עניינים. ה אחד להראות להם כמה
 עניינים, שיראו נמנעים אצלם והם אפשריים. כמו השנת הכתף
 באחתותיהם ולהושבים הבכור בככורותיהם והצעיר בעירותם, כתוב שם
 ויתמכו האנשים, וכאליה רביות מפעוליתיהם וזה אחר לאמת חלומתו ריל
 שמלוך ולמשול עליהם, והם יכנעו לו, ונთאמת זה כמה פעמים טרם
 שהכירו, ואחיכ נס אחר מות יעקב, ובספר טירת כסף אריך
 יותר, זכרו זה מאר: ויאמר אליהם מרגלים אתם וכו'. אף
 שנכון לשולם לומר כזה ואם אינו אמת נמה כמו שאמר אריסטו כי

¹⁾ והכוונה כי אמנים עת לכל חפין להשתמש לתכליות טוב נס באלה
 המרות הפחותות לנקום ולנטור לאובי ד', ואין נהין לעפק שצ"ל שהגנו
 תמרות שאינה

נכון לנדרול הנפש שיכוב ביהות זה הבהיר, וכן תמורה רמז זה הסוד החתום במקומות גנוג (?) נכון לומר שבזה אין כוב אצל מי שהוא בקי בהגון, וכבר כתבנו שאלה זאת בס' כ�ף סיגנום זלא אוכל לפרש, וכורו זה:

(יב) ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ וכו'. ראה חכמת יוסף על אהיה כי הוא אמר להם תקופה מאמר קצר, ולא היה לחם להשיב רק מאמר קצר, ר"ל לא אדרוני ועבדיך באו לשבור אוכל, והם האריבו מאד ומתקן כך שעיר יוסף שעוד יאריבו פעם נוספת יותר מן הראוי, ואם במאמר הראשון לא אמרו דבר שיכל להתחבט בהם, ולכן לא שנה הוא דבר נסוף, אבל נפל לבך מה שאמר בראשונה, והם חזרו להאריך וחותמי עוד לאמר כי הם שנים עשר, והקטן הוא עם אביהם, שהוא היה מותרי בדברו, והעד מאמר יעקב החכם לחם, למה הרעםם לי להגיד לאיש העוד לכם את, ובזה מזא מקום לטען ולמר הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם, כלומר באמיכם והקטן את אביכם, וזה דומה לרערת הנחש, ובאו זה מה שצרכך לוח בזאת תבחן וכנ עוד ויבחנו דבריכם האמת אתחם, וכן ויאמנו דבריכם. והענין בזה כי ידוע מעניין החקירות הנעות אצלנו דבריכם, כי החוקר יחקור הנחקר פעמים רבות, לראות אם יוסף או יגנע או ישנה, כי האשם חשש עליו דעתה, וכל שנייו הוא צד כוב מה, ולכן החכים יוסף להזכיר אחיו שני פעמים, ובמעבר שהוטיפו בפעם השנייה אמר להם אשימים אתם, וזה אמרו והוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם, ובפרט התאחו באמרים הקטן את אבינו הום, כי זה יראה שהוא כוב מצד שלא אמרתם זה בראשונה, ומכוון כי יראתם מגלי סודכם אם אתה קור הקטן, ולכן יבא זה אם הוא נמצא בעילם כמו שאמרתם, וזה אמרו ויאמנו דבריכם, גם אמר להם כמו שיפריש עוד ואשימת עני עלייה וכונתו בזה כי עשה קירה עמו אבל לא היה ראוי לו שיגלה להם זה, ולכן דבר להם בלשון משותף, כי שימת עין מעני השנתה, ואין הבהיר שייהו לטוב כי הוא כמו עווין (ש"א י"ח ט). ואין ראוי שיבל אלו הפרטים יהו כתובים בחורתה. אמן היה מחכמת יוסף כי שתק ועשה עצמו כלל שומע על אמרם והאחד איןנו ואין צירק לבادر זה:

אמנם יתר הפליאות הכתובות בקצת פרושי רשי
דיל מהלוקת יוסף עם אחיו ובפרט שدلג על ההרים וקפץ

על הנבעות החושים בן דן¹). אין ראוי לנו שונכאר בזה טעמים וסבירות. אמנם מלה איננו שהיא שלילה הוא משיר לנעדר כמושלט או לנעדר ממוקם מה, והעד יוסף איננו (פסקיק ליו), אבל אמרו עוד ואחיו מות (מיד כ'):

(עו) חי פרעה אם תצאו וכו'. גם זה חלילה שיצא דבר בוב מפי יוסף אבינו, כל שכן כי ישבע במלוכה אמנם הוא היה המכ נдол ומופלג בהגון, لكن צדק זה מכמה פניט לפיה התגונן ולא יוכל לפיש הכל, וכן צדק אמרו: ואם לא זו פרעה כי מרגלים אתם:

(כ) ולא תמותתו. כמו וזה שקדם וכורו (פסקוק ייח), ומהו למד יהושע שכח על הנבעות במקום אחד יחו (יהושע ט' ב'יא). ותහיה אתם (שם פסקוק כ'), ובמקום אחר ולא הרוגים (פסקוק כ'ו שם), והטעם יהחו ולא תמותו ברעב אתם ובניכם:

(גנ) כי המליין בינותם, בטעם כי כסחה פניה (לה' ט'ו):

(כ') ויפתח האחד את שקו. אין צורך שיזכר למה פתח האחד לבדוומייה זה, ואנחנו נוכל לסבור בזה כמה סברות:

(הנ) ויאמר לא ירד בני עמכם. לא תחריש יעקב בוה נמ"ש הראב"ע, אבל חוק המניעה בעבור שנות ראיין:

מג (א) העוד לכם אה. אין ההיא בכאן לתמה ושאלת, וכן היא העולה היא למלחה (קהלת ג' ב'יא), ופרשו לנו זהancahin כי שמו חחתי קמן:

(ז) שאל שאלה האית. אין ספק שכן היה, ואם לא נזכר זה לפניהם, והעד כמה פרטם חדש שאמיר יהודה לויוסף בפניו כאשר נשאלו, וחוכר זה והקש עז:

(י'ג) וככסף משנה וכו', או משנה כסף שייזכר עוד (פסקוק ט'ז) הכל עניין אחת, כמו שני חולעת (ויקרא י"ד) ותולעת שני (שמות כ'יח ד'). והטעם כמו ומשנה שברון (ירמיה י"ז ייח), כי אמרו ואת הכסף המושב הוא פוש לכסף משנה, אבל כחוב כאן עם הכסף המישב והכונה כסף כפול²). וכן טעם פי שנים (דברים מ"ט י"ז) כמו שאפריש עוד בעורת השם בפרוש נכבד מאה, מצורף למה שכותב בנכאים (מיב' ב' ט') וחוכר זה:

¹) ב"ר פצ"ג.

²) והמבהיר בכך לדעתו בכל דבריו.

(ט) בצדדים. וזה יקרא בהיות השימוש בחצי השתיים¹ או פחות או יותר, כי הוא כפל צהה, והטעם אוד כפול, ואין הבונה כפל בצמצום אבל הטעם חזק מאר, וכן ערבים מן עבר ועצלים מן עצלה, וכל זה נכון בעברי ונם בהגין, ובכלל רוב השימוש לפני דרך ההנין נכון להניהם אם עיד האמת והrisk, ואם עיד ההעbara, ולהנם טרחה א"ע בשם ערבים, ובכלל בא וראה מה בין דברי ודבורי מי שקד מני מן המפרשים. ואתה בחר לך קבל לך לך לך:

(י) להתגולל עליינה, נס זה אינו כוב כי הם דבורי לפני מחשבתם ושיעורם. יותר נפלא מזה והאנשים רדרפו אחרים (יהושע ב' ז), והכל בכלל אמרם זיל דברה חורה כלשון ב"א, וביאור זה ימצא בוגבי:

(כ) וייחי כי באנו אל המלון וכו': הנה אמרם והנה בטף איש בפי אמתתו היה אמת, וכן היה אמת כי באנו אל המלון, ואולם יש עין באמրם ונפתחה את אמתתינו כי לא פח במלון רק אחד מהם, והאחרים לא פתח עד בואם הביתה, אבל אין אומרו ונפתחה את אמתותינו מהויב שהה במלון כן לכלום והם רצוי לזכור:

(ג) אלהיכם ואלהי אבותיכם נתן לכם מטמו, נס זה אמת, כי השם הפעיל נס למה שבברית, נס למה שבמרקחה כמו שזכר המורה (פרק האחרון משני), ובכלל כי מי שידע לשחק שלו ודרכי ההגין הכלול והשווה לכל הלשונות, ידע שהוא המאמר נכון כלו ואמת מכל העברות, ועל תפלא איך השיג משרות יוסף להבמה זו זאת כי הנה כן אמרה מלכת שבאה לשלהמה אשר עבדיך אלה העומדים לפניך תמיד השומעים את הנטחך (מ"א י"ח) וכוכר זה:

(ד) ויתמהר, אין פלא עוד לנו מושום לשווין תמה: שיש בכלל התורה והנביאים, אם בה"א התמה אם בזולתה, כי כתוב פה ויתמהר, ואם שוה היה דבר פשוט ונגלה אצל יוסף, ואם היה נעלם אצל אחיה והבן זה וכוכר זה,

מד (ה) והוא נחש ינחש בו, ידוע למי שהליך במעירם כמוני, כי הם מתנסאים ומתחפאים מאר במלאת נחש וקסם וקצת מלא בתם הוא הבהיר בנוֹף קל למוֹרֵט אם מנהשת. ובספ או זולת זה, לפי שהוא במראות, נס יש בו להט כמ"ש בלהטיהם (שמות ז' י"א). וכן היה זה הגבי עם היותו כל' משחת, ובכלל היה כל' נגיד אצלו יותר מאשר עשיתי אני:

¹ לא כרשי ור"א, ועין ביאור.

(ז) וידבר אליהם את הדברים האלה, וזה מה שבא בקצרה
ואלו כתוב לנו התורה השנوت הדברים עם תוספות ונרעין או שני
אחר היה נכון, וכל המינים ראויים שיהיו בתוכים בתורה,
להודיע ענו כל הדברים הטענים:

(ט) ומota. בטעם עם אשר תמצא את אליזר לא יהיה (לי' ליב):

(י) גם עתה בדבריכם בן דודו. אין פירד זרניין שיתה
אמרו בדבריכם כלל, כי הוא סתום ורמז לפה שאבוי זעב זרניין
והנה אין לשאול איך ענה וזה בלתי מעט יוסף לה כי אליזר כי נזח
יוסף ואם לא נכון, ואולי בין הבין מדעתו מצד מה שידע נזח
בונת יוסף אדוניה, ובכמו זה אמרו חכמינו זיל הוסיף משה מדעתו (שבת
פי') והבן זה:

(טו) הלא ידעתם כי נחש ינחש וכי. בטעם אין אני כועם על
חטאו כי, והלילה לי כי מה להכנס קניינים החזניים, ולא לחתום כל
הכף הנמצאأتي היו מחריש, אבל אני מר נפש על חסרון נפש
וחכמה, כמו שאמר לכם משותי כי נחש ינחש בה, ואין ספק שאיש
נדול ונכבד כמו הוא בעל החכמה הזאת, ודומה לוות אמר לבן למה
גנבת את אלהי (לי' ליב):

(טג) האלים מצא. בטעם ולאדם לא מצא עוזר (ב' כ'), ואני
מטעם נמצאת האבדה, וכבר התבאר זה המשמש במה שאחר הטבע¹⁾:

גם אשר נמצא הגביע בידו, לא אמרו עתה ומה:
(ט) ואתם עללו לשולם וכי. ראה חכמת יוסף אבינו וטוב
לבבנו כי לא חפץ להמיתם מכאב לב ומשבר רוח, לבן היה מנהיג
הכבודתו בהמנוגות משקיטים בדרך הרופא האומן, אשרי יולדתנו.

פרשת וינש אליו יהודתך

(י'c) וינש. נכון אחר שהוא מקבל פחות ויתה, וכן ויביאת
אליו (ב' כיב), וכן על בת שבע וחטא (מי' א' כיח): כי אדוננו,
מאמר נכון בהסכמה העברי בהתחלה דברים:

(יט) אדוני שאל. אין בזה קושיא משום חדש ושני שיש
בזה מה שקדם, אצל מי שיודע לשון הקדרש והחנין, וזה נכון בקצת
שהוא בכח ובכל הדברים שנוכרו למעלה, ובקצת שעטף שאינו בן
אינו הכרה שנכתב שם כל מה שהיה בין יוסף ואחו:

¹⁾ עין לעלה עמוד 41 העורה 4.

(כל) ואשימוה עיני עליו. זה הלשון מונח להשנה מיזהרת לחבליה מה וכבר פרשטו :
 (כג) ומתר. רמו לנער, כי מת החני שיזכור עוד (פסקוק ל'א)
 דמו לאב, כי יהודת החזק בשתי הטענות האלה כראוי להכם :
 (כו) כי לא נובל. נס וה מבצע הלשון שכבר רמנון :
 (כט) ולא ראיינו עד הנה. הטעם אני אמרתי ושערתי
 שתווף ואם זה מספק, אבל איך שהיה, לא ראיינו עד הנה¹) וראה
 מה בין דעתך ובין דעת החכם א'יע שאמיר : והעד כי לא ראיינו עד
 הנה, כי אין זה עותות כלל :

(כט) וקרדו אסון, כמו ואבנה (טז נ')² :
 (ט) ונפשו קשורה בנפשו. ידוע כי אלו מן המ策רפים
 בשלמות, שכל אחד מתחפה על חברו, لكن ונפשו הראשון נבן שהוא
 גנו לאב וכינוי בנפשו לבן או הפוך זה :
 (טט) ומתר. אביו : ביגנון, ברעה, כמו שמות נדרפים וכן
 ושמור :

(כג) כי עבדך ערבות את הנער. זו טענה אהרת מצער יהודה³ :
 (טט) פן אראה ברעה. אפשר שאראה ברע כי אין הכרחי גמור :
 מה (ט) וישלחני אליהם לפניכם. ואחר זה לא אתם
 שלחתם אותה הנה, זכרו לטוב אותו צדק רבינו משה אשר
 הアイיר עיניינו בזה, כי עשה משני אלו הפסוקים שתי חלוקות (כפרק
 מיה חלק שני) וביאור זה יכתוב במקום אחר⁴), ואתה הבן זה אם תיכל :
 (טט) עגלוות. הם קרונות כמנגן השרים ולבן היה ציריך
 שישיאלם מפרעה ומן השרים :
 (טט) ותהי רוחה. כמו שקדם לנו ביאור זה :

¹ וכן הרוי"א בלשונו זה.

² ורל אפשר כמו שפ' שם.

³ וכן הרוי"א.

⁴ עיין דבריו בט"ב עמוד 131, ואוסף בויה להביא פרשו למוג'נ'ג
 "במושכות כספ'" עמוד 121: "כי אהי יומך שלחו למתירים בבחירותם כי הם
 מבורחו לסתוריהם היורדים למצריהם וכו', אמנם אח'יך יוכר הר'ם פסק אחר על יוסף
 שהוא מכל מה שבמקרה, וזה מפני שם כתוב לפניהם, שהוא מ策רף אל אחיה,
 והנה הנה גנו לשלהו לפניהם, ושהם ילכו אחר ריו וכו". והרוי"א האריך
 לפרש אלה הפסוקים בויה על דעת הכספי ולא זכר את יוסף, כאשר הילרו לטובה
 האפורי בשם שמו שם במורה פט"ה משני.

(כח) רב עוזד יוסף בני חי, הטעם רב כי עירוני חי, וו תשובה לבניו שאמרו לוathy גדריות, ריל אמרת, עוזר יוסף חי וכי הוא מושל זהה כאלו אמר רב לי מאר בחרנזה הראשונה, כי מה לי להיזהו מושל כל שכן נארין מצרים¹ : ואראנו בתרם אמותה. הפק כי ארד אל בני אбел' שאילה (לייז ליה²) :

מן (ה) ויזבח זבחיהם, כמהו ויזבח יעקב זבח וכו' (לייא ביד), זבוח הרוחיב באור לאמיר לאלהי אבוי יצחק [כינ] לא שחת לשדים :

(ג) במראות הליליה, חסיד באורו :

(ד) בננותיג פירשטיין :

(ה) ואלה שמות בני ישראל הבאים וכו', אין כוה חמה, כלל בוכרו יעקב³ כי בן קדמו רבים כמו זה :

(ו) ושאול בן הכנענית, ולא זכר על וולתו ענין אשה מהם, זהה להעיר גנותו ולהעיר שבת האחים :

(ז) ווילד לויוסף, כי עוזר יכללים בראשו במספר דוד יעקב, אמרם מספר יעקב ובניו הכתוב באהן אין אחר דעת איע בлом, זאין מנהני להעתיק ספרים ויעיון בספרהו אבל אמרו, כי כל נפש בני ובנותיו שלשים ושלש, אין יותר נפלאל לפני לשון העברי מאמרו ומושב בני ישראל וכו' (שמות ייב מ) כמו שאפרש שם, וכן אמרו (כו) כל הנפש הבאה לבית יעקב מצירימה, אין חמה על חברו, כי טעמו הנעה ומיציאות וכו' ובא עלייך כל הברכות וכו' (דברים בז ב), וכן ויביאה אל האדם (כ' כיב) :

(כח) ואת יהודה שלח לפניו, שלח רמו אל יעקב, וכבר קדם לנו כמה פעמים, כי דרך התורה להשתמש וכירת הפעול או הפעול, זהה נesson בהণין, ובכלל ידוע כי הפעול והפעול הם מצטרפים, שענינים הוא שלב, אחד מחייב מיציאות חברו ולכך לפעמים יזכר הפעול ולא יזכיר הפעול, ופעמים הפק זה, כי די באחד אחד, שלב אחר מורה על חברו, ואם לא באר ביהוד מי הוא, כי זה בדמיון כל שם גנור שmorph על נושא לא באר בו, ואין חוב לכותב או למספר شيئاך הכל תכליות

¹)—²) ויעיון ט"ב עמוד 182.

³) אול ר"ל בוכרו עוד כמה פעמים גם שם יעקב.

הבר וחותה, וכן חכין כל חסרון מוגדר שתחמוץ בתורה ובמקרא, וכוכר זה חמיד:

(ג) ויאסור יוסף מרכבתו, הייטב אע' בפנים מה, כי אמר ייאסור בצעי כמו ייבן שלמה (mia ו' יד). אבל ציריך לנו שנדע, כי כן צדק ויושר וرأוי, אמרו ויאסור לオスפ' כמו לעבדיו, וכן תיאור שלמה בונה כמו הבנאי האומן, וכן הדין בכל כי אין הבדל ביןיהם כלל בתואר, ואין ראוי לומר בצעי אבל היה אוטר ובונה ממש גמורים, ואם השאלה אם הוא קרוב או רחוק, אשיבך כאלו כי הוא רחוק, ואין מוחיב התאר שיחיה קרוב. וראת מה בין הבנת העניינים בדרך נס, ובין הבנתם בדרך דק פלוטפי, וכוכר זה וחקש עיזו:

(ד) אמתה הפעם. כמה עניינים סודדים הודיע ענו נתן התורה בנהבו והמאמר מעקב, אצל מי שהוא בקי בהינוי ובסתורי תורה, וחבן זה אם תוכל:

בז' (א) ואת אחיך.שמו בו אתנה, להורות הנירות, וכן ישבו באין נשען, הוא פרוש במשמעות הארץ:

(ה) כמה ימי שני חייך. כמה איהם לעצמי דבר שם עתי מזולתי, וחילילה לי, בכל ספרי, ודע כי זה מעט בעלותי טודילא¹). והוא בדרך במלון יונפנשי וכן אחד מפרובנסאל ישאלני פרוש זה הפטיק ולא השיבו חרוש. ואמור לי אני אהן לך מטה, דעת כי לא היה אמרו כמה בוה שאלה, רק דבר נזומה, כטעם מה רב טנק (חhilim ליא כ'). כמה לא תשעה ממני (איוב ז' יט), והעדר מה שהшиб לו מעט ורעים (פסוק ט'). והענין בזה כי כאשר ראה פרעה את יעקב כלו לבן נחין החיא סבא, אמר כמה רבים שני חייך! אז השיב לו יעקב לא אדוני, אבל מעט המת, אמן נשברותי קדרותי ושיבה ורקה כי היו רעים. ואשיב להזקן, לא אומר כי זה פרוש טוב אבל אומר כי זה אמר יעקב או כוון נתן התורה טוב סחך מסחר כסתה, ומלה ללבושים יקרא²). אחריו כן שבתי בשלום אל ביתו ויענתי בספרי התורה כמנהני להגנות בו יומם ולילת, וממצאי שבן למדוני אנשי הכנסת הנROLה ששמו עליו געיא שעניינו מטעם ינעה שור (איוב ז' ה'), כלומר שהוא קרייה, כטעם הנעיא אשר במלת אהנו את ה' (כ"ד ס').

Tudela. ¹
² שבת ס"ד.

רביכם כי¹). ואמרו ולא השני כי ברוב הבן דומה לענייני אביו²:

(יד) וילקט יוסף את כל הכסף. אכן אם אחיך כתוב יוכא יוסף את הכסף בית פרעה להנידן צדקה הצדק, כי על כל פנים ראוי לו שיקח הוצאותיו ונאר בטללה³). וחיה כי אין עשית אני אלו חיותי שם:

(יט) אדמתהנו. נכוון לומר עליה מות וחימם. כי אין זה יותר נפלא מאלף אלפיים מלות נכונות مصدر זה, אם בעברית אם בתנין, ואחר זה באර מות האדמה כאמור שם.

(כד) ונתתם חמישית. אם אמר ותחמשו לפרעה היה נכוון כן.

(כט) החיתנו, מוה למד יהושע שכח בספריו ההווה יהושע (יהודיע ו' כ"ה):

פרישת ויהי יעקב.

(כח) הטעם והסנה בהיות זאת הפרשה סתוםת בעין מה שכתבתי בפרשת ויצא יעקב⁴:

(כח) למות. רבק עם הקודם ולא עם ימי⁵): לヨסף. כאלו אמר ר' ל' לヨסף, וכן להם לבני ישראל (יהודיע א' ב'): שם נא ידך תחת ירכבי. כמו שפרשתי על אליעזר (cid b'), כי חבן עבר נמור לאב, אבל לא שם [יוסף] היד תחת ירכבה ויעדר וישבע לו (פסק ל'א): (ב') ושבתי עם אבורי. מאמר מוסכם בעברית על המיתה, וכן אני נאפק אל עמי (מ"ט כ"ט):

¹) הפרוש היקר הזה כבר נמצא גם לפניו ברשבות רומבאן, ואחריו הרוי"א זבחזקוני ובಹמאואר, בכ"ז ספרו זה מלא גוועם מלא מוסר ורעת דרכיו להגדיל תפארת בעלי המוסורה.

²) מקורו בדבריו רוזל כל מה שקרה לאבות קרה לבנים. ועיין עדויות פ"ב מ"י, ובפ"י הרמב"ם, ועיין רשי פ' חולות ע"פ לא ידעתו יום מותם.

³) עיין "טרית כסוף" עמוד 183 העלה 1 טיעתי לומר כי פה הפק במצותן, ואולי גם פה גם שם רק לצוין חמדתו.

⁴) ועיין רשב"ם.

⁵) נגד הריבב"ן.

(ג) וישתחו ישראל על ראש הבטח. לאobar למש השתחוו. ואין ספק שהוה לשם¹) אשר מלא כל הארץ כבודו, וכן ישתחו אכזרם לפני עם הארץ (כג י'ב). והענין בוות כי עם היות ישראל מושב על ראש מטהו הנה הוא השתחווה שם, וכן ישתחו המלך על המשכבה (מ"א א' מ"ז):

מ"ח (ה) ויאמר. אין צורך שיזכר האומה וכן יונדר לעקב (פסוק ב'): ויקח את שני בניו עמו. אין הכרה שישים וילך לו אל אביו:

(ס) וערתך שני בנייך וכו'. עד אמרו בית לחם (פסוק ז'). והוא על קיומ הברכה ועשותו מופת כי על שני בני יוסף כןן השם. ובאוור זה אמר יעקב ליעופת, כי האל דנראה אליו בללו בפאו מפדן ארם. וברך אותו בשיפורת וירבתה, ויהיה לקהל עמים ושיתן הארץ לזרעו ואחר זאת הברכה זה ייעוד מן האל — שהכרה הוא שיקויים — והיתה בה חזוק משולש לרביו, כל שכן קהל שהוא יותר מאהה, הנה לא נולד אהיכ [ל'] רק בן אחד הוא בניין, אף כי חסרי נזק אחד והוא אשתי רחל, ולא היה כוגנת הדברו לפה צורתו על רבוי בניו. רק בנימ קרובים שלו, איך מחייב מאלו התקדמות תולדה אחת, והוא כי על שני בנייך, שהיה עתיריהם או להליד כמו בניין, אמר זה, לנן לי הם, כלומר בניים קרובים. ובזה נתקיים כי אחר היoud הוה פריטי וריבית מקהיל בניים, כלומר שני בניים, והם בניין ושני בנייך שהשיבו כולם שנים, ור' ר' כי קודם היoud הוה לו אחד עשר בניים. ואחר היoud שלש עשרה, ר' ר' בחשבון חלקת הארץ כמו שישים ונתהי את הארץ זואת וכו' (פסוק ד'). וראה הפלגה מהכמת ההגון ממה שתודיעינו מהתרת התקשים הנע שים בספריהם ובהלצות, וזה כי בכואן הקש אחד בתמונה הראשונה, אבל אין בספר ר' רק התקדמה הקטנתה והשמיט נזון התורה והקדמה הנדרלה לנמי, ושם התולדה רמותה בכואן באמרו ועתה שני בנייך וכו', כי מה שכותוב ויאמר אליו וכו', והוא הקדמה קטנה, ובאוור זה כי ההקש בן, יעקב מחייב שיפורת וירבה ויהיה לקהל עמים שירשו את הארץ, וכל מי שהוא בזה התואר מחייב שיוליך בנימ יותר מאהה, איך הוא העולה מדבר השם ההכינוי הבהיר, ואחיכ בעשה מזאת התולדה הקש תנאי מתחלק, ונאמר: הילרת יעקב אל הבנים יותר מאהה, הוא אם על בניהם אם על בני בניים. ובאמת לא

¹) והרשכ"ב: השתחווה ליזוף שהיה יושב בראש המטה וכן הרabi'ע בתחלתו.

היתה על בנים, איב מחייב שיהוה על בני בנים, וזה ההקש הרנאי המתחלק מבן מפסיק ואני בכוא' מפדן וכו', כי המובן ממנו כי הוא לא ריבח אבל מיעת. ומכאן ואילך הרשות נתונה ליעקב אם יבחר בני בנים מרואבן ואחיו או יוסף, ולכן על צד החמד והחבה מצורף להותו כבrol בן אשתו האחותה, ומצורף לנבלח שעשה ר' אובן, בחר יעקב שיהוה זה לבני בנו יוסף, וזאת הבהיר אמר לו בפסקוק ועתה שני בנים וכו', ואמנם אמרו ומולדתך הכוונה בוה אם שנולדו או שיולדו לעתיר, הנה בחירות שיקראו על שם אהיהם, ו/orה כי אין נטה מות, כי אם היה אמרו ואני בכוא' מפדן התנצלות כפרושה דוח ראי זה במאמר הראשון באמורו ונשאתני, והגאון¹⁾ אמר האמת, אבל מי וכי יודע לעמוד על כל התחביבות הזאת, אלא איב ידע מלאכת ההגון וכבוד זה והקש עז:

(1) לא יוכל לראות, הנה זו גורה שללה, והמתנדת לה וירא ישראל את בני יוסף (פסוק ח), הנה דומה לה ורנה הסנה בער באש (שמות נ' ב'), ואחריו מודיע לא יבער הסנה, וربים כן וכ"ז נcoin בערבי ובגהון:

(2) וישתחוו לאפי ארצתה, כני לאפי לijkת, ונס זאת להשתחוויה היה לשם הודהה על מה שאמר אבוי זהנה הראה אותי האלים גם את זרעך (פסוק י"א), כי אכן ישתחוו לאבוי והנה לא יוכל לראות, لكن אין כתוב כאן וישתחוו לו אפים ארצתה:

(3) כי מנשה הבכור, אין דעתך שימצא בכל התורה והמקרא מלחת כי שטעהה ע"פ²⁾, ונס אין כלם נתנית טעם וסבה, אבל היה כן בוה, כי זה טעם למה שאמר שכל את יורו, כלומר תשאל אי זה שכל והשכלות עשה, התשובה כי מנשה הבכור, והוא שם שמאלו על ראשו רפק הנראה לעיניהם, כי דוא ראה לך ללבך למה שהשיג ברוח הקורש:

(4) ויברך את יוסף, נטעם ברוך פרי בטנק (דברים ב"ה ד), והפק זה קלל חם כי אמר אדורו נגען (ט' כ"ה):

(5) הגואל אותו מכל רע, נכן זה הלשון וכל מאמר אם בפועל אם בכח: וידגן, פעל מdag, והוא הרין שיוכל לומר זיבחה מו מכחמה, ובכלל כי מכל שם נוכל לעשות שמנה בניינים,

¹⁾ הגאון שטביה הראב"ע אומר שאין בו טעם וריה, הן הם דברי מהברנו הטובים.

²⁾ בן הראב"ע ע"פ.

ובאמת אצליו, שבן היה בכלל לשוננו רק שabdנווּהוּ בעוננו ולא אשם אני מותה, אחר שהחשש לנוּה זה, ובואר זה ימצע בפסי אחר¹⁾:

(כ) וישם את אפרים וכו', כמו שפרשתי לפנים:

(כג) ואני נתתי, וכן לऋתני, מבואר ממה שוכרתי לפנים, כל שכן בנכויות האמתיות החרוחות כאמור הנה באה ונחיתה (יהזקאל כיא י"ב). וזה בטעם כי ננון הדבר מעם האלים (מיא ל'ב), ובואר זה ימצע בנביע:

מתת (ה) באחרית הימים. אחר שאחרית הוא ממאמר המצחර לא נוכל להגביל זמן אם הוא קרוב או רחוק, וכן זה והקש ע"ז:

(ג) בחי וראשית אוני וכו'. בן הוא כל פצר רחך, וכן כתוב כי הוא ראשית אוני (דברים מ"ט י"ז), אבל אתה לא יהיה לך יתרון לעתיד משליך א פ'ilo דבר נתך ונגרר כמיים, כי נבלת, והנה מלת אל ננון במקומות על ההגדה כמו לא:

(ד) שמעון ולוי אחיהם. וזה על עין שבס, כמש אש כי אמר להם ערכותם אותן, ואעפ' שאחריהם היה טוב כי השם הצלם בוניה יעקב הנה מכל מקום היה סבלות, בטעם וכיסיל מתעבר וכוטח (משל י"ד ט"ז). וכן וזה תמצה, ואמנם אלהם הוא לעתיד בעין כבוש הארץ כמו אל תיתר:

(ה) יהודת אתה יודוך אחיך. יהודת הוא קרייה והוא הנושא ולכן היה בו רביע, וזה כמו אהותינו את הי' לאלפי (כ"ה ס'). ושותו על אהותינו געיא והוא הנושא. וכן תקופה כי אמרו על יהודת נור אריה יהודת וכן יששכר חמור גרם, ונפתלי איליה שלוחה, ובנימין זאב חבל ננון כאלו שם בכלום כי' הדרמן, כי הוא הוא ננון כמו הדומה, כאשר התבкар במה שאחר חטבע, וכחוב השלום זמרי הרג אדרינו (מיב ט' ל'א), ואחר זבור מה שוכרתי לפנים, כי הסכמת העברי לטבות רבות לומר על העתיד לשון עברה, וזה אם מצד של עתיד יתואדר עוד בעברה ומצד היהותו נesson מעם האל חיים כאלו יצא לפועל, וכן הוא העניין באלו הנכואות, וכן אמר עז' עליית ברע שכבה, ואחרי כל זה, דעת כי כל אלה היעדים והברכות הנכואות שאמר יעקב לבנייה הח על עניינים אחרי ירשת הארץ על יד יהושע, ולכן אמר יהודת כי יודוך אחיך, כי המלכות תהיה לו

¹⁾ "בשרותם בסוף" שרש דגה: וכן ירגנו אינו נגור מן דג ורנה רק מן חברו אלו האותיות ומן דיגות וחתדיות.

זהו על דוח כי שאלת היה בחריר יי' ומלכותו דותה הבל, וודר מעד מלך נאמר עלייך ידך בערך איביך, וכל השפטים השתחוו לך, וזהו ישתחוו לך בני אביך, ומצד מלכותו אמר נור אריה יהודת כי הארץ מלך בדוחות, וטעם מברך בני עליית, יש בו קדימה ואיתור כי בני דוא הנושא ומטרך עלית הוא הנושא, ורמו בבני ליהודה הנוכה, כלומר אחא בני עלית מטרכ נטעם ותעל אחדר מנוריה וכו' (יהוקאל יט נ'). וכי על הצלחת מלכות דורו:

(ז) ואמרו שלילה. הוא סוד גדוֹל וטעמו טעוֹת, וכבר ברשו נתן התורה במה שהקדמים נספרים הקלים ותקרא שם שללה והוה בכוי במלתה אותו (ליה' ח'). רל משעם ויכחו שם האלים על השל (ש'ב ז'). שנם הנוצרים העתיקות טמירות ששהה בעניין טעות המחשבה ומהירותה דורך גנות רוח, ואין קושיא ממשנו הנקור או אם [שללא] יהיה שניו בשורש, גם אין קושיא ממשנו י' בא, כי בן כחוב יבוא עליך כל הברכות האלה (דברים כיח ב'), ובכלל כי לשון ביאה ויצאה מונח עברית למקרה כמו לעצם, ועוד גם להעדר כמו לקין, והנה כתוב בהודים ובא אפל (איוב ל' בז), כל שכן שכחוב הדבר יצא מפי המלך (אסתר ז' ח'): ואמרו עד, הוא בכאן מפני החנבלת כי או יסור: ואמרו וללו יקחת עמיים. רומו לשבט בעת שללא יסור, אבל אמר שלא יסוד שבט מיהודה ומחוק מבין גנליו וללו יקחת עמיים. עד כי יבא שלילה, ואלו הקידמות והאחוריות נכוונים בעבריו יותר בהנין, מצורף כי נתן התורה בחר זה בכאן על צד היותר טוב, והוא לא הסתיר הסוד כדי, שלא יבינו דק ייחידים לסבות אני רוצה לכוטבם, וגם להשלים דברו בטוב ולהברcoh העם אסרי לנפש, שהוא מן הטוב, ושם אלו הארבעה תיבות טמונה מעורבות ר' ל עד כי יבא שלילה ולא ירני שם איש, אלא א' ב' הוא חד הראות מאה, ורומה לוח החשלמה בטוב, הנה כחבנו על אמרו ואתם פרו ורבו (ט' ז'). ובכלל כי אין כונת יעקב עתה להזרעם הפגנים הרעים העתידים להם, כי כל עצמו לפרק כולם או רוכם, ובפרט יהודת שחציל יוסף, ובכלל כי העולה מועת הגנורה ר' אמרו עד כי יבא שלילה, לניבו את חורבן—דרך רמו סור'— בית ראשון על יד נוכנצר בימי צדקיה, כי קודם זה ויגל ישראל מעל אדמתו (מייב' יז' כ'ג'). אבל עז' כתוב ויגל יהודת מעל אדמתו (שם כיה כ'א). ולכן מתחלה ברכת יהודת נשך הענן עד זאת הגנורה, כי לא יסור שהוא שלילה איינו רק חוק למחיבות שקדם,

שכלום כוללות ומקיפות. על בשורת מלכות יהודה כמו והוא ולא תמותו (מי' ייח ל'ב). ולהודיענו נכול זה עם שבאר באמרו שבת, כי אוטה הצלחה הנזכרת תקופה הצלחת שבת, ככל מר מלכות כמו שאמר דוד על עצמו לירושה וה, שבט מלכות (תהלים מיה ז), בטעם שרביט הוחר (אסתר ה' ב'), ודרך מלך להוות לו סופר יושב בין גליה, כמו שיביאר על דור¹, והכוונה בו באלו אמר יהודה אתה יודוך אחיך גור אריה יהודה לא יסור שבט עד כי יבא שללה, כי התחלת וזה מזמן דוד, ותכליתה וקצתה בצדקה היה ר' ל' מיום שהחילה הtmpir וולא טר עד זמן צדקהו ואע"פ שקבל חולשת ומעט בחילוק עשרה השבטים. אין זה קושיא כי על כל פנים לא סר, כי רבים ורבנים מישראל נבעו ליהודה כל שכן בנימין, ואף בימי יהושפט וחוויה מבואר למי שהוא בקי בנכאים ובדבריהם² שבאו לרבות מאה מעשרה השבטים לחסותו נצל יהודה, ונס אין זה מונע שלא ישוב זרובבל, ונם עוד בית שלישי, כי לא כן רק להגביל התנועה ההיא, מנוקדת התחילה עד קצה וסופה שהרב בית. ראשון בזמן צדקהה והפליג לרמו וה בלשון שללה מטעם השל, יותר מופלג כמו שתרנמוותו הנזרים, שהוא עניין צדקהו ושורי ועמו, שלא רצוא לתת צוארים בעול נבוד נצר כמו שעזם ירימה מפני השם, מצורף להפלגת הסתרת הסוד בזה השם הנגעם עם זה אלפים מן השנאים לא הובן ונעשה בו פרושים לאין מספה, ואין כונת נתן התורה אחד מהם, וכל שכן המועתיק לנוצרים שהמיר היה באחית כאלו כתוב שילוח³) וסוף דבר הנה ההורה לאל גלה לנו משה רבינו דעתו:

אמר המחבר. אחר שזו כונה נזון החורה בלי ספק, וכל שכן לנוצרים הבקאים בהכמת הגניזון יותר ממן בعونותינה הנה חשיבותי מעליינו את תלונות הנוצרים. ואם עם הסכימים בפרש שליח רצוי להת זולל עליינה זה על חורבן בית שני לפסי שנפללה מלכוthonו אחר לידת ישו כמו שבעים שנה. או אחריו

¹) איל' דביה"א ב'ז ל'ב.

²) עיין עשב"ב II. עמוד 57 (דביה"ב ל' ז').

³) בהעתקה לטין של הנוצרים המפוזרת Vulgata חוותקה תיבת שליה est qui mittendus est ופירושו שליה בחילוף ח' בח' לשון שליה או משולחת. ועיין רשב"ז הוצאת ראוון עמוד 72 בהערה שבסמך העתקתי ב'ז.

כמו ארבעים שנה, ויאמרו כי בכאן נופל כראוי מאי לשון טעות מה שבה כי טעה מלכנו בהרингה התשובה להם הוקה מהכמת ההנין, וזה כי מיכrho לירעי ההנין כי מי شيئا ויניד התחלה תנועה מה יינדל סופה והעדרה או מנוחת, שוה הנחת נבול שבין נקודות התחלה ונקודות חכליתה, לא יונח זה בשום פנים על ההשבה על זה פעם אחרת, וזה מבואר גנלה לירעי ההנין וחטבז והם הם היודעיס, איך מבואר ישוה היה נבול תנועת מלכות יהודיה מנוקדות דוד עד נקודות עדריהם ואו פסקה התנועה הגוכרת, ואם אחר ומין רב או מעט שבאה התנועה אינה אותה היה הטפק והסירה, כי בראשונה כבר סרה, ובין שתי התנועות האלה היה הטפק והסירה, וויתה בינויהם מנוחה איך לא היה צודק אמרו לא יטוהר, ואם על ראש גליות שבבל שימושו אחר הרבנן בית ראשון¹). חיללה כי אם גנייח זה, יהיה מקום לנוצרים לטען, ונוטן תורה ראה הכל והוציאנו מזה הדמיון באמרו שבט, כמו שטרשו דוד עצמו באמרו. שבט מלכותך, (תהלים מיה ז) כי לפי דעתך אמר זה ולפרש זה כי כן הוא עניין רוב ספרה וענין ראשי גלוות אינו נקרא שבט ונומ לא ממשלה והעד גליות. וראה הפלגה כי שבט שם משוחף יאמר על כל אחד מכני יעקב, ויאמר על שבט מלכות יהודה כמו שכבתבי, יודע כי ראווי להלוק כל שם משוחף ולכן חלקו דוח. יותר מופלגן מזה כי אהיה הנבניה פרש לנו שזה ניב משרת לעניין האחר, וזה באמרו על דוד ולבני אתן שבט אחד, למען הוו ניר לדוד עברי כל הימים וכי (מיא יא לו), וכטוף מלכים כתוב נס יהודיה אסיד מעל פני (מייב כי כי) הרדי בכאן שבט והסירה, כמו שכותב בתורה, וכבר הודיעך כי כל הנבאים וככתבים אין עיקרים רק לפירוש תורה ממשה והעולה מכל מה שאמרנו הוא שבח לאל הנון לשכוי בינה עמדתי על אמרת תורה ראה הקדושה וגלוות טענות הנוצרים מעלינו:

אמר המחבר, אחרי אשר ערד כה ברכני יי', אצרף לזה עוד תשובה למה ישאשמוני דኖרים על פגנו בישו, ואכתוב בכאן מה שקרה לי מזה הווכות בולנסיה (Valencia) עם החמי הנוצרים, וככה אמרתו, דעו כי שמעתי שיתנצלו בני עמננו מזה, ויכחשו למך לא עשייתי אני ולא בני והוא הבעל אבל אני אומר כי אם

¹) וענין סנהדרין ק"ה וענין רשי' בזה:

עשיתי הכל, ובן עשה מחר אם יזרם, וכן שמעתי מבני עמו מתחכמים בהבל לומר כי אין עון עלינו בזה המעשה, כי בן דצח הוא, ורצו של אדם זה כבורה ואתם משבים על זה הנה מבל מקום כוונתני היהת רעה, אך דע נא כי כאשר צמה ישו בירושלים ובשבובותה לא היו שם רק יהודים, אך נחלקו כולם לשתי כתות, האחת האמינה בגו ונמשכו אחורי מצל הארץ עד בא בני יפת, ר'יל בני יין ורומי וולותם, עד שאתם אם מזור היהודים ההם, אם מבני יפת הנמשכים אחריהם, והכלל בכלל אתם בניהם, ואנחנו בני הכת האחרת מן היהודים שאו לא האמינו בגו אך שלחו יד בו במו שטפירסם, וכלל הרבר אני מניה אתכם בכלל אתם היהודים עצם אשר האמינו בגו ואנחנו אותם היהודים עצם שפגעו בגו וראו כי אני אומר לכם שני עניינים, הר aerosון אצלנו כי לא חטאנו, והשני אעריך עצמנו ואדריש אתכם, ובאור הראשן, ידוע כי ישו גדל מענו עמו אוכל ושותה ושוק עס נערינו וuousה כל צרכיו יתר הגוף אין ראיו לא מרפ, ואחד כי גדל והוא על דרך مثل כבן עשרים שנה, שוטט בירוחותינו ובכתי בנסותינו ואמר שהוא אלה, עם היותו נס או שוק בעינו מכל צרכי הגוף ומלבשו כמלפנמי, החנים ורפהו והכיה, כי בלבנו מקובלים מתחות האל כי יי אש אוכלה ولو מרכבות סייס אש ורכבי אש ועליהם רוכבים שופים ואראלים נוראים בעלי כנפים וויפפים, ואלו בא כן אף אחר עשרים שנה היה עון גדול לעיננו, אבל נניח שהה אלה והוא מתנכר ויתהפש בנדים באחד היהודים האמללים, מה פשענו ומה חענין אבל הוא התעני המשל בוה אם אחד המלכים היום ייפשטו בנדים מלכותו וילכש גלימא מלכוש יהורי ויעבור יהורי במפלתנו ידרוש בבית הכנסת שלנו שהוא המלך ויוכחנו כל שכן על דתני כי נפשי כי נכנו מכת חרב והרג ואבדן אי באבן או באנירוף, ומה יהיה פשענו: ובאור העין השני, יהי כרביכם כי אנחנו חשבנו עליו רעה, הנה אחר שאותו המעשה היה טוב, הנה תהשב علينا לטבה וצדקה וכוח על כל פנים, ואחן לכם שני ערים נאמנים כמו חז, האחד מאמר יוסף לאחיו ואתם חשבתם עלי רעה אלדים השבח לטובה, כלומי אין עליכם אשם, אבל זכות וצדקה כי האלדים צוה לכם לעשותן למען עשה ביום הזה להחיותנו ביום הזה ביןיכם, והנה בן היה בשווה עין ישו כי פגענו בו להחיותנו ביום הזה ביןיכם, וזה עד האחר, מה שכחוב במלכים בנכיה שאמר אל רעה בדבר יי הבני נא וימאן להכito וני

יען אשר לא שמעת בקהל יי' והנך הוילך מatoi והך הארץ ווי ואחר
בחוב וימצא איש אחר ויאמר הבני נא ויכו האיש הבות ופצעין ווי
(מ"א כי לוי לוי). כלומר הפליג בהכאה, כי ראה שוה היה טוב לו
במצות האל, ומה תרצו עוד פרוש? והנה אתם האיש הראשון
ואנהנו האיש الآخر ווישו שהיתה אם שליח האלה או
האלוה עצמה הנה הוא עשה נ"כ כנביא ההוא שכחוב שם ויתחפש
באפר על עיניו כדי שלא יכירתו מלך ישראל, בן עשה הוא זאת
החכמה המפוארה כדי שהיה נחלת, כי אחר שהיתה
אלוה הנה הוא העירנו וצונו לזה ולנו אוחביו עשה
חסד וככוה ריל חסיד זכנו לעשות זאת המצווה
הנכברת, וככבוד כי לא רצתה שייתעללו בו הערלים
שאר העמים, ונם לא אתם רק אנחנו הנכבדים בני
הכת הנכבדת, על דרך השרים והמלכים בשיתופשו
במלחמה לא ימסרו עצם רק למלכים או לבני
מלךיס כמושג כתו שאמר לנו האל במעמד הר
סיני ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שמות יט ו), ואם
אלhim הוא, הנה יוסיף עוד כהנה וככהנה לעשות לנו
גמולות טובות, על כל התובה, אשר עשינו לך ואם חי
יי' כמה גמולות טובות עשה לנו האל מן היום והוא והנה, וכן יתמיד
אמן ואמן. תמו דברי ריבות.

(יג) זבולון לוחוף ימים ישובן. גם זה מבואר שהיה אחד
כviso האריין, ורב בכל זה פ"י ממה שקרמוני המפרשים:
(יך) לישועתך קויות, נבר קדם לנו כי כל פועלם מצטרף
על אחד משני פנים אם על הפועל אם על הפעול, ועלינו לבורר
איש איש למן¹):

(כנ) וישטמווה. אין צורך לומר וכבר שטמווה²). אבל גם
אחרי בן שטמווה יום ושקדו במשטחיהם להרע לו תמיד:
(כד)aben ישראאל. מונה בהסכמה העברי ליחס כמו שהוא
ערבי, כי שתי הלשונות האלה מיסוד אחד כתו בל עז הוא
הצՐפתִי והפְּרָוְבְּגַעַלִי, ולכן כמו שנאמר ابن סינה ابن רשה,
בן יאמר בערבי ابن ישראאל, ابن כספי, מעורף לזה כי ابن
מינח על עצם נמייש במה שאחר הטבע, כי גוهر הוא ابن הבדולות

¹) לעומת הרואב"ע.

²) הרואב"ע.

העתיקתו בעברי עצם, וכל שכן בעצם החמרי הנשתי כטו שידוע
לחידים על לבנת הספир ובן ספיר ובן תרשיש:
(כו) עד תאות נבעת עולם. דבך עם גברו כי שפע
הבריות כשפעת מים וכתוב והם נבראו מאור ונוי (בראשית ז יט):
(כג) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. חכל
אחד כי ייברך הוא באור מה דבר. ואין קושיא איך ברכת ראנן
ושמעון, כי זה מניג העברי לדבר על הרוב וכן כל הלשונות כל שכן
כי אהלקם ביעקב ואפיקם בישראל... [אינו קללה] כי יעד להם ירושה
באرض רק בחולקות, ואולי החלוקת יותר מועיל וכן אל תורת אינו
קללה, אבל הוא ברכה מתה כי לפחות יהיה [חלק] לו בארץ כאחד
מאחיו וולת יוסף:
(נ) ויבל יעקב לוצאותיו ויונע ויאסף אל עמי, בו
הפסיק ד' גנות מחינות רצפות זו לזו, ויש מהם שהקדום בסדר קודם
זמן לא בסבה, ויש שם הוא קודם בסבה:
ב (ז) ויפול יוסף על פני אביו. פבר פרושתי הוראת על
פני עברני ובנה קיים ו يوسف ישית ידו על עיניך:
(ס) אבי השבעני לאמר הנה אנכי מת. אין הנה אנכי
מת מן השבעה, וכן ישבע יוסף וכי (פסקוק כיה):
(ג) וישאו אותה כאלו אמר: ריל וישאו אותו:
(ט) ויצרו את יוסף וכי, על ידי אמצעי עם עמדם קרובים לנו
וכיו מפחדם ממנו ולחלק לו כבוד: אביך צוח וגוו. נכנע הן שהיה אמרת
והן לא, הנה אמר אריסטו כי נכון לנדו לוי הנפש שיכזבו
אם הוא הכרחי מأد:
ואמרו (יח) הגנו לך לעבדים. גם היום מקיים החלם:
(יט) ויאמר אליהם יוסף. ראה חכמה יוסף אבינו
בכח מות התבב והאללה זאת, עד שהיה יודע לבורר בין האפשרי
זההכרחי שהם שני מינים הכלולים כל הממציאות. והכינה בו
לهم אינני בזה שאוכל לנזר מהו טוב ומה רע, ולכן אל תיראו שיחרה
לי, כי למה יתרה לי על מה שעשיהם לי או תעשו עוז,ומי יורע אם
הוא טוב או רע, וכל שכן כי הוציאו הנסיך אחורי כן, כי היה טוב
מושלגן, מצורף לה כי לא היה בידכם להמנע כי האל צוח לכם זה,
ובכלל אל תיראו ניכ, כלומר לא ארע לכם, כי אולי יהיה טוב ועשה
לכם טובה חחת ורודפי רע לכם, ואיך שיחיה אל תיראו על העתיד
אנכי אכלבל אתכם ולכן שני אל תיראו פעמים:

(כד) אנחנו מות. על האפשרי הקרווב ;
 (כ) ווימת יוסף וכו'. סוף אדם למות, ואם קידוש וזה ישבין
 יוסף בר כחול הים. וילקט יוסף את כל הלקט, ולא נשארת לו
 מל עמלו רק השארת נפשו שבאה לנו עדרנו. ולן אמר
 שלמה כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט' י'). בלילה
 השנת החכמת המעשיות והיעוניות. כמו שיטים דבורי ואמר כי אין
 מעשה וחשבון ורעת וחכמת בשאול וכו'. ואלו הם הארבעה מיני שלימות
 שכבר. ארسطוי ואפלטון. ובכלל טופ דבר הכל נשמע את האלהים
 ירא ואת מצתו שמור כי זה כל האדם;

נשלם ספר בראשית.

וְאֶלְهָ שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

א (ה) לא נדע באמת מי היה ראשון להפסיק הפרשיות
נעם לעשوت מהתורה חמשת חלקיים, וכן מאי שהיתה
משה עצמו מפני השם אה, ומאי היה ראוי זה ההפסק בותה, ועם
כל זה נכון חוויא¹) במלת אלה, כי חוויא נכון עכ"פ כי אין תחת
בריאות העולם. אמונה השנות וזה הספוז במקומות הזה ואם קדם כבר
באورو²). אין מותר בדברה, רק הוא הצעה למה שיבא אחר זה, لكن
בא זה בקיצור גדור וכן מנהג כל הפליטופים תמיד בספויותם: את
יעקב, אין תמותה עם³). אבל מלה את נשאר בטבעו כמו שהוא
ביסודותיו וזה נכון בעברי וכבר קرم לנו באור כל זה: ובירתו, כמו
וישמע בית פרעה (בראשית מ"ה ט"ז), והטעם כלל הבית אנשים ונשים
וטף ועבדים, והטעם בוזה שלא נשאר אחיהם דבר, כי כן أنها השם
ליידם, אמונה במספר השבעים לא יכנטו הנשים והעבדים כי לא דקדק
לוכור מספר רק מהעיקר⁴):

(ג) ובנימין, בעבור היותו בן הגבירה וכרו לפני בן השפותות⁵):

(ל) דן ונפתלי נד ואשר. נכון בלשון העברי גם ברומי לשיט
תמיד בכל אחד מהמטודים איך שיעלה מספרם, ואיז העטוף, וכן
לחסר מכלם ולשים קצתם כפי אשר יבחר המדבר⁶):

(ס) יוצאי ירד יעקב. אין צורך למה שאמר אי': רמז לקירוב
אליה, אבל האמת שהוא כמשמעותו, וכבר באנו זה כאמור ממעיך
(בראשית ט"ז ד'). גם אמרו להסק את רגליו (שה כ"ד ד'), היא כמשמעות
ואין ספק שכן מנהג הנפנה, אבל מכל מקום להסק את רגליו המכוון

¹) עיין הראב"ע.

²) בראשית מ"ז ח'.

³) גנד הראב"ע.

⁴) ועיין הראב"ע.

⁵) לשון הראב"ע.

⁶) ועיין הראב"ע.

ממנו כמו שהוא בעצם: שבעים נפש. זה היה עמו וכבר הבהיר זה: ווֹסָף דָּיו בְּמִצְרַיִם, נָאֵל אָמָר וְאֶלְםָ יוֹסָף היה במצרים טרם בא אלה:

(1) ובכל הדור ההוא, כלל בני ביתן הווקנים וכל הנטפלים להם מאנשי מצרים ומבית פרעה, עד שהי' כל הנמצאים שם עברים ומצרים אנשי חדשם לא ראו העבר, כל שכן המלך שקס מחדש, שכן נתחדשה נירה, וכבר קדם לנו פרוש דור:

(2) פרו וירבו וישרצו ויעצמו, כולם ייצאים לפועל כמו שהודעתין לפנים. כי אחר שם פועלים מהויב בהכרח שיחיה להם פועלים, כמו שידוע כי הפועל והפועל מצטרפים, וטבע המutraה שהאחד ייחיב חברו, ואין ספק שבני ישראל בצד מהם פועלים בפניה והשאלה, כי על דרך مثل ראובן המודוגן לאשתו עד שתהדר ותעשה פרי בטן, הנה הוא יתואר בפרה או פורה, ותעמדו עשו פרי, ואחר שהוא עשה ופועל, איך הוא יוצא כי יש לו עשוי ופועל, ואי' אין הבדל בין אמרו ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו, ובין אמרנו ובני ישראל עשו פירות ועשו שירוץ או שריצים, ועשו הרבה ועשוי עצמות, וכן כל מה שירוץ בן, והכל מבואר לידועים כמו שמבואר לכל פרו כמו שנאמר באילן שהוא עז עשו פרי, כי ראובן בחוליוו בנין היה עשה ופועל הפרי ההוא, כמו עין התאהנה בהמציאת חאנם, בן ראובן נשילך וישב ויעמוד הוא עשה ופועל ומהוויא מקרה ההליכה והשיכחה והעמידה, כל שכן כי מצד חקלק הכהות בגין, יש בו פועל ופועל כמו שהתבהarah, כי הטענו התחלה וסנה עד שיתנווע הדבר אשר הוא בו וכבר הארכנו עי' במה שקדם, אמן כל הדבר כי בשטנה הבנינים יש ארבעה נקראים פועלם, וכולם בשם רצוני שיש להם לעולם פועל והם כולם יוצאים ומחערבים, אבל אין הכל במדגה אחת, והנה כבר קדם לנו כי גורת שירץ מנחת להפלגת הтолדה בח, כמו שהוא וידנו בחיי הימי, שכן באשר ירצה להפליג ברבי החי המתברר יכנס בו מלת רבוי יכולות מיוחדות, וכך אין הענן כמו יש רצוץ המים מהוציאים, ואמרו מה וישרצו הוא מהעומדים, כי אין בנין מהפעילים שהויה מהעומדים, רצוני שלכלום יש פועל, רק שיש הבדל כי יש פועל יותר רחוק מפועל, עד כי ישרצו המים, הנה הפעול בוה יותר רחוק מאשר הוא כאמור הנה וישרצו וכן נכון לדקדק בפעילים היוציאים, אף לדעת המפרשין עד שנשים הבדל בין רחוק וקרוב עד שנקייד לומר יש רחוק שני, ויש שלישי ויש רביעי ויש חמישי, וכן לאין

חנילית, ומה לנו לכל זה, וכלל הדבר כי אין ראוי לדקדק רק בין הקרוב שאין אמצעי כלל בינויהם, ובין מה שיש אמצעי בינויהם. כי תכף שיש אמצעי בינויהם. נקראו רוחק ולא נחש איך שיודה הרחוק אם מעט או רב¹), וכבר קדם לנו כי :

(ח) חדש, אמר אייע, שלא היה מושע המלווה, כמו כי היקם בני את עבדיו (שיא כיב ח), ואני ת מה מאין לו אלו הנבוות כי מלת ויקם גם חדש אינו מורה עז כלל, ולכן הוא פשוטה והטעם שבא זה המלך אחר זמן המלך שהיה אהוב את יוסף, וזהו אמרו אשר לא ידעונו, והטעם אם העדר ידיעה בסתם אם ידעת אהבה:

(ט) הנה עם בני ישראל. מלת ע. אם סמוכה או לא,

הטעם בזה הנה עם מ בני ישראל :

(י) הבה, לשון הערת נהוג בעבריו: תקראננה מלחמה, כבר הורודתייך כי כל שם כליל יתכן לירמו עליו בלשון רבים, בעבר היה כלול רבים. וכן הוא מלחמה, כי הוא שם כלל מלוחמות, לנן נכון לומר תקראננה כמו שהיה נכון אלו אמר מלוחמות²): ועלה מן הארץ, כפשוטו כי השונאים הלוחמים אינם מחויב שייחיו כובשים העיר ונשאים שם, שאין כן מנהג הארץ היה, רק המנהג שיבואו לשילול שלל ולבשו בו ולחרוג רבים עד שיכניעו תחתם ואחר ילכו להם, וזה יותר נהוג שיעשה מלך בבב לדמשק וככגען ומצרים וסבבויות, לנן חשש מלך מצרים, כי בכא שונאים מהווים מלך בבב או זולתו, כי זה העם, רצוני עם ישראל, להיותם עם נכרי יתוקף גם הוא על שונאים, יכול היה היה נם הוא מכלל השונאים להלחם בהם, וישלו ויבשו ויהרנו כבם כמו היבאים מהווים, ואחר ילטו להם רק לשילול ולברו:

(יל) מסים. שם רבוי והנפרד מס. וזה המם הוא תרומות הנופות, רצוני לקחת אנשים לעבדו עבודות המלך בעבד מקנת כסף: ענתרו. מטעם עוני ודלות כמו שקדם לנו, והנה העוני וזרלות מונע התאהוה לחשמי, גם מהסר הכתה, והפק והשבע (והעצבון) [והעונגן] : בסבלתם. מטעם נושא סבל (מי'א הי' כיט). וכן עניין ויסתכל החגיג (קהלת ייב ה). כי דמה היישש שהוא בתכליית חולשת הבניין והכחש ודקות הבשר לחנן, אשר באז זה דבר

¹) ועיין ביאור.

²) ועיין רשב"ם והראב"ע.

אשר עליו יומען בסבל החוא, עד שיתפעל באותו הסבל כי כנד עליין, ויאמר עליו יסתבל, והנה כניי בסבלותם יתכן שהוא לנצח. ויהוה כניי הפעול הפסבילים והפושאים, ויתכן שהוא לישראל המסובלים והמושאים, והבל עליה לענן אחת, כי הפעולה בכל המצטרף לפועל ולפעול, כי נאמר עד'ם ידיעת היהוד וידיעת היהוד, כן נאמר בזה סבלות מצרים ובסלות ישראל, וכי קדם לנו באורה, אבל יותר נכון בזה, רצוני באמרו סכין, טבעו הכללי, הקזאה וההבדלות במקום, ולבן יקרא בית האוצר שבו מקצים חכאות וולותם בית מס כנות, ובלשון ערבי בחלוות סדר עם חמורות הסטמ"ך בזין מפזין ז, וכן חמיב יוכן ביהודה בירניות וערוי ממכנות (דבחי'ב יז י"ב), וכן ותהי למלך סכנת (מי"א א' ב'). צופנת ונונת ומקנית עניין הבית, אם כלים אם מאכלים או וולותם, ואמרו אחורי ושבנה בחיקך, הוא כמו שאמר א"ע ולא יודע לכל, ומגען הקזאה והיהודה, וכן אמרו הווח בדברי לא יסכנן (אויב טז ג'), כלומר לא יקצת ויבדי לעין לעצמו, וכן הסיכון נא עמו וישלם שם כי בז' טז), פירושו הקזאה עצמן עמה, כלומר תבדל ותפריד, וזה יהיהasethesלם עמו או תתחבר לו, ואמרו ההסיכון הסיכון לך כה (במדבר כיב ל') הטעם האם הקזאי והבדליך עצמי לזאת התוכנה, ואמרו וכל דרכי הסיכון (חליט ג'), טעמו הקזאי והבדליך לך, כי ככל אצלך גנוזות חמיד להיות גלוויות יודעות לפניה, ואמרו ונוקע עזים יסכנן בס (קהלה י' ט'). ככלו אמר יפאץ בס, אבל אמר יסכן להיווט שם סוג כלל, אם שיקרה מבקיעת העזים פצע או חברה או נפתח, וולות מן המקרים שייתחו מההכאלה, או בסכת הפלננה התנוועה באותו העמל, כי המשל בזה, כי פעמים יעשה פעולות לפי ניתוח לחותלו ויקרה מהם נזק, והנה החופר הגומץ מצא מין מקרת מיוחד והוא הנפילה, אבל בביטחון העזים לא יכול להדר מין מקרת עכיפ, שכן אמר בו יסכן שהוא סוג כלל, והטעם כי הבוקע יקצת ווبدل, ככל מה זה אפשר שיותה הטעם יקירה לו רע ונזק בנופה, ובכל מי שהוא הוא מוקצה לעצמו ונבדל משאר בני אדם, כי זה עניין כל חוליה, אם חוליו קשה שהוא יותר מופלא בזה, ולבן יקירה או מסובך, כמו ששימושו רביתינו זיל¹). ובעניין החוליה בן הוא עניין העניין והדרל, כי גם הוא כמו חוליה מר נפש נגוע ומוכח

¹) גיטין ו. ב' ב' ט.

והוא מתרחק מחברת בני אדם, ונעם הם מתרחקים ממנו
ואין לו אף וכרון בינויהם, כמייש ואדם לא וכר את האיש המסתן ההוא
(קהלת ט' טז). כי הוא ככל אין חפץ בו מושליך במקום שלא יראה,
ולפק זה העשיר כמייש וכל הרע לאיש מתן (משל' יט ו'). אבל היה
הרבך מתואר שהוא במקצתו ונבדל ומור במקום, פעמים יהיה לפוחתו
ונריעותו וכי ראיי ונכון¹:

(יב) בן יರבה, אמר א"ע כוים אשר לא עונה, ולמה זה, והנה
הכ"ה אשר במלחת כן יתכן לחיותה לקרוב כמו כי' כאשר, והטעם
כי בהיותם מפליגים בעניין, הוא מפליג בירוי, הפק מה שיחשבו
הם, ואם עכ"פ נרצה שהיה לדמיון, היה ההדרות בוה בסוג ההפלגה:
(ו') בפרק, עניינו בחכלית ההבדל לרע מכל שאר עכידות שהיהו
ומן טעם לא ירדנו בפרק לענין (ויקרא פיה נג), ומזה נקר א
הירעה המבדלת. פרוכת (שםות כי' לא) כי אין כל ירעה
פרוכת רק המיוחדת להבדיל, כמייש והבדילה הפרוכת (שם כי'
לו²), ולכן לאמר פרוכים, וכן כל השימוש נכון ונכון:

(ז) ובלבניהם. לא אשית לב לנבואות המפרשים
שאינם נביאים, כי עכ"פ שלא נאמר לבן כי אם לבנה, ולא
נאמר בכורה כמו בכור³). ודע כמו שקדם לנו כי אחר שאין לנו
כלי לשון העברי, לא נוכל לנזור דבר באלו העניינים, אבל כל שכן
שההקשנות נותר ומחייב, שנכוון לומר כל המשקלים והגורות שכמותם
נמצאו בלשון ומה המונע מלומר לנו על משקל אבן, וכן לא אשר
אני מכל זה והדומה לה, ובכלל כל מה שההקששות נזהן, כל שכן
שבדברי רבותינו במשניות וזולתם נמצאת כמה
לשונות עברית לא שערכו ולא נדע מקומם, ומה מאר
הפליג החכם המורה בפירושו במשניות ורעים⁴ עד אמרו תרמ וית רום,
אשר ידוע כי אבן באנח האריך בפתחת הרקמה עיג
והחכם המורה אמר מה שהוא האמת שאן בו ספק, והוא כי אותן
הדורות ידעו מלשון העברי הרבה ממה שנדרע אנחנו ולבן ידוע כי

¹) ועיין ס' השורשים לאבן גנאה עמוד 338 שרש סכנ בע' דרכים, והרד"ק
בשורשו הוסיף עוד, והכspi חבור יחר גם בשרשות סוף.

²) ועיין בשורשים לאבן גנאה 412, וכן הורד"ק בשרשאות, אבל לא בטעם
הכspi אשר יאספס יותר תחת דגל אחר.

³) חרabi'.

⁴) מס' תרומות פ"א מ"א.

בעברי נמצא שורש אחד הוא תרם כמו שנמצא רום ודי בזה: וטעם בחומר ובלבנים לבנות בתים כי רוב כוחיהם מלכניים. כי האכן בלתי נמצאת בזמנים כי אם מעט: ובכלל עבודת השדה. ידוע: את כל עבודתתם. פוג נולל: אשר עבדו בהם בפרק. הטעם היה בפרק, כי כנרי קדם לנו כי מלחמת המציאות יתכן היוות בכתה, ואמן החדרל בין אמוני עובד ובן עובד בנה הוא כחדרל בין נושא ובין נושא בנה וכנרי קדם לנו זה:

(עו) ויאמר מלך מצרים למלידות. זו גורה אחרת, ולאלה המילوت היו עליונות על כלן, כי יתכן שהו שם יותר מהן¹:
(טו) האבנים. נכון שהוא כל עשו מאבן מות, והוא על צורת שני חלקים והאשה עומדת ביניהם. או אלף נספּ וישראל בנים באמרו איש הבנים (ש"א י"ז ד')²: אם בן דודו אני. הטעם שיתנקחו ממי עצתו מריחם אמרו כי זה היה בלתי מוגש אף לעומדות שם, וזה כי ההרינה אחת משבע מצות שנצטו בניה, וזה המלך מטהיר זה בכל יכולתו כי עון גדוול הוא והוא לשמעת. בקומו:³ וחיה, לנכבה כמו הי לוכר כמו וארכשך חי (בראשית י"א י"ב)⁴:

(ט) ותחיין את הילדים. אמר א"ע יותר ממשפטן הראשון, הביאו זה לשון סבוטה, האחת כלל לשון רצוני אמרו ול א עשו ונוי, אמרו ותחיין ונוי. והסביר השנית לשון הפעל הדגש באמרו ותחיין, והנה אין זאת מלאה סבה כלל, וכנרי קדם לנו הדברו בכל זה, והנה בתוב וכל הבהת תחיוון, כי לא צוה להם שעשו פעולות מופלאות להחחותם, או שיליכום בכיהם וינדלום. רק ואם בת היא ותחיין ולכן מלך מצרים שאמר להם מודיע עשitem הדבר הזה ותחיין את הילדים. הכוונה בלי ספק מודיע לא המתן אותם, ומה היא הפלגה הפעולות שייעשו אלו שתי דמילדות עתה יותר ממשפטן הראשון כמו שאמר א"ע, כי זה בטל מכמה פנים. וזה ידוע כי המילדת אינה מינקת זלאכתה מונבלת, ומה יהיה התוספת בזה, ואם האمر בחזרות ובזריזות בתנוועתה, האם וזה השם מודרגש שיוכל פרעה להחפישן בזה, ולומר להם מודיע עשיתן הדבר הזה, ועוד מה ינעם להזרו עתה יותר מלפניהם.

¹) לשון הראב"ע.

²) וכן קירוש שמביא הראב"ע אבל לא מטעמו, וכמו' השרשים עמוד 11 ג"ב בב"ק, וחרוי"א מביא דבריו הכספי האלה בשם "אחרים".

³) וכן הרמב"ן והראב"ע וחרוי"א.

⁴) וכן הרשב"ב.

ודי אם היו עושות כמשפטן, כי צדקה ונשי חיל היו גם היום גם תמול גם שלשות. ואם האמר מדוע יאמר שתי לשונות שדי באחת התשובה, כי אלו הם הטענות מי שלא ידע המקרא ולא לשונן, וכל הטוענים כמו זה בנים סכליים מה ולא נבונים:

(ט) ותאמנה המילדות. הטעם התנצלות מהן ואם איינו צודק בכלל, אבל אמרו מה לנו לעשות ולא ראיינו על האבני כי טרם נבוא אלהן ידרו רובן; כי חיותה הבנה, בטעם וחוקת לאיש (מייא כי כי). והטעם חיות באמת ובמוחלט:

(כ) וויטב אליהם למילדות. אמר א"ע הוא הטוב הנזכר אהיב, וזה איינו גנוז, כי מה עני לאמר אחריו ויריב העם. גם שתכה ישנה לומר יהיו כי יראה אבל הטעם בו כ אמרו מה מה מטיכים את לבם (שופטים יט כיב). וכבר הודיעך כי בגין הפעול הוא על הפעול הרחוק אי זה רחיק שוויה, גם יודיע כי השם הוא הפעול הראשון לכל, והכוונה בו שאעפ' שנודע עניין לפרעה, רצוני מרוץ פיו עד שהורה אף עליהן, אך השם הטיב לכם עד שהו בשם זה ובtbody לבם, ולא שתו לכם לעונש פרעוה ושקרו במלאתן כמשפטן, וכן ויריב העם, כי לולי המילדות העמדות אצל היולדות ימתו בנים גם נשים לאין מספר:

(כט) ויהי כי יראו המילדות את האלהים. הפק מה שצום פרעה: ויעש להם בתים. הטעם השם עשה להם בתים כלומר בית עשור וכבוד¹) כמו כי בית יעשה לך ידי (שב' ז' יא):

(ככ) ויצרו פרעה לכל עמו. כי ראה שלא געשתה עצתו בסוד, העיו פניו לעשות בפרהסיא כי חפש על כל פנים להמעיטם ולא רצה להרוג הנדולם. כי יעבדום והם להם כבהתות: כל הבן הילוד, לישראל: ובכל הבית תהיו. לא צוה אל המצריים שתכה שתولد בת לישראל, שיקחה ווילכבה בביהם ווישכו לה מניקת ומיניקות, ויגדלוה ואכללו ווישקיה ווילכשו,ומי יתן והיה זה, ואני תמה למה לא אמר א"ע נם בזה יותר מאשר משפטן, או שיתנו לה כל צרכיה כמו על ואותך יהיה, או שיישבו בה נש אחר שתמותה, והאמת עד לעצמו:

ב (ט) וילך איש מבית לוי, חמה אני על רוכ פרושי א"ע

תמייר, והנה אומר בזה כי בערים רכיס הוי ישראל יושבים, ואולי היה

עיר אחרת, אבל ההליכה יותר ראוי בהולך העיר מהילך מבית

¹) ולא בטעם הראב"ע שפירשו שפכו ורכבו בגני. וכן חרוי"א בלשון הכספי

לבית או מפנה לפנה. וסוף דבר אני חרד על המפרשים הקורדים, ואמנם זה האיש והבמת הנרגומים עורך יבאר שמותם ביהוד וכן ביארנו תיכון ואת המלאכה בספר הסוד¹:

(ג) כי טוב, הוא טוב תאר: ותצפנחו שלשה ירחים. אין לשאול למה לא יותר כי הכתוב [לא קפר] מה שהיה לאיזו סבה שקרה: ירחים. חרשי הורה והוא בלשון רומי לונדואש, בלע' גומא. פירשטי:

(ג) בחמר. הוא מין טиш מרבק צופת: בסוף, הוא מטעם קנה וסוף (ישעה יט ו'), והטעם בתוך אסוף הנדר בם כי באותו היום הוא סוף גREL בו: על שפט היאור. סמוך לשפט היאור, כי היא נחפות ומסתבכת בפעולתה, לנן מהודה לשום התיבה במים סמוך לשפט. ולא החעכבה להריחה בפנים, ואולי ניב כדי שיקל לעוברים לתופשה אולי ייחמלו עלייה רק שהתיבה מעיטה בתנועת הימים התראקה אחיך מהשפה עד שהיתה בחוץ היאור, ואני לשאול²) למה עשתה זאת, כי אין לה עצה טוכה ממשה, כי הנער בيتها היה המות בצו ארו ואין עוד מר ממות, כל שכן כי להיווט חוץ מביתה ואני יודע בן מי הוא העלם, הנה ההנצל לו ממות אפשרי לנו, גם אם שידוע שהוא מלדי העברים, כמו שדראינו שקרה [כן]. ובכלל כי המות הכרחי לו בהיותו בית אמו, והוא אפשרי לו בהיותו חוצה, וראוי להרחיק בוה החרחי ולבחור באפשרי, אמן למה סבב וזה השם שהוא הפעיל הראשון לכל, מי ייכנא, ומה שנבאה א' ע'³) אפשר היהתו:

(ד) ותתצבב אחותה. היא מרים, כי היא ואחרון נולדו לפניו ומתו לפניו, אבל הכתוב לא ספר לירתם, כי העיקר מעתה היא על משה, ואמן מרים ואעיפ' שנאמר שהיתה או נביאת, הנה השם העלים ממנה ידיעת תכלית משה, כמו שהעלים מאלייש⁴) חולתם כמה עניינים:

(ה) ותרדה, כל הולך אל ים או אל יאור ונחר ר' קרא יור ד': אמתה, איןו אחת מנערותיה הנכורות, כי אותן לא היו אמונות ושפות כי אם רעותה ומשרות לה, ווין היה התיבה בתוך

¹) טורת כספ' עמוד 96. ווין הרוי' יער גם כן בדבריו המחבר בזה.

²) וכן השר הרוי' שואל ומשיב בדבריו הכספי בלשונו.

³) "אולי סבב השם זה שיגדל משה בכוח המלכות להיות נפשו על מדרגה עליונה וכו' וכ'".

⁴) מ"ב ד' כ"ג.

הפטוף אין לבת מלך ונערותיה ליכנס באותו העמק ואולי יצטרכו לטפונן, لكن שלחה שם שפחתה שאצלה לשימוש ולעכדות בירחוצתה, ואולי היה זה גנבייה בת פרעה במקום צנווע בריחוצתה אין נערותיה בעמלה ולא רואות אותה, וכן אמר ונערותיה הולכות על יד היואר כי היו הולכות ביבשה לטיל הננה והנה, ונשארה הבית הזאת לבירה עם אמתה, וכן לא ראו נערותיה הרבה, ומזה הצד היה הדבר סוד בינה ובין אמתה, ולא נודע למלך, גם אולי אם היו נערותיה עמה לא בטהה זאת הבית לעשנות וזה כי אמרה פן יעצב המלך:

(1) ותראהו, רמו אל את הילד הבא אחריו וזה נכן מאך¹): והנה נער בוכה, יعن היזתו בלתי אומר והנה הוא בוכה, אבל תארו בתאר זה, הטעם כי היה חזק הקול בבכחו כאלו הוא נער שהיא נדול מילד²): ותאמר מילדי העברים, פן שערה בטוב השער, ובאמת פן היה:

(2) ותאמיר אחותה, אין ראי שאותו הודיעת לבת פרעתה שהיא אחותה אבל למה שראתה זאת האחות כי זאת הבית מורה באחותה כי היא חומלת עליו מצאה מקום לשאול לה האלך: (3) ותלך העלמה, שרש עלם עניינו הסתר, כאמור ונעלם דבר (ויקרא ד יג), ונעלמה מעיני כל חי (איוב כ"ח כ"א), וכן עם געלמים (חילים כ"ז), והם בעלי החוץ וומרמה שהם מעימים בחוץ לנכון כל מה שנוהם, וכן נקראו אנשי חכמים. ופירוש געלמים בלשון רומי קוורטיטסט בלטינית, ומטעם ההעלם נקרא כלל זה המזיציות עולם, כי כלל עניינו געלמים לסבוכות רבות, עד שרחק שיושג יודע, ומה הטעם נקרא הילד והנער עלם, ולנקבה עלמה כי דרך הילד והילדה להסתתר בבית ולא יודעו, וכן נופל עליהם לשון ההעלם לסבוכות רבות, אולי חדש בוה לתאר אחיתו זאת בעלמה שהוא מעין ההעלם והסתתרה³), ואמר ותלך העלמה, למה שמתוקן הדבר היה שתליך היא בהעלם והסתתרה סוד מופלג נם בלבכתה בדרך, גם בדברה עס אמו, כדי שלא יורגע ולא יודע לאיש זה מבואר, וכן לא אמר בסתם ותליך ותקרה, או ותליך אחותה אבל חדש בוה לה חאר מעין המאורע,

¹) «וחמפרש בן הוא טועה» יאמר הרשב"ם.

²) וקדמן רוזל במורשת וכמייש רשי".

³) ר' שמואל אמר שהעלימה את דבריה שר פ' א', פן חרוי".

ובן עשה למללה באמרו והנה נער בוכת, וכן ולא אחר הנער (בראשית ליד יט) וכן לאברהם העברי (שם יד יג) ורבים כן¹ :
(ט) היליכי, שרשו ילך והוא לנקבה על משקל הנקה, כמו
שנאמר לחדר וולך מהרה (במדבר יז יא) :

(ו) ותקרא שמו משה, אין הבדל בין ובין משוי, כי חכל
האר שהוא שם נenor ואינו פועל ולא פועל, רצוני שאינו חחת נדר
הפעל כמו שהוא העניין בגבר ואדם וחכם ודומה להם ; ותאמור,
כטעם כי אמרה זו את היא בת פרעה ; מושיתיהו. מטעם המשוכות
ומתויה, ולבן שם המשי Messi כי הוא נמתח מהתולעת
הידוע במתיחת קורי העכבייש באדרינהה :

(ו') ויהי בימים ההם, אין זה רמו למים שהביאה זאת
המניקת אותו לבת פרעה, אבל אמרו החם הוא זמן רחבה, כי כתוב
התורה הוא המדבר וומו אל הימים שקדמו לה, וכן ויהי בעת ההוא
(בראשית לח א') כמו שפרשנו, והעד אמרו וייה בימים הרבה הים
(פסקוק כ'ינו) ודי בוה מופת ; ויצא, כי מתייחס לעיר מצרים היו הבנים
שהיו בונים לפְרָעָה, כי בן דרכ ערי המ██כנות : אחיה, הם בני ישראל
כולם²). דפק מה שהם המערם שהוא יוצא משם נס נדל. בינוים :
בסבלותם. רמו לאחיהם³ והוא בני הפעול : מאחיהם. אמר אייע
משפחתו, אלו עמד זה החכם על יסודות הענינים
בדבוך לא אמר זה, והנה כבר קדם לנו למה תאר האחות עלמה,
על דבר הלייתה וקראה לאם חילך. וכן מודיע תאר אברהם בעברי
באמרו יינדר לאברהם העברי (בראשית יד יג). באשר נחעור על קרובו,
וכן ולא אחר הנער (שם ליד יט). רצונו שתארו או בנער, וכל זה
חדרש תאר למתחאה, מצד היהת התאר ההוא לו סנה באוטו המאורע
שיאמר אה, וכן ריבים ורבים בחורה הם עניינים נפלאים, וכן היה בוה
כי הפליג לתאר וזה האיש המוכחה בתארים שהם פכות פועלות למשה
שיתעורר לעשות מה שעשה כי נואל הוא, וזה כי המוכחה היה איש
עברי שהוא מאחיהם, כי כל עברי הוא אח למשה, כמו שקדם ויצא אל
אחיו וכל אח ראוי שיתעורר בצרות אחיו :

¹) ועיין הורד"ק בשרשו ואבן גאנח בס' השרשים עמוד 371, והכספי
יעשה הרותוק בשורשות הcaps קולם לאגודה אחת.

²) וכן הroi"א, הפק הרא"ב ע" שאמור המצרים.

³) ר"ל סבלות אחיו ולא סבלות מצרים, וכן הroi"א בלשונו זה.

(ג) כי אין איש. הטעם בכח וכח שפנה: ויד את המצרי,
עד שמת, יותר מבואר מוה מנה איש וטת (שמות כיא יב), אף
ויתמנו מורה עז:

(ג) לרשע, הטעם לרשע מאותן שנים, רצוני רשע באותו
הריב והמדון, אמן בהכאת המצרי לעברי לא באר הכתוב אם היה
המצרי רשע באותו מעשה אם צדיק, כי אין ספק שהיה רשע באותו
הרבב כי אותה ההכאה היה מהצד הצלות, פמו שוכר שם וירא
בשם בנותם, ולכן המצרי שהיה מעביר העברי היה מכהן למחר אותו
ולגנשו, בטעם והנה עבריך מכם (ה' טז):

(ד) ויאמר מי שמקדש, וזה האומר הוא הרשע הנזכר: אתה
אומר. הטעם מה שאמרת למה תכה רעך, כלומר כי תאמר זה
לתוכלית שחזרני כי תחיל לבוא עלי בטענות¹ : אבל, צרוף זאת
האלף עם מלה כן, וטעמה באמת ובודאי, כי כן הוראת כן:

(טו) וישב בארץ מדין, והוא שmobair על הבאר. מנגן המדיניות
לשבת רבים חיין לאחים, כמו שבמואר במפורים. בין היה משוטט
באرض היה במדברות ובאחים מנגן שר אנשי הארץ, מצורף שהוא
טיב לו להעליהם טודו, ורוב ישיכתו ותשוכתו היה סמוך לבאר יוציא
באرض הוא שבו יאספו העדרים להשקות ממנה, כי כן בחר לו לסכונות
ידע הוא:

(טו) ולבחן מדין, וזה היה בארץ מדין בין לנבד היה שם
אות, ואולי גם רבים היו שם כמושה ואולי הוא היה הכהן הגדול ועל
כל פנים וזה היה כהן מדין, והוא היה רעואל, וגם יתרו יתacen כי היה
כהן את, כי כן היה אהרון ובניה והוא הקרא בשם אחר הובב, אולי
זה השם, רצוני חיבב, משה קראו בין לכבוד בטעם יידיד יי' (דברים
יג יב):

(ימ) רעואל אביהן, וזה היה אביו יתרו, כמש' לחובב בן
רעואל (במרבר י' יט). וכבר קרים לנו פרוש אב וסונו שרכל אחר, וכן
בן וכות: מדוע מהרתן בא היום. כי היו ראשונות בשקת הצאן הפך
מה שרכו הרועים מצורף לה שם זרונ לבנות וללבת לבנות פן
ייקום הרועים אם יתעככו שם, אמן עשה זה משה כי חורה אמר
בראותו גנות הגברים ההם. אשר מצד נבותות וחוווק ידים הקשה,
מחנשאים להשקות צאנם לפני הנשים אשר אין נח בהם, עם היות

¹ וכן הרוי"א בלשון זה.

הברא ההוא דשות הרבים, כל שכן שיתעורר אחר כן בשלות המצרים על אחיה ואין להם עליהם חוב ודין כלל:
(יע) וنم דלה דלה לנו. כן היה, אחר שכותב בתורה, כי

אין מחייב שכטלא הרתמים פעם אחת יספיק לנו:
(כל) וויאל משה. اي' מחייב שקרוא לו והביאו אל ביתם, אם לא כתוב בפיוש: ויתן את צפורה בתרו וכו'. כי רעואל אבוי יתרו הוא הנדול והנכבר בבית ולא יעשה יתרו דבר רק במצבים אבויים כן ראו שיזחט הכל ליעוואל: למשה. ידוע התכליות¹. ואלו כתוב לאשה היה יותר מבואר:

(ככ) גרשם כי אמר ונ', אין לשאול איך בשם גרשם הוראה מיוחדת לאין נכricht, כי די בשמות שיהיה רמו מה, اي זה שהיה מעט מזערה כל שענן שלמה נר מהקב' הישבה בארץ נכricht²). כי הישב בארץ מולדתו יקרא תושב כאומרו מתחשי גלעד (מי' יז א') וטעם שם ואם הוא בחולם³ להוראה על שם שהוא בפתחה, ושינוי זה להוציאו מנדר האמר והגורה ולהקנינו יותר בנדר השם הנפרד⁴:

(כג) ויהי בימים הרבין החם, אמרו הרבין עם החם⁵ עד נאמן למה שקדם לנו בפרשיותיו בימים ההם (פסוק י"א). שאין שם ריבים, ונם על אמריו ויהי בעת ההא (בראשית לך א'): וימת מלך מצרים, אין ספק שדבר אחד יתכן היותו לתוכיות רباتות ורבות, כמו שכטבנו אנחנו במקומות, ולכון זכר בזה מיתה המלך החדש שקדם וכיה וונבל לומר בסנדרא וגטו השעור המחשב, כי היה זה לתוכיות שהגורה הגיע לה קצת חולשת, כי לא היה זה המלך רע כמו הראשון, ואולי אם זה המלך⁶ לא מצא העניין ההוא לא המציגו, ונם נזכר זה לתוכיות כי משה לא היה יכול לשוב מצרים בחיי המלך הראשון, אשר על פיו חיתה שומה הרינו לו לערי המעבד העברי במצבים הסכמוני ועתו: ויאנהו בני ישראל וכו'. אין הכרונה שלא אנחנו גם לא ועקו עד עתה, כאלו היו עד היום שמחם בחלקם, ובאמת יתכן שעטה

¹) ריל לאשה.

²) והרב"ם מוכיח ממלת שם.

³) ר"ל גרשם.

⁴) ועיין עכ"כ II עמוד 49.

⁵) כי מלת החם מורה על מן העומדר ומלה רבנים מורה על זמן שעבר, ועיין ברומב"ן והרוי"א.
⁶) הראשון.

לאורך העבודה הייתה אנהמתם וועקתם יותר נדלה, ואיך שיחיה הכתב ספר לבך כי עתהナンחו זעקו נס ספר ותעל שועתם אל האלהים. והוא ית' ידע מה עשה ומתי עשה, וכן הוא ית' בפעולותיו כולם, ונחנו מה כי נחשך להחנכה טעמי פועלותיו וסבויותיו וכל מחשבותיה, וכבר קדם הוא לאברהם לומר כי נור וענו אותם וכו', וזה כי השם לחיותו יידע כל העתידות ויגלה הוא סודו אל, ענדיו הנביאים עד שידעו העתידות, והוא ידע לאברהם עני ורעו ד' מאות שנה, וזה בססתם, ואמן אל השם ית' היה הדבר נודע אז בסבותיו כולם, עד שידעו מן מלכות המלך הראשון ומין מותו ואכזרו, ידע או שאחרי מותו יאנחו בני ישראל וחוללה שעומם אליו, ושזהו ישמע או נאקטם ושיוכור את בריתה כשב שידע או ניב לידת משה וכל מאורעיו, ער שידע או כי גילה לו בהר חורב, וצוווה להוציא את בני ישראל ממצרים, וכל אלו הודיעות והדיזמות להם אפשר אל השם שינגלם לנביא ולנבאים, ורי לנו בזה לפי בונתנו בפרושינו בתרה: מן העבודה. דבק עם שועטם:

(כ) את בריתו את אברהם וכו', כי עם כל שלשה אלה התנה, כי לווים יתן את הארץ לנו, ועל אלו העבדים¹ נאמר כמו שפטורש וירא אליהם את בני ישראל, הפך והסתתר פנוי שחכליות יהוה לאכול (דברים ל' י' י'):

(ככ) וידע אליהם, כלומר ידע מה夷שה בזה, והוא מה שמספר אח'ב, רצוני שלחו משה נם להבאות מצרים, ולהוציא בני ישראל; ג (ג) ה' הר האלהים, כמ' ש איע כי נתן התורה בכתביו אותן תאר וההר בהר האלהים, למה שנראה השם בו למשה עתה, ואחכ בנתינת התורה עליו;

(ג) וירא. תחלת זה הוא תחלת המראת, ותכליתה תעשה בו את האותות (ד' י' י'): בלבת, שם נמו לב², וכן כתוב לב האלה (шиб ייח יד), והוא שם מושאל כמו רגל למטה (כיה כ' י') ושלוחן: הסנה, מין קוין ידוע נם אצלנו: וירא והננה הסנה וכו', הטעם בו מפורסם למאמר יפת³. וזה כי טעם זאת המראת למשה להראות לו משל מענין המאורע אשר בו הנסנה, וזה כי הסנה היא קוין יבש כל התחפשות ובפתח ישרף, ואעפ' ברצין השם והסנה איננו אוכל, ואם האש הותה אש נדלה בוערת, וזה דבר נמנע בטבע, איך נם השם

¹) כן בכ' י' ואולי צ'ל העבודות.

²) וכן הרא"ב ע' ובם' השרשיהם לאבן גנאח 238.

³) ועיין טירת כסוף עמוד 185 והערה 2.

יכול כמו זה למלט עמו יישראל נס משה החלושים, מיד מאכלה אש פרעה המלך ובב' מצרים, אבל זה המשל לא היה מסתפיק ראייתו לבב' למשה, עד שידע דבר בלבוכתיו, لكن אמר אסורה נא וארא אה וכ' ומלת מדוע על הסנה:

(ד) וירא יי' כי סר לראותנו, אמר יוסף יודע אני
וירע כל מבין ספרינו זה, כי אין יחס כלל למתה שאנו
משתדלים בפרוש דברי התורה עם מה שהשתדל
עליו א' וולתו מן המחברים פרושים בה, ואחר זאת הහURA אומר,
כי הכוונה בות הספור, כי בעבור שתעתורך שכל משה ליצאת לפועל
לעמור על אמתה זה הרבה עד שידיעו בסבוכויות כי זולת וזה תחיה
הידיעה חסרה, והוא ידיעת החסרים, לנן ויקרא אליו אליהם,
כי זה התודעות והתקרכבות מהשם נג, אמרו אל תקרב הלום
אינו מניעת וڌוחה מדריכי התשובה, כי זה יהוה הפק קריאת השם לה
וירע כי הקראה הוא הרבעוק והקרוב, לנן אמרו אל תקרב הלום
הטעם קרבות במוחלט, והוא קרבות מופלג בחדך איש ברעהו כי זר
מנע עכ'ם, נס לא בומנו ההוא, והעירו על מה שבכחו להשיג, עד
שיאמר לו כי אף מה שאו בכחו, יצטרך שיתקדש ויסיר מעליו כל
מוני, ומה שבכחו הוא כלל נדול מן המקומ והארמה שהוא עמד
עליו, אשר זה המקומ הכלול הוא סביבת הפנה אי וזה שערו שיוחה
לה כי ידוע, כי המקומות מהם מיוחד וממנו כלל ולא הפסיק לשם
לומר לו זה, עד שהודיעו סכת המניעת לקרובו הלאם, רצוני למקום
המיוחד שבו הכבור ההורא, וזה שאמר לו אנכי אלהי אביך, רצוני
שהודיעו שהכבד ההורא הוא כבוד השם ית', עד שידע או משה סכת
הmanınעה ההורא, אחר ששמע הקיל האומר אל תקרב הלום, לנן
בעמו על הסנה האמין לאותו הקול, לנן וימתר משה פניו. וכלל
הדבר כי מכואר שימוש רבינו בדרך כל אדם איינו בחולת מציאותו
בחכליות שלמותו¹), ולבן אין ספק שהוא עיה בתחלת ראותו המראה
הוא השיג השנה נדולה מידעת השם ועולם, ונאשר קרא לו השם
השיג יותר, וכאשר אמר לו אנכי אלהי אביך השיג יותר, וכן
תחלת לאך יי', ואחר בפרש ויאמר יי' (פסוק ז'), כמו שקדם לנו
אלהי אביך, ואחר בפרש ויאמר יי' (פסוק ז'), כמו שקדם לנו
בפרש בראשיה, וכן תמיד מיידי עלותו והתמידו בה שנה
עליה מעט מדרגה אחר מדרגה, עד שבמספר פרשת

¹) "פָּרוֹן הִיא מֹשֶׁה לְנִכּוֹתָה" אמרו גם רזיל, ב"ר פרשה ג'.

כִּי תְשָׁא וְעַכְרוֹ עַדְן וְעַדְנֵן, בָּא לְחַכְלִית שְׁלְמִיתָה עַד שְׁהַנִּיעַ אֹז מְהַבְּתָה
לְאַחֲרֵי הַשֵּׁם (שְׁמִיתָה לִי'ג כִּינָה), בָּמָה שְׁבִיכְוֹלֶת בֵּן אָדָם וְלֹא יִכְלֶל בְּשָׂום
צָד לְרִיאָת פְּנֵיו יְתָה, אֲכִילָה מִבְּאוֹר מִזָּה כִּי עַתָּה לֹא הַנִּיעַ לְהַשְׁגֵּן
לְאַחֲרֵי הַשֵּׁם, לְמַה שִׁישִׁין עוֹד בְּסֶפֶר הַכְּתוּב בְּפִרְשָׁת כִּי תְשָׁא. אֲכִילָה
אָמְרוּ אֶל תְּקִרְבָּה הַלּוּם הָא לְקַרְבּוֹת הַמּוֹפְלָג אֲשֶׁר נִמְזַעַן
הַשֵּׁם, וְכֹאצֶת הַנִּקְדָּה מִן הַזָּמָן לֹא הָיָה יִכְלֶל מִשְׁתַּחַת הַנִּיעַ לֹה, וְלֹכֶן
וַיִּפְתַּח מִשְׁתַּחַת פְּנֵיה עַד שָׁאַחֲרָה כֵּן בְּאַיתָה הַמְּרָאָה עַצְמָה, הַתְּקִרְבָּה
מִאֵד לְאַוְתֵּו הַקְּרִבּוֹת הַמּוֹפְלָג, עַד שְׁנִמְשָׁךְ הַעֲנִין וְהַנִּיעַ לְאַוְתֵּו הַקְּרִבּוֹת
הַמּוֹפְלָג בְּסֶפֶר פִּרְשָׁת כִּי תְשָׁא, וְאוֹהֵבֶת אֶל הָאֱלֹהִים אֲכִילָה
כְּמַיִשׁ וְרָאִית אֶת אַחֲרֵי, וְקוּדָם אֲוֹתָו מַעַמְדָה הַר סִינִי מַעַט, הַשִּׁינִים
לְמַה שְׁכִתּוֹב וְדָבָר יִיְיָ אֶל מִשְׁתַּחַת פְּנֵים בְּפָנִים וּכְךָ, עַד שְׁעַנְנֵנוּ
עַיָּה הַיָּה כֵּן, כִּי בְּמִרְאָה הַמְּנָה הַשִּׁינִים מְתוֹאָרָת בְּקִרְיאָת הַשֵּׁם וְאִמְרָתוֹ
אִמְרָות רְבּוֹת לוֹ עַיָּה, וְכֵן מִמְנוּ לוֹ יְתָה אַחֲרָ זָמָן, וּבְעַמְדוֹ עַם הַשֵּׁם
בְּזָמָן הַחַשְׁדָּלוֹת בְּלֹחוֹת בְּעַשְׂתָוֹת הַעֲנוֹנִים בְּאַרְכָּעִים יָמִים, הַשִּׁינִים הַשְׁנִים
הַיּוֹתֵר מְפֻלְנָתָה, וְתוֹאָה המתוֹאָר בְּשָׁרָאָה הָא בְּעַיְנֵי אֶת אַחֲרֵי הַשֵּׁם
יְתָה, וְהַיָּה יְתָה מְדָבֵר לוֹ בְּהִזְוֹת אַחֲרֵיו נִכְחַד פְּנֵי מִשְׁתַּחַת, וְהַיָּה עַיָּה רָוָת
בְּעַיְנֵי רָאִית מְוחָלָת בְּיָמִים וּבְכָאָרְזָרְמָלָג כָּל אַחֲרֵי עַצְמַת הַשֵּׁם, כַּרְאָובָן
וּמוֹפְלָג, כְּמוֹ שִׁיחָבָאָר בְּפִרְשָׁת כִּי תְשָׁא, וְכָל וְהַדְּרִימָה לְהַשְׁגּוֹת הַשְׁכְּלִיות
וּמוֹפְלָג, וְדָי לְנוּ בְּוחָה הַנָּחָה:

(ג) וַיֹּאמֶר יְיָ רָאָה רָאִיתִי, אָמַר יוֹסֵף, עַד כָּמָה פָּעָמִים אָנָּי
שׁוֹנֵה לְהַרְאָות בְּטֻמְּאִים רָאִים, כִּי אֵין כוֹנֶת הַתּוֹרָה בְּעַשְׂתָוֹת שְׁנִיָּה
לְעַשְׂתָוֹת חַמִּיד חַלּוּקָה, כְּמוֹ שִׁיחָשָׁב אַיִל, כַּאֲשֶׁר קָדָם לוֹ עַדְיָם בְּאַמְרֵי
וְלֹא זָכָר נָס וַיִּשְׁכַּחַו (כְּרִאשְׁתָה מִי כִּינָה). וְכֵן אָמְרוּ עַבְרִי וְנָס
(שְׁמוֹת בְּ 'א') וּוֹלֶת וְרַבִּים. כָּנָרָ קָדָם לְנוּ בָּהָם מָה שְׁכַונְהָהוּ, וְכֵן
יָאמַר בּוּה¹ רָאָה הָא עַל הַנְּסָתָר, וְשָׁמַעַתִּי עַל הַגְּלִילִי, וַיַּדְעַתִּי עַל
הַמְּכָאָב אֲשֶׁר בְּלֹבֶב יִשְׂרָאֵל, וְכָל וְהַמְּנוֹאָר בְּטַוְלָו מִכְמָה צְדִידִים אִין
צָרֵךְ לְהַארְיךָ בָּוֹ, מְצִירָה שְׁמַכְוֹאָר לְכָל טְבָע דְּבוּר כָּל לְשָׁוֹן נָס בְּעַבְרִי
נָס בְּעַרְבִּי נָס בְּרוּמִי, אַכְלָ פְּרוֹשָׁה וְהַפְּסָוק אַצְלִי הָא, כְּאֹלֵי אָמַר
הַשֵּׁם לְמַשָּׁה אַנְכִי רָאִיתִי עַם יִשְׂרָאֵל וְשְׁמַעְתִּי צַעְקָתָם, וְאַמְתַעַן אַלְיָ
אַיְךְ אָכְלָה וְאַיְלָה לֹא בָּן אָדָם כְּמוֹ שָׁאָמָרְתִּי לָהּ, וְהָרָאָה וְהַשְׁמִיעָה
הָא לְחֵי הַגְּשֵׁמִי הַתְּשׁוּבָה כִּי יַדְעַתִּי אֶת מִכְאָבֵיהָ וְהַדְּרִיעָה

¹) חָרָא"בָע.

מונחת לודיעת בשכל, והשם ית' הוא שכל גמור וווען מלך כי
שהיא נתינת טעם, והוא כאלו אמר שהראיה והשמייה לשם היא על
צד השאלה, והענין האמתי הוא הידיעה, כמו שבואר זה המורה בספריו
יעין שמה :

(ח) וארד. כטעם הבה נרדה (בראשית י"א ז'). כמו שאמרו
דבורה תורה כלשון ביא, והיות השם משכני בשםשמי קדם, וכן וייד
יי על הר סיני (שמות י"ט כ') : ולהעלתו. דרך צחות מליצת הפק
וארא, עם שההולך ממצרים לאארץ נגען יקרא עולה, כי הוא הולך מדרום
לצפון כל שכן עם הוותם במצרים בפלות העוני והבוזו : אל
ארץ זבת חלב ודבש. אמר יוסף, חכמי הנוצרים טוענים עליו בהיות
עיקר היודאים לנו בתורתנו אל ארץ זבת חלב ודבש¹. ומה תשובה
חלילה זה אבל הוא היטפל, ואמנם לא עת עתה לדבר על לנו מנתינת
התורה יודיעת השם עד שנינו לח' העולם הבא. כי לנו צר לאין
חכליות מקושי העכודה, גם כולם מלוכדים בטיט ובזואה טח מראות
עיניהם מהשכיל לבוכם. ויהיה משה כמנגן, בין המתים או
כצועק אל הצלמים, וחלילה לחכמת השם, לנו תחלת הדברים
להצעיר להם ملي דבדיחותה ורבירים מרהיבים לבם. כל שכן שהחיזיאה
מחכבות והשנת התנאי בח' העולם הזה, הוא בהכרה קודם בזמנ להשנת
ההכבות והשלימות, לנו כאשר עבר מעט מן הזמן ונכננו מעט בברית האמונה
בשם חדש להם, לומר ולקחת אתכם לי לעם והייתו לכם
לאלהיים וידעתם כי אני זיי זוי זוי וכי ידיעות שכליות כמו
שאבאר עוד, כל שכן אחריו עצם מבית עבדים והעמיים בברית שם השם,
לא זכר שם כלל עניין העולם הזה, רק ואתם תהיו לי מלככת כהנים וגוי
קדושים י"ט ז') וזה היהם עבדי השם. כמו שנקרוא משה עבד זיי מצד
ידיעותיו, כל שכן גוי קדוש, וכבר הארכנו בזה בספר הסורה, גם
עוד אבאר בתקלה וארא, יעין שמה : מקום הבנענין. הוא שם נאמר
בכלל ויהוד :

(ט) ועתה הנה צעקה בני ישראל. הטעם אמר השם כי
הניעותו שני דברים. אחד מצד ישראל עצם, כי עכיפ ראיו. להציגם
מצדם, והשני מצד מצרים. כי אין ראוי לשאת הפלגה רע במעשה
במצרים בלחצם בעשותם עבדות פרך, ויהיה הנלחץ מי שהיה, כי
עכיפ בית נאים יסח השם :

¹) ויעין "טירת כספ" 136.

(יל) ויאמר משה אל האללים מי אנבי. בזה עניינים נבדלים. הכוונה בזה כי בהזאה הזאת יצטרך לשוני סונים עלויונים. האחד מצד פרעה, רצוני שיחיה משה ביטה שלא יורנהו ושיכנע לבקשו ולמצואה זה שנ' מצד ישראל, רצוני שישרו למשמעתו. עד שירצו הם לצאת שם וללכת באשר ילך. הלא תראה כי אחיך אמרו כמה פעמים טוב לנו עבור את מצרים (יד יב). וכל הדבר כי דבר השם בא בקשר הנhol וסתם נראה לנו ית', והוא פסק ועתה לך וכו'. לנין החוץ' משה שיאשלא מהשם כמה פרושים ובארים לוה הפסוק באור אחר באורה, עד שעמדו על סדר החוץ' הזאת, וידע אותה וכל סבוחה כי בועלות זה לא היה עיטה חיל:

(יב) ויאמר כי אהיה עמך. וזה הבואר הראשון, ויש בו מן הפתמיות והסתה מה שהוא מבואר ליוודע חכמה. והטעם בזה כאלו אמר השם למשה למה יפלא בעיניך זה הפעל, והנה עלה והצלחה ולא תפחד מדברי כי אהיה עמך. איב מלחת כי גם בזה לסבה, רצוני כי הואת השם עמו הוא סבה בעצם להזאתו הנוכרת, וזה הבואר ואם בו כללות מה גם לאשר מצד בני ישראל, הנה עקרו לאשר מצד המלך, כי היה משה ירא פן יתרגנו בכאו לפני על אלו הדברים, והעד בזה, כי אחרי זה הבואר הסתפק משה באשר מצד מצרים. ולא שלא מעלה ע"ז דבר, כי די לו ע"ז במה שהזקנו השם. ואמר לו כי יהיה עמו ומה יעשה אדם לנו ואולם הרבה מעתה לדבר באשר מצד ישראל עד סוף כל המראת הזאת: וזה לך לך האות. יודע כי כל המפרשים נתבללו בזה ופרשיהם עם רוב חלפייהם הלא כתוב בספריהם. אמנם פרשו אצלי, כי אמרו וזה, הוא רומו למה שטמוך לו אחריו רצוני אמרו בהציאך וכו'. והנה אם הנפש היפילוסופית תשען בכמה מקומות על אותן וראייה שהוא המאוחר במציאות. ראוי שהנפש הנביאית תשען על אותן ושיהיה מן המאוחר בזמנן, כי הנה תשען אף בועלות אותן כלל, וכבר כתבענו זה בספר הסדר ילקח משם¹:

(יג) ויאמר משה אל האללים הנה אנבי בא וכו'. גם זה שאלה עוד פרוש על כונת הפסוק הקצר שרmono עליו מצד ישראל רצוני באשר מצד ישראל לבה, לנין יצטרך תקופה שבה שיבא משה להם במצבם אליהם אבותיהם עד שיצטרך שיחיה ראש הדברים שיונור

¹) טירת כסף עמוד 12-11.

לهم שמו שכולם או רוכב, ועל כלם זקניהם יודעים בקבלה גליה
שהוא היה אלהי אבותם, ולמן ואספת את זקנינו ישר אל, ומשה
לא רצחה לעשות קטנה או נדולה רק בעצת השם, כדרון כל ציר נאמן
לשלוחו, לנין טרם לנצח בשליחותו והפרדו מלפני ית', רצחה לדעת
שמו, ולסדר במצוותו כל סדריו בשליחותה, ובכבוד עשה, והנה אין הכוונה
בזה שזכירת שמו זה יספק למופת להם במנון, אבל הכוונה שזה יהיה
ההצעה הראשונה, ואח"כ יבואו הצעיות וראיות אחרות כמו שמנואר
עד סוף המראה:

(יד) אהיה אשר אהיה. כבר קדם לנו בפרשׁת בראשית פרוש
זה השם הנכבד כאשר עליה על רוחנו שהוא כונת נתן התורה:
אמר יוסף, דע אתה המיעין בספְרָנו זה, כי כל עברי
שלם האמונה, ראווי שיחזור למצוא קויות במקרא,
וישתדל אח"כ לסתורם בטענות כי ימצא, כדי שישיב
לשבוגndo אם יקום, וחין נפשי לא מצאתה בכל המקרא,
כלח אף כי בתורת משה מקום סכנה כמו זה, והוא כי
יש לטוען לומר, כי הבורא ית' רמז בו למשה שעוד עתיד לקבל הוה
מה, אינה בה את והוא קובל הבהיר, ולמן אמר אהיה אשר
אהיה, שהוא לשון עתיד, ולא רצחה הבורא לבאר לו או זה העניין
העתיד תכלית הבאה, כמו שלא רצחה להודיע המכון לדניאל ולולתו
מן הנביים, ולמן אמר לו אשר אהיה, כלומר אהיה דבר מה,
אמרו ויתהלו באשר יתחלכו (ש"א כי יג). שטעמו כמלהך מה,
שווין דבר סתום, אבל עכ"פ רמז לו כי עוד לעתיד יהיה בו חדש
מה, גם צווח שיאמר כן לכלל העם כדי שיחיה להם על העניין העתיד
באליה הקדמת הדיעת, עד שיטרפו זה המדע הסתמי לבנייהם ובניהם לבנייהם,
עד שידעו דורותיהם, הנמצאים בסוף בית שני ידיעת ברורה
למפרע פרוש אמרו אהיה אשר אהיה, וכלל הדבר כי זה אבלו
אמר השם לא יוכל לבטא עתה שמי בשלמות, בעבור מה שני עתיד
עוד לחדר כי בזמנ מה עניין מה, لكن לא יוכל לקרו שמי רק במלות
כוללות משותפות שהוא החיות והמציאות, וגם רומוות למן העתיד כי
או ישלם עניini ומציאותי¹). התשובת הכל גלו ועפי לפני השם
נתן התורה, ולמן כי ידע השם ית' כי עוד תקים זאת האמונה
 וכי ידע כי עוד יקומו אנשים טוענים על זה הלשון, לנין הוסיף אחוי

¹) ו"ל, עד הנה דבריו הטענות ווועקתם.

פסקוק אחר אין לו טעם כלל רק לתוכלית זה. רצוני לדוחות זה הפסיק. ולסתורו זה הפירוש מהטעוניים על עדת העבריים, והוא אמרו אחיכ: (טו) ויאמר עוז אללהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל יי' אלהי אבותיכם אלהי אברהם וכו' שלחני אליכם זה שמי לעולם וכו', וזה נאלו אמר הבורא יה' אל משה אל תטעה אתה ולא יטעبني ישראלי במצוות אמרתי כי שמי הוא אהיה אשר אהיה, וכן בכה תאמר אל בני ישראל אלהי שלחני אליכם, כי אני מוסיף לך עוד בזה פרוש, וכן תפרש להם עד שידיעו כולם כי הוא השולח אותך, והוא האל שהאמינו בו האבות, ואין בו שום חדש בשום צד ואופן, לא עתה ולא לעולם, כי אם יקרה בו ובניחסו שום חוויש באיה צד שיחיה, ובאייה צד רחק שיחיה, הנה לא יצדך זה המאמנה, כי גם הנוצריים מודדים שבימי אברהם יצחק ויעקב לא קיבלו הבשורות, גם האבות לא האמינו בזאת מה שיאמינו היום הנוצריים, ולכן לא היו בnnen עדין השלם כפי דבריהם, ואיתם החדשום אם שיחיה בו אם שיחיה באמונתך הנה לא היה זה אף לדעתם עד סוף בית שני, אשר להז יטענו באמרו אהיה אשר אהיה שהוא עתיה, וכי אם להוציא מלכם במה שימפרש אחר זה שאין לעולם לעתיד, לא בו ית' ולא באמונתו לורע ישראל, רק מה שהחיה לאבות השלשה, ולכן הפלג נם לעולם לכפוף ולומר זה שמי לעולם וכו' ודי בזה:

(טו) לך ואספת. גם זה באור מהשם יה' על הפקוק הקצר שיצא מפה רצוני אמרו ועתה לבה והטעם בזה עצה אחת נפרדת בעצמה מצורפת למת' שקדם, וזה כי צוה השם למשה שתחלת בואו למועד עם המן כל ישראל, יאסוף וקניהם שהם יותר חכמים מוחלדים טף ונשים, וכל יידר העם נמשך אחר רצון הוקנים שבם, ולכן צוחו להטעם לham הדרברים תחלה, וגם עוד בפני הוקנים יאמר הדרברים לכלל העם, וילוד מוה כי הוקנים יאמינו בו, שהם ראשיהם המדברים ואחריהם כל אדם ימושך, כל שכן אחר האותות, וכן עשה כמו שכחיב עוד ויקץ משה ואחרון ויאספו וכו' (ד' ב' יט) וידבר אהרן, גם ויעש האותות ואחר ויאמן העם, איך אמרו ושמעו לקובלך רמו לוקנים לבה, כי הוא הבתו להכמתם כי בישיות חכמה ועצה, אבלו הכונה בזה עתה שדי בהשענות הוקנים לנו, ואם יש אצל המן פקפק מה באמונתך לדבריו, לנין עין שלא באור השם זה תכלית הבואר, רצה משה אח'ך לרעת עמו ית'

אמתת זה המכון, ואמר והן לא יאמינו לי, וכו', והטעם על כל המון העם, כאלו אמר דרך חקורה ושאלת, ומה יועיל למכון בהשענות הוקנים בלבד היהיו כלם הוקנים, ואם הם רכיבים לטוחוב כלל החתן, עד שנותם הם ישמעו לך, וכל אלו האמירות ערך, כדרך מלך עם שריו ויעשו, כי משה לא למד דעת לשם ית', וחבל היה הרצון השם הקדום, אבל משה משיג וידע רצונו ית' מעט מעת, ועוד נבואר זה בפרשיות וארא:

(ימ) ובאת אהת זוקני ישראל וכו', גם זה היה מה証מת השם למכות רבות קצתם מעדר פרעה ועמו וזה מצד שיכיר פרעה ט כל העם, רצוני עם ישראל הוא נסכם בותה, וירפו ידיו יותר מאשר יחשוב שישראל ממאנים, כל שכן שישער מעתה כי לא יעשו לו מלוכה על נכון, כמו שאמר עוד נרפים אתם נרפים (ה' יין), ואשר מעדר ישראל, כי אם יליך משה ואחרן לבדם אל פרעה, יהיו ביניהם מוצאי דביה רעה לומר כי פרעה הרפס ונודפס נם הכם, עד שייהיו ישראל מסוכנים ויתיאש החמון לגמרי, וاع"פ שימוש ואחרן יגידו להם האמת, לא יאמינו העם להם, כי הם נוגעים בדבר, הלא תורה כי אף אחרי לכת הוקנים וידעו כלם שפרעה, עם היינו מלך ומושל כם בחזקה תכלית המשלה, ענה במתיק שפטים ואמר מי יי' אשר אשמע בקהלו (ה' ב'), גם אמר להם למה משה ואחרן תפריעו (שם ב') כאלו מדובר עם שרין הנה אעפ"כ כי ראו מעט מחרון אטו בהם, כמעט אמרו לרגוט אוטם באכנים ואמרו ירא יי' עליכם וכו', ואולם שיעורם חברות הוקנים ויבחר בחברות הילדים והבחורים, הנה מניעת זה אצל החקמים מבואר בעצמו: נקרה, בהיא ממשעו וכן ויקר אליהם (דברים כינ' ד'): ועתה נלבחה נא וכו', וכן עשו באמת¹, ואין ספק שהשם שהוא אל אמר לא יצוה אל הכהב, אבל פרעה ועמו היו פחאים, ונראה להם כי באמור דורך שלשת ימים יתהייב... [שלא עבדו], ולא עוד אלא תכף ישובו וכו' שידעו מלאכת ההג� ידע האמת בותה:

(יט) ולא ביד חזקה. כמו שאמר הנגאון²), והטעם, אמר השם לו כי בותה הדברו הראשון, גם בעשות לו מכות אחת ושותים, לא יתנס להלוך, עד עשו בו כמה נפלאות אחיך ישלח אחכם:

(ככ) ושאלתה אשה משכנתה, גם אלה לא התנו להסביר

¹) "וְכָנּוּ עֲשׂוּ בְּדִכְתִּיב וַיָּהִי בַּיּוֹם הַשְׁנִי בְּאֵתֶם בְּקֶצֶת הַמְּדֻבָּר" הוקני.

²) "וְהַגָּאוֹן אָמַר וְלֹא בַּיְדָ הַזָּקָה בְּפֶעַם אֶחָת" הרא"בע.

לهم¹): ומגרת ביתה, הטעם מהמציאות הנרה בית ישראלית, כי בתים היו לישראל כמו שקדם ויאחו בה (בראשית מ"ז כ"ז): ונצלתם. מכניין פעל הדנייש: ד (ט) והן לא יאמינו לי. מלחת והן כמו והנה. ורמו באמרו לא יאמינה לישראל: ולא ישמעו בקולי, רמו ליקנים וכבר פרשטי: כי אמרו לא נראה אלקיך יי'. הטעם שעאים שייכר להם שם אהוה, הנה זה מודיע להם דעתך וזה השם מה הוא, אבל איך זה מופת וראיה שהוא ית' נראה לי, ויצוני בו מה השילוחות עד שידעו כולם שהוא שליח השם. لكن נתן לו מופטים שיעשה לפניהם עד שיאמינו בו. והנה אלו המופטים אינם נס²) הקשים הכרחיים, מולדים חולדה הכרחית, שהשם נראה לו ושלחו עתה, והם מולדים שהוא ידוע לעשות נמנעות, וזה לא יתכן כי אם ליד השם ושליחו; אכן ראי ונכון לבתו בו בזה השילוחות המיפלא, ואם הוא נמנע אצל רוב בני הארץ. لكن אמרו החכמים כי האמונה בשליח כדרך הפלאים היא דרך מפורסת מה, ואולם דרך היחסים הוא זולת זה, ועוד אדרבר מות בט' וארא:

(ו) ויאמר יי' לו עוד הבא נא ידך. אין לשאול למה האות הראשון במט והוא והשני על ידו והשלישי במי. כי בן נשאל אם היו בדברים אחרים ובסדרם אחרים: מצורעת כשלג. אין כייף הדמיין אשר במלת כשלג חזר למצוועה, כי השلن אינו מצועע. אבל אמרו כשלג דבק עם והנה ידו והרמיון לר' עם השلن, כי היה להבנה³): כי שם הדומה כבר החבא שתופו במה שאחר הטעב:

(ט) והיה אם לא יאמינה דבורה כלשון ביא וכן בן ינחת (יין יז) ורבים בן ב תורה ובמקרא: לקלול האות. בעבור היהות שם דבר מטה בעשיותו האות, כי היה אומר אליהם השם שלחני והאות עז נך וכן⁴). וכבר קדם לנו פרוש אותן, כל שכן בספר הסוד: האדרון. ממאמר הטעבר בערך לראשון הבוכר:

(ט) והיה אם לא יאמינו נם וכו'. וזה עד נאמן כי מה שקדם אמרו והאמינו לקלול האות האחרון הוא גורה אפשרית. כאשר אמר ואפשר שיאמינו; והיה לדם ביבשת. הנה לא באר שיאמינו אחרי

¹) וכן הרשבות "במתנה גמורה כמו שאל מני. זה עיקר פשטוטו של מקרא ותשובה למינום".

²) ר' ל אפילו.

³) וכן הוי"א בלשון זה.

⁴) ר'יל לנו אמר לקלול האות והוא בדרך פשוט והגיון ולא כתעת הרוב"ע.

זה השלישי, ועוד כתוב כי מן העם, היכן שהיה דבר לעתיד לא ידעו השם קידם היותו וחלילתו, אמנם נשמט זה במקום הגות למה שידע השם כי אותה האמונה כלל המון העם, לא היה ההאמנה רק על דרך העבירה, והרואה עין כי במעט רוח נערקה, עד שאמרו למשה ירא יי', נס כתוב אחיך ולא שמעו אל מטה, ولكن להעינו עין השם מילומר במקום הזה ואז יאמינה ואעפ'יך צדק אמרו ויאמן העם, איזו אמונה שהיתה, וכבר הורעתך עניין השמות שטחים עד האמת ועיר העברת, ولكن יצדק לומר על דבר אחד ייחד החיבוב והשלילה:

(1) **ויאמר משה אל יי' בְּיַדְוֹנִי**, אחר שעמד משה על אפשרית השם והפעלת תחלה מצער פרעה, ואחר מצער ישראל, נתקפק לו עניין שלישי, והוא אשר מצער עצמה כי בהיותו בלתי איש דברים לא יוכל לדרשם ברבים ולהציג דבריהם מושגים הלכבות לישראל, כמו שיצטרך לו המין, עד ש גופו הרבוע והמליצה סבה. גודלה להבנת העניין בלב השומעים, ועשה העיקר בוה על העם, כי אין לו לדבר עם פרעה רק מלוות קצירות והוא כה אמר יי': נם מאז דברך וככ', הטעם כי ע"פ שנחגעה מעט מעת בהשנות שכליות לא נעהלה בדגרו: בבד פה ובבד לשון, נמי'ש איע מוצא הפה ומוצא הלשון, כי חמשה מוצאים הם, ואלו השניים מוצאים היה משה בטבע ובתחלה יצירתו בבד בס¹:

(ימ) **ויאמר יי' אליו מי שם פה לאדם**. הטעם אני הוא הבורא הכל ברצוני, ولكن איש אחד בתאר זה ואיש אחד בהפסכו, כי בקח מונדר לחדר שזועה, וחילילה לי מלשנות רצוני, אmons זאת עשוה לך כי אורחה לך אשר דברה, עד שהסדר דבריך במלות שאין בהם אותיות משנה. המוציאים הכאם², ואם על כל פנים יביאך הרכחה לעכור עליהם, תבלעם בנשימה ותקשתם בכל צד מימי הקיוט, לכן השיב משה ויאמר שלח נא ביד תשלה, ביר מי שתרצה לשלהו איזה שיחיו וולתי, ויש לשאול, הנה השם זה מעט עשה שלשה נפלאות, עד שתפרק המטה לנחש והיד הביראה להילא נהפכה, ונם דמיים לדם, ולמה לא הפך לשונו לדבר צחות. התשובה, כי זה יותר חוק הרחוק מן הראשונים, ואם תטען היפלא

¹) וכותב הרב"ח בשם רבינו הננאל, כי משער'ה לא היה צח הדבר באותיות זשר'ץ, ועי' אמר בבד פה. נס לא באותיות הלשון שם אותיות דמלנ"ת, ועי' אמר ובבד לשון. והרוי"א יאמר כי היה קצה בכתא אותיות בומ'ף.

²) ועיין חרמ"ב^ג.

מהשם דבר, אשיבך לא, אך כפ' המובן לירודים, וזה כי השם יעשה כל דבר אם אך ייחפות לעשוה, וללה אלו נחכט הנביא כל דבר יי' עשה, היינו מפרשין כי החדר הותני, והטעם כל דבר שייחפות בו השם, אבל הנביא פרוש זה פירוש מבואה, ואמי' כל אשר חפץ יי' עשה (תהלים קליה ו), וחלילה שנאמר שבל נמנע בסתר וכמושלט עשה השם, כי אי' ב' יוכבל להתגנש ולחשוב איש כמו שיא מינך קצ'ת א מוננות, וגם הם אינם מודים שיתאמת זאת הגויהה הכלולת במוחלט, כי נס הם אומרים שלא יוכבל לברווא כמותו או להפסיד, או שוריה אחד מוגשים הבלתי מדברים, אף כי הדומים כל שכן מהצעים, וכבר דבר מוה המורה (פכיה משלייש):

(יז) ויהר אף יי' במשה, לשבות רבות אוכרים בוארא: ויאמר הלא אהרן וכו'. חארו בוה בלוי, להיות השבט ההוא כולל ווע אמרת, וכן אמרו החכמים מעולם לא עבר שבט לוי עז¹), כי כולם או רוכם היו החכמים וכשיכ אהרן ומשה והנה משה לא זכר כלל שם אהרן באמרו ב יד ח שלח, כי זה היה דבר בלתי ראוי לפניו מלך בשדר ודם אף כי לפני השם ית', אבל הוא ית' השיבו זה להפיכון רצוני בקצתו, ככלו אמר אין בלעדיך וולת אחיך, שהוא ניב חכם ונביא, ולא כמך במן קרוב, לכן לא אוכל למסור כל הענן לו אבל ישא אתך, כי יחויב שהיה אתה בעל המעשים והסתירות בדברים, והנה ידעתי כי הוא, רצוני אהרן, דבר ידבר לעם במצויך ברצון נפש. וגם הנה הוא יוציא עוד לקראתך ויראך ושם בלבנה זה כאשר העירו השם. עוד ואמר לו לך לקראות משה (פסוק כי), וכחוב שם ווישק לה, וזה היה מצד נבואה סתומה הנעה לו ניב שעוי אחוי משה ייגלם. והנה בעשות אהרן כי ראה ו/orות שהוא ידבר במצב משה לעם בנפש חפצאה, לכן הוסיף מלה הוא, כלומר ברצונו ואני אנום, וכן יתן יי' הוא ועובד הלווי:

אמנם (טו) ודברת אליו ושמחת את הדברים בפין, כי אלה שלם ממנה: ואנביי אהיה עם פיך ועם פיהו. החעם שאעיפ' שאחרן צח בדברו ומחר בלשונו, אין הכל תלי' בוה. אבל ציריך שייהו עצמי המאמרים כראוי, לפי הענן והמקום והזמן. ולכן יצטרך לעוד אלה תחלה למשה שיסים הדברים בפני אהרן, ואחד לאהרן שידבר אל העם. כי כתוב ומפני מענה לשון (משלי טז א). כי פעמים יחשוב איש מה

¹ במת' יומא טז: וגם דריש' זיל בפ' כי תשא (לט' בז'), מכאן שביל השבט כשר.

בלבו טדור דברים בתכליות ותיקון, וכשוויצנו ברבורי החצוני בפניהם רבים יחתיא אל העם כמו שקדם לנו, כי לא היה נמנוג מטה מדבר עם פרעה למה שדי לו עמו בטלות מעטות:

(ט) והוא ייחיה לך לרפה וככ' וה טעללה גהולה למשה על אחרין, אבל משה הוא האל ואחרון הוא הנביא. כדמות ערך ישעה ורמייה עדים אל השם ית', וכן הוא גם חיים טנהג הנוצריים שידבר לעם אחד מיוועצי המלך, אף בפנוי הטלך:

(י) ואת המטה הזה, הטעם דמתה שהיה בידו כמו שקדם ואמרו מה זה בידך (פסוק ב'), הוא היה מטה חרועים, אבל היה אותו המטה ממנו מקל יד נאה, כמו שוראו לו כי מכל אומתנות שב עולם יש הלוומים (?) וויש מזוהמים (?) ¹⁾: האורתות, הטעם אשר נעשו על ידי מטה, אולם כולם הוו כן ואם לא נזכר בقولם: (ימ) ואראה העודם חיים. כבר קדם לנו בספר הסוד איך דקדק משה שלא אמר לרואות העודם חיים, כמו' ששמו של זוכות ליי באתי (ש"א ט"ז ח'). ואם הכל בלתי כוב עיון שמה לדעת? ²⁾:

(יט) ויאמר יי' אל משה במדין, זה יבא רשות כפל ציוו ווריונות וחוקק מהשם למשה שילך מההה, וזה היה בעיר מדין אחר שובו לעיר לדבר עם יתרו חותנו שלא ילך כמחנגב ³⁾ כי מתחן כל האנשימים וכו'. הטעם מלך מצרים ועבדיו ונם אהבי המצרי הדינן שלל אלו היו מתחרשים עליו אם יוכל לחשוף ולהמתו, וזה החוקק בסבת זה לא נאמר לו עד עתה, שכן מעתה אין עליו ריק ⁴⁾ (כ) ויקח משה בנינו. לא נזכר עדין חולדות אליעזר כי אינו הכרה, גם לא ידענו מתי נולד ריק שיידענו שנולד אחר נרשום, אבל עכ"פ נראה שהיה עתה קטן מאה, ואליו רמו ערלה בנהה: על חמור. מה לנו לדקדק אם היה אחד או שניים או שלשה או מאה ⁵⁾, והנה שם חמור יאמר על כולם ⁵⁾, כמו שם אדם ושור וולת זה, ובאמת אין אנחנו נבאים: ווישב ארצת מצרים. תמה אני מבואת א"ע ומועלם לא שמענו שהיה נביא, ואיב מאין לו זיל כי אליעזר

¹⁾ כן בכ"י ולא יroutine לכונגה, ואולי צ"ל יש נקיים ויש מזוהמים, ועיין חורי"א ג"ב כות.

²⁾ "טירת כספ" עמוד 40.

³⁾ וכן הראב"ע.

⁴⁾ גנד הראב"ע ע"ש.

⁵⁾ דעת יפת.

היה עתה בן שמנת ימים בלבד, ומשה אחיך למלו בענור הדרך, כאלו אין למשה עתה מחשבה רק במילת הבן, גם מאין לו כי לא היה עץ נבונה כי הוא בא להוציא את ישראל והם יראו שהוא עם אשתו ועם בניו לנור שם¹). והנה כאשר חיעין החביב המציא שוואת היהת העצה נבונה אין כמו מהו לחוק לב ישראל, וזה למה שידע חולשת אמונהם בנאולה עד שכassoc חרחה אף פרעה מעט לא האמין בנאולה כלל אבל כפרו לנמרי במשה, כמו ישירא יי' עליכם וישפטות (ה' כ' א') עד שדרימו שנולים היו מתחם תחת יד פרעה, لكن משה בעצת השם העמיק לבוא שם עם אשתו ובניו הקטנים, להראות בתחרלה העניין לכל ישראל כי הוא בטוח מאד בגין אלה, ושאי לו פחד כלל מנוק המליך ועמו, כי מי שהוא מתחדר לא יכנס אשתו ובניו הקטנים בקשר המלחמות, וזה כאלו בואת ההובאה אמר משה לישראל, אל חפהדו מחרפת אונש ראו כי אני הבהיר אליכם ובתוככם בני הקטנים, לתכלית שנצא כולנו יחד בשתגאללה, וזה היה בלי ספק הבהיר נдолה, אבלಆעיפ' שלא ביאר הכתוב כי אשתו ובנוו שבו להם למדין אחורי בואם למצרים זמן מה, מחויב שכן היה מצד מה שכחוב בתחילת פרשת יתרו, אבל אנחנו לא נוכל להגנא מתי היה זה ולמה היה, אולי חלה צפורה או הבנים חוליקשה, ואולי נספה לראות בית אביה,ומי נגנא, ועכיפ' אחר שכחוב העניין באח היא והבניים עם משה למצרים, שהיה זה חזוק לב נдол להמון העם טף ונשים, עד כי ארכו העניים והוחלו המנות וחלה הגאלה לצטוח קעת צמיחה, עד שנרגשים בלב החמון האמונה בנאולה, היה נכון שתחלק צפורה והבניים לאו זה סיבה שהיא, כל שכן היה בכור גדול למשה איש האלים (?), בעמדו בבחותו עם משרותים ללא אשה ובבאל בניים, עד כי היה נдол בעני פרעה ובעני עבדיו כמו שכחוב (יא ג'), איך וישב ארצה מצרים, רומו לה, כי הוא בעל הבית, גם לא יאמר על צפורה שבו למצרים, כי לא יצאו שם כמו שיצא משה ממש: מטה האלים. יהסו לאלים להווו עתיד לעשיית האותות במצוותו ית':

(כל) ויאמר יי' אל משה בלבך וכ' וזה נבואה שלישית היהת מדי נסעו לשוב מצרים, והוא חזרה עם ביאור ופרש מה שקדט

¹) כ"ז לשון הראב"ע, ועיין "טרית כספ" עמוד 41 ומה שכחובי שם הערה 2, כי שם הוסכם לפירשו, ופה בהפרק כפ' הרוי"א שפירוש כן בלשון הכספי ממש מבתיו הוכירו.

לו בנבואה הראושנה, באמרו לא יתן אתבם וככ' . ואחריו כן יש לה אתכם, שכן פרש לו עתה מספר הנפלאות הרבות ההם בפרטיןן כולם אחת לאחת, עד שהשלים באחרונה והוא מכה בכוריהם. עד שיתגנבר תכלית הגבורה, לאמור לפיעעה הנה אנכי הורגן את בנק בכורך, וזה יהו הפלגה גבורה לב וחותם לסכנת מית מצער בטחון בשם, שכן אעיפ שקדם לו מאת השם כי אהיה עמק, הנה עתה כאשר הגיעו עתה פתאים — מדי נטעו — מצות השם לה, שייחויב למלה עצמו שימושם בנו בכוריה, חרד הוא ע"ה מוה העניין הנשגב חרודה גורלה עד מאה, עד שהויה בזאת החרודה עם עמק המחשבות בוה בכל מהלכו באומו היום, עד שכאשר דגש על המלון שכוב בחרותו וחלה למות¹ ותו:

(כל) וייה בדרך במלון ויפגשו יי' ויבקש המיתוג אל הטעין עלייך יתכן שיחזר שלם כמהו על זה אחר מצות השם, כי העניין נשבב ונפל לא אין כמוחаг הלא תורה בנבואה הקודמת כמה טענות שטען משה עד שניצל מוה הישלחות עד שחרה אף השם בו עם שלא נאמר לו או זה העניין החומו, רציני שצטרך לומר למלה שימושם בנו אף בכוריה והנה ירמיה ויחקאל היו מתנברים הצלית הגבורה באמרים כמו זה לישראל או למלכם, כל שכן שעניין נשגב הוא לומר למלה מעך אחר, כייש וכייש בהיות משה עברי: שהוא וכל עמו עבדים לאותו מלך, וכן אין לנו החברים להפלאיך חרד משה, אבל יש לנו להפלאיך נת אמן להשללים מהלכו ואבל זה ההפלא הוא נטשך ממה: שנפלאת היא בעינינו המכמתו ושלמותו ובכלל כל מעשי מה נפלאים:

(כל) ותקח צפורה וכו'. אין עליינו עכיפ לחתת טעם הכרחי מה זאת הרפואה לחולי משה, כי לא כתבה התורה שצייה לה משה שתעשה כן, ואין שהוא, מבואר כי בימיים ההם היה דעת פשות בהמון העם, כי הדם יש לו סגולה לכל חרדה והחנעשות, וכך צוה השם שישימו דם על המשקוף ועל המזוזות בכתפי ישראל, בחרדתם והחנעשם על צעקת כל מצרים כי היו כולם מותים, וכן היה הדם לנם לאות וכו', כמו שפירש שם, וכן צפורה בראותה אישת משה, דפקתת הבבלה והחרדה, כאשר בלי מפק הרגניתה זה מעוניינו גם היום גם היליה, שכן ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה, כי לא

¹) ויעין במקורותיים על הרואב' ע, בעיזה: אחותורדעה בדרך ונתרפא בדם וכו'.

מצאה במוון דבר שיזכל להטיף ממנו דם, כמו בנה שהיה בחזקת,
ואע"פ שהיה נמול, נכוון לה מאי שיבורת עוד מעת
מהעור הוא כי די במתפת דם בחרדל, ואולי דם האדם
ונם זכר יש לו סגולה יותר בוה לפי דעתם, אמונם אמרו ותגע
לרגליים ייחן ניב שזה מתוקן הסגולות, ואפשר שעשתה זה בחלק הרגליים
משה כדי שלא ירניש בדברה, כי יתרה לו להיותו מחזיק וזה
הבדעת בחבלי הגשים, ואעיפ שצוה כמו זה לישראל בלילה מכת
הכורים אין זה טענה, כי עכ"פ יוויב שיעשה להם חזוק לבבות במת
שהם נשקעים כלום המון העם טף ונושם, וכן בעניין קללות כלעת
שמפורטים בהמון, ואם אינה כלום, כחוב ויזפק כי אלהיך לך את הקלה
לברכותי ואני (דברים כ"ג ה') מלמד שלא עוֹב לבלעת שיקלך אך הכריחו
אליך, ומה יהיה כי יקללך שהם יחוירו ויתגעו על הקלה ויטעל
הדמיין בם, להוות בלעם מארוסך בהמון כי אשר יואר וכבר
פרשנו זה בספר הפסוד¹): ותאמיר כי חתן דמים אתה לי.
רמו באמורה אתה לשמה, כי הוא היה חתן כאשר לקחה לאשה מטע
ויח奸ן, וכן היא בראותה אותו עתה על משכנו בעוצם החזרה, והות
נורמת בלבך ודמעתך על לחיות, ואמרה לנויה בהגעה מהדים לינגלי כי
חנן דמים אתה לי, כי פחדה שם ימיה אה, ובמטתו תמות נס היא
משבר רוח נס בניתה, כל שכן בהיותם או בדרך באחת המלונות, וכן
כאשר רצהה, (כו) וירוף ממנה, רצוני שמר ממנה החוליה היא שהפועל
הראשון הוא השם ית', כאמור כי ה' הדפו (ירמיה מו' טו): אז אמרה
חתן דמים למולות, כי רצתה לתקן הדבר הרע שיצא מפה כאלו
חדרנו לברכה, והוסיפה מלה למולות, כי בסנתה זה שפנה היא נס
עהה דם מעלה בנה, אמונם אמרה למלות בלשון רבים, יתכן
שהיה זה למה שקדם לנו, שאלייזור היה נימול קדם זה המשעה ולכך
נעשו בו מילות שתים²:

(כו) ויאמר אל אחרן, כי נס הוא היה נבייא, והנה נתאמת
מה שhortius השם לשמה ונם הנה הוא יצא לקראתך וגו, כאשר בחוב
בוה וישק לך כי הנושא הוא אחרן, כל שכן כדי הוא השם לסמור
על ידיתו לבות בני אדם:

¹) "שירת כספ" עמ"ר 48.

²) על כל הבאוים הרוחקים האלה, נאמר כמ"ש בעל נתה"ש על

הרשכ"ב: שמروب אהבתו לפשת נטה לפערומים מנקודת האמת.

(כח) וינגד משה לאחנן, בזה כלל, כי ספר לו שלוש הנכיות שהגינוו למשה בשלשה ומנים זה אחר זה, כי ראוי שידע אהרן עתה בתחלת הענינים כל סודות משה שניתלה לו השם. ונם הוא, רצוני אהרן נתחבר למשה בכל המוסכם, וויתר בעניינו מאה, לנון וילך משה ואחרן נמי:

(נמ) ויאמן העם. اي זה אמונה שהיתה כמו שביארנו למעלה: ויקדו ווישתחוו, כנגד השם הפעול הראשון לכל, ואם עשו זה כנגד משה ואחרן הפעולים הקוראים לא חטא:

ה (ט) ואחר באו משה וכו'. כי הם העיקר, אבל זקני ישראל הלויכו עמים כמו שקדמה מוצאות השם: ויאמרו,ఆעפ' שהויה למשה לבדו אומר זה, נכוון לומר ויאמרו, כי אהרן היה חולך עמו, ואולי מסיע משען בדרך החברים ההולכים לדבר עם המלך:

(ט) מי י"י, נכוון היה שאלת לדעת כמו, שאמר איע, ואעפ' שהויה ענינו לנגנאי חיה התשובה נכוונה, רצוני אימרים אלהי העברים נקרה עלינו כלומר הוא אלה נכבד: לא ידעתני וכו', כי זה השם הנכבד לא ידעו פרעה, כי זה השם הוא מונח על העלה הראשונה שהוא השכל, אשר והמציא תחלה אברהם אבינו ואחריו בנוי הידועים בעברים, ובזמן ההוא היו כולם מאמינים כי אין דבר למעלה מירוח הגניל, וכן הסכימו לקרוא אלה ואלהים:

(ג) נקרא. באלף כמשמעו: פן יפגענו. לשון פגע ומן וקרי ופנישת בזה העניין אחד בטעם, ולא רמז נמי¹ במלת פגענו רק לעצם ולכל ישראל, כי פרעה ועמו לא היו מאמינים כלל שאחodo האלהות יכול להרע, אבל זה באלו אמרו לו הנה כל עם מהוויב לעבוד אלהות, ולחת לו כבוד נס מהאהבה נס מיראה, ולכן אנו מבקשים להונן לפניו ולזבוח לו עורה, ואם ימות בלנו וזה ניב רע לך, כי ימותו עבדיך ועשה מלאךך, כי גם לך נמקנה הצאן והבקה, ואעפ' שפרעה וכל עבו אינם מתחדים מיד וזה האלהות כי אין אלהותם, אבל גם הם מודים שניינו נמי, ראוי לו שירא וופחד מאליהם שקבלו עליו, נס עכיפ' ראוי לפרט שירחיק ממקנהו כל אפשרות רע, כל שכן בהיות דמיון זה המקנה בזה הפהחה ואולי ימותו בדבר מפחד, והנה היה אז מפוזר שם, כי זה העם, רצוני ישראלי, הם על אמונה מיוחדת להם, כאשר היה או שיש לנו נמי אלהות מיוחדת:

¹) נגד רשי.

(ב) תפריען, זה השורש עשה אבן קמח¹) בוה שלשה עניינים, האחד ביטול והשני גליי והשלישי נקמתה, ואולם אצל אין לו כי אםطبع אחד כלל, וענינו שלוחה הדבר והחפש חיבורו וקבוצתו, וכן נאמר פרעה אל העבור בו (משל' א' י'ג). וכן ותפרעו כל עצמי (שם כ'ה), וכן פרעה אהרן (שמות ל'ב כ'ה), פרישו שלחו אהרן ווציאם אל השלווח והחתפשו אין להם חבר ור��ין תחת מושל או מגבל, ומזה נקרא יצאת השער דמתפשה דנה והנה פִּיא, כאמור נדל פרע (במדבר ז' ה'). וכן ופרע את ראש האשא (שם ד' י'ח), כי בעבור שיתיר אנדרתו כי יסיר המצנפת והצעיף האיגר השער, דנה הוא ישולח הנה והנה סכוב הראש, וכן האכל בהתנוודו באמור דאישכם אל תפרעו (יקרא י' ר'), כי בחתרמו יתיר אנדרות שערו, כי יפל מעל ראשו וכובע זולת זה מהרברים האונדים והמחברים השער, עד שישולח הנה והנה בערבותcia סכיב הראש, ואם איינו נתק משרש, וכן מעין שלוח בפירוש פרעות בישראל (שפתיים ה' ב'), וכן כי הפריע ביהורה (דביה'ב כ'ח י'ט), הכל שלוח והחפור קבוץ העם, וכן מראש פרעות אויב (דברים ל'ב מ'ג), כי השם ישולח ויפור ויפין עם האויבם הנה והנה אין מקבץ, ומזה נאמר פרוע חבו או מעות, כי הוא שלוח מאתו הבכוף הצורף והנגנו, וכן אמרו פה תפריעו את העם, חשלחים ותפוזם הנה והנה לשמעו דבריכם בנואלה, ונם הם בוה נואשים זולגים בחוכחה שואפי רוח, וטעם ממצעשין, כי היה ראוי להם לעמוד מוקנים ובדוקים במלאותם: לבו לסלבותיכם. כמו שאמר א'ע' למשה ואחרן בוגר כל ישראל, כל שכן שגמ לפניו או היו וקני ישראל שהם ראשי העם כמו שפירשו:

(ג) ההן רבים עתה עם הארץ, הטעם עם בני ישראל עושי המלאה: והשבתם אותם מסבלותם. כמו שפירשו תפריעו את העם:

(ד) חנוגשים, הם מצרים: שוטרין, הם עבדים שם תחת הדונגים. והוא קונשולש בילע:

(ה) וקוששו, פעל קש. וכן עופר בעטר (шиб טז י'ג), והנה אעיפ שמלת קש וחבן הם שמות נרדפים. יש מעט מוער הבדל בינוייהם, וכן העיין בחרב ומאלת, ובכלל כן העין בכל השמות הנרדפים, אך מזר שההבדל הוא דבר מועט אין לו רשם. יՃק לומר עליהם שאין בינוים הבדל, וכן לפי דעתך נקרא הקש תנן, כאשר יושם

¹) וכן בס' השרשים 413.

להתערב בטיט לעשות לבנים ולמבנה. עד כי חבן שרש' בנה ולכון אמר לקישש כש לחבן, זה דומה למה שנקרא גורת הקרמץ באשר יושם בהקש להוליד תולדחה¹:

(מ) מטבחנה, או תוכנן, שורש חבן, מאמרו וחובן רוחות יי' (משלי טיז ב') ולו נחכנו עלילות (ש"א ב' ג'):

(נ) ואל ישעו, בטעם וישע יי' (בראשית ד' ד')²: בדברי שקר, רמו אל משה ואהרן:

(ו) ויפין, רמו לפועל הרחוק אם פרעה אם הנוגש או השוטר³:

(ז) אצים. ממהרים: ביהיות התבונן, הטעם מincן להם עי' פרעה ועבדיו:

(ח) ויבנו. הוא מין הכהאה הנחוג בארץ החיה, והוא להפכו לארץ ולהפכו בשותים: עליהם, רמו לבני ישראל, כי הנונשים המצריים שמנו שוטרים עברים על כלל עם בני ישראל: כהמול.

יותר רחוק מה מול הנזכר באמרו נס תmol⁴:

(ט) וחמתה עמוק. הטעם עם מצרים המשילים בהם, כי הנונשים הם פקידים וראשים לעם מצרים, לנין עלייך המליך להוכיח ולמנוע והם:

(י) אותם ברע. הבני באותם, יתבן היותו לשוטרים אם ברע הוא שם לפועל אשר זה הנכין, ואם אפשר שוויהبني לפרעת ולעבירה, יהיה ברע שם לפועל נטו בהרע:

(כ) אשר הבאשთם את ריחנו. זה מליצה צחה להפלנת הניעול והמיואם, אמנים הקשר וזה הלשון עם בעינינו נכון מאד מה שאמר אי'': כי בעבר הייתה החמש הרגשות מתחबות במקום אחד במעטה, והוא הנקרה החוש המשותף, לנין נכון לקחת כלשן מין אחד במקומות אחר, מצורף להה כי העינים רואים עשן בדבר המעליה ריח רע כי יהיה עשן, ובכן הוא נראה עשן אף האדם: להתחרב. יחסו למשה ואהרן, כאלו נתנו חרב ביד המצרים להרוג את ישראל:

¹) וכן מבואר בס' "שורות בסוף" בארכובת.

²) וכן הרשב"ם, ועיין ביאור שהאריך בזה.

³) וכן הראב"ע.

⁴) ר"ל באמרו כתמול הוא יותר רחוק בזמן מאשר נבין מן תmol, נטח היום. ועיין רשי' זל' והמברא.

(ככ) וישב משה אל יי'. נם עתה חרד משה כמו שוחר רוחו בנסוף קצת ישראלי בעי (חוושיע ז' ו'). אילו נם ירא משה לנפשו פן יפגעו בו בני ישראל, כי גורת השם הייתה על פרעה להם ולאבדם, ונחן רשות למשה לאחיהם. ולא ניתן לו רשות על ישראלי אם יקומו עליו כל שכן כי אם ישחיתם מה הוועיל בשילוחתו ובכונתו זהה דומה לעניין שטשון שהשם השליטו להכות בפלשתים ולהוציא את ישראל מידם, ולכן לאלו הפסות שופרנו כאשר ירדו אנשי יהודת אל סלע המחלקות לאסרו אמר להם השבעו לי פן תפגעון בי אחם (שופטים טיו יב). עד כי הניח להם לאסרו, ובאשר הגע לפלשתים מיד וימסו אסורייה, ושלחו ידו לחוי חמור ויך בס אוף פלשתיים. זהנה מבואר כי חשב משה שתכנף באו לפניהם פרעה וקל מעלייהם, ועתה נחפהז הוא. עד שנסתפק משה אם הגולה נמנעת, בריאותו המליך מהוויק בס נם היום נם יוחדר ממה שהיה לפניהם, לנכן ענהו השם כי עוד יראה ההפני לזה בחכלית המרחק, והוא אמרו עתה תראה ונורא, אבל אמר לנו אל תירא ואל תחת כי אי אפשר זה פתאות וברגע אחד רק בהדרגה ברاءו, וכן היה מעט בסדר המכחות עד שבאחרונה שלחם ונרשם בחזקת, ואעיפ' שיזו רוצחים לעמוד לא יעומם פרעה ועמה וזה הפלגה נזהלה בשלמת פועל נמרץ, מתחך להפר בחכלית המרחק, אך זהה בדרך אמצעיים רבים מדרגה אחר מדרגה כشعור השם ית'. וטעם ר' (ה) ביד חזקה, יד פרעה ועמו, כאמור עוזר ותחזוק מצרים על העם למחור לשלחים (יב לג). ודי בזה לפי בונתו הנה:

פרק ש' וארא.

(ב) זה השורש כלל לכל המראות, וזה אם במראות הלילה אם במראות היום, וזה אם בנבואות אם בזולות נבואות. כי הנה כתוב על יעקב וירא אליו ויטול על צוארו (בראשית מז יט):

(ג) שדי, כמייש החניד מנצה, ובן כkol שדי (חווקאל א' ביד), והיה שדי בצריך (איוב כיב כה), והוא תאר כמו ذיו: ושם יי', כמו ובשמי כי איות השימוש נכוון להסרה ולהזותם בבה, ואולם בכך שיהיה בית בא למשרת נם זה, וטעם לא נודעתי להם. הנה מצאנו בהורה בדברו השם עם האבות, שיאמר להם אני יי' כמייש בזה למשת אמנים לא הייתה בידיעה ההיא להם ידיעה במוחלט ובפתום כמו שהוא

במשה, וכבר הורעתיך כי הדבר אחד בשם מופת עד'ם, יש ממנו מופת מוחלט ובסתם, והוא המופلغת בתכלית, ויש חלוש למטה ממנו, עד כי על החלוש יציר עלייו לומר שאין מופת, וכבר קדם לנו כמה משלים, וכן כלו אמר השם למשה הנה מצאת חן בעני יותר מהאבות, עד כי הם החינו ידיעה מוחלט שמי שדי, אך שם יי' לא ידוע, רציני מה שיקרא ידיעה במוחלט ובסתם. והנה מדורת שדי למעלה מדורת אל, כי אל תקיפוחוק, ושדי יותר מזה, כי הוא בהצלית התקופה עד שהוא מנצח הכל, וזה כל השפלים נס המערצת מן הגנולים. אמן יי' שהוא השם הנכבד, כבר קדם לנו פרשו נפרשת בראשית, ורחקנו מעד מדעת א"ע גם מדעת הרב המורה, ויי' יבחר הטוב:

(ד) ובם הקומי את בריתך, מלחת ונגס יורה לנו כונת מה שקדם ואם הלשון קזר, והטעם כאלו אמר השם למשה כי בעבור יתרונו על האבות — ואם הוא מעולים — בחר בו להיות שלוחו בוה השיליות מן הגנולה, لكن טעם אמרו ית' למשה אני יי', הוא הנזכר למעלה השולח אותו לתרון ההשנה והשלמות שבך, כי אתה נдол מהאבות, لكن על ירך יגאל זה העם. ולא קדם מי שרואין בוה لكن עתה יגאל, ועוד סבה שנייה בהנאלם, וכי שלחתיך זה ימים לפרקעה לנאל וזה העם, כי הקיימות בריתך כאשר בריתך עם אבותם; וגם זה הכרית אינו רק אחר ד' מאות שנה, והנה מעתה, רצוני אחר הגנולה יחויקו בדרך ללבת אל הארץ, ועוד סבה שלישית כי רוחתני עליהם בעלייהם בשמעי נאקתם עתה, וכן נכרתו בריתך עתה כאלו נאקתם הוכתרתי, א"כ הנה שלוש סבות בנגולה ונגס בהוויה עתה לא קידם זה:

(ו) לבן אמר לבני ישראל אני יי', אפילו שיש הבדל במשמעות בין זה השם ובין אהיה אשר אהיה, הנה העני אחד כמו שקדם לנו בראשית: בזורע נתניה. בדרך כלל לוחם חרבי שלופה בידו נטיה על אויביו:

(ז) ולמחתי אתכם לי לעם. בעבור שבתחלת העני לא דבר משה להם במצוות השם. רק עלה אתכם מעוני מערים אל ארץ הכנען כאשר היה זה הכרחי להציג להם תחילת להרחב לזכותם תפ ונשימים, עד שיתחילו בדברים מושכים הלבבות. להבנם באמונה בשם הנכבד אלה אבותם לא זולתם. שב השם לצאות למשה שיטוף עתה לומר להם דבר אחד יותר עמוק, כי בן הוא מטיב הלימוד, רצוני שיווחל בכל ואחיכ בעמק, כי ש לאותו העם, גם להיותם כלל

המן, וכן צוה השם למשה שיאמר ולקחתו אתכם ל' לעם וכ' וזה בענין אמרו לכם תהיו לי מלכמת כהנים וכו' (י"ט ו'), והנה הות עם יי' וככהנו ונוי קדוש, שזה חכלית שלמות הנפש לא זולת זה, לכן אמר כי אז וידעתם כי אני יי' אלהיכם, אבלו אמר כי אפילו שאני שולח עתה לכם ביד משה, אני יי' נס לפנים אהוה אשר אהיה, די לכם בוכירות השם כי לא תוכלו להשיג וזה השם שהוא ידיעת התבכליות מכל החבמות, עד שאקח אתכם לעם, וזה יהיה בקבלת התורה ושמירתה, שענינה מצות כוללות ידיעת כל ההכחות כולם ואיז וידעתם וכו' והנה אני בעבור שങראתי יי', אכן אני הווא המוציא אתכם מתחת סכלהות מצרם, כי הוא ית' העלה הראשונה, והוא לבדו העושה הנפלאות עד שתניינו למכת בכורים, ואם תדרשו מה שיקרא ירעה במוחלט, כמו שנדרה אריסטו שהיה המופתית בכל תנאה, ומה מאר הפלין השם בו החרוש ששלח להם עתה, וזה לסבוב, האחת מצד האמת עצמה, והשנייה פן יאמרו קצת הנמצאים שם או הכאים אחריהם כמנון היום, כי תכליות גנות והעם, לבך למה שאמר להם בתחילת הענין ואומר אלה אתכם אל ארץ זבת חלב ודבש, כמו שיטענו הנזירים עליינו תמייה לבן צוחו בו הטה לך השני שנגיד להם התבכליות העיקרית, והוא הקודם במעלה, ואם לאחר קודם בזמן והצעה לה כי תיקון הנוגה לתכליות תיקון הנפש, לבן ציווה ניב כי אחר זכרו וזה התבכליות העיקרי בראשית דבריו עתה יזכיר להם אחורי בסדר השלמות הקודם בזמן, שהוא כמו שאמרנו תיקון הנוגה, והוא אמרו והבאתי אתכם אל ארץ וכו', כי אין עדין חוקי האמונה בשם ית', כל שכן אחורי חרי אף פרעה, שישפיך להם הטענת התבכליות העיקרי לבך, עד ששמהו בו כל שכן בilm, לבן אחר שהקדמים העיקרי ברואי לו לקדמת מעלהו התפליל לו אחורי הטעפה, וראה חכמת המלמד הטוב, איך עשה להם שלוש מדרגות, כי בתחילת הלימוד שלא ראו מאורות מעולם, וכל התבכחות קשה, למדם דעת השם הנכבד והכenisם בברית תחת זה המלכבות לteborgות טוב גופני לבך, והוא אמרו למעלה ואומר אלה אתם וכו', ובפעמ השניות זכר להם וזה התבכליות הנפניא ועוד אחר שהוא רוחני עם שהקדמים הרוחני לנפניא, להרים כי הוא הקודם במעלה והוא העיקרי, ובפעמ השלישית והוא ביום מתן תורה, שאו היה התבכליות ונמר הנקיטם בברית יי', לא זכר להם רק הרוחני והוא אמרו ואתם תהיו לי

ממלכת כהנים ונומי קדושים, כי אzo נגאלו ונודכו הרעיזוניים
ונלטשו השכלים, וראו בעיניהם פועלות זה והארון אשר
לא יעשה זולתו, لكن ראי שיאמר להם זרוחני לבר שתוא התקבילה
ואו גמר הלקוחין והנסואן שנורוינו עמו ית' :

(ח) אשר נשאתי את ידי, כדרך בני אדם בהשבעם בשמות
או בתורת השם, והנה אמר השם לאברהם כי נשבעתי (בראשית
כיב ט'ז) :

(ט) ולא שמעו אל משה, בעבור תוכפות וחדרש וחרי אף
שהיה לפרעה, כי ראו כי כגד חלים ואותות מות, והנה משה לא
היה האומר והמדובר בהם, רצוני הקרוב, כי אהרן היה קרוב כמו שקדם :
(י) וידבר יי' אל משה,ఆעט שראה השם כי לא שמעו אליו
עתה, הוסיף לזרו שישוב לדבר אל פרעה המכבד לבו עתה :

(יז) וידבר משה וכו', זה ממש מהחרדה והבהלה שנפלת עליו
מצד האותות הרוים שנראה לו בחרי אף פרעה כמו שקדם, ואעט
שאמיר לו השם עתה תורה וכו', חשב משה כי לפחות יעמדו כל
בני ישראל, רצוני רוכם, באמונתם, וכאשר ראה שאחרי דברו עוד להם
דברים [טוביים] ונוחמים לא הטו און לדבריה אמר בלבו מה נוחיל
עה, אהרי חרי אף המלך ובני ישראל ניכ, لكن ויד בר משה
לפנוי יי' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אליו, וכו', והטעם בוה כאלו אמר משה לשם איך אלך לפרעה עתה לאמר
זה, והנה בני ישראל שהם רعي ועמי, כי כלנו עבדים, ועם זה הייתה
אומר להם דברים טובים ומשמעותם והוא היצאה מההבדות והכניתה
לארים, ועם כל זה לא שמעו אליו, ואיך ישמעני פרעה שהוא
מלך ועני מעמי, וגם שאומר לו דברים רעים ומעציבים, והוא לשלחה
עבדיו חשוי שהוא כמו שיאמר לו לתת צאניו וסוסיו ובקרי, והלא
הדברים קל וחומר כי מצד זה ההדורש בחרי אף פרעה התפעלו
והשתנו ישראל לרעה באמונתם, עד שהנואלה רחוקה מאד מלבדיהם,
כיש פרעה עצמו שהוא בעל חירוי ופועלו בעצמה וכי בכל וכה אמרו
הן בני ישראל לא שמעו אליו וכו', ואילם אמרו ואני ערל
שפתים היא טענה אחרית,¹⁾ בלומר ועוד כי אני ערל שפתים
כאלו יאמר הוא לשם, אולי ייק מאיד אל המבוקש באשר אני ערל
שפתים, וזה בדברי עם פרעה, כי עם ישראל כבר נתן לו אהרן למליין
ודוא, רצוני אהרן, היה המדבר והקרוב לישראל, لكن ענה לו השם נס

¹⁾ ובהו יבוא על נון הקץ שהתקשו עליו המפרשים.

בזה, והפקיד רצינו וצוה אהרן להיווחו מליען ומדבֵר קירוב גם לפרטעה
זה אמרו:

(ג) וידבר יי אל משה ואל אהרן ויזום וכו', כמו שנשובה
עד לבאר זה:

אמר יוסף, יש בזה המאורע מתחלה עניין נבואת משה עד
היום שתי שאלות הרא שוננה איך יזרהר משה כלל אחר מוצאות
השם בעצותו לו לעשות דבר, עד שאחריו דבריו ישנה ויפחד, וזה לא
אחד ולא שתים לבה, אבל שבע פעמים עד הנה, אין זה כי אם חט
ושלום חולשת האמונה בו ית', והשאלה השנייה דנה השם ית' והוא
השכל הנמור השלם וכן תמיד בפעלו, ואין ישתנו הנחותיו עד שימושה
כאמו הוא יועץ יותר שלם נתן עצות הגנות אחת לאחת לו ית',
וזוא תחלה בהיות אהרן מליען לשואל, ושניות נס לפרטעה ולמה לא
ענשו השם הליוון למלך נתנו? התשובה לראשונה חילתה שיתיה
נזרות משה ופחדו מצד שיחדרה בשם ית', אבל מצד הדתו מהרדר
בעצמו ובנפשו, שמא איננו מבין מה שייאמר השם לו, כי דבריו ית'
קעריהם וסתומים דקים וקשימים, כי כן ראוי לו, וחלאל כן
הם דבריו בכל חכם, אף כי האל ית', אין רשות לעבד העומד
לפני האל שבקש ממנה על כל מלאה ומלה פרוש ופרושים, אבל הוא
מדבר עם חברו, לכן היה משה עבר יי כשמי דבר השם חישר
תמיד שכלו והבנתו, עד שהוא חרד ומתפחד משננה עצמו וכי מעצם
חכמתו, כמו חכם ירא וסר מרע וכו' והפכו ונפיל מתענדר וכבותה,
(משל יד טין), וכן וערום יבין לאשוו, והשם ית' לא יעשה
עבדיו מה שוטטים, כי אין לו חפץ בכם לילם, אבל מן
החכמים החוקרים להבין תוכות הדברים ובטעמיהם
בכל סבותיהם וסבותם סבותיהם בתכלית, וזה איננו חולשת
האמונה בשם ית', אבל הפכו רצוני הפלנת חזוק האמונה בו אשר זה
הכוונה באמורו חמיים תהיה עם יי אלהיך (דברים ייח יג), וזה היה
סבת נזרות משה וברחו, עד שעמד על תוכן שלמות הענינים בחיקותיו
בהתבוננותו, עד שהגיע לו הנבואה המשלמת לו בזה השילוחות, באמרו
וייאמר יי אל משה ראה נתחיך אלהים לפערת
ואחריה, ויעש משה ואהרן כאשר צוה יי אותם כן עשו, כלומר
בשמחה וב טוב לבב, ואין ספק שמשת, אלו היה בתכליות שלמותו
שהגיעו אליו בספר הכתוב בכח תשא, שנאמר עליו ודבר יי עם משה
פנים אל פנים, וכן וראית את אחורי וכו', לא הגיעו לו אלו

החרדות אף לא אחת. אמונה עתה איננו עוד באותו תבלת השלמות, ואמנם היה גם עתה במדרגות שלמות יתרה על כל הנכאים שהוא. והתשובה לשאלת החשניה חיללה שהיותו משה יועץ לשם ית' רק יועץ לעצמו, ועצותיו אשר ממנו לעצמו מאות יי' דם לו, כי יי' יתן חכמה מפי דעת ותובנה, ואין ספק שהשם ית' ידע טרם בא משה לפניו כי לחטויו משה מעט מלאחים. יצטרך שהיה אהרן מלין לישראל ונום לפרעיה, והנה מעולם לא יצא מפי השם דבר מחייב שלילת זה, אצל מי שידע מלאכת החנינו, והשם ית' הוא בעל המלאכה והוא אין כמותו, אמן זה — כמו שקדם — להיזיון פי מלך, אף כי מלך מלכי המלכים, ברמיות ובראשי פרקים בלבד קעד בתבליתו, וכונת השם לעולם שאהרן יהיה מלין נום לישראל נום לפרעיה, וגם דבר השם בלתי מבادر זה בפירוש אבל בכח, לכן, רצוני להזכיר דבר השם כי, רצוני סתום, לא ידע משה מה יעשה, ונבהל להבין אותו הדבר, עד שדמתה חלה שכונת השם באמרו שהוא, רצוני משה לנבר ילקז וירבר הכל, אמר לשם דרך שאלה לא איש דבריהם אנכי, וכאשר ראה שהשם השיבו מי שם פה לאדם, כמו שקדם לנו פירושו, אז אמר שלח נא ביד תשלה, כי לא עמד על כונת השם ולא הבין רצוני בדברו הקער, כי מי יבין, ולכן לא ידע מעצמו להמציא התתמנויות הרואין בהרכבת שניהם, רצוני השארו והתחבר עמו אהרן, נום להיותו חסר מלאחים, לא נבהל בפעם הדואשה רק על ישראל, כאלו שער שהיוו ערל שפתים רע בדברו עם ישראל, לא בדברו עם פרעה, ואולי למה שקדם לנו כי לישראל יציריך אורך בחצעות יותר מפרעה, ולכן אמר שלח נא ביד תשלה, כלומר שיצא הוא מן הכלול וישוב לרעת צאן יתרה או ענהו השם הלא אהיך הלו, ידעת כי דבר ידבר, כאלו פריש השם לו או כונתו הקדומה וכי היה רצוני חמיד כי אהרן יוחבר לו כי יהוה המלין.

ואם תטען עלי אם כן רצה השם נם חמל נם שלשים, מרודע יותר אף ה' במשה? אשיבך כמה חשיבות, וזה כי על דרך משל, ע"פ שהאב יודיע ובכיד חסרון בני יחידי הנה הוא תמיד כועס ועצב, כי יעשה או יאמר חטויות, לכן על דרך דברת תורה כלשון ביא, נתעצב השם כי היה משה חסר מעט מן האלהים בכל עניין כי אלו היה שלם לא היה ערל שפתים, נם לא הרבה טענות לשאלות בכל הענין הזהו, ולא היה הדרבר נשגב בעניין, ועוד אילו היה אלהים היה מכין הלשון הקער שיצא מפי השם, והוא מבין שכונת השם הייתה

בתחלה הענין שהריןילך עמו למלין, ועוד אלו היה אלותם לא היה נוטע עצה בלחוי הונת כמו שעשה באמתו שלח נא ביד תשלח להוציא את עצמו מן הכלל, וכן כמותו באריין, והיה ראיו לומי שלח אהרן עמי, ולמה לא יחרה אף כי בו על כל אלה ואלו היה כמותו ית' לא חרה אטו בנה כי אין חרוי אף מהיב תמיד בעט ועצבון, כי חרוי אף הוא חום באפק, מחוק רוח חלב בדברור החצוני, כמו שנראה זה תמיד ואם אינו מכעם על דברה כמו שיקרא לדורש ברבים, ועוד אבאר זה באמתו ויצא מעם פיעעה בחורי אף (י"א ח'), ועכיפת התגנאר כי רצין השם הקדום היה כמו שהוא בתכלית, וכך אמר השם לו לשון מורה ע"ז, והוא אמרו הלא אהרן אחיך חליו ידעתה כי דבר ידעתה שהוא לשון עבר, מורה ראייה מבוארת מה שאמרנו, וכן רצין השם הקדום היה כן, אבל משה לא היה מבין זה, כי זה אכן אמר השם לו בגערה ובתמייה, האם לא ידעתי אני יסודתי כי אהרן דבר ידבר ברצון נפש בוה השילוחות ביןך ובין ישראל, וכן היה כינתי אבל אתה לא הבינות:

(ד) אלה ראשי בית אבותם. רמו לבני ישראל, ולא אמר כל בת אבותיהם, ובעיט שהיה בזה מלאה כל נכר קדם לנו וכורן העברות¹). והנה זכר מאלו ראשי בית אבותם שלשה לבה, כי הספיק לו בהגינוי ללי שהוא ראש שבת משה ואהרן, אשר ספור זה היהם הוא בעוכרם לבה, ואפשר אצל מאדר שהרמו באבותם הוא למשה ואהרן²), אך הקרים וכירת ראובן ושמעון לסיד היהם, כי הם אחיו לוי הקודמים לה, והוא אמרו אלה ראשי בית אבותם, עם זכרו ראשונה אחיך ראובן ושמעון, כאמור אלה שמות בני ישראל (בראשית מז ח') עם זכרו ראשונה אחיך יעקב:

(ה) ואלה שמות בני לוי, וזה העיקר כי בא עתה להציג יהם משה ואהרן³) כדי שייהיו נודעים לכל, כי מעתה נنمלה ההסתכמה בשילוחות בלי שום פקפק וספק מהם, כי עמדו על אמתת המכון מהשם ית': ושני דמי לוי, הנה נכר קדם לנו בתחלה בראשית ובמקומות אחרים, כי התורה בספריה תורה לנו אי זה דבר הוא עיקר

¹) ר"ל הראות כל ע"ד העברות.

²) וכן הראב"ע.

³) לשון הראב"ע.

הספר או כי זה לא במה שיאירך בעiker ויקער במה שאינו לעiker וכן עשה בזה הספר, כי האירך להודיע שני חי לוי, ולא חי ראובן ושמעון אחיו, וכן שני חי קחת ולא שני חי גרשום ומררי אחיו, גם הודיע אשת עמרם ושנינו, לא כן ביצהר והברון ועוואל אחיו כל שכן שרואי לו להאריך באחרן ובנו כי הוא העיקרי. אמן לא זכר בזה אשת משה ובניה, כי כבר קדם זכרם, מצירף להיות אשתו בלתי ישראלית כי החברה הביאו לו זה כי בורה ועוני היה נס לבנו אין כרונן עיד להם בכהונה ומעלה בבני אחרון, אולי לא הוא במדרגה דאיתו כי לא הוותה אשתו אליו ישבע בת עמיינדב אשות נחשון והדומה לה, וכי העות מופלאות בחזרתו השלמה מלבד :

(כ) ויקח עמרם את יוכבד דודתוג, כבר קדם לנו בספר הזה גם בספר הסוד תקון מלאכת השם בתרותו ההתימית, כי אמר לעמלה בטעם במקום העיקר לתולדות משה וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי (ב', א'). ופה זכר העניין בפרש:

(כל) ובני יצחו, כמו שזכר בני ראובן ושמעון אחיו לוי לכבודו ועל צד החברת, וכן בני גרשום ומררי שהם אחיו קרת, כן זכר בני יצהר ועוואל שהם אחיו עמרם, ודי אם זכר שנים ואם שלשה הם¹) כמו שעשה באחיו לוי ואם ריבים הם, ועוד כי כל מה שירד ויתקרב לאחرون ומשה, ראוי שימוש בזוכירות הטפלים בספר, ולכן לא יזכיר מאשר במדרגה אחרון רק אחדר, והוא קרח כמו שאבאר עורה, אבל בחר מן השלשה יצהר ועוואל, אולי היו יותר נכבדים, ואולי למה שאמור אי' בעבור קרח ומישאל ואלצפן שיוכרו עוד בתורה על טפורים עתידיים: (כג) אהות נחשון, אדם נכבד וחשוב היה, אכן נבהיר להיותו נשיא שבט יהודה:

(כד) בני קרת, מכואר כי אחרון וקרת הם במדרגה אחת ביהם, כי אחרון היה בן עמרם וקרת היה בן יצהר, והנה עמרם ויצהר בני אב אחד קרוב, וכבר נהג כל זה הספר לזכור הבנים ממדרגה אחת, אבל מתחלף ברוב או במעט לפי הראוי, עד שכאשר הגע לזכירת בני אחיו עמרם, לא זכר כלל או רוכם והם יצהר ועוואל, וכאשר ירד עוד לזכורת בני אלו הבנים, רצוני בני קרת ונפנן וכורי ומישאל ואלצפן וסתרי, שהם, רצוני קרת וחבריו הנוגרים, הם במדרגת אחרון לא זכר

¹) יצהר הכרון ועוואל.

מהם רק המועט, גם לא [גולם] רק אחד והוא קדרה, רצוני שהודיע
בנוי אבל בחר בקרח מכל השזה, כי הנזכר הראשון גם הוא
המפורסם יותר:

(כט) ואלעוזר בן אהרן, אין לשאול טעם למה ידקיק מאחרן
ולמטה אף בתינוקות שבעירסתה, כל שכן שרואו לו לזכור עניין אלעוזר
שבחן תחת אביו, וכל שכן פינחס בן אשר לו ולבניו אחורי הכהונה
לעולם, והנה פוטיאל היה מבני ישראל אדם גדול ידוע עצמן, כמו
עמנידב שקדם זכרו, אולם למה נקרא שמו פוטיאל לא ידענו¹, כמו
שלא נדע למה הוא שם אהרן² ועמנידב ואלעוזר ואיתמר ווילת ות.
כי אין אנחנו נבאים, ואני אין לנו לדקirk במה שכותב בסבר:

(כו) הווא אהרן ומשה, אמר המשם אהרן ומשה אשר בארכנו
יחסם, והקדים אהרן למשה כי היה קודם בזמנם, ולהפלגת הענן וההעריה
עם צחות לשון, ישוב עוד לזכרם בהפטוך סדר כמו שיאמר הווא משה
ואהרן (פסוק כ"ז), להיות משה קודם במעלה לאהרן, וזאת הקידימה
נראתה בו, ווחלה בזו השליחות כמו שמכואר, עד כי היה משה
לאהרן כמו אלה כמי שקדם זכרו, וזה היתרון והעתלה לכל דבר
שבקדושה אשר למשה על אהרן, עד שעזב ראנון אף בכל ספרות
הנה זה נתחדש בו ביום שהחל השם לדבר עמו במצרים, כי זה אמן
נתחדרש בפועל בהודעם אלו שני האחים יחד במצרים. אחר שאמר
השם לך לקראת משה, אשר בהברה הודיע לו השם בונגו והוא כי
משה היה לו לאלהים, כי הוא יותר ממנו כמה מעילות בהשנה,
עד ישכתב תכף אחיזו וילך משה ואהרן (דר' כייט). רצוני זכרת משה
ראשון, אשר מבואר שהוא יום מדבר השם עם משה, כי על פי
י"י יצא ויבא, ולכן יוכיר אחיך דיבור השם עם משה, ואני שס חברה
לאהרן רק מעט בחברת המלך, והכוני בזו כי בעבור שוכר אהרן
קודם בסדר למשה, הלוּך מה שנרג מתחלה צמיחה עניין משה עד הנה,
כי המש פעמים נזכר לפנים אלו האחים יתירה, ומשה קדם בסדר לאהרן,
ויש לטעון לטעון ולתמה עיו החלפת עתה, רצוני בקדמת אהרן למשה
כאלו עתה חשש כה משה ונעה לאהרן חיללה, لكن על כל צד

¹) הלא נדע שפיטם עגליים לעוז?

²) בם' דבחי' למשה, נקרא שמו אהרן כי בימי הריוונה הילל פרעה
לשפטן דמי זכורות ארץ, וכן הוא בש"ד ר' כי בפירוש: והעטיר הקב"ה גואל
זה אהרן על שם התהרוון וכן מרים ע"ש ומרורו.

ההתקנצלות לזה שב לזכור המאורע הרמו והוא השליחות שקדם זברת
ואמר הוא משה ואחרן רצוני משה קודם אהרן וסתך לו ויהי ביום
דבר יי' אל משה בארץ מצרים כלומר ויתן זה רצוני זאת הקידמה
למשה על אהרן ביום דבר יי' וכ' רצוני שאנו נתחרשה בו הקידמה
זהות בסדר מצד קידמת מעלהו שנתחדרשה לו או בפועל כמו שכיארנו
כى משם החלה חתורה לזכור משה ואחרן בסדרו משה לפני אהרן
ולכן קודם וזה החושש היה אהרן קודם נס בסדר למשה להזות קודם
בזמן נס במעלה בפועל איכ' מה שאמר הו אהרן ומשה שהוא רצוני
על כירת ענינים קודם וזה החדש היה כהנין וכראוי אבל מעתה רצוני
מעת החדש וראי שיחפה הדבר איכ' אמרו ויהי ביום דברה אבל אמר
ואמנם היה וזה ביום דבר יי' אל משה בארץ מצרים כלומר והחדרון
למשה עד שהיוה קודם בסדר עם אהרן כמו שכחכנו — הוא משה
ואהרן ולכן יש בזה הפסוק פרשה כי מפסיק הפרשיות בזה לפי
דעתו, כמו שקדם משה עצמן שהוא מחבר הספר מפני הנכורה, ועוד
נפרש בעורת השם הפסק וייחי באישר תמו¹ בהגעינו למקומו
אם יחני השם, ואתה בני הבן בספר החפט הנדול א' ע

וראה איך עניתה ואיך עניתנה ודאי בזה :

(כט) וידבר יי' אל משה לאמר ערך כמה פעמים אני שונת
לזכור כי דרך הפלוסופים והחכמים כולם בספריהם כאשרתו וחבריו
לשנות עניין וענינים, ואם קודם זכרם, זה רך להציג ולדבך הענינים
ולקצתם בלב הרואים, וכן נהגה התורה בכמה מקומות, כמו שקדם לנו
בספר הזה, נס בספר הסוהר, וכן עשתה בזה, כי בעכיר שהפסיק
הענין בזוכירת היחסים, שב אל מה שקדם, ודו אען השליחות וחחישבה
למשה ולאחרן ייחה, נס לישראל נס לפערעה, لكن ישנה מעט ממה
שקדם וזה בתכילת הקוצרה וכיו' להצעה ולדבך הענינים, וזה אבל אמר
והנה ידוע כי השם דבר אל משה וכו', עד שהשיבו משה הן אני
עד שפתים וכו', ולכן ענחו השם ראה נתינך וגוי עד שמעתה נתישב
השליחות להם :

ז (ה) אלהים לפערעה, כי משה כמו אלה אף לפערעה, כי
דור השם לנור גורת על כל מלכיبشر ודם, ולא יאמר הוא ית'
זה להם, אך ישלח להם נביא שדבר אליהם, וכן יעשה משה כי
אהרן היה הנביא, איכ' מדרגת אהרן בדברו אל פערעה

¹ יהושע ר' א', שהוא פסקא באמצעות הפסוק, ובקצת ספרים תחילת

בערך אל משותם ביחס ירמיה עד'ם בדברו עם צדקהה
בערך אל השם, וזה כאשר נחן השם טבעתו בידי משותם ומסר לו
כל העניות והליך לו כאלו אמר השם ית' לו: כל אשר בלבבך
עשה באלו אתה אלה במוני או אתה עצמי אך כי
בעונת להיות משה חסר מעת מלאחיהם, ואין ראוי שיעומו כל העניות
לו בוגלה עור השם כלל וסימתו, אמר (ג) כל אשר אצוך, וכי
מכואר:

(ג) ואני אקשה את לב פרעה, מה לנו לכל הקושיות וכל
ההתרים שהברço הקודמים ע"ז והנה ההתר הכלול כללות רב בנה
מכואר בעצמו בהקרמה אחת פוללה יודעה לכל, עם שהמוראה האריך
ביה (בפרק האחרון משני) יਊן שמה, והוא כי השם הוא הפעול
הרוחק לכל העניות הנמצאים, כי דה הטענה הראשונה הפעולה, אשר
זאת הסבה היא האחת מהארבע סבות שהוויה לכל עניין נמצאה שייתה,
זה מוסכם מכל החכמים אם יהודים אם יוננים אם ערביים,
ומעתה מה לשאל אם השם מקשה לב בני האדם אם הוא קשה
עורף, אי מאמץ רוח האיש אמיין לב, ואם מתחה מדרכיו האיש התועה,
והוא מכואר שככל זה בכלל ההקרמה הכלולות כי הקושי והאומץ
וחתעה כל אחד הוא נמצאו מן הנמצאות, ומה לנו לפטוקים הכתובים
בתורה ובמקרא, והנה זאת ההקרמה הכלולית, הוא יודעה לנו ולכל
הימים בתחילת יסודות כל עניינה, ולא די לנו לומר כי אשר בבחירה
האדם הנה הפעול לו השם ית', וזה אם טוב ואם רע, אבל אף מה
שבקרי ונחרותם, שהוא מין אחד נפלא, כמו שהתבואר עניינו בפירוש
הטבע, יעדך עליו לומר שהשם הוא הפעול הרוחק לה וככל הוא ית'
הוא העליון שבכל המציאות, וכל המציאות מהמלאך עד מרכז הארץ
הוא למטה ממנה וזה אם עצם מקרה, ובכלל אי זה מציאות
שיהיה, והשם ית', אשר פעיל ופועל בכל, רצוני הוא הפעול הרוחק,
ואחר שככל נמצא בעולם אם עצם מקרה, באיז זה צד שיהיה יהויב
שייהו די סבות למצוותה, ואחת מהנה הוא הסבה הפעולת, הנה ראיון
עד'ם בהיותו מתנווע ובוחר הטוב, הנה הפעול הרוחק לו השם ית'
כי הוא המניע הרוחק, ואיבך הוא מתנווע ובוחר הרע, כי עד'ם אם
יתנווע ראיון בבחירהו וילך לכון המקדש, כאשר תשאל מי הינויע,
הנה תענה, עיו במניעים ומנייעים זה על זה, עד שתבלה אל השם ית'
שהוא המניע הרוחק, וכן אם יתנווע בבחירהו וילך לבית ע"ז, כי
הכלל לנו כי הוא ית' המניע הרוחק לכל התנוועות, ועל עד הכאור

יותה, נאמר הנה השם נתן לו בטבע בחירה וזה שיגול לבחור אם בטוב אם ברע, ואחר שניתן לו הבחירה שהוא סיג כולל שני המינים שתתייה רצוני הבחירה בטוב והבחירה ברע, וכבר ידוע כי הסוג כולל כל מיניה, א"כ בתחום לו הסוג נתן לו שני המינים שתתייה הסוג כי ע"ד' אם יאמר השם לרואבן הנה המראה נתן לך, רצוני סוג הצבע עד שהיה מעתה בבחירהו לקחת לו או וזה שירצה מכל מיניו, אם לובן אם שתירות ווילטם, והנה היום יבחר לו רואבן בלובן וזהיה לבן, ומחר יבחר לו השתירות וייה שחור. הנה אנחנו נאמר כי השם נתן הלובן לרואבן ומחר השיחור, והוא הדין אם ננית זה במין האדם עד שהיה רואבן חמיד לבן ושתמעון שחור, וכן פרעה אם הוא בקושי לב תמייה או חום ברכות ומחר בקשוי, וככל זה בבחירהו עצמו, הנה השם הוא הפעול לכל בעלי ספק, כי היא ית' אמר לו בחר לך או קבל לך לכל אשר תחפץ, א"כ כאשר פרעה בעצמו עלתה הקשיים בלבו הנה השם העושה לאותו הקשיים, רצוני מצד נתן לו בחירה לעשות כרצונו, ואחר שתוא הרעosa העושה הקשיים הוא המקשה, כי אין הבדל בין אמרנו פעול קושיה ובין אמרנו מבקשת, כמו שאין הבדל בין אמרנו עושה לבן ובין אמרנו מלבן, ולובן אין לשאול עתה על פרעה מה פשוע, כי אמן גודל עונו מנשוא, כי השם ית' אמר לו בחר לך, וזה הרשות בידו מעתה לבחור בטוב כמו ברע, והוא בחר ברע וזה וועב הטוב, א"כ אין שעור לפשוע, ובכלל אין קץ לכמה צדדים ומינים אשר מפניהם יצדק לאמר לשם ית' שתוא הפעול לכל, גם יצדך לומר עלייך ית' שתוא אינו פעול הרע גם לא הטיב, וכבר קדם באיך זה צד יתקנן שיצדק יחד החזיב והשלילה המתנגדים, ומעתיה סורה כל טענה אפשר שchapol בכל התורה והמקרא כולה, ודי לנו בותה לפי כוננתנו בפרש התורה:

- (ד) ונתרתי את ידי, כלשון בני אדם: בשפטים גנולים.
- דטעם ישוכבלו מצרים :
- (ס) וידעו מצרים וכו' מה שלא ידעו לפנים, כאיש שאל פרעה מי יי' :
- (ז) ויעש משה ואהרן, זה כלל, וھצעם מעתה התחבירו יחד לעשות כפי שהונחה החסכמה:
- (ז) ומשה בן שמוןים שנה, כל זה מדרוך מוכירת העניים העיקרים, כל שכן שהודיע לנו כי הם זקנים באים ביטם, שוה טוב מאה, מצורף למא שקנו חכמה נ"ב:

(ק) ויאמר יי' אל משה ואל אהרן אין חכד בזה הלשון בין שידבר השם לשניהם יחד אם בכוואת או במלות נכוואת או לאחד ולא לאחר, כי מעתה היה זה השליךות שתוף נמור ביניים, לנן פעם יאמר בכתב השם אמר לשניהם, ופעם שהשם אמר למשה שיאמר לאחרן והכל אהיה, רק שנה המאמר להעירנו:

(ט) כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת. הנה קדם לנו בספר הטהר, כי אותן פרושו בלשון רומי שניאל בליעז ומופת פרשו דמושטטיאו בליעז¹) ולא שהיה פרשו מיראנוליו כי וזה פרוש פלא, והם שמות נבדלים, והבאו שם כמה עדים נאמנים. עד שהתבאר שמלת אותן ומופת אינו נאמר ביחס על דבר נמנע בטענו, או אפשרי רחוק, כי אין עניין אליו המלות רק לאמת דריש, כמו שהתבאר עניינו בספר המופת, עד שהמופת בסתם יאמר על הראה הכהרתית, ואתה על הכלתי הבהיר וזה כונתו באומרו ונחת אליך אותן או מופת (דברים יג ה), עד שעל דרך העברה יונח שם מופת על כל ראות, ואם הוא חלשות ואינו רק טימן לדבר, כאמור והוא יוחזקל לכם למיפת (יחוקאל כיב כיד), וכבר כתבענו זה בספר הסודה גם עוד עיזו בחבור טענות טענית לה שיב על חכמי זטני שבקשו להשיג על הנחותי²) ובזרק יודע האמת. لكن אמר השם למשה ולאחרן, כי תבאו אל פרעה ואמרתו לו כי אמר יי' שלח עמי, וזה יאמר לכם תננו לכם מופת, ואמרת אל אהרן קח את מטך וכו', והנה לא אמר לך תננו לכם פל א. שענינו אם נמנע במוחלת ואם אפשרי רחוק, וכן פרשו מירגנאלי בלויה, אבל אמר תננו לכם מופת, והכונה תננו לדבריכם ראהה דכרית והוא שאלתו, لكن אלו יכולו הם לעשות הקש מהובר משני הקדימות הכהרתית, שילידי וזה הדודש המוגבל, כמו שנאמר עד'ם כל אדם חי וכל ذי מרניות איב כל אדם מרניות, היו עושים זה, אבל לא יכולו עיזו ומה להם לעשות עזה, ומماין יצאו להם הקדימות יילידו זאת החולדת, רצוני מה אמר יי' שלח עמי, אבל פרעה להוותו חכם שאל להם בכלל שיעשו לו מופת, רצוני הקש מופת מן המוחשות או המושכלות והם לא יכולו, אבל עשו מופת כולל שהם שלוחי השם

¹) כן בכ"ז. אווי דמושטטיאו (Demonstartio).

²) ומזה נראה שהסביר הכספי תשובה נצחתי על אגרת ותובחת מגלה שליח לו ר' קלונייטוס בן קלונייטוס. ועיין טורת כספ' עמוד 12-11.

וראו לסתוך עליהם בקבלה. עד שעשו עניינים נפלאים, שהם פעולות מורות על שלמית פועליהם. והם פעולות מוחמות ברוב לנכאי השם ושלוחיו, ואחר שיווכבם שהוא נביא ונבחר, יסתמך בז' בקבלה בכל מה שיאה, כי זה מין המקובלות, וכן בירא נס פרעה לחכמים וכו',قالו אמר להם, ומה זה המופת אשר עשיהם לי, הני שאלתי אותךם, הנה שאלתי על הדושן שילוד מצד הקש מופת, אם מן המוחשות אם מן המשכבות, ולא עשיהם זה כלל. אבל החבטים שאמינו בשולחותם כדרך ההמון, כמו שקדם לנו אמר אפלטן האומר, כי האמונה בשליח בדרך הפלאים היא דרך מפוזרת, ואולם דרך היחסים היא זולת זה, ומה תועלת יש בה המופת על הדושן המיגבל וכי תאמנו לא ימצאו בשום פנים הקדרות מולדות וזיהולות, אבל אנחנו נעשה פלאות שהם מופתים וראיות לנו שאין שלוחי השם, וראו איב שיסמך בנו בקבלה בכל מה שנאה, נס זה אינו שווה לנו, כי הנה החכמים והמכשפים שלי עושים כן כוכבם, איב מה שהשם אמר להם שיצוינו מאתו שאשלא איז העם, וכן יחזק לך פרעה ולא שמע אליו:

(ד) **כבד לב פרעה.** הוא פעל עבר או תאה, והבל עליה לעניין אחד:

(טו) **לך אל פרעה בבקר הנה יוצא חמיימה.** ראייתי מנהג מלך מצרים נם דום כי שני ימים בשבועו, והוא יום שלישי ויום שביעי יצא מלך מצרים עם רכובו ופרשיו, במקום ידוע על שפט וזואר לשחוק שם כל היום בבדור הקטן, ואולי לא היה יכול משה לדבר עם פרעה רק באotton הימים כי בשאר הימים הוא ישב בחדרו, וاعיפ שלא וכבר זה תמייד, די אם יזכיר בקצתם למשל ולן היה סדר משה כן, כי יען היות פרעה עומד על שפט היאור בכילהו ובאהלו באotton הימים, היה משה הולך דרך הימים באניה קטנה ויהיה נ Gamb לקראותו בתוך האניה¹:

(ז) **הנה אנכי מכח.** כינוי לשם נב', כי היה המכח במתה אשר בידן ואת אין הקורב, וגם נבון שיתחל משץ לדבר بعد עצמו:

ונלאו. הלאות על העדר הפועל:

¹) ויען טירת כספי עמוד 19.

(יע) קח מטך ונטה ידך. למה נשאל אנחנו מה טעם בלקיחת המטה ובנטיתו, ואנחנו לא נדע כלל סיבות המכשאות האלה ובורך היודע: ונטה ידך על מימי מצרים. התעם חנפת יד בוגר כל דוחות היואר. יכה במקה לעיני פרעה, וטעם לשון הרבים לכל אחד, להיות שם פלנים ויבלי מים בחלקים רבים: ובעצים וbabנים. המים שעשו בבני עצם וbabנים:

(כ) ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם. זה כלל כלל חקלקים ממשנו שקדם ונרכם:

(ככ) בלטיהם. מטעם וחנא אליו בלט (שופטים ד' כ"ד). אבל בהathyם שדרשו להחת¹ מטעם להחת והחרב (בראשית נ' כ"ד). שני אלה המינים בזאת המלאתה, אין להם יחס למלאתה משה שהיא שני החולדות והמכשאות בעצמה חוץ לנפש. כאשר עשה השם, והתעם בהו כמו שאמר אי"ע כי משה ואחרון לא הפכו המים שמתהה לארץ, העוד ויהפכו כל מצרים. ובאותן המים עישו החרטימים מלאתנן:

(כג) ויבא אל ביתו. בערב מתקים שהלך בבקיר על שפט היואר לשוחק כמו שקדם לנו:

(כג) שבעת ימים. השעם שואת המכחה עמדה שבעה:

(כג) צפראדים. ידוע.

ח (כ) ותעל הצפראדי. שם המין בלשון נקבה, וכן הארנבת ורבים בן:

(כ) התפאר. כמו הוכחבר (נחים נ' ט²): רק ביאור תשרנה. כי כן רצתה השם ואין לנו לשאול למה³:

(ו) ויאמר ל Maher, חשב פרעה כי כאשר הודה משה ב מהרה כי עתה הניע תכלית המכחה, לכן איתר הדבר וסבל מכואבן ואמר ל מהר, ומשה הכיר ספן לבו וענחו ב מהרה כדברך למן תדע וכו'⁴:

(ה) ויצא משה מעם פרעה. בבית הגודל נכבר מאיד הידוע נס היום הוא חוץ לעיר מעט, שם היה התבוננות משה עיתה, ואני הייתי

¹) וכן הראב"ע, ולא בדבריו ר' יונה בס' השרשים צר 236, 241. ולא בר' יהודה שמביאו ר"י.

²) וכן בס' השוישום לר' יונה צר 210 שפרט התכבד מעניין כבוד.

³) והראב"ע שואל ומשיב.

⁴) הר"ש בן חפני שמביאו הראב"ע. ואין זכר ממשנו להמחבר.

שם, וזהו גם היום בית קדוש ושם בית הכנסת חוננים שם היהודים אשר בכל הארץות ההם¹:

(ט) והכביד, שם הפעל והוא נבן מאר:

(ז) וייעשו בן וכ' ואחריאמר ולא יכלו, א"כ מבואר מה שקדם לנו בגורות עשה, כי הדבר יאמר על שביעול ועל מה שכח²: ולא יכלן, מה נוכל לומר למה לא יכולו ואנחנו לא נדע טبعי העניינים וסכנותיהם:

(ט') אצבע אלחין, אמר א"ע בדרך האומרים כי לא ידו גנעה בנו מקרה הוא (ש"א ו' ט'). כלומר זה אינו פעול ארדה, לכן אינו פעול משה ואחרון, גם אינו בעבור השם השולח משח הנקר א' י' ר' רק האלים עשה זה, פרעה ומצרים מאmins באלים וזאת המכחה נגורה עליינו מאת האלים³. יותר נכון אצלי שהכונה בזה שהחרטומים להו על כל פנים חכמי לב, וכן מעתה למשה, כי רואו שככל חכמתם הפל, כי הם לא יכולו כלל לרמותו רק בשתים מכות, והת אשדר לחם יחס בימים כאשר קדם, וגם שם היה הדמיון רוחק מאר, ולכן הוו עתה לפני פרעה על חסרוןם, ואמריו — כראוי לחכמים שיאמרו כל מה שיכרו האמת — למלכם דע לך מעתה, כי כלל זה העניין מזה, רע הוא מאי השם כאשר יאמר משה ואעפ' ויחזק:

(י') חערוב, שם לערוביא ממעין חיות רעות: ומלאה, יתכן שהוא רם לנחים או לעורם:

(י'') והפלית ביום הדהוא. אפילו שאין זה מift הכהיה, אמנים הוא ראה כי לא נבדלו ישראל מהמכות רק כמה שנמצאו כתוב בפירוש, כי זה אינו דבר מעט עד שיוינה בספר בנה, ואמנים ראו מאר שלא הוא ישראל בכלל זאת האבה הרעה:

(כ'') כי תרעות מצרים. הנה מצרים הוא הפעול כמו קללה אלחים (דברים פ"א כ'ג). והטעם הבהירונות שמצרים מתעכבים אתם אף לאכול או לרעום כמו שקדם לנו לפניהם, כל שכן שייהיה דבר ור מאר בעיניהם אם יראו שום אדם זובח אותן לשום אלות, לשד גמור לא איש, לבן יסקלנו: הן נזבה. הטעם

¹) ועיין בISTRYת כספ' עמוד 137 ובהערות (1).

²) ועוד כמה יגעו וחוטיפו המפרשים לתירין כ"ג, ומחברנו בכללו בהגノון, יבוא הכל אל נבון, ודבריהם נפלאים לו עד "בשרות כספ'" שרש ע' ע'.

³) וכל אלה חוכן דבריו הרואב"ע וכונתו.

הן אם נובח כי הוא נאמר בתמייה, ולא יודע הפנייש מירטלות רק מהענין, או אם יוכר בפני המדבר ובתנוועותיו, וכבר מנו זה מין אחד מן הטעות בספר החטעאה, ולכון אמרו חכמיינו מפני טופרים ולא מפני ספרדים¹:

(ג) כאשר יאמר אליננו, כי זה מקנה שירצת, כי איןו תועבה לה מה שהוא תועבה לנו:

(ד) וובהתם ל'י אליהיכם במדבר ריק הרחם וכו', וזה הרחוק בלשון, דרך איש ערום ובבעל מרימות ואונאות, כי איןו מבאר אס קרא מהלך שלשה ימים, אמנם הענין כי כן, כי פיעעה היה מדרת בעצמו לרמות משה ונחמק הוא, לבן היה משה עושה עצמו כפתוי בלתיה מביך, ומעבירות אחת אחרית ודוחה,

ומה שאמר:

(ה) אל יספּ פרעה התר לבתיהם. הכל על צד מליצה, כי כבר קדמה לו ידיעת כל העתיד, עד שבא באחרית מכת בכרום, והענין [שפערעה] היה מכין לדחות השעה, ומשה יותר ממנה ודי בוה:

ט (ז) ולא ימות מכל לבני ישראל דבר. כי אנשי מקנה היו, והיה הפסר נדול מאד אם ימות מקניהם:

(ו) רימתם כל מקנה, כבר קדם לנו פרוש מלת כל נם בעבורי נם ברומי, והנה עוד מעט כתוב שלח היו את מקנן (פסוק יט):

(ז) ווישלח פרעה והנה לא מת וכו', עד אחד, התעם אפילו אחת, והעד ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (פסוק ז): ויבבד לב פרעה, וזה מיטת נדול למה שקדם לנו כי אין כל קודם בסדר קודם בסבבה:

(ח) ויאמר יי' אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם וכו', נם בזאת לא ונור שהלכו תחלה לפרט להו שלח את עמי, ולהתרות לו להקדמת הידיעה אל המכח העתידה, וכן היה הענין בכניםים וכן בחשך, וכי אפשר שהיה כן, כי איןו הכרה שיקדים לו משה על כלום, עם מה שנילה לו השם שלא ישלהם עד מכת הבכורים:

(ט) ולא יכלו החרטומים. דרך חמלכים להיות הפלוט' והחכמים רבים תמיד אצלם, והנה אלו הם שהוויה זה בעת היוותם שם פרעה, או ברחווב או במלחה, שם ישיכתם ועליהם עובר משה תמייה,

¹) ועיין כי "טרות בכף" 163 העורה 1.

ספר הבהיר כי לא יכולו אלו החכמים לעמוד לפני משה, נטעים ויעמדו לפני פרעה (ט' י'), וכן אם יעמוד משה ושמואל (ירמיה ט' א'). כי העמידה בוה היא שהעומד הוא עימד על רגליו לפני הנכבד ממנה, ובverbו שקדם אמרו, כי אמרו אל פרעה אצבע אליהם הוא, עד שהודו למלחת משה וליתרונו עליהם ועל כל הנבראים. ספר בוה והודיע לנו כי הם היו מכבדים מאד את משה, עד שלא היה יושבים לעולם לפניו ועה לא יכול, נס מהה לא חמל עליהם להעלם ואם שהתו על חסרון ועונם, כי עידין לא נפרדו טמדדים הראשון, כל שכן כי גם ישראאל בכלל המכחה הזאת, והענין היה היה כן, כי משה ואחרון באו אל פרעה ויעמדו לפניו בשוואו ישב, לחיותן מלך כמי'ש ויעמדו לפני פרעתה, אבל החටומים ואם היו דרכם לשבת אצלו תמי', רצוני אצל פיעת, כל שכן בעת בא משה, שאו היה פרעה קורא לכל המכחים, הנה לבבם משה והוא עומדים נס הם ולבן אמר לפני משה ולא אמר לפני פרעתה, ולהחות הסדורו כן, ספר הכתוב כי תקף שוריק משה הפה בעמדו לפני פרעה, היה השחין באדרת ובבהתה, עד שאף החටומים שעשו שם באזוחו מעמד עומדים לפניו,

נפלו עתה כי היה שחין רע על הכרבים ועל השוקים:¹⁾

(ז) בלא מנגורתי. כבר קדם לנו פרוש כל, ואמר זה במכחה הזאת לחיותה מהוברת מעניינים רבים, והוא קלות גשם ברד ואש, והנה וזה העניין יותר וזה בארץ מצרים מכל המכחות, כי שם לא ירד גשם וברד לעולם ולא יראו קולות וכל הדומה להם, לכן אמר אל לבך כי יחרד לך מחרות נדלה:

(ט) ספר שם, האנשים המסתירים אשר ראו את מעשה השם כי נראה הוא:

(ט) מסתולל. מתחזק²⁾:

(יט) חזע. כנום:

(כ) הירא. זה אינו כלל דברי משה אל פיעת, רק הוא ספר המאורע:

(כל) ריעוב, אלו אמר עווב היה נכון, וכאשר אמר ויעוב הוא נכון:

(ככ) על השמים. כמו שקדם לנו בבראשית פרוש שמים:

(כט) בצעתי את העיר. אל הבית שפרשנו³⁾:

¹⁾ גם בוה זכה הבספי כי הרו"א מביא פירושו זה בשמו.

²⁾ וכן מפרש במשל' א' (ד' ח'), עשב'ב I עמוד 22 ומביא ראה מאן.

³⁾ למלחה (ח' ח').

(ב) כי מרים תיראון, אין טרם סמוך לтирاؤן, וטעמו כמו קודם, וחסר המאוחר בצווף אליו, והנה המאוחר בצווף אליו הוא הקולות ייחד לוֹן, ומפעם טרם יהולוֹן הקילות, ואע"פ שהיה משה שליח השם לא רצח להכעים פרעה המלך תכלית ההבעות. עד שיאמר לו חרותות ונורחות, כי לא יהיה זה מהচמתו, אף כי ראוּ לאיש חבר לדבר על כל פנים דרך מוסר אף עם אויביו ואם נס יהיה תחת נפיות רגלוֹן לבן לא רצח משה לומר לפרט ועבדיו שהם שרים נדלים, שהם לא יראו השם אחרי סיד המכיה, אבל זכר המהבתת לבה, והוא אמרו כי טרם טור המבה הם יראים השם¹). ואמר יי' אלהים, להפליג באמונה האמיתית, הפק מה שהוא דעת פרעה וכל עמו כי יי' הוא על האלילים בצדדים רבים :

(ג) והפרשתה, ספרה התורה מה שאירע, איך זאת המכיה והותה קרוב לאדר או באדר, כי אז הוא אכיב ל��ער שעורדים במצרים שהוא ארץ חתה :

(ד) כי אפילות. כמו שיעטם אלף, כי עדין רוכם תחת הארץ, כי קצר חטים הוא אחר קצר שעורדים בכל הארץ יותר מזמן חדש ימים :

(ג) ומטר לא נתק ארצתה, מעטם החכת, כי כן הוא עניינו והשעם לא ירד עוד נשם, כאשרו אחיך כי חREL המטר:

(ה) הוא ועבדיו, כאשר אמר משה להם :

פרשת בא אל פרעה.

י (ה) מאדר היהת בחירת מסדר התורה טוביה, בעשותו בזה תחולת פרשה, כי עתה אחד [המכיה הזאת] ייחל פרעה להבען טרם חול המכיה, ואולם לר' יהודה הנזון סימנים² שככל ארבעה מן אחד, הותה בחירות אחרת, כי אלו ארבעה האחרונות הם בתכלית הרע, אבל בחירות כותב התורה הותה יותר טובה, והשעם שוב לבא עוד אליו, כי חצטרך ללכנת ולשוב תמייה, כי אני הבהיר את לבו כמו שקדם מאמר

¹) הראב"ע,

²) של דצ"ד ערך באח"ב, א"כ ברור נמשך למטה, ומצענו בזה כונה מיוחדת וכוננה על סימני ר"וי שהתקשו שם כל המפרשים.

השם לו בתחילת הענין ואני אקשה עליו, ובבר אמרתי לך כי מלה כי על עניין הסבה. והנה הסבה על מינים רבים כמו שקדם לנו: עבדיו. הם השירים הנכבדים נדולי יוצאים:

(ב) ולמגן תספר. ידוע כי לדבר אחד סכונות רבות חבלתייה, והנה זאת הchallenge לא זכר עדרין, וענינו לטען יספר משה וכל עמו, ונמשך אחריו וכל עמו הוא עם בני ישראל באוני הבנים הבאים, כל המעשים הנפלאים ההם: התעללות, זה השורש, רצוני על כל, והוא כמו שם נודף במוחלט, לחשבו כי רוב השמות הנרדפים יישם כמו הבDEL מה, כי חרב, מאכלה, וסכין, שהם שלשה שמות לכל אחד מכוכל, אמרתם נקראים שמות נרדפים מצד שכולם שם לפARTH נשים אחת, אבל הוראת כולם אינה אחת פשוטה, כי הוראת שימוש חרב ושימוש אכלה ושימוש סכין הם שלשה הוראות נבדלות, ועוד עדות נקרה האשח בכלל בשם אשא ונקבה, והם שמות נרדפים עם היות הוראותיהם נבדלות, וכן הוא אצל ברונס או אף בכלום, רק כי לא יכול לעלנו בכלל להבין הבדלות הענינית, וכן אמר כי ברא ויצר ופעל ועשה ועלל הם – אעים שככל אלו יונחו על עניין אחר – הנה הוראת אחד מהם מיוחדת בעצמה, אבל לא יוכל לעמוד על אמתם מצד העלים מהם לשון העברי, ואמן הם כמו שמות נרדפים, אבל הוראותיהם נבדלות עד שישתמשו באחד אחד מהם במקומות מיוחד – וזה ידוע, ועוד אבאר התרדףות תלה בהיא ובאלף, ואחר שהונחה זה למשל לכל הלשון, אומר כי עלל הוא קרוב לעניין פועל ומזה נאמר עניין עללה (איכה ג' כ'א), כטעם פעללה, וכן אשר עלל לי (שם א' י'ב) כאשר עללה לי (שם א' כ'א) וכן ועללה כי בעפר קני (איוב טז טז) פעלתי, וענין התפעל ניב אשר התעללי כמו החפעתי, וכן והתעללו بي (שיא ל'א ד') התפעלו, ויתעללו בה (שופטים יט כ'ה) ויתפעלו, ומזה נאמר עלילות דברים (דברים כיד ייד), כי דבר שם משותף ותמענו בויה עניינים, והכוונה פעולות עניינים לא רצחה לזכרים ותוא הניאוף. וכן עלילות בראש (תחים קמ'א ד'), מעלי יה (שם עז י'ב), אבחר בתעלולים (ישעה סי' ד) הכל פעלחה ופעולות, שהוא כולל אם פעולות טובות אם רעות, ומזה נקראים הנערים עלל וועללים ותעלולים, כי הם רבבי הפעולות השקט לא יוכלה, ומזה נאמר במעול וידיהם (נחmittה ח' ו') כי מזו בפועל ידיה ס. ומזה גلت עלילות (יוהשע טז יט), להפלגתו הפעול

היה בם, ומזה נאמר בעליל לאין (תהלים יב ז'). כי על כל הוא תאר לבור שהוא געשה מחומר הארץ, ומזה התביע הכלול נקראו הענבים המחוברים לנפן שם תוצאה תנפשן, רצוני מה שבראה ועתה הגפן, עוללות, ומזה הכללות נקרא ניב המוטות של הצואר עול, כאמור לא עליה עלה על (במדבר יט ב'), כי הוא פועל בנוף הבחמה או האדם והם מתחפלים ממנו כי הוא כבד עליהם, א"כ זאת הנזירה על דיא שם כולל כמו עשה ופועל, והנה כבר קדם יסוד בנין החתפעל שהוא מונה על התמדת התנועה וסקידחת. ולכן אמר אשר החulletי במצרים, וענינו כמו התנועה או החפעלת, כי כל מתנווע הוא מתחפעל, כמו שהחטאар בספרי הטענו או התעמלתי או החיגונתי כי בן עניין בני אדם, וזה אם תנועה נשימת אם תנועה נפשית, ולכן דברה תורה כלשון ביא, כמו שהוא העיקר בעברי ובכל לשון. כי וולת זה לא נוכל לדבר כל ב עניינים הנבוחים הרוחניים אלא א"כ נורדים ונמשלים אליו הנשמיים, ובחר בלשון החתפעל, מצד מה שקדם לנו שהוא מורה על שקידות התנועה, וכן היה במצרים בתכפל המכוות הרבות ואיז, כמו שהקדמים לומר הבהיר את לבו למען שיית אותית אלה, והטעם רבוי מספר:

(ג) ויבא משה וכו' ויאמרה וכו'. מי אשר יתן טעם באלו החקיקות יכנן בונות לא כן בס אומרים, ואלו אמר ויבא ויאמר, או יבואו ויאמרו, או יבואו ויאמו, היה נכון כמו שאמר ויבא ויאמו וחזק עז: לענות, מטעם עני:

(ס) עין הארץ, זה סמיכות אל הפועל, רצוני המעוין והנרא הא, כי העין הוא מהרוואה ואלי רמו באמרו לא יוכל: ואבל את כל העין וכו', לחנס אמרו בעבור זה, כי ימים רבים בין מכת הברד ובין מכת הארבה, כי הנה על הדבר כתיב ימתה כל מקנה מצרים ואחר בברד כתוב שלח העו את מקנה, והענין בכיו' כי מלאת כל בעברי נס ברומי להעברה על הרוב או אף פחות מן הרוב, אך שיויה מספר רב מאה כמו שהיסוד הוא דברה תורה כלשון הבא, כל שכן שאעיפ שבר הברד את העין והשליך לאין קצת גשםו הנה הנשאר מהבר היה צומח:

(ו) ומלאה, בוה אני בוחר ניב שהוא רמו לבתים לא מצד הכרה גורת מלא, רק מצד מה שהוא ממשיך לוכור הארבה כלשון יחיד ואין אני מוצא בזאת הנזירה שניי כלל, אבל הכל על ההנתן

הטבוי והנהוג: ייפן ויצא מעם פרעה. אמר יוסף. מה לנו לומר בזה רבוי הפרושים. אבל הוא סובל רובם כאורים. והנה יש רכיבים ורכבים מן המאמרים. שאעיפ' שלא נוכל להפריך בו פרושים מיוחד במופתים ובטענות הכריזות. הנה ייחד בו בטבע פרוש מה. כי יכול בטבע על כל מחשבת בן חכם עד שלא יוכל איש להתמייקו ממנו כי יהוה הפרוש דבר דבר על אופניו. ואמתתו עד עצמו. וכן אני אומר בזה כי משה הוא הפונה והזוצא. וזה כי משה התחילה עתה להתיicker ולהתכבד ולישות קצת הקלאות לפיעעה. ליעתו כי עתה יהל חדש הכנעות לפרעה. עד שזאת חלה הפעם טרם חול המכה הוא נפילת לב שרו הגברים. וגם לבם ימס. כי בתחלת העין הוא כולם כרזב שכול. וחזרתום להזעם החמי לב החלו במקה השליישית להכנע. שהתווך ואמרו לו אצעע אלהים הוא כמו שפרשנו. עד שמן היום ההזע והנה נחנו כבודו למשה ולא ישבו לפניו כל שכן בהזע עמד כמו שפרשנו באמורו. ולא יכולו החרטומים לעמוד לפניהם משה עד מכת הברד. הגברים אכרי לב. כל שכן הוא. לא נכנעו למשה עד מכת הברד. וזה היה אחר המכה. כי בא פרעה ושרו עמו בלי ספק כאלו חבלם בראשיהם לפניו משה. ואמר פרעה לו חטאתי ואני י עמי הדר שעימם. ואין ספק כי השרים נמנעו תחלה. כי פרעה המליך הוא האביר רע לע כל כולם. כי החרטומים והשרים ופרעה הם שלשה מדינות. זו למטה מזו באבירות רועה לב. וכן אמר משה אז ואתה ועבדיך וכו'. ואולם בזאת המכה. רצוני הארץ. הנה היה בה חדש גדול. והוא הכנע השרים טרם חול המכה. עד שהפנינו בפרט אכיר רע הלב על כולם. שיוכנע נס הוא למצות משה. נס ידע כי אין עוד כי אם מכות מועטות. וכל זה ידע משה טרם היוון. لكن החל עתה להזע עצמו ולכחות פרעה ושרו. ונפטר מהם כאשר נפטר מלפני רעה. וזה אמרו ייפן ויצא

בחרי אף. שהוא החקלאה יותר נдолה:

(ז) ויאמרו עבדי פרעה. הם שרו היותר נדולים כמו שקדם לנו. כי הם עבדי פרעה ושרים לאשר אחרים. כי ידוע כי טבע ההצטרופות יהיה רמז למשה¹). או לענן אשר עליו יבקש משה בקשו: התרם תדע כי אבדו מצרים. כמו שפרשנו. טרם תיראון (ט' ל'). והטעם האם רצינך שטרם עשותך זה המבוקש. תדע ידיעת בטוחלת

¹⁾ כונתו על תיבת זה.

וזהיא המוחשות כי אבדה מצרים. והנה מבואר כי אין בזה חסרון כלל אבל הוא לשון קוצר, רומו למה שקדם כמו שנחוג בכל לשון תמייר:

(ח) וירושב את משה וכו'. הנה מלה את סמוכה עם רפועול ועם הפעול, והכל נכוון על מדרגה אחת, אמנם אני חרד על מה חרדו המפרשים הקודמים באמריו וירושב ולא אמרו וירושב והנה זה מעט כתוב ויבא משה ואחרין וכן ישב משה ואחרין, וכן אמרו ויבא משה ואחרין וכן יושב משה ואחרין, וכבר קדום לנו שם שני המינים שלולים נכוונים; (ט) ויאמר אליהם ויהי בן יי' עמכם. קלם באלהותם והוא יי': ואת טפכם. עתה החל פרעה להחכם ולהכיר מעש כי כונת משה שילכו ואין דעתם לחזרה, אבל עדין היה טבל כי לא הביר והכרה שלטה, גם מעולם לא עמדו פרעה ועמו על זה על נכוון, ולכון רופיו אחרים על הים כי הונדר להם כי אין דעתם לחזרה: דאו כי רעה ננד פניכם, כאלו אמר קרובה היא רעה שתבא עליכם כי אמיתכם בחורב:

(י) לא בן. הטעם לא אעשה כן, ככלומר כמו שאתם אומרים, אך זאת אעשה לכם לבו נא הנבראים, ככלומר הוכרים הנודלים לא הנשים והחטף שככלם הוכרים נערים וילדים: כי אורה, הטעם אותה העניין, כי בן נכוון למך וזה, כמו שנכוון למך אותו העניין, כמו שפירשנו לפנים בארכות, והטעם בזה על בערות השם. ולכון שזה מבקשים וזאת הרתה בקשחתם עד היום, לבו נא הנבראים, כי הם צריכים לו האבל הנערמים והילדים מה להם לעכורה כלל כל שכן הנשים: רינגרש. פרעה עצמו, ואמרו אחרי מאות פרעה, נכוון כמו שיודה נכוון אלו אמר מאותה ואע"פ שהיה שם מנרש אחר אחרי פרעה והוא אחד מעכדיין, הנה מכל מקום יהיה פרעה מנرش רוחוק:

(יב) בארכבה, הטעם בעבור הארכבה, וכבר הורעתיך כי בעבור והרוומים לו לעניין סבה, או הנה הסבאות ד', וזאת היא סנה תכליתית: החשאי הבהיר. וזה עד נאמן למה שקדם לנו בפרש כלל הפעלים, כי הבהיר אין בעל חיים שיודה פועל, עד שאמר לו שהוא משאר שעשב בארץ, וורי בזה:

(יג) רוח קדים. בן נקרא הרוח המורוח כי קדם הוא מורה וכן ראי, והנה רצח נותן תורהנו לזכור לנו בזה הפרש קצת מן הפטבות הפעולות לאות המציגות, רצוני בית הארכבה באין היהיא, וכן הפעולות לסורם ממש, כמו שיאמר עוד וייחסך יי' רוח ים (פסוק יט). שהוא

הروح המערבי ההפci למורה, כי הים הנדול והוֹא הידוע
אצלנו והוא הבא ממערב למערב ארץ מצרים, כי
אנחנו במערב להם, ואולם מה נוען אנחנו ברגע השם אין
נתהו אלו הרוחות גם בעיתים מונגולים כראוי, ועל כל פנים מה
שכתב בפירוש, הוא חסド מהשם עליינו והערה נדולה
לנו:

(יד) במוחה, הטעם ברבי המספר: ואחריו לא יהיה בן.
ਆיע: בדרך נבואה. ובאמת אין זהطبع מין זה המאמר אבל
הוא מכלל מה שאמרו דברת תורה בלשון הבאי, כמו שבאו המורה
זיל, והנה אמרו על אישתו ומותו לא היה לפניו מלך אשר שב וכו'
ואחריו לא קם כמוו (מייב' כינ' כיה), היחשוב אדרם שוה נאמר בפרקוק
ובמציאות. עד כי שקו במאונות כל המלכים העוברים והעתידים. ועוד
הנה קדם אמרו על חוקיה ואחריו לא היה כמוו בכל מלכי יהוד
ואשר היה לפניו (מייב' יה' ח'), ואיך יצדק אמרו על חוקיה ואחריו לא
יהיה כמוו עם אמרו על אישתו כמוו לא היה לפניו ואם תאמר מצר
שכחוב על אישתו אשר שב, אין זה טעה כלל, כי לא ספר כלל
כי אישתו עשה רעה מעולם, אבל חקף בווא ויעש היוש בעני ח'.
עוד מה לו לשם ית' למסטר הארכיה להודיעו במציאות. ובפרקוק
שבכל הזמן הרבה העבר ונום בעתיה שהו אולוי לאין תכליות.
לא היה ארבה כמו זה. עד שתיכן שמסטר הארכיה הוא עיליה עד'ם
שבעים רבוא, וכבר היה או יהי ארבה שיעללה מספר שנים רבוא
חסר אחת, והלילה שניע לשלשים רבעא בשלמותו למען זורק וזה הפסוק.
עוד אלו יקץ נזון התורה להודיע לנו זה. היה ראוי שימסיד לנו
בכתב מספר. עד שכתחדש העתים יום יומ ובא ארבה נחותו לעמוד
על מספרם, למען נדע בחוש ובגניזון כי וזה הפסוק זורק, והנה יאמר עוד
לא נשאר ארבה אחת, היחסוב אדם שזה שלילה מדקדקת בתכלית
עד שבכל נבול מצרים שהוא ארץ נדולה מאד, לא נמצא ארבה אחד
באחד מן הנעציצים, ומה התכלית להרתקוק. והנה באמת אין כח
כללות השלילה יותר מופלג מכח הכללות למחיצת, רצוני תיבח כל,
וכבר קדם לנו כמה משלימים לזה, וההתר לכולם דברת תורה לשון
הראי, גם דברת תורה כלשון בני אדם, כי גם הhabi דריך
לשון ב.א. וכן אף אצלנו היום, ולמה אריך והאמת עד
לעצמם:

(טו) ולכטם. הוסיף זה בעכור שנרשם דרך קלון להם:

(כל) ויאמר יי' אל מישת נטה ייך על השמים... כנ' הבהיר כי במקת ננים והשווין לא הקודים משה להתרות לפרטיה, וכן בזאת זהה היה על צד עזה המלצתה. כי כבר קודם ממש שמשה כי לא ישלחם עד מקת הבכורים ודי בויה: וימש. מטעם כאשר ממש העור (דברים כ"ח ב"ט)¹). והוא רומו לאיה פועל שייה. ואלו אמר ווומש חישך שייה רומו לפועל כמו יוושב את משה (' ח). היה ניכ' בכך, ואיך שייה הנגה הטעם כי החישך הוא עב הלחות מאה, עד שיונגע בכה המשוש. ואם לא היה שם ממש בפועל לא מעריהם ולא ישראל. ואם היה שם ממש בפועל הנגה יהיה ממש בפועל כי וזה עניין הנסיבות:

(גנ') לא ראו איש את אחיו. כל זה מהפלגה עובי החשך כי לא יכול הנר להעלות לחב גдол, כל שכן מנעה שליחת ניצין השימוש באיר כל שכן הירח: ולא כמו איש מתחתיו, עד כמה פעמים אני שונה דברה תורה בלשון הכא דברא תורה בלשון ביא, ודי במשל אחד נאלף אלף. אך למביבים השוקרים בחכמה תමיר שהם ברוב זמניהם משיכלים בפועל, אצטם בעבור שאין כל אדם בזה החדר אוסיפ' תמייר לוכור משלים²). ואומר בזה כי אף אצלנו בלשון רומי מבואר וידוע מנהג זאת העברית וההפלגה בלשון, עד שנאמר במוחלט על האיש שאינו חולך אינה ואנה ברוחק מקום שהוא אינו זו מקום אחיה או נאמר עלי' במוחלט שאינו עשה תנעה כלל, וגנה אמרו שבו איש תחתיו (פ"ז ב"ט). מבואר ניב שקבלת הקדמוניות הקרכובים למשה רבניו המודיע על פה פרוש התורה כולה אותן ומלה מלאה לאחרן וליהושע הנגה הוא ג' ב על מעוט התנועה חזין לעיר, ואין עניין אף מביתה כמו שיאמר א"ע, למה לא יצאו מביתם כלל, וכן המשיך בזה פרושים אני גותה מהם, ואני הושב במו שחייה הושב הוא, רצוני שבמו שחייב הוא שפרושו הוא פרוש משה. בן אני הושב על פרושי, עד שכן פרש משה לאחרן ולהושע באותו הפסוק, עד שפרש להם כי נאמר על אדם מעוט תנעתו בחיזוב שהוא יושב תחתיו או בשלילה כאמור אינו קם מתחתיו או אינו יוצא ממקוםו, וכן כל הרומה לו מהלו העברות

¹) וכן הראב"ע והרד"ק בשרשיו.

²) ר"ל די למבני במשל אחד, אבל יונן המביבים מעטים ע"כ צריך לחוסוף דעת לבתי מביבים.

והרפלנות הוו נהור ומוסכם בלשון העברי, ונעם בערבי
וברוומי ובכל הלשונות, וכן הטיילוספים יתנהנו בזה
תמיד כמו שמכואר בספריהם, لكن בכך מادر שהויה פרוש זה שאינם
מרחיקים העיר רק נאלטים במדה נקרובה, כמו שהוא פרוש אמרו ולא קמו
איש מתחתיו, והטעם אנים הולכים לעבוד בשדרות ובכרכמים כי היה
שם חשך לא נהיה כמותה, ואולם אמרתי לא נהיה כמותה, כי במצרים
ישקד חשך מادر מאד בעבר עליית אידי האור מארה, עד שלל יום
לא ישלוט השמש עד קרוב מלחצי יום, והחשם עז'י הוספה עז'י הוספה
נספאה כמו שיחסוף על מציאות הצפרדע והארבה, ועוד דבר עין
ואולם אומר עתה שלל מיסדי לשון הסכימו לעשות ולנוהג העברות
לסבב החרחות והוא כי בהעברות יעלמו העניינים
הפסודרים מן ההמון אשר אין ראיי בשום פנים שיודעו
אותם הסתרים להם, כי לעוצם והרם וחוזק אורם
יחשיך עיניהם, כמו שاور השמש יחשיך עיניהם העטלף,
ולבן עדרים טוב מאד שהמון העם יביןו כי אמרו בזה
לא קמו איש מתחתיו טעם מארבעה אמות שלו אשר
הוא יושב בהן, או אף עומד נצב עד שהיו רגליו
במו תקועים במטרים וביתדות, ואלו נאמר להם זאת
הפרוש, ונראה להם זה האור הבاهיה יחשכו עיניהם
לנמרי ונם ית hollow וישתגנו ויוזיקו לנו ולזולתננו
ומה לנו בזה הצעה הם בחשכה ילכו ואנחנו ננוח על
משכבותינו בשלום, והקש עיג' או דעת אלהים תמציאו
ולכל בני ישראל היה אור במושבותם. זה עד גאנן כי אמרו
וויי חשך בכל ארץ מצרים פרשו עיר מצרים וסבכיה, עד שטעם
אומרו ולכל בני ישראל היה אור וכו', פרשו בארץ נושן אשר שם
מושבם, כי היא עיר מושבותם, וזה כמו שקדם בברה, וייה ברד בכל
ארץ מצרים, ואמר שם בארץ נושן אשר שם בני ישראל לא היה
ברד (ט' ב'), ולכן הנמצאים מבני ישראל בעיר מצרים עבדיהם עבדותם
היי בכלל החושך, כמו שהיו בכלל הברה, אמנים מדעתם הם לא היי
מחפחים כמו המצריים כי ננון לכם בטוח בשם. ואמנים מה שאמר
אי' כי בני ישראל שהיה להם אור הוודיעו לאנשי מצרים כי עמד
זאת המכבה נ' ימים, תהה אני עז'י החכם השלם מאי לו אלו
הנכויות, ומאי חדש אלו התהווים. אבל אנחנו נשיך הענן על
מכוניו, והטאמרים שיחיו דבורים על אופניהם, וזה כי עז'י שייה

החו"ך כפירושו למה לא ידעו זה אנשי מצרים אלא ע"פ ישראל כמי שמדובר זיל, ותלא היו אז במצרים — וכן — כמה חרטומים וירודעים בכמה בליהם בשער כ"ד שעotta שהוא חנעת הנלנול הימי, ועוד הנה כל החול עשויים לזה השוער, והנה נס היות שאבדה מהם כל חכמה אין בית שאיננו שם. ועוד למה יאמ' זה איע, האם כתוב בתורה שידעו זה המצרים, אבל התורה מנדת לנו אמרת התארעים, והנה המצרים סבלו ואת המכיה כמו שניזור הבורא וכבר הודיעך כי אף בעת המכיה הזאת יוכל פרעה וולתו לדבר עם משה ואט החשך חוק וע Zus ותגר לא יעלה להב. אבל ישיאו משואות ויאירו מעט מעט, וכאשר סבל פרעה ואת המכיה שלשה ימים, קרא משה בסוף יום השלישי בערב ואמר לו דבריו. ומשה והודיעו או שוחיל עד הלילה הבאה תכף ובחצי ימות מהם עם רב אשר לא ימד:

(נ) ויאמר לנו פרעה לך מעלי. הוסיף עתה בחינת מה, להכיר כי דעת משה לבסוף עם העם: כי ביום ראותך לפני תמותה. הטעם כי הוא יצוה להמיתו, וב悍מלת השם לא קיים דבריו:

(כט) לא אומספ' עוד ראותך פניך. כתעם מה שאמר פרעה אל חסיפ' לראות פנוי כי כונת פרעה בו שלא יבא עוד משה אליו רמוס חצריו, וכן בכוונה החיה ענהו משה וזה אמריו בז דברת: יא (ה) ויאמר יי' למשה, ואחריו ויאמר משה (פסוק ד'). כל זה סדור שאין כמותו להודיע לנו הסבה לפני המסתובב, וזה כמובן אמר והנה השם אמר למשה כך וכך, וכן ויאמר משה אל פרעה כך וכך: בלה. שם. אם דמיין ראשון אם גנווה כי הכל עליה לעניין אחת: וכבר באינו זה השורש:

(ג) ויתן יי' את חן העם. נס סמיכות זה הפסוק עם מה שקדם בכך מאר: גם האיש משה וכו', וזה היה מעט אחריו בא המכויות אחת לאחת. כמו שפרשו בעניין החרטומים, ואחר השרים ואחר פרעה, עד כי באחרונה היה נדול מאר בעניין הכל, כלומר אדם נCOND ונדול המעללה והיתרין, עד שלכברוזו היו כולל מנשאים את ישראל כי הם עמו:

(ד) ויאמר משה כה אמר יי'. הטעם וזה אמר משה לפרטם הפרו. ממן: בחצות הלילה. מה לנו בותה לזרקוקים לא נובל להנבה, ואין לנו בזוז רק מה שעינינו רואות בלבד, וזה

כ' הכהף פעמים לקרוב ופעמים לאמתת הדביה, וכן הוא הביתה, איב' מה יתרין בין אמרו במצוות ובין אמרו וידי בחצי הלילה וכו' (יב' יט). וכבר קדמ' כי השם ית' הוא הפעיל הרוחזק לכל:

(ט) ומota בלבכורה. כבר קדמ' לנו כמה משלים מזה המין, וזה כי אין מחויבمام אמרו כל בכורה שלא ימלט איש בכורה בכל מצרים, ונום אין מחויב שלא ימות באיתו [הלייה] שום אשה ואיש שאינו בכורה כי אי אפשר בכלל שום ארין שייעמוד ליה אחד שלא ימות זכר או נקבה מבני אדם נם מכהמתה. אי' אין אמרו ומota כל בכורה ואם עיננו כל בכלל, לשולול המתה או מגולת בכורה, כל שכן אחר השמע הרבר בבכורות כי מתו רביהם ורביהם מפחד ומראנת אבל זכר בכורה כי הוא היה העיקר לסבה שנגאר עוז, וכן כאשר אין בכורה ימצא לפעמים אותה הסנה, רצוני שהחומר והלהות גובר בהם, וגם אע' ישאי במס תגבורות עצום מלהם ולהות. יתכן שימושו נ' ב' בוה העופש שהוא או אבל עכ' הרכור הוא העיקר בעצם, ונום היה בו ובמנינו רוב הדבר, ואחריו ברבים אין מספה, וכן אמר כי אין בית אשר אין שם מת (יב' ל'), נם אמרנו כולם מותים (שם ל'ג). כי אין להם מתחון כלל, ואע' ישאי לו בכתשו בכורה, וכן פיש זה החכם רשי' מפי קדמוניים ז'ל. אמנס אמרו (יב' יב) ובכל אלה מקרים אעשה שפט ים. ידוע שחותך שם אלדים וכך נכון מאר שוה יכול המנחים והגדלים והחכמים מאה, כי באלה יהיב שהיות החום גובר בהם, והוא בעלי הדם והאדומה. עד שהם ממין התבע הרכורים, כמו שיפריש עוד נם יכול זה צורות. אולי היה להם שות עשוות בירוי אדם לשמש ולאש, עד שהחום נוכר בהם ובתגבורות הלהות וכיכרו ועוביימי החשן, עד כי נודל העופש עם חוווק רתיחה החום, עד שנמסכו אסורי אלו הצורות, ואם הם מאבן ומתכת כי נס הרים ימושו הפסד אותן הצורות אם שם צד חיות או לא, מצד התוך והשחת בצרותם ובאנדריהם וטבעיהם, ובצד שקבלו הפסד נשמי הבעל חיים באדם ובבבמה, והוא מעד ההחנכוות המכפלג שהיה באיר מעופש להות עצום עם רתיחה חום מופלן עד שנכרכו האיכות המהטילות והוא הלהות יומטו כל קשיי נשם כמ' שנפרש עוד: היושב על כסאו. יתכן שזה עניינו יושב בכח כי ימלוך אחריו, נם נכון והוא בפעל נ' שלפעמים ימלא הבן מקום אביו אף בחיה, כשיצא האב במלחתה או לעניינים אחרים וכי מפואר נם אצלנו: אשר אחר הרוחים. מנהוג

היה או נס הום שהעכדים היותר פחותים, יהוה מלאכם לטחון ברוחים כל שכן אשר בכית הטוהר הנקרה בור. כי זו מלאכה אחרת עשו מלך וכן כתוב והוא טחון בכית אסירים (שופטים טז יא) :

(ו) אשר כמוהו לא נהייתה. למה חור החכם אי' על זה, ומאין לו ויל כי צעה לא יאמר על כל פנים בעברי כי אם על דרך לשון נקמה, ועוד כבר קדם לנו כי מצד השמות הכלולים נכון לرمוז בלשון ונבר על כל נקבה וכן הפק וה, ולכן עכ"ם ידרק אמרו' כמו' כמו' על הגעקה כי הוא דבר, ויש, ונמצא, והק ע' ע' :

(ז) לא יחרץ לבב לשונו. וכן כתוב ביהושע (יהושע י' כיא). וכי מבורא אף אצלו הום : למאיиш ועד בהמדת. הם מכלל בני ישראל קדם וכרו : אשר יפליה יי' בין מצרים ובין ישראל. זה השריש, רצוני פלה בהיא, עם שורש פלא באלי' הם כמו שמות נרדפים, כמדרגת ברא ופעל ועל שהארכנו בוה באמרו התעללה רצוני שיש בין פלה ופלא הבלתי מה, כי באמת הכל תחת סוג ההפרש, אבל אשר באלי' ה' היא חזק ההפרש, עד שהוא החשיבות העצום כאמרו פליה דעת ממי (זהלים קלט ו'). וכבר אחריו נשנבה לא אוכל לה, וכן מה שאמר משה לישראל שידיעת התורה לא נפלאה היא ממק (דברים ל' יא), הא באלי' לא בהיא, כי לא אמר שאינה מובדלת מנופה. כי כמה אנשים יש אז שאינם יודעים אותה. כל שנבן שהוא מדריך לבב הדורות שיבאו לעולם. אבל הכהנה שאינה נשנבת מלה, כי אין עין שהוא מעבר לם או בשמי, עד יצטרכו ללבת אותו הרחק המופלן. אבל כאשר להם שהיא קרובה להם, וכן מה ששכח משה את השם שהוא עושה פלא (שמות טז יא). אין כונתו לזר שהשם עשה הפסחים בין דבר לדבר, כי אין ואת דטלהתו אבל עשו דברים נשנבים במוחלט לא יוכל איש להגיע להם ולגעתם בהם. וכן פרוש זה בלשון רומי מיראוליא בליעז (mirabilia). ואולם אשר בהיא, הוא על סוג ההפרשה אי זו שתהיה, וכן אמר אשר יפליה יי' בין מצרים ובין ישראל, כמו שנאמר ויכל אליהם בין האור ובין החשך (בראשית א' ב'). רצוני שבוח העין חפל לשון פלה בהיא. בטעם הבדיל, וזה במלת ב'ין, ואשר באלי' לא יאמר במלת ב'ין, כי לא יהיה נכון, והקש ע' תמד :

(ח) כל עבדיך. אלה הם השרים היותר גודלים שלו היושבים אכלו תמיד כמו שבארנו כי הם עכדי פרעה החשובים : והשתחו לוי,

הטעם כי יהל פני שלא אשטמך, להשיב לך רעה כאשר נמלתני וזה בשאumiד עוד ישראל שמה, כי חקרו כולכם כי לא חנוו כל הימים אשר הם נשבים בארץיכם: אשר ברגליק. אלו אמר בידיך היה ניב נון, וטעם הרגלים כי הם נמשכים לכלכת אחורי עקנות רגליינו: ויצא מעם פרעה בחורי אַפָּה, הנה חרי מטעם וחרה נחשתה (יהזקאל כיד י"א). שהוא חמור חזק, ואַפָּה, הוא נהרי וחוטם, וכן הענן בכל מקום, והנה באמת אין בו צד כעס או צד עצבון למשה. אבל שמחה והנחת הלב שאין כמותם, כל שכן עם מה שהיה לו זה כמה הקדמת הידיעה על כל מה שקרה היום. ואין לו בכלל דבריו עם פרעה מתחלה המכית עד היום רק שעשו וצחוק שאין כמוני, ואין דבר בעולם ביד אחד כמדרגת מה שהו פרעה ועבדיו וכל מצרים, עד שהו בידו להשחית ולאבד כלם ברגע אחד איש אחד, ואם לא ירצה לאבדם. הנה יכול השם להוציא ישראל ממש בזלות עשר מכות, אייב מכל קשי לב פרעה ועבדיו ומכל דבריהם ועניהם גם מעצם ומבשרם, אין לו עיה כי אם צחוק ושעשוע שאין במו לzechק בה וככל זה מבואר, ואחר שהוא כן למה יקרה מוה בשום צד חיל כעם ועבעון, גם הלשון בעצמו אינו מורה זה, כמו שפדרשנו גורת חרי ואַפָּה, והנה חום האף יהיה לפעים מהזק הדבורה, כמו שקרה זה תמיד לדורשים רבים, והוא להבט דrhoת היוצא מן הלב, ואין ספק שימוש אמיין לנו בנכורים לא נהיה כמוותה ובזה הדבר האחרון עם פרעה למה שידע שהוא מסיים הסדר, עם מה שנחפה לדבר כי נתן לו פרעה רשות, דבר אליו דבריו בנכורות הלב ונקל נזול אלות, ונפטר ממנו בדרך הקלהה מופלנת, ועל כל זה אמר ויצא מעם פרעה בחורי אַפָּה, שהוא הקלהה יותר מופלנת ממה שקדם לו ויפן ויצא מעם פרעה (י' י), כי הראת עתה פנים זעפים לפרט המלך, עם חיות כל שריו ובנוריו באותו עומר, כאלו אמר משה בלבו, מעתה אין לנו עוד עמו מן האהבה, ואין לנו עוד חלק ונחלת בבתו ובארצו ודי בוה:

(ע) ויאמר יי' אל משה, אין לנו בוה לדקוק כלל, אם טומו שאמר זה עתה אחורי צאתו מבית פרעה, וזה טומו כי לא ישמע אליו נס בוה, כדי להנצל מזאת המכחה הייעודת, ואם טומו כי אמר זה והכלל לפנים פעם אחת ושתיים, והכל נון, ואיך שהיה אין לנו חלק במה שיאמר איע תמיד וכבר היה כך וכך, כמו שקדם לנו ביאור זה:

(ו) ומשה ואחריו עשו את כל המופתים האלה. מי הכם

ובין אלה העניים הנפלאים והנסכמים,ומי יוכל לתחקור ליריעתם מעט,
ואולי די לנו אם נוכל לעמוד על קצת טורייהם ונאמר כי אלו הפעולות
נקראו מכות, כי אין היו לפשרה ועמה רצוני שהו מורים שותם
פעולם, והם ניכ מכות ביחס לאשה ולאהרן המכבים, ונקרו ג'ב
אותות ומיסת ים, כי נעשו להיוותם ראיות להציג דברי משה
ואהרן, רצוני לאמת שחשם אמר להם שלכו לפרט להשלח את בני
ישראל על צד דמיון להקש המופת, ויתווארו ג'ב בנפלאות ונשכנות,
[לא] בערך למשה ואהרן רק במה שלמטה מהם, וכל שכן לנו החסרים.
זהנה מכואר כי היו עשר מכות מסודרות זו אחר זו, כמו שהוא
מפורטם, אמנם תחלת המכות האלה היו שני עניינים מסודרים תחלת
בראו, וזה כי תחלת הצעיר משה לפרטה בדרכו הקל, כה אמר ז' י
לשלה בני ישראל, ואחר זה בביאת אהרת עשה לו מופת עז, רצוני
לראיה כי שליח השם הוא כמו שפרשנו, וזה היה הפיכת השטחה לנחיש,
ומי עשה זה רק בשלמות שליח השם הנכבד שהוא אלקי האבות,
וכאשר ראה משה כי לא האמין פרעה באלו שתו הצעות, והוא
הנחנה בקבלת, ואחר ראייה מה מהמוחשות, התחיל לעשות לו
עניינים היו ראיות מן המוחשות על דרך שליחותה, ועוזם מכות
מריאות לפרטה ודם עשר מכות¹). ותנה יוציא כי היסודות ארבעה מה
ונוייר שהוא אחד מהם, נחלק בסדרו החכמים לשלה חלקיים
כמו שהתבאר בבראשית, כי החלק השפל דוא קר ולח עד שהוא כמו
המים בקרוב, ואחריו האמצעי חלקם ולת, ואחריו העליון חם ויבש,
וזוא הסטוק אל האש עד שהוא כמוו בקרובי, لكن אלו הפעולות
העשרה התחל לפועלם בשפל תחלת, כמו שקדם לנו, שרואי שלך
העין מדרנה אחר מדרנה, כמו שהחל בדברו קל ואחר בראייה, ואחר
במכה, ובסוג המכות הנחינה מדרנה אחר מדרנה, עד שהחל בשפל מנ
היסודות וכלה בעליון, כי אין סדר כל רופא אומן, מצורף שהווות כולם
בעשר המכות היתה הקדמת סבה עצמית למאורתה, וכן כולם זו אחר
זיו, כי אין ספק אכן שלא היה הפסיק בין מכנה למכתה, ולבן היה מכת
הדם שהוא קצה הראשון סבה למכת הבכורים שהוא הקצה האחרון,
ולכן שכן כי האמצעיים בין שני אלה, היו מתייחסים בעין הסבה, עד
כי רבוי העפוש בזמנים היה סבה ראשונה קודמת להתעפש מה שאחריו

¹) בعين זה בס' "חיי משה" הוצאת הרוי פליש פראג 1883 עמוד 22.

"ויפולקו במכות עשר משעם שהמספר עשיות הוא ספר השלם וכו' כי ארבע
סודות העולם שם ארם" ע התקשו קשור על רוכמי הדרושים וכו' ע"ש.

בסדר העילם. עד שהגענו לעולם היסודות הארבעה, ואו היה מכת
הכורים. כמו שנבאר עזה, لكن אין לנו חכילות הבעלם באלו היהות
רק בראשונה והוא המים לדם, ואם יבא מורה יורה לנו איך
עשה השם ית' זאת הראשונה, ובמה שנה טבע המים לטבע הדם עד
שקבלו המים בעומתם חום טבוי נסוף, מיד יקל علينا לעטוף על
ענין הבאות אחרי זאת. ואעיפ' שהארץ הוא היסוד השפל ידוע כי
המים הם מונחים בשפל הארץ ובעמקה, עד שכל הילך אל הים יקרה
ירוד, ועוד כי בלהות סנולה לעפיש, لكن התחל במים עד שנשתנו
המים לדם, אשר היה שני במראה נם בטעם, והראיה עז' מות הדנה
אשר ביאור, ידוע כי המים קר ולח והדם חם ולת, איך הסתפק השם
בזה בהפון הקר אל החם עד ששבו המים לטבע הדם, איך נשתנה
יסוד דמים, רצוני חלק מן היסוד והוא היואר אשר בנבול מצירם.
אמנם איך עשה זה השם לא נזכר בתורתה, אך כחוב שימוש הרוים
המטה והכה בו המים לא זולת זה, וכתקין המים עד שהפכו מרע
לטיב כחוב במקום אחר שהשליך עין מה ידוע אל המים וימתקו
המים, אמם אותו העין לא ידען, אבל מכואר בכלל יורתו יי' עין
(טו' כיה), ואולם זה המטה שלא עשה בו רק הכהה והוא כלל כל
האותות, אין בו פועל טבוי רק הוא בכלל מטה האלהים, כי
ישאנו משה על צד הכבור לעצמי, אבל הוא כמו שרביט והב ביד
המלך. ואין לשאול איך יהפכו כלל מים רבים לדם, כי זה אפשר
אל השם כמו שנחפכו בכלל מרגר גדול למתוק בהשלכת עין במקום
אחר. ואולם בכלל זאת המכיה, רצוני בשני טבע המים לדם, נפסד התי
המיימי עד שהגענו לו דבר ומגפה, כמו' שה דגה אשר כי אור תמותה,
אי' לקה היסוד והחי הנזון בו והחי המיימי, ואחר צפרדעים
כי קדם ובאש היואר, אשר היה זה הקדמה וסבה להווית הצפרדעים.
רצוני הוספתם, כי הם נמצאים כי אור לעולם, אבל
כאשר נפסד טבע היואר הנבנאי במצוות השם היה
זה סבה עצמית לרבי התחחות האפרדיים ביה ווה
המן הוא נס כן חי מיימי אי' כל אלו השתיכו מכות, היה לך יסוד
המים, רצוני השתנות טבוי באותו הנבול מצירם, והשחתת הטוב מין
החי שבוי, והחרבות הרע מין החי שבוי, اي' היה זה שלוש מכות במשם,
רק לא תחשב הדם ומיתת הדן כי אם אחת, ויקרא הכל מכת הדם,
אבל על דרך האמת הם שלשה עניות, כמו שהיא בענין וזה כיסוד
הארין כאשר נבואר, וזה כי אחד שנעשו אלו הפעולות במים, עשה

במי כן ביטור הארץ, רצוני בחלק שבנכול מעצים אשר מה שקדם מפעולות המים היה סבה למה שיועשה בארץ, כמו שקדם אמרו ותבאש הארץ, כי כמו שאמרו ויבאש הירוד הוא סבה אל ותעל הצפרדע, בן וחבאש הארץ סבה אל והיה לבני, רצוני שכמו שבאש המים חומר להווית הצפרדעים, בן באש הארץ חומר להווית הבנים עד שנהפכה הארץ לבנים, רצוני עפר הארץ חיל שהוא חיל, כי זה עפר הארץ היה, לפי שם לא ירד הנש וכל העפר חול כחול דם. רק שנתעורר בה עפוש לחית מקרי, והוא מנפת העפרדעים עליה, והנה ידוע כי הבנים מתילדים מלחות עם תופת חום, וכי שבחת המים במטה, בן הכה הארץ במטה, וכן כמו שעשו שלשה עניות במים בן עשה בארץ, רצוני שני טבע הייסוד הזה ולקתו והשחתת הטוב מן החי שבו ותרבות הרע מן החיה שבו וזה בי הארץ עצמה לקתה ונחפה לבנים ונתרבו בה הבעלי חיים הרעים, והוא העروب שהוא טיג לכל בעלי חיים מזיקים נחשים ועקרבים זעכיש וערעה וכובב ומילים ונדים וולדים, ובכלל רבי קעת הרעים כי לא בארת התורה מיניהם. רק אמר ערוב להסתיר הסודה, נס להוינו כולל רבי מינים אין קין למסטרם, ואחר נתמעטו הבעלי חיים הטובים, והוא דבר המקנה כסוטים והמורים ומילם וכקרים, כי בזה בארת התורה מיניהם. אמן זה הרבי והמעוט בחיה הארץ היה על הפך סדור מה שהיה בימי, רצוני כי בימי היה המעוט קודם הרבי, ובארץ היה הרבי קודם המעוט, והוא כי העروب סבה קידמת עציתו לרבר המקנה, אם מפחד אם מריח אם מצד אחר כאשר נור השם, והפסד הארץ עד שהיה בניים הניע העروب לבוא ולהתרבות גיב, עד שהיו הבנים סבה עצית לערוב, רצוני התהווות קצת המינים ההם והתרבותם בעין הצפרדעים, איך יסוד הארץ שם היה כי לך הוא בנוי ונתרבה החיה הארץ הרע ונתמעט החיה הארץ הטוב, איך היה העניין בארץ כתו בימים, אמן מבואר כי שני שני היטרות האלה אינו רע לו מעד עצמו, רק מצד האנשים הזנים ממנה כי השגנות המים לדם והשגנות הארץ לבנים, תכליות להווית זה מכוח מכאיות לפרט, ואחיך בא אל יסוד האור, והנה ידוע כי זה היסוד אינו מוגנש אצלנו כיסוד המים והארץ שקדם וכרכ, لكن לא יראה לאנשים שני האור מטבחו, כמו שיראת להם שני המים, עד שהיוו דם, וכן לא יכול בו לשון הכהה במטה, אבל חקי להכחאה במטה יהוה בו וריקת פיה הכבשן ותתפזרו באיר הנה והנה, עם שאותו

חפתה והאבק הוא עוזר פועל ברכזון השם. אבל התחיל באור ועשה בו שני מטבחו, עד שאותו השינוי הניע וחרש השוחנים. כמו ששני המים המית הדנים ושינוי הארץ המית המקנה, ואולם מה שהיota באין היה סבה עצמית קדמת לשינוי האור, כי הדבר מהמקנה הפרדר האיר ועפשהו, עד כי אותו הפרדר חיליך השוחנים בכנען חיים, וכבר קדם בי כלל האיר הוא בעל שלשה טבעים, עד כי יש בו חלק של חלק אמצעי וחלק עליון, לנכון נשתנה תחללה השפה שטבשו קר ולחה או קר ויבש, כי הוא קרוב למים ולאין, וזה החלק הסמך בפישת בראשית ליקנו המים ותראה הייבשה, ונחפסה זה החלק השפה והחטפשו, נולדו השוחנים באדם ובבמה, ואחר בחלק האמצעי שטבשו החם הללו, וזה החלק הוא הסמוך בפישת בראשית ליה, רק יע בתוך המים ויקרא אליהם לרקיע שמיים, לנכון נתהו הבהיר וחבריו, שהם היוות לעולם בוה החלק האמצעי, כמו שהחטאear במספר אותן העליונות, ואחרו בחלק העליון שטבשו חם ויבש, לנכון נתהו הרוחות שהם היוות לעולם הוות העליון כמו שהחטאear בס' אותן עליונות ניכר ונלכן בא הארץ, וזה העליון הוא הנסך בפישת בראשית למים אשר מעיל לרקיע, אשר נקרא אבני שיש טהורה, כי הוא חם ויבש קרוב מאד לטבע האש, עד שיתיכון לחקרא נס היא אור כמו האש עצמה כי טبع האש הוא חם ויבש, אמונה האש הוא חוק החום וחויבש מוה החלק מן האיר העליון אבל הם משתמשים [בערבותיא?] וחוקרבה בטבע עצמה ביןיהם, לנכון אין להאשים אם יקרא זה החלק העליון בשם אש, ואין להאשים אם יקרא בשם אור, ותנה חלק העניין ביסוד האיר אשר בנכול מצרים, כמו שהחלק העניין בשני היסודות הקודמים, רצוני שני הaireי הטוב ורבי החילוש האנשיים מעד השוחנים נס השחתת חיי האיר הטוב ורבי חיי האיר הרע, וזה כי כחיב ויד הבהיר בכל מצרים את כל אשר בשדה מארם עד בהמה ואת כל עשב השדה הכה הברה ואת כל עצי השדה שבה איך יבואר כי זאת המכחה היתה בשדרה שם האיר סוכך, אבל מה שהבתים סוכך וחופף היה נשמר, לנכון האדם והבמה שהיה עומדים באיר או היו מותים, וכן העופות, אבל רבים ורבבים מותים מהם, ואין עצם המות גם מעד היוות פורחים וניטים ומסחטים בכל יכלתם, גם העשבים והעצים הם נמצאות מתחווות באיר העולם, ואלו יעשה להם תקירה יפסדו לנטריו ויכלו, אין מיהמות לביריאות האיר, וכלל הדבר כי זאת המכחה רצוני הבהיר כלל מה

שכאייר העלים כמייש את כל אשר בשדה, שאון עליו מלהה מבדיל בין ובין האויר, והנה הפסדר כל הנמצאו בשדה כמייש, והוא הפסדר הח' האויר הטעוב ואח' נתרבה הח' האויר הרע והוא ביתא . . .¹⁾ הוא עמידתו לאoir האoir כל שכן כי הוא מעופף אם כן . . .²⁾ מן שלשה עניינים אלה ביסוד האoir כמו שהוא ביסוד הימים ויסוד הארץ, והוא זה שחלק באoir שהוא בעל שלשה טבעים, מה שאין כן יסוד הימים ויסוד הארץ, וכל הדבר ביסוד האoir כי לכת חלה בינו רצוני הפסדר החלק השפל שבנו, והוכר וזה בולדת השחינים, ואחר השחתת ומעטם הנמצאות הדומות שנגה רצוני אשר בשדה, והוא זה מצד פעול החלק האמצעי שבנו, ואחר רבוי הנמצאות הרעות שבנו, והוא מצד פועל חלק העליון שבנו כמייש ויי נהג רוח קדים, וכבר בתבואר בספר האוות, כי הרוחות יתחוו מן האיד העשני החם היבש והוא חרום, כמו שהברד והטטר וחכרייו מתחווים מן האמצעי שהוא חם ולח והוא חרום. ואח' בא אל יסוד האש, והנה כבר קדם לנו כי החלק העליון מן האoir הוא כמו אש בקרוב, והנה זה החלק הוא גשם נכבד מה, כל שכן יסוד האש יותר ומנו חלקו הגבוה המשמש לנשיהם הנגלי, אי' אין לעשות פעולות נרשומות בזה היסוד כמו באחרים השלשה, רצוני בכל כלל, ודין אם יפעל בחלקו השפלים הקרכבים לאoir אשר כבר אמרנו שדים קרכבים בטבע, והנה כבר קדם לנו בכך בראשית כי אמרו י' הי אורה, הוא עז' החלק העליון מן האoir שהוא כמו דחלק השפל מן האש, ולא נשיג אנחנו עין שלשה טבעים באש עד שנשיג רביי ומעטם בנמצאות מאהו, כמו שנשיג עין ג' טבעים באoir, עד שנדע כי האמצעי הוא חמר לביר ולטטר, והעלין הוא החם לרוחות ואל הפלדים ובבעל' הונבות והדומים להם, וכן ראוי לך מעד פעולות ביסוד האש, וכן אין בו כי אם שני עניינים קצרים, מצורף כי רבוי ממציאות הארבה הוא משותף לאoir ולאש, מצד כי היה בחלק החם היבש, והנה אחר זה החשך שהוא האoir, וכבר פרשנו בכך בראשית כי האoir הנזכר שם הוא הונוך המופלן אשר לחלק העליון מן האoir או לאש, כי כבר אמרנו שהאחד ילקח תמותת الآخر והנה ברצנן השם הניע עכירות לחות ועובי להה הרק, אשר בו ניע לנו בארץ אור וויה, וזה נס' כן היה לנכד בגנול מצרים, עד שלקה זה

¹⁾ שלשה תיבות נמחקים.

²⁾ שני תיבות נמחקים.

הנברא העליון הוזק, אם שהוא אש או איר אישי, ולכן אמרו בותה י' הי' ח' ש' ר' הוא הפק מה שאמר במעשה בראשית י' הי' אור, וזה כי עתה נחכבר הלחות ונחעבה, עד שהיה כמו החלק האמצעי מן האיר שהוא חם ולח, כאשר נחלבלו שני חלקים האלה מן האיר כבדמיון מה קרוב לעניין החלט בריאות העולם טרם וודוי אור, וזה העכירות עמד שלשה ימים, וליל יום הרביעי היה בה מכת הבכורים, כי באותן השלשה ימים שאפו אותו האoir הרע, עד שבଘלהת היות הרביעי רצוני לילו היהת המגפה כם, כי גועה והיה בחצי הלילה כי אז תגבורות העובי והלחות מן הלילה, ולכן מצד זה העכירות היהת מכת הבכורים אשר דם המין הבועל חיים, נמצאות מוחשות לוח הנשים הנברא העליון הוזק, שהוא — כמו שקדם לנו — אש או איר אשין, כי פטר רחם באדם ובבכורה הנה החם וזוכות האדר נמצא בו בתכליית, ופעלו העצמי מאיר הוא הנשים העליון הוזק, כי החם גובר בסמץ הגבורה כח הדם בס, עד שבו כח מה מן המרה האדומה, וכן יש בס לחות רב, כי הדם הוא חם ולמן העפוש בלחות עם רוחית חום חזק בס הוא טמיות, והנה במקצת החשך היה זה עפוש במאה שהחם חזק נזק ובכעbor שהחם בפטר רחם גובר בו, שכן היה הוא העיקר בזאת המכבה, ואחריו בכל הדות לא רצוני כל בחור רב השניים שהחם גובר בו, כי בכור שם כולל לכל ותא, אמרנו בכירה וצעירה, וכן אמר רשי' גדור הבית בכלל, אמן פטר רחם הוא העיקר, שכן אמר קדש לי כל בכור פטר כל רחם (י' ג' א'). והוא מקטנותו החום גובר בו, שכן הוא ברוב יותר נכה, ובעbor שההניע עכירה ועובי לפועלו נפסד ונשחת הוא, כי הפעול מאתו, עד שכמו שיקרה הרגן הי' מימי, והטנקה הי' ארצין, ואשר בשדה תי אירוי, בן יקרא הבכור הי' אישי, ואין בותה היסוד מקום לרבות נמצאות בו שייהו עונש ומכה לפרטה, שירוה אפשר בו סדרן במדרגות מה שהיה ברבי העפרדעים והערוב והארבה, וזאת המניעת מהשם בותה אפשר לה סכנות רבות, ואולי אחת מתקן, כי אין בותה היסוד יותר מיחסם וקרוב אליו מן הארבה, ואולי שנית כי אם יש יותר מיחסם וקרוב אליו יהוה מר ממות נס לשראל, כי הנה אף מהארבה לא נצלגה, ומה יהוה הקשה ממנה, אם היא כאשר איכלת והכער ואין מבכה, ובזה נשלמו המכית ואין אני מחייב שיש הינו עשר מכות כמו שמננו קצר מהקדמוןים, כי אין אני מدرك אם הינו עשרה או פחות או יתר, כי אין בתורה זכרו נספר

מנבל להם¹). זהו כענין אמרם ויל שלש עשרה מדות עד שטרחו
רבים מן המפרשים אחריהם למןותם, ונחלקו בזה מאר. אמנים אין אני
טוחה בזה כלל, ולא נחוש רק לנו שנבען העניין כמה שעלה מספרם,
לכן אל חטעון עלי מצד מה שמנינו אחד עשר חלקים
ב אלו הנפלאות, והם שלשה במשים ושלשה בארץ, ושלשה באוויר
ובתורה, רק שבאמת נכזן לפול העניין במספר עשרה
לפי מספר פרשיות התורה²). וזה שמה רבנו כותב התורה
ככל מיתת הדג עם הדם, עד שאינו רק כמו מופת אחד, כמו ש
ונחפכו לדם והדרנה אשר ביאור תמותה, כי שני אלו הדברים נעשים
ברגע אחד בהכרת, מה שאין כן העניין בשאר היסודות עדין, כי איןנו
מחוויב שכרגע השנתנות הארץ לנכנים ימות המקנה, אמנים וכן צרכי
מאיד כי אלו הנפלאות הן קרובות וסמוכות אחת לאחת להדרקם לעלה
ועלול, והענינים מתייחסים קצחים לקצתם והקדמתה חומר למאותרת, וכן
כולם זו אחר זו, עד שמכואר כי היו כולם בהכרח מתוקפות טבח עד
חזי ניסן, יירוע כי תקופת טבת דיא קרה ולחה וכן חתימת הפעולה
במים והשלימה באש שהחום נובר בו, כמו שהחום נבר בתקופת ניסן.
והנה המכות האלה לא נדע בכלל אחת ומן העמידה אבל נדע בשתיים
לבד זהה בדם שבעה ימים (וי' כייח) ובכחש שלשה ימים (וי' כיינ),
ואמנים הדבר והברד די ביום אחד לכל אחת, ומכת הבכור די בלילה
אחד, תשלום ני'ימי החשך ותכלחות, נס אה רצוני בעתليل המנחה
אולי היה חשך גדול וערפל עד קרוב לעלות השחר, נס או היה תקופת
ניתן כמו שקדם לנו או קרוב לנו, אשר יודיע כי בזה הזמן הוא חנוכות
הרום, ובכלל החום ותחלות עד שאו ימסו כל הלחות, וכן יצאו הרופאים
להקיז בזה הזמן, ואולם המכות האחרות די לרוב אם עד מה כל אחת
די ימים, אבל היה אמור וימ לא ז' ימים, למשל למה שרואי בזה, איך
נכון מאיד שהיה זמן כל המכות בכלל כמו חמשים יום, שהם שבעה,
שבועות כוון שהיה מיציאת מצרים עד יום מתן תורה, איך היה תחילת
אלו הפעולות ביום כי' שבשתם, ואחריו זה בא הענינים תכופים ורבוקים
קצחים כי ממה הר אלהים לעשותם, עד שנכלו כל מעשי

¹) ולהלא מונה מספרם למו בתורה עשרה, ובן ברבורי רזיל אבות פ"ה ט"ד?

²) אולי ר"ל כי בראשית ספר שמות עשרה פרשיות, עד גמר זכרון
 המכות, ואם כי באה מכות בכורות בפ' י"א, אבל עוד קרמה במאמר השם
בראונה (שמות ד' ב"ב).

בחז' ניסן, ולא הספיק לשם זה נקמה מצריה ואמ מתו מהם הנבחרים
שבם, והם מיינ הבכורים אם זכר ואמ נקבה נס באדם ובבנham, עד
שרצה אח"כ להמיטם בים כליה ונחרצתה, קרוב לכלם הם זרים ונקבות
נס באדם ובבנham, וזה כי חיל ההוא הכביר שיצא ממצרים כמייש-
חה עם רב ועצום וסום ורכב, אף חמורים ונגלים ובקר לשאת צידה
נס למשוק עגלוות היה רב לאין חקר נס נשים לרוב מאה כי היה
המלחמה קרובה, כל שבן לכבוד נשי ישראל לשבות
באר שרי היו לפניהם, נס זכרי ישראל כפוזים לנשי
מצרים, כי תחש כחם יותר מנקות עד שוה האחרון, רצוני הטבעה
בם, ככללה כל מה שעבר בחלוקת רכבות יתר המפות. והוא שתיית
המים הרעים שהיה בדם ועלית הצפרדעים בנות, נס היוות נאכלים
מכנים וערוב או הדומים להם, נס דבר במקנה נס שחינים ונגעים רעים
באדם ובבנham, נס קולות ושפיכות דמים נס דומה לארכבה כי היה שם
רוח קרים עזה, וזה הרוח הביא הארכבה, כל שכן דומה לחישך ומיתת
בכורים, וכלל הדבר כי על הים עם מה שהיה טרם טבעיהם, ומה
שהיה אחר טבעיהם, נקבעו שם כל ענייני המכחות והונפלאות שקדם
ורום, וכלל לכל אנשי מצרים, רצוני רוכב שהוא כוכם, עד שהיה
כל מאורע הים כולל משני צדדים, וזה היה כולל המכחות וכ כול
המכבים, והוא היה מסיים הסדר והשרות, וזה היה תכלית שער אל-חי
חכם מוחכם, אשר יסיד וסדר פועלתו בטוב הסדרו, והתחיל ליטר
פרעה תחוללה בקלות ואחר במלחמות אחת הולך וחוק מעט מעט
בסדר, עד שעלו המכחות עליהם מצד השפל והוא המים, וממנו הגיעו
מעט נזקים כי היו חופרים ושותים מים טובים, אמנים بما שהחילה
שב לסיטים, ושיהיו הטוים רב הנזקים והכללות מכל צה, עד שהיה בכלל
במכות הים שווים לטבוב הענלה למה שהחל ממנו רצוני שהחל במים
וסיים במים, אבלו היה בתחלת עולה מן השפל אל העlion, ואחר שב
לרדת מן העlion הזה אל השפל, עד שב שב למוקם שנפסק ממנה וזה
הפלגה שלמות עניין והקפה וכללות פעיל דומה לעגולות הרעיזיות
הנזכרות בספר הידוע¹⁾, ובזאת ההשבה היהחתימה

¹⁾ בהקדמה לס' העגולות הרעיזיות שהולח' ר' דוד קויפמן ו"ל
צד 1: "סדור הנמצאות מן הסבה הראשונה יתקה עגולה רעיזיות ביצורת האדם
וכו, תחיל מנגודה ותשוב אליה ותשיבתה אל החתלה, ועיי' שם בחיקורתו
של החכם המול" (צד 46 והלאה) עד השימוש שהשתמש ר"י אבן כספי
בספרו של אלבטליום". ועיין עמודי בספר עמור 10.

לחיים רעים להם אויבי השם, והיה נאולח וירושעה
לנו אוחבי השם ית' וית' פועלם:
יב (ה) ויאמר יי' אל משה ואל אהרן, חוטב איע שאמר
שונכנה זהת הפשעה בוה, להודיענו איך נמלטו בכורי ישראל מז
המנפה הזאת:

(כ) החדרש הזה לכם ראש חדשים, הנה היה זה להפארת
הענין הנכבד שנעשה בו והוא יציאת מצרים, ואמנם שם חד שטעמו
מכואר שהוא החדש, והוא התהדר אור הלבנה כמספרם לחוש, והנה
זה השם נאמר בכלל יותרו, כי יונח על כלל תניית הלבנה וסבובנה
ממערב למזרח והוא כלל החדש, ונאמר על התחלתה ביהו, כמו
שיאמר עיו ר אוש חדש, והנה פת' יאמר החדרש הזה על כלל החדש:
(ג) בעשר לחדרש הזה, ידוע כי גבולי החורבה הם אם
באחד לחדרש, או בשבע עשר, או בעשור לחדרש או
בארבעה עשר, והשם ית' צורה לחביבות הענין שיכינו השה
בעשר לחדרש וייה להם שמו אצלם עד יום הארבעה עשר:
לבית אבות. הטעם בית, בעל הבית האחת, כי בעל הבית הוא
אב לכל הבית, لكن פרש אחיו שהלבית:

(ד) ואם ימעט הבית, נטעם ותשחת הארץ (בראשית ו'
יב²), והענין שבני הבית מעטים עד שיצטרך להם שה אחד:
במקסת, וכן חכוסו הטעם חלק³, יצות איש לפיקו אכלו חכוסו
על השה. כי השה וזה הוא המשפט הרاوي בכל עניין נאכל, וכל הדותה
לא, אחר שהאכלה שוה לפולם, העשור לא ירבה והدل לא ימעיט.
וכן הוא בכופר נפש, והתרורה ירדה לטיפה דעת בני החמן אשר כל
אחד יכין לעמוס על חברה ובאשר יראה רב הבנים
כי מעט הבנים ירדוף אחריו לחתחרר עמו פן תרבת
עליו הוווצאת, שיאמר רב הבנים לו כי יפרע החץ אם ירצה לחבר
עמה ואולי יתרצה בוה מעט הבנים, כי זה יותר טוב לו משיקנה שה
אחד לו לנבד, והשם לא רצחה שיוחיו מצוחיו בשום פנים נתינת יד לפושעים
ולמחבלים, וכן אמר איש לפיקו אכלו חכוסו על השה:
תמים. שלם באבוריו: זכר, כי הוא נכביד מהנקנה: בן שנגה,
זה יותר טוב בארין זאת אף שהכשים, אמן שה עיים איננו טוב

² פשחה י"א פסוק י.

³ ור"ל אנשי הארץ.

³ ויל מניין, וכן "בשרות כספ" שרש כספ, וכן הראב"ע, ועין רשב"ס.

בארץ הוצאה רק בן חדש או חדש מעשימים, ואולי אין כן העניין בארץ הקיימת, ואולי היה העיר בכוונה לקחתו מהכובשים שננו רשות ראשוני ולא יקחוו מן העוינים, רק כי לא ימצא זולתו

(ד) הערבבים. כבר קדם לנו כי זה הלשון, רצוני השמות הבאים על סדרו שניים. אין בהכרח בכלל המוקם שהיה טעמו סימן שנים¹) נדרוך לא בפחות ויתר, וכבר וכרכנו עצלתיים וצחרים ווותה זה, וכן אמר אני בערביים שאין בו דקרוך שניים. אבל טעמו כפלי להפלגה, וזה כי כמו שנקדיא חי היום בקרוב צהרים, לכפלת החודר בזמן החותם, ואם קודם זה התחליל היום להזיהר, בן נקרא חכלית הערב הערבבים, לכפלת החשכה בזמן החותם, ואם קודם זה התחליל היום לעורוב. והנה כתוב במקום אחר תזכה את הפטחה בערב בכוא המכואה, ואמנם אפשר עם זה שיחלו קצתם טרם זה השוער, כי מוש אמד הגאון, אבל אחרית הנכול היה וזה השוער:

(ה) ולקחו את הדם. עוד יפרש למה זה: המזוזות, הם הנצבות מימין ומשמאלה: החמסקו. הוא הנשען על הנצבות וכבר פרשנותו: צלי אש. בעבור הוראת החפוף²:

(ח) ומצאות, הטעם שלחםם יהיה לחם מצאה, וזה ניב' להוראת החפוף: על מרורים יאכללו. הטעם עשבם מרום, ולא נזכר בחוראת רמו לסכת זה, אמנם ידועה הסבבה לזרע טבעי המזיאות כי המזריות דוחה היקח המצאה יעון בספריו הרפאה³), אך אין חייב המזרר לטונלה מיוחדת למצאה, ודומה לה אין שלילת הַנָּא לטונלה מיוחדת למצאה: כמו שבספר:

(ט) אל תאכלו ממןנו נא. ידע כי אלו היו איכלים אותו נא, רצוניبشر כי שאינו מבושל כלל או מבושל מעט. היה יותר מורה על החפוף, אמנם השם לא יצוה לנו לעות משפט הנוף, אף כי הנפש, בגין ההזירנו מלאכלו נא, ואם הוא מורה ועימד כי הוא מאכל מזוק: ובשל מבושל במתים. שהוא הקצה האחרון, כי אין מורה כלל על החפוף. אבל צלי אש הוא מאכל טוב ומורה

¹) בן הראב"ע, והרי"א בלשון הכספי "ואינו מהחברה שהשתמש הבא ברוך רבוי שהיה טעמו שניים בדקרוך כי הנה מצאנו עצלתיים וצחרים".

²) וכן הרשב"ם.

³) ויעין הראב"ע.

על החפוץ, נס פדור דראשו ברעיזו ועל קרבנו, מוסדר ונכרי החפוץ, אמנם בשל מכשול מבואר ממה שקדם לנו באור יטוד הבניינים, עד שבארנו כי הדונש מורה על החוק, שכן אמר מושל שהוא מחדנוש. אחר של שהוא מן הקל, וכן חכמים מוחכמים (משל' ל'), אין לנו חלק במא שבחב איע:

(ז) ולא תותירנו זה לחביבות דרבך כדי שירנישו בולם בטעמו כי יאלחו בלילה אחד: והונתר ממנה אם מצד הכרח או בזירה רעה הותירו ממנה:

(יח) ובכח תאכלו אותן, כל אלו הסודות מיטוד ונכרי החפוץ כמו שחשלים ואכלתם אותו בחפוזן, וזה ירעד לירעד מנהג הארץ התיא וכביר בארנו זה בספר המסוד: פסקה הווא ליי', וזה רמז לכל הסוד הוניך מתחלה הפרשה עד הנה, ועוד יבא למה נקרא זאת השה כן:

(יב) ועברתי באין מצרים. מבואר באמירות דברה חוויה כלשין ביא, ובאמינו כי השם דפיעל הרחוק לכל הדברים: ובכלל אלה מצדדים עשה שפטים. הייטב איע באמרנו, כידך וונגה דנן נפל לפני ארזה (שייא ח' ד'), וכן כחיב וכאלחיהם עשה יי' שפטים (במדבר ל' ג' ד'). ואמנם אין אמרו כל מהחיב שלא ימלט איש, כי זאת הפללה כלשין דעברי התאמי דרך הענוצה על הרוב, ואולם אין נפלו בנספריהם או בכם שאבה ומזה היה הטבח בזה בלילה החווא, וזה מה שנובל לבא אל קרוב האמת לטבות רבות מטה שקים לנו¹⁾:

(יג) והיה הדם לכם לאזת. כבר בארנו בפתיחת בראשית פרוש אות ושתמעו שניאל [Signale] בלייע, שכן הייטב איע באמרנו כי טעם זה שייחוק לבכם ולא יירך נשמעכם עצקת מצידם במתות בכוורתם בעבור המשותה, כי בעבור דרום שאני רואה אפתחה עליהם ולא יהיה בכם נגף, כי זה הדם יודה לכם לאות למשיחית, וזה מבואר לחכמים אף להמן, כי הגדלה יעשה רשים חזקים באדם אם לטוב אם לרע, לזכרון שיעמוד בכה הופר לעשתו כן בכל שנה ושנה:

(טו) שבעת ימים מצות תאכלו. אין הכרח לדמיונים שהיו מאין אחד קרוב עם הדברים שהם דמיונים להם, וכן אין מחייב שעשותנו מידי שנה בשנה אכילת מעות שבעת ימים יהו. כי כן

¹⁾ לטعلاה בענין המכחות.

עשוי שבעת ימים בצעאתם, מיום צאתם עד יום טבוע פרעה, כמו שאמר א"ע, כי בן נצטוני לעשות שבעת ימים, אף אם שלא אכלו אבותיהם רק יום אחד, או אם אכלו ימים ושנים, כי תורה גנו לקחה לחנינו ברוב שב עת ימים, כי הוא מספר נהוג בארץ היה נם שבעת ימי המשתה וימי השמחה, או אף ימי אבל, כי הוא כלל שבוע אחד, ווראה עין כי נצטוני לעשות סכונות שבעה ימים כי בסוכות חשבתי את בני ישראל, והוא היה ומן רב: תשביתו שאורה. כבר באננו בפרשת בראשית: כי הפטמות מיסדי הלשון העברי הותה, לעשות כל שימוש גנות בראשית: כי הפטמות מיסדי הלשון העברי הותה, לעשות כל שימוש גנות ופעלים בשמות החודרים כמו בשמות הנקנים, ואחר שהלשון אין טביע כי אם הפטמי מה לנו לטען או לחמה מעטה בשם דבר שימצא במקרא, ואין לנו רק לומר כן חיתה הפטמות, וכן בפרשת ראה אני כחוב ולא יראה לך שעוד (*דברים טז ד'*): מבתיכם הנה בן יאמר עוד שעוד לא ימצא בתיכם (*פסוק יט*), איך תכלית הקפדה החורה בעבור היה על השאור לפי שהוא המחייב, ובארץ היה נחונ ללו יומם יוס...¹) כי בעבור חומה הלחם נפדר, והוא השוב בעפר בעבו יומ אחד עליון, ואם ימצא השאור בתיהם אולי יתנו עיניהם בו לתחז בעסתם להחמצה ויאכלו איך חמוץ, וזה אמרו כי כל אוכל חמוץ כי חמוץ ומהמצת שמות נרדפים, אבל על צד השמירה המעלוה צהה עד לא יראה לך חמוץ (*יג ז'*), כי אולי יש וש מי שיأكلו הלחם העפרי לנין נכלל בעבור כל חמוץ, ואין חזק בזה, כל שכן בהיותנו נפוצים כה וכלה, וממנהן ארצות רבות לאכול החמצ ב שבעת ימים או יותר: מיום הראשן עד יומם הראשן, דבק עם הרוחק, אבל אמר כי כל אוכל חמוץ מיום הראשן עד יומם השבעי ונכרצה, ואין זה ורות בשום לשון:

(ט) וביום הראשון מקרא קדש. ידוע כי הנפש תחת עורף להחלו תולכלויות, לבן היו קודש הראשון והאחרון, נם הטיבורבותינו כי צוינו למעט בעקב אפ' באמצעים: כל מלאכה לא יעשה בהם. כבר זכרנו כי כל לשון הוא הפטמי, איך אין להרשותה בדרכו העברי תיכת כל דרך חומה כוללת בשוללות תחת אשר הניח אריסט' בשוללות אין שם ואין אחד: (ו) ושמרתם את המצוות. בטעם אמרו עוד ושמרתם את היום הזה, והשמירה והכירה בלשון העברי שמות נרדפים, להיות הרים קים באחורנית מוח וראש:

¹) שער כמה תיבות חלק.

(ימ) בארכעה עשר יומ לחדש בערב. זה הערב הוא תכלית ארבעה עשר ותחלה חמישה עשר, והנה אלו הנקודות בominator אין אפשר לעמוד על אמתיהם חווין לנפש במציאות, שכן טבה בזה הדרישה מן לאחר: עד יום אחד ועשרים. הנה בזה עד בכלל:

(כ) כל מוחצת לא תאכלו וכו'. אין לדדקן — כמו שאמרנו פעמים רבות — בדנרים שהם תלויים בהסתמכת, ואחר שמדובר שהשנויות המאמרים אם בזולות שניים אם בשינויים נדולים או קטנים הוא מנהג פשוט בהסתמכת לשון העברי, אם לטבות כמו לחוק או לבאה אם בזולות טבות, אין להפליא על השנות אדרו כל מוחצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות, כל שכן שאלה החשי נורות נכונות מאד למטיים גם הדברו: תאכלו מצות. להנעם דرك א"ע בש Amar ש אין תאכלו מצות ריק חוב למען יזכיר, כי אין צורך למצות הנוללת לאמידה בדברים הנחונים בטבע לדחק אם הוא רשות או חוב, כי אמרו עד"ט ששית ימים העבוד ועתית וכו' (ה' ט'). אין מצוה אבל זכר הנרגן בטבע, כי אין ראוי להכם שיזווה המון העם לאכול להם. כי אנו זריזין בזוז מאך גער וזקן טף ונשימ, האם היה נבן למשה או לשם שיאמר בכל מושבותיכם תאכלו לחם יום ואכלו מוציא, ואט ימלטו בפטח איש או אישים מה שלא יאכלו לחם יום או יומיים לאו זה סבנה שיהיה אין חזק בזה, ואין זה דומה למצות אכילת בראש הפטח בלילה הראשון עם כל תנאיו אבל בכלל מן היוטר נאות הוא לאיש ואיש שיأكل לפחות כזית מצה יום יום זכר למה שהיה, והחלילת כדי שנזוכור פלאות השם עד שנדעתו תמיד:

(כמ) ויקרא משה לכל יבני ישראל וכו'. מבואר כי משה שב להניד לישראל כל מה שצווו השם ואמר לו דברו אל כל עדת ישראל, ואעיפ שלא נזכר בזוז דכל, כי לא זכר בזה שהניד להם רק צורך השעת וنم בזה חוסיף locator תיבות ונורות ואין בזה טענה כלל לומר חוסיף משה מודעתי (שבת פז). כי דעתו תליה בדעת השם:

(כמ) משכו. לפי שדרך חצאן להמשך ביד אם בקרינו אם בירגלו: ושהנתו הפטח. על שם העדר:

(ככ) במקף, הוא אבן או מזיק; ואתה לא תעצור איש וכו' זה לסבות ריבות אם כדי שלא יתקוטטו עם המצריים, כי היו מרוי נפש במוות בכוריהם¹, ואם שלא יירק לבבם בראותם המזרים ברכבה, ואם לא יהיו בכתיהם המצינים, ואם כדי שלא יהיו נפוצים אניה וננה למعلن ילכו כולם יחד בצעתם משם, ועוד וולת זה שבית רבייה:

(כו) מיה העבודה חזאתה, התאפסה בשחוות הפסה ואכלם אותו בחפוף וביתר חנאיו והונעת הדם אל המשקוף ושתי המזוזות:

(כט) ויהי בחציו היללה, אין הרוח שאMRIו בחצי היא ברודוק מאמרי בחוץ, ואין מחברת הדבר שיחיה טרודוק, כי די ברוב העניינים על צד תקרוב, כי נס דברה תורה לשון הבאינו ונוומר, איך אין צורך לטרות בזה ולא לפירוש בחציו השני, אבל טעמו כלשון ביא נס הום, כמו שנאמר תמים בעבור כמות רב מהיללה, הנה הוא בחציו היללה, וזה אם שהיה פחות או יותר לפיט הגמצומים.

(כ) כי אין בית אשר אין שם מות, אחר שידענו דבריה תורה לשון הבאינו, והעד חבת כל בכתה מקומות, היא הדין לחומה הצללה השוללת כמו זאת, לנן אפשר שעל הרוב דבר:

(ככ) שלשים שנה וארבע מאות שנה, זה החשבען הוא בהכרח מום התנור אברחות אבני הראשון, רצוני מעט צאתו מארץ מולדתו, ואם איןנו מודוקך, שככל אלו השלים לא היו למצרים אבל רוכם, וכבר קדם לנו כמו זה, וטעם כי נר יהי זרען מיום שנולד יחק כי בו יקרה רוע:

(מג)ليل שמורים הוא ליין, ואחריו שמורים לכל בני ישראל אחד, ושניהם לטעם אחד, כי השם שמורים והם נשמרו מאותו, כי שם הפעולה מצטיף עם הפועל ואיך הפעול:

(מן) לא יאכלו בו. המדרקדים יאמרו כי בו תמורה ממנה וכן והנותר בכשר (ויקרא ח' ל'ב). בא הבית במקום מן, וחיללה, כי לא בא האחד מקום الآخر, אבל יוציא כי אענין החnts בוצטרופית רבים כמו אל על, מן, אה וו'תם, ואין הסכמה לשון אחת כלשון אחרית אף בזה המין, ולכן כמו שבלשון הנוצרי [נכון] לו מר והנותר מן הבשרה בן נכון בלשון עברי לומר בבשר אין יתרון זה על זה:

¹) יוכן הרויא בלשון זה.

(מד) מלחנת כסף. רוב העבדים הם מקנת כסף, ואט יהו לידיו בית או נתוניים הוא הרין להם, כי ההקשיים התוריים רכם המשלילים:

(מג) תושב ושביר לא יאכל בו, מלומר כי אם במנאי שקדם, ומילקה אותו:

(מו) לא תוציא מון הבית מן הבשר חוצה וכו'. הנה גם אלו השתיכו מצת חדש השם ית' עתה, ואם הם מסוג מה שקדם, רצוני ענין החפוף, וזה כי צונו לאכלו בבית אחר אם שיחיה מבעל בית אחרת, עם מבعلي שני בתים או שלשה, וזה כי בחחפורם אתה והוא יקדם העברה והשחיה מצד מHALCOM ומצד חלוקותם השה. ואיך נמשך לזה יהיה, שלא יוציאו מון הבית מן הבשר חוצה וכן ועדים לא השבורי בה, כי אם יחלקוו לנתחיו ישברו בהכרח עצם, ואולי גם בכלל זה כי אף היחיד באכלו הצל' לא ישבור בו בעץ כי בוה שקייה, אבל יקלוף הבשר בידו מהרה בחטיפה:

(מג) ועשה פסח ליי', הטעם והוא מתעורר לעשות הפסח, ואין רצוני שיחסר מות מלת מתעוררת, כי אני כורח מכל חסרון במרקא, אבל ידוע כי התארים מהם בפועל ומהם בכת, ואשר בכת ממנה קרוב וממנו רחוק, ובזה דבר על הקروب קרוב מארך:

יג (ה) בעבור זה עשה יי' לי וכו'. מלת זה רומי למה שקדם וכורו היציאה מבית עבדים כי בחזוק יד הוציא יי' את כס (פסוק נ). כי אלו לא היו עבדים או אם היו עבדים יוציאו ברצון אדוניהם, לא היה בוה פלא ולא עשו העבודה הזאת, ולבן צום שיאמרו לבנייהם כי זאת העבודה שאנו עיבדים, הוא בעבור זה שעשה יי' לי בצעתי ממצריהם:

(ט) והיה לך לאות על ירך ולזרון בין עיניך. הטעם כי עושים העבודה הזאת ונכלל סדר הפסח שהוא מעשה נעשה במושש הידים ובהניש העיניים. הםאות ורשמיים למן תהיה דת השם בפייהם, שהוא דבר הרצוי אשר זה החצוני הוא החקוי הפנימי שהוא חתבלית:

(ע) כל פטר רחם הזכרים. כנבר הזרעikh הוראת מלת כל בעברי, ומכוון כי לא יוכח ליי' רק פטר בהמה טהורה:

(ענ') ולטוטפתת. שרשו טף או טפה, והנה ענן טף טף בעברי מטעם שלמתה ודרכו, כמו שמכואר בלשון המשנה טוטפות¹) ונקראו הילדים טף לשלמותם בבריאותם וכח. כי הם בחגבה ועמיה, וכן לטוטפת בין עיגיןך, שעמוד זה דמוהש שלם בחוש דעתם;

פרשת ווהי בטהלה.

(ז) ולא נחם. אין חמה על הווי אחר שהלשון הוא הסכמי, איןכו איבר ורות כלל, ואם איןנו מרגנן בלשון רומי או יווני: דרך ארץ פלשתים וכו', וזה ידוע нам והוא כיוון בין מצרים לירושלים דרך אשקלון רק מחדך שלשה ימים. ואלו נחם זה הדרך ויצאו פלשתים וולותם לקראותם למלחמה והם עיפרים וונעים תוך שמנה ימים: פן ינחם. טעםו אפשר שנייהם, והשם לא יסלק טبع האפשר, כי הוא בראש המציאות כלו ולכון בראש שלשה חמריים והם המחויב והנמנע והאפשר, ואם תרצה אמרו שנים חמריים והם ההכרחי וההאפשר, ואחר שהוא בראש האפשר, מה לנו לזעוק ולהתרעם בעדו, איך אין צורך לומר בזה דבריה תורה כלשון בא. אבל הוא לשון מזוקדק על אפנינו כי טעם פן בכל המקרא כמו אפשר בחגווין:

(יח) וחמשים עלג. בכל צבא ומחנה יש ראש וראשון כמו המלך, ואישר אחריו שר. ומגהון קרא משנתה, ואחר המשנה של ישן. וכן כתיב אחיך ושלשים על כלו (פסוק ד') במחנה פרעה, ואחריו השליש רביעי, ואם לא נמצא בכתוב בחר המנהיגים, ואחיך חמישי שהוא במדונה המשיח, ובכתוב הכלית מספר המנהיגים לטוב התקון בכל צבא יהיה שייעלו עד מספר המשיח, ולכון צוה משה ואתם העכברו חמושים (ירושע א' י"ד). לכן ספר בזה משה לשבח הנוהגים:

בagainstם כי הוא עיה שם עליהם שרים ומגדינים עד חמישים: (כט) וי"י הולך לפניהם. אין השם נשם שיילך לפניהם כאחד השרים. אבל איך שייהי הנה יצדק אמרו שהשם הולך לפניהם כי הוא דפועל הרחוק לכל המועלם: יומם. לפי הנראת מוחיד לעת עלות השימוש על האופק עד שקען, אבל יום לפעמים יאמר על כלל תנועת הנגלן הומי:

¹) "ובשרותם בסוף" שרש טף יאמר. לא נמצא רק לטוטפת בין עיגין
ודו במה שידעו זו"ל שהוא מכשיט ידוע בדמיון ציון שקו על המצח.

יד (ט) דבר אל בני ישראל וישבו. יש מתואנים על השם תחכולות וערמות, כי הם לא יכירו עצם ונפשם :
 (ג) ואמר פרעה לבני ישראל נבכים וכו', וזה אמר פרעה בעבר מה שיספר אחר זה והונדר לו כי ברוח העם (פסוק ב'), כלומר כי הונדר לו מפי מצרים. שאלו שמעי זה מיהודים מישראל, או הכנוי מדבריהם כי אין בדעת ישראל ומהנה מנהיגים לנצח בלבד מלך נ' ימים במדבר לובוה ולשוב. ומשה נביא האמת לא שקר בדבריו, כי הוא לא אמר לפרט שילך וישוב, אבל אמר שילך, ואם פרעה מצד סבלתו בהגינוי דמה שישוב, מה פשע בזה למשה, ולכן כאמור הלאנו וחונדר לו כי ברוח העם. ככלומר כי הלאנו בכוונה לברות, ושמע ניב ששבו אחרוניית, או אמר כי זאת התוורה הייתה בסכת נוכחות מפחד דרך כל בורה :

(ד) ואכבהה, ואהיה נכבד בכל העילם במה שאעשה לפרעה, או טעםו אהיה נכבד בפרטעה ובכל חילו הנשאים גם הנטבעים בעת מותם כמייש עליהם ויאמר מצרים (יד כ"ה) :
 (ס) ויהפוך לבב פרעה ועבדיו אל העם. הטעם - מהפך מהפך אל הפק, כי תחלה מה שתורחיקו לנם מהם עד שנרשותם כלת, שבו לקרבם ולדרשם :

(ו) ויאסר את רכובן. כל המפרשים העמיקו בזה לומר במצוין, וכן יוכן שלמה את הבית (מ"א ו' י"ד). וזה אם שיחיה אמת או לא אמת, רצוני שלא יצוחה הארץ או זולתי עז, הנה יצדק לומר כל תאר על הפועל הרחוק כמו על הקוריב, כי פרעה הוא האוטר הנכבד בשזה כמו העבד. וכן שלמה הוא הבינה כמו דאמון עצמו השכיר אין הבדל, ואין העברה והשאלה בזה כלל, וזה באז זה צד שיחיה סנה פועלת אם בצוויו אם בזולת זה, וכן אם בעצם אם במרקחה :

(ז) בחור, נבחור, רצוני רכב נבחור :

(ח) ביד רמה. אין פרשו' שכולם היו נשאים ידיהם למעלה כמו שמצויר בהלל, אבל כן מנתן הרכור לכל הולך גבולה נבואה, כי לא דמי שירודוף אויב אחרים :

(ט) כל סום רכב פרעה, דבק עם הרחוק כלומר וישינו כל סום :

(ו) ויראו מiad. הנה או יצא לפועל האפשרות הוויתו הנכבר באמרו פ' ינחים העם וכו', ואין לתמה איך זה כי הוא מבואר לסכנות רבות :

(ימ) המבלוי אין קברים. זה הלשון לפי מלאכת ההנין הוא דפק הכוונה בזה, כי טעמו בזהausal אמר המבלוי קברים, ובמקרה כי אין קברים הוא הסבה, כאמור לא אדם ולא רואה לא בריא שטעם כל אחד מאלו הוא החעד, ולבן אמרנו בלי אין קברים טעם לפי ההנין אין זולת קברים, אבל הסכמה מיסדי הלשון העברי הייתה שיוכלו לומר שתי תיבות שלולות סचיות זו לזו לחזק, מה שאין כן בלשון יני עד"מ, ואחר שהסתכם היה בן אין לנו לטען דבר:

(ינ) **הלא** זה הדבר אשר דרבנו אליך. בכלל ולא שמע אל משה (י' ט'), כי אין מהכרת מסטר הדברים שיטפּר כל פרט הטעון:

(ו) לא תספו לראותם עוד עד עולם. הטעם על אלו הנראים בזה הצנאה כמו שעיהד ואמר ה' יומם, וכן כתוב וישובו הימים ייכסו וכו' (יד כיח), ואם דבר על כלל מצרים, לא יהיה זה רחוק, והטעם יהיה שייראו במקומם, לא אם ילכו מצרים לאארץ כנען, ואיך שייהי אין משפט הכתוב שייהי צווי אבל אומר גוזר. (יז) ואחרם תחרישון, אאי' שהה דפק ויעקון בני ישראל, ואכן נאנח אמר בשער הנאמר במלחה¹, ווהפץ בה זולתה שתחרישון חמורת העמדון, וחיללה בזה ובזולתו ולבן טעם זה דפק ילחם, כי כל נלחם צורה שם נבר:

(טו) מה תצעק אליו, דבר למשה בנד כל ישראל, ואין רוחך כי נס משה היה צעק ואולי קrho פחד מה, ואם לא היה במדרגת פחדם, שמא חטא או שנג במחשבתיה וاعتיפ שחייבו השם כמייש למטה, הן כן קrho לעקב אבינו בנבואתו על עניין עשו: (טט) ובכעהו, אין מהויב שברגע הנטה היה הבקעה, כי הנג כחוב וית משה (פרק כיא):

(יט) וים מלאך האללים. כתוב למטה ווי דולך לפניויהם יומם וכו'. איך השם והעמוד הם שני דברים, וכבר קיד לנו כי אין אמרו ווי... על השם בעצמו אבל הוא מלאך השם:

(כ) ויבא. המלאך והעמד כי המלאך בחוץ העמוד, והנה עמוד הענן היה מדרכו בשאר הלילות להבטל לגמרי, וכזה הלילה לא בטל אבל עמד מארחים להחשיך למצרים: ויהי הענן והחשיך יואר את

¹) בספר הרקמה.

הليلת ראו איך יטעו או יטו המפרשים הקורדים מן הדامت, להעדר מהם ידיעת ההגנון, כי הנה ابن נגאח חשב שהחישך והאור שהם מתנגדים, היו נמצאים בנוסא אחריו והוא המערם. ולכן נדחק עד שפהך הכתוב, ואמר כי ויאר תמורה ויחשיך, וא"ע ברוח מזה ולא מצא מקום לנום, עד שפרש כי שני הנושאים האלו מתנגדים, רצוני האור וחושך נמצאו לשני נושאים מוחלפים, והם המערם והישראלים כמו שהבין אונקלוס, וזה היה בכך אם היה כחוב כן בתורה האם ברשותהנו לחסיפה ולחתר כרצוננו? איך כל הכתוב בטלה, אבל דבר על כלל הלילה בכלל המקום ההוא, רצוני מהנה מצרים וממנה יישראאל שהו קרובים זה לזו, ואמר שבזה הזמן הכלול היה בכלל זה המקום חשוב ואור, רצוני תכיפות חזק ואור זה אחר זה וכן חמיד לא שקטה הלילה, וכן כחוב במעמד הר טני וברקים וענן כבד (וית טיז), וזה כי כל הלילה החמיד רוח הקדמים עזה לנשב עם ברקים, כמו שכותב וברקים רב (תחלים ייח). ולכן היה שם תכופת ענן וחשך הנהוג עס ליל סניר עס אור הברקות, וזה הענין מעיר כל האדם ומהו אותו בסנורים, ולכן לא קרנו המצרים אל יישראאל כל הלילה, רצוני קרבת גדולה, כי אלו קרבו להם היו הורגים בהם או חפסום, ולכן באויה הלילה מהר משה להעבר יישראאל ולבא בחרץ חיים ביבשה על כל עורונם, אבל היו נמשכים במצוות השם (עמדו אש והוילך לפניהם, וגם המצרים עם כל עירונם היו מתקרבים ווהלנים לישראאל בחרץ החיים ביבשה בחצי הלילה על ציד הקروب, וישראל או הסבו פניהם דרך חזי ענלה לשוב אל הארץ שנכנטו ממש וזה במצוות משה מנהיגם, ועם ערבות הלילה ועמדו הענן שהיה עומד לפני מהנה מצרים לא חכוו מהרה בתשיבותם אחוריית, אך היה דעתם ללכט דרך ישראל, עד שבאשמורות הבקר הפק השם רוח אחרת, שהיה חמה ולחאה תמורה הראונה שהיתה קרה וייבשת, ונממו הימים הנkapאים מימיינם ומשמאלם, וישראל יצאו או ושבו אל הארץ ומצרים מתחממים בים, כי דעתם היה ללכט דרך ישרה והימים כסוטם, ואעיפ שהיין רואים בכוון מהלך ישראל והוויטם בארץ שנכנטו כולם משם, לא יכול לשוב עוד בדרך אשר באו לה כי הימים הפטיקם, והימים מלא על כל גאותיהם, ואתה לך ותבע:

(כל) וית משה את ידו, משה נתה ידו על חיים במטה אר בזולתו, בתחלה אותה הלילה ואו חכה הchallenge וסוכותה, והוא

נשכח הרוח העזה, ונשלמה הבקעה אחר נשיכתה יותר מthan הלילה, וכל פועלות השם בכלים ואמצעים, והאומנים יתקרבו בכל יכלתם למעשה השם והטבע, רצוני שפועלים בכלים ואמצעים:

(ככ) בתרוק הים ביבשה, נקרא או ים על שם העבר:

(כד) בעמוד אש וענן, כתעם וישקה אבימלך بعد החלן (בראשית כיו ט), כי כבר כתוב ווי הילך לפניהם יום בעמוד וכו', והנה בואת הלילה נמצאו שם עמוד ענן ואש אבל בשני מקומות, והשם ית' בשניהם כי מלא כל הארץ כבודו, והוא ית' שהיה בחוכם הבית למחנה מצרים, ומעצם נכוונים להיותם נאחזים במצורה כי הוא פעיל ועשה הכל, ואיך נאמר לו מה תעשה הם כלبشرו:

(כט) ויסדר. רמו למצרים¹), וזה שהסדר איפן מה מן העלילה הקשורה בסוטרים לירץ מהרת, והשם נחנחו בככחות ולא יכולו לירץ עס כל ההטרה שעשו:

(כג) רימש משה את ידו על הים וכו', הנה לא זכר בזה שהסביר השם או רוח אהרת, אבל בשירה כתוב נשפת ברוחך כממו ים, כמו שזכיר בראשונה וברוחך אף גערמו מים, ואין היק כי לא זכר השנית בזה, מצורף כי זאת הרוח השנית לא התמידה רק מעת, כי אין צורך בהתחמדת זאת כמו בראשונה, כי השנית קרובה לטבע הימים: וממצרים נסמים לקראותו. לקרואת הים, רצוני חלקי הימים הקרובים על השפה, כי הם היו הולכים ונסמים אל השפה לשוב אחר והם שבו שם, איב נטו לקראות הים:

(כח) לא נשאר בהם עד אחד, כמי' דוד אחד מהם לא נותר (תחלם קיו י"א). ואין זה נמנע שהויה בדקוק:

(כט) ובבני ישראל הלהבו. כבר הלווה עם שנמצאו יהודים מה מעצרים ומישראל ברגע אחד בתוך הים, והוא היה/israelites ביבשת, והמצרים במי אפסים או מי שחו:

(ג) וירושע יי' ביום ההוא, כי אל השינויים או הרכנים או הכבושים, לעבדים כאשר היו בראשונה: מות על שפת הים. דיויתר נכון כי על שפת הים דבק עם ישראל²), ואם איןנו נמנע שהויה דבק עם מצרים³), כי קצתם נשלמו אל שפת הים בהיותו דולך וטוער:

¹) הרשכיים.

²) וכן הרשכיים והראב"ע.

³) וכן הרו"א.

טן (ה) אז ישיר. כבר הודיעתי מנהג העברי בלשון העתיד וההווה והعبر: רמה, זה השורש מונח לתנועת ההיין בקשת, וכן לחיות המרומה דומה לצדרים וربים כיוון זיקם חזים נאמר [רמה], ואמרו כוה רמה ל מהירות התנועה אשר השיליכם השם בים לפטע פתאות:

(ג) עזיז ומורת. אינו נמנע מהיות זה מוכרת, כמו זו מורה וחיה הטעם זמורה שלו, ואין לטען ולהזכיר על הנמצא כתיב במקרא כמו שיעשו המפרשים הקודמים כי אין שפטנו אנחנו: ואנו הוו, אבנה לו בית ונינה¹), כלומר לככונו:

(ד) איש, בעל: יי' שמו. הטעם די לו בשמו הוראה על גדוֹלוֹתוֹ²:

(ט) יכסיימו. יכטוט:

(ו) נאדרי, תאָר לְמִין והוא ספור ההתחלת או הוא מרכיב הרכבת באור ותנאי באלו אמר הנאדרי:

(ז) בקש. דמיין לנאלכים, והחרון הוא האוכל כמו האש:

(ח) נערמו. מטעם ערמת החטים (שיר ז' ג'), וזה השורש רצוני ערם, הנה הטבע הכלול בו הוא קבוץ ועצור חלקי הדבר קצתם לקצתם, וכן נקרא קבוץ האנוזות ערמות, וכן נערמו מים כי אף נקפאו, ומה הטבע הכלול נקרא החכם ערום לפיו שכל ערום יעשה בדעת וערום יבין לאשרותם ולבן יקבע לעצמו הקדימות ותולדות ושומר בלבו ובמוחו כל הכרחי לה וכן מקבץ וועוצר בעצמו הדבורים ולא יוציאם מפיו כי אם להכרח וההכרחי וכן יקבע חלקו אבריו ויעצרם לעצמו להתחברדו והעמידו במחשבתו ועינונו ומזה הטבע הכלול נקרא המפורש מכל לבוש ערום. לפיו שהוא יקבע חלקו אבריו קצתם לקצתם, להתחכם קצתם בקצתם, ולסתום נקביו ועורתו כמו שנדראה תמיד:

(ט) תמלאמו. חמלא אותו, וזה נכוון בעברית כמו שנזכר אצלנו בומי לומר ותמלא מהם. וזה כאלו ריקה נפשו ורעה עד שהשכע מהם: תוריישמו, מורייש אותם בטעם ה' מורייש (שיא ב' ז') או מלשון גירוש והכל מطبع כולל:

¹) וכן ת"א והראב"ע.

²) וזה פי' חדש וקר.

(יל) מי במאה באלים. בתקופים. וזה סוף כולל לכל תקופה
ואף אלה העמים: גורא תחלתו. כי כל אדם ירא להללו. כי לא יוכל
איש בדבריו לספר רק מהללים למטה ממעלותו¹):
(יב) נטיות ימינך וכו'. כבר קדם ונרו פלאיו ועוד יזכיר אחרים:
(יג) נחית. כי החל לנחותם הדורך ולנהלם אל ירושלים חק'
שיצאו ממערים :

(טו) אימתה ופחד. יותר חזק מבהלה ורעד הנוראים על אדום
ומואב שעברו עליהם טרם ענרכם הירדן. ונם עברו בנבול אמרוי והכנעני
טרם הגיעם אל הירדן :

(ז) מקדש. בטעם הכלתי דגושא. וכל זה נסחאות בלשון עברית:

(יט) יי' מלך וכו'. סיים שירוחו בתחו הודאה ובירה לשם בעבור

שעשה זה הפלא עתה. רצינו כי בא לנו:

(ככ) מדבר שור. הוא איתם שקדם ונרו :

(ככ) קרא. הקורא :

(ככ) שם שם וכו'. אמר רבינו משה כל הננה יתרגן בה האדם
וזלתו יקרא חזק. ורמשים הוא השם ית' או משה במצות השם והבל
אהיה. והטעם החק והמשפט מה שיוכור אחיך ויאמר אם שמו שמע
ונו', כי זה אורה כולת לכל המצות העתידות וההמסר לעבדותו בכלל.
עוד הנה לא זכר זה המין כי מצות פסח היהת יחידית וחורת שעה
דווקא²: ושם נסחו. הטעם כי מנשה יי' אלהיכם אתם (דברים יג, ז):

(כו) כי אני יי' רפאך. זכר זה בעבור שוחם רפא המים³
הפק מה שהחלה המתוקים במצרים בראשית המכות. וכן לומר רפואה
בכח על החול שבחה. כמו שנכון לומר רפואה בפועל על החולי אשר
בפועל. וכן כל פועל ופועל שהם מצטטפים :

מן (כ) וילונגו. מניה העין כמו יוכנו. והعبر נלונו נכונו :

(ג) ביד יי'. מיתה טבעית. כי עתה הם מתים ברגע: בשברתו
על סיר הבשר וכו'. נלונו על הלחת ועל הבשה והשם מלא החותם
בבשר עברך אחד לך. ובלחם ארבעים שנה. ולכן בשנה השנית
בצאתם ממצרים בחדרש השני עצמה שבו להתרעם
מן הבשה. וזה היה בקברות התאורה שהיה המשע
הראשון מהר סיני. ולא אדרע סבח מניעת לთאותם

¹) הרכיב פ' הראב"ע ופי' הרמב"ן ששמע מאחרים.

²) עי' מ"ג פלא' משלישי.

³) הרשב"ט.

הבשר בזורה הזמן שניי פעםיים, או הוא מצד ממשלת טלה ושותה, או מצד טבע התקופה שהיא חמה ולחנה, ואולי היהת הסבה בהתקוורות עתה כי נדרפנו מעתם מזקה אל קצה, והוא עיפם מטווחה הדרך ולא אכלו בשר רב, כי המקנה שהיה להם היו חסרים עלייה, והתעירו בתחילת השנה ומשנית להעתיקם או מהר סני שנחו בו כמו שנה, ונמוסעים הם לילכת יום יום, ופחדו שלא יוכל לסבול טווח הדרכך:

(ד) **למען אננסנו.** להעטרתו לעורת השם יום, כי אלו הטריפו להם חקן בפעם אחת למן רב ישכח השם בתוך הזמן ההוא:

(כ) **והיה ביום הישעי,** זה יהיה ערב שבת כמו שיבא רוער:

(ז) **ובקר וראיתם את כבוד יי' וגנו.** עוד שב לפריש וזה הפסיק נפסק שאחר כן, והוא אומרו ויאמר משה בתח תי' וכ' וכו' ובזה ייחד כי בקשר ידעו וכיידרו כי יי' הוציאם. לא משה ואחרן כמי' השם כי הוציאתם אותן וביהם יראו את כבוד יי', והכוונה בזה כי בתח תי' להם בשדר לאכול, שאינו הכרחי רק מלוא התאה והפקת רצון, הוא אותן וראהו להם כי יי' הוציאם וייחננו באב את בן ירצה וימלא את כל מאויו, וביהם יראו את כבוד יי', כי הלחם — כמו שקדם לנו — התמיד להם כל ארבעים שנה, וחיסטו לבוגר השם לרודתו מן השם, כמי' מהם מן השם, כאלו השם מחלק להם מכבוד לחמו:

(ג') **ויתעל השלג.** להוותם עלולים מן הים, כמי' וינו שלדים מן הים (במדבר י"א ל'יא). כי זה השלג שאכלו אבותינו שתי פעמים היה ממן אחד נדל בימי, רק כי עתה לא אכלו יותר אלא יום אחר,

ופעם השנית עד אשר יצא מאפס לבן היהת המנחה בס: שכבת הטייל, כפשו שהטל שוכב ושותח באריין:

(ה') **מחספס.** אין לו שימוש בכל חמקרא הנמצא אחנו מלשין העברי, אלא לפי מקומו נראה למפרשים הקודמים שטעמו עניל להדמותו לכפר ונכון הוא:

(ט') **ויאמרו איש אל אחיו מן הוא.** שם על משקל שלו צו לקו (ישעה ביה י'). וסדרו מנו' או מנה, כלומר טנת השם ומתנתה כי באמת תקף שראותו בשדה שמו' לפיהם ומצאו'ו ערבי, ואמרו איש אל אחיו זה טוב לאכול¹), ומהנה טוג בילול כל דבר מאכל, אבל לא ידעו אם הוא הלחם שייעדר להם משה או ירד אחר כן, וזהו כי לא ידעו מה הוא, כלומר הבירוי המתוודה

¹) וכן הרו'א בלשון הכתף.

- לו לפי דכינה בעת הריא ער שאמרי להח' משה הוא הלחט אשר וכו' ואיך אין בו קדימה ואחריו כמו שאמרו שאר המפרשים:
- (ג) המרבה והממעית. הטעם איש לאשר באחלו:
- (ד) וימדו בעמר. וזה היה בשדה, וכל זה דפסיק פירוש מה שקדם וילקטו המרבה והממעית:
- (יע) איש אל יותר ממננו וכו'. לא זכר טעם זאת המצווה אולי לשבות רכות, ואין שהיה קעף עליהם משה כי ערכו ממצותו:
- (כ) ויתרו אנשים ממננו. מן האפני או המכשול. אך מה שהיתה מוה בערב שבת לא הבאיש כמו שיפריש עתה. כי מה שעם לאמרו בשנה לא הבאיש בידתו ער הנקר. רק להפוך מה שיקירה בשאר ימי החול:
- (כג) יהיו ביום הששי ליקטו להם משנה. וזה צום משה כאשר נצחה מאות השם ואם לא נורא אבל לא באר להם מה夷יעשו בנלקט ולמה זה, ולכן באו הנשיאות והגידו למשה כי ישראל夷יעשו כאשר צום. כלומר שליקטו להם משנה או אמר לרם משה למה זה. ושכינו בו בום לצורך השנתה. כאשר נצחה הוא מאות השם והיה ביום הששי והכינו וכו'. ואו דבר הישם לו שכthon שבת קדיש לי' :
- (כג) את אשר תרפא אףו וכו'. הנה המן היה נאה בתנורו וכן מכישל במים או בשמן כרצונם. וטעם תרפא וכן תבשלו כמו שתבשל פסח (במדבר ט' י'). ודכינה בזה צום משה כי כל מה שירצו לאפת ולבשל מוה הלחט הנלקט ביום הששי. יעשה היום ויאכלו היום מן האפני והמכשול במנחיהם. ואת העודף משבעם. יניחו אותו במקום שמור עד יום מהה. ולא באר להח' מוה יעשן מוה העודף ער בא בוקר השבת שאמדר להם משה אכלוחו היום וכו':
- (כו) ששת ימים תלקתחו. כן יהיה חמד כל הארבעים שנה שהלכו במדבר ער בואם אל ארץ נושבתה:
- (כג) יצאו מן העם ללקטם. לראות הייעמדו דברי משה:
- (כג) מאנחתם. דבר למשה תננד כל ישראל. והטעם שיامي כן לכל ישראל מאת השם:
- (כג) שבו איש תחתיו וכו'. בזה מצית עשה ומיצית לא העשה לעניין אחת. כי תחתיו ומקומו שאות נרדפים. כי אין הוכנה תחתיו [בדקדוק שלא יהנו עלי] אנה ואנת. והנה כחוב וישבו תחתם במחנה עד היוחם (יהושע ע' ח'). ואין ספק שלא היו עומדים כאנן

דומם, אבל היו הולכים מhalbך מועט, וכן לא כמו איש מתהוו (י' כינ'), איך חחת ומקום שם שמות נרדפים יעדוך לפרש, בעבור שהמקומות ממנהו כולל וממנו מיוחד, והכולל והמיוחד כל אחד מן המctrופ, כי יש כובל יותר מכל, ומיוחד יותר מיותר ממיוחד, ומה שדבר להם זה הלשון בסתם וזה מובן אצל העם לפי הסכמתם בלשון, ואולי הודיעם בפרש על פה, והכמי התלמוד קבלו כי פרשו אלף אמה ונבען הוא:

(נ) ויקראו בית ישראל את שמו מן, אמר אין וכבר קראו, ואין זה אמת, אבל הם שתין קריאות, וזה כי ידוע כי הדבר מתואר בסוגו וכן בהבדלה, וכבר קודם וכרו טרם ידעם שהוא הלחן הנחנן להם מהשם קראושמו מן, מצד מה שטעמוו שהוא טוב לאוכל הניע להם בזולת יצעת אפס, ועתה כי שבתו ביום השבת שבו לקוראי מן, כאלו אמרו עתה הוא באמת מן, כי כבר רצונו חמול הבינו השם לנו להה היום כי הורידו משנה, ואין אנו צרכין ללקטו היום, ואנהנו הבינו אותו תמול באפיה ובכישול להוה היום ניכ: והוא בזרע נד לבן וכו', וזה ספור שנוי ביום השבת כי אף שעברה עלי לינה אחד שנאה ונחבשל לא כהה עינו ולא נפנס טעמו, ואולי היה יותר מעולה בעכשו וטעמו, וזה הפך וירם תולעים ויבאש: וננד, הוא רודע דק לבן: בצדקה. הוא מאכל בצדקה צפחת מים, יבושל או יאכל ברכש, כמו שנהנו אצלנו לקרוא הרקיקם מהבעק העשויים בדימות אוניות, יבושלו בשמן ויאכלו ברכש, אוניות¹:

(ל) ויניחו אהרן לפני העדרת. הטעם אותו העדרות, וזה היה בפועל לאחר שנעשה המשכן, ובעבור שהמצאות היתה עתה ספר קיומה בפועל עתה, כל שכן שנכון אמרו ויניחו לפני העדרות, מאשר ידענו כי הנמצא יחלק לשני חלקים, והם אם בכח אם בפועל²:

ין (מ) למסעיהם. כי עוד יספר כי בין שני אלו היו דפקה ואלו: ואין מים לשחת העם. כי שתי כל הנמצא בכליהם

¹) בקשתי בעורך דמות לעניינו ולא מצאתו רק מה שמובא בעורך החלם ברך א' עמוד 53: Magazin. ואולי היה בצדקה אין.

²) מפני החוץ בזה מביא הריא יש אומרם שהמצואה זאת אמונה היתה בשנת הארבעים, ועיון ושב"ס והראב"ע. ולפי דבריו הכספי הקצרים ובא אל נכון.

שחביביו מלאוש וולחו, ואמר איע כי שתי כתות היו שם ברגע אחד, האחת אין לה מים כלל, והשנייה שהיתה לה אבל רצחה לנוטה אם יכובב אם יתן השם להם אם אין, זהה כמובן, כי אין מדרך הסברא שכובו הימים ברגע אחד לכל המכחנה החוא לא נפרק איש:

(ב) תנו לנו, כנגד משה ואחרון שהיו צמאים לרוב:

(ג) עבר לפניו העם, כדי שיבחר ויקח מהם הוקנים:

(ד) ריבא עמלק, בטעם כי בא ישראל (במדבר כ' א'). רצוני שנחוג לומר זה על עם ועם אם בלשון יחיד ואם בלשון רבים:

(ה) ודזה באשר יורם משה את ידו, לפי הפשט נהרא, כי היו נפיו פרושים על השמים, כי ירא מאד מחולשת ישראל בזמן ההוא במש' אתה עיף וינע (דברים כ' ייח). עד שאין ספק שללו חסדי השם אבדו כלם, ורי אם נמלטו בהשחת קצתם ממש ויזנוב בכך כל הנחשלים אחריך, ומשת היה מניה ידיו בקצת העיתים אם לבבדותם, רצוני שלא היה יכול לשאתם תמייה או לסבה אחרת ידועה אצלך:

(ו) ויקחו אבן וישמו תחתינו, כי בתחלה היה עומד על דרגיו כדרך כל מתפלל ועם לאותו בעמידו,ילאה אותו בנשאו כפיו, ועתה ישב על האבן, ואחרון וחור נצבים ותומכים ידיו: אמרונה, שם, והטעם באמונה וזה השורש עניינו קיום:

(ז) בספר נתקיים זה בפרש כי תצא: ושים באזני יהושע, זה לאות כי גנזך מאת השם כי יהושע ילחם מלחמות כנען תחת משה, ונ גם משה ידע זה עתה¹), והנה אין הכרח מזה שייחסו יהירמהו ולא נתקיים המחו עדר שאל:

(טו) ויקרא שמוי יי' נמי, תאדר לשם כמו עברי מצרי, וטעמו בטעם עושה פלא (טז יא). וקרא המובה בשם כי לבבורי נעשה:

(טז) ויאמר, משה: יד על שם ידה. הוושם יד על שם יה, והמשם היה השם בטעם שבואה. ויש מתחוונים מן השם ברוך הוא, אך לבש קגנות באף ובחיימה אין מכבה על עמלק, עד שנשבע למחותה, ועשה מצוח עשה מיוחדת לישראל על זה, ואמר לא תשכח (דברים כ' יט). ואם הרע ונלחם עמו, האם אין ראוי לשכחה וה, מן המדרות הטובות אשר צוינו הוא שנשכח הרעות שעשו לנו יתר האנשים, כי אף צונו על המצרים (דברים כ' ג' ח'). כל שכן

¹) ועיין רב"ע.

שהנקימתה ורנטויה מרות מגנות בדחני, ואף בחוקות כל פלוטוף וחכם, התשובה, לכל זמן ועת, ורנה כתוב בתורה יי' נושא עין ופשע, ונחות אמר אל קנו ויקם ה' כי (נחים א' ב'), ובכלל הכל כפי הנושאים או הנושאים¹). רצוני כפי עשה העין וכפי גודל העין וקטנה, וכן לפי הומניות, ושלמה אמר עת מלכחה ועת שלום (קהלת כ' ח'):

פרק י' וישמע יתרו.

יב (ה) מתי היה זה, דנה הארץ א"ע בזה ודעתו ימצא בספרה
ואני אומר כי זאת הביאה מתרו הה עתה בשנה ראשונה בחורש
השני והם, רצוני ישראל, קבלו התורה בחריש השלישי ועמדו בוה המדבר,
רצוני מדבר טני כל השנה ההיא, וזה עשו הפטות אשר אמרה התורה
בפטות הושבתי, ושם עשו פסח נינן חלה השנה השניה, עד
שכל הכתוב מזאת הפרישה עד כל פרשת בהעלותך, רצוני אמרו שם
ויהי בשנה השנית בחדש השני וכי (במדבר י' יא), הכל היה תוך
יב חדש, ולא עשו פסח אחר יתר הארכעים שנה לטרדות וטורה הדך,
ומה שכתב שם ויאמר משה להובב (שם פסוק כיו), שהוא יתרוי
וכל הספור דכתוב שם, הוא כי יתרו בא אליו שנית, באותו החדש
השני מהשנה השנית כי שמע כי ממש נסעה, וכן שמשה שלח לו
זה או צפירה, ואין מהבריח הספור שם שיאמר ויכא יתרו, ומה שהות
קשה אל החכם אי' באמרו באלה הדברים ואומר אליכם בעת ההוא
וכי (דברים א' ט'), ירווע כי אמרינו העת ההוא וכן כל זמן, ממנו כולל
וממנו יותר מכלל, יהיה טעם בעת hei א, באותו העת שישבו שם
במדבר טני, ויהכן שירמו שם על הספור הנכבד בפרשת בהעלותך:
(ג) שלוחה, כתעם שלוחים (מ"א ט' טז)², כי יתרו
לקח תחלה אתוניות נושאים בר וללחם ומזון או זולת
זה הלוכו לפניהם לכבוד צפורה ומשה אישת, ואמן
אין שאלת לומר איך הייתה צפורה וכינה במדין כי אין מהבריח
התורה או המקרא שיכתוב כל המאורע, וכבר כתכננו זה
בפרשה ואלה שמות:

¹) ויעין למל' פ' טקע.

²) הראב"ע בשם י"א, ויאמר הרוי"א ג"כ "אין ספק שהביא יתרו עגלות
ושער אתוניות נושאים בר וללחם ומזון למשה ובכל אהובין".

(ג) נרשם. שמות הדברים המונחים מצד גורה והוראה במשמעותו לשון העברי כמו נרשם אליעזר רואבן ושמעון וכמו יעוץ בריה וזולת זה כמו למלך השמאלי הסכימיו מיסדי לשון העברי לשותם ברובבו שנוי מה לא יהיה פשוט ומובואר כי השם עצמו¹ כי או לא דמה שם נפה, אבל דמה גורה מרכיבת מנשוא ונושא, או ידמה כלם תארים לא שמות עצמים, لكن אופני השנאים רבים, וזה מבואר אם בנקוד اسم בתוספת אותן, אם בחסרן אותן, או בהפוך אותיות וכל זה נכן פאך:

(ד) ושם האחד אליעזר. ילידת זה לא ידענו זמנו באמת, כי וחרת את ערלה בנה (ר' ביה). אינו מחייב שהיה מאליעזר, אבל ידענו בהכרח כי גם זה הבן השני נולד לו בשנותם במצרים; ואמרו ויצלני מחרב פרעה, הוא על המלך החדש, שנאמץ עליו ויקש להרוג את משה:

(ה) חנה. זה נכן אם שחנה שם יום אחד אי ימים רבים²:

(ו) ויאמר אל משה. זה אמר עיי שליח בחיתו בדרך קרוב

למשה³:

(ה) את כל התרלה. כתעם ואת כל התרלה אשר מצאתם בדרך, וזה רדמת מצרים ומלחמת מלך, יותר מהתחרות לישראל מיום צאתם עד היום הזה:

(ו) כי בדבר אשר זדו עליהם. כי ידעת כי הדבר אשר זדו המצרים על ישראל, כי הם היו והרשו במויד להיות ידם חוקה, וויי הפלים:

(ז) לפניו האלהים. באهل משה⁴:

(ח) נבל תבל. מטעם כאליה נבלת עליה (ישעה אי ל)⁵: לא תוכל עשהו לבדוק. הטעם שיתמיד כן ימים רבים:

(ט) היה אתה לעם מול האלהים. כי הוא מקבל פני הנבורה ואתה מודיע לעם:

(ט) אתה תחווה מכל העם. פירוש אי' בזה ייעין בספרן. ואני נוטח ממוני כי הטענות שטען אין כלום, וזה

¹) כשלש חיבות הספרים.

²) "כ' ימים רבים חנה שם" הראב"ע.

³) הראב"ע.

⁴)—" הראב"ע.

חלה, כי אמרו¹⁾, אם פרשנו אלה השרים כמשמעותם, והויה מספרת יותר משבעים אלף, והכתוב אמר בפצע ארין רבים שרה (משלי כ"ה ב'), וזה אינה טענה, רק זה הכתוב הכוונה בו, שהו כולם במדינה אחת, אין קצחים סר למשמעות קצחים, אבל השרים כל מה שייעלו למספר יותר נדול תחיה הנגה העם יותר מתקנת, איך שיסודה זה תחת זה ויעלו כולם אל ראש אחד, כמו שסביר אבונזר בספר ההחלה הנמצאות, ואנחנו נחכח זה מה שם ית' בעולמו²⁾, ומפורסם כי כן כל מהנה ומהנה אם למלחמה דרכ' יבשה או בלב ים, וכן כחוב ויפקוד דוד את העם אשר אותו יושם עליהם שרי אלפיים ושרי מאות (шиб' ייח א'). איך אין הבדל בין זה ובין אמרו הנה ויתן אוטם ראשים על העם שרי אלפיים ושרי מאות, ובכלל כל הנגות עם תחיה בזה הצעה רצוני שרי אלפיים שרי מאות ובכלל ברצונות בחילוקם הכתוב, ובוולת זה אין הנגה כלל, ומה שטען איך יתכן להיות שמיינת המנהה ראש שבטים, כי כן אמר משה ואקה את ראשי שבטיים אנשים חכמים ויזועים ואתן וכו' (דברים א' כ'א), ואני הכרה שהיו ראשי השבטים אלה הר אשימים כולם, אבל הם עליונים על מספרים נדולים, וחתייהם שרים אחרים על מספרים פחות נדולים, וגם נכון אמרו אנשים חכמים בטעם ואנשים כמו אדם שת אנוש, ומה שטען איך ימצא בישראל או כל זה המספר מאנשים עם שלמות המדות, גם זה אין בו ממש, האם הכרה שייהיו אלו השרים כולם חכמים ואנשי חיל ויראי אליהם, וכן השair במדנות משה רבינו, וכבר הוא מפורסם שלא נמצא או באלו המדות נדול ממשה, ואם אמר כל זה עליהם בטעם ובמהלט, וחכמי ה תלמוד אמרו כי המקדש אישא על מנת שהוא חכם אין אומרין כר' עקיבא (קדושים מיט עיב), וכן אמרו יפתח בדורו כשמייא בדורו (ריה כ'ה). האם ציה משה שישקלום במאונים? אבל הטעם בלי ספק מה מהווים כן לפני דורם, ובכלל מבואר כי אלה השרים יתוארו בשרי אלפיים, וכן השair מצד הבחירה הזאת הנשנית עתה, וכן כחוב ושותה עליהם שרי אלפיים, ועל כולם אמרו, אתה תחזה מכל העם אנשי חיל, והאדם יראה לעיניים:

¹⁾ ר"ל הראב"ע.

²⁾ ר"ל כי גבוח מעלה גבה שומר וד', נצב עליהם והוא אחריו, והרייא מפרש כי ג"כ במשמעותו הכספי מבתו הוכיר שמו.

(כט) ויבחר משה אנשי חיל. זה סג' כולל שאר המניעים:

יט (ה) בחדש השלישי, הוא סין:

(ד) על כנפי נשרים, נתינמו; ואבא אתכם אלוי, אל המעד
הוה לקבל תורו:

(ס) סגלה, פרוטיאטט - בליעו (Propriete). ידוע כי הוא דבר נמצא למן כלו ולבדו ומיחד אותו רצוני המין שהוא לו סגלה מההפקת במשא: כי לי כל הארץ. ידוע כי לי הוא אחד מעשה אמרות. וזה המאמר שהוא מורה על הקני, יש ממנו יותר קרוב מקצת, לכן טענו כי כל העמים הם לי, ונם אייל לקרב עוד מי שאבחד ובכם לברכם:

(ו) ואתם תהיו לי מלכתי כהנים וגוי קדרוש, כתעם ובני דור כהנים היו (шиб ד' יה). וזה על צד הדמיון, בהרתו הקروب להיותם כדמות כהנים שהם בטלים מעסיק היוטן. ומכובדים בכל תפיסיהם ומתבודדים בעבודת השם. הפק שאר העמים שבב ימיהם כלו בעסיקי העולם ובמלחמות עם טנופים:

(ט) ויינר משה את דבריו העם אל יי. בזה נגהל החכם אי. רצוני בראותו וישב משה ואחר ויינר משה, בולת יודיה שנית, ואני תמה איך נפלא מאשר נראה תמיד פעמים אין מספר להם עד שאין ראוי להביא חבירים. מצורף שהוא נס סדור דבורינו בלשון רומי, כי נושא לזכור שנית דבר מה להצעה למה שירצה לומר, כל שכן בהווית סבה הכרחית. וזה כי בעבור שנפסקו דברי משה אחר וישב (פסוק ח') במאמר השם הנה ארכי, שב לומר ויינר משה, לפי שואת ההנרגה סבה עצמית למה שכותוב אחריו ויאמר יי אל משה לך אל העם וקדשתם. וזה כאלו אמר ובבעור שהנגיד משה את דבריו העם אל יי. רצוני מה שנחרצו ואמרו ג' עשת. לכן אמר או השם למשה שיקדשם, כי אי אפשר לכופף. ואם מאנו לא אמר השם זה, והנה זה מעט בויה כי בשלח כמו זה כתוב יורדף אחורי בני ישראל, ובני ישראל יוצאים ביד רמה (יד ח'). ואחריו יורדו מצרים אחורייהם וישינו אותם וכי (שם פסוק ט). וזה לצרף ולסמן חללה עם העלול,

רצוני כי הוריפה סנה להשנה, וربים בן אין מספר:

(ז) וקדשתם היום וכו'. שצום לעמוד בקדושה ובטהרה בעניין הטבילה וההתרחק משאה ומכל מנוף. וכן במלבושיםם. וזה דומה ביוצאים לקראת המלך:

(ו') והגבלה את העם, באניהם בקעה החר נבול מצין ואמרו לעם עד זה הנבול חכואו הנה הוא מנובל את העם ומגבל את החר; וכן נכן אומו והגבלה את העם ונכנן אומרו הגבל את החר;

(ו') לא תגע בו יד, נכן מאר מה שאמר אי', כי בו רמו למעטל לנגע, כי אלו ירדפו אחריה, ואולי יהרוו אחריו רבים מהעם ויחת כל הסדור והמכoon, ואף אותן היהודים ישלכו בהליכם, וכן שתקוף שיראו איש הולך ועובר ישלכו עליו אבניים או חצים: במשך היבול, הוא דайл ויקרא קרנו איל על שמו, ואת המשינה בשופר לפ' דעתך היה אח' השלם עשרה הדברים (ז') לא כמו שיאמר הנהן ואיע כי זאת השמירה המופלנת היהת בזה המעד לכדי, בעבור הפלאות שהו שם, ועל כולם קול השופר ישיחיב שימצא שם חוק, ואולי יתרקנו מאר לראות מי הוא, ואחרי הפרד זה הטעמה, אפילו שכבוד יי' נשאר שם בענן וערפל יותר ההיות באוויר, הנה כבר קדם להם, ויפנו אל המדבר והנה כבר יי' נרא בענן (טיז י'). וכן ניכלו ללכת ולשוטט בהר והם מעצם ישרו מלחנים חוק העניין, אף מה להם לוה:

(ו') היו נכנים לששת ימים. טעם זה, שלשה ימים רצופים החלהם מרגע דבר משפט, ועמדו נכנים וקדושים ולא נגשו אל אשת, כי זה החומר ציריך להם לעם ובכך לקרש ולטהר מכל טיף בוגוף ובלבוש, ואין אמרו לששת ימים כתעם ליום השלישי (פסוק י"א), כי אם רצח בן היה כתוב לעוד שלשת ימים כמו שכתיב ביחס (בראשית מ' יט). ובמספר ירושע ועוד שלשת ימים (ירושע א' י"א). ומה שאמרו חכמי התלמוד והספיק משה יום אחד מדעתו (שבת פ' ז), איןנו כלום (ז'), כי מה טעם מדעתה ואין לו דעת כלל רק הנקשר וחנאה זו בדעת השם, ואין נחרף את השם לומר כי משה היה חכם ממניג או הרמה פיו בזיד ולא מת לשעתו, שכן אם נמצא חוספיה או חסרונות יעשה או יאמר משה על הכחוב הכל בדרכו השם לה, ואין רק מה-שהוא בכלל דברי השם וחלוי בפירושו שהוא נמסר לו בעל מה, איך מבואר כי אמרו הנה, היו נכנים לששת ימים, אני מטעם מה שקדם והוא נכנים ליום השלישי, שטעהו הבנה יותר מופלנת וקרובה, אבל הוא מטעם וקדשותם היום ומהר, שנם הוא הבנה זומן, והיום השלישי יותר קיבץ למצעדר:

¹⁾ וכן הרי"א.

²⁾ וכן הרי"א ע"ש.

(ימ) ויהרד כל החר. נטעם וירנוו' הרום (ישעיה ה' כה) :
 (יט) משה ידבר והאלhim יעננו בקול. זה הדבר והמענה
 לא היה ברגע קול דשופר כי היה זה מרכיב למשה גם לישראל ואיך
 תקיים בעבור ישמע העם בדברי עמק, כי נס עשות הדברים כולם הם
 דברי השם למשה, כי הוא דבר לו לנדר כל ישראל ושישראל שומעים,
 גם יכול אמרו בנה משה ידבר והאלhim יעננו כל המפרורים שוווכר
 אחר זה, קודם הדברים שהוא דרך שאלה ותשובות, וטעם בקול לא

באך דברלו המזוחל לו כאלו אמר בקול מה :

(כ) וירד ד'. אין צורך לשנות חmid דבורה תורה בלשון ב"א :

(כל) פן יחרשו אל י"ג. שייחרטי לעלות לחכלה לראיות :

(כג) ויאמר משה אל יי' לא יוכל העם לעלת. הנה בזה
 נבהלו אלו הפתשים הקורדים יען בפ' א"ע והוא פשוט אצל,
 כי כל זה הוא דרך וכוה ומשא ומתן בין השם ובין משה. כי מבל
 העודדים היה משה מדבר עם השם כאשר ידבר איש אל רעהו וככל
 זה פ"ץ שם היה חושד עצמו והוא שמא יהטא במחשבתו ועשה
 שאלות או כמה טענות אל השם לא דרך חפישה והשנה. רק דרך
 שאלת למודית ומכל זה המין היה דוכחות שהיה במעמד הפני
 ועם כל [אשר] חרחה אף השם בו באחרית, הקשה לשאול, לבן בזה
 אמר השם למשה שירד וויהרם שנית, או אמר לו משה, במדומה לי
 שדי באורה ראשונה שעשינו להם במצותך, וזה אמר משה דרך
 שאלת לה יותרו חסר מה שם¹). ולא יעד שבלו על הברות
 החשנות כמו שעמד שבל השם, וגם אולי השד עצמו שלא הבין דבר
 השם באמרו רוד העדר בעמו כי אולי כונת השם לויד דבר חדש, لكن
 שנה לו השם, ואמר לו לא די בראש�, אבל ציריך שנייה לחוק עצום

כל שבן עחה לפטיניות זה המעד :

ב (ה) וירבר אלhim את כל הדברים האלה לאמר.
 החכם א"ע האריך בזה וחכר שאלות ותשובות, מדעתו הכל מבואר
 בעצמו ואם לא אכתוב כי אם דברים קצרים.

آن להזכיר מה הם העשרות הדברים, כי משה שכתב התורה
 עשה הפסקיות בין קצחים — ואם לא הפסיק بلا יהיה לך,
 בעבר שלא בא דבר אגבי בלשון מעט עשה, שהוא אומר בלבתי
 נור כמו الآלים — ואין לשאל אם השם אמרים כולם, כי הוא ידוע

¹) ר"ל מעט מלאhim.

בעצמתו, ואם כחוב בקצתם על השם לשון המדבר בעדו, ובקצתם לשון נסתר¹⁾, הנה בן הסכמה מידי לשון העברי, ואין לשאול אם השם אמרם בלשון העברי ועל מהנהו, כי הוא מדבר למשה שישמעו ישראל בדברו עמו היתכן שיבר בלשון נוצרי או יוני ואף לא בלשון מצרים? כי יותר נכון שדבר בלשון אבות ישר אל נם אין לשאול בשניהם מה יש בין הכתוב בה, והכתב בפ' ואותהן, כי יש מזה המין בתורה ובמקרא לאלפים ולמאות, ואם יש חספת או חסרון כי כי כן, אך נכון כי לא יהיה שם סתירה, כל שכן שני מלה שם נרדפות, כמו זכר ושותה,قطעם סכין ומאנכת,ומי שיאמר האחד יאמר الآخر בהבריה. נם אין לשאול למה אמר אשר הוצאהך מארץ מצרים ולא אמר אשר עשית שמי וארץ, כי הוא זכר להם החביב עתה, נם אין לשאול למה היה עשרה לא יותר ולא פחות, כי בן חיה ואת השאלה אם זה מספר אחר, וכן אין לשאול למה זכר אלה הדברים ולא זכר אחרות, כי בן חיה ואת השאלה אם הוא אחרות, ואין בו סבה הכרחות, אך נאותה כי השם יתי שלם מכל צד ולכן [דבריו] בקצרה כדרכם כל שלם, ובאו עד עשרה שהוא הקשר הרائعן מן המשפה. זכר ALSO העניינים, כי תחלה הוויר על עצמו וכבוד שמו וע, הום המקודש לה, ואחר הוויר על כבוד המולדים, כמו שהוא המוליה, ואחר הוויר על הערים שהם עוזרים ומוציאים, איך הנה זה אכן צים בכלל הכנס לאל ולהוריך ולריעיך וזה כל חדם. רק שהוא פרט בפרטים יותר הכרחים:

(ג) **אנכי יי' אלהיך אשר הוצאהך מארץ מצרים מבית עבדים.** והוא הדרبور הר אשון, וזה אומר גור נושא א נכי, ונושא יחר הפטוק, ואין זה רק שהורי עצמו כמו שאמר אליעזר עבד אברם אנכי (בראשית כיד לג'). איב הודיענו בוה הפטוק שהוא נמצא פועל בכל הדברים ראו שנזבור א' ב' וזה בבח מצות עשה לנו רצוני להאמינו זה:

(ג) **לא יהיה לך אללים אחרים וכו'.** וזה הדרبور השני, ובא על דרך אומר בלתי גויר, וכן כולם עוזר, והכוונה שלא ניתן לו לחו ו אף עתה וכבר פרשנו בחחלת בראשית שם אללים, ואי' אין חמה מאמרו אחרים:

¹⁾ "שכן דורך בכתב לדבר בפסקוק אחד קצתו בלשון מרבר בעדו וקצתו בלשון נסתר" הרוי"א.

(ד) ממיל' וכן מתרח. בחקש אליה כי אשר ממיל' ראשון יקרא מעל', ואשר מתחת רגלו יקרא תחת, וכברobar זה ארוסט' בס' השם והעולם: ואשר במים מתחת לארין. ידוע כי קצת' המים הם יותר שפלים והם חיים והנהרות:

(ה) כןא. מטעם וקנא את אשתו (במדבר ה' יד). כי עד'ם כמו שיקנא האדם לאשתו אם חכנו ותעבור לוותה, כן אקנא לישראל אם יכנעו ויעברו לוותה¹: פקד עון אבת על בניים על שלשים ועל רביעים לשנאי. אמר ר' מה בר כל עצמי בכל ספרי לך', לכן אתרחך מוכרת דבריו שאר המפרשים הקודמים, האם אחבר ספר להעתיק דבריו الآחרים? ואומר כי החכם איש ואונקלם נמשכו בזה המאמר לפירוש החכם התלמוד ויל', והנה כתוב איש בזה שאלה והשובה יעוזין בספרה, ואני גותה מפירושו אלה ומפליא על אלה החכמים. כי מי יכול לעמוד על מאוני השם, וכי עמד בפוד משקלותיה והגביא אמר כן נגהו דרכיכם ומהשבותי ממחשבותיכם (ישעה נית ט'). אמר איב מה לנו לשאול כלל על דרכיו ומנגנו עם בא' איש איש על עבדותה ובמה נעמדו על אמתה משפטו? כי נעלם ממנו שני דברים אחת מצדו הוא דפועל, והאחר מצד האיש ההוא הפעיל, אמר אין לנו רק מה שאמר משה הצור חמי פועלו כי כל דרכיו משפט (דברים ל'ב ד'). הנהיה לנו אווילים כמו האשה השוטה שהיתה הולכת וצוחחת על איש שקר ואשנה ושימש ת' הרבה זמה, עד שנעננה לה החכם ושותקה (שבת יג, אברדין פ'ב) על דרך ענה נטיל כאולחו (משל' כיו' ח') וכי יודיענו על כלל אומתנו בכל חלקי השעבודים קדו לישראל בימי השופטים. שנתחלפו ברב ובמעט מה דסכה בזה? וגולות בית הראשון עמד שבעים שנה, וגולות בית שני יותר מאלף שנה? ועוד מה הסבה במלחמות מנשה בפיתו כלו שלאנן ושלה, ויאשווו מות במלחמה ירד ונספה? ווולת זה יש. סוף דבר הכל מסור לשם ית', הוא השופט הנואמן והוא ידע החקירה והאמת. אמנים פירוש הפסוקים שרואה שביניהם סתירה, כבר הודיענו רביינו משה דרך הסתירות הנמצאות בתורה ובמקרא, וכבר הודיעתיך בס' הסודה, כי הנורות מהם הכרחיות תמידות ומהם אפשרויות זמניות. רצוני שהם בזמן מה ואינם בזמן מה. ולכן יתחלפי העניינים אם מצד חילוף הנושאים. בין כלל

¹) ובלשון זה הרו"א.

לפרט, ובין כלל לכלל, ובין פרט לפרט, ובין מז לזמן מה, ובין
 שעור העון וולת וה ממשקנות השם והוא ידע איך ולא
 אנחנו לנו אבון צוה לנו במשפטינו לא יומתו אבון על בנים
 זבונים לא יומחו על אבות (דברים כיד טז), אבל במשפטינו הוא
 ימיה קצחים על קצחים כשיידצח לפי משקלותיה
 ולפעמים בן לא ישא בעון האב ממש (יהוקאל יח ב'). ונום ירמיהו
 שאמר האוכל הבוטר תקינה שני (ירמיה לא כיט). והוא לא
 אבל בוסר וקחו שנינו בחורבן הבית ושנלה למצרים
 כמו השארית בעון אבותיהם ועוד מכואר כי חטא רחבעם
 שענה קשה לישראל (מיא יב יג) ונחלקה המלכות היה סבה
 ראשונה לננות בני הבנים עשרים, וכן בהשתתת מנשה הנו יהודת
 כי אף ביום יאשיהו הצדק השלים עם כל דורו אמר אך לא שב יי
 מריהן אף הנadol אשר חרה ביהודה על כל הטעים וכו' (מיב כינ
 כיו), וכל זה קיים פוקר עון אבות על בני, ומיתר לנו מרוע וכו'
 השם לדור צדקו החטא מנשה לקיים אמריו פוקר עון אבות על
 בניים כמו ירמיהו אבותינו חטא ואינם וכו' (איכה ה ז'), ולא זכר
 להם צדקות יאשיהו, לקיים אמרו ועשה חסד לאלפים? וכן שומר
 הברית והחסד לאוהבו לאלף דורה ואם תאמר כי צדקו וזרעו היו
 רשעים, אשיבך ניב מנשה וזרעו היו יותר רעים, ואך נתקיים במנשה
 ומשלם לשונאי על פניו להאכדו? אי לא אחר לשונאי על פניו
 ישלם לו? ועוד יותר קשה כי למנשה לא נעשה עוד הנלו, ולחויקו
 געשה היoud הרע הזה (מיב כ' יז)? ומה [שברו] על כל החובות
 אשר עשה ולא נמצא בו עין? ואם נמצא מה, הלא היה אבך וקס
 וחשש, ומצאו ביהוא הרשע הגס ור כידבעם, יעדו לו בני
 דבריהם ישבו לך על כסא ישראל (מיא י' ל'), על מבה אחת חלשה
 שעשה? ועוד מרוע לו על הטובה בני רבעים, ופה כתוב לאלפים,
 זבוקום אחר לאלף דור (דברים ז ט)? ולא מצאו מפער שלשים
 זרבעים בזבקום וכן אין זבקום באלף דור, כי בונת כל אחד לרבים,
 פעם שלשים פעם רבעים פעם לחמש מאות ופעמים לאלה, אבל יקרו
 דבריהם כי הפלגה מחששת האדם וענינו לבניינו עד
 רביעים, ולפעמים הוא יראט בעינו עוד, ולקח לאלף לנומה כי היא
 מספר רב, וככל אומר בשתי גליותינו רצוני חרבן בית ראשון וחרכן
 שני, כי עון האבות הוא סבה עצמות לננות הבנים, ואם תאמר אם
 הבנים היו צדיקים נמירים לא גלו, אשיבך איך שהיה לא נמלט בשום

פניהם מנורת פיקד עון אבותה על בנים, אבל על כל פנים דור צדקהו נשאו עון אבותם, כי בעון אבותם גור השם לפחות שיזו עבדים לנוכנרכער כמו שללה לרם עיי ירמיה עבדו את מלך הכל וכ' (ירמיה כ' י'ז). וסבירר כי בעון האבות במשפט מלכי ישראל ובמשלחת יהודה יתל' ישראל ואפס עזר ועוזב, עד שנחטעו מעת מעש ונחרשת חומרה ונחרבה ערים אחת לאות, עד כי באשר משל נג' לא עמדו בפניה וצום ירמיה במצות השם עבדו את מלך הכל וחיה ובאמת אלו שמעו הבנים לדברי דנביא על פי השם כמו שצעינו בתורה אליו המשמעון (דברים ייח טז), לא גלו ולא נחרבה הארץ לנמרץ, אבל נס לוה המרי מהבניהם היה עון אבותם סבה עצמתה לה על דרך אטרם זיל אין מספקין בידיו לעשות חסובה (ריה'ג). כי האבות הדריכו בבניהם ובניהם לבניהם לבתיו שמו לבנייאו השם המעדים הרעות, רק לחוו להם חקלות ומתחלות הטו אוניות, איך מכל הצדרים נתקיים לבנים בני דור צדקהו פוקר עון אבות ונו', וכותב בספר יוספין כי מלכי ישראל הקודמים הביאו מלכי רומי בירושלים, ונחתנו להם קצית ממשלה על ישראל בעבור שהוא בנים מחלוקת, עד שבאהיות בא עליהם טיטום וחרב בית שני וכן דור ישראל בימי טיטום אלו נגענו אל טיטום לא חרב הבית, וחרבן ראשין ושני חחת מין אחד והקש עין, ואחר שהחבר כל זה אומר עוד כי פוקר עון ובכלל שירש פקד בכלל סוג הכלול, הוא וכירת הדבר בא' וזה צד שתהיה ולא זה חכלית שתהיה, רצוני אם לרעה אם לטובה, ואומרו לשונאי דבק עם האבות, וזה יעשה השם לפעם, בשיתן הדין לפי דין, ולפעמים לא יעשה, אבל זכר שהוא עושה זה לפעמים דיה מן הדורי שיבור זה עתה לירא העם, כי טבע האדם לחמול על בניו יותר מנפשו וישמר מהטא בעבור בניו, ואומרו ועושה חסד לאלפיים, אין טומו לאלפיים מן הדרות זה אחר זה, בטעם לאלף דורה, אבל טומו עושה חסדים רבים יעלו למספר אלפיים, כאמור למאור למאור למאור ולאלפים:

(ז) לא תשא. הטעם לנשאו בדבר החיצוני כאמור ובכל אשא שמותם על שפתוי (תהלים טז ד'). והכוונה בזה להשבע בשמו, וזאת המזויה טעונה מבואר בעצמו:

(ח) זבור. מקור בטעם ציווי, וזהו דבר רבי עי:

(ט) בבד את אביך. וזהו דבר חמישוי והוא מבואר:

(ג) לא תענה ברעך עד שקר. כנור הודיעתיך כי לא אודה שום חסרון בכתובים רק אותיות המשמש ומלות המצוינות, ובמו שהתר והאריסט' במליצה, ופיוש זה נאלו אמר לא תענה ברעך להוות עד שקר:

(ה) לא תחמוד בית רעך. והוא בכלל הדיבור העשידי, ואיע עונה זה שאלה, ואני לא אבין איך חפול בזה שאלה וחמה, כי ידוע כי המצוית מהם מעשיות ומהם לשוניות ומהם לבויות, והנה כמו שהזכירנו על שאר מדרות הנפש והלב להחויקנו בטוכות ולהשמר מהຽות, כמו לא חטוף וכן לא חטא את אחיך בלבך, וולת זה רבות, הנה נם זו מהם, ורטעם שניסר נפשנו לבב' החמוד רבר שאינו שלנו וזה ברשותנו להמנע, בהמנע מיתר מדרות הנפש הרעות, וזה החמוד עניינו שתאותו נפשנו לחיות שלנו כי זאת מדה רעה בנפש, כי די בחלוקתנו ונש mach באה ומוצרף להה כי בוה נבא למעשה רע והוא הנול כמו שכותב וחמדו שdotות גנוו (מיכה ב' ב'), וזה דומה לחטא הנטריה שהוא חכונה רעה בנפש ובזה למעשה רעה ניב והוא הנקימה¹:

(ו) רואים את הקולות, הוטיב א"ע בוה במה שאמר בוה ובדומה לו, כי בעבור שחרונשות החמשה מתחברות במקום אחד והוא הגקריא החוש המשותף, ישימו העברים אותה תחת האחרת, וכן הבאשם את ריחנו בעיני מרעה (ה' ב"א): ויגעוו, שנוטנו אחריו עד שנחרחקו מההר יותר ממה שהציגם משה²:

(ז) ויאמרו אל משה. זה אמרו לו אחר השלמת עשרה הדבירות ונפסק הדיבור, מן הדומה שימושה או ירד אל העם ואם לא נכתב, ופחדו שהשם ישוב לדבר עוד:

(ח) לבעבור נסות אתכם בא האלים. כתעם כי מנסה יי' אלהים אתכם וכו' (דברים יג' ד'). לבן לכט קצת לראות התטרו פיו, ולא בן אمرתם רק דבר אחד עמנו ונשמעה: (כל) ויעמד העם מרחק ומשה נגע אל הערפל. הטעם משה עשה דבר מה שעשו הם מכאן ואילך³ ראה הבידחים:

¹ ועיין "טרית בסוף" עמוד 141 בחורה 2 ואודה כי טעמי לאמר כי פה הסכים להראב' ע' רק כונתי בפי' לא יחמור איש את ארץך (ליד ב"ד). שביביא פרשו,

² "עד שנחוחקן מהר יותר ממה שהציגם משה, וויש וועמדו

מרחוק" זה לשון הריא".

³ לשון הריאב' ע'

(כג) כי מן השמות דברתי עמכם. כמו'ש איע כי איע' שבחוב וירד יי' על הר סיני אין זה רק כדמות אדם ראשו בשמות ורנלו' באリン, בטעם השמות כסאי וכי (ישעה פיז'), כי הכל מלא כבورو':

(כג) לא תעשון אתני. בטעם על פני, כלומר אחר שני אלחיכם, ואעפ' שתעשות לאמצעים ולשרים:

(כד) מזבח אדמה תעשה לי. געד השם כי למנהג ומנהג אבותם בעין שלא יוכל לעמוד בחולות מובחות ובוכחות וקטורות, لكن בעבור שהחורים על מעשה האלהות והוויה מנהגם לעשות להם מובחות אכנים הנקודות כמו'ש ואכן משכית (ויקרא כי א'). ואולי היו מצוירות באזורות אללהות. ואולי היה אזהר החוק עצמו עשוי בשעות ידוות הוא האלהה, צינו השם לעשות לו מזבח אדמתה¹. כלומר בחרם שאין נכין להרות בוה ואם על כל פנים ירצו לעשות מזבח אבניים夷שווו מאבנים שלמות שם בתמונות הטבעית שנתן להם השם, כי הם מחליטים את האבן בשגונה מהמונה הטבעית. ועשוטם בה תמנה אחרית מלאותיות, כמו שאמר ארוסטו כי הטבע נכבד מה מלאכתו ולכן הונח על זה לשון פסל ופסול, כי בשגבידיל מהנו צר הטעבי דבר משלמותו נקדא פסול ונפסל. וכן כהוב יפסול שני לוחות אבניים, הפק הראשונות שבו בתמונות הטבעית והשם הוא אשר ברא התמונות הטבעיות לאבניים, האחת ענולא והאחת משולשת וכן כל התמונות, ואנחנו אם נרצה לעשות לו מזבח מהם. ראוי שנעובם בתמונות שהליך להם יוצרם לא שנחצר מעלהם, כי כל הדברים והחארים הטבעיים הם לחכמה ולהרARTH ידוע אצל השם², ועם הוויה זה טעם נכבד וחוק, יטשך להה כי לא יעשו בסם חמונה לאלהיהם:

(כג) כי חרבה. מקבות והגרון וולתם מכלי החוצב: הנפת

¹) ועיין במובי פמי' לשלייש. ובמקור היה פ' אכזר יאמר ע"ז "ודע כי דעת הרוב זיל כי כל מה שראהה התורה להישאיר מן המנחים הקדומים ממה שאין בהם צד עיי, השירה אותם ונשאה פנים להמנגה, כי' שהם מה שיוציאם השכל וכו'". ועיין הרמן ברשיות בית כי.

²) גם פה וכיה הceptive כי חריא' מכיא פרושו זה בשטו, לא בשם ספרו "מצורף לכסף". ואם יאמר "אכן כספי בהתפלספותיו בכיז מסיים" וחתומים האלהם כלם הם טובים ונכוחים".

עליה, הטעם ופסלה בה : ותחללה. בטעם חלلت (תהלים פ' ט מ') זהה נכון בחסכמת העברי :
(ט) ולא תעללה במעלת, מפואר בעצמו :

פרשת ואלה המשפטים

כא (ט) עתה יצחו השם לחדיעת ישראל דין ברוב עסוקיהם
ואין לנו לטrhoח בסדר הדין בקדימה ואחריו קצתם לקצתם ולדורות
סמכים. כי אין בו חמד סבה הכרחות. אבל יש ויש סובליהם התפקיד
בסדרה, ודי לכל מהבר ספר שיחסב בעצמו בו הסדרור הקרוב מה
ואם הוא חלוש, אבל אין לנו לחקר בו כי אינו עיקר כלל, ודי
לנו שככל אחת עומדת בעצמה¹ :

(ט) עברו, מכיאר בעצמו שטעמו ישראלי, רצוני מבני ישראל
או יעקב, ואין צורך לראותו, שכולם היו מתיחסים אל עבר
עד בא זמן מה שנתרחקו רחק גדול מעבר ונתייחסו
ליישר אל או ליהודה: ובשבועת. בהג� השביעית: להפשי
כינוי חיתם בטעם מצרי, עברי² :

(ג) בגפו, בטעם בגופה כלומר הוא לבדו בזולת אשה :

(ד) אם אדרני, מה שאמר בו ה' איע ור' מרינוס לא אבן,
וכבר כתבתי על זה בתחילת בראשית :

(ו) האלהים, השופטים. וכבר פרשנו הוראת שורש אלה³ :
ובבדו לעלם. זאת חמללה בחסכמה לשון העברי נאמרת במקומות
מה על זמן מונבל, כמו שהוא במקום הזה שטעמו עד הוובל, ואין
לטען על מה שהוא בחסכמה :

(ז) וכי ימבר איש את בתרו, אין כדי לפריש המאמרים ולהלויים
במצות כמחיב מطبع הלשון, כי אם אעשה כן, אחדש מצות ואשנה
מטבע שטיבעו חכמי התרבות, והנה מנהג אבותינו
בידנו נגענו לפרשיותם, ונעם אנחנו בנייהם נ היה

¹) ועיין הרוי"א בתחילת פרשה זו.

²) וכן חרשבים, ועיין ראב"ע.

³) ריש פ' בראשית וכן בס' שורות בסוף.

באחד ממנה לבן אם בטרוריו זה אקצטרא וועלה בדברי המצוות יעוזן בתלמוד או בפרש רשיי ויל אבל בזולת המצוות לאasha פנוי איש, והאמת יעשה דברכו: (ג) צדה, בטעם אתה צודה נפשי לחתה (שיא כיד יב): והאללים אננה לידו, בטעם כי הקרה יי' (בראשית כז כ'). והכל זמן ופנע והוא עניין מה שבמקרה, החבادر עניין בספר הטבע ושם בו שחשם היא הפעלה כי הוא הסבה הראשונה לכל:

(ד) וכי יזר איש על הרעהו וכו'. הנה בחולת הדברים דבר על ההרינה בכלל שיזמת המטיה, ואמר מכח איש ומת מות יומת, וזה כולל איך שיזמת. לבן עשה אחיך באור לאות הנורת הכלולית, ואמר כי אם ימית דרך מקרה, רצוני بلا כוונת המטיה, שלא יומת, אבל יהיה לו מקום ימלט שמה, ואם ימית בכוונו בכחירותה, לא יהיה לו מקום שימלט שמה, אבל עם מזבח תקחנו למות, והפליג בוה חמין האחרון לומר הקעה הפכיה והוא בערמות, כמו שעשה יואב (шиб כ טו). שנחרג ולא נשמר ממנו: (טו) ומכה אביו ואמו, מבואר שזה וכל הדומה לה פעם טעמו כולם יהוד, ופעם טעמו זה או זה, וחוכנה על ההיכאה לבירה ואם אין בה מיתה:

(טו) וגבב איש. הפליג הנאן באשר תמה איך נכנס וזה הפסיק בין מכח אביו ובין מקלט אביו, ותשוכתו מבוארת יעוזן בספר אייע. ואני תמה שתשוכתו איננה מספקת, כי זה אינו טעם הכרחי להכנסו בין שניהם ולהסמכו אחר המכחה כי יפסיק. ויהיה יותר נאות להמשכו אחריו אמרו ומכה ומקלט, אבל אומר אני כי נסמק למכחה אביו בעבור היהת בכלל ונגנב איש שניגב אחיו במושען אחוי יוסף לו ועי' היה עיקר ההורתה, כי באמת יש רשות לאב למכור את בנו, אבל אין רשות לאחר ולאח הנגדל למוכר אחוי, ואם האח הנגדל הוא כאב אף בחוי אביה כי העושה זה הוא מכח אביו או קרוב לו זה, ואולי הורגה כמייש כי ארד אל בני אבל שאולה¹ (בראשית ל' ל' ליה), וכן והיה בראותו כי אין וכו' (שם מיד ל' א). אבל עיט שה היה דיא הסבה העצמית בואת המיטה הנה בכלל היהת האורה על כל איש איך שהיה, כי יש ברוב המצוות דברים יסודיים וראשוניים והוא המויד על רעווע בערמות, רצוני בזולת שמירה מצד הנרגן: ומכרו. יש מהפעלים והתנוועות או על התעוורות הנפש והרצון בהתחלה, ויש

¹) וכי מפרש גם הורייא בשתיקה ממוקור הכספי.

על מה שבין¹⁾, אשר הבהיר עניינו בחכמת הטבע, שאו היה החנועה הנמורה. ויש על שלמות החנועה, ובכאן טעמו על התהלה התנוועה רצוני חנועת המכירתה, ולכן אמר ונמצא בידך, והוא אם שנגנו ווחבאי בחרד ביתו או שהיה מוליכו למקום מה, יהיה לו לטעון שאז דעתו למכורו, הנה נראה הרבירים כי כינתו למכור לנין מות יומת זוטבה העצמית בוה העונש החמור בעבר מה שקדם לנו כי הוא כהורן אביו ולפחות הוא מכחוי:

(ימ) באנרכ. הוא הור הפטיפת, ולא אוכל לפריש עוד בזה להיותי נונגע במצוות²⁾:

(יע) שברתו, מטעם ותשבות המלאכה³⁾: ורופא ירפא. לא אבן דעת החכם א"ע בזה, ומה שהמשיך לוות בספר יסוד מורה,⁴⁾ כי הרפואה אם בפנים הגוף אם בחיצוני הכל בידי שם הנוטן כח אל הטבע הטוער האדם, גם כי השם יחז חכמה לרופאים ואם יותר ישבח הרופאים בחיצוני הגוף להראות לעין אבל בכלל סוג הרפואה אחת, ואין ראייה שלשון לרפואה בין הקל ובין הכבד, כי הנח כחוב רפואי שבריה (מלחלים ס' ד'). כל שכן שכבר קדם לנו כי הבדל שכן הקל ובין הכבד הוא בין החראר ההלווש ובין החזק, כי הדבר הצעוני וכל שכן בלשון העברי שהוא שלם שבלשונות נודר לחיקות מה שנמצא חוץ לנפש ביותר מה שנוכל, וכן נעשה הרגש בפועלים להורות על חוק הפעולה חוץ לנפש, ובעבו רוח והציא בכךן בלשון הדגוש שטעמו שירפה בשלמות וחזוק להוצאה המכחה:

(כ) וכי ייכה איש את עבדו וכו'. יעוז במלואה, כי בזה ובבא אחריו די לנו כונתנו אם היה הרשות בידינו נפרשנה לנו נזוב הכל, עד אמרו בגן⁵⁾ לא תבשלendi בחלבammo. יעוז הכל בפרק רשי ובספריו ה תלמוד ובפרק היחס א"ע, כי לא אוכל לחדר דברה ולא ארצתה להעתיק מה שאמרו אשר לפנינו ודי בזה:

(כ) הנה אנכי שלח מלאך. ירוע כי השם ית' הוא הסבה הראשונה לכל ודוא ראשון הroleל לפני ישראל ותחתיו מלאך העור

¹⁾ שבתמים.

²⁾ ור' כי כבר אמר שלא בא לפריש המצוות.

³⁾ אולי ציל תשבת המלאכה, נחמה ו' ג'.

⁴⁾ הוצאה כוכב טוב (שטעון) צד כ"ה ע"ב: 'ואין טענה מלחת ורופא ירפא כי איןנו מהבון הכל, רק הוא כמו ורופא את מובה ה' (מלכים א' ו' ח'), ואני כמו מהצתי ואני רפואי (דברים ל"ב) וכו'.'

להם. ואחר המלאך משה רビינו או יהושע, אף שלשה מדנות אלה, או יהו שבעה או עשרה, הכל שבלען אחת, ולכן אמר (כל) ושם ע. בקהלו. ואחיו (כג) כל אשר אדרב. וכל זה מבואר:

(כט) ועבדתם את יי' אלהיכם וברך את לחמך. הדיבר בזה איע יועין בספרה כי אין רצוני לשנות בספריו וזה מה שפרשו הקודמים והתיינו בו:

(כ) את אימתי אשלה לפניך. כתעם חפלו עליהם אמתה ופחד (טו טז):

(כג) ושלחתי את הצערעה. הוא מין הדברים היודר רען: ואולי בן הוה באחת ממלחמות יהושע או אחריו בימי חזקיה ואמ לא נזכר ואולי הוא משל כלל מיני המדיחים והמנרים:

(כט) בשנה אחת. אין כונתו שנה אחת בדקדוק:

(ג) מעט מעט אנרגשנו מפניך. הנה כמו שמספר בשופטים, נתן טעם להשאך קצת העמים בארץ בסבירות מתחלה. האחת כי יכבי ברול להם (שופטים א' יט), והשנית כי עובם השם לנשות את בני ישראל (שם נ' א). ושלישית כי עובם ישראל בעונותם (שם נ' ח). ומה הרבי עית, והוא כי עובם השם עד אשר יטרו יוכלו לחיות הארץ, ואין בכלל זה מבוכה לחכמים כי הכל אמת, אבל בחלה נושאים ובחולף זמנים, גם אין מבוכה לחכמים ביתר טענות יפלו בכלל זה, ולא אריך כי הוא מבואר אצל היהודים במושבות הראשונות לכל, ואם הוא עטוק ורחוק אצל הסביבים, ואין להפוך בכטיליהם. ואם אריך בפרושי לא יבינו הטענים, ולא יצטרך פרוש כלל למשכילים, لكن אעובי הפרוש, ובריך דיבר המכמתה לחכמים:

(גנ) לא ישבו בארץך. זה דבר על המין והעת שעובם ישראל בעונותם שוכנו למעלה: פן יחתיאו אתך לי. כבר קדם לנו בפירושי זה ובספר הסודה, שמלה פן בערבי טעם כמו אפשר שתתתברר בהנין שנזכר שם, כי האפשר שם משוחף פעמים יאמר על העתיד, שאפשר היותו ואפשר לא היותו, ופעמים יאמר על הדבר שהוא נמצא בפועל, ואם דוא הכרחי לא טר ולא יטורה, והנה קדם למעלה פן תהיה הארץ שמה, ומה פן יחתיאו אותה וולת זה באך מלת פן

במקומות שונים יפorsch כל אחר כפי חרاوي לו לפי מקומו:
בד (ה) ולא משה אמר עליה אל יי'. הנה זה ונכו בערבי
כמו אמרו עליה אלין, והנה מבואר כי משה לפניו זה ירד מההר אל

העם. רצוני אחר השלים השם דבריו עמו, עד כי יהיה לך לモך שאחות הרידת הוא מה שויוכור אחרי זה ויבא משה (פסוק י') : (ג) כל דברי י"י, הם מאמרו ויאמר י"י אל משה מה תהא תאמר וכי אתם ראיתם גוי (יש' ד'), עד אמרו כי יהיה לך לモך :

(ס) וישלח את נעריך בני ישראל אל, הם הבכורים :

(ו) וישם באנגנת, לעשותתו בו אחיך ולזרוק על העם, ואין לשאול מה טעם חוריקה על העם. כי הוא כמו ויז אהרן על בנדיו (זקרא ח' ל'), רצוני שענינו הזאת טפות קטנות, והיה כן מנהג הארץ היה באכrichtת ברית ובקדושת הדברים, וכל זה והדומה לה תליי במנחות והסכנות עם עם כלשונו :

(ז) נעשה ונשמע. כבר נגפו כל הקודמים באבן זה הדר בורה, כאלו קידמת סדר הלשון מחיבת קידמת הומן, וכבר פרשנו בספר הסוד, אין מוקדם ומואוחר בחורה, כל שכן שבמה שקדם מרובי השם היה הרוב מצות מעשית, ומעט מצות הלב, لكن הקידמו ואמרו נעשה על המעשית, ונשמע על הדבויות¹ :

(ט) ויעל משה ואהרן נדב ואביהו ואשבועים מזקנין ישראל. אמר יוסוף הנה סדר עין בזאת הפרשה היה כן, כי אחר שקרה השם עשרה הדברים עם משה שהוה בראש ההר, ירד משה אל העם המתיצבים מתחתית ההר, ואו אמרו לו דבר אתה עמנו ונשמע מה. ואחיך עליה משה אל ההר כמייש ויעמוד העם מרוחק ומשה ננס אל העופטל וכו', כי כבוד השם לא נפרד ממש עד חום הארכבים יום, ואם נשלו עשרה הדברים, ואם אפשר שהויה מתחרש לנוונים מתחלפים או מוסיפים מען וערפל ואש ווילת זה הוות באדרים. ואחר זאת העליה ממשה, התחיל השם לו כה תאמיר אל בני ישראל אתם וראייהם וכו', עד כי יהיה לך לモך, ואחיך ירד משה וקיים מה שצוווה השם כה תאמר אל בני ישראל וכו', ואלה המשפטים אשר תשים לפניויהם, עד שורק הרים על העם וכורת אתם ברית, ואחריו כן עליה משה אל ההר עם אהרן ובנוי ושבועים זקנים כמו שצוווה השם עליה אל יי' אתה וכו', וצוווה ניכ' שיגש הוא לבדו אל השם וهم לא יגשו, רק יעלו להר סמוך לשם רוחק מעט, ויעל משה ואהרן וכו' הכתוב כאן, וספר למה עלו אלה עם משה, רצוני מה היתה הסבה הכלכליות בעליהם אל ההר רוחק מעט ממקום כבוד השם, וזהו כי ריצה השם

¹) ויעין עשב"כ ס' המוסף, עמוד 73 פ"א.

לוכותם ולכברם, ולכן צוה שיעלו אל מקומו כדי שיראו בעיניהם מכבוד השם, מה שלא יראו המנון שנאמר עליהם והעם לא ילו ע מג זהה כי משה היה מדרנו עליזה היה ננטש בתוכו העין וראת בעיניו מכבוד השם כמו שהוא, ואלה הנכבדים לא היו בזאת המדרנה, אבל הרגניות בעיניהם מהחוות הדם הנמצאות סביב השם, כי תחת רגליו היה כבדות לבנה מספיר היהת הדום רגליו ית', והוא היה כבעם השמים לטוהר, אבל השם היושב לא שלח ידו להם, ואם כי היו אצילי בני ישראל, לנן תאר אותם באצלם, וגם כי אין בוה לכלול דרך קערה אהרן נדב ואביהוא ושביעים מוקני ישראל שקדם זכרם ולהוציא משעה, וטעם שליחת יד להם כי היה זה כבוד גדול, אם להחזיק בהם כטעם תנה את ידך (מ"ב י' טו). אם לקרוא להם להנישם עוד כטעם הניפו יד (ישעה יג ב'). והכונה בוה כי באמת כבוד השם כבוד גדול, בחועלתו אותו קרוב לו עד שראו מכובדו בעיניהם בשימוש החושים כולם מה שקדם זכרו, אבל בהיותם קרובים לו לא נבדם כל כך שידבר להם כלל, גם לא שלח ידו בשללם ולא הורה באבעותיו להנישם עוד אליו או להחזיק או לנגע בהם, אבל די כי יחוו את האלים כמו ירווא את אלהי ישראל, ככלומר כבוד כבדות נשים ישב, ולא עוד כי לא השינו מדמותם כבודו דבר אף בראה חולשת, אף לא רגלו כל שכן מנפו וראשו אבל ממה שתחח רגלה, וכל הדקדוק הזה להודיעו לנו איך מעלה משה נשגבה על טעלת אלו הנכבדים הנדולים, ותנה אחר יחוו את האלים ירווא תיכף בזולות עכוב שם אם בדרכו אם בהרגש מה בחושים, ומה שירד עטם לצאות להם או לסכה אחרת, ואו חקף רוחם, ושםו הם על המכבוד שנתקבדו באותו שעה כי עלו ונכנסו בחדר השם, ואם עמדו מרחוק, והשם לא הסニア להם בדבר או במעשה, כי די להם כבוד גדול כמה שהণיעו, וכבוד לישראל כולם שאלתם רואיהם, ולכן על השמחה שהגיעה להם ספר הכתוב ויאכלו וישתו, וזה אם מהשלמים שוכנו הבכורים, או מולות זה, ואכלו ושתו אלו האצילים גם כל ישראל שמחים וטובי לב, וזה בעין ספר על דוד אחר הבאת הארון (ש"ב ו' יט), ועל שלמה אחר כבוד בית המקדש (מ"א ח' פ"ג).

הנה זה דעת, בכלל זה הספר לא זולתו אם העמק ואם הונגה כמו שעשה החכם רבינו משה ויל וחכם אי"ע וולחם מהונמנים אחר דעתם, ויש לי על זה טענות על דעתם, אקזין בארכות

ספרות בוה וביתר מקומות, כי אם אעשה כן ויהי זה ספרי נדול מאד מאה, ואם הארכיות יהיה מועל מאד [לא ידעת], כי משח רבינו אם רצתה לחרב בספר התורה כל מה שידע שהוא הכהרתי ומהועל היה כפל בפelim אלף פעמים, ובחר הקוצר מוכירת הכהרתי ומהועל, ואעשה כן נס אני אבל פני הספר יוכחו כי פרוש אלו המאמרים בוה המקום, הוא מה שפרשנוו אנהנו והוא בונת אמרם הוא היה משראעה והקש עז:

(יב) ויאמר יי אל משה עליה אליו החרה וכו'. הנה משה ירד מן החר עם האצלים, ועמד עמו תחת החר ימים לא נזכר ואחיב צוותו השם שיולה אל החר בוזלה האצלים. ויעמוד שם עט השם, ואני מוחיב שיוכור בוה כל מה שיעשה משה עט השם בוה המעד שהיה ארבעים ים, ומה ידבר עמו השם ומה ישיב له כי מי יודע, אבל יוכור המצערך להמון העם, והוא אמרו ואתנה לך את לוחות האבן. כי באthon הארבעים נתן לו השם, רצוני למדיו השם בימה תורות ומצוות אם סוגנים עליזונים או אמצעיים או מינניים אחרים מהכתובות בתורה עתה, ואם לא היה הכל כתוב בלחות פרט ופרט, וכל שכן הפרשיות שיוכאו אחריו זאת עד רידתו מן החר:

(יג) ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הדר האלhim, מלשון המאמר זהה מבואר, כי קמו שנייהם ונתקו מתוך בני ישוא, אבל משה לבדו עליה אל החר במקום שכן בו השם, איך יהושע נשאר לבדו רחוק ממשה בשפלי הדר, ואין לשאל מה אבל יהושע כי באמת אבל מה שהיה לו, והנתן לחם לכל העם גם לחם ליהושע יכול תה¹):

(יד) ואל הוקנים. הם האצלים שקדם זכרם: מי בעל דברים, שהיה לוRib עם אדם:

(טו) ויעל משה אל הדר, ידוע כי מעל ותחת ממאמר המצרף, ולכן יש בהר עליות לאין מסוף, ולכן ויעל אל הדר הכתוב כאן, היה עלייה מופלגת אל ראש הדר שם בכוד השם היותר עליין:

¹) ועיין הראב"ע, והרוי"א בלשון זה ובמליציה זו ממש.

(יק) ויהי משה בהר ארבעים ימים וארבעים לילך, אמר וספּ, הנה לא זובר בונה כי לא אכל לחם ולא שתה מים, אבל פרוש זה במשנה תורה, ואמר הוּא עיָה על אלה לחם לא אכלתי מים ולא שתיתי (דברים ט' י"ח). והחכם אי"ע אמר כי זה פלא לא נוראה כמזהו, ואני מפלא ממנה מי יספר כל נפלאותיו, ולהלא חוליך כל ישראל ארבעים שנה ולא אכלו לחם, כמו שאמר הוּא לחם לא אכלתם (דברים כ"ט ה'). ואם תאמר הנה אכלו המן, אשיבך ומני נתן להם המן רק משה על פי השם, ומדוע יהיה זה יותר נשגב ונפלא בעינינו עמידת משה שלם המזון וחבריאח ארבעים ימים, או גם שנה בזולת לחם, מעמידת כל ישראל בזולת לחם, וכן הדין במים, רצוני שיתור קרוב למשה לעמוד בזולות מים ימים ושנים, מעמידת כל ישראל מ' שנה כמשׁוּין ושבר לא שתותם, וכל הרבר ורעת לבנון נקל:

פרשת תרומה – תצוה.

כה (ב) דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וכו':
כו (כ) אתה תצוה אל בני ישראל, לא חדש דבר כאלו
שתי הפרשיות ואין עניינם הכרחי ורי במה שקדמוני רשי ואי' :

פרשת כי תשא.

ל (ג) כי תשא את ראש בני ישראל. טעם תשא, כי הנפקד ירים ראשו כדי שייהיה נבואה מכל העם וירגנישחו הפקיד: ולא יהיה בהם נגף בפקידם. וכך בארתי כי זה פועל המדרמה מצד היהת הסכמת העם התוא כי הפקיד סכת החסרון, ונחתה הטעוף הוא סכח למניעת החטא, וכן הוא מוסכם לנו גם באירוע הזהה, וכבר הארכנו בוות ספר ה משל יਊין שמה:
לא (ג) ואמלא אותו רוח אלוהים בחכמה ובתבונת ובדעת. הטיב אי' בהנחו שלשה אלה על שלשת חלקי המות, אבל דעתך כי הוא כפי סדרם אשר ייחילו מפני הראש, רצוני כי הוכחה על המדרמה, והתבונת על הבורא, ותדעת על הונאה, וכן מהויב לפיו

משמעותם פעמים אין מספר להם במשלוי וקהלת פרושים נפלאים, וכן דעתינו כי תבונה ובינה שורשו בין הוא להזות הבורר עומד רק על הקליפות, כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש, והנה אלו הכתובות השלשה יישמו בעינויות וגם במעשיות ויש מי שהוא בקי בשתייהן רצוני בעינויות ובמעשיות, ויש שכמי באחת ולא באחרת לנו אמר על אלה ובכל מלכחה:

(י) אך את שבתתך תשמרנו, טעם זה כי אין שצוותי לך
לעשות מלאכתך, אין כוונתך שתחללו את השבתות:
(יח) ויתן אל משה וכו', בתבטים באצבע אלהים, אין
צורך לפירוש אצל מי שידע הוראת שם אליהם או שהשם ית' הוא
הפועל לכל:

ל'ב (ט) וירא העם. היטיב איז בעין העגל הזה והעללה
מדעתו עם כוונתך כי ישראל לא פשעו בשם ית' אבל חטאו
כולם בבקשתם הולך לפני פניהם וולת איש נביא, אם אחרן או זולתו
מללא מקום משה, גם החטאו כולם כי לא הוא כולם מחייבים למשה
ועוד, גם החטאו קצתם כי פשעו בהודר ממחשבתם הסבה הריאשונה
שאינו גוף ולא כה בנות, ואחרן חטא כי האמין להם, ואם התנצל
בחקלם עליון, וגם התנצל במה שהיה חסרון לו, והוא ואשליכתו
באש ויצא העגל הזה (פסוק כ"ד). שזה יורה שחכמי ישראל
וולתתו היו עיקר במעשה ההוא הטלאכותית יותר ממנגו
כי הוא לא חשוב شيئا כן פתאום, ואם זה היה עין מה לאחרין, לא
נחשב לו רק מי מריבת, והשם יודע שעור העונות ומשקלם:

(ס) וירא אהרן. הטעם ראה העגל מתוקן המלאכה בכח
רווחני נורא מאד, וראה ניב איך הוא קצת ישראל תועים בו, עד
ששכחו מציאות העליון, ואמרו אלה אלהיך ישראל אשר הולך וכו'
ולכן בנה מוכח לפני, כי להכחידו אי אפשר, אבל השתדל
לחסוך מדעתם ונטפל עטם לבכבודה והפק מה שאמרו אלה
אליהיך, אמר הו אמן חן ליין, שהוא שם המיוחד לעליון
תיא הסבה הריאשונה שאנו גוף ולא כה בגוף, אבלו
הו דיעם בזוזה המאמר כי אין זה המעלת רק בשם ית'
ואם זה דבר אמת הוא תחת השם ית' כדמות משה:

(ו) ויקמו לצחיק, לחול במחולות ולעשות עניינים אחרים
ישמחו ויצווחו הם:

(ו) כי שחת עמק. הנה כלם שחתו במינים שונים, ואם נאמר רבם שחתו ביוון רע לא יוק, ואם נמצאו שם חלק קטן מישראל או שבט לוי שלא שחתו כלל, אין בזה טענה וסתירה לפה דרך העברי, ונשׁ מנהג כל לשון:

(ט) טם קשה עורף, ידוע כי מי שצוארו עב הוא גם קשה לשמו:

(י) וינחם יי, אין בזה חמה כלל מיתר ההשאלה, אחר שחחתר לכולם דבורה תורה כלשון ביא:

(טו) ויפן וירד, פנה לרדה או שם פניו לרדה בטעם ויפן יצא מעם פרעה (ו' ו') : כתבים משני עבריהם. כי שעור הלוחות לפי גסות הכתיבה הצטרכָ להנתק משני העברים מצד שעור הרבות אף כי כל מבייט בס באיז וזה עבר שיביט משני עבריהם יקבל תועלת מה:

(טו) ויהלחת מעשה אללהים וכו', הטעם שכך נמצא בשערום וחקלותם, ולא חידש בו עתה רק המכtab, ונשׁ זה המכtab שנתחדש בס עתה, היה מכtab אליהם, וכבר קדים לנו שתווף שם אליהם, ואין לתמה איך נמצאו לוחות הגנות מתחלה הבריאת, כי מדוּ לא נתמה איך נמצאו בבניין בית המקדש אבני שלמות הגנות לבניין, וכי יודע טבעי הדברים בארץ ההוא עם החלף מיניהם, וכל זה קרוב למשיכיל, ואמת היה מציאות הלוחות מתקונות דבר נכה, וזה עד שלא נמצא שם שנייות, אבל הוצרך משה לפטלים; ולא נוכל להנega Mai זה אכן היו, כי אין בתורה רק לוחות אבן:

(ו) וישמע יהושע, כבר קדים לנו כי יהושע נשאר בשפולי הארץ, ולכן שמע קול העם בהרים, וכאשר פגש בו משה ברודתו בראש ההר אמר לו קול מליחמה במחנה, ומשה השיבו מצד מה שנילה לו השם אין קול עגנות נבורה, וטעם קיל עגנות הוא השיר ואמחילות כמו קדים:

(כ) וישרפָ באהש. כמו יש איע כי יתכן לשורף הוה בעירוב דברים מה, ואין הכרה מהכתוב שיוכור כל הנעשה: ריזר על פני המים, הוא הנחל שהיה שם יורד מהזר כמו שכתוב במשנה תורה (דברים ט' ביא). ואם לא נוכר בזוה מציאות זה הנחל שם, ובאמת ממנו שתו ישראל כל ימי עמדם שם, ואם לא נוכר כי אין הכרה, ואין במשנה תורה וישק את בני ישראל איב זד לעד נאמן על שנייות הקדמוניים בטעם זאת

החשקה כמו שטפורש בספריהם, אבל אחר שכלה היו נזוניים מאותו הנחל ומשם פור האבן הוא באותו הנחל א"כ הם שחוו אותו האבן מעורב עם אותו המים. ואיך משה בפזרו האבן החוֹא בנהל השקה בני ישראל מאותן המים עם ערוב האבן בם, ואם לא בון בזה תכליות אחרת, כל שכן שכנותו היהת להפליג בהם ישחו אליהם וכינס במקוה¹). ויצא דרך האמה אל האשפות לבוא ולקלון להם ולאלהיהם. ואני תהה איך נעלם זה מהכמים ממנה בזלות ערך, עד שדרמו שטחה היה משקה להם בcomes איש ואיש והיה מחדש אותן בעובדים כמו מי סוטה וכל זה הפק האמת²), ומה שטענו ולולי זה איך הבינו בני לוי עבדי העnel מי הוא³). אין זה טענה כלל, כי כניד קדם כי ככל שהחוו בפנים מה, ואולי או רוכב או כולם ביותר רע, ועוד מי היה יכול לחטא בהרינות העם הטועה החוֹא, וכולם לחלי אין בו מתחם, ומה לנו לאות ולסימן מי הוא החוטא, וכולם היו מתחייבים כליה כמנוגה חיום ודי בוה:

(ככ) כי ברע הוא, בעניין רע או בתכוונה רעה:

(נכ) כי פרע הוא, מטעם שלוח, כמו ונער משלח (משלי כיט טיו). כלומר יצא מגדה, נטעם באין חזון יפרע עם (שם פסוק י"ח). וכן והפרעו כל עצתי (שם א' כ"ה). וכן פרעון הכספי מזוה הטעם להשלחו וצאתו מיד הפורע⁴):

(כ) וחרנו איש את אחיו, הטעם שיירנו כל מי שיימצא לא יהמולו לאח וקרוב, וכבר קדם לנו כי כל הדור החוֹא חמיד מהיב מיתה, لكن אין בו דקוזק, וכן צוה משה לבני לוי שיעשו זה בהזרמן וקרוי, שיעברו פעם אחד משער מתחנה ישראלי עד השער השני ישובו, ובהליכתם ובחרותם יחרנו מה שימצאו בדרכם. ובאמת כל ישראל כשמיינן זאת המצויה חבו כמעט רגע, כל שכן בראשותם המונן בני לוי רצים להרוויל הנמציא, גם בני לוי עצם מושבים ידיהם קצת משיכה עד

¹) במקוה מי השתן.

²) וכי דבריו רוזל בדקון כסותות (ע"ז מ"ד).

³) הראב"ע.

⁴) וברשות כסוף בראש זה עשה נפלאות בפזע פרעות.

של א' המיתו מישראל רק בשלשת אלפי איש, וכן נון שהיו בהרונים מבני לוי ניב, כי מי יודע אם [לא] חטאנו הם בענלו כלם או רכובם, ולא כן משה לכלות כל ישראל בעבור תכלית בניהם הכאים אחריהם:

(כע) ויאמר משה, וזה היה אומר משה לבני לוי בעת עברם ושניהם ובחרונם ושהחטף לשראל ואם משבטים עצם שאולי מעטים מה חטאנו ואולי רוכם, רק שעתה נאפסו כלם למשה להוותו בראש שבתם הנה היה זה והשחיטה עולה להם לירצון לפני השם, כאשר קרבו קרבנות, וזה אמרו מלאו ירכם היום ^{ליי¹}: ולתת עליכם הימים ברכה, כי יתברכו מ晦ם בתקריבם אלו הוכחים, ואולי רמז לאשר המכיד ^{יי} את שבת הלי:

(ג) ועתה אערלה אל ^{יי} וכו'. אפילו שקדם אמרו ונחתם ה' בעבור חפלת משה לפני רדתו, הנה היה מן הראי שישוב משה להתנפלו לשם לחזוק, וכן לחדר עוד כפרה מופלנת אחורי שבער העNEL ושהחט בהמות מישראל, והעד על זה כי בהתנפלה היה ענהו השם ובוים פקידי ופקודי עליהם חטאתם. עד שנם או העניות בונף ^{יי} את העם א' לא היה מה שקדם מחלוקת מוחלטת:

(ד) מהני נא מספרק אשר בתבתן. אין זה ספל התורה ולא הלוחות, אבל דרך משל כי ביד השם כדמות ספר כתוב בו כל הנמצאים ומעשייהם, כענין ספר דברי הימים וספר הזכרונות למלכיים, ובאמת משה ומעשיו הטובים היו כתובים בספר השם, כמו שהיה מדברי ומעשו כתובים בספר אהשوروוש, ועיקר הכלכלה לגמול לו טובה, ועל זה הצער היה משה מר נפש, ויבן לכל הטובה ונחר שימחה וישכח כמה מלך:

(ג) ויאמר ^{יי} אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי. אין זה כפירוש הנanon וא"ע, אבל בעבור שאמור לו משה הצדיק מהני נא, ענהו השם חלילה לי מעשית בדבריו הזה, כי אין ממשפטו למתוח הצדיק מספרי, אבל מי אשר חטא לי אמחנו מספרי, וזה אמר כולל האנשים, כל שכן לישראל שעלייהם הכוונה, וטעם אמחנו מספרי כי אלו בחוב בטובה מה, ושב ועשה הרע ימהה מאותו הספר, וזה ככלו אמר כי אם ישראל חטא בענלו אם כלם או רובם ימהו מספר

¹) וכן הרשכ"ס.

ח'ים, כמו שאמר אחיך וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם
ובן ייגוף יי' את העם. וטעם וביום פקדי, ביום שארעא
לפקוד כפי בחרותי, והנה בחר זה עתה פעם אחרית כאמור ייגוף יי'
כי היהת מנגה חולשה בעם ימים מה, ועוד נפעים אחרים פקד
עליהם החטא והוא עם שאר חטאים חדשים עשו אחיכ:

(נ) על אשר עשו את העNEL אשר עשה אהרן, ידוע
כי יש לטועל פועלים רבים קצחים קרוב מקטעה, ולכן הם עשו ואחרון
עשה אבל הם היו סבה לאהרן לנין שם אותם ראשונים:

לג (ט) וידבר יי' אל משה לך עלה מזה וננו, אעפ'
שחרה אף השם נם כנור נחם מהשמדם, ושב על כל פנים להגחתו
הראשונה, רצוני להזכיר לארון איך הייתה:

(ג) כי לא עלה בקרבך. הנה בפרש ואלה המשפטים
אמר הנה אני שלוח מלאך, ולכן אף עתה שאין עת רצון
קיים לו השם אותו היoud ואמר שלחתך לפניו מלאך, והנה הדבר
הראשון, נס את השני אין שלו מחות השם עצמו הולך עטם אם
לפניהם או אחרים או בתוך מחניהם, וכונת הדבר הראשון היהת
בזולת הפקדו ית' מהם, עתה באר הפקדו וחיותו ית' בלתי הולך עטם
וכל זה דברה חורה כלשון ביא, כדמות מלך כועם על בניו ועמו, ואין
דויצה לנצח עטם, מצורף לסבה שיוכרו כי עם קשה עורף הוא: פן
אכלך בדרכך, כלומר כי לנודלותו ויקרתו ייחשוב עונם ולא יוכל לשאת
בראותו יום יום חטאם. כי אל קנו ואנווקם הוא, לנין לחמלתו עליהם
לדוב סכלותם יתרחק מהם ויפקיד עליהם מלאך, שמעלתו שלפה
מעלתו ית', והוא, רצוני המלאך, ינהלם, וזה המלאך שוכר בואלה
המשפטים, רק שבואר עתה כי בעבור רעתם שעשו בדבר העNEL משל
עיניו מהם בהפקד מושבו בתוכם, כדי שלא יראה חמוד חטאיהם, פן
ירחה אפו יום אחר וישחיהם, וכל זה דרך מושן לכל משליכיל:

(ד) וישמע העם את הדבר דרעד הזה, הטעם מה שקדם
שאמור השם למשה כנור כל ישראל, כי לא עלה בקרבך
להיות ואת החמליה לכוחה מכאב, כי ידעו הם כי בהפקד מהם השם
ית' יקרים מקרים רעים, וכן תאבלו והפשיטו מעלייהם עדינים וחייבים
שהיו נושאים בכנדריהם תמייד, וכל שכן שהופינו בהם במעטן הר סיני
וזהו מחר חורב, ועדין הוא נהנים כן תמה, כל שכן בשמהות
באשר עשו העNEL:

(ס) ויאמר יי' אל משה אמר אל בני ישראל וגו', זה הכלו אמר להם מודיע את מתיאנים על מה שאמרתי כי לא אלה בקרבך, ואני אמרתי זה להמלתי עליהם, כי אתם עם קשת עורף, ורגע מה אם אלה בקרבך אכלך כי תחטאנו וענינו רואות, ואמת כי ראוי לכם להתאבל מוה על אפשרות הנזקים יקרו לכם בהפקרי, אבל מה אפשר לעשותו, והדאגה האחרת יותר מפסכות ומידכם היה זה זאת לכם, כי אתה עם קשת עורף, זאמנס אף על ואת חנון ורהור אני ויען כי הכנעתם והתחבלתם, לא אדר עדרין מה עשית, لكن עוד חוסיפו וחפלוינו בהסתה כל עדי מעליים, ואדרעה מה עשתה לך, כלומר אולי אלך עמכם כפי ראות עיני, וכי שאראה שעוד כנייחכם, וכל זה דרך מלך עם בניו ועבדיו ועמו כי אפילו שהם חוטאים לא יחווץ במותם, וכן הוא ממדת השם ית':

(ג) ומשה יקח את האלה, הכהנה כי משה בעבור החטא בעגל ולחות חכונה השם ית' שאמר לישראל כי לא אלה בקרבך, הרחיק נס הוא אהלו מתחוכם ונטהו רחיק טמחנים, וכל זה כדי שיכנעו עוד וישובו אל ה':

(ה) ויזיה בצאת משה, מתחן מהנים וילך לו חזחה להננס בתוך אהלו, והוא מביטם תמיד אל משה שהיתה בהכירה אחריו, וכל זה דרך כבוד נдол למשה:

(ו) עמד פרח האהله, והוא אהל משה הנקרא אהל מועד כי שם נועד השם עמו, וזה העמוד נצב בפתח הפונה למתחנה ישראל כדמות פרכת דרך המלכים: ועם כל העם. כי הפקת מת היה בין בית רגלי משה בכיפה האהלה, ובין ירידת עמוד הענן, لكن תקופה הכנס משה תוך אהל שבו ישראל לשבת, ותקופה לנפילת עמוד הענן בפתח, ישובו לקום קימה לשמה, וישתחוו בוגר העמוד לבבורי השם הנועד שם עם משה:

(ו') ושב אל המחנה, מתחנה ישראל, להניד להם דבר השם וכל מה שעלה על רוחו לאמר להם, וכל דבריו דבריו חשים: ומישרתנו יהושע בן נון נער לא ימייש. טעם נער שלא ימייש. אבל אמר ומשרתנו יהושע בן נון היה נער בלתי סר לעולם מתוך אהלה, ואם הוא לו נערים רבים קצחים היו חולכים עמו בלבתו מאהלו למתחנה ישראל, אבל יהושע היה החביב עצלו ונאמן ביהו, ולו לבדו היה מפקוד אהלו בחפרוו שם. איך לא בא באה לספר שהיתה נער או שירות נער, אבל בא לספר שלא היה ממש שם. ומה שנבהלו הקודמים

על מלת נער אינו כלום, כי נער בלשון העברי מונח תמר לכל
משרת כמו גואלם בערבי, ואם הוא שב נס ישיש, וכן תרנמו
רבי נו פערדייה בת אפצר (ציל חפסיך). וכן והוא נער את בני בלהה
(בראשית ל'ז ב'), ואם עיקר הנחזה לא צערית'השנים, וברוב כל משרת הוא צער
ליים. כי הוקן אינו הנקן שיעבוד רך שיעבד:

(ז) ויאמר משה אל יי' ראה אתה אמר אליו. אמר
יוסף כי יי' אני בוחר הקצוץ מאירובתי במספר דעתם הקודמים וסתורתם
בטענות נלויות האמת, כי מדעתם האמת — בפרושי — עד לעצמו,
וכל אדם מלמד תורה מטה שלבו הפין, ואומר אני שהבונה כי השם
אמר לו בפרט אל המשפטים נם הוק לו בזאת הפישטה,
כי ישלה לפני פלאה, ויתבן כי היה נעלם ממנו איזה מלאך, וכן מה
כהן נדול יוכל לבתו בו בהפקד מהם השם ית' העלויין, וזה אמריו
ואתה לא הודיעתני את אשר תשלחה עמי. כלומר לא
הורעתי טה דיא ומה משפטו ונכורותיו, لكن בקש מהשם ית' שיקוף
לו, רצונו למשה, ירידעה והכמיה יוזה בו יותר כח להנחות זה העם, כאלו
אמר לשם, אם היה לך עטנו לא היויתי שואל מדע נסתק. כי אל
בינהך אשען, אבל עתה כי לא תלך עטנו ותפקידנו ביד אחד ממשרחה,
ואני לא אדרע מה טיבנו, אם כראוי הוא לסתוך עליו, כל שכן שלא
יכול להגעה אל שלטונוך, אבקש מכם תוסיפ לי הכמה ומדעת, תעשה
כן לטעם העם הזה כי ערך הוא, ואתה חייב להמול עליהם, אז
הшибו השם כי נחם נם על מה שאמר כי לא עליה בקרבתך,
והוא בעצמו ובכבודו יליך עם.氤עתם שהמלך יילך ניכ' זה והניכ' זה
ליך, ממה שהוא דואג משה בהפקד מקום השם ית', ואף על זאת
שב משה לחוק לשם ית' דברו כאלו אמר לו אני אדון יאנן נא
דברך ולא תשיבו אתריה וזהו אם אין פניך הולכים וכו'
כלומר אל הפקידנו ביד אחד השרים, ואו השיבו השם נם את
הדבר הזה אשר דברת עשתה, ורמו במלת הזה, כמה שאמר
הוריענו נא את דרכיך, והוא תוספת המדע שבקש. כי השם
לא פיטר כמה שקדם לך כי פנוי ילכו עם היות וה תועלת נדול למשה
וכל שכן לעם, הנה יחויר משה בזה כי לא יתוקף לו מדע, שכן
עתה כי ראה השם שימושה מפקפק על יעד פנוי ילכו, שב השם
לשםחו, וכי שיבתוח הבתיחה גמורה כי氤עתם שהכתיחו שהוא בעצמו
ילך עם, נם עתה יוסיף לו המדע בכל אשר שאל, איך מעתה סרו
כל דאנות משה בתהנת העם אם מצד עצמו, لكن בראות משה כי

עת רצון הוא מהשם עמו, עד שאמר לו (ז) ואדריך בשם. ככלומר ידיעה מיוחדת מתחארת בשם מיוחד למשה, בקש משה שיתחפה הדבר והוא, שנם הוא, רצוני משה ידע השם בשם מיוחד לשם י'ו, וזה: (ז) הר אני נא את כבדך, ככלומר הר אני עצמן, כי דרך העברי גם היום בארץ מצרים כשבטים עם גדור לומר כבודך תמורת הבניין לנובח לה, וזה כי אעיפ שקדם כי משה זהה מדבר עם השם פנים עם פנים, דרך דבר איש עם איש, וכן כתוב ותמונה כי יביט, מכל מקום היה וילון ומטוה מה מפסיק בין פני משה ובמי השם, היה מגנו מראותו עצמותו ומהותו, ועל זה השיבו השם (ט) אני אעביר כל טובוי, ושלא תוכל לראות את פני, ככלומר ראייה אמתות כשיפור היילון ההורן הדק, ואחר החלים הדבר (לנ) וראית את אחוריו ופנוי לא יראה והטעם שיראה אחריו בולת וילון, וכל זה דברת תורה כלשון כי. ואגמישל ידוע לידעים, וכבר דבינו גם בזה בספר הסוד¹ ייעין שמה, ויצורף למלה שכחנו בכאן ודי בזה: לך (ט) ויאמר יי אל משה פסל לך ונוי, כי הראשונות לא נפסלו על ידי Amen, כי הטבע המצא אין בצעビונן:

(ס) ויקרא בשם יי, אבל אמר ויקרא יי בשם, רצוני שהקורה היה יי, והנקרא היה השם עצמו, ואין רחוק שיחיה משה, וכן פניו נמי לשם עצמו, להיות הכל מלא כבוד, ובעבורי מקום למקום הנה יעבור על עצמו. ואין רחוק שיחיה הבניין למשה אבל יותר נכון בעני שיחיה הכל לשם:

(ז) ויקרא יי אל רוחם ונוי, אמר יוסף, כל הקדמונים נלאו בזה ורוכב התלהה אשר מצאתם. היה בעבר שהסתכו כי בכאן שלוש עשרה מדות, לא ידעת מבטן מי יצא זה תחולת, ועוד מה הסכימו כולם להז, כי מה לנו אם בכאן שלוש עשרה תארים או פחות או יתר, כי בתפלת משה על דבר המרגלים פחת מאה, ואם הוסיף בתאריו השם עד עשרים או שלשים לא יזק, ואם על כל פנים נקבע שבעהן שלוש עשרה תארים, אומר אני כי יי שתி פעמים הוא אחד ושניהם כאחד שם עצם, עם היוות בו תואר מה והכפל לחוק, ועל הוא שניית שטעמו תקוף, ורוחם שלישית. וחנון רביעית כי קצת הבדל בין רוחם לחנון. ואך אף חמישית, ורב חמץ ששית, ואמת שביעית. ונוצר חמד לאלפים שמיינית. נושא עון תשיעית.

¹ עיון ט"ב עמוד 148—144.

ופשע עשרית. וחטא אחת עשרה. ונכח לא ינקה שנים עשר, פוקד וכו' שלוש עשרה, הנה זה והוא המספר הראו' אצלם בכללנו שכאן שלשה עשר מדות, כי מאין לנו שכilm מדות רחמים, וرحמנות על הרעים אכזריות לטוביים, כל שכן שאמת היא מדת הדין, ואמנם אין בכאן אצל מספר מוגבל, בתאריםomedot, אמנים רצה השם להודיע עתה למשה מתבונתיו ית' וזה השעור הנזכר בכאן, זכר תכונתו הראויות לפני ההנחה לעולמו כדי שיחקה משה ללבת בדרכיו בכל יכולתו, עד שניהיג כרואי את האותה הוואת עם היהות בה רעים וטובים, והנה קצת אלו התארים מבוארים. אם בעטם אם במה שקדם לנו וקצתם יצטרך. אל ביאור, וזה כי אמרו ונכח לא ינקה, דבק בטעם נושא עון ופשע וחטא, כאלו אמר אבל נכח לא ינקה, תלומד אל החשוב כי באמורי שהשם הוא נושא עון ופשע וחטא, שהוא מחקו לנמי' לאלתר והוא כלל היה. כי זה היה מוחה עון אי מעדר או מותק או משליך, ואמנם נושא איןן כן, כי אחר שהשם נושא איןנו מעדרו מן המזיאות לממי', אבל מסירו מל' האדם כי יכבד עלייו וירבע נושא על עצמה איב' הוא נמצא אליו יושב להשייאו על האיש ההוא כשירעה ית', אמן וזה ההקל שיעשה השם לה האיש ממשאי זמן מה הוא מוחיב מהוינו ית' ארך אפים וסולח שהוא אריכות בעם, איב' ונכח לא ינקה, איןנו רק ביאיר למלח נושא. ואמנם פוקד עון אבוח על בניים, כל מה שירבו' אם עשריים או יותר, הנה עניינו בכאן מעד מה שריא מדת רחמים, כי זאת המדת היא מצד מה מדת הדין ומצד מה מדת רחמים, וזה כי מצד הפוך עון האב על הבן, עד שישא הבן עונש ממנו אם שנשאו האב או לא, הנה זה מדת הדין, لكن מהה עליו וקנט, כי הוא סובל העונש, ומה הצד נאמר זה בעשרות הדברים (כ' ח'). כמו שקדם לנו ומעד העדר סבל העונש מהאב ויתארך על הבן שיטכלו הנה זה רחמנות לאב, כמו שקרה לחוקה עד שהתנאמ ושבה הגויה ואמרי טוב דבר יי', אך כי שלום ואמת יהוה בימי (ישעה ליט' ח). וכן לאחאב נאמר לא אביא הרעה ביוםיו בימי בנו אביא הרעה (מ"א כ"א כ"ט), ומה הצד הונחה בכאן, וכבר דבינו על זה בספר הסוד¹ ובספר המשל וצרף הנמצא שם, עם הנמצא בוה מקום לפני כינתו בקיצור:

¹ ט"ב עמוד 152.

(ח) וימחר משה, אין צירך לטעון על הבלתי הנשים שוכר א"ע בשם יש אמורים, ומבראר בעצמו כי מיהר להשתחוות לשם תכף שנפסק הדברו, כי אין ראוי לעשות כן בעת דבריו:

(ט) ويאמר אם נא מצאתי חן בעיניך יי", הנה בעבר שלמדו השם התכונות והכחוויות להנחות, חשש משה שהוא יודע דשם עתה שישפוך בהנחות משה אל העם הזה עם הילכת דמליך, ואם כבר אמר לו השם פני ילכתי לכן שב עוד משה לחוק, שהוא ית' בעצמו ובכבודו יליך עמו, כי עם קשה ערף הוא. ובזה נלאו המפרשים להעדר מהם מלאכת ההגינוי, ולא יזכיר מה הסנה בעצם והסנה במקורה, וזה כי למעלה אמר כי לא עליה בקרובך וכו', ובזה היה סבה בעצם, אבל אמרו הנה, יליך נא יי' בקרבנו וכו', והוא הוא הסנה במקורה, כי הכוונה בויה כאלו אמר משה יצטרך שתלך אתה עמנו להנחות זה העם, או להיות לו סומך בהנחותו, כי לא אומל אני לבדי, כי עם קשה ערף הוא, ואם תאמר איך אליך עמו והוא מרמה זומפלג ברישע בדבר הענגל, אני מתנצל לפניך שתצליח לעונינו זל חטא תינו ותנחי לנו הארץ, ודבר משה על עצמו נדר כל ישראל, וטעם הפליחת הוא מחויב מאריכות אפס וונשיאות העון:

(י) ויאמר הנה אני כי ברית ברית, שמע השם לחפלחן ולבן אמר אעשה אני בעצמי והנفالאות הוא ההנתנו לך מי' שנה במדבר הנורא, וshallתך לא בלטה ורגליך לא בזקה (דברים ז' נ'). יותר הנفالאות אשר נצחו טיחין וועג זולות זה רבות בימי משה ונם בימי יהושע אחורי: אשדר אני עשה עמד. דבר למשה בוגנד כל ישראל כי הוא הראש והמניע לכלום, וכן (יל) שמר לך, והנמשך לו הכל בוגנד כל ישראל, ורוכב זאת הפרשא קדם זכרה באלה המשפטים¹). ושב לזכרה עתה על חדש הברית שעשה השם עמם אחר עון העnal:

(יד) קנא שמו, שם תאר לו: אל קנא הוא. וזה מטעם וקנא את אשתו (במדבר ה' ייד). כי כמו שהבעל מקנא לאשתו שיחורה אפו עליה אם חכנע ותעכוד לאייש אחר בן השם מקנא לישראל שיחורה אפו עליהם אם יעכדו ויתחחו לאל זו:

(טו) ווזנו את בניך. כי עיקר מה שהקפידה תורה על כבוי ישראל:

¹) וכן דעת הרו"א בס' דעת זקנים.

(כל) בחריש ובקציד תשbeta. נאלו אמר אף בחריש ובקציד תשבות ביום השבעי, הפק מה שיעשו ובין משאר האומות:

(כל) ולא יחמוד איש את ארץך. כמו שאמר איע כי חפול על האומות אימחה וטח עד שלא עלה על לבם לחמוד את ארצם בעובם אותה, כי מן החמוד יוויה הנול:

(כו) לא תבשל גדי בחלב אמו. כמו שקדם לנו, וזה סמוך תמיד אל ראשית הבכורים להיות מנהג הארץ להאכל את הגדים בחלב כמו שראיתי במצרים וסביוותיה:

(כט) פִי קְרָן עֹזֶר פָנֵיו בְדִבְרֵי אַתָּנוּ. רמו במלת אתו אל השם ית', וזה היה באלה הארבעים יום שנכברו עתה, והנה משה כמו שקדם, היה מרבר עם השם פנים אל פנים, נס לפניו אלו הארבעים. כל לא קיבלו פניו צחיבות זהותירות מזוהר פנוי השם עד עתה, כאשר רצתה השם, ומשה לא הרגיש בזה עדר ראותו כי נסונו מנשת אליו אהרן וכל בני ישראל, כי ראו פניו בפני אליהם ויבחלו מאד:

(גג) ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסותה, וכן בדבריו עם השם ית' יסיר המסתה, כי אין ראוי לעבד שיעמד לפני אדוניו ומדבר אליו והוא מסותה על פניו, אמן בצעת משה מאהלו ובשומו לאחלה, ובכלל כל השעות שיופיעו חז' מאהלה, ולות השעות שיפור עם השם, לא ישים על פניו מסותה לכבוד הווחר ש渴בל בפניו מהשם ולשמו מכער האורי, וכן היה תמיד¹ מהו והלאה עד יום מותו שנאמר עליו לא בהתח עינו:

פרשת ויקהיל משה ואלה פקודיו.

באלה השתי פרשיות לא אפרש מאומה, כי אין בהם דבר הכרחי,DOI נס במה שאמרו הקדמוניים יועין בספריהם, כי לא באתי להעתיק דבריהם:

¹) ר"ל זה זיו יקו.

פרשת ויקרא אל משה.

א (ה) כבר התוועדי בפירושי זה פעמים, ובמספר הפהר וכטפער המשלל, כי חכונתי חקקה בכחירות הקיצור בכל מקום, וכן כאשר ראייתי את הפרשה ורבות מהנימשות אחריה, טובנות על מעשה זבחים וקרבנות אשר ידוע שמשרעד ע"ה כתבו בספרו מוכרכז ואנו מ, כי אין חפץ לשם בעלות ובחים, רק הכרח מנהג האומות כולם ב omn' הדואו הביאם לזה, וכן דינ' בידיעת מלות אלו הספורים ואם לא נדעין אין זה היוק בזה, ורב במה שנמצא בפירוש רש"י אף כי בפירוש אי'ע, וכן אנחנו הפרשא הזאת, והפרשא צה ויהי ביום השmini נט' אעוזב פירוש פרשיות באו בטמאות ותחורות אינם נהנות, ויספיק במ' פירושי הקדמוניים כפרשא תזריע ותורת המצורע. וכן אעוזב פרשת אחריו מות. במה שבאו בה קעת קרבנות, אבל אדרב' במה שבאו בה מצית העירויות :

פרשת אהורי מות.

יח (ט) איש איש אל כל שעאר בשארו לא תקרבו ונוי. שעאר מטעם שאירית והשארות וקיים¹), והנה קיום הבשרא כאישים רבנו המספר הוא והוא קורבה שבינויהם להכנים תחת טוג' יתיחתו כולם אלאין, וערוחה שם דעתן ראשון והחדר עיריה, ומ" ערוה נושיש א בעין²).

¹) וזה "ברשות כספ" שרש "שר" הטעם שאירית ורע זוכר, ומה קראו למונ' שא, כי הוא משאיר הנזון, וכן בשאר האדם עצמו קראו שא, כי זה שאירית והשארות קום האדם בחין, ומה קראו לקורובים שאר כי הם כבשר האדם, גם הם משארים את האדם וכו'. וכן הר"א בזה אחו בפירושו בשינויים ר"ל בשר וושאירית ע"ש.

²) כן בכ"י, ואולי צ"ל נודיט א להשוותו ללשון צרפת ולאטינו Nodite, Nudität Naktheit Blösse.

כ"י נקבַי האָדָם הַפְּתֹוחִים יַתּוֹאֲרוּ בְשֵׁם עֲדֹוי, כ"י הסחומיים, הבשר והעור ייכסם וילבישם כמייש ער ובשר תלביישנו (איוב י"א), א"כ אשר לא ייכסם ער ובשרם בלתי מכוטם, כי הפתחה פתוחה ויראה חוכי נקבַי האָפָף והפה וולחם, ונאמר ביחס לנקבַה הנקבַה ערotta, لكن צותה התורה כי אותו הנקבַה שהוא ערוי, רצוני ביטוי הbanndim מכוונה בסוי טבני, לא גנלו מכסיו המלאכותי, רצוני ביטוי הבנדים וזה בנקבות מיוחדות.

ואולם מה הסבה העצומות באיסור המיוודות שיזוכו, אומר אני כדי לשים עתה שלום בינוינה ותשור הקטטה ממנו וינוח השלם, והרמז שמותה התורה לואת הסבה אמרו לזרור (פסוק י"ח). וכן אסורה התורה הנקבַה שתפקיד בעכורה הקטטה, וכן אסורה אשה ובנה ושתי אחיות, כי אלו יקנאו זו בזו, כי הנקה יותר עצומה בקרובים ובקרובות מזולחת, כמו שאמר ארוסטו, ותהי הקטטה ביןיהם תמים ולא ינוח הוכר ולא יוכל להשלים עצמו, ואסורה אשת איש כי הבעל מקנא בליך ספק ומטיקות עם החושך וימיתו איש את רעהו כמייש שלמה כי קנאה חמת נבר ונוי (משל לו ל"ד), וכן אסורה הקדשה כי בית זונות יהונדרו, כאשר רוב רציחת יתר רוב האמות הוא בעבר קדשה, ולואת הסבה בעצם אסורה אשת האח ונתן הטעם ערות אחיך הוא, כלומר היא שלו בדין, ואם תנא אף עמה יאנף בך, ואולי יהונך או חהרנהו, ועל כל פנים חרבה הקטטה והמלחמה¹. וכן ערות כלתך כי אשת בנה היא, וכן ערות אשת אחיך ערות אחיך היא, וכל שלשה אלה רעות מאר מצד קטטות הוכרים קעתם עם קעתם, ותהי הקטטה בין הקרובים מאר ובבית אחד ברוב, וכן בת בעבור זאת הסבה בעצם אסורה תורה שאר עריות, כבת הבן או בת הבת בעבור אישה, רצוני חתנו כי כלל זאת הסבה לאיסור לאיש

¹⁾ מכל הטעמים והטעמים שאמרו קדמוני חכמוני ע"ז, בהמורה (בפמ"ט משלישי) והראב"ע, ועליהם קושית הרמב"ג, ואחריהם בעל עקיות יצחק, הנה טומו ונמקו אמן בסוף צروف, עד שוכה שחורי"א כבדו לחובי כל דבריו אלה בשמו — ולא בשם ספزو — בסוף פרשת אחריו. וכן מצאותו דגמתו בס' מצרע ליב הנדרן, הוצאה הרוב החכם ה' גאלאנטן, לנדראן טרס'ב, עמוד 98. וול': איסדר א"א כמו שהודעת, ואיסור האם והאחות והכללה, יפה מכמה פנים מפני שהוא תמיד מתיחר עליהם, ולמען שלא תרבה הקטטה והמורבה בון האחים והבנות, שם היה להם אהות או אם יפה, אפשר שירובו עליה ויהרגו אז בעבורה וכו'.

הנקבה שיש לאחד יותר דין עליה, ואף אם הדינין שווין כמו הקדשה, ולכן אסור הקדשה יותר קל להיות בשווה. אבל החומרא בין הפתוח והותיר, ולכן המשייחת התורה וכירת איסיר ערויות מה, להעדר מהם זאת הסבה, ולא אונל לפירוש, נס ההוראה לא רצחה לפירוש ואת הסבה כי אם ברומים קצטם, והוא עשתה מה שראיין, ואנחנו נבספנו לגלותה מעט להעדר ממנה הבהנה. אמנם איסור הנרה אין מעד זאת הסבה, וזה מבואר בעצמו וכן השכיבת עם האשאה שאינה מדרתנו, שרמו בזה (כל) ומזרעך לא תחן להעביר לטך. כי היה היותר מפורסם אז מכל האלהות, וכן שכיבת הוכר והבהמה מבואר בעצם, כי חועבה הוא (כן) ותבל הוא, וטעם תבל בלילה וערוב וערוכו כי שרשו בלב:

אמר המחבר: אסורה ההוראה השכיבת עם הנקבות שקדם ונרכם, להרחק הנזק בכלל עטני, כי בזה לא ישאו איש חרב וירבה האחוות בין הקרובים וולחחים, ויהיו שלום הבית רב מאה, וחנה ביאר ואמר (כ) כי את כל התועבות האל עשו וכו', וכן אמר (כל) כי אשר קאה את הגנו אשר לפניכם, ולאאמין לדברי החכם א"ע שהאיסור מעד המקום¹. עד שאמר ואם יש לך לב תוכל להבין כי בימי יעקב שלקה שתי אחיות בחין, ולאחריו עמרם שלקה דודתו במצרים לא נטמאו בהן, כי בלי ספק הטמאה והרעיה תהיה בחין ובארץ מצרים ובכל מקום כמו הארץ כגען, כי הסבה כוללת, אבל כי השלם שלם בכל מקום ולוקח נשות חכם, וapeutic על זאת היהת מריבה וקנאה בבית יעקב משתי האחיות, ומה היה בית איש אחר לטחה ממנה וכל הדבר כי העניים מובנים למפניים, ואעפ' שהסבה שאמרנו היא הסבה התכליתית בעצם וראשונה, יש באיסור הנקבות הנכורות סכנות אחרות אך במרקחה ובוננה שניית, ואיך שייהי, הנה ומעטת השכיבת עם הנקבה מועליה מאר ולא נצטרך לשאל מעתה סנה באיסור נקבות מפדר מה, כי אלו נמייט עוד, יהיה יותר מועיל ודוי בהמעטה טעם בעצמו ונמקו עמו, לבנראוי לכל משכיל שלם שידע עיקר הבונה בשמוש זה החוש, ויתנגן בו כראוי לו, ויחמיר במה שראוי.

¹) כונתו לדבריו הארבי פ' וילך בפסקוק וקס העם הזה זונה זויל ידוע כי השם אחד וכ' והפרק המקומם הדבוק בעריות שחתם שאר ומחשוב יבון.

להחמייה ויקל במה שראוי להקל, אבל ישמר לו מצות הלב ויחמיר בסתר מזרחות מופלנות, כמו שהאריך בוח דוד השלם במזמור כאשר בא אל שבע, והבדל בرمימות בינו ובין שאול שחטא בלבבות, והוא בכוונה הנפש בקרבנות¹) יקרה כל המזמור ההוא וויבן, ודי לו בוח לנונטו:

פרשת קדושים תהיו

ימ' (ב) לא אאריך בנ庭ת טעםם לסדר המצוות והנוראות, כי מדעתך אין כם טעם הכרחי, ואלו חילוף משה רבנו הסדר היינו נותנים טעם בחלוופה ואולי היה חלווטו ראווי כמו הנעשה, לכן די לנו שכל מצוה או גורה תהיה עומדת בעצמה, ולא נבית למה שלפניה או לאחריה, אלא במה שמובואר התייחסות בו:
 (ד) אל תפנו אל אלילים, אינו כמו אלם, כי שרצו אל מטעם רופאי אלל (איוב יג' ד'), שענינו אין ואפס²):
 (ט) לרצנכם תזבחהו. הטעם שיעשו זה ברצון לא מוכרים מדבר, כי השם יראה לבבך, וזה העניין הוא הבעל, רק מה שבו על דרך דמיון הקריבו נא לפתחך (מלאכי א' ח'), ולא תישר בעניין הארון המנחה הקרבת לה, אלא אם יתנווה התקרבים בפנים צהיבים יורו על שמחת הלב ורצען הנפש, אף כי השם ית', והוא — כמו שקדם לנו — יודע הלבבות:

(ו) תעולל. טומו חedor העוללה. אמר המחבר הנה קדמוני המפרשים יחשבו כי זאת המלה ורבות זולתם במקרא, אם מבני הקל אם מהכבד אם הנוסף והמורבע, יהיה שימוש אחד שווה לקניין והערדו או הסתור כמו שהוא בתעלול, כי יחשבו שמות זה השם. הוא במקומות מה קניין העוללות, ובמקומות מה העדרים והסרחות, ואיך יעלל על דעתם זה בשום לשון, אם לא מלשון סכלים ואוילים ושותפים, רצוני شيוה מלאה אחת מורה שני מתנדרים, וזה שווה לאשר יאמרו הקדמוניים במקומות מה, שחרר מהמכתב מלת לא ובכלל מלת השליה.

¹⁾ ר"ל במתה שאמור שם כי לא-חף זכה וכו' (תהלים ב' א' ח').

²⁾ וכן הראכ"ע.

או מה שבחה מלה חשלילה, היתכן להיות נורה אחת משמשת למחייבת ושוללה? ואומר כי חועל בעצמו לעולם טumo פעל העולות וקניהם, אבל יטשו מיסדי לשון מלות השימוש והיהם, וזה נכון בהסכמה לשון העברי וכן הערבי כמו שביאר אריסטו, כאמור דרך משל הנמצוא בית היה (מייב' ייב' ייא'). שטעמו בנית, וכן עדית יאמר טורה תנאה או טורה הלאה, וכן טורה אליו וטורה ממנה, וכן בא או קרוב אליו, ויאמר בא וקרוב לשם, שטעם האחד הקרב אלינו, והאחר הריחוק ממנו ושניהם מתנגדים. אבל זה החתנגנות איננו בעצם המלה האחת בעצמה רק עצם השם הב א אחריה או לפניה, וכן אמר אני בתועל עידם, כי נאמר תועל בו, ונאמר תועל ממנה, והראשון טumo הפעל והקנין, והשני העדרו ממנה, וכן ישרש ויעקר ווילם רביים, והקש עז לבן אמרו וכבר מכך לא תועל, כלו אמר ומברך לא תועל, או וכבר מכך לא תועל ממנה, וכבר הארכנו על זה במקום אחר, ישקד על הלימוד מי שלבנו חוץ ויראה ויבין:

(טו) לא תשא פני דל, ובמקרים אחד ודל לא תחרר בריבו (שםות כיג' נ'), וזה קרוב לנרדפים, וכבר ביארנו עניין נשיאות אפיטם בספר המשל, והאת המצווה הכרחית, כי השופטים חסידים שוטים יחשבו כי ראוי ל חוונן | דלים אף בריבים עט אדם, ואין זה כוונת התורה בשופטם, כי באמת תרצה התורה שיחzon השופט את הדרלים ממשלו ולא משל אחרים, ולכן אמר בצדק תשפט עמידתך וזה המאמר יורה על יושר פרושי בשימוש צדק וצדקה, כי הכל שורש אחד, רק שימושו המשות משותנים אף במה שעיניהם אחר אהדות נמורה, ורצוני מה שפרשתי כי צדק הוא המתנגד לצוב, כמו שנשתמש בספריה ההנינו כאשרם יצדק ויצדקו חפק יכוב ויכובו והעד הנאמן עז אמרו בערך תשפטות עמידתך, איך הצדק הוא ממדת הדין והמשפט:

(טט) רכילה, מטעם רוכל כמייש הקדמוני. אמנים השני בזה להבדיל הבדל מה ביניהם, כי לחם כמו שקדם לנו השרש, והוא עניין אחד וטבע אחת, וכל פרטיו השימוש נרדפים או קרוב להם, כי חרב וסכין ומאכלת הונח מכל ההגינויים, כי הם שמות נרדפים, להוותם שמות לכל אחד, אבל יש הבדל מה בהוראותם, כי הוראת חרב מחרבן, וסכין מסכינה, ומאכלת מאכילה, ובכלל רוכב הנרדפים כאשר ידקדו ימצא ביניהם קצת הבדל, ולכן אומר, כי לחם ואם כל פרטיו נרדפים יש הבדל מה ביניהם, ובמעבר זה ההבדל החולש, עשוי מיסדי הלשון

ברוב המקומות הבדל בשימוש השמות שהם היסודות, ועשוי השם האחד לחתם, והאחר מלחתמה. וכן בשורש גלל אמרו גלייל זהב (שיר ה' ייד), ואמרו גלייל צאת האדם (יהוקאל ד' טז), וכן בוה עשו רוכבל, והקש עיזי כי אנחנו בוחרים הקיצור:

(ג) לא תשנא את אחיך בלבך, זה כולל כי אין אם שיעבור עברות, אין ראו לשןאו בלב רק לשנוא מעשיו וליסרוה כי השופט אע"פ שיאסרו או יכח או ימת הנשפט. לא יעשה זה בעבור שישנאהו בלב, אבל שישנה מעשיו ולא יחפוץ במותו רק להציג ממננו הטוביים, וכל שכן בין איש ובין אחיו ولكن סמך לו הוכח תוכיח את עמייתך, שהוא ככלל, אם נשיעשה החטא נגדי השם או ננדח אם גול מניון או מוטר רע, איך שהיה מכל העניינים שאפשר שהיה שומה על פניו או בלבבני, וכן אמר ולא ת שא עליו חטא, כי טעם עליו כמשמעותו לא בעבורו כמי של הפרושים. ולשון תsha בכל מקום כמו שקדם לנו מלשון משא והרמה, כי כל משא ינשא ווורם, והטעם כי אם החטא ולא חוכחנוacha נושא עליו החטא כלומר עוזבו במשאות וגם מטעינו יותר ויתחזק בחטאך, שכן תוכיח ותסיר משא החטא מעליו הפק ההשאה עלייה א"ב תsha בוה יצא, ואין כן טעם ולא ישאו עליו חטא (ויקרא כ"ב ט'):

(ה) לא תקם ולא תטר את בני עמד. אמר יוסוף, הכוונה העצמית וראושנה באלה המצוות לכלל החמן, וירודע כי אין עסקי החמן רק בעסקי הזמן והבלים הרבה, וכן כונתם בנפשם. ודרך היהודים סגולות דרך אחרת, ואף בה תעסקם בעסקי הזמן יהיה התכליית לשலומות הנפש, לבן אין תכליית המצוות את להמן וליחסדים, וכן אמרו חכמוני זיל כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר בנהש איינו תלמיד חכם (ומא כ"ג), יותר חזק מזה כתיב אל קנא ונוקם ה' וכו' (נחום א' א'), איך מהמנוחות ית' שהוא נוקם וגוטה, והתורה צותנו וחלכת בדרכיה וזה העניין סוד נדול ברוב מוצות התורה, ולא אוכל לפרט ש¹:

(ט) בלאים, שרישו כלל כמו בית הבלא (מ"א כ"ב כ"ז), והוא מטעם בית האסורים, וענין האסור והכלא דבר בלתי רצוני אבל מוכחה

¹) ועיין למלחה פ' מקץ.

ואנו. ולכון הזרדווג מין מין עם זולת מיננו אינו רצוי
אצל התבָע, אבל המלאכה והבחירה תשוחה¹). כי חטבם המציא
המינים מין מין ביחס מיווה. עד שכל אישו לא יצא ממנה ואמנם
סמן הרבי בכלאים כמו אוונס וצחרום. כבר קדם לנו שזה הסמן
אין עצמותו ומהותו לחייב שנויות מודיקך לא פחות ולא יתר, כמו
שהוא באונים ועינים וידים ורגלים²). כי צהרים עדין ועמו צהר ואור
חוק יותר מהבוקה, אם פחות מכפל או כפל נפלים. אבל ברוב הוא
כפל או יתר מכפל, וכך כלאים יתכן והוא שניות מודיקך, רצוני
שוויה ערובה מין אחד עם מין אחר. וזה בבחמה ובשדה ובבנה. יתכן
היותו יותר טשנים: שעטנו. אין לו שימוש אחר במקומו ויפושש לפיו
מקומו:

(כ) ואיש כי ישכב את אשה. יעין בפרש רבינו שלמה
קבלת התלמוד כי לא אוכל לעבור את פיו:

(כג) וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עין וכו'. כבר קדם
לנו כי העברי ישמש ביחס פעולות למועל, בעומו הפעול במקומו ולא
יגדרו. וכן וערלחם ערלהה כלומר הניחו ערלי כמו שהוא ולא
האכלתו:

(כד) קדש הלוילים ליי. להלל לשם. כי נהני יי' יאלחו
ויהללו השם הנכבד בעל הפרי. וכן המזכיר איתו:

(כט) להומיף לכם תבאותו. טעם לכל מה שקדם. כלומר.
אל יתר בענינים כי תערלווה שלש שנים ולא תקבלו ממנו הנהה
ונם ברכיבית שיזון להכחנים. כי לא יהיה זה חסרון לכם אבל תיספות,
כי בשנים הבאות תקבלו ממנה תועלת כפל נפלים מן הדראי לשלם
מה שחרורתם בשנים העוברות: אני יי' אלהיכם. המעד لكم זה.
ובדתי אני לסמן עלי:

(כו) לא תאכלו על הדם. הכוונה העצמית וראשונה בזה [שלאל]
לאכול הבעול חיים בחותן אברים עד שישחת. רצוני חתימת הסימני
וירק דמו. וזה מבואר בשאיל שכחוב שם. והנס אוכלים על הדם³)
(שיא ייד ליג). והפכו ושותחים בזה (שם פסוק ליד): לא תנחשו

¹) ובלשון זה חריה.

²) ר"ל רק שניים.

³) וצלל לאכול על הדם.

ולא תעווננו. כנ"ר קדם לו¹). כי שרש נחש עניין החברקה
וחלטישת, ומזה נקרא נחתת לקללותו וצחיבותו
ולטישת, והמנחים יעשו קצר פועלותם באלו הנופים
המבהיקים, וכן יעשו קצר פועלותם בשכונתם, רצוני
הנופים העכורים והחשובים, וזהו לא תעווננו מטעם
ענן:

(ב) מפני שיבת, כנ"ר הדרתיק פעים רבות, כי לשון העברי
ישמו שם דמיון ראשון תמורה הנוגה, וכן שפה כמו שב וטעמי לבון השערות:
(לט) במדחה, הוא ביבש: ובמושורה, בלח:

ב (ג) וראה את ערותה והיא תראה את ערותה, דבר
הכתוב בהוות: חספ. כנ"ר פרשנו כי הוראת זה השם בכלל על כל
הפלגה פעיל אם לטוב אם לרע²):

פרשת אמר אל הכהנים.

בא (ה) נס בזאת הפרשה יהיה מקוצר ועליה כי רוב דבריהם
במציאות, ויעיין פירוש רשי זיל: לנפש. הטעם לנוף מה:

(ל) לא יטמא בעל בעטיו להחלו, ואת הגורה כמו הקורתת
שהיא מחוקת בתנאי שקדם ונרו רצוני ריך לחייבים הרמוניים:

(ס) לא יקרח קרחת. אין זה על מת, ורזה ליחיד להם³) על
זה אטור, ואם כבר קדם האיסור לכל ישראל בכלל, כי האיסור יותר
ראוי בס:

(ט) כי תחל, מטעם חלול:

(ימ) חרם, חסר אבר: ושרוען, יתר אבר:

(כ) דק. והוא הננט⁴:

כב (ט) נבלה וטרכפה, נס זה אותיה לנחנים ביהוד ואם
כנ"ר קדם לכל ישראל:

¹ "בשורות בסוף" שריש נחש.

² לשון הרמן"ס בפי המשנה אבות פ"ב מ"ז, וכן הראב"ע וטעמו
חותמת בוניה, ור"ל כמו שקרה המוסף בשלמות חסיד, כן יקרה התוטפת בזנות
ובכל רעה".

³ ר"ל בכהנים.

⁴ ר"ל גנד ג ב נ שהוא גבוה, וכן הראב"ע.

בג (כ) ובקערכם את קציר ארצכם. זכר זה מה להיות חן השבעות בכורי קציר חיטים, כלומר השמר לך פן תשכח מה שכבר צויתך :

(ג) וכל הנפש אשר תעשה כל מלאבה, חיטיב א"ע במה שאמרו : יש הפרש בין נברתה ובין האבדתי ולא אוכל לפרש. ואמת כי עיריו בוה להיות שני אלו הפסוקים סמוכים והבדיל ביניהם ואמר על האפרע העני עונש ברת, ועל העיטה מלאכה עונש איבור. כבר הבהיר כי ברת הוא המחת ורעו ושם, וזה עונש גופני, והאבור חמור מות, ובלי ספק ראוי שיתחייב עונש העיטה מלאכה יותר חמור :

(ה) עצרת, מטעם נוצר לפני ה' (ש"א כ"א ח') :

(מנ) כי בסככות הוישברתי, כי הנה זה יותר בשנה שהתעכבו בדברי סני ולא הلقנו אננה ואנת, וכן נזכר כי אלו המכות עשו למי החורף, כי בימי הקין לא הוציאו לסתוכות, לבן נעשה זה חן בתחלת החורף :

בד (כ) ויקחו אליך שמן זית, באו הנה זיכורת המאור והלחם ואם הם תלמידים. בעבור מה שוחרר כבוד המועדים כאלו אמר תוכרו גם במועדים לעשות את אלה :

(ימ) ויקב, כבר פרשנו שרש נקב וענינו יופרש, והטעם על השם המוחדר לו יית' :

(טו) אליהו, כבר הבהיר, כי אליהם שם משוחף, לבן אם יקלל אחד מבני ישראל שם אלהים לא יומת, רק יש עליו חטא, כי יתכן היה כונתו לקלל אחד משופטו או מלכו וזה ראוי שיתחייב עליו חטא, אם מצד שתוף השם ית' בוה התאר, ויצטרך שכנה האלהות לעצמה, בלשון דברו שיאמר אלהי, כי אילו אמר אליהם בסתר לא ישא חטא, כי זה סובל אחר מלאהי העמים, כאשריו זובח לאלהים יהודים (שמות כ"ב י"ט) :

(ז) ואיש כי יכה, בא הנה בזאת הפרשנה, כי אכן שהנינים חכו זה את זה :

(כ) כאשר יתן מום באדם בן ינתן בו. ידוע ממה שאחר הטבע, כי הרמוני יהיה אם בגונם אם נמיין קרוב, והנה זה המשפט יורה על יושר התורה ושוויה, וכבר דבר בוה א"ע, יותר רמו דעתו בוה החכם רבינו משה עיה :

פרק ש' בחרן פין+

בזה כל הפרשה הואת תליה במצוות *לכן ייון בפיזוש רשי'* וא"ע, אבל מה שאחדש, הוא כי זאת הפרשה כלל ענינה שmittat הקראניות והגופות. רצוני שיעומ אדם מה שכבר מקרוקיות ועכדרים ושאחות, ונתן השם טעם בעייבות הקראניות (כנ) כי ל' הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדין, וטעם גרים ותושבים שנייהם יחד כדמות האמצעי, בשאיין לו שם שידובר עליו בחיוב שני הказוזות, כי אינכם גרים גמורים ולא תושבים גמורים, ושני אלו ההופכים, וכן גר ותושב א נבי עמכם (בראשית כ"ג ד'), ונתן טעם בעייבות העבדים: כי ל' בני ישראל עבדים עבדי הארץ, והטעם כי הארץ, (כח) כי ל' ארץ כנען ביהוה הנה הוא ית', הורייש שם בני כנען, ואחיב כלומר ארץ כנען ביהוה הנה הוא ית', הורייש שם בני כנען, ונחנה דרך פקדון לישראל,ומי יכול למכרה זולתו ית' וכן בני ישראל הוא ית' הזעיאם מארץ מצרים שהו שם עבדים ולקחם לו לעבדים, וממי יכול למכר את רעהו ואף את עצמו? *לכן היות הארץ*, רצוני ארץ ישראל ואנשיה מהשם ית', רעה הוא להראות דינו פעם אחת בשבועת בן החנונים ובזבול שהוא שבעה שביעות, כי התורה הולכות בענינה על הקף שבעה, וזה דומה למנהג השוכרים בתיהם לאיש אחר למים רבים, שירצת המשביר אחר ומן מה להכתיב בספר והעד עדין, כי הבית לו בשכירות פן יהוק השוכר בו לחיות שלג, ואולם מה התועלת בשום זאת הכוונה בנפשותינו, מיבור בעצמו כדי שנאהיה משכילים בפועל בזאת ההעדרה, כי אלו הקניינים החיצוניים ואף נופותינו אינו שלנו רק מהשם ית', והוא יעשה בס כחפצו לא אנחנו א"כ נפשט מכל קניין חיוני ומונוף ונשארנו לעצמנו נפש בלבד גוף, והוא, רצוני הנפש לה לבדוק הבחירה, והוא חפשית זוגבירה לעשות כחפצתה, כי היא לעצמה:

פרק ש' אם בחקותי.

לֹגַ נס זאת הפרשה אקער בה כי כבר קדמוני המפרשים, רק אחדש מעט ואומר, כי מיבור בעצמו כי זאת התורה נמסרה

להמון העם כלו להנות בה תמייה ואין החthon מבין המושכלות. עד שיחבר להם משה כמו ספר הנפש, או מה שאחר הtempore, שייתנו בו תמייה, ומהכורה לתקן החthon הוא שייהה להם ספר יהנו בו בכל עת. לנין חבר להם זה הספה ולטען לא היה זה הספר רק מן המושכלות, שם בו במקומית נפרדים מאמריהם נפלאים מהכמת הטבע ומחכמת האלהות, כדי שייהה הספר שלם, ובואר לכל שזו התורה מן השמים היא, ובזה יקבלו תועלות בה הידידים סגולות. א"כ מבואר כי מן התרבות היה, שייהי המפורסם¹⁾ יותר רב בזוה הספר מן המישכל, כמו שהמשתמשים במפורסמות רבים מהמשתמשים במו שלבות. אף כי צום הקהל את העם האנשי והנשיים והטהף (דבrios לא י"ב), בקריאת הטפי הזה, א"כ ראוי מעתה שייחיו הכרחות והקללות סוכבות על עניינים נשיים, וכן רוב יעורי החורה, וכבר זכר רביינו משה זיל כי גם הטומאות והרעות בדברים הנשיים מכאים ומונעים הרותנים. אבל לא היתה התורה בקה מוכירתה הייעור הטוב הרוחני שאינו תענג נשמי כלל בקצרה, וזה כי אחר שיעיד להם כל הצלחות הנשימות אמר (יל) ונרתוי משבני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם. והנה שכן שם עטנו ונשנו לא חגעל אותני, שהעהלה מוה הדבקנו בשבל הפעול. כל זה איינו תענג נשמי, אבל הרוחני שהוא התכליות, והוא היה קיום והחשרהות שאפשר לנו בעלי החומרה, עם היה זה הספר נתן להמן, וזה הטוד חתום לא ישערתו רק אחד טאל פ או רבבה, כי לא רמז בו רק פעם אחת או שתום מפלא לעשות: בערך נפשתו. הבני לאיש ואיש מבני ישראל, כי הוא מצוה להם, והוא בני אל הפעול, אבל אמר בהעריך נפשית לה, וכן (ג) והיה עריך הזכר, אבל אמר והיה הערך שתעריכנו כצוק אל הצלמים או כמנון בין המתים:

בן (ב) איש כי יפלא נדר. כי כל עיטה נדר או נדנה הוא מפלא לעשות: בערך נפשתו. הבני לאיש ואיש מבני ישראל, כי הוא מצוה להם, והוא בני אל הפעול, אבל אמר בהעריך נפשית לה, וכן (ג) והיה עריך הזכר, אבל אמר והיה הערך שתעריכנו

¹⁾ ר"ל דברם חומריים.

חמשים שקל וכן כולם. וטעם (ה) ואם מכך הוא מערכך. מהערך
שהערכת אותו לפי מה שהגבלה לך. וכן (כ) בערךך הכהן,
הכינוי לכהן. כי הוא ית' מצווה זה לכהן. כמו (ה) והערךך אותו הכהן.
ודע כי השמות מצטרפים אם לפועל אם לאם לפועל. כמו שהחכבר בhangon.
ולכן נאמר ערים סכבות ישראל כמו לנו סכבותיהם (שמות ח' ד').
ונאמר סכבות מצרים (שם ז' ו'). כי הסבל מצטרף אל המסבל ואל
הסובל. והקש עז' בכל מקום כי בזה יוטרו ספקות רבות נעלמו מאלו.
הקדמוניים להעלם מהם מלאכת ההנין:

פרשת במדבר סיני.

- א (ה) טעם במדבר סיני באهل מועד. כי שם היה מעמד משה עם השם אחר שהוקם המשכן, ולא עלה מאו אל ההר:
- (ב) שאנו. פרשתיו בכפי תשא:
- (ג) קריائي העדך. כמו קרואי¹). והבל תאר מצד היהום נקדים תמיד מהעה כי הם וASHI:رأسית אלפי ישראאל. נס הם ראשיו שאר המספרים שהם למטה מלאט, וכן אשר למעלה מלאט, וכן האלפים כי די בו חשבון גדול:
- (ה) ויתילדן. כמו ויתחטו, והטעם בקשו תולחתם למי משפטותיהם שבט שבט:
- (כ) ויהיו בניראובן, בוח סדרם כמו שפדרו ברגלים שלשה לכל דגל:
- (ג) לבני יוסף. הקדימים לפני בני אשפתות, לקדימת מעלה בני הנבריה, ואם היו מאוחרים בזמנם, וכבר נאמר במלאת החגון כי זאת הקדימה, רצוני קדמת מעלה, ראשונה וככברת על כל מני הקדימות:
- (ה) אלה המקדים אשר פקד משה ואחרן וכו'. אלו אמר אשר פקדו היה נכון גיב:
- (מ) ויהיו כל פקידי בני ישראאל. הטעם הודיענו שלא נפקח מהם רק אשר מבן עשרים שנה ומעלה:
- (נ) ומה יshaao את המשכן וכו'. זה כלל למשכן ולמקדש הוא הארון ועוד יבדיל בינויהם:
- (ו) וזהר חקרב. זאת המלחה. רצוני זר בכאן בצרוף ללוים, ובמקום אחר עוד יקראה הלוים ורים בצרופ לכהנים (נ' י'):
- (ג) ולא יהיה קצר וכו'. אם יגעו בנו. בענין עזה (шиб ר' ז'):
- (ה) ויעשו בני ישראאל. זה כולל הלוים השומרים אותן, והישראלים הנשمرים ממן:

¹) ועין בתיס מה ובפרשת קרת.

ב (ב) באחת. שהויה לשפט שבט נס ואותות ופירושו שניאו אל [Signale], וכבר פרשנוago. אמנים לא פירש בתורה אלו האותות כי אין צורך, וקדמוניינו קבלו כי אית ראובן צורת אדם ולהיודה ארית, ולא פרומים שור, ולזרן נשר (במיר פ'ב). ואלה העורות נוכחות מאה, והנה בסדר הדגשים החל מתיודה כי הוא הנני, והוא יעלח בתחלה, כי היו נבורים, וכן היה הוא ראשון¹) והיה בדgalו כולם בני גבורה, ואחריו ראובן כי הוא הבכור ולא חשש שהושם בדgalו אחד מבני השפחות, אבל [היה] הבכור²). ואחריו אפרים כי הוא ליטוף וחלק לו כבוד כמו ליהויה, ולא הושם בדgalו רק בני נביות, ואחריו דן כלום בני השפחות. והנה בחר ליהויה הרוח הנכבד מד' רוחות העולם והוא המזorch שהוא מתואר בפנים, ואחריו ליאובן הרוח הנכבד מהנשאים, והוא תימנה שהוא הדורם המתואר בימי, וחוויכ א'כ שהייה הפתחות בעפין, שהוא הפתחות מד' רוחות כי הוא השמאלי, ולכן היה בו דן וסיעתו ונשאר ליטוף המערב. עד שבינו ובין יהודה נכלו נקודת המורה והמערב :

(ל) וצבאו ופקידיהם. שני כינויים שונים, כל אחד נcoin כיanni הייחיד ל민 הדגל ובינוי הרבים לפטוי המין :
 (ס) והחנים עלין. נcoin עלין, ואליון, ועמו זולת זה מאופני היחסים הכל לפי הסכם לשון לשון, ולא יציריך אחד מלאו לפרש או, לחקון טופרים³). כי כל אחד די לו טעם בהסכםו מיטידי הלשון : (ו') ונסע אהל מועד. הטעם שאהל מועד בכלל היו נסעים בתיך המהנות כמו שיפורש עוד בין דגל יהודה וראובן ובין אחרים : ג (ה) ואלה תולדות אהרן ומשה. צרפ' משה לאחין להיוו העיקר בכל המעשים. והוא הקريب מטה לוי, אבל העיקר בוז אהרן, כי ממנו בלבד יוכור בניו בעבור שימושו בכוהנה נדולח ולא כן בני משה : (ו') כל זכר מבן חדש ומעליה וכו'. החכם א'ע טען על זה⁴) כי בשיחוביו הפרטים הם יותר שלש מאות, ואיבר לא עדפו בכוו' ישראל, והשיב כי האמת בדברי הקבלה שאין בדור מפקיע בכוו', והוא בפרט פקווי הלוים שלש מאות בכוריהם, لكن לא הכניסם בסוג הטעום.

¹) שני תיבות טטרים. וברומב'ן תמצא דבריהם דומים לרבי מחברנו.

²) ר'ל מטה גדר שהוא בכוו' שפהחת לאאת.

³) אויל ר'ל במה שתרגם אונקלוס סמיין עליו. ובמה שכחך חרabhängig: כמו עמו.

⁴) בפירושו לפסקוק ל'ט.

ואני חמה ע"ז, כי למה הכניסם במתפרק הפרטנים ואם הכניסם במתפרק הפרטנים למה לא הכניסם בטוגן הכלל, ועוד למה לא באר זה הכתוב, שהזה לו לומר כל זכר מבן חדש ומעלה זולת הבכורים שנים ועשרים אלף. ודעתך אחרת ולא אופל לפרש¹:

ד (יח) אל תכrichtו את שבט משפטת הכהתין, מכוואר כי בני לוי נרשות קחת ומרדי, והנה משה ואהרן ובניהם מקהת שהויא הבן השני, ונחמנה קחת בעבורה יותר נכבדת, בעבר משה ואהרן, והנה כל בני קחת, לא היו עושים דבר ריק נושאים, ואהרן ובניהם היו מכנים המשא כמו שקדם (ס) ובא אהרן ובניהם בסמ"ע מה chanah, כי הם היו מניעם הכלים הנכבדים להם אחד אחד וקושרים החבילות אחת אחת, ומכתין אחיך כל חבילה וחבילה כראוי כפי מדרכותה, ונונתין בבדים או במוטים, וכאשר עשו כל זה אהרן ובניהם לבדים ואין איש רואה היו באים לשם יתר בני קחת, וירימו הבדים והמוטים שעלייהם והחבילות על כתפים וישאו, וכל זה מבואר לעולה, וכן הוויר עוד ביה למשה ולאהרן שויהרו שמירה מעולה, בכל מה שנזכר לעולה משומש אהרן ובניהם, ואחריהם יתר הכהתים, עד שלא יראו הכהתים בפרטם הקרים בהקשרם בחבילות ויכוסו ע"י אהרן ובניהם וזה שאמר (כ) ולא יבוא לראות בבלע את הקדש, כי כמי הכלים חזק חבילה בבעוד יכסה הכל, כאלו הם נבלעים והבעוד בולעים, ואמר אל תכrichtה כי אם לא יהיו שומרים את הקרים מננווע בהם ואף מראות בהם, יהיו הכהתים נכהתים, וכאלו אהרן ובניהם יכrichtום, ובזה יוחם הטoulder לפועל בכוונה שניתת ובמה שבמקרה, וכבר קדם כל זה במקומות דבבים:

פרשת נשא.

(ככ) נשא את ראש בני נרשו, כבר זכרנו במקום אחר² מה שראו להפלा בכאן על הפרש ואת הפרשה אין נפרשה בנרשום והושם דבר קחת בסוף הפרשה הקודמת, וזאת שבארנו זה במקומות אחר, אין חסרון זכרנו הנה גם במקומות הזה, אולי נוסיף מלאה או מלות

¹) תשׁ כוה לשון הראב"ע, "ובבלתו יכולת" אבדנו פרשו.

²) עיין ט"כ עמוד 157.

יקבל רואם חולעת. ואומר כי מן הראוי היה להחלה הפרשה הזאת אם מנשא את בני קהת, אם מצו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כי ספור שלשה משפחות בני לוי הוא חחת מין אחד, אבל הבדל בינויהם. ושם קחת בסוף הפרשה הקודמת, והחלה הפישטה הזאת בנוישום, ואחריו במררי בלי הפסק, להעירנו על הקידמה והאיוור שנענשה לאלה, רצוני שקרת שהוא מאוחר בזמנן מגירושם, הוושם קודם בסדר, והוא זה לקידמת המעללה שהוא לו, רצוני למשפחתי. וכל שבין להיות משפחתו אהרן ובניו, שעלייתם קצת העובדה היהיא יותר נכברת, כמי ש ובא אהרן ובנינו ו/orה הפלגת כתוב התורה כי בספרות הלויים מבן חדש ומעלה וכוכרים ותולדותם, גדר שומ וקחת ומררי (ג' יז). שאוთה הספירה לא נעשית מצד עבודתם, אבל באשר ספרם מצד עבדותם מבן שלשים שנה עד בן חמישים הקאים קהת, אף מבואר כי מן הראוי היה שיקדים בספר ספור עבודת קהת לספר גירושם, ולעשות לגרושים תשלום מה מהשפלה שחניע לו, ולהעירנו על החלף הספרוד וזה עשה בעל הפרשיות בנוישום זאת התחלה הפרשה:

דנ (ז) בראשו. המכני לאשם, וחתם כמו בראשיתו, ועוד וחתמו יסף עליו:
(ז) ואיש את קדשו לו יהיה, ברשותו יהיה לתהتم לאו זה כהן שיבחר:

(ז) דבר אל בני ישראל וכו' איש איש כי תשתח וכו' מטעם שטה מעליו (משלוי ד' ט'). והוא הגניטה מordon דישרה:
(ז) ושבב איש אתה שכבת זרע, הוא המשגלו: ונעלם מעני איש וכו'. הטעם נעלם מעני איש אם שכב איש עמה. אבל נסתירה היא עם איש החיה בתורה, וזה ראה הכלל: וזהיא נתמאה. זה לא ראה הכלל, ונעם עד אחד לא ראה זה: וזהיא לא נתפסה. עם הנושא בהודוונם יחד:
(ט) וחקירב אתה הכהן והעמדת. כל המכנים הללו לאשה:

(ז) מים קדשים. מי הכוון:
(ז) ופרע את ראש האשה. ישלה שער ראש, רצוני יסיר קשרי ראה ויחפות ציצית שערותיה על פניה וצוארה דרך ביוון: מי המרים. נבר דברנו בזה בספר וסדר¹) וכברנו שם מה שנודע בקבלה

¹⁾ ועיין ט"ב עמוד 159.

שדרבר מר היה נתן לתוכה: המאדרים. תאר למום מעד מה שיאמר עליהם האלה שיזכרו אח'כ, גם שימושו האלות בם: (כ) והשכח את האשה וכו'. הנה מבואר בות, כי טרם שתשתתם האשוה יקרו מיהריהם המאדרים לטבות שוכנו, ואחר שתשתתם יתויארו בחלוּף הסדור שהמים המאדרים יבוֹאו. לתוכה למים, כי החטעם מרים ומהם תהיה מרת נפש, וזה אף נטמאה, כמו שבאר עיד וباءו בה המים המאדרים למים וצבתה בטנת, אבל אם נקתה, שב המר למתוק מעד שלא נזקה ולא תהיה מרת נפש: (כמ) ונזרעה זרען. ישיבה בעלה עדיי וישכב עמה:

(נמ) ונקתה האיש מעון, הפק והאהשה היה אתח עונת, וזה האיש בויה הטעול ינקה מעון אם נטמאה או לא נטמאה, כי אם נטמאה יהיה עון לו אם תזודונג עמו, ואם לא נטמאה עון לו חשוּו אותה¹). והפק זה והאהשה היה תשא את עונת איך שהחויה כי אם נטמאה מבואר, ואם לא נטמאה הבזונות שטבלה ובעת שתית הימים המרים, כי זה על כל פנים הגיע לה מצד שהבייה עצמה בח שד כי בעבור ואת המצויה [תשמר] כל אשוח מל' השוד על דרך רותה תעשה ואת המזווה:

ו (כ) כי יפלא לנדר נדר, כי כל עושה אלה מפליא פלא לעישות:

(ס) נدل פרען, כי לרוב נדלם ישתלוּו קצת ציצת ראשו: אנח ואנח: (ז) כי גזר אלדין וכו', נקראי העשרה אשר בראש המלך והגדול גזה, להיות העניין ההוא מבידיל ביןו ובין שאר השרים והעם, והנה חסמן היקם הנראה לכל לוה הנזיר הוא גנול שער ראש א'כ וזה לו ההור והעשרה מבידיל בראשו [כמו] הנדר בראש המלך: (ט) וטמא ראש גזרה, כמו שפרשנו כי חסמן היקם הנראת לכל הוא בראשו:

(י) מאשר חטא על הנפש. איך יובן זה, רק על מה שקדם זכריו וכי ימות מת עליו²), והחותאים במיניהם שונאים אם במיוחד אם בשוגן, דכתיב לא יאנה לצורך כל און (משלוי יב כ'יא), הפק והאלחים

¹) ור' שם יקרא עון מעון, אבל בכ'ז און עליו עון, כי היה אנות ומוכרה לעשות זאת, אבל היא בכל אפניהם תשא עונה. ולדעת החקם דקט, בראדי צ"ל בפינים, ואם לא נטמאה אין עון לו חשוּו אותה ועין ראב"ע. ²) הראב"ע ורש"י.

אניה לideo (שמות כ'יא ינ), והנה על קרבנוחו ביום מלאת לו ימי נורו לא נאמר מאשר חטא על הנפש. וhabor בוה מותר :

(ינ) יביא אהתו. כמו עצמו :

(יט) בשלהה, תאר לשון נקבה לזרען : אחר התגלחו, לשון ההתפעל בוה מבואר, כי הנזיר הוא פועל ומהפעל, אם תרצה אמר מניע ומהונוע, כי הוא מנגלה ראשון, רצוני פועל קרוב או רחוק, ויתואר בוה כשהוא מנגלה או מתנצל, רצוני דרך מה שנדרן לחאר הכל מגד החלק, ובכלל נהג העברי לומר לשון פועל והפעל לכל פעיל, להיות רוב הפעלים מפני אדם מקבלים צד מה ההתפעלות והשיותה בהיותם פועלם הדברים :

(כ) קדש הרוא. רמזו לאות שוכנה, וכבר קדם לנו כי הפרטיהם ירמו עליהם בלשון יהיד וכבלשון רבים וזה מצד הבניינו, אל היהות כלליהם ונקבעים יהיד באנודה מה. ירמו עליהם בלשון יהיד, וכן העין בכלל שם כלל, אם טוגן אם אין :

(כל) מלבד אשר תשיג יהוד. הטעם שאות התורה חייב לעני ולעשיה, וכן אם היה הנויות רב החנים או מועט, אבל אם עשיר ידבנו לבו לחת עוד ובחם, או שישים לבבו לרוב שמתחו אחר אריכות הנויות, הרשות בידיו :

(כג) בה תברכו את בני ישראל. ידוע כי ברבות האדים וゾלתו אינם בעצם סבה לטובותיה, אבל במרקחה מצדדים אינם צרייכים באורה והסבה העצמית הוא השם ית', א'כ אהרן ובניו מברכים את העם בעצם, ויצדק שיתוарו במברכים מצד מה שבמרקחה, אבל באර השם זה הסוד ואמר (כ) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, כי הם, רצוני אהרן ובניין הנם שטמים שם יי' עליהם בדבר שפטים, והוא ית' המברך במעשה :

(כד) יברך יי' וישמרך. הנה יש בוה שלשה פסוקים בכלל פטוק שתי נורות, והשנייה נמשכת מן הקודמת, והכוונה באלו השלשה להניח שלשה מדנות, הר אשותה מנגה הנדול והנכבר לקטן, והשנית מנגה החשים באחים ורעים, והשלישית מנגה הקטן לנדר, על דרך דבורה תורה כלשון בי'א, ובאוור זה אמר תחלה יברך יי' וישמרך, והברכה היא שלמות הקנינים החיצונים נס שלמות הנוף בבריאות ואורך חיים, והוותר נכבד מכלום שלמות הנפש, כי היא הברכה האממתית, ואם ההמון לא ישימו לה לבם, וטעם ווישמרך מנוקים,

כטעם כי מלאכיו יצוח לך לשמרך ובו (תהלים צ"א י"א), והנה הדרון והמלך לרוב תוקפו ונורולתו שומר עבדיו והעם. ואם המשרתים ישמרו המלך מאובך וזה מצד רבים. והמלך סבה להם ולא יתרהף¹). איכ' מבוואר שהעלין שומר השפל ושנית אמר יאר יי' פניו אליך ז' ויחנן, והחנינה בשווים, כאמור חנוני חנוני אתם רעי (איוב י"ט כ"א). רצוני כי פעל החנינה לחונן, הוא מצד החמללה לא מצד הגדרה והעלינוות. וטעם יאר יי' פניו, הוא כטעם אל מול פני המנורה ובו (ח' ב'). והחנינה כי פני החם יארו לך, ככלומר יתנו לך אור כאמור פני מלך חיים (משל טיז י"ד). כי הפנים הם הפועלים, רצוני באור פני מלך חיים או בנה והשם הוא חנותן האור על פניה עד שיארו לי שരאל, כי היה אפשר שילך הוא ית' אל עם אחר להאריך לך והנה מאור פני החם ימץ' שהוא מסביר פנים לנו דרך אהבה ואחותה ולבן יחננו. ושלישית ישא יי' פניו אליך ז' וג', על דרך דמיון מה שאמרו בתلمודו יותן שלום לרבו² (ביק ע"ג). וטעם יש א כמו שקדם לנו ירים, והנה אמר אבניר ואיך אישא פני אל יואב אחיך (шиб ב' כ"ב). כי נשיאת הפנים רצוני פנים שלו, הוא הפק נפילת הפנים וככיבשתם אצל משה, כאמור ופלו פנו (בראשית ד' ה'), כבושות גנב כי ימצע, והנה כל קטן שירצה לכביד הנדול ישא פנו אליו, רצוני הנדול, וזה כי פנה פנו לו כלומר ישות פנו אליו לא אחוריון כל שבן בלבתו אליו לחת לו שלום, כי בהתקרבו לנו, יבית אליו זיניע ראשו מעט אצל מעלה ויורידנו תכף דרך השתוואת, וזה ענין גדול, כי השם ית' יבא אליך וינהג עמו דרך בכור לנו, וכל זה דבריה תורה כלשון ביא, ובבר דברנו בו עוד عدد בספר המשיל:

ז (ה) ויהי ביום בלוט משחה זג, כל זה מבואר בעצמו
והמצטרך כתבנו במת' הסופ' ³:

¹) ר"ל שהעם ישמרו את המלך.

²) ועיין עוד כטעם בוכת כהנים מז"ג פס"ב. ובמשכיות כוף עמוד 66.

³) עיין טירת כוף עמוד 159.

פרשנה בהעלתך.

ח (ב) יאiron, פועל יוצא כמו המאור לאַרְץ¹):

(ג) בן עשה את המנරה, הוא היה העושה והטוען והמניע
איך שתרצה אמר אכל לא קרוב:

(ד) מי חטא את הנה מים נזיבם הם מי חטא ניב מצדדים
מתחלפים, רצוני הכנין והעדורי, ומצד ההעדר וההסורה נקרא הרכנן
חטא, וכבר קדם לנו באי זה ישמש בשרש אחד לכנין אחד
העדורי, ולכן אמרו תחתאני (תהלים נא ט), יעדך על פנים מתקנדמים,
כى ירבעם חטא והחתיא את ישראל, ואמרו תחתאני באוב בטעם
חטא מני:

(ה) וחניף אהרן את הלויים תנופה לפנוי יי', וזה השם
מנוח על הנועת הרד בחולנה והבאנה, כאמור הנפו יד ויבאו (ישעה
יג ד). וזה היה מנהג קדום בעבודה, כמו שאמר נعمן והניף ידו אל
המקום (מיב' ה' י"א). ולכן הכתן היה מוליך ידו על הלויים, ואחר
מושך אותה על המובח לפנוי יי', וכן היה עושה בקרבתות הנזיר שקדמו
ובכל אלה רישומים לנפשות:

ט (ט) וידבר יי' אל משה במדבר סיני בשנה השנייה,
הטעם שדבר השם למשה הפסוק שיאמר אחיך והוא (ג) בארכבה
עשר יומם בחדש החזק בין העربים תעשו אותו בمعدן
ככל חקתיו ובכל משפטיו תעשו אותו. אמן הפסיק הספור
בין שני הפסוקים במה שאמר (ט) ויעשו בני ישראל את
הפטח במועדו. וזה לשון נפלא מהסתמכת העברי ריל מנהנים לומר
בתחלה הענין החקלאית, רצוני לדבק התחלה ותכליתה כמו שפרשנו
בתחלה התורה שאמר בראשית בראש אליהם את השם
ואת הארץ, ואחר שבלבאר איך היה זה, וכמה ולמה ומתי,
ובכלל טפוח סבאותו, וכן ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנתה,
והותר נפלא מכלם זה שהוא בו כי [קפר] שלמות הדבר בדבוק
התחלתו ותכליתו אמר ויעש מה טעם ויעש אחר לאמר נס
העברית, לספר בתחלה הדברים שלמות הטפוח, יהויה זה למשל לכל
המקרא:

¹) איננו לישנא דברא.

(ח) עבדנו. הנה אלה האנשים עמדו לפני משה שהיה אל פתח אهل מועה, ואולי במחנה ישראל, וננזה שהיה אל פתח אهل מועה, הנה על כל פנים אמר להם משה עמדו ואש מה יזכה יי', כי יכנס תוך האוהל וירבר השם עמו על עניין זה שקרה להם, וטעם עמדו איינו העדר התנועה לנמריו באלו הם אבן דומם, אבל שיתהממו שם אם ישיבו אם שיישככו בארץ, אם שיתחלכו אם ישובו, לא ירחקו, וכבר קדם בחכמת דעתבע, כי על המועל החליש נהג להניח בו העדר הפעיל או שלילתו והקש מוח על כל שם ופעל, ובפרט על שרש עמד:

(ינ) והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא חיה. אמר אין או בדרך, בין בוה עיה שהיה העילה מוח נאלו אמר והאיש אשר הוא טמא או בדרך היה, ובבאיחו לזה הפרוש שתי סכות, האחת כי מה לו לוכור בוה כרת על מניעת פסח ראשון וכבר קדם ונרה והשנית כי אינה יהיה עונש מניעת פסח שני, והנה הטיב אין מעד הענן, אבל לא מעד הלשון,¹ כי מדוע עקם הכתוב ושנה ואמר לשון סתום קשה ההבנה, לכן יותר נכון אצל שורה כמשמעותו ואין מוח בוכרו וזה פעם שנייה, כי בן רבים בתורה, כי כשהٿור לאלו לעשות פסח תשלומי פסח ראשון, אמר אל החשוב כי בר היה למי שאין לו החתנשות הנוכר, אבל אהיך שלא חשב מה שצוויתך כפה והנה אם לא נובי בתורה כרת במניעת פסח [שני] לראים בה, אולי יש בו מודע בקבלת על פה:

(יז) וכי יגור אתכם גר. לדין פסח ראשון ושני:

(טו) בין יהיה תמיד. אין זה הבהיר אשר לא סיד ולא יסור, אבל הוא עניין המשולחת שהחtabאר עניינה בספר ההקשי, כאמור עדitem כל הולך מתנווע, שטעמו כל זמן שהוא הולך מתנווע, וכן עניינו שככל זמן יהיה יומן יכטה, וכל זמן שהוא יהיה שזוא לילה יהה שם מראת אש:

¹) כונתו לומר אין טעם לפירוש דברי הראב"ע ולומר אשר לדעתו כונת הכתוב על פסח ראשון, כי לפ"ז היה הפרוש האיש אשר הוא טהור או שהוא טמא ולא היה בדרך רוחקה זו שנות כי הtempo פטור מלעשות הפסח ולא עוד אלא שאסור לו לעשות, והטהר הוא שצרכו לזרך רוחקה לפטור, וע"כ אומר המחבר שכונת הראב"ע לומר שהחtabאר בפסח שני מדבר ושורו: והאיש אשר היה טמא ועתה הוא טהיר או שתחיה בדרך רוחקה ושב ממנה והוא בכיתו ותכל לעשות הפסח [השני] נגרותה וגוי ולפירוש זה הוא נוטן טעם ואתיכ' הוא מבטל. כ"ז הסביר לי הרבה הדקט, ברראי הי"ז.

י.) ונסעו המהנות החניכים תימנה, זה דגל ראובן, והנה עט אלה היו נוטעים הכתבים שעמדו אחרן ובניה וهم התוקעים, לכן אין תקיעה שם עוד כי שני הדגליים הנשארים יסעו אחריהם:
 (ט) ונזכרתם לפני יי' אליהיבם. גם זה דברה בלשון ביא וועני כי במעשה הזה יעורו לבותינו ונשובה אל השם:
 (ט') וזהו בשנה החשנית בחדש השני בעשרים בחודש, חנה התחלה זה הסדרו דזה כמו שהחל בראש הספר הוא, וכלה הדבר בעשרים בחודש הוא איר, כי או העת טוב להלכי דרכיהם, איכ' שנה אחת עמדנו בסיני:

(יז) וזה רודד המשבחן, עיי' בני גרשון ומורי כמו שקדם זכר עבדותם:

(כט) ונסעו הכתבים נשאי המקדש. הוא הארון והנمشך לו כמו שקדם זכר עבדותם, וטעם ותקימו את המשבחן עד באם. לא כמו שאמר אי', כי בוה אינו מדבר רק במשמעות לא בחינוך, ולכן ותקימו רמו למקיים הנחותינו לוה, והם גרשון ומרדי, וטעם ותקימו עמידת הקיימה במקומה, או העדר ההזרה, כי הכל אחד, וכבר קדם לנו כי מנהג לשון העברי כזה, והבונה בוה כי הארון והנמשך לו מעבודות בני קהת כבר קדם, כי אהרון [ובגוי] בנסוע המהנה יגיעום ויכטום ואין רואה וולחם, איכ' איך יוכלו גרשון ומורי להריד המשבחן שתוא קרישו ועמדו ימכתיה והיתה דמקדש והנמשך לו בתוכו, רצוני תוך המשבחן, איכ' יחויב שטרם הורדת דבר מהמשבחן, יכנטו אהרון ובנו תוך המשבחן, ויעשו חבילות מbulletot מהארון והנמשך לו, וישימו בבדים ובמוצפים, ותקוף יבואו יתר הכתבים וויצויאו, ואחר יבואו גרשון ומרדי וירידו המשבחן, ולכן בעבור שקדם אמרו (יז) וזה רודד המשבחן ונסעו בני גרשון ובני מרדי, ובמסע הדגל השני יאמר ונסעו הכתבים, יחשב כי הורדת המשבחן הוודה נעשית לפני טشا המקדש וחילתה אבל היה בידך כמו שפרשנו, וזה כי תקופה שהחל דגל יהודה החונת קדמה לנסוע, היו נכנסין אהרון ובנו תוך המשבחן, ולקוחים הארון והנמשך לו ועשיות הabilות מbulletot בכני קרש וכבוד, ומישיאים אותן הכתבים על כתף חוצה למשבחן, וממתינים שם בני גרשון ומרדי עד שהרוידו המשבחן וכלו בורויות נдол, ומשיאים אותם על כתףם, והיו נסועים אלה, רצוני בני גרשון ומורי עם דגל יהודה, ותקוף נמשכים להם היה נוטע דגל ראובן ועם בני קהת, איכ' עין והקיימו את המשבחן עד בואם, רמו באמרו ותקימו אל הנר שונאים, וכגוי

בואם אל הַקְהִתִּים¹⁾, כי אעים שוויה דגָל יהודיה נגע לעמדו, יונח המשכן מוקם, עד בא הקהדים אל חוץ המשכן וויצוו מתוכו את המקדש: (כס) מאסף לכל המהנת. כי הוא האחרון, כי הארבע דגולם היו מונחים בנד ד' נקורות העולם. וזה כי יסכוב מהנהן כאשר יחל יהודיה לדתנווע שעוזר המורוח, ואחריו הדורי, ואחריו המערבי, ואחריו הצפוני הוא משלים הענוללה, וכולם ילכו יחד כאלו כל העולם מתנווע, אבל שבת הלוי שהה שלשה ראשונים, היה בתוך אלה המהנות הארבעה עם המשכן בכלל, והם לא היו רק שלשה, והרותות ד', לנ' הושמו השלשה בשלשה רוחות, ומשה ואדרין ובנוי ברוח הריביעי, כמו שקדם בפרשׁת מדבר סיני, עד שהה משה ואחרין במורה בנד יהודיה הנגיד, יותר בני קהת וקנו בדורות, ננד ראיין שהוא הבכור, ונרשון שהה גדוֹל מאחוי במערב, בנד יוסף שהה החביב והנזרו, ומרדי שהה הקטן בצעזין, בנד דן שהה הפחות שבכולם:

(כט) ויאמר משה לחביב. החביב עצמו, כי חוכב הוא יתרו, והוא אבי צפורה, רצוני אביה הקרוב, ורעוֹל הוא אבי חביב. איב היה אבי צפורה אבל רחוק מה חובב, וכן אבי רעיאל, היה אבי צפורה אבל יותר רחוק, וכן כל מה שעילה עד אדם הראשון, וזה מכואר במלאת ההיגיון בסדר הטומנים והמיןין, וכבר קדם לנו בפרשׁת יושמע יתרגן, שזו דבאה מיתרו דותה ביאת חידשת שבא יתרו אל משה באיר מהשנה השנייה, ושם בארתי זה:

(גנ) וארון בריית יי' נסע לפניהם. ננד פניהם ועם ואל דרכו היו מביטים. כל שנן שהה נסע קודם נסיעת דגָל [מנשא] ואפרים ודן:

(לו) שובה יי', מטעם הנהת, מאמרובשובה ונחת (ישעיה ל' טז), והוא מחייצאים ולכך מבואר כי בקום האזני אמר קומו. ובשובו נזהה אמר ש בה: יאא (לו) ויהי העם כמתאננים רע באזני יי', וזה היה במחנה הראשון שחנו אחריו נסע מדבר סיני, נמי'ש ויסעו מדבר סיני ויחנו בקרבות התאהו (ל'ג טז). שם ניכ היה התבערת תקופה, וטעם מחאות מאונן, וכן מה יתאונן (איכח נ' ל'ט)²⁾, והוא המצטער

¹⁾ ויעין רשי'ocaboa.

²⁾ "בשירות בסוף" שורש און מפרש באר התוב: ויהי העם כמתאננים, כלומר חוזרים שקרות, וכן מה יתאונן אדם תי, כלומר מה יחשוב שקרות ורבר בטל על חטאוי וחסרונותיו, מצד שלא יכול להם חסרונות, ואם מצד שלא יכול להם סכת נפלתו וכו'.

בעצמו ומתקצה על רוע זמנה ולפניהם אמר אחר זה (ה) וישבו ויבכו כי עתה בכי וזה כי אלה בבחלה המסעות האלה היה דומה להם, כי עתה תחל צאתם מתחיהם, כי ישבו בדברי סיני שנה, והבינו אל טלטולם והצטערם על רוע עיניהם ומנם, וזה אמרו מתאננים רע, וטעם ב אוזני יי', כי הם כוננו שישמעו השם דבריהם, אולי ירهام עליהם ולא יניעם, וכן היה רצוני שישמעו דבריהם, אבל לרע כונתם⁽¹⁾:

(ג) ותשקע האש. הפק מה שהיה בבורתת, כי חנעת האש הטבעית למעלה, ועתה חלה עד שתתנוועה אצל מטה, ונשקעה תוך הארץ, כי חליידה השם בחלידת אדרים לחיים וקריות:

(ד) התאורה. כבר קדם לנו לשון ההתפעל, כי מי שיש לו תאורה ישנה באיכות ויתפעל: וישבו ויבכו גם בני ישראל. כלם גמישבו אל האספסוף, וישבו לבוכות על רוע חלקם בהודר מהם הבשר. ואמר וישבה כי בכו פעם אחרת עתה על רוע אלכם בטלטול כמייש ויהי העם כמת אננים:

(ה) וחמן כזרע נד. ספר הכתוב בו שבחי המן בכל אפנאי להראות לנו איך הנכילים האלה התרעמו על הטובה שלמה, ואיך דוחה החאים כתאות החולמים ומתחאים לעפר ולפחם:

(ו) בכיה למשחתיו. שנكبזו משפחות משפחות לבוכות ולספיה, כמו שמתו מוטל לפניו: ובענייני משה רע, רומו אל המעשה הזה שעשו הם רצוני בכיהם והתאום לבשר, או רמו לעם, נטעם וויה ער רע בענייני (בראשית ל' ז':

(ז) לשום את משה וגוי. הטעם כי זאת השימה נמשכת מאשר רצית להרע לי ולא מצאת חן בעניין:

(ח)ananbi הריחני, כדמיון האם: אם אנבי ילדתויה, כדמיון האב, כמו ומעיים יلد (בראשית י' ג'): על האדמה. דבק עם שאחו בחיקך:

(ט) ברעדתי, שאני בה בהנחותם:

(ט') ויאמר יי' אל משה אספה לי שבעים איש. אין לשאול טעם למה שבעים, כי בן נשאל אם יהיה מספר אחר, כל שכן שסביר ששהורה ברוב עניינה הולכת על מספר שבעה, והנה לא צוח שיקח בשווה משפט שבעת. כי אין בזה בחרה רק מצד הטעוביים,

¹ גם פה מכיא השיר הו"א פרושו וזה ממשני ויאמר: ואכן בספי פריש, שהיו מתאינניים ומרתומים על העמל והטורחה שהיא מניע אליהם בחליכתם במדבב וצועקים מרעתם באוני יי' ברי שישמע בקולם ויתקן עותם וישמע ד' צעקתם אבל היה לרעתם וכו'.

אֲכִם נִמְצָאוּ הַיּוֹתֶר מִשׁוּבְחִים בְּשִׁנְטֵת אֶחָד כָּלֵם יְהוָה מִמְנוּ כִּי שְׁכִינָה
מִשְׁלֶשֶׁת וְאֶרְבּוּעָה שְׁבָטִים:

(ז) וְאֶצְלָתִי. מִתְעַמֵּד אֶצְלָן וְצַדְרָה: בֵּין חֶרוֹחַ אֲשֶׁר עַלְיָךְ. הַנָּה
רוֹחַ מִשְׁחָה שָׂוֹרֶשׁ עֹשֶׂה סְעִיפִים רַבִּים מֵאָה, וּמְאוֹתָם הַסְּעִיפִים יְתַן דִּיחָם
מָה לְאָלֹו:

(ח) הַתְּקִדְשָׁנוּ. כְּנָרַ פָּרְשָׁנוּ כִּי כָל לְשׁוֹן קְדֻשָּׁה הוּא הַחֲכָנָה וְחוֹמָן:
(ט) לֹא יוֹם וּנוּ. הַטָּעַם לֹא אָלֹו הַמְּטָבָדִים לְבָהּ, אָבֵל חֲדִישָׁ
יָמִים שָׁהָוָה כָּולֶל מִסְפַּר שְׁלִשִּׁים:

(כ) עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מַאֲפָכֶם. הַפְּלִנְתָּן צָהוֹת הַמְלִיצָה בְּחַפְלִינִים
לְאָכְלָל עַד שָׁחַתְמָלָא הַאֲצֻטוֹמָנָה וְחוֹשֶׁת וְחַמָּה, וַיֵּצֵא הַאֲכָל דָּרָךְ נַקְבָּי
הַאֲפָ: וְהַיָּה לְכֶם זָרָא. כִּי תָהִיו קָצִים בְּמוֹנוֹנְכֶם וְתַבְחָרִי הַהְקָאָה:
יעַן כִּי מַאֲסָתְמָם. הַנָּה וְאַתְּ הַאֲכִילָה הַגְּנָתָה חַמְרִיעָה לְאָכְלָל וְכָל שְׁכִינָה
מִהְמוֹנוֹנָות הַרְּעִים, הוּא בְּחִירָה רַעַת לְאָכְלָל, כְּמוֹ שְׁקָרָה לְאָלֹו אֲשֶׁר הַתְּאוֹו
תָּאוֹהָה כְּלַבְיוֹת, וּסְבָתָה וְמַאֲסָטָה הַשְּׁמָה הַנּוֹתָן לְהַם לְחַטָּמָה מִזְוֹן דָּק
וְנַכְבָּה, יִסְפִּיק לְהַם אָמֵר יַרְצָאוּ לְאָכְלָל בְּעַבְורָ שִׁיחָיו:

(כל) וַיֹּאמֶר מִשְׁחָה שְׁשׁ מֵאוֹת אֶלָּף רְגָלִין. כָּבֵר קְדֵם לְנוּ
בְּמִראֹת הַסְּנָה, אֵיךְ היה רָאוּ לְמִשְׁחָה הַחֲכָם לְטַעַם אוֹ לְשָׁאָל עַל דְּבָרָיו
הַשָּׁמֶן. עַד שִׁיעַמֵּד עַל הַבְּנָתָה אִמְתָּחָתָם הַבְּנָתָה שְׁלָמָה. וְאַיִן זֶה קוֹטֵן
אַמְנָה מַאֲחָדוֹ בְּשֵׁם יְהָה, אָבֵל קָוֹטֵן אַמְנָה וּבְטָחוֹן בְּעַצְמוֹן
וְהַיּוֹתוֹ חֹשֶׁד שְׁכָלוּ פָּנִים יִקְצַר מַהֲבֵיכֶן:

(ככ) וּמַצָּא לְהַדָּם. כַּטְעַם וּנִמְצָא לְהַם¹⁾. רְצָוַי שֶׁלָּא יִבְקַשׁ וּזְהַבֵּן
עַד כִּי יִסְפִּיק לְהַם לְתֹאָותָם:
(כג) חִיקְרָךְ דְּבָרִי. מַה שָּׁאָמֵר יְהָה (ח) וְאֶל הָעַם חָאָמֵר
הַחֲקָדָשׁ וּנוּ:

(כט) וַיַּתְהַנְּבֵא וְלֹא יִסְפּוּ. הַנָּה הַשְׁנִינוּ אֱלֹהָה עַלְהָא אֶחָד מִסְעִיף
הַנְּבוֹא אֲשֶׁר לְמִשְׁחָה, וְנִם זֶה הַעֲלָה הַקְּטָן נָאָבֵד מִתְּהַכֵּפָה בְּתַהְפִּילָה
הַמְּעַמֵּד הוּא, אָבֵל נִשְׁאָר לְהַם מִסְעִיףָי מִשְׁחָה שִׁידְעָוָה יְדִיעָה מִתְּהַנְּגָת
אֹוֹמָה, וּוּבוֹ לְמִשְׁחָה בָּהָה, וְזֶהוּ הַיָּה עַלְיהֶם. וּוּהֵי בֵּית דִּינָו שְׁלִשִּׁים
וְאֶחָד, וְהַאֲחָר הוּא הַנְּשִׁיא הַגְּדוֹלָה:

(כו) וַיִּשְׂאָרוּ שְׁנִי אֲנָשִׁים בְּמִחְנָה וּנוּ. נָרָא מַאֲמָרוֹ וְהַמְּתָה
בְּכַתְבִּים, וְנִם מִתְבּוּ העֲנֵין כִּי מִשְׁחָה כְּתָבָבָן בְּגַלְיוֹן אֶחָד כָּל הַחַשְׁוּבִים
שְׁבִוּשָׁרָאָל, וּעַלְוָ אָם מֵאָה אוֹ מֵאָתִים. וְאָוְלִי לֹא עַלְוָ רַק שְׁבָעִים וְשָׁנִים

¹⁾ אָוְלִי צְרִיךְ לְוֹמֶר וְלֹא פָצָאוּ לְהַם כָּן ('שׁוֹפְטִים כ"א י"ד') וְכֵן חָרִיאָא,

וְאָוְלִי כּוֹנְטוּ רַק לְפָרֹשָׁ, כִּי מְלָתָה וְמַצָּא עֲנִינה וְטַעַמָּה וְגַמְצָא.

ומאותן החשובים ברר שבעים ללבת אל אهل מועה, ונשארו במננה מהברורה והראשונה, אלה החנים שהתnenכו במננה, ואם לא נועד אל אهل מועה, לנן (כ) אחר מהנערם הקיימים במננה אם שהזה מנער משח או לא, קנא לאלו ממכות מוכאות, וכאשר הגיר הנער זה הענן לשמש שהיה באهل מועה, ויהושע משורתו עמו לא ימש מותך האוהל, דנה כאשר שמע וזה יהושע הרה אף ולא הוחיל לשמה שיענה על דבר הנער, אבל ענה והוא חלה, ובקש לשמה שיצוח לשום בית הכלא ומעם (כמ) מבחרורין, כמו מנעוריו כי הוא היה היאשון לכל משותיו¹:

(כט) ויאמר לו משה חטנקא אתה לי, כי עיקר הקנאה בות מיהושע וכל אהובי משה, כי נראה כי יוכל איש להנבא מבלעדי למשה ממשה, ולא יצטרך שייאל מרתו עלי, עד שיחויב שיעודו עמו באهل מועה, לנן אמר כי יתן יי' את רוחה ולא אמר את רוחה כי השם יתן חכמה, ואשר נתן לי מבלי זולתי, מלמד שהוא יתן להם מבלעדי:

(ג) ויאסף, הקצת עצמו בווית מה מהמנה עם סיעתו, עד שנאספו יחד הוא ובית דין, ודברו יחד דברי חכמה, והמצטרך להננתה זו האמת הרעה והעם אשר זעם יי' :

יב (ה) ותדבר מרדים ואחרן במשה, אם אמר ידכיו מרים ואחרן היה ניכן: על אדות האשח הכספי אשר لكח, אמר יוסף, מפליא אני על הקדמוניים, שלמים הם כולם ממי לא אניע לפרטת כפ רגלה, איך נפל לעולם בדמיונים שיפרסו דבר מן התורה חפק מה שכחוב, אם כשייחלוו שם אל שט הפכי לו או יוסיפו מלות הפסיות, וזה כי יודיע מה שפרש בות אונקלוס² — ואמר רבינו משה אונקלוס הנר חכם נדול היה —, ומהין לו לפרש כישות יפה, שהם הפסים כשחור ולבן, ועוד מאין לו להוסיף מלות הפסיות, אחר כי האשח כישית לך, כלו כחוב בתורה כי אשח כישית שלקח, עוזב או הרחק ? ואם היה זה את כינת נתן תורה למה לא כתוב כן, ולמה כתוב הפסים, ועוד מי התיר לנו לעשות זה, מדווע אונקלוס כחו נדול לעשות זה, או חכמי ה תלמוד או אי' שעולים הסכימנו בזה, ומדווע לא געשה

¹) חרaab"ג.

²) אתה שפרתא די נסוב ארי אתה שפרתא דנסיב רחיק.

בן אנחנה ואיש הישר בעיניו יעשה? עד שנחליפ' ואhabת את יי' אלהיך, באמרנו—חלילה—ושנאת את יי' אלהיך, או אתה אשר אהב השם משנאחו? ואם תאמ' קבל תורה מסני ומורה ליהושע והודיע על מה שבן פרוש והפטוק, החשובת, נשיב אל הדעתה הראשונה, למה לא נכתב בכתב כמו שהוא העין, ולא לכטוב מלאה שכונה בה התפתק, וירקא פרוש הטית הטעות הפק בהעך? אבל יקרא פרוש כSHIPORSHO המלות במשמעות איז שיפורשו, כמו שפ'ישו לא חבערו אש, ולא תאכלו על הדם בטושים עמוקים. יהוה הכתוב טובל להם, כל שכן שאין בס הפטוק, אבל זולת זה יקרא תמורה והפטוק ומחיקת ונשיכת ונחיצת, וזה בכלל לשון שאתה שומע. ומדוע לא נאמר כי אמרו ואתכם לך יי', פרושו עוזב? וכן ולקח הוא ושכנו מה יתרון לנו בין זה לזה? חי ה', נשכח בעין זאת הרך, המוסכמת מכל הקדמנים עמו ר' עולם והאמונה והחוק לחרות משה, לא יכול לה. חלילה לי מעשית דבר הזה, או אעזוב לנMRI תורה משה ואאמין בתורה חדשה חלילה כבר נעשית, אוઆשה נס כמו שעישו אלה חס ושלום, لكن אני אומר, כי פרוש מה שבכתב בכאן לפי המובן באור הכרחי מלשון העברי, כי כושית היא אשה מארץ כוש, ופי' כי אשה. כושית لكم החזיק, כי בן פ' שורש הלמיד והקו"ף והח'ית, והפק זה שרש העין והזין והב'ית, וכל זה האכמת הלשון, והיה העין בן, כי משה אחוי נשאו צפורה لكم אשה כושית על צפורה לפסבה שידע הוא ע"ה, ואין לשאל טעמי בפעולותיך כי בודאי מחכמה עשה זה, והנה לא ידענו הזמן המוגבל שנשא זאת, אם עתה בנעםם, אם לפנים זמן מה, כי לא נזכר בתורה עdryין, כי נס לא נכתבו בתורה כמה עניינים עברו אז, אבל בעבור שלא נזכר זה עד עתה, בעבור שלא נבהיר באמרו על אדרות האשה הכושית אשר לך. בעבור שלא שמענו זה מעולם, אמר אח'ז' כי אשה כושית לך, כאלו אמר דעו שאשה כושית לך, ואת לא נזכר עdryין, ועליה דברו אלה, כי בעבור העלם מהם סבכת זאת החוספה בלקיחת האשה הזאת, כי אולי חלה צפורה בכתב הסתרים, ואולי מודה בנו, ואולי סבה אחרת לא ידענו מטה, ואפשר שידעו אלה סבכתה, אבל נעלם מהם סוד ההכרח והחכמה בותה, ולכן דברו על משה בחוטפי אשה על אשה, כי די לאחת לאיש השלם. וענין אמרו (ב) הרק אך במשה דבר וכי. שלא דנו

זה למשה מצד יתרון חכמה עליהם, עד שנעלם מהם מה שנלוי למשה, רצוני סבת הประสงכה הזאת, או סוד החכמתה בה, עד שייאמרו הוא ידע מה יעשה, ואם דבר רק ממן הוא רק, אבל השוו עצם לו בכלל, בעבר שהוא שויים בנסיבות, ולא הבינו אל שווים לא היה מן קרוב, אבל היה בסוג נס רחוק מאה, כמו שהודיעו השם אחיכ, אבל ספר בכאן הפלג טוב חכמת משה:

(ג) והאיש משה ענו מאד, כי הוא עתה, ואולי גם תמול נם שלושם שמע אלה מרוגנים אחריו, ואולי נם רוב העם, והוא שמעו חרטוי ואינו מшиб, ואולם להוותו בלתי משוב לאשר למטהו ממנה ולכל הדברים אשר ידברו לא נתן לנו, הוא לשתי סבות יוכרו בזאת הפרשנה, והראשונה מצד הענווה כמייש בזה, והשנית מצד יתרון מעלהו על כל הדברים בו, כמו שיוכור השם אחיכ, ואין ראוי לו שישית לבו לדברי הסכלים, כי מה לו ולהם, ומדוע ישר בעיניהם מעשייהם והם הפקות למעשייהם בחברה, ובן העניין בכל זמן אט לא שנחיה כלנו סכלים או כלנו חכמים במדרגה זאת:

ואומית בזוז העדרה ואומר, כי ידוע כי תורהנו השלמה, נשכח אל שלמות הטבע, ולכן לא נצטווינו שנננד ונעיק לפועלות הטבע, אבל נחנגן בחברתו, ולכן לא נצטווינו בפרישה מאשה, כי המעשה שהוא הכרחי בטבע לנו, כחרקת המקות והركחת המעשים, אין הבדל ביניהם כלל אצל הטבע, ואת לא אצל החוקים, אבל אצל ההמון לא ישינו ממנו רק עירבות המשוש בחופפת העשרה בנזוק הצער לה, כמו שלא ישינו מהמאכל רק עיריבת החוץ, וכל שכן שהמעשות הוא יותר ראווי לשלי היצירה ולטרביהם, רצוני אשר החום והלהות גובר בהם, וזה ספק כי משעריה אדון הנכאים היה מותה המונג, עד שהירה פאה ועשרם ולא בהתח עינו ולא נס לחת, ואם הוא עיה יהיה פרוש לגמרי מאשה כמו שאמרו הקדמונים ועשוי על זה אנטרכות מן הכלוב¹⁾ אין בס ממש, הנה לא היה משה האיש המתשוב בחומר נדול ממנו (סוכה נב), ושלמות טעולותיו הطبيعיות לא חלשו בהיותו בן שמוניהם, כמו

¹⁾ נ' דברים עשה משה מודיעו וכו' פירוש טן האשה מאיר דרש, נשא כי בעצמו אמר ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהם וכו', שובו לכם להאליכם ואתה עמוד פה עמוני. שבת פז:

שאמרו הקדמונים. ואף לא בחיוו, בן מאה, כי אברהם שהיה למתה ממנה הוליד יותר מבן מאה, איך אין לשפט עליו עיה שפרש מ.authService כי אינו צעיר ודורש¹⁾, או אנוסט²⁾, וכרמל³⁾. ואף לא נפלא אם לחק שני נשים, כי כל קדמוניינו עשו כן, עם היותם שליטים מאה, כי אברהם אבינו הראשון לחק שתים, יעקב ד', ודור י', ושלמה אדרון החכמים לחק אלף, ומעשה אבות יעשו בנים, ואיך נחיה אנחנו סכלים מכל סכלים, עד שנחשוב כלל במעשי ובדעותי, אין לנו רק שנבוש ונכלם עצמנו ונאמר הוא ידע מה יעשה, והוא הדין בכל זמן עם רוחו הממן מהטבים הנמצאים בנו בכל דור ידור, ונום בדור הזה שאנו בו שאבד חסיד מן הארץ וחינו לעם אחד, לנו סכלים כלנו אוילים אבל הסכלות בינו מתחלף בפחות ויתה ועם היות היחרין בינו פחות מה, ראוי לאשר למתה שיבוש ויכלם על פחיתותו ושפלוות, ולא ידבר באשר למעלה ממנה כלל, ואם ירבו וידבו, יש למשכיל שלא יתר אטו ולא ישית לבו להם ולדבריהם, מצד שני שבנות קדם זכרם, אף כי ראי לו לשם בו על יתרון חלקו בשאינו מהם ולא מה מהם, לך אחיך בא בחדריך וטנו דלתך בעזך, לנו כונתנו ודי בזה:

(3) ושמע יי', ואם דברו שניהם בחשאי, כי לא יסתה איש מלפני ית':

(4) פתחם, כי חורה לו ית', כראוי לאוחב הנאמן שלא יוכל לשאת כלל שיימע חרפת אהוביו, יהיה חושש לכבודם ויקנא למעלותם, ואם הם יחרישו הוא לא יחריש, אף כי זה יותר ראוי כי אין ראיו לשלם שיקנא לעצמו וישבח עצמו:

(5) ויעמד פתח האهل. הנה משה היה בוחן האهل, ולכן לא רצה השיכנים מרים ואחרון בתוך האهل, גם כי הוא ית' רוצה לדבר להם הדברים שיכור אוח"כ שלא בפני משה, כי יאמר כל שבחו שלא בפניה נס לא רצה לנכדים עתה שיכנסו בחוץ האهل, ועל כל זה בחר הוא ית' לעמוד פתח האهل, ודבר עטם והם עומדים חוץ סף האهل, וטעם (6) צאר שלשתכם, שייצאו ממנה ישראל חוצה אל האهل

¹⁾ כתות כהנים ברומי ועיין ט"ב עמוד 106 העrho 2.

²⁾ Augustinus, נקראים.cn ע"ש קדושים Augustiner.

³⁾ כת של כהנים מכונים ע"ש הר הכרמל Karmeliten.

מועד, ויכנסו שלשות תך האهل; ואח"כ פתאום ירו השם שם, ויעמוד פתח האهل ויקרא לאחדרן ומרם שיצאו מתחות האهل להתייצב חוץ סף האهل, ומשה נכנס תוך האهل אחריו השם :

(1) נביאכם יי', כמו מיין, וכבר קדמ לנו מאמר ארسط' כי אותן השמש נכוון להרים: במראה אלו אתייעד, הנה זה וכל הנמשך לזה פרש רבניו משה בפרשיות יועז בספריו (פמייא ומיב משני):

(ג) ויצעק משה אל יי', ואם שב למקוםו, וזאת העתק תורה על שלמות משה מכמה עדדים:

פרשת שלוח לד.

ין (ה) הנה במשנה חורה יספר משה לבניהם (דברים א' כ"א כ"ב), כי זה השליחות מאת אבותם היה, כי השם אמר על ר' יש וישראל אמרו נשלחה אנשיים, עד שלא היה זה כונה ראשונה מהשם, אבל איך שהיה היה טוב בעיני יה' כי אמרו זה, וכל זה מסורות התורה:

(ג) כלם אנשים, כתעם וחוקת והיית לאיש (מיא ב' ב')¹, וזה כי רוב השמות יאמרו על שני פנים, והם אשר על דרך האמת, ואשר על דרך העברה, כשם מופת דרך שהחכאר בספר המופת, והאמת מכם יקרה מופת בסתם, וכן איש ואנוש בלשון החקרא:

(ככ) ויעלו בנגב וכו'. כבר הודיעיך כי על עם או כת ובכלל אהות אנשים יתכן לרומו עליהם בלשון רבים כפי ההבטה אל הפרטיהם, ויתכן בלשון יחיד מעד ההבטה אל אחד: צען מצרים. הוא אלף הירא:

(כ) ומספרו לנו, למשה שהוא העתיק:

(ג) ויציאו, מלבים ודציאו מלמים, כתעם מלבק אתה בודאים (חמיה ו' ח'): ארץ אכלת יושביה, הנה הם אמרו טיבה הארץ מאה, איך יכחשו הם עצמם, לומר שהוא מכללה יושביה בט"ש המפרשים, אבל פרושה כמו באלה נבלת עלה (ישעה א' ל'), שפרושו שעליה נובלין, ובן זה שיושביה אוכליין, והנה זה כתעם

¹) חרaab"ע

אנשי מדות, כי כל איש הוא איש מדת מה, ובן כל איש אוכל, וכלל הדבר כי הם הפכו שבחי הארץ שמצד עצמה טובה, אבל כי אנשיה אכלי נים גודלים ובעל, אורך גודל מורה על גבורתם⁽¹⁾:

יד (ט) סר צלם. הוסר מהספ:

(ו) לרגום אתם. רמו ליהושע וככלב:

(ז) כי העלית. אשר העלית:

(ח) יndl נא כת אדני. דרכ' משל שיכrho בכהו לכמוש בעס, ולהאריך לחטא⁽²⁾, לנן יוכור התארים המתחיבים מוה העניין, וכבר קדם לנו כי (יח) ונכח לא ינכח אינו רק פירוש למלה נושא: (ט) סלח נא. וכן (כ) סלחתי, טומו אריכות אף, עד שלא דמיות כולם יחד עתה, אבל נמקו בעונם כולם תך ארבעים שנה, בין כך ובין כך הולידו בנים שנגנסו לארץ:

(ככ) זה עשר פעמים, הטעם פעמים רבות, וזה עשר להיותו סך חשבון:

(כד) ועבדי כלב. יחוו בעבר זי הס (יין ל), כל שכן שאין צריך לזכור יהושע משרה משה, שאף קדם מעמד הר סיני נאמר ושים באוני יהושע (שמות יז יד):

(כז) עד מתי וכו', זה באור למה שאמר בקצתה (ככ) כי כל האנשים הרואים את כבודיו:

(לד) תנוארתי. בני הפועל והטעם שלא אשנה דברי כמו שאמר אחורי (נכ) אני יי' דבר תי:

(לט) ויהושע בן נון וכבלב בן יפנה חיו. פעם יקרים יהושע לכלב, ופעם בהפק, וכן העין בכל הדברים שאין להם הכרח:

(מל) והוא לא תצלחה. אלו אמר והוא לא יצא היה ניכן, וכבר קדם לנו כי כל דבר יתכן לרמותו עליון בלשון ונזכר ובלשון נקבה כי היה ירמו אל הפעולה והוא אל הפעל:

(מד) ויעפלו. מנורת עpel (ישעה ליב יד). כתעם וינבחו. רצוני נבה הלב וזדוני וכן כתוב במשנה תורה ותיזדו (דברים א' מג):

⁽¹⁾ זה באור חדש, ומעל "מקור חיים" על הראב"ע מביאו בשם, "ובמשמעות כהה" עמוד 41 יאמיר המחבר: ואולם הנסי מפרש בזה פירוש אחר, רק אכדיינו בטענות שאין בס פסק ימצא זה בספר מצרע בטף לחייב.

⁽²⁾ זן הרים "ויש לפרשות בכל זכריו המחבר האלת, וכן חישב".

(מכ) עד החרמתה. שם מקום, ובא השם הזה על אופן. . . .¹⁾
 פזו (ה) וידבר יי' אל משה וכו', לדבר על לם ולהניהם
 מעת מעצנם, כי בנהיהם יומו לוח²⁾:

(ג) כי לא פרש מה יעשה לו. اي זה מיתה³⁾:
 (ה) ועשו להם ציצת על בנפי בגדיהם. כל אחד יעשה
 ציצת בכנף בגדו והם החותמים היוצאים שאינם ארוגים. וזה הבנدر הכהונה
 בו בנד מיוחד היה להם תמיד לפי מנהגם יכטו בו ראשם, והוא
 חחיכת בנד פשוט בעל ארבעה כנפות כסותך אשר חכסה בת, וכן
 הוא הוות מנהג הישמעאלים במצרים ובארץ-ישראל, רצוני לשאות על
 ראשם וחופף את צוארים וירדים וועלם גנד פניהם, לבן (ט) וראיתם
 אחוג והנה צוה לעשות האציזות הם הנקראים גדילים, וגזה לשוט
 במ פטיל תכלת. והנה המצויה הראשונה תוכור האדם, וכל שכן השנית:

פרשת ויקח קרת.

פזו (ה) ויקח, בורר⁴⁾ כמו ויתלקה, וענינו כמו שהחbear בט'
 שמע הطبיעי, התאהחות דבר בדבוק עצום, וזה בטעם ויאוף משה אל
 הטהנה הוא וקני ישראל (יא ל'), ולכן וזה דבק עם (ג) לפניו משה,
 כלומר נתקלו אלה בתחלת שקדם לפני משה, ועוד עטם אנשים מבני
 ישראל חמשים ומאותים. והנה תלנת קרת טבוארת, שאעיפ שחוותה לו
 מעלה הלווי, קנא למלחת הכהונה שהוו לאחנן. כי הוא ואחרן שני
 בני אחיהם, והם עמרם ויוחר ווקנס קרת, ולהפלגה ערמותו נתחבר עם
 היישראלים. וכך אמר להם למשוך לבם [לאטרא] הנה כבר יש לי
 מעלה נדולה עליכם, גם משה ואחרן כאחיהם, אבל אני חזש ש
 על כבודכם כמו על כבודי ולא אשמה ביתרוני עליכם. לבן
 נהיה לעבר אחרת, לחילוק על הכהונה אשר לאחנן, ואחר זה כי ס
 אחד יהיה לכלנו ונחלק המעלות בלנו ייחה, ויתן
 ואבירם מהם ישראלים היו רביעלים ואנשי בליעל, ואולי לאי זה
 סבה שהוו היה להם אחווה ואהבה עם קרת, והיו ראשי המניעים עם
 קרת, והמשיכו להם חמשים ומאותים ישראלים. גם ויקח לך עליהם

¹⁾ בשלוש חיבות חסרים, ונראה שרמו על שמות כאלו שהם באותו
 לפעמים בה"א הירושה, כמו הגבעה, הלבנון ובודמה.

²⁾ הראב"ע והרו"א.

³⁾ רשי' בשם ספרי.

⁴⁾ בן בכ"י ואולי צ"ל ויקת קרת.

קרח את כל העדר והוה זה נקל, וכל שכן למה שקדם שהעבודה
 הייתה ביד בכורי כל ישראל. ומה שאמר אין כי קשר דתן ואבירם
 בעבר שהסיר הרכורה מראובן ונחתנה ליטוף, ואולי חשדתו בעבר ירושע
 משרתו, أنها כתוב בתורה ואת תולנה ולא החתנשות עליה? אף כי
 יעקב אביהם עשה זה, וככל הדבר כי קרח היה המגע הראשון לכנאו
 באחרון כביכול נם למשה, ואולי מצא שיוכל להתרפה עם שיחת
 לו בכהונה חלק ונורל, וכי לא יוכל להאהר תמות נפשו עמו, והניע
 ישראל כולם להפלמת הערמה להשליל מעלה שבט לו שככלם
 אחרין, ואפשר שנחחכו לקרח אנשים מבני לוי, ואם לא נכוו עד
 קרח וכל ישראל היו פה אחד לעזרע על אהרן, ולא דברו כלל על
 שאר מעלה הלוות, כאלו היו כולם או לויים או ישראלים, כי קרח
 הערים וחכם להרע עשם כולם כאיש אחד, ולכן כלם ייחד רצוני קרי
 וכל ישראל נקהלו על משה ואחרון לבדים ששניהם לבדים בני עטרם,
 ואמרו להם (ג) ומדוע תחנשא על קהל יי', כי כל הקהל זולת
 שניהם היו לעבר אחד, ומשה השיב לכולם יחד השובבה (ס) בקר
 וידע יי' וכו' ואת הקדוש, והטעם האיש הפרטני הנבחר והקדוש,
 כמו שיבאר עוד (ז) והיה האיש וכו', רק שמשה הערים
 והחכם להטיב, ראה ששולש ההנעה הזאת היה קרי, והוא חיו
 תחלה אילי ישוב, ובשובו ינוח היישראלי, והוכחו בטענות חזקות
 ודבאים המסתורים לבב, וזה (ק-ט) ויאמר משה אל קרח שמעו נא
 בני לוי המעט וכו', כלומר דעו נא וראו כי רעתכם רבבה מרעת
 היישראלים, כי יש לכם כבוד נדל ותרון על היישראלים והוה לכם
 לשמה על יחרונכם עליהם, לא שחציבו על יתרון אהרן עליהם, וקרח
 שתק כי לא ראה שימוש אמר לו שיחנו מעלה הכהונה. וכאשר ראה
 משה כי אין עצה עם זה, שלח לקראו לדתן ולאבירם שם ראש
 המניעים מישראל ואף און בן פלה, והיה רוצה לומר להם
 טענות לא נזכרו, כי לא עלו אליו, ובאשר ראה משה כי אין
 אין רפואה נס לאלה, היתה אוחם והמנשכים להם רבים ורבבות, כי אין
 חשש באזתן החיות הרעות,ומי יתן והיו בהמות ביתות
 בצאן ועוג ובכור שחייב אהרן לעבר אחד בעבר כהניתן, ויתר
 הלוים וכל ישראל לעבר אחר, כמו שקדם לנו, כאלו הוא כלם לויים
 או ישראלים, צוה השם באחרית הרבבים בבחינת המתוות, ואת שם
 אהרן חנתוב על מטה לוי (ייז' Ich), כאלו לא היה שם תולנה מצד
 הלויים לבדים על אהרן כל שכן אחורי מות קרח:

(ב) נשייאי עדיה קראי מועד אנשי שם. אין אלו התארים מצדם פועל שקדם וכרת בתורת, אבל הודיענו כי הם גדרלי הכהל, אם מצד יחסם או עשרם או פועליהם או חכמתם:

(ג) רב לכם, ידוע כי רב לכם פרשו יותר מדאי, ואמרו אהב:

(ה) רב לכם בני לוי, פרשו מה שיש בו די, וטעם לכם. כי גם كانوا לנגידות משה, שנם הוא שמש בכהונה גדרלה, כל שכן שהוא הפעול לנגולת אחיה, אבל הכל למצות השם ולא דמו הם זה:

(ו) זאת עשו, זאת הפעולה:

(ז) ויאמר משה אל קrho וכני, פרשתו:

(ט) הנגידים על יי', הנה אלו החהין אשר בראשי התארים בקעת מקומות. הם כתארים מורכבים הרכבת באור ותנאי, כאמור העברי הרוג את לבן, ובקעת מקומות הם כתארים מורכבים הרכבת ספור כמו זה, אבל אמר אתה האנשים הנגידים על השם, ככלומר אתם נגידים על יי' ומלייניהם עליו לא על אהרן, כי השם הוא עשה ולא אנחנו:

(י) וישלח משה, פרשתו: ויאמרו לא נעלם, כל זה

אמרו לשlich משה, אבל הוא עיה היה לפניהם:

(ו) כי העליתנו. דברו בעודם ובعد כל ישראל וכן כל דבריהם:

גם השתרר. פעמים, לחזוק ולהפלגת השורה:

(ז) העיני האנשים הם תנקר לא נעלם, הנבחר עצלי שפרשו התחשב לנקר עינינו שלא נראה הרעות האלה שעשית לנו. ואמר הם שלא רצה לחם הנקי לעצם. וכן כי אם בראשי האנשים הם (שיא ביט ד'), וטעם לא נעלם שנית לחזוק כמיטים הרבה, ככלומר באמת לא נעלם, וכן זה בלשון עלייה שנראה שאלו מעד היה במקום יותר נבואה ישראלי וכן ראוי:

(ט) אל תפן אל מנהתם. הותיב א"ע במה שאמր פרישו כי דחן ואבירם היו אנשים גדרלים וכבר הודיעו פעמים רבות מנהית, ידוע כי המנהיות להאריך אף על החותאים, לכן בקש משה מהשם שלא יאריך לאלה עזה אם מצד החטאים קרמו, אם מצד חטא זה ולא בקש זה משה בעבור בכורו רק בעבור בכור השם: וטעם לא חמור אחד מהם נשאתי. אבל אמר להשם אני סבה בדבר שיקנאו לי או שיקלו אותו. והנה נשאתי יוצא אבל אמר נשאתי בטעם טענתי:

(יט) וירא בבוד יי אל כל העדה. הטעם כי ירד הכהן אל חותם האهل עד שראוו כל העדה:
 (ככ) אלהי הרוחות לכלبشر. לנין יראה ללבב וידע כי רגנס עושים זה דרך פתיות בשניהם¹). וקרח היה עושה בדורן וברשען, ואולי ייחדים מה עמו ולכנן אין ראוי שהיה עונש כלם בשווה, וכל שכן כי קרח לבדו היה המגע לכלם, ולפנוי קומו לא היה מהם נורדר נוף ומצעצת, ותנה אמרו ועל כל העדה תקצוף, ראה כי אמרו הערדה זו את פירושו כל עדת ישראל בכלל, כמו שקדם ויקהל עליהם קרח את כל העדה.

(כד) דבר אל העדה. נאלו השיבו השם סלחתי בדבריך כי חזרין עמק, שאין ראוי לקצוף על רבים בעבר יחיד חותם לבתיהם או שנייע רבים לחטוא כנונב לבם, והוא הוא לבדו היודע והוא בוחן הלבבות: למשבען קרח. אבל קרח עצמו לא היה שם כי היה נצב אל אהל מועד עם מחתתו. ואמנם משכני עם אנשי ביתו היה שם וולת בניו כי בחוב ובני קרח לא מתו (כז יא):

(כס) אל דתנןوابרים. לא חלק להם לנכדים ולהקביל פניהם אבל רצח הוא בעצמו להזהיר העם שהיה שם שעילו מעלה אהילתם:
 (כמ) לעשות את כל המעשים האלה. השורה לו והכחונה לאחרן:

(כט) ותאבל את החמשים ומאותים איש. נס קרח נשרכ עם אלה²) ולא חשש לומר אחד וחמשים ומאותים:
 (ין) את מחתות. שב בוה לבאר מה שקדם (כ) את המחתת נאלו אמר ארץם באמרי את מחתות החטאים האלה:
 לאות. פרשתיו:

(ס) כאשר דבר יי ביד משה לנו, כל המפרשים הקרים נלאו בפירוש לו ולא מצאתו מי משלם אליו האמת עם חותם הראות וולת אחד מזקני הדור שלפני לא היה חמתו נשגב, והונדר לי כי יפרש שאמרו לו בנווי לאלעוז³) וזה כי המפרשים כלם לא היו מביתם רק לסמן לה, ובאמת הוא שב אל הרחוק, רצוני למה שהחלה (ד) ויקח אלעוז, כי אחר שדבר

¹) וכן הראב"ע והרש"ם מרבי התנהורמא שהביא רישוי.

²) וכן דעת חכז"ל סנהדרין ק".

³) כן הוא בפירוש הרשב"ם, וכן "ברעת זקנים" ובפשטות לו"י מווינא, וכן הרוי"א מביא פירוש זה ואין קורא בשם.

השם אל משה אמר אל אלעוז שיעשה לך וכך, עם באור סבתי והוא שיחיה לאות לבני ישראל, ספר אחר זה, רצוני עם סכתי, שתוא רצוני אלעוז קיים הצעוי ההוא לאוთה סנה חכלית עצמה כאשר צוחו השם עיי' משה:

(א) אֶתְתָּמָם אַתָּ עִם יְיָ, הטעם אתם בערמתקם ובחכמתכם המיתם אותם, ולא מתו מאש השם בענור חלקם על הכהונה:

(ב') הַרְמוּ מִתְוקֵד הַעֲדָה הַזֹּאת וְאַכְלֵה אֶתְתָּם בְּרַגְעַל, הנה לא היה בזה למשה תשובה דורך החנצלות כמו שהיה לו למשה, כי בכאן כלם החנכוו בשותה, כי מות קרה המדיית, וכלם נקלו בחתלה ההaura, לנן מתו קהיל רב מהם, ולא מצא משה רפואה במניעה רק לחסר מהרעה ניכלו:

(ג') כִּי מִתָּה אֶחָד לְرָאשׁ בֵּית אֲבוֹתֶם, כי לא יעשו חליקות בעבר כהונת־ללויה, והנה כתבו שם אהרן על המיטה יעלה לכל מטה לוי, וליחוד אהרן מטה לוי, כי לא יהיה העדרוע רק על אהרן וכבר פרשנו זה:

(ד') וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֹשֶׁה הַזֶּן בְּעָנָנוּ, הטעם ניענו במני מיחות ובות כמו שקרה, ועוד גמות יום יומ שאמירת כל הקרב אל המשכן ימות, ועתה אין קרוב לו מעחה לפני הדין רק אהרן וורעוי, כמו שנחחם הדין מעתה, איך גמות לנו חמיד, כי יכשלו בהלחחים רבים ממנה יום יום. לנן צוה השם לאהרן ולכל שבתו שישמרו ישראל שלא יכשלו בשוננה להתקרב אל המשכן, כי יהיו נמצאים תמר סביב אהל מועד:

יח (ה) עוֹן הַמִּקְדֵּשׁ, וכן עוֹן כהנתכם, הטעם שיחיה זה אם לא תשמרו שמורה מעולה:

(ו') מותנים, הנفرد מתן:

(ו') בְּעַרְבָּךְ, זה יורה על מה שעבר, כי זה בניו לאהרן הפועל, רצוני המעריך כי השם הוא המדבר בזה עם אהרן:

(כג) וְעַבְדֵּד הַלּוֹי, הוא בעבריות הות הפעלים, כמו שקדם, לקווים פעם על הפועל הקרוב ופעם על הרחוק, ופה הותיר על מניעת כל ישראל וולת הליים, וכן הפליג ואמר מלת הוא אחר ועבד הלווי, והוא נכוון לומר ואם ישראל יעבד בפועל קרוב, וטעם הוא בעמונו רצוני שיזהו הפועל הקרוב:

(כט) בְּדִין מִן הַגְּרָן וּבְמַלְאָה מִן הַקִּיבָּב, אבלו יש להם שרota ונרים כמו ישראל, ונקרא הין אשר בקבים מל אה, כמו שנקרוא

הבר אשר בנוון דגן, להיות היקב כל' נדול מאד מלא תירוש, כי
הין יושם אחיך בארץ ההוא בחבויות קטניות. ואחיך יקראנו (ב) תבואה
יקב :
(כט) מכל חלבו, מהטיב שבוי כמו החלב והשימן הוא טוב
הבשר :

(לו) ואכלתם אתנו בניו לנשאר :

(לו) ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנה,
הטעם שלא יהיה דבר עם לבכם בלילה, בהרימכם את חלבו ממנה
להתו לנחן, וישאר לכם הפחות, וכן ואת קדשי בני ישראל אל
לא תחללו כלומר כי בעבור מה שחתחו בו לא תשימו לב
לחטוף מקדשי בני ישראל שלא כדריכם, הנגור למלא חסרון כיטכם,
כי תמוותו ותאבדו הביס והונף :

פרשת זאת חקמת התורה.

ימ (ה) אין לי חוק כלל לפירוש דבר בענין דפורה, כל שכן כי
לחוץ בויה סבות עצמיות נלאו כל קדמוניינוDOI לנה, כל שכן כי משה
היה חכם ידע מה עשה לפוי הדור ההוא והזמנ ההוא :

ב (ה) ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש
הראשון וישב העם בקדשו. לא באර השנה, נס לא באר כמה
ישבו שם, נס לא באר מתי מטה מרום מומן ישיבתם שם, אם
בראשו אס בתקלית, אבל פני הספר מוכיחין כי היה קרוב לסתום
הארבעים אם ארבעה או חמישה מן השנים, והנה כבר קדם איך חילו
מקראש ובלו בקדשו, עם היהות בין התחלת והתקלית יותר ושלשים
שנה על כל פנים, כי אפילו המהלך על קו ישר יתכן שייהי ארוך
מאה, כל שכןuko העוקם כמו שהוו ישראל עושים :

(ח) קח את חמתה והקהל את העדה, וזה יש פרושים
לאין מספר אין אחד מהם נכוון אצלך, רק פרושஆע עם מה
שאוסף בו מעת. ואין חפץ לזכור רק הגנות, ואומר כי מכואר כי
השם ית' לא כעם עתה בהלנים על הימים כי הוא דבר הכרחי, ואעיפ
שמעיפוי דבריהם אינם הגנות, אין אדם נחפט על צערו, הלא תורה
כי בתחלת צאתם נלנו על הלחם ועל הבשר והתקצפו בטלכם, ולא
חרה אף השם כלל, אך אמר להפק רצונם, ונס על הימים בדבר

הצורה, ואם קצחים היה להם מעט מים לא כעס השם, כי לא יבוו
לנגב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, אבל כעס בשונה השנייה כי גלוינו
על הבשר (י' י"א), כי שב להם המניעה ממןנו למנาง חוק וטבע שני,
ואחריו זאת מכואר שלא היה ראוי למשה לומר (ז) שמעו נא המרים.
וענין זה המאורע היה, כי השם צוחה להוציאם להם מים אחד הפליעו
הגמצאים כאשר בחרו השם, כמו שכח הרוצר, בענין הניבר בפרשת
בשלחה, ושם צוחה שכחיהם ופה לא צוחה רק שידבר, וauseפ שצוחה
בלקיחת המטה, כי היה זה כדי שילך דרך קצין ומושל, בעבור שבאו
אל אל מועד מפני הקטל בדורות בורחים, ואין לשאול על השם למה
צוחה שם שעיבר ופה שידבר כי דכל ברצוינו ית', ואין לחמיה על
אמרו שם ויצאו ממנה מים ופה מימייה כי הכל אחד בטעם, כי
הימים הוציאים ממנה הם מימי לא מסלע אחר, ואמרו פה הדמן הפליע
זהו נוציא לכם מים אינו שישיה נמנע, אבל שהוא אפשר רחוק
אבל יעשה וכן הזכיר מלכוות (ישעה מ"ט כ"ד), וכבר קדמ לנו
זה בספר דסוד¹). והנה בעבור שבעם משה עליהם עד שהוציא מפיו
[מלים] בלתי ראוי במקומות הזה, רצוני אמרו שמעו נא המורים,
הפק כוות השם שהוא נוחן להם הימים בשמה, דרך ישמה יי' במעשי
(תחלים קיד ל"א), ורוחמו על כל מעשיו (שם קמיה ט'), הטא מעצמו
מצד מה, ושכח עניינו עד שהיה שכלו בכת, מצד מה שהפנה שכלו
אל הטעס והעטק בכבוד הצעני, עד שהכח הפליע, ולא דיו זה החטא
רק פערמים, שברורה יותר קידר יד השם ית', لكن אמר השם להם
יען לא האמנתם כי להקדישני לעיני בני ישראל, כי
לא צוים רק שידברו והם הכו ופערמים, וטעם (יג) ויקדש בם,
רמו למשה ולאהרן כתעם בקדשו אקדש (יקרא בו ז'). איך הטא
משה בדבורי הלשון ובטע מה היה, וחטא הלב היה המנייע כי
נתחמס חום הטעם, איך הטא בוה לב ובלשון ובמעשה, שוה
כל כל המזות ומה יש עוד. ואוי לנו מה געsha אנחנו
הענויים, וכבר הארכנו בוה בס' הסור:

(ז) וישלח משה מלאכים וכו', כבר קדמ לנו כי כל מלאך
פירושו שליח מי שישיה וממי שישיה;
(ט) וישלח מלאך. רמו למשה או למניעו לעור לה והבל
אחד:

(ג) ולא נשתה מי באה. הנה היה מנהג לחרוף נארות בשודת, כענין יצחק ואברהם לשחות מטהן הזרעים ונום העזן, ואוthon הבארות היו קטנים מהכיל מים רביט, ולכן והשיבו את האבן על פי הבאה, כל שכן שם ישתו מהם עם רב ומקנה רב יכונו מימה, ואולי בנטוחם [מדרונות] אל דבאות ישבחו יכול הארץ, לנן אמרו דרך המלך גלך, הוא אם הדרך, כי השדות והכרמים אשר בצדדים, הם מקנה כסף לבעליהם:

(יע) רק אין דבר ברגנלי אעbara, כאלו אמר אין מבקש דבר, רק שברגנלי אעכורה, ואפלו המים בכיסף לא אבקש:

בא (ה) רישמע הכנעני, למה נבקש מה שנמצא אתנו אין זה אלא כרכוב על החמור ויבקשו, כמו שקרה לאיש שחמורו בbijתו ונדרמה לו כי נאבד ממנה ואסרו ולקח צדה לדרכו לימים שניים ושלשה, ורכב עלייו הולך מעיר לעיה עומר וצוחח לבקש את החמור והוא ששהיה רוכב עלייה ונום אנחנו כן נעשת, הנה בכאן חוכם בפרוש שהכנעני שמע כי ישראל דרך האתרים ולמן וילחם, ובחיות זה לעיניינה גלך ונבקש מה שמע, וטעם האתרים, כמו התרים שעינינו מרבלים, כי נתה ישראל מעלה אדום דרך המלך לסביב את הר שעיר, ולא ידע דכנעני הזה את הסבה והסביר כי יתגלו עליו להסב אליו: וישב ממנו שבוי, לא באר במותו:

(כ) ווהרמותי את עריםם, שיחיו חרם לשם, כענין יריהו, וכל

השלל אוצר השם יבא:

(ד) ותקצר נפש העם בדרךך, ולזה הקוצר לא היה סבה ראויין וזה כי אם רוע לב, כי היו הולכים ברצון נפש, כי מהלכם היה לאט ובמנוחות רבות ורגלים לא בעצה, כל שכן שהרעו בונותם מזונם, שהוא מון טוב לבני הנפש הטובה, ותארו בקהל בכפיית האותיות לחוק הקלות, כי היו מתחאים למאכלים התנים והעבים:

(ס) כי אין לחם ואין מים, אלו היה אמת, לא חרה אף השם, כמו שכחכנו למעלה, אבל זה לא היה אמת, כי לא היה סבת זאת התלונה כן:

(ו) את הנחש. אלו אמר את הנחשים כמו שכחוב למעלה היה לנו, כי אחד תאר לפרטים והאחד תאר לכלל:

(ז) עשה לך שرف, דמות נחש שраф, ואין לשאול למה זה ועל מה זה, כי די לנו بما שעינינו רואות, כי זאת הצורה המלאכותית

נעשה במצות השם על דרך רפואה, הנוטן לה כת, כמו שמצוירם היום מעשה צורות הארץ לבליות, לא שישתחו לה יעבדוה וחלילה, ומה יש לנו בזה מוכחה רק כי לא נדע לעשתח¹ :
(ל) בספר מלחתת יי'. נאבד ממנו והספר כמו שנאבדו
במה ספרים :

(ט) הוא הבאר וכי, זה המעשה והאמירה היה עתה ולא היה כוה פלא כמו הצור והסלע, רק שצורה טשה לנדווי ישראל. שיכרו שם באר, וימצאו שם מים ברצון האל, ולכן השיר לישראל. וטעם (ו) עלי באר, שייעלו הימים וייהו נבעים כדי שיספיק להם ולביעם, ובכבוד המאורע היה קראו שם המקום הוות בארא² :

(כ) וילחם בישראל, ולא כן עשה אדום, כי אלו עשו כן דבאים ההכויה שיירנו או יהרנו והשם לא נ奸 בלב אדום לעשות כן, כי לא רצה במות אחד מהם, רצוני ישראל ואדום :

(ג) ונירם ונשים. לשון המושלים על עצם גנד סיכון ועמו, וטעם אבד חשבון ממואכ :

باب (ה) ויהנו בערבות מואב. וזה היה בשנות הארבעים סוף המסעות :

פרשת וירא בלא.

(1) נבה. מקור מהדוח על משקל נלה: כי ידעתني את אשר תברך וכי, אחר שירענו כי הידעות ארבעת מינים, ושנים מהם המקובלות והמפרומות, אין לשאול איך ידע בלק זה, כי ידע באחת מלאה השתים, ומני הידעות אינם הכרחות, וכוה המין מן הדיעה והאמינה המוטעת היו נס כן ישראל, כי שמעו לפנים או און, נס אין לשאול על חכמתם כללם, כי הכתוב באלה לנו באמרו הקוסם, ומה נשאל עוד על עניינו, וכבר נאמר בספר החכמה כי הקדימות הקודמים אפשרית על המutm, נס אין לשאול על דברו השם עמו, כי ידוע כי דבר השם לאדם בפניים, ויש פנים תלושים מאה, וכבר דרבנו על דבר הברכה והקללה בספר הסוד³), נס קرم לנו בספר המשל:

¹) ועיין טורת בכף עמוד 163.

²) ועיין חרaab"ע והרי"א.

³) טורת בסוף עמוד 43 — 42.

(ו) וקسمים בידם, כתעם בימינו היה הקסם (יהוקאל כ'א כי), ואנשי המלוכה היהיא ידעו זה:

(ט) ויאמר מי האנשים דאללה עמוק, אין להנאה עז חמאת, אחד שידענו מחות דבר השם עם הנכיה מצד פעל המדרת, ואם נדמה לבלעם כי השם שאל לו זה, מה לנו לתמה איך אמר לו השם זה, אבל אם תשאל איך נדמה לבלעם וזה תזהות והתשובה בעדרו, כי נדמה לו זה מצד חסרון המדרת מהשכל:

(י) כי ברוך הוא. עתה היא כן מאתה ואני אהוב אותך עתה, لكن אין נשוי שהקללים כי יוזיק להם מצד דמיונם:

(ים) כטנה או גדולה, חאר לפעללה או עשות:

(כ) אם לקרא לך באו האנשים, גם זה דמיון מבלעם, וכל שכן שהוא הקש תנאי מתדבר:

(ככ) ויזהר אף אלדיות כי הולך הוא. נפשנו קעה בארכיות קדמוני המפרשים, ואומר כי התבנאר בספריו הפלוטופים ויתר בספר הטע אה, כי הדבר האחד יש לו הוראות מתנדות. מצד הערת המדבו אם ברצוי אם בחרפנה ודברים כן בכל המקרא כמויש עידיט מי האומר שאל ימץ עליינו (שיה יא יב). וכך נאמר מפי סופרים ולא מפי ספרים. לכן עיי' שאמר השם לבלעם קודם לך אתם. והתה צורת הדברו בצעתו מפוץ דרך בעם והעד רצוי, והעד וייחר אף אלהים כי הולך הוא^ט: וירציב מלאך יי', היה זה בתנומה כי התמננס בלעם עת מה ברכינה כמנגן רבים מבני אדם, כל שכן בעבור שהשבים בברכה והכח לבו אותו על מהלכו, לאותם כבר ראה במנעה הראשונה וגם במראה השנית, כי וסתפק בדברו השם לו קום לך אתם וכי זה צורה נאמר, עד כי נשקע ישן או מחגננס בוה העין, והגענו לו כל הדמיון הגנבר, והנה אלו רצח השם למנעו על כל פנים כבר עשה זה, אך רצח השם להראות לו ולעמים כי יש לאל ידו למנעו לנמרי, וגם להתר [הילכתו] ולמנעו מהדבר הרע, וכן סיים המלאך ואמר לו (ט) לך עם האנשים, לשון פioms ורצוי:

^ט בוגן (ט) בוגן לי בזה שבעה מזבחת. אין לנו לחזור בכאן דבר, אבל לבלעם ידע מה עשה לפני מנהנו ומלאכתו:

(ג) שפי. כמו שפרש אי' כתעם על שפיים (ישעה מיא יח). והטעם שחרחיק מושב האנשים והחכבוד בהר:

¹) ועיין כי בט"כ עמוד 163 העירה 1.

(ט) כי מראש צרים אראננו, עתה כי הוה נמות בעל:
 (ו) ומספר את רביע ישראל, וטעמו אף לא רביע, וכבר
 קرم וראה ממש קעה העם (כיב מ"ג):
 (כג) כי לא נחש ביעקב, שבחם על יתרונם בחכמה יותר
 נכבד מאשר לו, עד שידיעו הם כל פעולות החוכמה והעתירות,
 עד שלל מבקש ח' יבא להם לשאול מה פעל אל:
 (כד) ודם חללים ישתה, אחר שרמה ישראל דרך משל לארץ
 במ אכלו דמו לו ניב במשתחו:
 (פ"ד) (ה) ולא הילך. בלו, ומספר עצמו כלו לרצון השם
 הטבעי, ולא עשה הנעת כלל לנפשו מהIMALאות הרואיות לקוטם, וכן
 (ז) ותהי עליו רוח אלהים:
 (ג) שחתם הארץ, מנהגן המתנבה שעוזם עיניו
 בנחירה להדרר שמוש החוש. כדי שיחזק המדמה
 וניב יעשה הטבע. וטעם (ד) ונגלי עיניהם. אין סתירה לזה¹, כי
 כן שם לבאר נופל וاعיפ שזו נופל שכוב ודבר (?) הגבואה וההתבודדות
 הוא רואה מראות השם ומזה שרי, ואין זה שימוש החוש על מנגנו:
 (ה) וחציו ימחץ, ובחזיו:
 (ו) לבה איעצץ אשר יעשה העם הזה לעמך וכו'. בדעת
 אתן לך עזה שתדע ות התבונן תמיד מה תעשה להם, כי הם יעשו רע
 לעמך באחריות חיים. וזה היה בימי דוד, ואין לשאול על מלה
 באחרית, כי אחר ואחרית ממאמיר המציגך:
 (ז) וקם שפט, רמו לבעל השפט, כתעם שבט מלכותך
 (תהלים מיה ז), וזה הביבב והשבט הוא דוד:
 (יט) וירד מיעקב. זה היה יואב²:
 (כ) ואחריתו עדי אבד. וזה היה על ידי שאל, וסמן לו
 חקן שנמלט אה, אבל נאבד אחיך עיי אשר היא נוכנץ שזו
 החיה הדאשונה:
 (כג) וויא משלו ויאמר אווי מי ייחיה משמו אל. כתעם
 אלה, והמשים הוא השם, ורמז באמתו אל האה אחריה רצוני
 (כד) וצימ מיד כתים, ובבעור זה הענן המאוחר בסדר ומן עם
 חזוק קשין והפלגה, עשה קרייה מוחדת על זה, ואמר אווי מי ייחיה
 והנה צים הוא לשון רבים מאמרו וצוי אדריך (ישועה לג' כ"א), והנה

¹ ר"ל לשתחם העין.

² וכן הראביע.

ב ת ים הוא מיוחד לוומי, עד שהוא כבר נכח על החיים הראשונה, ודلن החשניה והשלישית ולקח לפיה דעתו הרביעית... שהיה במעבר לטיטוס ואספסיניאנוס דרך אניתה בלב ים, עד שמלכו על מלכות אשור הוא בכל ומלכות ישראל, כמו שהתבהר בזוסיפון, וזאת החיים הרביעית היא מלכות רומי המושלת על כל העולם עם מלכות שמעיאל, כמו שהתבהר בדניאל ומלווה פלינה תהוה (דניאל ב' מיא):

בָּה (ז) וירא פינחם. זה המעשה המכורה, ואין בכך שאלה כמו שאמר א"ע כי נמוקו עמו¹):

(ח) הקבה, הוא האهل: קברתה. רמו לתוכם או לקינה ושניהם צורה קבה:

פרשת פנחים.

(י). השיב את חמותי מעל בני ישראל. הנה פנחים השיבת אחר מעלייהם: קנאתי. וכן בקנאתי בני הפהועל:

(יב) שלום. בשלום. או הוא שם נגזר כמו אדון:

(יד) ושם איש ישראל המבה. בעבור ששכח פנחים בפעולה שעשה, פרש לנו בוה הפלנת נברות לבו במעשה ההוא. כי הרוג איש גדול ואשה נדוללה, ולא ירא מקום עליו עברים ומדיניות. א"כ היה ראוי להזהר ולהזכיר אחריו גם לודעיו:

(טו) צרוור. שם הפהועל:

(ו). על דבר פערור. מהו נראה כי הם שלחו הנשים ברכזונם לונות עם ישראל כדי שיצמדו להם. ובעבור זה התהכמו במה שנלה להם בלעם כי עתידין ישראל להרע להם:

בו (ט) ואל אלעוזר. עתה דיה אלעוזר ממלא מקום אחרין אבוי:

(י) ואת קדרה. איןנו דנק עם מה שלפנינו. רק עם מה שאחריין, רצוני באמרו במתות העדה באכל האש את החמשים ומאתים איש, והסוג לבולם המתה: ויהיו לנו. כתעם לאות:

(טו) ובני קרח לא מותה. לא בפתחת הארץ ולא באכל האש, כי הרוחיקו [מושבם], ואולי לא יש בעיניהם מעשה אביהם:

¹) אולי כונתו עפ"י מאמר חכ"ל המובא ברש"י הבועל ארמית קנאין פוגעין בו, או כונתו כי באמצעות עשה פינחם שלא כדין, יعن קנא קנאת ד' צבאות, יע"כ ח' כן הצורך שייאמר לו השם ביר משה הגני נתנו לו את ברית שлом, וכדרעת שמואל סנהדרין פ"ה כל מקום שיש חלול השם וכו'.

בו (ג) כי בחתאו מות. כי אין מיתה بلا חטא;
 (ימ) קח לך את יהושע. זה היה בשנה האחרונה מארבעים,
 והנה בשנה הראשונה כבר נאמר לו ושים באוני יהושע (שמות יז טז):

פרשת אלה ראיי דמטות.

ל (ו) הקיים אתם כי החריש לה. וזה לאות על כל המשלים
 קדמו לנו שודך העברי ליחס פעול בשלא נעשה הפכו או חלופו. כי
 אמר בוה כי בעלה הקים כי החריש לה. כי הוא ההעד
 לא זולת זה:
לא (ט) ואת בלעם בן בעור. אין לנו בוה רק מה שעינינו
 רואות, והוא כי נמצא אז במדין, אם כי לא נדע מבה המציאו שם,
 כי לא פורש בתורהומי ניכא, ואם לא זכר מציאותו לא ידענו:

פרשת אלה מסע.

לג (ב) את מוצאיםם למסעיהם. ואחריו מסעיהם
 כוואידם. ודכל אחד בטעם:
 (ד) ובאליהם עשה יי' שפטים. כי נפל קצחים לטבה
 שרצה השם. בדרך והנה דנון נפל לפניו (שיה ה נ):
 (מ) וישמע הבנוני. זכר זה בקצתה כי נלחם עם שם:
 (ט) והתנהלו. והתאיתם (ליד י'). כבוד הדעת רדך
 ההחפטל והחחפטלות. להיות כל הפעיל נשמי משנתנה ברוב הפעולות
 שהוא עושה. اي זה צד מהשני אם לנוף או אל נפש:
לה (ימ) וחקירתם. מטעם קירה ועיר:
 (כט) עד מות הכהן. רצח השם מיושר משפטין. שלא יהיה
 גלותו לעולמי עת. ואין גובל יותר מות. להעטרף לזה טעם ורבינו משה
 זיל (מונט פ"מ שלישי):

פרשת אלה הדרבים.

- א) הטיב איע בזה כשאמה, כי אלה הדרבים רמו למצות הכתובות בזה הספר ויתר הספרים. והחל מהאחרון הוא בעבר הירדן במדבר, ושב לאחרו בספר המסעות שוכר פארן וחצרות ויתר שמות המסעות שעברו, ואם לא נזכיר באלו השמות :
- (ב) אחד עשר יום מחרוב. כי אלו המסעות שקדם זכרם בזה, הלכו באחד עשר יום שיש מחרוב עד קדש ברנע, כי באו שם בשנה השנית. כי מקדש ברנע שלחו המרגלים :
- (ג) ויהי באربעים שנה. טעמו שנת הארכאים האחרונה :
- (ט) ואמר אלכם בעת ההוא. זה אמר אחר שיתרו יען על זה :
- (יכ) טריחכם ומשאכם וריבכם. שלשות הנקויים האלה לפועלים :
- (טנ) שמע בין אחיכם. מקור משורת טבעו לכל שימוש הבניין :
- (טז) לא תכירו פניהם. הם פניו הנשפט :
- (כל) עללה רש. אם השם אמר עללה רש, ונם אמר ראה נתן י... אלה ייך לפניו את הארץ, ולא נתקיים עתה לא זה סנה מצדם. ונם לא עד אחר ארבעים שנה, אין בזה כוב בדברי השם. וזה מבואר כי לא אמר השם ומן מונבל :
- (ככ) ותאמרו נשלחה אנשיהם. עיפר שות הספרו לא נמת בפנים. אין בזה טענה, כי הוכחתי ית' יכחוב וישימנו במקומות שונים כאשר חשים מחשבתו בעת היהיא :
- (כג) ויטיב בעיני הדבר. יש לחתמו איך היה טוב בעינוי הדבר, ולא אוכל לפדר :
- (כו) ולא אבitem לעלה. ידוע כי המרגלים ספרו שכח הארץ כשהיא טובה ושמה, אך שפירו נבורת האנשים ונדרלם ליראותם מהם, ולא יראו את השם ולא האמינו בהבטחתו, لكن לא זכר בוחרק

ספר שבחה להיות מן הראי כי אחר שירדו שבחה לא י賓טו לדברים الآחרים, והם לא כן עשו אבל ההפך, וזה אמרו ולא אמרות :
(ג) ותרגנו. שרש רן בטעם דברי נרין (משל טיז ביה), והוא החולך רכיבל :

(ג) ובדבר זה איןכם מאמינים. דרך הפלא ופלא, כלומר כי ראותם גבורתו בשני הענינים קדם זכרם עד המקום הזה. ועם כל זה עתה בדבר הזה, רצוני בדבר נינטיכם לארץ, איןכם מאמינים. ואיך זה : ואמרו (ג) ההלך לפניכם. כלומר החנן הוא הולך לפניכם אם לא להגע אל התכלית :
(ג) זולתיقلب וכו'. השמייט יהושע, כאשר הוא עם משה, כל

שכן באמריו אחריו זה יהושע בן נון (פסוק ליח) :
(ג) גם ביהתאנף וכו'. יש לשאול הלא זה ההתאנף ? היה בסוף הארבעים על מי מריבה, ועתה הדברים תחלה הארבעים. יותר נפלא מזה, כי במלחמות עמלק אמר השם למשה ושים באוני יהושע (שםות יז יד). כי או רמו לו שהוא יעשה מלחמות נגען. התשובה אין כלל זה טענה ופליאה לחכמי ההנין כי ידוע שהסתנות מהם בעצם, ומהם במקורה, ולדבר אחד סבות ריבות מגדדים שוניות, ולא אפרש עורה, אמנים מה שרמו השם במלחמות עמלק, יהיה התרבר במה שנאמר הכל צפוי והרשות נתונה (אבות פיג מיט) :

(מ) ותהיינו. פעל מטעם דין :

(מ) בימים אשר ישבתם, כאשר ישבתם זאיני צריך להודיעכם כמה הרובים אשר ישבתם זאיני צריך להודיעכם כמה¹), ואלה הדברים עצם הם אשר ישבו, כי בעת המרגלים היו נערים לא ידוע טוב ורע :
ב (ל) ויראו מכם. לא יתחלו להלחוץ בכם, וכן ונשمرתם מאי שלא חתחלו ותחנרו בם :

(ג) ידוע לבתך. הטעם כי גליות ידוע היה עתה לפניו כי לא חסורת דבר בכל אותן הארבעים שנה, لكن לא תצטרכ לשלול שלל ולבודו בגן, כאשר יצטרך לאיש למלא בטנו כי ירעב. לאות צום שלآل יגולו מארום דברה. רק אם יחפשו לקנותיהם והם ירעו למכור יתנו מברם. וחנה לא אבה אודם ועלו מעלו :

(ג) האמים לפנים ישבו בה וכו'. אמר יוסף הודיעני בוה איך עניין השם ית' בסכוב הארץ מעם אל עם. ואיך תסוב המלוכה

¹) וכן הרשב"ט ולא כרש"י בשם ס"ע. וכן הרי"א בלשון זה.

מהו אל זה כפי רצוננו כי עם נקרו אמורים ישבו בימים הקדומים בארץ שהיא עתה לМОאָב. וכבר נתנו נס בר פאייס, והשם רצה שחשב האריין לМОאָב, ועדין הוא ית' מחזק בוה הרצון, וכדומה לו עשה לשער, כי העם נקרו חורי לבני עשו, וכן נור ארץ ננון לישראאל, והשם רצה שחשב האריין לבני עשו, וכן נור ארץ ננון לישראאל, זכרו זה להודיעינו כי אלו הטעמים גנות השם וחפכו ית' לאו זה סבה שהיתה, כי אנחנו לא נדע הסבה במואָב ובבני עשו אבל יודיענו הסבה באחבותו ית' ואיך שהיה. הכל בפי רצונו נס לנו נס לעם מואָב ארצו, ויחרב הר שער מבני עשו וולתם, ותיכבש ארצנו לעם אשורה, ובכלל היהת הראשונה, ואחר זה רצה שיירבו כל הארץות הלאם ורבות עם אחריות [חסוב] אל היהת השנית, הוא מלכות מדי ופיטס ואחרי מלכות יון, הוא היהת השלישית, ואחר מלכות רומי וממלכות ישמעאל, אשר לו כשתים מלכות בכלל היהת הרבעית, לפי שהם ממלכות יחד וחולקות כלל, וזהו מלכו פלינה תהו, ואלה הם רגלי העלם ואבעוטוי (דניאל ב' מיא) :

(ע) וייה באשר תמו וכו', אמר המחבר כל הקדומים נלוֹא על הפסוק זה הפסוק מה בא אחריו וכן וייה ביום דבר יי' (שמות ו' כ'יח) כמו שקדם וכבר פרשנווה ואומר בזה כי אל הפסקים לפני דעתך מה עצמו עש אם. והופסקו אלו הפסקים להיות הנראה מהם שהם דבקים בטעם עם הבא אחוריים. ואינו כן, אבל הם דבקים עם מה שקדם לפניהם, لكن אומר אני כי זה ויהי דבק. בטעם עם מה שקדם (ו') והימים אשר הלבנה שמרו הפטוק הוא. שמליכם אותן השלשים ושמנה שנה לסנה חכליתית ערך חום כל הדור, וכך המהילך היה סבב עצמית לתם, שכן באך ואמר ויהי כי אשר תמו כאלו אמרה והיה זה כאשר תמו כלומר נשלו מהילך השלשים ושמנה שנה כאשר תמו כלומר בן קקרה השם, וענין תשלום המהילך הנזכר ושם העם באו יהה, ולא היה אחד מהם סבה בעם לאחר :

(כד) ראה נתתי בידך וכו', אין לשאול מה חטא טיחון יותר מארום והאחרים. כי כן רצה השם, ודי בראינו טעם מספיק :
 (כו) ואשלח מלאכים. יש לשאול למה עשה משה זו השליחות מלאכי עם הדברים הנקרים שם בפיהם. והשם כבר נלה לו ראה נתתי בידך. התשובה, כי אין בוה סתרה כי להקרים בדברי שלום

אין היזק, כל שכן שאעיפ שחשם אמר לו ה חל רשות והתנער בו מלחמה, כונתו ית' הייתה זאת, והוא גלה סודו למשת, שהוא היה אם לא יתגש לעכור (בגלו¹), כי ירושת הארץ מהירדן הנה² לא הייתה כוונתו ית' הראשונה, כי ההגבלה היה מהירדן, אבל נודמן שסיכון וועג נלחמו בישראל, עד כי ישראל למלא נפשם נהפכו אליהם ונעצהם ווירישם, لكن אם עוד יחפץ לב סיכון ועמו ויביראו ישראל בגבולם, לא התנוו ישראל בס מלחמה, וכך משה מלאכיו:

(כט) באשר עשו לי בני עשו. נראה ענייני דברי המפריש כי זה שב אל אוכב בכסף וכן לא אל ההעbara. כי הם קנו להם ומם מבני עשו ומואב, ומה שאמר הכתוב אשר לא קדרו אתכם וכן (כג' ח'). טעםו שהם [לא] זכאים מעצם דרכ' חניה לאנשים העפים:

(ד) כי הקשה ידי אליך את רוחך. גם זה נפרט כמו שבאר רבינו משה (בפרק האחרון משננו יעון שם):

(לד) מתרם. אנשים בטעם מתי מספר (בראשית ליד ל') והוא מטעם מיתה, אבל השתנה נקוד המים להיוותו בדמותם שם עצם כאדם ואיש ואנוש, ואם כל אלה מצד חאר מה כמו שקדם לנו, וכבר נודע כי נדר האדם חי מדבר מות, ודומה לו הבני חולוף (משל ליא' ח'): ג' (ימ) ערשו ערש ברזיל. נראה שאלה הנගרים הנפלאים הוא עושים להם ערשם ברזיל כי זולתם מן המתקנות לא יכול שאמם³: הלה הוא ברבת בני עמנון, נראה שיידרו היתה חקיפה, ולרוב חקפו ונבוחתו גם על בני עמן עד כי ברכת שהיתה עיר הממלכה היה לו שם ערש ברזיל ישכב בה בכואו שם לעתים מומינים⁴: באמת איש. טעמו איש שלם ונдол בabricים:

(ימ) ואציו אתכם. הכווי לאלו השבטים שנחלו מהירדן והנה⁵:

(כל) ואת יהושוע צויתני. הנה בזאת הפרישה החל ולא לה

הדברים למספר פנות נסעם מחד שני עד היירן ותחמו הארבעים שנה:

¹) ויעון רלב"ג שואל ומשיב בעין זה.

²) ר"ל מעבר הירדן מורתה.

³) ויעון רשב"ם וקרדו ר' אבוחו בשם רשב"י לא ראה עוג מימי לא כסא של עז שלא ישב על עז מיטיו שלא היה נשבר תחתיו.

⁴) ויעון ברשב"ם.

⁵) הרואכ"ע. וכן הרלב"ג.

פרשת ואთהן.

(כג) אמר א"ע: וכבר התחנני, והחנן היה טרם מה שקדם זאת יהושוע צויתי בעת ההוא לאמר, ואלו היה כן למת הפסיק משה זאת הפרישה בכאן, והיה יותר ראוי להיות תחילת הפרישה אמרו ועתה ישראל שמע אל החוקים (ר' א'). כי משם יהול לו עיה דברי חוכחותיהם, لكن אמר אני כי זה החנן היה מאוחר בזמנן כדרך אחוריו בטורה כי משם שקדם זכרו שצוה את יהושע, לא היה בסוף שנת הארבעים לנמרץ, ואולי היה בתחילת שנת הארבעים או קודם לכן, כי תחילת מה שהחנן היה עיר עד שנור שמשה לא יכנס לארץ, היה בעת שליחותם המרגלים, כמו שקדם אמרו נס כי החנן היה בנוו' אותו חזק, והוא עיה כן עשה כמה פעמים תוך בשלשים ושמנה שנה, רצוני שחוק וצוה את יהושע, עם כל זה לא מנע עצמו מן הרחמים כל אותן החשיבות ואף בשנה לאחרונה מהה, להחנן אל השם שיעבור ויראות הארץ הטובה, וזה אבל יהחנן לו שיאריך ימי על מאה ועשרים שנה, איך אמרו ואתחנן אל יי' בעת ההוא רומו לטסוח חנןתו הי' בשנה לאחרונה או כולל כלם, רצוני לראשונות ולאחרונות, ואז שיחיה זה, הנה מסודר כפי וממן, ולהראותנו וזה עשה זו תחילת הפרשה:

(כד) אתה החולות. כי לא ישיג האדם מעשי ית', ואם הוא שלם השלם. (וכן [כי אם] ההתחלות ולא האמצעות אף כי החולות: מי אל בשמות ובארץ, הנה משה יעד כי יש אלהים רבים בשםין וכן בארץ, אבל אין להם דמיון בנים ובני ית', וכבר התבאר שתוקן שם אל:

(כו) ויתעביר יי' כי למענכם. זה רומו למת שקדם זכרו (אי ליז) גם כי החנן היה בנו ללבם, שהוא היה בתחילת הארבעים בעת שליחות המרגלים, כי בעבור הסנה ההיא, חייב התברחה שיטבו המדבר ארבעים שנה, ובזה כלו ימי משה הקצובים. ומספר זה כי עדין קיים רצוני ית' הקדום, ולא שמע אליו אף באחריות החנןות בסוף הארבעים להאריך עוד ימי, אבל אמר לו עתה כללה מדברותיך, אל תומך דבר אלוי עזה, כי אין בזה רפואה:

(כז) ושה עינך. בעבור שימושה عمل בהעם הוה וכלה ימי

בם להכניתם לארץ,לקח לו נחת רוח¹) בראותו בעיניו הארץ היה
אחר שלא וכח לקחתה וכח לראותה :

ד (ט) ועתה ישראל, בזה יחל משה להוציאם ולהורותם מצוות
חדשנות נס באור החשנות. וכן דרך האב לבן חוטו מצויה לו מחתת מיתה :

(ט) הנני הגדול הזה, ידוע כי גדול ממאמר המצתרף, ואע"ט
שהם המעט, יש גנים רבים ונדילים מנוי ישראל, אבל אין ני גדול
בעולם כמו ישראל שידודה חכם ונבון, ושידודה לו חוקים ומשפטים
צדיקים כמוותו :

(ט) קרבנים אלין, בטעם קרוב יי' לכל קוראיו (תלים קמיה
יח), והעד הבעל²) :

(ט) לב השמים. בטעם אמרם פי הארץ (אבות פ"ה מ"ח)³) :

חיש ענן וערפל. כל אלה הקפים בגבעים שונים וכן האש :

(ט) זולתו קול. אשר אתם שמעתם :

(ט) אשר חלק יי' אלהיך. כמו שפרשו קדמוניינו אין מול
ליישראל (שבת קני) :

(ט) אשר צוק יי' אלהיך. והוא מה שפרט למלחה (פסוק
י"ז י"ח) חנית וניר או נקבה. תבנית כל רומש, וכן ופן תשא
ונור, והנה המצווה טוג למצוות עשה ומצוות לא עשה :

(ט) את השמים ואת הארץ. בן דרך מנהגם בערבי :

(ט) אשר לא ידרון. בטעם כי הם גשמיים עם כל החוש
והם פחותים מעשייהם. כי אין להם חזש מרגניש. ועובד החוש היה כי
הוא הפחות מכלם⁴) :

(ט) כי אל רחום יי'. וזה טעם למה שקדם ומצאת
(פסוק כ"ט)⁵) :

(ט) הנסה. דברה חורה בלשון ביא, ולא היה הוא לשון
קדש⁶). כי הוא דפועל הראשון, ובמה אלהים היו תחתיו י"ח פיעלים
מאתו :

¹) ר"ל השםלקח לו למשה ונחת לו נחת רוח ויואמר לו שא עיניך וכובע

²) אולי ר"ל הבעל בזמן אלהיו מ"א י"ח ב"ז כ"ח.

³) ומקרא מלא הוא במדבר ט"ז ל'.

⁴) וכן הרואב"ע.

⁵) והמבادر בון לדעת הנזול.

⁶) וכן אונקלוס וכן הרואב"ע, ולרש"י ולדרך תלול.

(נ) אתה הראת לדעתך. הראת הוא המוחשוה, ולדעתו הוא המושכלות, ואמר כי אלו המוחשות לו המושכל הנזכר, והוא כי יי' הוא האלהים אין עוד מלבדו, כלומר הוא皇上 בראשונה, ובכבר נתבאר בספר המופת הארוך, כי המוחשות הם החחלות הדיעות כולם, נס התבادر בס' ההקש החבדל בין אמרנו הוא האלהים ובין אמרנו הוא אלהים, ואעפ"כ להפלגת הכאור אמר אין עוד מלבדה, ואין מלבדו עוד דקוק במלת עוד, כמו שהסביר א"ע, כי טעםו אין אלהות ממשיות:

(ג) בפנינו,قطעם ופניך הולכים בקרוב (שב יז י"א):

ה (ט) לא את אבתינו.قطעם אשר מתו במצרים: כי אנחנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים. כי רוב הנמצאים עתה הם ילדים במעמד הדר שני:

(ד) פנים בפנים. ע"פ שהיה כבוד השם בהר וישראל בארץ, יתכן היה פניו כנדיר ישראל, אך בעבור שלא יחשב מזה שהיהقطעם ודובר יי' עם משה פנים אל פנים (שםות ל'ג י"א), שב לא באר (ס) אנכי עומד בין יי' וביניכם, להודיעו איך דברו השם עם ישראל היה עיי' אמצעי הוא משה, עם עמדות יה' בהר וישראל בחחתית: כי יראתכם מפני האש. הנה משה הנבל ההר וקדשו, עד שהעמיד ישראל בקרען אשר שפולי ההר עליון והזהיר ישראל שלא יעלן ולא יכרתו, נס הם לא חשבו לעלות ההר כל שכן קרוב לראשו כי היו יראים מפני האש שם, כמ"ש וההר בוער באש, והנה כתיב עוד כי יראו מאכילת האש אף בחותם בחתית ההר, ואין בכלל זה סתריה: לאמר. רבק עם מתוך האש שקדם וכורת או עם להגידי לכט את דבר ה', אבל הפסיק בינויהם. עם היהת הלשון טוב מאד לסבה לא אוכל לפרש:

(ו) אנכי יי' אלהיך. ע"פ שיש שניים רבים במלות, או תוספת גורען בז' אלו העשרה הרכבות, ובז' הכתובות בפרשת וישמע יתרוג, אין היה בז', וכל דבריו משה השם הוא המדבר:

(ז) את הדברים האלה דבר יי'. כל העשרה הרכבות אין בינויהם אצל בוז העניין: ולא יספה. כי אחר חשלם עשרה הרכבות, בקשו ישראל ממנה עיטה שלא דבר. עוד אלהים עמהם כמו שיפריש אחיך (ככ) כי תאכלנו האש הנגדלה הזאת, כי היו יראים ממנה אף בעמדם בחתית ההר:

(כג) כי מי כל בשר אשר. נטעם יבא כל בשר (ישעה ס"ו כ"ג), וזה מהסכנות לשון העברי ברוב לחיו המדבר, ואם יש לו לולתו בשאר. וنم יש לו זולת הבשר¹⁾:

(כל) ואת תדבר אלינו, כמו אם בכיה את עשו לי (במדבר י"א ט"ז), וכבר באנו איך יתכן על כל זכר לשון נקבה וכן ההפך: (כו) מי יתן, אחר שהוא ית' ברצון חכמו הטshit תקאו מעליינו בזה, רצוני שנחן לנו הבחירה, אין פלא אמרו מי יתן לנו, ואם יש מאמריהם רבים במקרא מורים על היות זה בידי שמים, אין בזה סתרה, כי עם היות הבחירה לנו אם לטיב אם לרע, הנה תאמת עם זה שהשם ית' הוא הפעול הראשון לכל מזרדים מתחלפים. ולכן יעדך אמרו ידעת כי לא לאדם דרכו (ירמיה י' כ"ג) וכן נאמר למה תחטנו יי' מדריך (ישעה ס"ג י"ז). כי הסכנות שימצאו המונעות הבחירה הוטבה הנה השם הוא הממציא הראשון להם ואין חולק בזה, וכל אלו הסודיות העמוקות ראות לאות ודעתי לנכון נקל:

ו (נ) ארץ ובת חלב ודבש. דנק עם (ה) לרשותה, ואם הוא רוחק, והלשון טיב מאד:

(ד) שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד. אי אפשר לומר שלומר לשון אחר יומר מופלן מזה להניח מציאות השם ואחדותו:

(ס) מארך. נטעם מ אד, כלומר במארך מאד: (ס) וצדקה תריה לנו. נטעם צדק צדק תרדף (ט"ז כ"ב), וכן פרשנו ויחסבה לו צדקה (בראשית ט"ו ו'), מעין צדק ואמת, והכוונה כי בעבור שוכר שלא יאמינו לבנייהם, כי יעשה המצוות לקבל פרס הטוב בעיתין, שהם טובות מדומות, יאמר להם עתה התכליות הגמוה והוא צדקה תהיה לנו כמאמר החכם אין הכליה האמת אלא שתדע שהחת אמת²⁾, וכבר נתבאר זה בהמה שאחר הטבע:

ז (ז) ולא תחנן. כמו לא תחין עינך עליהם יי' ט"ז: (ז) כי ימוך. רמו לחתון איך שוויה, וכל הרוקד הוא לסתור הבן הוכר היישראלי:

(ז) אל פניו להאבידו, בחיי עניינו רואות, וזאת הנזיה אינה הכרחות, ואולי אפשרית על הרוב, והכל ברצון השם כאשר ינור לפניו ולפי המקום ולפי העין ולפי האיש זולת זה ממשפטיו ית' כלם צריים:

¹⁾ ר"ל אשר היא מהסכנות לשון עברו לקרוא את האדם בשם "בשר" אעפ"י שיש בשאר גם לשאר בעלי חיים יש לאדם דבר זולת הבשר (روح ונפש).

²⁾ מקומו לא ידועתי.

פרק ו' והויה עקב.

(ג) שנר אלף ועשרה צאנך. הסכמת העברי לקרוא
ולdot הבקר שנה ומהצאן עשרות:
(כ) כסף זהב עליהם. שעלייהם:
ח (ב) לנסתך. דברה תורה כלשון ביא:
(ג) על הלחם. כטעם הלחם המורנל והוא הפץ העשו מחרן...¹⁾
לנכח ישראל:

(ימ) כי הוא הנתן לך כת. הוא הסנה הראונה:
ט (ה) אתה עבר היום. אינו הכרה שהיה טumo בדקדוק.
כי יש היום שענינו וכן רחב מאה. כמו בעת ההוא. וכן עתה:
(ככ) ובמסה אין חוק בוכרו מס. ה²⁾ ואם לא זכרו כפי סדר
ומנו רק רצה לחבר שלשת המקומות:
י (ה) ועשית לך ארון עץ. אין לנו הכרה ולא חוק אם
שהיה זה הארון על יד בצלאל או ארון אחר קטן כדפוס הלוחות
ושם בתוך האחד³⁾:

(ו) ובני ישראל נסעו מבארתתו ונו. ידוע כי עין הלוחות
ראשונות ושניות היה בהר סיני. והנה בתחילת השנה השנייה נסעו משם,
כי אז אמר לו השם לך עליה מזה (שמות ל' א'). וכן קום לך למסע לפני
העם (לפנינו פסיק י' א). ובחבדת הלוות היה אז כי אל והרמו בעת
ההוא הבדיל יי' (פסוק ח'). וכן אמרו עוד ואנבי עמדתי בהר
וכיו. ספר למה שהיה בעמידתו בלוחות השניות. אף פלא גדול
בבנייה בו ספור ובני ישראל נסעו מבארות בני יען,
וכל שכן על אמרו שם מטה אהרן. ולא מטה רק בהר ההר⁴⁾ וכן
אומר אני כי בנן משה בזה לקער ולידן כל העניים. שקרו מנסעם
מןבר סיני עד מיתת אהרן שהיתה בשנות הארבעים. כי מעתה יהל
להוכחים כאמור (יב) ועתה ישראל. וזה כאשר אמרה הנה כמה החטאיהם
עשוי אבותיכם במדבר סיני. ומשם נסעו ובואנו עד פה. ולא נשאר
לכם מנהיג זולתי. כי אהרן מת. וכן עשה גם אני בזאת השנה.
ואמנם במה שאמר אי' כי שמות המקומות הנזכרים בזה אינם כשמות
הנזכרים באלה מסע. כן הוא האמת לפי דעת כי גדרה ויטבתה שם

¹⁾ חסרון רק מארבעה וחמשה תיבות בהכ"ז.

²⁾ בכ"י: ומה תה אין חוק בוכרו מ ת. זה טעות דMOVATH.

³⁾ ועיין רשי' ורב"ע ורומב"ן.

⁴⁾ וכי בראשי זל כל דבריו.

כלל למשמעות האחרונית, כי נכון מאי שם שם גדוֹל או מקום אחר יאמר בכלל ויהוה, וכל שכן מצד שיש ארך גדוֹל לנכול ההוא: (ז) ועתה ישראל מה יי' אלהיך שאל מעמך וכו', הטעם איננו שואל ממק' כסף וזהב או מסים אחרים, אינו שואל רק שתחברדו בשמרית מצתוין אשר אני מצוך הום, שמכואר לך קלותם ותכליתם ניב רק לטיב לך לא לו:

(ז) אשר לא ישא פנים. פני הנשפט:

(ט) הוא תhalbך. חנני לפועל:

יא (ט) כי לא אתה בניםם, זה נ麝ך עם אמרו (ז) כי עינייכם הראות, והטעם כי הוא ית' אינו מדבר עם בניםם רק עמכם שראיתם בעינייכם:

(ע) עיני יי' אלהיך בה מרשות השנה ונוי. כי כל השנה יצטרך שהשם יפקונה ולרגעים ישקנתה, כמו שיאמר אח'כ, ולא בן ארץ מצרים, לבן צרייך שתפקיד עצמן כל השנה להיותך אהוב אצל ית' :

פרישת ראה א נבי.

(כו) ראה, אל העם כולם ידבר, ואמר לפניכם, להיות תחתיו אישים רבים:

(כט) על הדר נזרים. שהמברכים יעדמו על הדר:

יב (ד) לא תעשון בן, הטעם לעשית מובהות כה וכח:

(ט) לא תעשון בבב אשר וכו'. אין זה אזהרה רק הגדרה וספרור, ורומו על האכילה והشمחה בכל מקום. והבטיחם משה כי או יאכלו וישמרו לפני השם:

(ט) עד עתה. כי הם על הדרן לעבור אל הארץ:

(כג) רק חזק, להנביר השבל על התואה: כי הדם הוא הנפש.

הטעם החינוי אשר בלב והדר כי בצאתו יצא נפשו:

(גט) לא תעשה בן ליי' אלהיך. הנה אלן ימל' משה למונעם מוחוביים לנMRI, להווים נעשים לאלהי העמים. היה השם חפץ בוזה, [ואחר] כי לא יכול להעתיקם משורש והעתיק הטיעפים הכל אשר יוכל בעבודות המוננות, כשריפת הבנים, אם שריפתם לנMRI או שריפת עורם או שערכם בהערכם, כי על הכל יאמר שריפה בשותף מה:

יג (ג) נביא או חלם חלום. כבר באර רבינו משה הבעל הנכואה והחלום: אוט או מופת, כבר. הבהיר בהגין מהו האות ומהו המופת, שכן הפליג שעאים שhort יזריך מואתלא יאמינו לו: (ד) כי מנסחה יי' אלהיכם אתם. אמר יוסף, ראה חכמת נוחן התורה, כי יתנן בזה. טעם יותר הבהיר להמון, כי לא יוכל משה לחת להחמן נבולות מונחים להזכיר זה הנכיא, כי אין בני העולם יודעים משפטם הפטירה וההתנוגות, שכן הפליג שעאים שיעשה אותן או מופת, לא יאמינו בו, ובזה יספיק לחכמים, לדעתם שדבריו שקר מעיקром, וכן יודעין שאוthon האותות והמופתים שהוא נוחן מה שיש שם מן הסינויים, אבל החמן אינם יודעים אחד-מאלה, לכן ציריך-שנותן תורה לנו ימסור להם וזה דרך גנות מלך, ואמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, כלומר אני גנור עלייך היום כן לךורי דורות. אבל כי לישב דעתם החלש ישוב מה, נתן להם טעם טוב חרואי להם, ואמר כי מנסחה יי' אלהיכם אתם. שכן יעובנו לעשות אותן ומופת כחփצו עם היהות ואת הנוראה צדקה. מה שידועו בי השם הוא. דבוקע הראשון לכל: יד (ה) בניים אתם לי' אלהיכם. הטיב א"ע שפרש זה אחר שתודיעו שאתם בניים. לשם והוא אוהב אתכם יותר מהאה, שכן אל תח-nodego על כל מה שעשית. כי כל אשר עשית לשוב הוא, ואם לא חביבתך כאשר לא יבינו הבנים וקטנים מעשה אביהם רק יספיקו עליו: (מ) ולא ברה, ובלא גרה:

(ב) היצא השדָה, הנכוֹן שיתיכַן: היוּנוּ פָעֵל יוֹצָא, כמו העיר
 (כ) עבר בבשְׁלוּ עִם חֶלְבָם אָמוּרָה אָסָרוּ;

(כמ) לא תבשֵל נְדִי בְּחָלֵב אָמוּרָה. בָא זה האסור בכאן על
 מקום שענינו אָסָרוּ מאכלות, כי אפילו שהוא בשר בדמות טהורה, אם

¹ הייצאה אלף (עמוס ה' כ'), או ענינו היוצא מהשדה:

טו (ה) והעבת תעביטנו. הטעם תלינו על בגרו ועבטו
זהו לאפטום:

(יל) כי לא יהREL אביוון, מבואר שאין זאת הגורה [סוטרת הנורה]

הקודמת (ל). אפס כי לא היה בך אבינו, כי אתה נקשרת בחנאי;
אםכו את שמו פושטנו וגו'. בל עבו ששה משני על החטום ופה על הרכוב;

(יח) כי משנה שבר שכיר. מנגן פשוט היה בינויהם לעשות

בכל השכירות לשלש שנים, כדכתיב בשלש שנים כשני שביר (ישעה אמרו יבר)

¹⁾ זעון ראב"ע.

¹⁾ זעינן דראב"ע.

טנו (ז) ובלת. סוג כולל לכל מני הבשול ואם הוא צלי :
 (טו) והיית אך שמה. כי בעבור שהשם יברך חמיד העמוד
 שמה תמדר :

פרשת שפטים ושמרים.

(ימ) השופטים הם כמו הדיינין בארץ הוצאה, והשומרים
 כמו הריצים :

(יט) לא תטה, עם כת השופטים ידבר.

(כ) צדק צדק תרדף, הפק הכהב, וכן צדקה, אמונה ננהג ביןינו
 לקרא המתנה לעניים צדקה, כי הווא האמתה, כי יש לו דין
 בנכסנו כמנונה כי מדוע יהיה לנו יותר ממנה והכל לאלהיים
 הווא. איב' משלו נתן להם :

(ככ) מצבה אשר שנה. וזה מרכיב הרכבת באור ותנאי כמו
 דאובן העברי עדים :

ין (ז) אשר לא צויתו. דבק עם ויעבד וישתו :

(ז) על פי שנים עדים או שלשה. כתם שנים שלשה
 גרגירים (ישעה יז ו') וכן ארבעה וחמשה בסעיפה פורה (שם) :

(ח) כי יפלא ממלך דבר. הטעם שופטיה העיר לא ידרע לשפטו
 צוה שיעלה לירושלים אל הכהן הנדול אשר שם. או אל השופט אשר
 שם. כי הווא ראש כל הדיינין, וכן ראי להיות המומחה מצד מקומו, ואולי
 הווא הנשיא ראש הסנהדרין :

(ט) כי תבא אל הארץ. מבואר שהיתה בוגרת התורה
 בראשונה שיספיק להם בשופט וכחן עם נבייא שיזכר
 עוד, כמו שהיה בימי שמו אל עדר שאל מלך, וכן לא היה טוב
 בעני השם. כי משפטו המליך חוקים המוניים. וזה מבואר בכל מלך.
 אף כי במה שספר שמו אל לרחות ולטבות. (ש"א ח' י"ג) וכל השאר
 אמנים יודח תורה לסתות דעת המון ישראל, כי לימים יסתטו מלך
 וללכת בדרך המון שאר הנינים, וצום שלא ישמור רק אשר יבחר י"

על פי נביא :

(טו) אשר לא אחיך הווא. ירוע כי אתה ובם נטינים וטונים
 וכן יש קרוב ויש רחוק, איב' נכוון לומר כי האזרחי הווא אחינו, וכן
 לומר כי איןנו אחינו, והוא כוונת הראשון הרחוק, וכוונת השני כי איןנו
 אחינו הקרוב, וכן נכוון ממאמר המצטרף, איב' אין לנו הכרח בפרש

אלל' השמות לא ב תורה ולא בספרי החכמתה, רק כפי מקומם והכוונה בוה שמלך היה ישראלי:

(ט) ולא ישיב את העם מצרים כי אולי להיות מצרים מקום נדול הסומים על כל הארץות הום. כמו שמדובר בדברי שלמה (מי"א י"ח כ"ט)¹) יודיעו עצמנו נס הום, ויתיה חזקן להרבות הסומים סבה שישלח רבים מישראל למצרים. למען הרוכת סיס כלומר שישלחם שם לדור ולרעות פקנה סיטים. עד שואלי באורך הום ימצאו שם עם רב מישראל, כמו שקרה לעקב עם רדוו בשבעים נפש. והנוקם בוה מבוארם לשובות רכבות.ומי יודיע אם [לא] יכשש פעם אחרת לעבדים ולשפות, כל שבין עם זכרם ד אשוננות. ומתיiolך משא אחר שיווצאים: וַיֹּאמֶר לְכֶם וּמָיו...²) אבל הוא אורה, ואם לא שמענו עדין, אין הכינה עצלי למןוע יחיד או יחידים ללבת שם או לטיל או לסתורה³) או לשבה אחרת רצוא ושוב, ופני הלשון יוכיחו:

(ט') משנה התרורה הזאת. טעמו מבראשית עד לעיני כל ישראל יודיע כי משנה ממאמר המצטרף מהמי ששמות שני המצטרפים שווים נאה ושותפה והנה מבואר כי חום ש ואלה הדברים יש בו השנות דברים רביהם קרמו יותר הספרים עם חדש דברים רבים, שאולי רבים הם נכללים תחת טוג הקודמים, ואיך שיודה הגנה והספר החמישי דוא בהקש אל יתר הספרים משנה, וכן יתר הספרים הם משנה בהקש אל זה, כי כאשר נביט חילה אל זה ואחר נען בשאר נמצא שגם פעם אחרת מה שנזכר בוה:

יח (ט) בלבד ממכרו על האבות. המ"ס הראשונה לשימוש לנו מן, והשניות לחסיפות חשם כמו מאת מכירכם (מי"ב י"ב ח')⁴), כי אם יש לו מכירם וקרובים מצד יהם אבותיהם ויתנו לו כל אשר להם בחפצם, אין לדחוו בעבור זה מחלקו עם אחיו הלוויים במחות הצלויות, איך שוויא המים השניות.案לו הוא בפתח נטעם העניין ורבבים כן:

(ג) תמים תהיה עם יי' אלהיך. כבר פרשנו כי כל תם

¹) וכי בדברי הרמב"ן.

²) בשלשה או ארבעה תיבות חסורת בכ"י ואולי צ"ל "אין זה מצוח".

³) ירושלמי סוף סנהדרין לישיבה אי אחת חזר, אבל לסתרה ופרקמתיא אתה תוו, והמחבר למד זכות יצא על הרמב"ם ועל עצמו.

⁴) וכן הרשכ"ם מרשץ זה אבל לא מטעם הכספי.

וחמים טעמו שלם, אבל חשלמות שט משותף יאמר על מינים רבים
וכן החמיות, והטעם בוה שלם השכל:

(עו) נביא מקרבך מאחיך במנני, ידוע מה שאחר הטבע
שחותף שם הדומה, וכן כל אותן דמיון, لكن אמר צב מוני אין מחייב
שיותה דומה לו מכל הבדרים, והכוונה בוה שיתו נביא השם נביא אתה,
ולא קוסם ומעונן או נביא שקר, ונביא אקים להם לדורות, והטעם אחד
מוחה, וזה היה יחשע ורכבים שבאיו אחיו דר דר:

(יע) והיה האיש אשר לא ישמע וכו', זה כלל לכל דבר
חוין מעין כי כבר נור לפנים שלא נאמין לו בשום פנים: אני
אדරש וכו', אם ידינוו כחפאו:

(כ) ואשר ידבר בשם אליהם אחרים, וזה חלקה אחרת,
זהו כי מה שנלה לו השם מטהו הוא ירושו לעם בשם אליהם
אחרים לא בשם השם: ומזה הנביא ההוא, מיתה בידי ארם בגד:
(כל) וכי תאמיר לבבך וכו', וזה טענה לחלוקת הראשונה
כי השנית מבוארת עצמה:

אמר יוסף המחבר ספר הפסוד וספר המשל, כבר קדם לנו
באלה הספרים דברים אמורים בזאת הפנה והגנאה, ונמת שכנו בה
לדרעת חכמי התלמוד והחכם רבינו משה זיל במתה
ספריש בספר המדע ובפתחת פרוש המשנה, יותר
הרחכתי בוה בספר המשל בפרשטי כי תשא, אמנם אני עתה נוטה
לדעת אחרת באחד מן השרשים והוא, כי רכני משה יניח כי בדבר
הרעה לא יבחן הנביא רק בטובתו, וביא ראה ממאמיר יומיה לחנניה, וידרש
אמרו הנה בתורה (כג) אשר ידבר הנביא בשם יי', דברו לטובה,
ואני בכור הראיinde שאני נוטה מכמו זה, רצוני להסביר ולנרטוע מלה מהכתוב,
כי אם כן אין לנו תורה ומקרא, ובכלל אין לנו ספר קדום, כי
כל יום נוכל לחידש בו ברצוננו, ופה כתוב על יד משה אשר ידבר
הנביא בשם יי', וזה בסתם ובכלל, ואיך נסיף בו [לטובה] לנו, או
למה לא נעשה חלוקות למלחה באמרו ואשר ידבר בשם אליהם ונוי
לכן טעמו אצלי כמו שבכתוב לא פחות ולא יתרה וענינו איך בכלל
אם לטבה אם לרעה, כי הנביא יבחן בכלי יעד עתידי אם לטובה אם
לרעה, כי אם יתקיים ככה הוא נביא אתה, ואם לא הוא נביא שקר,
ובבר נודיע בהנין אין הוא קיום הדבר וצדקה, כי ידימה שאמר לחנניה
בי בעבור התנאי בשקר השנה אתה מת (ירמיה כ"ח טו) העיד הכתיב
עליו וימת חנניה הנביא בשנה ההיא (שם פסוק יז), כי אם לא היה

מת בשנה ההיא, היה ירמיה הנביא נביא שקה, כי אין לנביא אמת לחוטוא בדברו עתידי כל, איך עליינו לפרש הוכחה שהיה לירמיה עם חנניה, בהיות חנניה מיעדר החיב לעם ישראל וירמיה הרע, עד שאמר לו ירמיה אך שמע נא הדבר הזה אשר אנכי דבר באוני ובאוני כל העם, הנביאים אשר היו לפניהם ולפניך מן העילם וינבואו על ארמות רבות ועל מלכות נדלות למלחמה ולרעיה ולדברה הנביא אשר יבוא לשולם בכא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יי' באמת (שם פסוק ח' ט'). והנה לפניהם וזה המאמר כתוב ירמיה על הנבואה שהניעו לו בית היזר, רגע לדבר על גוי ועל ממלכתו לנישול ולנטוץ ולהאבה, שב הנוי וכו', ורגע לדבר וכו' (ירמיה ייח ז' ח' ט'). ומכיון שהוא הרין גם ליחיד כמו שבאר יהוקאל (יהוקאל ייח). אבל זכר גוי וממלכתה כי על כלל ישראל היה הבונה כמו שפורסם שם, אך מכאן כי השם יתי שב ונחם על הישור הרע ועל הישור הטוב, כפי אשר תשים מחשבתו לטבותו שוכר, לפי מה שתגנוור חכמו ית', וכן פרח יעקב ואם כבר הבטיחו השם לטבותו, ואלה לה לי שאאמין כי יש לשם שני רצון, כי אם יגוזר לרעה יפל דבורי וכן לטבות, אבל השני יבא מהמקבלים. רצוני מצדני אנחנו השומעים גורשו במלות מבוטאות על ידי נביא, רצוני שלא בנן המאמר כמו שהוא, וכי לא ינייע כמו שהבננו אותה נחשוב שנחם השם או כי כח השם, והלילה, אבל כל דבריו אמת, אמנם ידוע כי הנורות מהם בעלות צדדים, וישמשו זכירות הצד בפועל, כי אמרנו עדיט רואון יכתוב מהר, שעינינו אפשר שיכתבו, וכל האפשרי הוא אפשר היותו ואפשר לא להיותו, ואלו יאמר זה נביא אחד בשם השם, רצוני שייאמר בתם רואון זה יכתב מהר, הנה המון העם שומעיו והיבתו ביום מהר הכתוב אם לא, ואם היה שלא יכתוב כלל יאמרו החמון כי נחם השם, ואי' היה דבר השם הנאמר היום כוב נמור, כי הוא מאמר גור, וכן הנה אמר על יד שמואל כי שאל מלך על ישראל, חשבו שאל וכל העם, כי בנית זאת הנורה הכרחות וחמידות, ועת מס השם בו אמרו שאל וישראל כי נחם השם וכי ממחשבותם אמר הכתוב נחמתי כי המלכתי את שאל (ש"א טז י"א), אבל על דרך האמת למי ממחשבת השם אמר שmailto ונעם נצח ישראל לא ישקר וגוי (שם פסוק ב"ט). וכן אליו נבא בשם יי' לאחאב הגני מביא עלך רעה גוי (מי' כ"א כ"א), וזה הלשון סובל אם לבתו אחריו, כי הכל רע אליו, אבל אהאב והשומעים אשר אצל דמו שכונת הלשון היתה, שהיה

בימי עד שנכנע, ואמר השם יען כי נכע מפני לא אביה הרעה בימיו (שם פסוק כ"ט) כי לoli כן נחש השם, וכן יתרהף זה, כי אם היה אחאכ עתיד להכנע לא אמר השם ביוםיו כי מידה ועווב ירוחם, יודיעו כי הכל צפוי וורשות נחונה. וכלל הדבר כי השם גוזר גורחותיו ומודיעים לנביא במלות פעם מוחלטות ופעם מקשורות בתנאי, וזה אם לטובה אם לרעה, ודבר יי' אמת לעולם לא יכוב חיללה, ואם אנחנו השומעים נשפטות במחלותם כי הם הכרחיות והם באמת אפסירותו, או יש בהם תנאי ואם לא נוכר, מה פשעו ית', כי משה ע"ד' אמר מפני השם לפרטה דרך שלשה ימים נלך ונוי (שמות ח' כ"ג) ופרטה לסכלתו בהגינוי, הבין זה המאמר שישיבו אחר הובת, מה חטא בוה משה שלחוון, איך גם מאמר רגע אדבה, אם לרעה או לטובה, שעל שניהם כחיב ונחמת ת', הוא על מחשבת בני אדם, והענין כן הוא כי השם בשכחו על כסא מלכיתו צופה וمبיט על הגוי הרע בעת ההיא, ויצפה לעתיד מה יהיה אם ישוב מרעתו, ומה תהיה מדורת תשובתו ניכ' ואם הוא ית', צופה שלעתיד לא ישוב, גוזר עליו הרע במוחלט, ואם הוא חבר אליו הרעה, וכן הרין לטובה על הגוי הטוב אג', ואין ספק שהשם גילה סודו אל עבדיו הנכאים, והכל כפי שלמות הנכאים, פעמים יגילה השם לנביא אם ישוב הגוי והוא מרעה או מטוותו, ופעמים לא יגילה לו היעדר אם לרע אם לשוב, ופעם במלות מוחלטות וישאר הנביא נכוך בעצמו לדעת אם הנורה החיה מוחלטה הכרחיות או לא, ויהיל וישמר מה יהיה באחרית, כמו שקרה ליוна, במה שנלה לו השם ית', עוד ארבעים יום וונינה נחפה (יונה ג' ד), שלא אמר לו רק אלו הארבעה חיות, אבל עם הוראה הגיא בזאת המבוכת, הוא יודע כי השם לא יشكן ולא ינח מ', עד שבאחרית הארבעים יום התבכר אצל יונה כוננת השם בדבריו הקודם, וזה כי היה באחד משני פנים. אם שהעיר נחפה ויצאו אנשיה ממנה, כמו שיצא לוט וכוננותו מתחר ההפכה, והיתה איך הנורה הכרחיות, אם שלא נחפה העיר ונמלטה העיר יושביה, והיתה איך הנורה אפשרית מצד התנאי שהיא ברעת השם רצוני אם לא ישובי, ואין שיחיה דרך הנורה לעולם ולא חטא חיללה, וכלל הדבר כבר באנו אמר ירימה בנבואת בית היוצר, כי כלנו אם נוי אם יודה, אנחנו ביד השם כחומר ביד היוצר, כי אם השם גוזר עליוו לרעה, ונשוב מן החמס אשר בידנו, לא תבא לנו הרעה ובבטחה, ואין הבדל בין אמרנו גוזר השם מצד עצמו ית' ובין

אמרנו ינברא נביא בשם, כי אין לנברא רק מחות המלות שיאמר לו
השם במראה או בחולם, לא פחות ולא יותר במלותיה, כמו אם השם
ואם לא חשמע, שאמר משה מפי השם יחויב שיתקיים הדוד בתיקיט
התנאי, ואם הנורה מוחלטת במלותיה, נשאר אנחנו השומעים במובחנה
עד נראה מה יהיה באחרית הדבר, כי לא יוכל לנזר בונת הנזירה
מצד המלות, והחסרון הוא מצרנו לא מצד הנורה ולא מצד אמרה
הוא השם יי', כי הוא היודע בונתי, ונכח ישראל לא לשקר ולא ניחם,
וזו היא הפנה האמיתית אשר לנו בזה, אמנס אחר שהונחה
זאת הפנה, והונחה ניכ' שהנורה שיאמר הנביא מפי השם היא במלותיה
על שני פנים בלבד, וזה אם מוחלטת הנה אם היא תנאים במלותיה
היא מבוארת, ולנו השומעים להבהיר אל יציאת התנאי לפועל בעתיד
אם לא, ובזה יבחן הנביא, רצוני שיתקיים הדוד אם טוב ואם רע
בקיום התנאי שיצא מפי לא פחות ולא יתר, כי ולוות זה לא תצדק
נורתו אבל תהיה כובשת, והות איב' נביא שקר, והוא אמרו הנה אשר
לא דברו יי' בזדון דברו הנביא, כי זה כולל אם לרעה אם לטובה,
אבל מה נעשה בנורה מוחלטת במלותיה שכן מסורת השם לנביא,
והنبيה מסורת כמו שהוא לעם, ואנחנו נדע בהניין כי הנורה המוחלטת
במלותיה יתכן היהות אפשרית או מקוישת בתנאי בטבעה וענינה, איב'
איך נבחן בזה המין מן הנורות אם יניחם אלינו וזה אם לרעה אם
לטובה ומה חזילה התורה בזה הפסוק, רצוני אמרו אשר ידבר הנביא
בשם יי' עד שנmittחו בכ"ד אם יחתה, ובמה יתאמת לנו שחטא ביעודו
אחר שכונת הנורה נעלה ממנו. התשובה בזה לפי דעתינו, כי בנורה
המוחלטת במלותיה אם לרעה אם לטובה לא יבחן הנביא, אבל מכל
מקום ידרק זה הפסוק הכללי, רצוני אמרו הנה אשר ידבר הנביא
בשם יי' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יי', כי
אם היא תנאים במלותיה נעיין אל קיום התנאי ותצדק אך היא נביא
אמת, ואם תזכיר הוא נביא שקר, ואם הוא מוחלטות במלותיה לא יוכל
לאמתה ולא להכיבוה אחר שנעלם ממנה טבעה, ובזה לא נמצא ולא
יהיה הדבר ולא יבא. אבל הודיענו הכתוב כי ככל מקום שנמצא שלא
יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יי' ונמיות הנביא, ואם
לא נמצא זה לאו זה סבה שייה, לא נמיותה, ואם העדר המצויות
זהה הוא מצד העולם ממנו ידיעת טבע הנורה, כי לא אלהים אנחנו
אין עליינו חטא ולא נפל תחת אמרו אני אדרוש ממנה. וראה הפלנת
ניתן התורה כי לא החמיר לבור איכה נדע הדבר אשר דברו השם.

אבל אילו נדע הדבר אשר לא דברו בשם, וזה כי אמרו והיות האיש אשר לא ישמע אל דבריו אשר ידבר בשם, אני אדרוש מעמו והמשפט לאליהם הוא, ואם הוא ית' חסרנו מעט מלאחים עד שיתכן המצא נורות לא עמוד שכלינו על טבעם. מה פשענו בזה, והוא האומן שעשנו לא נון, אבל דקיקה באמרו אילו נדע הדבר אשר לא דברו יי', עד שנימתחו אנחנו בכיד כמו שצינו ומת הנביה א' ה' הוא, נתן לנו גבול מונת, כי אם לא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יי' ונמיთה כי היא נבי' שקר, ואם יהיה הענין מינה בדרך שלא כלל לעמוד היהת הדבר או לא יהיה, כמו שהיותה הנורית מוחלתת במולתה, נועוב משפט זה הנביה לשם שהוא הוודע טיבו ולא נמיותה אנחנו ומעתה הבחירה לנו בזה אם נשמע לו אם לא, ואי זה שנעשה ديسم' ירינו לפि לבנו וככל דרכינו משפט, لكن ירמיה שחל בראש ובפיו לנבא הרבן ירושלים בגיןה מוחלתת כמ"ש כי חנני קורא לכל מלכות אפונה וגנו' (ירמיה א' ט'יו) הנה אין בזה חטא לישראל, כי הוא בזה איננו מצוה לחט דבר, ואיך אינס תחת מאמר השם והיה האיש אשר לא ישמע אל דבריו אבל היה חטא לישראל כי לא שמעו לרמיה במה שפרש לחט אחיכ', כי זאת הגורה ואם הוא מוחלתת במולתה, היה בטבעה מקורת בתנאי, רצוני אם יעבדו למלך בבבל, עד שאמר להם מפי השם עכשו את מלך בבבל וחיו (ירמיה כ'ז), והם לא שמעו לו בזה והשם דרש מעם ונחרבו.

ואחר שהזונת זה, נשאר עלנו לפреш מאמר ירמיה אל חנניה הנכשל בשתי פסוקים, והם פטוק הנכויות אשר הוא לפני וכי (שם כ'ח'), ופסוק hnbi'a אשר ינבא לשולם וכוי (שם פסוק ט') כי לא לחט היה הפסק בין שני אלה, וכן לא לחט הנושם אתנה باسم לשולם, لكن אמר אני כי הכונה בהז' כי ירמיה שהיה מתנבא לרעה, אמר לחנניה שהיה מתנבא לטובנה, הנה רבים אשר ATI [אשר אהך], כי הנכויות שעשו לפני ולפניך מן העולם בישועה ומיכה וולתכם מהמפורטים, התגאו לרעה כי נבוכד נצר מלך בבבל ישחיתם, אתה חנניה אתה וגנבי' אשר ינבא לשולם הפק כלנו, ואמרת שברתי את מלך בבבל (שם פסוק ב'), לכן הנה ייחיד לעבר אהה, שמא אתה שקל בוגר כלנו, אמנים בזאת נבחן אני ואתה, כי בכא דבריו הנביה יודע הנכיא אשר שלחו יי' באמת, כאלו אמר, נראת דבר מי יקיים אם דברנו אם דבריך שהם כתורות, כי אנו אומרים שעול מלך בבבל יהיה על ישראל וולתם, אתה אומר כי לא יהיה ואין בינויהם

אמצעי, איך זה העם השומע דברי ודבריך, ידעו לעתיד מי משנינו נביא אמת, אבל ראה כי זאת הנורה המחייבת, רצוני אמרו בכא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יי' באמת, אין כתובה בחורה אבל השוללה כתיבה בתורה, רצוני בשלא יבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יי' באמת, ושתי אלו הנורות כוללות אם לטובה אם לרעה ושתיהן צורקן, אבל ה תורה לא דקרה [רק] באחת, רצוני השוללה, להיוות סבה להמיתנו הנפש [הוות] וועבה המחייבת, כי אין שם מיתת ביד ייתכן חעלם טבעה ממנה כמו שביארנו למעלה, ואם זכר ירמיה השוללה זהה ניכ' נכוון, אבל עזבה כי עצם חכלית השוללה להמית הנביא, ירמיה לא היה מאמין לה, כי ידע כי ישראל לא יעשו טובות היה, ועוד כי זאת הבחינה תהיה אחר זמן רב כמי שבע שנים, והנניה מה בשנה ההוא, והספיק לו במקום שהו בוגירות המחייבת והיא צורקן בלי ספק אצל חכמי החנין, וכל זה מבואר. אבל מה שנשאר לנו לומר, הוא כי היוצא מדברנו שמה שטען רבנן משה בפתחה המשנה מפחד יעקב ואם השם הבטיחו לטובה, עד שם הכל בין יודע השם לנביא בין לבין עצמו בעניינו, ובין יודע השם לאומה עי' נביא שיפרסם וזה ידרשו לרבים, הנה כל זה אין ציריך לנו לפני הנחתנו, אבל מה שאומר אותו אני קרוב לזה מעט, הוא שהנביא הדורש לרבים יודע עתידי להם אם לרעה אם לטובה, הותר ראוי שיקשרו בתנאי, כמו שעשה משה אם תשמע ואם לא תשמע, ואם יודע שיאמרו במלות מוחלטות לא יזיך ביעור הרע, אך שהיה החקלאת, כי זה ידרשו הנביא לעם ליראם ולבליהם כדי שיפששו במעשייהם, כמו שעשו אנשי נינהו, אבל יזיך ביעור התבום כי או יהיו בו הכותחים על חילם, ואיבר מה החלת היה לנביא בשידורו הטוב לרבים, כי ביעור עתידי במלות מוחלטות אם הנורה בטבעה אפשרית או מוקשית בחנאי והוא יודע זה, אבל יותר ראוי אם הנביא והשיכון להם התנא, רצוני אם ישובו אל השם, ועל כל פנים טוב לו ולهم, שיוכור להם זה התנא בכל יעד טוב להם, כדי שיטינו דרכיהם או יפששו במעשייהם ויעמדו באימה וביראה וכבר בארכנו כל המטען לה, והנה נתינו מדרעת המורה זיל, וכי רצון שלא נתינו מן האמת:

ימ (ד) לא תסיג גבול רעך, שחך נבוּלוּ מדץ הצוֹן המונח
בכל שדה וכורם. כמו שהוא נהוג גם היום בארץנו זאת:
ב (ס) חנכו, נטעם הנוכת הבית (תהלים ל' א') שמנחנם

הויה לעשות משתה ושמחה בהשליםם בגין בית, וכן בהשליםם נטיעת כרם. עד שיחלו במחולות בכרם:

(ע) כי האדם עין השדה. אין בכך חסרון דבר, וכבר פרשנו בספר הפטור¹) ובמספר המשל:

(כ) רדחה. על ירידת החומות הנשכבות ושפלהות למטה:
בא (ה) כי ימצא חلل באדמה. כבר נזכר המורה טעם בזה העניין ואין צורך להיות הטוענים סבוכות הכרחיות עצמאיות. כל שכן בעניינים המסתורים להמון, ורזה טעם בעצמו לעורר לבב ההמון הרוב מהקרוביים שם בזה הפעל והקבוץ, לחתת רושם בנפשותם וזכרו זונה הפני וישמרו הדרכיהם:

פרק כ' יצא.

(י) וראית בשבה וכי, וחשקת בה. בן הוא הדין אם יקח לו אשה כושית וכעורה ביתה, אבל דבר הכתוב בהותה, והיה זה לעדר נאמן: ולקחת לך לאשה. כבר הודיעתי, כי הפעולות שהן נשענות פעם יונחו על התחלות החתניות ואף על סכויות התחילה, ופעם על החתניות בעודה, ופעם על תחילתה, וכל זה נכון:
 (יג) ונלחה את ראשנה. צottaה דתורה שתסידר מעליה מה שהביבאה מכית אביה, כשלמה זהה ואף שער ראשיה וצטרניה, ואם תוכל עוד להניה אחת מאכזריה היהת מצויה, והכונה בות כד' שיהיה רשות בנפשה שהוא נאשה אחרת, ותשכה כל בית אביה וקרובייה, ולכן צottaה התורה (יג) ובכתחה את אביה ואת אמה ירח ימיים. כי לעולם תנחם עליהם נס בלא זה, אבל בזה הירוח תלאה עצמה בכבי ויפן לבה אחיך, מצורף להה כי עניין תורהנו לחתת לכל דבר חקי וכל אדם חייב להתחבל על אביו ועל אמו לפחות. ואם התורה צottaנו זה לורדים אף כי לנו ואמנם נתחבל על אבינו ואמננו כי יעצזנו ויסורנו מעליינה אף כי נתחבל ונגנבה אם יסור מעליינו כבוד השם ית' אבינו האמת':
 (יד) והיה אם לא חפצת בה. תיקף אחר הבעילה או אחר זמן מה לאי זה סבה שתהיה: לא תהעمر בה, שיעשה ממנו

¹⁾ עמוד 36 וhalbata.

אנודה שישאנה למכור בשוק לנודת עזים או שבילים, כטעם נושא אלמותיו (תהלים קכ"ו ו') :
 (ט') האחת אהובת וכו', שני התארים האלה ממאמר המשך והם נאמרים בזה בקשר אל הבעל :
 (כג) כי קללת אליהם תלוי. כמו שאמר איע כי אלהים פועל והקללה בכל מקום קרוב מהתלי במש ולא תטמא את ארמתח, לבן לא נבט אל מי שיחיה תלוי, כמו שעשה יהושע (יוחשע י' כ"ז) :
 בב (ה) לא תראה, זה הדבר מרכיב הרכבת באור וחנאי, כי לא צוה שלא יאמ אבל טומו לא תראם והתעלמת.¹⁾ ככלומר לא תרא שתח

תעלם מכם :

(1) כי יקרה כן צפורה. מטעם קרייה כי הדינים קוראים ומיצפאים צפוף העופות, ולרגלם הנקנים מחקים קול עז ועוף כדי שיבואו אפס או אביהם, או יצאו או ירימו קול האמוריהם וידם מקום ההקן, אמר יוסף, טעם זאת המזווה מבוארת עצמה, כטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב' כ"ח), וכן לא תבשל נדי בהלב אמו (שנות ל"ד כ"ז), והוא להרחיק מעלינו האכזריות, אבל כי מצורף לו אמר אני כי תורהנו השלמה רצח לתת לנו דעתו שלמות, וזה להקוננו ידעת המצויאות מכל יכלתנו ולבן בונה בו שתי כוונות, האחת להודיעינו מדרגת מציאותנו ונמשך לו להזכיר מעלינו חכונות התהנשות והגנות, וזה כי ידוע כי סוננו הכלול הוא נשם, ותחתיו צומח ותחת הצומח החיים, ותחת חיי המדבר הוא האדים ואישין, וזה כל מציאות עולם החסודות, ומבואר כי המן העט יסבב כל זה, אף כי לנוותנו נתהלו במתה שקר, ונדמה שאין יחס בינו ובין שאר בעלי חיים, אף כי עם הצמחים בכרכוב ושאר ירקות אף כי עם השדות, לבן להרחיק ממנו כל הסכלות הזאת, נתנו לנו מצוות שונות קצחים בנים הדרומים וקצחים בעטם וקצחים בחיי וקצחים במדבר, עד שתחת המדבר שהוא מן האדים האחרון החל ודקדק בו מאה, וצונו השם לחמול על איש האדם מאיוזה עם שי הינו כמו שקדם, רצוני בהלחמו על העמים, זולת שכעת גנים כי הם כחوت רעות, וכן מצוות יפת הארץ לא תחטumper בה, ורבנים כן, כל שכן עם האנשים שהם מתקנתו ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט' י"ח), לא תראה את שור אחיך וכו', ורבנים צוים כן וזה הרראש, ואחר על יתר האנשים שאינם מתקנתו כמו שבארנה, ואחר שהפליג במדה הوات עם כלל מן האדם, צוינו אחיך על כלל מן

¹⁾ וכן הראב"ע.

החי, והוא כי חאה נפשך לאכולبشر, שלא נהרגם ללא צורך רק לאכול, אחר שטבע האדם כן חייב שיתאה לבשר, כי עיקר הכוונה היה שלא נאכל בשאר כי יספיקו לנו העצחים ולכן בבראשית לא הותר לנו רק בשב השדה, ואחר המבול נחפט אכילת בעלי חיים שהוא כאלו נאכל אכילה כי הוא סוגנו הקרוב, וכן צותנו החרורה לחמל עליהם כמו שוכרנו מנותו ואת בנה, וכן לא ח בשל נדי בחלב אמי, וכן כי קרא כן צפור לפניך, ואלו יכלת התורה למגענו יותר, היתה עשוabel כי היה קורבתנו לשון الحي מעטה מקובנתנו למן הדבר, הלווע מצות באhabitנו ובחמלתו, וכי מדרגה זו באה אחר الحي המצעה בסוג העצמה כמו שקדמה מנות לא תשחית את עצה (כ' יט), ובעבור חזק יותר חלשו מצותיו, וכי מדרגה זו באה אחר העצמה המצעה בסוג הנשים בשירות, כמו שקדמה מצות השטטה, לחת מנוחה מה לאדמה כי ממנה לקחנה ובעבורה רחקו יותר חלשו מצותיו, וכל הדבר הקניינו נתן חורתנו בכלל זה ידיעת חלק גודל מן המציאות השפל הייקיד ידיעת הסוג הראשון מהעשרה טנים העליונים, והקנו תכונת הענווה והשפלה עד שנדע וייה בין עיניינו תמיד כי אנחנו כחמור ופדה, גם ככרוב ורמן גם כאבן דוטם, נם הקניינו בזו תכונת הרחמנות, שתכלייתה לרham על האיש הטוב שכל העולם לא נברא אלא לצות לה:

(מ) כי תבנה בית חדש, כבר קדם לנו כי וראית בשייבת אשת יפת תאר וחשחת למשל מופלג לכל התורה כללה, כי דבר הבהיר בהזה, וכן רבני משה בטפר למצות כאשר מנה זאת המצעה עשה נוראה בכלל להטיר האCLUSים מכל רשותו: כי יפלל הנפל ממנה אין בו ארך לפירוש כלל לירדי מלאכת החנין:

(נ) לא תזרע ברמץ כלאים, שייזרו בכרם שאר מני זורי צמחים: פן תقدس המלאה, היקב או היין שבו נקרא מלאה כי היקב מלא מהיין והיין מלא אותו, וכבר קדם לנו כי כל שרש קדרש עניינו ומון והכנה, ותנה תقدس המלאה, כתעם תהיה מומנת ומוכנת המלאה מן הרגע אשר תזרע אתה וענבי הגפן, ככלומר כי בעת הבציר ישאפסו בורות נדול את הענבים להביא אל המלאה שהוא ככרם כמו שיקב הצב בו (ישעתה הי' ב'), או בבית, ותנה להזות הוקב מוכן להכיל הענבים בעת הבציר, התה אולי ל מהירותם וחריצותם לביצור הכרמים וללקט הענבים, ילקטו חלק מהן העצחים الآחרים

וישימו הכל יחד ביקב לחיתו או מוכן להכיל המובא מהכרם, ויהיה הין מתמצית הענבים ותמצית שאר הורעים יופסיד:

אם ר' יוסף, החורה מסה ערוב המינים שטבעם מתחלה, אף ב开端 שהוא דומם עצם ופשתים, כל שכן בבעל חיים, כשור וחמור, וחיוור מודרך בזה הטוגן, לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי'. ובכלל בא זהCMDNGOT כדרך המדינות שהברנו במצוות כי יקר א קון צפורה, ובכלל צוחנו תורתנו השлемה שנרע טبعי המשיאות מין מן של כל אחד, הבדלים סגולות מיוחדות. ויביאנו לזה מה שצוחנו שלא נערב מין במין לא בנים העליון לבוש, ולא בצתה בזירעה, ולא בהרישה כשור וחמור, שבחרישת ידבקו יחד קשורים תחת מות אחד, אבלו הם נרכעים יהה, שנם והוירחנו על הדבוק החוא, ולא במנבר בכיאת ממיר ועמוני ומואבי, וכל זה יערנו לעמוד על טבעי המשיאות אף לכיה, כי מהו נלמוד להזכיר על טבעי מיני הנמצאות ועוד נלמוד לדורך דרך רטבע שהוא חכם, ולא נערבך דרכו ונשחת יהוד סגולות במין מן עד שנערבב מין במין, כל שכן הפתחות עם הנכבד בפרות והצחים המשמה אליהם ואנשיים, ואם יעורב בו אחד מתמצית שאר ורעים יפסדו סגולותיו הנשכנות, וכן והחמור הפתחות מהשור, והצמר מהפשדים וכל שכן בארין היה, כל שכן ערוב המזר והעמוני והמואבי עם האשה הישראלית, נס פצעו דנא וכורות שפהה ואם הוא ישראלי, וכל הדבר כמה וכמה תועלות לנו באלה המצוות, ונכון מאד להיות מצוה אחת לתוכיות רכונות, כמו שיש מין אחד סגולות רבות מאד זוכור כל זה:

(ב) נדלים תעשה לך וכו' אמר הר' מה בר. ידוע מנגד הארץ היה להיות רוב אנשיה נושאים כסות פשתן ועל ארבע כנפות, כדמות הסדין הקטן שנכח אנחנו לנגב ירינה ובזה הסדין יהופפו על ראשם וצוארם כדמות השירות בארץ זאת, ואם כרכו תחלה סדין גדול על ראשם, לנין אמר אשר תכסה בה, שענינו זהה להיות שם פנ>tag מהטהר, וצונו לנו ביהודה, שענשה בזה הסדין גדיים, כמו שקדם ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם (במדבר טז ליה), כמו שבארנוו במקומה ווזו כי צונו לנו שענשה בכנף זה הסדין חוטים גדיים ממשו יעשה כאריגת הסדין, להיות זה שניינו לנו ב开端 העליון והחיזון לפני עינינו תמיד, כי בחופפת זה הסדין יוכאו הכנפות ננד החותה, אשר לפניו עינינו תמיד, כי בחופפת זה הסדין יוכאו הכנפות ננד החותה, וכגורף לו ההשנו צונו עוד לפנים שייתה שם פתיל חכלית, לעורנו עוד לשני טבעו מטבח הסדין שהוא לבן, עד כי לאותנו תמיד ננד

עינינו זה השני בלבוש הזה, העומד תמיד נדרנן, נתעורר כי אנו אומה שונה אך לטוב, ונבדל משאר הגוים ומקותיהם, כי עט קדוש אתה ל'י... אלהיך, וזה אמריו ורואיתם אותו וכורתם את כל מוצות יי' (שם פסוק ל'ט). כי בזה נזכר כלל המצות כי נתעורר העיטה כוללת בכלל עם נבדל מיתר העמים:

(ט) והוציאו את בתולי הנערת. ידוע ממנה גל לשון לזכור משינוי הדבר ומרקיזו תמורה עצם הדבר, וטעמו דם בתולי הנערת והוא הכתם אשר בסדין שכנו בו יחד, כמו שאמר עוד ופרשו השם לה:

(יט) וימרו אתגו, והאאה בשוטים או ברצעה כמנגנת בארץ היהיא נס הוים:

(יט') מהאה כספה, ידוע היה בינויהם או מטבח הוציא אצלם:

(כ) צעקת הנערת חמארשת. זאת הנערת אפשרית ואם באה מוחלטת במולותיה, ונעם בזה דבר הכתוב בהזה:

בג (ט) ולא יגלה בנפ אביו. כתעם ופרשת נפק על אמתך (ירות נ' ט'), כי בן מנהג הבעלית, וכל זה חזק מנעה לשכנו עם אשת אביו:

(כ) לא יבא פצעע דברה. אמר המורה זיל בספרו הארייך מאיד בספир שבחי לשונו שאין בו לשון מיוחד לדברים כעורים. רצוני שם עצם יעוז בספירו (מאמר נ' פיח), ואני אומר כי כבodo במקומו מונח, לא דקדקו מיסדי לשון העברי בזה, כי אלו נהנו ביותר שמות הדברים להניא להם שם עצם מולת נירית דמי, ובדברים הבעורים לא עשו כן, הנה הטיב המורה זיל, אבל אין שום דבר בבל הלשון שלא יהיה נגיד מעניין מה, כי כל שם דבר מונח לו מעד עניין אחת מרד' סבוחוי או מקרייה אויה צד שיזהה, כמו שוכרינו רבים לאין מספ' עד שנקרה האבר היידוע כלויות להזות, בו תכלתי הרם ותמציתה, וכן נקרווא בלי הזרע בזים, להיותם בן בכאי החרגנולים והחרגנולות, וכן נקרא דכה כי הם נרכאים בין הרכבים נטעם לב נשבר ונרכא (תhalbם נ'א יט), וכן נקרא הרובוט ניד¹). כי דגונבר עלי זידים ולא עצמות ובשר, וכן שפכח, כי הוא שופך מים וזרע והקש בזה לכל שמות הדברים אשר בעברי, אבל געלם ממנו הוראת ריבים ורביהם, כי אין כל הלשון בידינו, כי לא נדע הוראת שם בזים ולא

¹) לא בלשון מקרא אבל בלשון חכמים.

הזראת מבושים¹). ולא הזראת שם ארץ ורוח ומים ואש ובכלל היטרות, שככלם אומר אני שהם מצד הזראת מה יש בטבעם להח השימוש. אבל השימוש אבד ממנה בנטחונו וכן הרין בכל' השמות. וכן ההקשה מהינתה זהה. וילמד הסתום מן המפוש וזה מה שאין ספק בו כי מדעתינו אין הוא בערבי, וכבר האריך בזה אבן רشد בתחלת קצورو הקטן בהניזון ייעין שמה, אמנים לא אמא זאת הסנוולה הנכבדת המודיעה לנו טبعו הדרברים בלשון רומי כי טעלת הלשון ההוא למטה ממעלת לשוננו וזה מבואר בזאת הסנוולה שוכנה כי לא אמא לכלי הכלויות בלשון רומי שהוא יורה על דבר מטבחו או מקיוו. וכן לא על הלחם כמו שכבר קדם לנו עניינה ובכלל לא אמא להם שמות דברים לטבות. לא עצימות ולא מקרים. רק חברו אומות בחודמן וקורי, וחיליה שכן הוא בעבר, אבל כמו שאמרנו הסכמת מטדי הלשון העברי בתנוחת שמות הדרברים ביחוד מין מין לפי עניינו ביחס לטבעו, באיז זה צד הייתה, והמשיכו בשמות הדרברים הצעורים המנתה שהמשיכו בשמות הדרברים הנאים והגבדים. ואלו הניתו ליתר הדרברים שמות מונחים מבעלי הזראות לטבע או לאחד מקרים, כמו שהוא בלשון רומי, הנה נהנו כמו כן בשמות הדרברים הצעורים. כי אין בעלי הלשון שוטים שהיה להם זכרית אלו השם שחוק והתוול, וכלל דבר שם יצטרך לו להורות עלייה אבל דענין כמו שבארכנו:

(1) כי אהבך יי' אלהיך. אין בקהלת בלעם ולא בברכתו ממש על דרך האמת, אמנים המון ישראלי או לסכוותם היו נמשכים כי יש ממש נдол בדבריו אם לרעה אם לטובה. לבן שמרם השם מהוק על ידה אף הייטב להם כי ברכם:

(ח) כי אהיך הוו. ואם איןו אח קרוב, יותר קרוב ממי שור אחיך חמור אחיך שטעמו ישראלי: כי נרד היהת בארץיו. ואם גם אחיך דור שבבשים לעבדים. ראוי לאדם של א יכפוך בטובה הקדומה: (יג) לפנות ערבות. יתכן היהת הערב פועל, רצוני הוא הפונה, זהה כשייחל לחתוך להחשייך, או הוא הפועל והאדם יהיה הפועל, רצוני דפונה אלו:

(יג) ויד. מקום אחיו בקצת ידוע. ובבעור היהת האחיזה ביד,

נקרא המקום האחיו יד:

¹) כונתו על והחזקה במבשיה, כיה י"א. והוא הוא מלשון בושה וכן פרש במקומו.

(יד) איזנץ. האלף היה הנוספה בראשית השימוש וטעמו כל' זיין:
 (טו) ערות דבר, כבר בארנו כי ערוה ענינו גלי, כי הצעואה:
 אין ראוי שההויה מגולה כי מולד מאום בנפש אבל ראוי שתתיה מכוסה:
 (טז) לא תסניר עבד אל אדנייה, כי הפטכו יורה שאינו
 ראוי לבטוח בנו:

(טז) לא תהיה קדשה, הנה אין עמוק בזה, נם בפירושו
 בחרי עשר¹, ואצל' מבואר כי ידוע נם היום באין מצרים יותר
 מפורסמות שם הקדושים מהקדשות, כי כמו שבארין זאת הולכות
 הווונות לחברות ארבעה או חמשה או עשרה ועשרים בשוקים וברחובות,
 כדי שיחנו עיניהם נם כל ההואים. כן מנהג הארץ בקדשים,
 שם מוכנים למשכבות ונכר לכל אדם חוליכים מגלותי הוקן ומסקר עיניים
 חלק וטפוף ילכנו איך אין הבדל בשם בין קדשה וקדש, וכבר קדם
 לנו שרש קדש שטעהו זמן והקנה, והנה עיט שנוכר אסור משכבות
 חוכר נם לנשכבות, הנה יותר נתעב הוא הקדש מהnescob בצענה, כל שכן
 שטמכו לקדשה² באש יש报酬 אותו ואתהן (ויקרא כ' יג יד):

(טז) ומהיר לבב, הכלב הוא החוי יותר שפל, וכל האומות
 מסכימות לגורנות ולחותם בשם כלב, והוא חיו שמירו רע, ידוע כי הכלבים
 נמכרים, ושכיבא אדים דמי כלבו בית השם הוא כאלו הקריב כלב, וזה
 דבר נתעב לפחות הפתוחות:

(ב) לא תשיך לאחיך. כבר קדם לנו כי האח כמו מי
 בהג�ו, וכן יש ממנו קרוב ויש ממנו רחוק, ונזכר ימאמר המצתף,
 וכן אמרו לאחיך, אין לנו דבר הכרחי יזכירנו על כל פנים. שלא
 יכנס תחתו אדורמי, מצד מה שקדם כי אחיך הוא (פסוק ח'), ואם הוא
 אח רחוק רחוק, רק שייתר נאות כי אמרו בכל התורתה אח
 בסתם, יהיה על זה ישראל, שהוא קרוב ובן רעך, ויקרא
 וולתו נכרי, וכך שישיה אין לטעון علينا בהלוותינו לרבייה
 בארץ הוזאת, כי אדום כבר נמהה שמו וכורו על יד נכור נצר,
 ואם שנו צד מצרים וולתו, אדום לא שב, כמו שפרש ישעה שהפליג
 בסיפור הרבנו מדור לדור תחרב לנצח נצחים ונוי (ישעה ליד י') יועין
 שמה, וכן מהוים ההוא והנה לא נמצא אדורמי רק שנים ושלשה מפוזרים
 anca ana סביבות הדר שער, שהוא קרוב לארץ ישראל, ומה מادر

¹) הושע ר' י"ד.

²) ציל לקרש, ותחת באש יש报酬 וכו', בגראה ציל מיט יומתו דמייהם בם.

יתעת המוננו וזולתנו שייחסבו כי בני הארץ חזאת הם אדומים, והנה בימי נבוכדנצר ולפניו ימים אין מספר, הארץ הוצאה היהת מושבת כמו שהיא עתה, וזאת חלוקת בני יפת הנכרת באלה תולות נת, וכן כתוב יוסיפון בספרות והנה רומי מארצנו ואתם כתים וודניים, ומה יחס יש לאדם לאלו ולא לבני אם ושם, וכי מכוון:

(כל) נדרה אשר דברת בפייך. כי עשותך הנדר היה נדרת רוחך לא דבר אחר, כי מי הביאך לנדרך רק רצונך בעצמך:

בד (ט) כי מצא בה ערות דבר, כמו שקדם אמרו ולא יראה אך ערות דבר (כג טז). והטעם דבר כעור שהיה נסתיר בה, וכן ראוי הנה בשכנו עמה גנלה לו וממצו ולכנן ימאמנה, וכבר קדם לנו כי הכתוב יזכר לעולם ביותר החותם, והנהנו לעד נאמן אשת יתרת אר: (ג) וכותב לה ספר בריתתך. בכל מני הנקבה עם הוכר, תביט תורהך לשלום הזכר וכן ראווי:

(ל) אחרי אשר הטמאה, כל אשה תשכב עם זכר חטמא, אף כי עם שניים, ושבעליה הראשון אשר זאת בחוותה עמו יחמיר עליה, עד כי לא תוכל היא אף להסתיר עם איש אחר, ועתה הוא שלחה והפקורה לכל מי שתרצוז ונטמאה, אם ישב הוא לקחתה, זה יהות זמה ותוועבה, אבל יפקיר האדם את אשתו בדעתו, הפך מה שכינה החוריה בדבר סוטה:

(ס) אשה חדשה,قطעם ויקם מלך חדש (שמות א' ח), שנאמר בערך למצרים, ואם כבר קדם עליהם מלך, וכן תקרה זאת האשה חדשה, בערך אל הנושא ואם כבר נשא נשות רבות אם חיות הנה או שכבר מתו: ולא יעבר עליו לבל דבר. משפט המלוכה הנוכרים בשMAIL (ש"א ח' י"א י"ב):

(ו) לא יחביל רחמים ורכב, אבל אמר תחבול נמנגן ואת הפרשה, היה יותר מסכימים לפירוש חכמי התלמוד¹, והנה רחמים הוא התחthon ורכב הוא העליון: כי נפש הוא חביל, און בכואן חסרון שם², וחיללה שיחזר שם או מלא בשום מקום, רק מלחות השמוש, ולכנן טעמו

¹ איני יודע אל מה יומין מלוי, ורמו לא יחבול על התחשיש טובא בתרגום ירושלמי, ודבריהם דומים לדבריו חת"י הביאם הראב"ע בשם המכחישים (ועי' בעל הטורים), אבל חכמי התלמוד אין להם ולפירוש הזה דבר.

² כוון חציו נגד הרaab"ע.

כִּי הַלְקָח וְהַכְּלִי מִבְּעָלָיו לְקָח נֶפֶשׁ, כַּטְעֵם קָח נָא אֶת נֶפֶשׁ (יונָה ד' י'). כִּי אִם יוֹקֵח מַהֲאָדָם מִמְּשִׁיעָמֵיד נֶפֶשׁ בְּנֹתוֹ הַנְּהָה הוּא לְקָח נֶפֶשׁ, כִּי הַלְקָח הַסְּבָה יְקָח הַطְּבוּכָה, וְעַל הַוּתָר מִבְּאוֹר הַיְהָ כִּי כְּנֶפֶשׁ הוּא חֻגֵּל, וּרְבִים מֵאַד בְּמִקְרָא וְכָל שְׁנָן בְּמִשְׁלָל, רְצָעִי שִׁיחָטִיכָּה כִּיְתָה המושחת לְדָמִיּוֹן, עֲדִימָם נָסָם וְרָהָם (מִשְׁלֵי י"א כ"ב¹) וּרְבִים מֵאַד כָּן:

(ז) מַבְנֵי יִשְׂרָאֵל, בָּאוּר לִמְאָחִיו לְכָלָל וְלִיחְדָּה: וְהַתְּעַמֵּר טָעַמוֹ יוֹתָם בְּבֵיד:

(ח) הַשְׁמָר בְּנֶגֶע הַצְּרָעָת, לְהִזְמָרָע נָסָגָר וְלֹא יִקְרֵב אִישׁ אַלְיוֹ כִּי הוּא מַהֲלִילִים הַמְּתַדְּבִּקִים:

(ט) זָכָר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה, כִּי מְרִים, וְאֵם הַיְתָה אֶחָות מִשְׁתָּה וְנָס כָּל יִשְׂרָאֵל נִתְעַכְּבּוּ בְעִכּוּרָה, צוֹה הַשָּׁם שְׁתַּסְתַּר עַד שְׁתַּרְפָּא וְתַּתְּהַר וְאַחֲר חַכּוֹא אֶל הַמְּחַנָּה²:

(י') לֹא תִשְׁכַּב בְּעַבְתָּנוֹ. הַטָּעֵם לֹא תַּלְךְ לִשְׁכַּב וְעַכְ�נוֹתוֹ אַצְלָךְ בְּבִיחָךְ, וּמַن הַשְּׁכִיבָה לְרוֹם הָעוֹלָם הוּא תְּחִלַּת הַלִּילָה:

(ו') וְלֹךְ תְּהִיָּה צְדָקָה, כָּבֵר קְדֻם לְנוּ פָּרוֹשׁ צְדָקָה וְצְדָקָה:

(ז') וְאַלְיוֹן, אֶל הַשְּׁכָר כִּי מִמְּנוֹ הוּא מְחוֹתָה:

(ט') לֹא יִוְמַתְהוּ אֶבֶות, הַטָּעֵם עַל מִתְהַת בֵּית, כִּי פְּקִידָת עַז אֶבֶות עַל בְּנֵים. אֵין רְאֵי שִׁימְטָר זֶה הַמְשֻׁפְט רַק לְאֶלְהִים תָּכוֹן רְיוֹחוֹת וַיּוֹדַע מִשְׁקָל הַעֲנוֹת:

(כ) תִּפְאָר. לְקַחְתָּ הַוְתִּים הַנְּשָׁאָרִים בְּפֶסַאות, וּכְבָר פְּרִשְׁנָנוּ הַוְרָאת חֻוּלָל וּבָנְ תִּפְאָר וְהַדּוֹמִים לוֹ:

(ככ) וּזְכָרָת כִּי עַבְדְּ הַיְתָה. הַטָּעֵם שְׁהִיָּת בְּתְכִלָּת הַדָּלוֹת, וְאַבְיוֹן מִתְהָוֹת לְאַלְוִ הַלְקֹוטֹת בָּאַלְוִ הַזָּן רְבָב:

בְּהָ (ז) יִקְומֵן עַל שְׁמָ אֲחֵי הַמְּתָה. שִׁיקְרָא בְּשָׁמוֹ, וּבָנְ שָׁם בְּן רֹות נִקְרָא עַל שְׁמָ אִישָׁה הַמְּתָה, אַבְלָה הַשְּׁכָנָה קְרָאוּ לוּ עַוְבָד (רוֹת ד' י'). כִּי יַעֲבֹד אֶת נָעַמִּי כְּשִׁינְדָּל כְּמוֹ שְׁמַבּוֹאָר מִשְׁמָ³:

(ז) בֵּית חַלְוִין הַנְּגַעַל, לְגַנְגָּא, כִּי הַחֲבִיב אַצְלָם הוּא הַיְבוֹם, כִּי כָּן הִיה מִנְהָגָה פְּשׁוֹת בִּינֵיהֶם נָס לְפָנֵי מַתָּן תּוֹרָה, וְאֵם הוּא דָבָר נִתְעַב בָּאָרֶץ הַזָּאת, וְאֵין בָּעוֹלָם רַק הַסְּכָנָה:

¹ וּרְלֵל נָסָם וְהָבָ.

² אֵיכָ נִמְשָׁךְ לְמַעַלָּה, עַכְבָּר לְנָזְרָר בְּנֶגֶע הַצְּרָעָת, וּבָנְ רְשָׁבָט.

³ עִין עַבְיכָ חַ"ב בְּמִקְמוֹ.

(ה) במבשין, נקראו הבטים כן אולי גם הניר עטם לחיות
האדם בוש לנלוותם:

(ו) בכיסך, מנהג הארץ להעמיד המשקלות בכיסים מיוחד לפניהם:

(ז) זכור את אשר עשה לך עמלק, כמו שצotta לנו
התירה להיות לנו מרת הרחמנות על הטובים. אף על שרר בעלי חיים
וולתם עד הנשים שאינן מזוקים לנו, כן צotta לנו להיות לנו מרת
האכזריות על הרעים. ושותיהן מדות חשובות בתכלית, לא
כמו השוטים המרhamים על כל הדברים או האלוים
על כל הדברים:

(ח) ולא ירא אליהם, שב לעמלק, וירא פעל עבר:

(ט) לא תשכח, להפלגה החזוק:

פרשת ויהי כי תבא.

בר (ג) הגדתי היום, בנאי לפניו עם פרי האדמה שננתן לנו
עוור יפרש איך זה, והנה זאת ההגדה בלשון, אינה לחודיע או להזכיר
לשם רק לעצמו:

(ס) ועננית, אין שורש ענה מונה על התשובה לך: ארמי
אבד אבי, כמו שפרש איין, כי אבי בשעה בארים היה כשהוא עובד
עני ודול ונכרי, ואחריו זה מעט בא למצרים. ואחר ירד ורעו ירידת
יותר מופלגה, והשם הוציאנו ממנה:

(ג) בערתי הקדש, הוא המערש:

(ד) באני, באבלי: ולא בערתי ממנה בטמא, לא הוצאתיו
בדבר טמא: למת, לזרבי המת:

(טו) ארץ זבת חלב ודבש, רבק עם נתת לנו:

(ז) האמרה, מטעם ויאמה, וכן כל שרש אמרה, ויקרא הסעיף
הדק העלון שכראש האילן אמייה, כי הוא תא רמן ויאמר,
כי נמצא לטעיפים קול, כאמור את קול צעדיה [בראשי הבנאים] (шиб
ה' כיד). כי לחתנוועו תמיד ברוח קיימת והוא תמיד מוציא קול, ונעם
כלל האילן נקרא שיח לטבה וזה כלו הוא שיח ומדבר תמיד:

(ב) וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת. לפ^י
דעת הטעם עשרת הדברות. כי הם סוג כלל לכל התורה, וזה אמרו
כל כלומר כלל :

(ג) באדר היטב. כתיבה גסה ורחבה :

(ד) לברך את העם. כי חחת מה שיאמרו الآחים ארוור
יאמרו אלו בירוק :

(ה) ארוור האיש וכי זכר עשתי עשרה פרטיהם מיותר בסתר,
וזהשנים עשר כלל לכל התורה כליה :

ב痴 (ב) ובאו עליך וכי אמר א"ע שיבואו מעצם. תמה
אני חכם גדול כוה איך יאמר דבר זה, וכן אמר ותצא דינה (בראשית
ל"ד א'). מעצמך והן כי חזא ממנה שכנת זרע (ויקרא טז טז).
מצמיח האין וזה מבואר לקטנים כי הפעולה חיותם אל הפעול או אל
רפועל או אל המפעיל, וכן מה שאמר זכר או אם אמר והביא עלך
היה נכון, ומה טעם מ עצם ומ עצמה, וכל מתנווע יש לו מניע
בחכמתה, ועוד מי הודיעו שהיה מעצמו ומעצמה :

(ו) וחייו בך לאות ולמופת. שני אלה מופתים מציאות שהוא
על הקודם מן המאותה, כאמור בו הבית אש כי יש בו עชน, וכן
המנוחה יורך כי לא שמעה בקהל ה' אלהיך :

(ז) ונאמנות, וכן ונאמנים. מטעם קיים ושקייה וכן כל
שורש אמן :

(ס) ווהшиб בך. אחר לנתחם והעתקתם מציריים שתחו :
(ט) והתמכרתם. כבר בארנו כי בנין החתפעל היה מאמר
שיתחפעל, והוא היה התנועה במה שבני, שאנו נמצא בה הנדר הרואי
לה, כמו שהתבהר בספר השם ע. והטעם בו התחעסנו והתנוועו
בשוקים להמכר ואין קונה, כי אלו היה להם קונה יתואר או בנסיבות
ולא יתואר אחר שנ��נו במתמכרים :

כט (ט) לרמען תשביבו. תעשו בהשכל כל מעשיכם. וכן ויהי
דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א י"ח י"ד). ואינו נטעם הצלחו¹), כי צלח
מטעם וצלחי את הורדן (ש"ב י"ט י"ח). והוא לפניו ולבקוע להשלמת
ההפטן אין מסך מינע לפניו :

¹) חרaab"ע.

פרק שחת אַתֶם נְצָבִים.

(ו) מחתב עציק וכו'. אין כסדר אמרו מכף רגל ועד ראש (ישעה אי ו'), או כמו מקטן ועד נדול (בראשית י"ט י"א):

(ז) למן ספות הרוח את עצמאה, כבר הדעתיך כמה פעמים ענין לשון הוכר והנקבה בלשון העברי, וטעם ברוח וצמאת פי דעתך רמו להנאהנה, כמו שקדם אמרו אלך, ומלה ספות מטעם האף חספה (בראשית י"ח כ"ד). ותאר ההליכה בשירות הלב שענינו המשכה לתענונות העולם היה רוחה, כי הוא השבעת החאות אכוול ותהה יותר התענונות, והגוזרות מזו צמאה, ודמתנהן למשוך ביני והודמה לו את בשרו הוא משיחית ומכליה ההנאהה ההպכית לה, כי כל הפך דוחה ומשחית הפקה, ואחר שהוא הולך בשירות לבו הרע הוא סבה שהרוחה חספה את עצמאה כמו שפדרנו. וטעם בשירות מהוווק, כמו ואנו בשיריו בטנו (איוב מ' ט"ז). והפך זה לב נשבר ונרכח:

(ט) ולא חלק להם. רמו לשם י"ח:

(טמ) הנסתרת ליי אלהינו וכו'. בעבר שונר למעלה בכלל כי בשרירות לבך אלך שהוא לכל כל העברות שיש מהם לביות, והם היותר חמורות והוא לא זכר רק יילנו ויעבדו שהוא בטעשך, אמר משה זה הפסוק. רצוני הנטרות. לפי שהאנשים לא יכולו להסביר רק על הנראת לעיניהם והוא המעשת, לא על מחשבת הלב, והטעם הנטרות רצוני הלבבות שלנו אם מצות אם עברות הם לה, אלהינו, ככלומר הם לחכיר ליי אלהינו, אבל בני אדם לא יוכל להסביר על עברות ישראל רק על המעשיות והו אמרו והנגולותה שם המעשיות לנו ולבניינו, ולכן אמר לעשותות, וכשנעוכם או געשה דפכם הם להכיר לנו בני אדם ניכ:

ל (ט) חברכה והקללה. [הברכה] תחול בירושת הארץ, וחקלאה אחיך נשיעבו את י"י:
(י) כי המצויה הזאת, וזה טעם להיות בידם לשוג ולשםור
מצותו וחוקתו כל זמן שירצו:

פרק ששת וילך.

לא (ה) וילך משה, מأهل מועד אל מחנה ישראל :
 (כ) כי ידעתني את יצורו, הטעם אני יודע ורואה היום
 את יצורו הרע, כל שכן מה יעשה אחר היותו על במת הארץ וישמן
 ויבעת :

פרק ששת האזינו.

לב (ה) האזינו השממים. כן מנהג העברים, וכן אבן
 הושע כי היה שמעה ייחושע כדי כי :

(ב) יערף, כלל זה השrisk משמע החזרה, והטעם התפלל משה
 שיעשו דבריו בלב השומעים. במעשה המתר בעמיהם שרים ויצמיהם :
 בשערים, היא המתר הרק, ורביבים. הנה, ודשא רק מעשב :

(ג) כי שם יי'י אקרא, כן מנהג ראוי לכל דושן ברבים שניין
 תחלה שכחה והוראה לשם, וגם השומעים או יתנו גודל לו ית' :

(ד) הצור, הוא השם ית', וזה תואר מונח ראש למחצצ'h יותר
 חזק ורושאל לשם ית': תמים, שלם, וכבר פרשנוו' :

(ה) שחחת, נטעם השחתת כל בשר (בראשית ו' י'ב), וזה
 הקפ' כל דרכיו משפט : לא בנין, הוא שם בלתי נשלם, כמו בן
 לא חכם (הושע יג יג). וכבר התבادر בהגינוי : מומם, והטעם
 העם שהוא בניו ית', שחת לגו, כלומר לנפשו ולעצמו, כי השחתת את
 דרכו ועשוי זה למומם כי השחתתו עצם ועשוי מום בעצם, וקראמ
 לא בניו כי בן הם שהפכו בריתו, וזה הטעם¹ המכונה בלא בניו
 הוא דור עקש ופתלטל. והטעם הדור הזה, פאייל' מדבר עםם بعد
 זרעם הבא אחר ימים רבים שנחלו הארץ ועבדו אליהם אחרים כמנורש
 בימי השפטים :

(ו) בהנחלת עליון נרים. אחר המבול, כמו שמן פרוש באלה
 חולדות נח שנחלה הארץ לששת בני נת. והציב נבולות עמי כנען
 לבני ישראל לעתיד, כמו שיבאר אחורי זה, אך עשה זה יען (ט) כי
 חלק וכו' : הבעל, כי כל נחלה תמדד בחכל הארץ ההייא :

¹) ציל העם.

- (י) ימצעהו. פעל בודד או יוצא, והכל שב לענין אחד והוא מטעם מציאות :
- (יכ) בדר. הוא ית' לבחו כלומר הוא בעצמו וכככדו כמו שבקש משה ממנו ית' : ואין עמו אל נבר. כי לא ישים השם עמו אל אחר, אם כוכב או זולתו להנחיות במצויה, וזה כי אין מיל לישראל והכל תלי בנו :
- (יג) שדי, כמו שדה : דבש מסלע וכו'. מה שאין כן בטבע הנԻו :
- (יד) ודם עنب, ומדם ענב, בעבר היותו אדום : תשתה, כמו ישתה, והוא רמו לעזה חזאת כי ישראל זכר ונקבה :
- (טו) וישמן ישרון, זה היה בימי השופטים כמו שופרנו, וחארו בישורון כי ישר היה לפניו הזמן התו א : בשית. נטעם כסעה פניו בחלבו (איוב טז כ"ז) :
- (טז) לשדים. כי היו מאמנים במצוות השרים ועיסוקים כמלאכה ההיא עד שיוכחו להם בפעולות ידיעות, ואחריהם לתחומות¹ אחריות שונות רבבות מאור : שעரום. נטעם יראו מהם כי הירא שורי בצער² :
- (טז) מוחלך. וה העברה נדולה, והכל מותר כאמור דברה תורה כלשון ביא :
- (טז) אספה, כמו אבל. שלא ישאר רעה בעולם שנלים אבאים עליהם :
- (כד) מז' רעב, עד שיחיו מז' רעב. נטעם חרוכי רעב³ : ולחמני. כמו אכולי⁴ : וטעם רשות וקטם מרירג. הוא החום המופלן הנורci⁵ שהיתה בימי החום עד שיחיה רבר נדול : זחלי עפר. הם הנחשים :
- (ככ) גם בחור, הכל יתמו בשפטם הנורci⁶ :
- (כו) אפאייהם. אשימים אל פאה וקעה אחרון מהכלוי, כמו לתבלית החשתה :
- (כט) לולי כעם אריב. נטעם כליתים לנמי לoli. כעם אויב :

¹) צ"ל לתחומות.

²) נואה שצ"ל בשער והוא מלשון אחו שער, איוב י"ח כ'.

³) וכן בא רראב"ע : שרופי רעב.

⁴) וכן הרראב"ע.

⁵) כן בכ"י, ואולי צ"ל המרירג, עי' רראב"ע.

אנור. אירא, ודברה תורה כלשון ביא, והנה זה העניין נمشך עד סוף
הישורה אבל אבאר המלות תחלה ואחר אחבר העניין :
(כט) כי גוֹי, הוא עם האויב : אבד עצורת, בטעם נובלת עליה
(ישעיה א' ל). או אמרנו צער העיר השניהם עד"מ :

(ג) איכה ירדף אחד. מהאויב אלף ישראל :
(ה) כי לא באצורנו. דבר השם כאלו ישראל מדברים :
ואיבנו פליליים. הם יהיו הדינאים בדבר זה, כלומר הם יענו אמן בעל
רכח נשנא לוכיה עמו, והטעם כי אלהות העמים אינם חשובים
וחוקים באליהו ישראלי, כל שכן שייחו חזקים ממנו, איך יהויב כי
ברידפת אחת מהעמים אלף ישראלי, יהיה הסבה כי אלהי ישראל
הטיערים ביד אויביהם, ואין הסבה חזוק אליהם, רצוני אלהוי העמים :
(ו) כי מגפן סdem גפנם. יאריך בספור רשות העמים ניכר כי
לא בעדקהם ניכר ינצח את ישראל, ואין הצלחה על ישראל לא
מחזק אלהיהם ולא מצד צדקתם, ואין זה רק צור ישראל לא ינום
ולא יישן שומר ישראל, או יהיה בעוכרם, הלא הוא זה העניין, רצוני
התגברות האויב על ישראל :

(ט) ושלם. שם : רגלהם. הבני לאויביהם : וחיש, תאר לדבר
העהיד :

(ט) ואמר. שאמרה כלומר האויב : אלהימנו, המכינוי לישראל
ונן זבחינו ונסיפם, אבל יאללו ווישתו ויקומת המכינוי
לאלהיים דונכר כאמור אלהינו כי אלהיהם לשון רביהם. ואמר יהי
לאלהיים לשון יחוּר כי בן נכון ניכר. וממאז זה מן האויבים הוא כמו
ששערו בעצם, רצוני כי אמונהם באלהיהם שהוא אוכל ושותה מה
שם מכנים לפניה כי נישמו הכוורדים בלבם, והם האוכלים והשותים
כמו שמספר יוסיפון¹), והנה האויב יחשיב כי בן הוא אלהי ישראל
עד כי הובחים והנכדים הנעשים לפני יהוּר לבונה זו :

(טט) ראו עתרה, דברי השם, וזה לחשובה לאויב האומר א'
אליה מהו כאלו חשבו שאינה או שאין לו כח לעוזר לישראל, לכן
יאמר יהי כי הוא המmitt לישראל והוא אשר השפילם, לא האויב
אבל שבת על דרך כלל, כי דוֹא המmitt כל מות, ודוֹא המmitt כל חי
כי בן הוא האמת :

¹) עיין "טרות בcpf" עמוד 5 הערכה 3.

(ג) כי אשתא אל שמיים ידי, נס בוה העלנה לדבורה תורה כלשון ביא, אבל הוא ית' כאחד ממנה עימד באין, ועל ראשו השם ויריס ידו אל השם לשבע, וכן ואמרתי חי אנבי. כארם הנשבע ואומר בחוי :

(מ) ישנorthy, מטעם וחין שנין גמשל כי י"ח: לצרכי ולמישנא, הם האוביים שהשחיתו ישראל עם השם :
(מן) דרנוינו. דבריו משה על העתיק בהצעיל השם ישראל מיד שוטיהם : עמו, ועמו :

אם ר' יוסף, אחר אשר בארנו המלות אחבר העניין ואומר כי זה העניין היה כמה פעמים לישראל, בימי השופטים ובימי המלכים, אבל הותר מופלאן שככלם היה ביום נוכדנץ, שאו היה תכלית מפלחני, ולא היה זה בצדקה נוכדנץ ולא מכח אלחואי רק כי החם אלהינו הסמורי בידיו. כמו שפוץ אחת לי (ירמיה ניא ב), וכואשר תראה והדקדק מלה במלחה ספרוי ירמי וכפיט בנטלית נוכדנץ, וכן בישעה שנלה סוד אחד,¹⁾ והוא כי נוכדנץ ואם החירב הבית ונלה ישראל במצוות השם. הנה היא עשו יותר מהה שיצחה השם, ולכן נענית אהיב ונשחת גם הוא בקום העלילה החיה השנית, וזה היה לעת תמות רגלה, כמו שנבאה על' ירמיה וישעה, והשם או נקם והמ עבריו ונקמת היכלו והшиб נקם לצריו היה החיה הראשונה על יד החיה השנית, ושבו ישראל לארים בבית שני, והבן כל זה כי הם סודות נפלאות :

(מ) ויבא משה. מהל מועד למחנה ישראל :

פרשת זאת הברכה

לג (ט) אשר ברך משה. מנתג האב לבנים ביום הקדמנין כמו שעשה יעקב וכן לכל ישראל כי בניו הם : לפניה. קודם :
(ג) ויאמר יי' מסיני וכו'. טרם שהחל לברכם קרא שם יי', ספר איך לכה לו עם ישראל וצוה להם תורה, ושם עליהם מלך הוא משה, ואמר כי מסיני החל לבא אליהם. וורה להם אחר כן בכבודו משער ומפארן, כי על אלה האקומות עברו בלבתם במדבר ובא אליהם עדר שהו רכבות קודש : מימיננו אשdat למשה. כי במעמד הר סיני נתנה באש על ראש ההר :

¹⁾ אולי נלה סודו וישעה י' ג, ז.

(ג) אף חביב. גם חככם תבה נדולה. וטעם עמים עם ישראל, כל קדושי ישראל נמטרו בידו והם אכו לרגליך ונסאי דברותיהם. זהה על הלוים נשאי הקדרש ששם הלחחות. אבל אמר בידך וכן השאר לנוכח השם, כי אין נכון בענרי: תכו, שרשו תבה ואם לא נמצא אחר במקרא שבידינו ורי בויה: מדברתיך. הדברים חוספת בשמות כמו ומדברך נואה (שיר ר' נ):

(ד) תורה צוה לנו משה. הנה משה ידבר במקומות ישראל:

(ס) ויהי בישرون מלך. הוא משה:

(ט) ייחי ראובן, החל מרואבן שההוא הבכור, והיתה ברכתו חולישה כי פועלתו היו חולשות בוראו. ועוב שמעון כי לא ראה בנכאותו שם טעל וענן נמרץ בוראו. וכן לא מצאנו הוה בספר המקרה. אם ששכר זכר בענין חולוש מאר כי אין היו נס זכרו (ורעו?) בחבלעה¹. והקדים יהודת ללי, להיו התנינה, והקדים בנימין ליטוף, לצרפו ללו. בעבור היהות ירושלים בחלוקת שהיה מקום הקדבנה ושבט לי על העבודה: ואל ימורת, הטעם שללא יכללה זרעו: ויהי מתיו מספר. ואל יהיו כי תיבת שלמה אחת משורתה לנורות רבות לרבות דרכות. ואין צורך לשנותה בכל גורה אבל יהיה מוחר:

(ח) זו זאת ליהודה. זאת הברכה: קול יהודה. כי כל היוצא למלחמה מתפלל לשם יהודה יעלה בטהלה: ואל עמו תביאננו. שישוב מהמלחמה אל עירו ואל עמו: רב לו. יספיקו לו: תהיה לנוכח השם:

(ט) תמייך. וכן השאה, לנכח השם שקרא בטהלה דבריו: נסיתו וכן תריביה. כי הפעיל הזרוק לכל, הוא השם ית:

(ע) האמר. זה על כל. לי שנמטרו לעבודת השם:

(י) מן יקומו, מאשר יקומו עליו:

(יז) ישכן לבטה עליון. כי המקדש היה בחלקיו:

(יא) וממנד תבאות שםיש וממנד גרש ירחים. טעם גרש מה שתניש הארץ מכתנה. כלומר צחאים היוצאים ממנה. ויש תלויות בשמש ויש תלויות בירח. כמו שטפורהם לכל עוכדי אדמה כל שכן לחכמי הטבע:

¹ (דבחי"א י"ב ל"ג)

(ט) ורצוּן שוכני סנה, בעבור שייהם כל הבעיות האלה לשמיים ולהתnom ולשמש ולירוח, גם להרים ולגבעות ולאַרְעָן, איל' יהשבו כי אין 이름 הפעיל הראשון להם, לכן אמר ורצוּן שוכני סנה, כלומר וברצונך, רצוני אך זה כל' ברצון השם ית', וכנה לשם בשוכני סנה, כי הוא ית' נראה למשה בו חלה, ולכן הוא חבב עצמו, ותבן שר' צוֹן הוא ברכה עצמה, כלומר שיחיו לו כל הטבות הנשימות וגו' רצון השם שהוא העיקר, רצוני שיחיה רצוי לשם: תבוארתה, הברכה: נזיר אהינו, כי נבדל מאחוי זמן נдол מעת שגמבר:

(י) זבולן בצעארך ויישכר באוהליך. כי נבא יעכ' כי זרע זבולון יהיה עם מלחתה, ויישכרעם שוקט ובוטח יושב אهل ומקנה: (יט) עמים, מזור זבולון יבואו תמיד להר הבית לבונה וכחים ולשלם נדרים. כי הם הוליכים תמיד יורדי הים באניות ככתוב לחוף ימים ישכוֹן (כראשית מ"ט י"ג), והשם יצילם ויעורם מזעף הים וירוחו עשיר וכבוד בסחרותם. וטעם הROL, כי בן הוא על שפת הים נם בתחום:

(כ) וירא ראשית לה, ראה שנחאל נחלתו. חתלו לפנ' הירדן, והיה לו עלי' נдол, כי שם חלקת מהוקם. משה, כי שם נCKER גוף וכנה עצמו במחוקק ספוז, וטעם ספוז תארא, כמו חכם נכוֹה, כי כתוב ותורה בטורות עצומות. ותבן שיחיה ספוז שם דמיון ראשון, או תאר לסוד כלו אמר כותב הסוד: והוא ראשי עם. כמו בראשי, והנה יתחא למשה ניב כלו אמר ונם בא אל¹) ראשיהם: ומשפטינו עם ישראל, קטעם והוא שפט את ישראל, והטעם שם נCKER האיש שתאריו כל אלה: (כג) שבע רצון, כי השם מלא כל משאלותיו ותאות לבו נתן לו:

(ככ) דבאק. מה נוכל לעשות, אחר שרוב לשונוacha, אבל המתנים פרשו חקפק, וטעם זה הפסוק כי בעבור שאמר וטובל בשמן רגליו שזה חדש רכות ברגלים. אמר שמנעליו היו חזקים ככדול ונחות ולא ינוף באבן רגליו, נס שבחו בארכיות כחו הטבעי, כי היה כפיי ימי' כלומר יהיה הימים הנהוניים, כי כחו בומן הבהירות כראוי כוּמן הבהירות, וכן בשאר הימים עד התחלת לפיד הטבע כי לא יחלש הכח קורם זמנו:

(כו) אין באַל ישרון, כמו שב恰恰ת דבריו קרא לשם וספר

¹⁾ בכ"י מתוקן בצד, של?

ענין כולל כל ישראל, כן עשה בסוף דבריו פתח בברוך וסיים בברוך, וטעם כאל הידוע הוא אלהינו:

(כג) מענה אלהי קדם. נטעם השטמים נטהינו (ישעה צ' א':)

(כג) עין יעקב. מעין יעקב:

(כט) מן עוזך. השם הנזכר הוא מן לך להנצל מהבאות אחר, ונאם הוא חרבק להבות בו אהך: ויבחוו איבך לך. כי הם יאמרו לך כי אינם אויביך וכי חישו עצם על מה שבאמת אמרו ועשׂו:
כגנדי:

לך (ה) ריעל משה. לפידותיכי כל זה כתוב משה עצמו עד לעיני כל ישראל, לתגחיל גם והטפור כלו לנו ולבניו ואם יש בזה דברים עתידיים, כמו שכותב כל התורה, ואם סיפור שבחי עצמו אין בזה חסידון לשלם כמותו לפוי המקומ הראו לזו: (ז) ויקבר אתה. נטעם ויקבר את עצמו¹ כי נכום במערת ונסה את פיה מבפנים:

(יז) לעיני כל ישראל. הפליג תחלתו בכללות עם מצרים מלכים ועבדים ועם הארץ, ובזה הפליג בכללות ישראל שהוא בת רעים וטובים.

היטיבה יי' לטובים!

¹) ובן מביא רשי ז"ל מספרי פ' נשא והוא דעת ר' ז. ואם לא נבון זה כתו שנגבה מנו דעת, שהקב"ה קברו. ומטעים הכספי לפי פשוטו שנכנים שם וסגר בעדו ומית עפ"ז החם:

נשלם ספר מצרך לבסוף לחנן השלם

ר' יוסף אבן בפסי ז"

יום אהרון לנין לשנה והקצ"ד שבח לשמו ית' המروم על כל ברכה וחלה.

ובעורות הנותן כח לעת, אשר לו הכסף והוחב, השלמתי העתקת הכל' היה, פה עיר מינבנו يوم ב' נ' שבט. יהי עליכם סת' ר' ז.
אני יצחך הלי לאמט.

הארות והעדות ומברחים

אשר כבדוני אהובי הרבנים החרדים ובראשם שני נדויי חכמי זמגנו ומנם הרב המאירי זקן בית מדרשינו החכם השלם ר' מאיר איש שלם. ועם הטופוף הבהיר המבקר הנידול ר' ואב באכער הוין אשר דרשו והעימקו והרתויבו בדברי המחבר הנידול לבקרו ולכוא במשפט על כל געלם, כדי חכמה הטובה עליהם. על הטירת' והמזרף-לכסף, ועוד רכבים אשר אני ואתם עוד להביא. אולם מפני חחת המציק בחזרי לבבי ומשכיות כ ס פ', אני מוכrho להשלים עתה ולגעול שעדי הספר, ועוד יבואו כלם בחובות בפ"ע.

בעש"ק פ' בהעלותך תרמ"ה. וויען.

לכבוד גבר חמוץ העוסק בחכמת התורה לשמה מ"ה יצחק לאסט נ"י hei קרא שמו "משא" כי נשא מזא על שכמו לעמוד לפני העדה לשורתה.

זה איזה שביעות נחלתו וחורחתו להפטק במלאתו ושותיו עני לבניין "טירת כסף" והנני שולח לטע"ב מה שמצאתו וראייתו, ומתוך שהתעסתי בדבריו הוסטתי באיזה מקרים ופרשיות מה שדרעתני גוטה מהכPsi וכבר רמזתי ע"ז במכחבי הראשון באמרי ששתקתי איננה כהוראה) ועל מעיב לדון אם יקבלם להרפיסם בחלק "מצורף לכסף" והנני חותם ברכבת שלום.

מקוריו ומכבשו מאיר איש שלום.

טירת כסף צד 4. ורחוקים דבריו במה שפי' המקרא עדות ה' נאמנה שבתחלה אמר בכלל תורה ה' וכו'. ואחיה חיזיר ופרט עדות ה' פקודי ה', מצות ה', ירתת ה', משפטה ה', ואיך אין עדות אלא חלק מהלקי התורה, ונענין שני כי ישאלך בנק מהר לאמר מה העדרת והחקים והמשפטים (דברים ו' כ'). וביאור הדבר הוא, שככל מצות הוכرون נקראים עדות. לפי שוה המעשה עדות על מה שאירע בשכבר הימים. כמו שיקם עדות ביעקב וגוי (תהלים ע"ח). ואומר עדות ביחסושמו וכו' (שם פ"א) כלוי' אותו חדש דהינו ניסן. ואם העדות היא עדות נאמנה, שבאמת כך וכך אויר היה מהכימת פתוי שנודע לו מאורעות קדם. אולם אם מצות הוכرون מערדים על דבר שלא היה מעולם, לא ד' שאינה מהכימת פתוי אלא שמטפש את הלב, שמאמין ומעיד על דברים שלא הוא ולא נהיו.

צד 6. בפ"ד. האמת שנמצא בתרגום ובנדויי המדרשים רשי' ורומבין שהם נוטים אף בחלק המצוות ממה שקבעו רבו חינו להלכה, וכן נמצאוanganות ובמדרשים. וטעם הדבר הוא, כי חזון מריא אינו מתחייב עד שעשה גנד ההלכה שיצאה מן המקום הזה. אבל רשאי לחרות להלכה ולא למעשה גנד הפנחדין. ואפי' לקבע ישיבה

כגננד הוראותם. אבל למעשה אסור לנחות מחרואתם. ועי' מותר לפירוש
שלא כהוראותם, שאילו היה זה החכם במנזרין היה אומר דעתו
ופירושו, ולמעשה היה מכברת למה שיטכימו רוב המנזרין. וזה ברור
למי שיבין כוונת התורה בדין זקן מראה. עי' בה ממראים ביד החזקה
ויבס' התייגן.

צד 7. שייאמרו הפסלים החמוניים וכו', אmens הדברים נובעים מדברי ר' הא נאון, עיי' דור דור ודורשין חיד ציד ק'פ. ובאמת הדבר ציריך תלמודו, שהרי על רב יהורה אמרו בסוף ריה דמתלהין יומין להלתין יומין הויה מצלי (רש"י שהיה מהזר תלמדו שלשים יום). ותמלמידו של ר' הי' היהות דבר ושםואל יהם ככל דבר קטן. מכ' שאלו שעוטקון בחכחותיהם לדעתם בכלל דבר גודל שפטורין מהתפלל. וטעמיה דרי' הוא, דתנן במס' ברכות פ"ד מג. ר' אומר בכל יום מהפלל אדם שמנת עשרה. ר'יעיא אם שנורה וכו' ר'יא העושה חפלחו קבוע אין תפלתו תחנונים וכו'. ויפרושא דמיותא הוא. דחפהת י'ח הוקבעה למפלת ציבור שחייב במקום עבדה. דאליכ' למי נתקנה. וסביר ר'ג'ן בכל יום מוחפלל אדם רתינוו הייחיד יה'. ושאר התנאים חולקון על זה. וסביר רב יהודה דר'ג'ן הוא יהוד לבני איןך חנאי ואין חלכה כוותיה. ובשבט י' ע"א נרסין. רבא חזיא לר' המנינה דקא מאיריך בעלותה. אמר מניחין י' עולם ועוסקים בח' שעה (רש"י חפהה צור חי שעה הוא לדתואה לשלים ולמוונות). והוא סבר זמן חפהה לחדר וממן תורה לחוד. ר' ירמיה הוה יתיב כמה דרי' זיויא והוו עסקי בשמעתא. נהנה לעצלי' וזהו קא מסיחב ר' ירמיה. קרי עליה ר' זיויא מפיד אנו משמעו חורת נס תפלתו הועבה. ובירה טז ע"א סביר ר'ימ' ור' יהודה דחכל נידונים ברא' וכו'. וכדרקען רב בתקייעתא שלגן. ר' יוסי אומר אדם נידון בכל יום וכו' ר' נחן אומר אדם נידון בכל שעה וכו'. ונרסין שם איד יוסף כמאן מצילין האידנא אקצ'רי ואמריע כמאן כרי' וכו'. ואנן דסבידא לאן כדרכען רב בתקייעתא איב' אין מקום לתפלת חי' שעה אלא כאיבעת אימא דהתרם ע"ש. ובמה נחתבט הר' אלבו בס' העקריים להסביר מה מקום לחפהה בון שאין שינוי רצון לפני המקומות. ועכ' עט' ענין חפהה היא משאות העומדות ברבנותו של יולם וכו' רבנער בע לאי' שייח'א לחדויה אשאלאה ע'

בדומו של עולם. ווי בchein זה למי שייחזק להתעטך בשאליה זו. ציד 17. כי זה המעשה היה או חביב מאד אצלם. כמה נוילים נכתבו לפרש מקרה זה. ולא מצאתי טעם קלוש וחולש כתעתמו של בעל ספר הסדר. כמעט שנאמר לו סודותיך נכתבו לילדים. אמנים מי

שהארו עיניו וצופה בעומק המקראית ימצא, שבכשורה שנעטוה משה לhabiah
ישראל עמו נאמרו שלשה עניינים בשלשה פסוקים. וכולם כוללים
בשם אני ה'. והוקדם לאלה הפסוקים וודבר אליהם אל משה ואמר
אלוי אני ה' וכו. لكن אמר לבני אני ה' והיצאתי אתכם מתחת
סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבדתם ונאלתי אתכם בוריע נתניה
ובשפטים גורדים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים יודעתם
כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. והבאתי אתכם
אל הארץ ונו' ונתתי אותה לכם מורשה אני ה', ובענין פסוק כי נאמר
בפי צייתה, אני ה' אלהיכם אשר הוציאתי אתכם מארץ מצרים להיות
לכם לאלהום אני ה' אלהיכם. והנה החלק הא' מהבשורה נתקינה
בשראי מצרים מות על שפטם ואמרו עליה שירה. אמן החלק
הה' נתקינה במעמד הדר סיני, ונצווה משה בשליחות בשורה שהוא
כען פ' ובair לענן פסוק כי. כה התאמר לבית יעקב ונו'. אתם
ראיתם ונו'. ועתה אם שמעו תשאטו ונו' ואחרם תהי ל' ונו'. אלה
הדברים אשר תדבר אל בני. וקידם הדלקות עשרה הדברים אשר
יעצבען באנני הלוחות לעדות על בריתם החברית. ספרה התורה בסוף
פ' משפטים מה שקרה באוניהם (ועי' רשי' ומילחא שאין מוקדם
ומאוחר בתורה). ומספר הברית הזה הוא פ' בחקתי. כמו . שמכוואר
במיכליה יתרו מפי חדש עי"ש במי' אותן ה', ונאמר שם והתחלת
בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם אני ה' אלהיכם אשר
הוציאתי אתכם מארץ מצרים . מהיות להם עבדים ונו'. ועי' בפי'
הרabi' שם כי על בן הוציאתי אתכם. ונאמר בפי' בחר כי ל' בני
עבדים עבדי הם אשר הוציאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם.
ועל בן צותה התורה (בפי' ואחתה) כי ישאלך בןך מחר ונו' ואמרת
לbenך עבדים היינו לפערעה במצרים ונו'. ונשלם החלק הא' מהבשורה
בבנין המשכן. ועיב נאמר בסוף הענן (בפי' תצוה) ושכנתה בתוך בני'
והייתי להם לאלהים וידעו כי אני ה' אני ה' אלהים אשר הוציאתי מארץ
מצרים לשכני בתוכם אני ה' אלהים. ועי"ש בפי' הרabi'. וממוצא
הדברים נשכל ונבין שכלי אלו הלשונות אני ה' אלהיך. אני ה' אלהיכם
אני ה' אלהיהם. הם מאמר שלם מהובר מנושא ונושא. כלוי אני ה'
הוא אלהיך וכו'. ואמר בדיבור הראשון, אני ה' הוא אלהיך, אשר
על בן הוציאתי מארץ מצרים מבית עבדים (ועי' בפי' הרabi'). וכן
שמע ישראל ה' אלהינו ונו', פ' שמע ישראל כי ה' הוא אלהינו ה'
לבדו. והוא דוגמת המקרא אתה ראית לדעתי כי ה' הוא האלהים

אין עוד מלבדו ועייש בראשי ובמספריו שם פ' ל.א. ובמכלול המשפטים פ'כ ובמייע שם אותן קני וקניה, ולפי שבעמוך הר סיני נתיקימת ההבטחה שהבטיחה השם לאברהם, והקמותי את בריתנו להיות לך אלהים ולזרעך אחריך לנו והיה להם לאלהים. על כן נקרא כאן אלוי ישראל. כמו שיראו את אלוי ישראל לנו, וכשהתאו בענין ואמרו אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. נסתלק השם. שלא היה להם לאלהים ואמר למשה. ועתה לך נחה את העם אל אשר דברת לך הנה מלacci יליך לפניך לנו וטען משה ראה אתה אמר אליו העל את העם הזה ואתה לא הודיעתני את אשר חשלח עמי לנו וראה כי עמק הנה הזה לנו אם אין פnick הילכים אל תעלנו מות לנו ונפלינו אני ועמק מכל העם אשר על פניהם האדמה. כלוי שאם תהיה הנהנת ישראל כנהנת שאר האומות על פניהם האדמה תהיה יציאת מצרים שהוציאם היא בנה נדול וביד חוכה ללא הוועיל ולא תכלית. מوطב שלח עלנו מות, ותהיה גורל העם הזה כנורל שאר האומות. הראית כי לא ירד הכספי לעומק העניין. ועיב נאמר לו צא ובשך סודותיך לילדיהם.

ובדרך אנב ארמו כאן בקצרה. ספר הברית שנמצא בבית ה' בימי יאשיהו המלך שהודיעו המזיאה הזאת את כל בית ישראל. ועוד עתה נתנה מקום להינות את בית ישראל מנהלתם. והוא ספר הברית אשר קרא משה באוני ישראל בכורות ברית אתם בתחתית הר סיני. ואם שעין הספר היה נודע. שהרי פ' בחוקותי הוא מעין זה הספר לדעת ר' ישמעהל במכילתא מס' דבחדר פרשה נ' ועייש במע' אות ח' וכן דעת הראבי. אינו דומה ראייה לשמעיה. ובכל ספק שלא העתק בחורה בכל טנוננו וכן דיט בסגנון הברית בערכות מואב. אתם נצבים היום לנו. ובאו וראו שכבר אמר השם למשה כשהיה בהר מעשיות העnel והתפלל תכה بعد העם. ואעפ'כ כשייד וראו את העnel פעליה הראייה עליו שהשליך את הלוחות ושברכם. והדרמה בלבד אם ימצאו בהם חופרים ומחפשים מטמוניות קדם את הלוחות. אם לא תריעיש מציאה זו את כל העולם כולו. ואף שעשרה הרבריטים נודעים וככלום עליהם רוב האומות. שאינה דומה לשמעיה. ולא באתי כאן אלא לדרשו בקוצר מילין. ובנון חחבותות יקנה. שעוני וזה צריך אמר שלם.

צד 18. אשר יעשה אותו האדם וח' בהם. במקרה לפניו אותם. וביחוקאל כי נכפל זה המקרא נ' פעמים. ויפה דרשו חול' וכי

בهم ולא שמות בהם. ועכ"פ המקרא אפשרו שיחוה בהם בעולם הזה, ובעיקר הענין עיי' הרכבן בריש פ' בחוקותי.

עד 19. ונצבת לקראותו וכור. פירושו רחוק מפני דרך הנימיס וכבוד מלכות, וגם מפני סגנון הלשון. כי המכחות היו משלשות כבנני ר' דץ' עדיש באח'ב. ובידם כתיב לך אל פרעה בברך, הנה יוצא הימיה ונעצת לקראותו על שפת היאור וכו'. ובערוב כתיב היחסם בברך והחיצב לפניו פרעה הנה יוצא הימיה וכו' (ובראביע מנהג המלכים לצאת בברך אל הנחר כי ראות המים טוב לעינים). ובברד כתיב, והחיצב לפניו פרעה וכו' (ובראביע לא הזופר במקום הזה שהוא שווה יוצא הימיה אולי היה לו צורך אחר). אמן דאמת שהחוב קטע כי משה ידע זה מהדיבור שבירוב). והנה ונעצת הוא בעין והחיצב שתרגום אונקלוס ווונצן וחתעה. שאנו נדרך עם עמידה סתם אלא עומד הכן. ואמר ונעצת לקראותו. שהחא נזב ועומד על שעת היאור לקראת פרעה שיבא שם יונפוש אותה. ונעצת משה בסגנון זה לפי שיבשר לו מכת היאור. ולפי שהמכח בראשונה נאמרה לו שירעהה לפרטה בפניהם נשאר בה הסנוון לכל הרשיות שבדץ' עדיש וגאהיב. ובכל השניות נאמר בא אל פרעת, ובכל השלישיות לא נכרה שם אזהרת.

עד 42. שרה ד. מלמטה. ציל שהקרמן.

עד 43. בעין קללה בלבם. מקבלת האומה היא שמשה כתוב ספרו ופרשת בלבם. פמושר בכבא בתרא. ועל גוף המאורע העידה החורה בפרשת מלחת מדין (פ' מותות ל'א ט'ז) ובמשנה תורה (כ'ג ה' ו') וביהושע כיד (ט' וא'). ונאמר במשנה תורה ולאacha ה' אליהך לשמעו אל בלבם וכו'. וביהושע נאמר ולא akkaתי לשמעו אל בלבם וכו'. והוא הדברים מפורטים בעם בדורות מאוחרים עד שנמצאו מיכה הנביא אומר. עמי וכדר נא מה יען בלק מלך מואב ומה ענה אוחזו בלבם בן בעור (מיכה ו' ה'). והברכות והקללות הם תלויים ברצון השם. בברכות נאמר ושמו את שמי על בניי ואני אברכם. וכן נאמר ולאacha ה'. אבל פועלם מוד היא. על המתפרק שמחזקת את לבו נתקהות ובתנבות הרוח. ובמכלול תנורים מוךך לב ורפין רוח. ועל בן אמר בלק אולי אוכל נכה בו ואנרשנו. ולא שדרמה כי לא יוצרך עוד להלחם בס'. אלא שמחמת הקללה יאבדו מן הארץ. ואמר כי ירעתי את אשר תברך מבורך בחזק הלב. ואשר תאר יואר ביפין רוח. ועכ' אולי אוכל נכה בגין. ובכל זאת היא רק אולי. וחסדי ה' ונפלאותיו

הו שփך את לב בלבם. וחתת אשר יצא להביא בהם מוך
לב וופין ידים העיר את לבם לתוכות ואומץ רוח.

עד 83. כי תחית המוחה וכי היה בחקיע זהה ביום כמו
שיעיד על זה אמריו ויהי המשמש לבא וכו'. הנה קורא כתם ושואל
מה זאת. האם שכח המקרא. ווועצא אוחזו החוצה ויאמר הבט נא
השםימה וספר הוכננים וכו'. וכבר כתבו התו' ברכות (ו' ע"ב) דפ'
במוחה ופ' ברית בין הבתרים ב' פרשיות הם. ופ' ברית קדמה ואין
מקודם ומאותר בתורה. ובritis בין הבתרים היה נ' שנים קידם מלחתת
המלכים עיי'ש. ובלב מדות מדה ל'ב שניינו. ממוקדם ומאותר בפרשיות
כיצ'ד. ויאמר ווועז קחה לי ענלה משולת וכו'. אימתי נאמרה פ' זו אחר
מלחתת המלכים. והמעשה הזה היה קודם שיצא אברהם המש שעינן.
שנאמר ווועז מקען שלשים שנה ואבעט מאות שנה (שמות י"ב) ואיד
ויסי אי אחת מוצא חשבון זה אלא משבעים שנה לאברהם שננורה
נורה על עניין בין הבתרים. הא למדת שנירית בין הבתרים היה ה'
שנתיים קידם יצאת אברהם מחרן ונכחבה מאחרת. ודרבו ר' יומ' הם
בסדר עולם רבח פ'יא. שנוי שם. אברהם היה בשעה שנזכר עמו בין
הבתרים בן ע' שנה שני ווועז מקען וכו' לאחר שנזכר עמו ירד לחורן
ועשה שם חמיש שנים. שני ואברהם בן חמיש שנים ושבעים שנה בעצמו
מחורן. והתימא על בעלי התו' שנעלמו מהם אלו הדברים (וועי' בהערות
להחכם ר' בער ראנגען אותן כי'א שם). ואלו הדברים באמת רוי תורה.
והאטירוה לך לך מארץ ווועז נאמרה לו באור כשרם. ועיב' אמר לו
אני ה' אשר הוציאתיך מארור כשרדים. וכבר בסוף פ' נח ובאו המזומות
נלה הריביע עניין המקראות. ולפי שאמר לו בסוף ומבית אבן עזוב
את בית אביו בחורן ולהלך לארץ כגון כמו שהיתה היציאה בחילה מארור
כשרדים ללכת ארצתה בגען. וועיז' נאמר וילך אברהם כאשר דבר אליו
וילך אותו לוט. אבל עדין לא יצא מחרן. שנשארו שם נשיהם ורכושם.
וחכთוניכ שאריך זה מוקדמים הם. והמשך הכתובים הם וייעבר אברהם
bara' עד מקום שם. כלוי' עד המקום שנקרה בימי משה שם ותוא
עד אלין מורה. ואמל' והכנען אוו באריין שאחבי' בימי יעקב היה נקרה
שם וזה היה חוויו יושב שם כמו שנאמר במעשה דינה. וירא אותה
שם בחרן מורה נשיא הארץ. ושם נראה השם אל' אברהם ויאמר
לזרעך את הארץ הזאת ויבן שם מובכה לה' הנראה אלה. ורמזה
הchoroh באנ' בקייזער מה. שספרה להלן. נאריכת שאמר לו אני ה'
אשר הוציאתיך מארור כשרדים ושברת עמו ברית בין הבתרים ומה שבשער

אותו. ואו חור לחרן ונעהכט שם להכין עצמו לעאת מהרן ולעשות לו נפש שיצאו עמו והוא יהיה גבר עליהם. ועי' נאמר ואברם בן חמיש שנים ושביעים שנה בצעתו מחרן ויקח אברם ונוי. נמצאת אומר שבירות בין הבחורים היה בשכם קודם צאתו מחרן, יאס השאל למה ערבעבו המקראות את המאורעות ואחריו המוקדם והקדימו המאוחר. החשובה על זה היא מעין סתרי תורה ואין מוסרין אותו אלא מפה לפה למי שראויה לה. ונתקט כלל לא בזק, מעשה אבות טין לבנים. הרוי תראה שספירה התורה מבניין המובחנות שבנה אברם. והモבה הראשון שנבנה. הוא המובה שנבנה לה הנראה אליו בשכם, והשני בין בית אל ובין עי, והשלישי באלי ממדא אשר בחברון, והרביעי הוא על הור המוריה, וקדום בנותו את המובה הזה נר בארץ פלשתים ושם לא בנה מובה רק נטע אשל בבאר שבע וקריא שם בשם הי אל עולם. והכל טין לבנים.

צד 98. לא ירד הכתפי לעומק המקראות, ועתיק אותו בפירושם, יונדל הילד יונמל, תרגמו המתרגמים ואחתשיין, כלוי שלא היה עוד חינוך שציריך לאמו ומורה אותו לאביו לתנכו, ונמל הוא נדך עם גמר. ויעש אברם משחה נדול וגנו. רשי שהיו שם נדולי הדיר. ומהרך המשתה של אחר שאכלו ושותו מצחים כדכתייב (כפי תשא) וישב העם לאכיל ושותו ויקומו לצחיק, וקהלת אמר ("י"ט") לשחק עשים ללחם ווין ישמח חיים. ופי' לחם טעהה כמו בלשאצ' מלכא עבר לחם רב (דניאל הי' א). זישמעאל היה או כבן ייז' שנה או יותר, שהרי נימול בן שלוש עשרה ובשנה השנית אחרי המולו נולד יצחק. והיה מצחיק לשמה את המסובים. והמסובים הראו לו חן על מצחיקין, וההעוררה על ידי זה קנתה שרה ולא ראה בישמעאל רק שהוא בן הגר המצערית. ובענייני אברם היה רע על אודות בנו. אבל השם הסכים עם שרה, אך הבטיחו ונם את בן האמה לנו אישינו כי זרעך הוא. כיוון שהגמיהו הי' נדרו והשכימים ייקח לחם וחמת צים ולא העניק אותה מכל טיבנו. לפי שהשם צודו כל אשר תאמיר לך שרה שמע בקהלת. לכן לא נתן לה רק אשר אמרה שרה והאמין בה שלא יעוזב אותם. ויפה פ' הראביע אלה המקראות ואננס צריין עוד ביאור רק במלת והשלך. ואומר והגר זו לא נהנה עם בנה כראוי לאם עברית אלא עזבה אותו ואמרה אל אראה במרת הילד. על כן כינה החותוב עזבה וזה בלשון השלכה. ועי' ברמבץ. וצוה המלאך אותה

קומי שא' את הנגר, ואמר והחיקי את ידק ביה כלוי' חחיקי את עצמן על ידו כי לנו נдол אשמנה.

צד 103. ציל כי קצת הדברים.

צד 105. ואברהם זקן בא בימים. הכספי ביאר מה שיש ללמידה מוה הסיפור, אבל המקרא ואברהם זקן לא באർ למלה הוקם וזה המקרא כאן, ואומר אני שזה המקרא הוא הקדמה למה שביא אחדיו שהשיה את בנו ואחיך וויסוף אברהם וכו', ואמר שוקנת אברהם היהת שבא בימים אבל ה' ברך אותו בכל, שכחו עדין במנינו, ונתקיים בו עוד יונון בשיבה. וויסוף אברהם וכו'.

צד 106 הערכה 3. בעכבו והמנעו באכילה יראה שדבריו נחין.

צד 113. ראה ראיינו כי היה ה' עטך. תכלית הספר הדא לדורות לורע אהדרין כי כמה פעמים נגזר הגירוש על זרעו מני או עוד עתה על האומה, וכאן היה הגירוש הראשון. והסבה היהת כי הלא גודול עד כי נдол מאה. כי יצחק היה ה' מכל פשע ומן הכיעור והחומה לכיעור. והמלך עצמו שנזר הגער באיש הוה ובאשתו מות יומת היא בעצמו אמר לו לך מעמוני כי עצמת ממנה מאה. אמנים כשבא לבאר שבע נחן דעתינו ללבנת בדברי אברהם אביו. יובן שם מוכח ויקרא בשם ה' וכו', או בא אליו אבימלך ואמר ראו ראיינו וכו', הוא שאמר משה. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וירא ממך (חבא כייח י').

צד 114. וכן עשה עוד פעם שניית, לרעתו זה טעתה, ואאריך קצת בדבר. שניינו בחולין פיד. נהוג בטחורה ואני נהוג בטעמהה, ר' יהודה אומר אף בטעמהה, ארוי' ולא מבני יעקב נאסר ניד הנשה ועדין בטעמה טמותה מורתה להן. אמרו לו בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו. ועפי' מדה זו אומר שעיקרו של דבר הוא. שבמשך הזמן של עשרים שנה שהיה יעקב בפרק ארם נבנהה שם עיר ויקראו אותה לאות, וכשהדור יעקב נצווה ללבת ללו כי במקום הזה משה מצבח וחתפלל ונדר נדרים. וקרא עתה אח העיר לו בית אל ובנה שם מובת, ולשונו הרמביין שם. ויצב יעקב מצבח פ' ר' ר' ואכר התיב בפעס הראשונה מצבח, ונסך עליה עתה נסך ויצק עליה שמן. ונכון הוא, עכל. וזה טעם כפילת הלשון במקומות אשר דבר אתה, כלוי' בברחו מפני אחוי ועייש בראשי. אמנים אמרו ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואלים לו וכו'. וזה היה מעשה בחירותו אלא שנכתב במקומו. ואלויל שכתב בציורי יצאת מהין, אשר משחת שם מצבח אשר נדרת לי שם

בדר וני הינו יכולים לומד כי כל הטעור היה בחזרתו אלא שנכתב במקומן על כן חוסיפו הכתובים במקום אשר דבר אותו כלו' שותה היה במקומות אשר דבר אותו בכרכחו. צד 115. וייחי כאשר ילדה רחל. והנה כל שנות העונדה של יעקב בבית לבן היו כמו שאמר. זה ל' עשרים שנה בכח עבדיתך י"ד שנה בשתי בניתיך ושש שנים בעאניך ונו'. ואיך היה משאו ממנהו של יעקב עם לבן בסופן של ארבע עשרה שנה וכבר נולד יוסף. ונראה שליחות יוסף הייתה קודם לילדתה בלהה את נפתלי ולנכד אמרה רחל נפוחלי אלהים נפלתמי עם אחיתוי גם יכלתי. ולידתן של ישבר גובלין ורינה הייתה בתחום החשש שנים העודפות על ארבע עשרה שנה ולא רצח הכתוב להפסיק בסוף בני לאה. וכשה Amar הכתוב אליהם את רחל ונו' וזה היה מעשה קודם לידת יששכר. וכשה אמרה רחל לבן ישכב עמוק ונו' כבר היה לה בן והיתה מניקתו ועל כן לא חשה על זאת (ואין צורך לדברי המחבר עד קיד'). ואמרי הכתוב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ונו' ודועך שנולד בתחום הארבע עשרה שנה קודם לדת יששכר אלא שלא רצח הכתוב להפסיק בסוף בני לאה.

שם שורה ב', נראה שציל אפרשנו. שם. וניל וכו' ויפגשו בו מלacci אליהם וכו', לדעתינו פירוש אלו המקרים ולהלן הם מכלל רוי החורה. והנני מפרשם כפי אשר חנן אותו אלהים. ואומר עשו החל מפני יעקב לאין שעיר כדכתי וישראל יעקב ונו' ארצחה שעיר ארום. וכן הוא אומר עד אשר אבא אל אדרוני שעירה. ואומי' וישב ונו' עשו לדרכו שעירה. ומה שכחוב בפרש תחולות עשו ויקח עשו את נשוא ונו' אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארין מפני יעקב אליו כי היה רוכש רב משכט יהדי ונו' עניינו הוא שאעפ' שיעקב היה בדיןARDS היה עבדו וקן בינו מושל בכל אשר לי על שם יעקב אדרוני שהוא הנביר ונגיד עשו ומחל על הכל. אמן מהובן ידע יעקב כל אלה כי ישלח מלאנו לשער. ועוד יש להמונה בפרש זה כי בכוואו לבcia אל כתיב ותמת דברות ונו' מהיכן באת דבריה למhana יעקב. ותשוכנת החמימות האלה היא. שרבקה אמרה לע יעקב ישלחתי ולחתך משם ונו'. וכשנפרד עשו שלחה רבקה מתנה לקחת את יעקב. ועם זאתה המהנה הלהת דברות. אם שלחה רבקה ומסירה לה דברי סתר אל יעקב מה ש'א רצחת לנשות אחרים. או לזכר על לב לבן אם יעקב. או שהלהת חזקיה עם המהנה מעיטה

כדי לשוב אל ארץ מולדתה למות ולהזכיר שם. ועתה היהה במנות יעקב ושבה עמהם. ומאותן מלאכי רבקה שמע יעקב שעשו הוא בשער שדה אדום. ואמר הכתוב יפנעו בו מלאכי אלהים והם מלאכי רבקה. כי מלאחים יצא הדבר שיפנוויהם שם. והוא שלוחיו של מוקם. ויאמר יעקב כאשר ראם מהנה אלהים זה, כלוי כאשר ראם ועדין לא ידע מי הם רם רק שהוא מהנה נדולה לאלהים. ועתה דיו ליעקב שני מהנות שנחאהדו. ומפני יראתו מפני עשו חזה את העם אשר אותו והצען והבקר והגמלים לשני מהנות. ובתפלתו הוא אומר ועתה הייתי לשני מהנות. כלוי המהנה הבאה עמו מפדן ארם ומהנה שבאה לקרהתו לחמכו בדרך. שאי אפשר לומר ששתי מהנות הם לפני שהכח את מהנתה לשתיים. שהרי יכול לעשותו מאשר אותו שלש או ארבע מהנתה אם יחלקם לשלש או ארבע. אלא ששתי מהנות ממש היו לנו. וכל אלו הדברים לא נכתבו בפירוש והם רזים למי שלא האיר המקומות את עינוי.

צד 119. שהמניעים הראשונים היו שטעון ולוי. עיר באן על

יהונתן וגערו אשר עשה התשועה הנדולה בישראל (ש"א י"ד).

צד 121. יעקב אסף לבתו מינקת אמו אשר יצאה עמו מהרן. דברי תימה הם. היכן באח דברה להרן. ולא הונד לנו בשום מקום ששבה להרן. ועיי' לעיל.

צד 123. כי חכם גודל היה וכוטח בחלומותיו. דברי חלומותם הם אמנים הדבר בן שיטוף חכם היה ועליו נאמר משכיל על דבר ימצע טוב ובוטח בה אשורי (משל טיז כ'). השכיל יוסף שאי אפשר לנחות לאביו מה שעשו לו אחיו. שתהאה צורת אביו יותר נדולה מאשר הוא. כי אם ידע מה שעשו לו בניו יהיה שכול מכולם. ומה שאמרו לאביהם לא ידע יוסף. ע"ב לא נשאר לו רק לחכחות ולכטחות בהן.

צד 125 וכו'. בעניין יוסף והחדרעה. לא ארמו על כל פרט מדבריו רק אבואר כל המאורע ומה שעשה יוסף בחכמתו. וירון הקורא בין הכספי אמר הכתוב וכל הארץ באו מצירמה וכו'. הינו בארץ לנו, כי מצרים כבר הודיע הכתוב קורם לה. וירא יעקב ונוי מהחראו שהו מתראים פנים לפניו אם ללבת למצרים או לא. כי חשבו שיפנוו שם את יוסף. ולכך ספר הכתוב בבחלה שמכרו לו לאורחת ישמעאלים המכיאים למצרים דברים יקרים שאין הקונים אלא מגדולי הארץ וקרובי מלכות. ואמר הכתוב באמצעות שקנוו סרים פרעה מיד היושמעאלים אשר הורידוו שמה. יוסף לא היה עבר כשאך

עבדים כי אם נער יפה תואר, ועל כן רע היה בעיניהם ללבת למצוות
 אבל הרעב אנס אותם ומצוות אביהם חוכה עליהם כי במה ישיבו את
 דבריהם. וירדו אחיו יוסף עשרה וננו, בלי ספק שמעו מהباءים כי לא
 ימכרו במעות כי אם לצורך הבית לכל אחד ואחד לאכול ולא לסתורה,
 יוסף הוא השולט על הארץ והוא המשביר לנו, כי אף שהחכואה היהת
 מוקצת אוכל שדה העיר בתוכה לא נתן להם רשות למכור, אלא
 הכל והכרחו לבא אל יוסף והוא צוח באיזו עיר יתנו להם התכואה,
 ומפני הרבה טעמים עשה כן, כי שבא כל הקסף בירואו, ועוד שידרשו
 אחר כל יושבי הארץ מי הם, ומספר בני בהם, גם מדאננה שלא
 בא איזה עם לרנגל את הארץ אם לא יבואו לקחת להם התכואה
 בחוקה, וירא יוסף וננו יותנבר אליהם וירבר אתם קשות וננו, הוא
 כלל ואחיך חור ופורט והולך את הרכבים. וזהו סגנון התורה בהרבה
 מקומות. ויעמוד הקורא על זה אם יאזרו עניינו. ויכולו יוסף את החלומות
 אשר חלם להם, כלוי ואשר אריע לו על ידי אלה החלומות שלא
 שקיין הכתוב כיון שכבר ידענו מה נרמו לו אלו החלומות. והתחליל
 להרהור ולעין במאורעות אשר אரעווהו, אם לא למחיה שלח אותו
 השם לפניו והם נקיים במכירתו. כאשר חבר באמת בסוף, או מה
 שאירוע ארע מלחמת שנתן בני לאח לבני רחל.ומי יודע מה נהייתה
 בכנעניין, גם חוק לבו לעלי לשמעו מאביו ומשאר בני הבית, ומצא
 עללה לדבר, כי ממשנחייו ושוטרייו שמע שאלה האנשים עיניהם
 פורורה לכל המקומות. והבטחים, אינה כשאר הנקרים הרחוקים הכאים
 לקחת אוכל — וזה זה מיראתם שלא יפנעו את יוסף אחיהם —
 עתה מצא עלילה עליהם לאמר מרגלים אותם, ופירוש כי ערות הארץ
 באתם לראות, שדרך המרגלים ללון בבתי הונאות. כמו שמסופר מרגלים
 של יהושע שהיה בבית החזנות, וכיוון שנחטפו מרגלים נאמרו
 כולם איש איש לבדו כדי שלא יתיעזו יתדרו מה להשיב כשבדקנו
 אותם. והנה שאל יוסף כל אחד ואחד לבדו כל מה שהחפץ לידע, אלא
 שהחחותים קצטו בדברים שהם נהנים ובאים בכל הומנימים ובכל
 המקומות, ולקמן הוא אומר. ויאמרו שאל לנו האיש לנו
 ולמול רחטנו לאמר העוד אביכם חי הייש לכם אח וננד לו על פי הדברים
 האלה, ומאמיר הכתוב ויאסוף אותם אל משמר שלשה ימים. כל
 שכלי ימי המשמר מתחילה שנאסרו בטענת מרגלים אתם היו שלשת
 ימים, והודיעו הכתוב מה שהשיבו כל אחד ואחר, והיתה תשוכת כל
 אחד מסכמת עם תשוכת חבריו, ועי' אמר יוסף והוא אשר דברתי

אליכם לאמר מרגלים אתם. כי אם לא שנדברתם על זה מתחילה אי אפשר שלא יהיו התשיבות נחותות זו מזו, וט' ואתם האטרו. שישארו במאמר ולא שעתה יאטרו. ונהה ידע יוסף שנימין ח'. ועתה חשב שמא מה שלא עשו בני לאה עם בנימין כמו שעשו עמו לפי שאבוי שומר אותו מהם. ועתה מצא עללה נפלאה לעמוד על הדבר. והוא שיביאו את בנימין כאן ואחד מהם יאסר עד בואן. וכשיבא ישימו הגביע באמתחתו ויראה אם יעמדו אחיו על ימינו להצעילו. שהרי אם נגב וישאר עבר די להם בהתנצלות לפני אביהם שלא הביאוו שהרי דמו בראשו, ונם אותם הביאו במכובחת. ואם תאמר האיך יעדו על ימינו להצעילו והוא נגב באמת. לכן עשה במרמה שהאחים ידעו בעצם שלא נגב ואינו נגב רק למראית העין. מה עשה החזר את ממונם בשקיהם. וכשיבאו בפעם השנייה ונחפשו השקם נמצא נ' בכ' הכסף בשקיהם. ובשקו של בנימין נמצא הכסף וגם הגביע. הרי יש להם לירון כשם לא נגבו את הכסף וממצא בשקיהם כך לא נגב בנימין את הגביע. ואם היו שונאים את בנימין רק שיהי' יראים מפניהם את הגביע. עתה מצא ביה מקום לבנות את חובו ולפניהם אביהם יתנצלו אביהם. עתה מצא ביה מקום לבנות את חובו ולפניהם אביהם יתנצלו לאמר האיך יהיה אחראין לנגביהם. ונהה באמת אמר יהודה. האלוהים מצא את עון עבריך. כלוי שהוא מטהון שאין אליהם באמתחות הכסף ובאמתת בנימין גם הגביע. וכשאמר להם יוסף ואתם עלו לשולם אל אביכם ושינה מלשון אשר על הבית שאמרם ומה תהי' נקי'. או נבר רוח יהודה עלו לאמר. לעלה לשולם אל אבינו לא יכול והוא ישב תחת אחות או הכיר יוסף שאין בלבם על בני רחל והתרודע אליהם. ועל הקורא יש לעמוד על עניין הספר והלקוי ולשונו כי קערתו מادر לקיים תן להכם ויחכם עוד.

צד 127. נס עתה לדבריכם בן הוא. פ' הדקרא, בדבריכם שאתם דנים קל וחומר, בן הוא, שהשור שhort לפניך שהגביע נגב ואחד מכם נגבו. ועל הקורא יש להסביר בכמה פירוכות.

צד 141. בעניין עשרה הדברים. באמת כל היקף עשרה הוא משני מנינים אם משבעה ושלשה או משלשה ושבעה. צא ובדוק האםצעה ודברותם הם שלשה ושבעה, והשלשה הם אנכי לא יהיה ולא תשא. ואחיב השבעה. ופי' לא תשא הוא כמו דאיתא בפטיקתא רבבי פ' חנינותא (קי' וב'). לא תשא איד' ויעירא אם בשבעות שוא הכתוב מפביה הרי אמר לא תשבעו בשם לשקר מתיל לא תשא וכן שלא תקבל ערך שורה וכו'. דיא איד' ביבי אם בשבעות שוא וכו' שלא תהא

הפילין נושא וטלהך עותך והולך וועבר עכירותו; ואלו הדרשנים הבינו
הכחוב עפי פשטוטו. שאתה נושא שם הי' להקראי עם הא', צבאות הא',
ובענין שני וראו כל עמי הארץ כי שם הא' נקרא עליך וננו. ואם אין
אתה הוילך-בדרכיו ושם הא' אתה נושא שם הא' לשוא. ואחיך מצות שבת
שהיא אות ברית בין הא' ובין ישראל. והוא בטנתה בשלשלת הרבות
המחברת השלישי שלוש הראשנות עם הבאות אהריין כבר לא חרצתו לנו.
עד 142. בענין האפוד והחשן. עיר כאן שלא גצתה משה
לעשנות אורדים ותוממים רק שישים את האורדים והתוממים אל החשן,
והאורדים והתוממים היו בידיהם מעולם. אם מעת היוותם במצרים או
מיימי האבות.

עד 151. בענין שום המסתה על פניו בדבריו עם בניי. אבל
אין המקראות כן. כי בדבריו עם בניי הтир המסתה כמו שהסביר בבאו
לפני הא'.

עד 161. כי עדיה היא קניין מעדרת המצבה (?) וכי. ציל
מעדרת המצבה. וכוון למקרא עד הנל הוה ועדיה המצבה. ועדות בחולם
היא כמו עדות בשורייק דונמת בן נון בשורייק נון בחולים. אמן ענן
העדות הם מצות הוכרין כמו שתכתבתי לעיל.

(עוד יבא).

מאריך איש שלום.

בעויה פה לוייפציג يوم ב' כ"ז ניסן תרט"ה.
 שכ"ט לפעלא טבא חופש מטמנים המו"ל גנווי מצפוני. מוצא
 שלל רב כלום מכלים שונים, יבורך איש אמוניים בחסדי אל
 הנאמנים ה"ה מוחר"ר יצחק לאסט נ".
 הספר "משנה בסוף" בא לירוי, ווקבל בזה מתיירן וכו', והנה ספריו הכספי
 מהן כספר וממנהון חספ', רק ס' אחד מתנסה לכל בראשו ס' "שרשות בסוף"
 בו רדאה המתברר עצם ודייתו ותקף גברתו בחכמת הלשון כאשר יעד וייד
 עליי זה, דוקעם במה"ע אריענט, וברצון קיבל הס' הזה בנדרס⁽¹⁾.
 אגב גורא עיר על מה שטענה אドוני ביפורשו (צד 112 העירה א'), כי
 המחבר ד"ל שראה כמה ספרי תורה (ולא כאשר סובר אドוני: טורי תפלה) עם
 נקודות, אך בפ' הקרבנות של הנוכחות המובה איןנו נקוד רק הפעם הרואינה,
 והשאר י"א פעמים נכתב הכל בלי נקודות. והמנגה הוה שלא נקוד פ' הקרבנות
 רק פעם אחת נתפשט גם בחומשים הנדרסים הקומיים, וכן ראייתי אני בדפים
 שא"ז נקי משנת רפ"א ובוחמש קטן עם ת"א רפוס סכוניות וכו'.
 והיה סוף דבריו שלום שלום לך ולשלם לעזריך מאת המוקיר.
 Rabb. Dr. Porges.

⁽¹⁾ כן יגעת יגיעה הנפש והבשר להעתק הבי' הוזק הוה — הנשלח
 אליו מפאריז למינכען — והוא רם הcumות וחביבות, אבל להויל ע"י הוא דבר שא"א,
 כי כבר שבעת רונו ונדרדים עם הראשונות שאני מצטרב בהם — ועתה הבו
 להם חכמים מבינים, ורדו וראו לכל מאבד מרגליות הטובה הזאת מכם, תננו לי
 רק פשוטי דפסרא בשבר עכורותיו בו שעשה ירחים וצופים. זוכו במקחו.

5665 ע"ק פ' אמרו.

Sehr geehrter Herr Last

Mit Ihrer neue Arbeit habe mich sehr gefreut und
 habe die 2 anderen Exemp. an das Seminar und Herrn Montesinus ab-
 gegeben, u. werde Ihnen den Betrag im Laufe dieser Woche für
 alle 3 einsenden.

Den Irrtum über das Jahr d. ג' פירושים habe Ihnen bei Ihrem
 Besuche hier mündlich mitgetheilt u. habe es nur einfach im Cat.
 ינ"ל berichtet.

Zu einer kurze Bemerkung.
 דף 112 העירה I לע"ד לא לסרווי תפלה בין המחבר אלא על פרשת
 גשיים בפ' נשא, וגם בספריו תנ"ך וחומשים הנדרסים בדרוסים שונים רק פרשה
 ראשונה עם נקודות וטעמים, והשאר איןנו נקוד, ואבן ספרי עצמו רמו על זה
 לעיל דף 110 וכו'.

Dem zweiten Teil baldigst entgegensehend verbleibe

Ihr
 S. Seligmann.

פה רומא רבתי י"ו לחרש פיוון התרס"ה.
לאורם היקר המעליה . . שלום וברכה!

"כספר" בא אל, ולא נא תשת עלוי החטא אם אחרתי עד עתה, לא מעצלותי או חסרן אהבתוי לשופרים המתעטקים בחורה ומודע, כי אם תמיד אהובי גפשי. ועתה יקבל נא המנוח הקטנה בכף אויש הלושא באגרת הזאת, ולא יפן אליה, כי אם אל לב שולחה ברגשי אהבה וכבוד הראים לכל איש המתעטק במורך בכל לבבו ובכל נשפו ולטוב ספרתו, המנוחה לדאנון הוים בקון ווית, אבל נקוות לד' שיואיל להקדים הטוכה הנופלת. כן יקבל איזה מספורי הקטנים אשר חננו ה' והוא לך למוכרת אהבה.

למה זה תשאל לשמי והוא פלאי, בעוד ששמות רבנים חכמים מוחכמים מופתני הדור הם עשרה תפארת לאפרוך, ואשר דיו לי השמחה לקרותם ואם לא תחמיוני מספרק. ואם עוד חזיא לאור ספרים יקרים וחושובים כללה — והאל החשוב יתמקד על יד ימינך — אל נא תשבחני ושלהם אליו ואחתם מיידך ברצון טוב.

בדבר שאליך היה לי_Atتمול פנאי ללבת לאוצר הוואטיקאן והפשטו בכל הרשימות, וגם מצאתי שם הכספי ואיזה מספורי שכבר גלית מסתרם, אך מהמצוּף לבספַּךְ לא מצאתי דבר, אבל כומר נכבד אחד הבתיה לו לבקש עוד בהרשימות אחרות ויגלה אוני אם ימצאה את אשר נבקש.

ואתה שלום ומתק שולם בתאותך וכתאות מכובך

הצעיר י"צ"ח"ק ס"ט.

ב"ה يوم א' במדבר תרס"ה. וויען.
ירידי! שלא מהרתי לחודות לך על העונג הרב שהביא לי "משנה הכספי" עוד ביום הפסת, במצוּיו כו פנינים ומרגליות עוד יותר מאשר באוצרות "עשרה השליטים" שקדמויה, הוא מושב عمل ועכודה העמוסים עליו, וום יום בעקבות הרוזנות הנוראות ברוסיה ומונסת חרב וב' כידוע לך, כי שרוא של יין שדי נירא במורה הרחוק מנשוויה, ואתני נפל במערב בחדר עכORTH, ורוכ בימים חכוש ה', שבר עמו יביא גם ארוכתי, למרחם עלי ולמיונט ריח. ושורי לך מרכז שלא דנת מודעך לך זכות, ואני כMOVן השתדרתי לטנטברך והשגתי הסכמת הווער לעורתך, לשולח לך עוד ד' עקסמאפ. מה חלק הרא שון, ותקבל הכספי בימים אלה¹) ובחותות זמני למלחותם המקרים לבורת, לא יכולתי לרשום לך הגנות והעורות, לעשות מרכיבת המשנה ליסוף ועתרות, לבוך את אשר תעלומה חוותיא לאור יקרים, ור' יחלץך מכל צרות.

ברכת מכובך

אהרן קאמינקא.

¹⁾ תודתי וברכת נתוונים לך אדרוני וירג', ולהעוזרים הנכבדים!

ב"ה ווארשא ד' אלול חרט"ה

לכבוד יידי הונכבר שלום!

אתמול באו לידי ג' עקסטספ. מסטריך "משנה כספ" ח"א, וברכת הי עלינו ברכת הנחנין, זיה"ר שיווה ספק בידך להו"ל מהרה גם את החלק השני "מצרף לכספ". ואם הוא פירוש לתורה, כי אז נכבדר הדבר מאר, אחריו שעדר הנה לא נודע ממנה שום כ"י, והפירוש הזה יופר מהריא ומור"ש עריצה בפירושיהם. ועל דבר פירוש להבחוב לא יסור שבט מיהודה, לא לי היה בו חפץ אך לאחוי נ"ז רב-בפיולען במדינת באָהמען, שוח מקרוב הו"ל ספר חדש ע"ד הפרושים לפסק זה, ורוש מאתו ווגיר לך אם גם פרושי בספי בתוכם. והנני שילח לך מחריך ב', החלקים ייחד, ובעבור הדברים הנשאים אכתחוב לידיו ה' ברונשטיין (המתגנור בעות בנויים), ואין כל ספק כי יהיה גם הפעם לרצון לפניו¹⁾.

בדבר השרשות כספ" אשר יגעת בו להעתיקו, יישר כוחך שעהתקתין, הנני מוכן לחתת חלק בחוזאות אם תמצא נואל לו שייזח להדפס, ולודעתו כי החוב הזה מוטל על החברה מקין, וטוב שיתוראה פנים עם הפה' הנעללה ברלנער, אולם מן החברה הוא להסיע גם את הב"י מהו"ס אונגליאק מומאי, המכיל בתוכוגם את הם רתוקת כספ' כולל פרקים בשရשי לה"ק, ושני האחים האלה תואמים המה, על פניו טורת כספ" אוקה לעכורו במיהודה ואז אכתחוב לו את העורתי אם אמצא דבר מה להעוו, והיה זה שלום מטה יידיך מוקוד.

ש"א פאונאנטקי.

¹⁾ בן קבלתי מהירם מיד הנכבד הזה ברוח נדיבת, וברכתו ותודתי לו לך אדוני!

ב"ח ברודאפעשט עיר"ה סתרו לפ"ק.

ירידי היקר.

שלשות קבלתי עלי ספר החדש ס' "מנזר לכספ" עד סוף ויקרא. ואתמול באו שורותיך לירוי, ולמען לא אראה לפניך ריקע עם ברכת השנה, מהרהי לעיין בספר ומה שמצאתה לתקון ולהעיר עליו בשטונים דפסם הרואשניים, אספתי יחד על העלה הקטן המושם פה.

ועוד שולח אני לך את מאמרי על ספרך "עשרה כל' כספ' כמו שכתחתיו בלשון אשכנז, ואין צורך להעתיקו אחר מלשון צרפת אשר בה יצא לאור.¹⁾ ועתה הנני מברכך ברכבת שלום וככל טוב. מי יתן ותמצא משכורת שלמה בעבור המלאכה הנכבדה אשר בה כל' חי וווחך, וועמוך לך גואל באשר קמלה להיות גואל לבורי הכספי, לשנה טובה חכמתם כתהות נפש מוקיך וווע"ש

בנימין זאב באכער.

¹⁾ לדאכוני לא אוכל לחתת מאמרו היקר הזה כתעת, ועוד יבוא יחד עם יתר הארונות והערות לדברי הכספי מכמה חכמים.

(כמו תקנות שתיקון), כבר באו בלוּח הטעהו).
 דף 21. העורה 2 ר"י בספי רומו אל מאמר חכז"ל נמלך בפמלא של.
 דף 12. שורה 19. דבריו ר'י בספי מובנים על פי מה שאמרו ר' עוזרנו עוזר לנו אברהם, וע"ז אמר הפסוק הזה לא יתכן לומר שעיקרו וילך אברהם וכו', ובתיקון טופרים כתבו וילך ה... כי היו זה אינו תיקון כי אם קלקל.

דף 59. שורה 16 מלחת "מעט" אין לה טעם, ואולי צ"ל משש.

דף 77. העורה 1 ר' יונה לא אמר מעולם כי בכר הגמל הוא זמר טן בכתה, ושגנה גודלה יצאה כאן מقولמו של הר"י בספי, כי אכן גנאה בשרש כבר הזכיר בכרה קלה, ובכרי מדון, והותיק לומר: וכבר שם זולתי בכרי מדין כמו בכר הגמל וחשב הבית בו נספת, וזה אשר לא ארצתך"ו וא"ב המפרש הזה (זהו ר'ס גאון), אשר לא ישרו דבריו בעוני ר' יונה, כי השב כי בישועה מלת בכרי הוא לשון רבים מכרי הגמל וטעמו מודעות של גמל, אכן מלת בכר הגמל של רחל לא היה אדם שפירושו מלשון בכרי מרין או בכרה קלה דף 79. העורה ה' טעם ובמשמעות: במעשה שמשון או בפרשת שמשון, ואין כאן שבשתא:

(עוד יבוא).

ב"ה עריה התרטס"ז בדוראטפעט.

אדוני יודרי ! שמחתי מאר לאות כתבי ייד ולשמו עטסקיך להשליט חפץך בספי, אקווה כי בעורת ה' חצילה בכל מעשיך. הבאגען מהטצורך לבטא האחדונים קבלתי מבית הדפוס ואtan תוויה לכבודך עליהם, אולם לדאכון נפשי אין דעתני מושבת כתעת לעניינים אחרים, כי כל בחותי וכל עתווי מוקדשים כתבי ריא"ט — שהעתתקת לי — אשר יגמרו בדפוס ער הבאגען האחרון, ועתה אני עוסק במבוֹא גדוֹל בלשון אשכנז והגרי, בשעות הנשאות לי מלאconi לט מלאות, ועתה קיבל ממוני ברכת חיים ושלום

L. Blau

הآخرון החייב.

בע"ה עריב ראש השנה תרטס"ז לפ"ק פה מינבען יע"א.
 מלקי שוכן מעונת, פי שנים יהי לכנה, ברכה הצלחה ושלום
 לכבוד אהובי יודיע יקר רוח איש תבונה תמים ביראת ה' כ"ש
 מoise יצחק לאסט ג'ו.

אהובי יודרי, בעה שכבר רדר הום וחרות יומן חרין ממשמה ובהה,
 קיבלתי אנגרט חפתוחה בקהל רופק: קיים דבוך ! ואני היתי עמוס התלהות ולא
 יכולתי לעיין היטב בהגליונות אשר שלחת לי, כי אם בהעbara בעלמא, لكن

אתך הפליתה, ואת אשר רשותי לו אן, אכתוב לך פה, ואין לו פנאי לעבורי עליהם עוזר ולהביאם בכור הבדיקה, ורק משפט הבחירה.

עמוד 4 שורה 11 דנה צ"ל הנהת.

עמוד 12 העירה 2 ר"ל גמלך בפמלייא שלו.

עמוד 10 שורה אחרונה ע"י מ"ש קאף' ב' פסוק א'.

עמוד 25 בשורה האחורונה כתבת בהערה 6 אויל' ר"ל וכור'. ולו נראה שר"ל שהታפר בנכורתו לפ"י נשיין, כאשר התאפר חמן אשטו במאמריו הראשון באמרו "אף לא הביאה אסתור וכו'".

עמוד 26 העירה ו' כתבת אויל' דנייאל ט' כ"ה כי, אבל שם לא נמצוא קבוע שביעיות שלושת מיני מסטר. אכן מעצנו שלושת מיני מסטר הללו בשנותן למשך אבי נת, ואולי שהכטפי רצונו לרומו עז.

עמוד 27 העירה 1 אויל' ש"ב י"א ב', אמאי לא פרשת על אברהם שנאמר בו התחלה: שם "כמה שבין", נ"ל דר"ל מה שקוין בלשון העמים "איןטראנסיטיב", *intransitif*.

עמוד 60 העירה 2 נראה ר"ל שהביא שבעה מכל העופות ולא חלק בין טהור לטמא.

עמוד 53 העירה 3 כ"פ הראבא"ע והמבראר אבל לא הת"א¹).

עמוד 61 העירה 3 לא צדקה בהשערתך ונ"ל דצ"ל "אם תלא חלוות" בתכלויות".

עמוד 62 העירה 2 נ"ל שאין רצונו לרומו על הנגינה כי אם ר"ל שתיבת "אחר" הוא במו "אחר בנו" כתעם אחר תאפק שהוא במו "אחר בנו".

עמוד 69 העירה 2 ר"ל נם שעמו "זאגאר".

עמוד 72 העירה 1 ר"ל שהחutan נתן מתן ומוחה לאבי הכליה, והנה לא שמותי עינוי כי אם על העירוטיך נאשר בקשת ממני, וגם נאבדו מני כמה גלונות שלא יכולתי להשיגם בעת, لكن אתך הפליתה אם טעויים דלים וזרום הם הדברים אשר רשותי לך, כי רק מאשר יקרת עוני ניכרת לא הייתה רועה להשגב את פניך ריקם, וכבר מلت אמוריה שאין אני בעל מלאכה זאת, ומאתוך שבתבת שבעל הדofs רוחק כליה מעשיך לנו לא רצויי לאחר עוד, ועתה ח' בטוב ובנעימים, יה' ח' אתך לבצע מעשך, ויהלך בשעריות זועטך בזוחבים, ותזכה לישב על החורה ועל העבורה בעלי שם טרדה, כתבת תחתם לחיים טובים וארכויים, באות נשך דורך שלומך וטובך בנתיצחה ובה והירם מוכחות.

חנוך הבחן עהרענטריאא

¹) כונתי לתרגם אשכנוו בר"ת.

תקונים והוספות.

עמוד	שורה	טעות	תיקון
1	10	על	בל
"	12	שבחכמוני	שבחכמוני
3	21	התכוננה	התכונדה
"	22	בל	בל
4	13	השלימות	השלימות
"	15	הנקירה	כיויתך
5	2	כוון	פין
"	11	וטהרו	וטהרו
7	6	דוֹא	הָא
9	1	ההgelות	ההgelות
10	1	אבן	אבן
"	9	הairo	הairo
"	20	ויהראות	זהראות
12	1	רמיות	רמיות
16	3	Hume	Homme
"	4	Dios	Deus
"	7	Domeneddis	Don·inus
"	13	המפורשים	המפרשים
"	16	הבר והיין	הבר ותהיין
"	26	וננו	ונג'
19	11	וחיה	וחיה
20	20	דמירה	המוראה
21	3	הערלה 1 שורה	אמר "גדולות" צ"ל ערום
22	8	"ג"	מו"ג
"	14	(פסוק י"ד)	מוסגר ()
"	25	יג י"ח	()
25	9	רד	רק
"	13	שםות י"ד	שםות ו'
34	1	טורף	טורף
87	2	יתוואו	יתוואר
42	9	מן	זמן
43	23	כיסאה	כוסה
44	1	ר"ע	ר"ש
הערה 1			

תיקון ולהניהם	טעות ולהניהם	שורה 22	עמוד 45
נשפט ובן הוא אומר "בשותות בקף"	יש למחוק סימן השאלת מצאי מזanni	הערה 1 13	" 50
שחו;; שהוא, ויש למחוק הנקרות בר בבר	הערה 4 14	51	54
האומות האמות ואמתיות יש למחוק ההמון	בר 16	55	
נכונם נכינים	הרמן 4	56	66
לبن לבן	ביבר 27	68	
האבן האבן	הרכמן 25	71	
גלאם גלאם	האבן 30	"	
ערבי ערי	גאלט 1	84	
שחתתbaar שרתתbaar	ער 2	"	
עם פטוק עם הפטוק	דרתbaar 7	"	
זה זה	עמ' 13	"	
[ולח] [די]	זה 24	86	
יוחיו יוכירו	זה 9	87	
האמות הביעות	יוכירו 16	88	
עניגט עניינות	הביעות 6	89	
אחר אחר	עניגט 5	91	
כבודו בכבודו	אחר 21	99	
הכני דכני	כבודו 3	108	
шибיע שבע	דכני 2	109	
אגן או מוזק אבן או מוזק	шибיע 22	155	
ביבוק בביבוק	אגן או מוזק 1	185	
או אָר	ביבוק 28	190	
הצעקה הצעקה	או 33	"	
לק שלח לך	הצעקה 8	258	
למניעו או למניעוואו	לק 10	"	
אותם איתם	למניעוואו 31	266	
אל אל	אותם 8	269	
ישטעהל שמעאל	אל אל 27	270	
הדברות דברות	שמעאל 6	271	
שהחר שעה-	דברות 28	279	
השם השם	שהחר 25	280	
הכל דכל	השם 24	285	
הוא חוא	הכל 4	288	
	הוא 14	291	

סוף דבר הכל נשמע!

ואלה שמות רקוניים הנוטפים על "העשרה" הראשונים, ועל אלה האחרונים, ואלה אשר העטינו בעדקה פורונם לחוק ידי לקרמנן בנספח למען אוכל השלים הטלאכה ומאת ד' ישאו ברכה.

Prof. Dr. S. Schechter, New-York.

Rabb. Dr. L. Landau, Johanesburg.

Rabb. Dr. Marx, Rechlingshausen.

Rabb. Dr. H. Berger, Krotoschin.

אוניברסיטת Bibliothek Göttingen נחתולות הרבך, יאכאב.

Rabb. Dr. Lewinski, Hildesheim.

Rabb. Dr. Wachenheimer 2 Ex. Aschaffenburg.

הרוב החכם הגדול צוזק הכהן, פארו, 10 עקסטט.

הרוב הגדול רבוי נפתלי צבי דק' אדלער לאנדן עם אחיו החכמים היין.

הרוב החכם הכלול דק' ר'ם גאטשטער 3 עקסטט.

הרוב החכם הנעלם דק' ווערגנער מינכען 5 עקסטט.

הרוב הג' חותיק דק' ערנרטורי היין מינכען 2 עקסטט.

הפרاء' הנעלם דק' אברהם ברלינער 2 עקסטט.

הנדיב הנכבד ה' איזיד. רָאַזְעַבְּלַהְט 3 עקסטט.

רבני וחכמי ברעלסלו ע' השתדרות הפרاء' החכם דק. מ. בראן 7 עק.
ביבכת תורה !

הרוב הנביר המופלג ר' משה רוי, פירטה.

האחים הנבירים פִּיכְטְּוָאנְגֶּנֶר, פירטה,

הרוב הנביר יידגן ואיש חסרי ר' יואל הורוויץ אנטווערטין, היינ.

הרוב החכם הגדול צוזק הכהן ר' מילר, פירטה.

הרוב הנביר הנעלם בערנאנדר שטרויס עבור הביבלאטעך שם

הנדיב האהוי בשכתי שם לופוואתיגסבקיעזחות,

ואיש איש על מקומו קראום בשנותם על ההלקים הראשונים כבר באו

לזכרו בספר, והדרושים מקרוב עוד יבואו.

